٦

اختيارات بديعي

ستنابت

كتاب اختيارات بديعي في الطب
سعـ٢١

كتبه برسم العبد الفقير الحقير المذنب المحتاج الى رحمة الله

نور الله بن كعب الكيلاني غفر الله ذنوبه

وستر الله عيوبه تحريرا في شهر

شعبان سنة

احدى وسبعين

وتسعمائة

بسم الله الرحمن الرحیم وبه وری

جنین کوید مولف کتاب که جون در این دیار زبان عجم متداولست و درین کتاب ادویه بلغت عرب نوشته شده
بود این فهرست نهادیم نام جیز بپارسی و عربی نوشته باشد تا از انجا معرفه اسامی هرجیزی بپارسی و عربی
معلوم شود و آسانی در کتاب طلب دارند باب الالف الفا آطریلال
م

آب اب که آب نمک آب کوشت آب دهن آب دمله آب غوره
م ماء الجمه ماء الملح ماء اللحم لعاب ماء الجبن امعاسین

الکامه تنک آب بن آبکینه ابر آبنوس ابریشم اخیون اخینوس
حرسیے ساداوران زجاج اسفنج م ابریسم م م

اذرکون اذخر ارغوان اروانه ارب ارده ارس بران ارید برید ارمال
اذربون. م ارجوان حدما حده م بریان الحیه م ؛م

ازرن والم ازود ازدوکاج ازدوسداب ازدواورد ازدوخطمی ازدالو
دخن صمغ صمغ الصنوبر شافنیا صمغ الکمثری صمغ الخطمی صمغ الاجاص

ازدوآلو ازدوتاری ازدوبادام ازدوسماق ازدوزیتون اسپست استه هانگ
صمغ عربی صمغ اللوز صمغ السماق اصطرک فصفصه نقف الکرم

استخوان استرخما استه هلیله اسبرک اسبلغ اسبوش اسبوس اسطوخودوس
عظام نوی التمر نوی الهلیلج زربر لحیة التیس بزرقطونا م م

اسارون اسفاناخ اسفند اسفیداسفید اسفود اشترمرغ اشترغار اشله
م م حرمل حرف قطاه نعام م اشق

اصابع صفر آفتاب پرست افیون افسنتین افتیمون اقاقیا اکرترکی اکرا اکده
م حربا م م م م وج عاقرقرحا عقاب

الماس الی بالی الوسیاه الوکرده الوجه امرود آمله انکدان انکردانکشت کینه
ماس قراصیا اجاص شاهلوج ادرک کمثری آمله انجدان حلتیت

انجبار انجره انیسون انجلک انارشیرین انارترش انارداده انکور انجیر تر
م م م دلخ ابوج رمان حلو رمان حامض حب الرمان عنب طین رطب

انجیر خشک انجیروزیری اندقوقوا اندرزا اوودک اوشه اهک آهن ربا آهوبره
تین یابس شاهنجیر حندقوقی حجرالبقر صمغ الامیتا صعتر نوره حجر مقناطیس غزال

باب الباء الباء بازهر بابونه بابونه کاو بابنیر بانکو بارتنک
حجرالتیس بابونج الخوان م م م

باقلی بادنجان باد آورد بادروج باقلی مصری و شامی باقلی قبطی بادنجان بری
م م م م ترمس جاسیه کصنثیون

باروشی بیشی بادام تلخ بادام کوهی بجرک باتو بابشه بخور مریم برنج کابلی برتراسک
اشجبص لوزمر حلوز دند صقر م برنج کابلی برنجاسف

برف برنج برک بید برک شفتالو برک زیتون برک بلوط برک کنجید برک کردکان
جلید ارز ورق الخلاف ورق الخوخ ورق الزیتون ورق البلوط ورق السمسم ورق الجوز

برک آلو برک سرو برک مغیلان برک رز برک کودک برک توت برک ورک
ورق الاجاص ورق السرو ورق المغیلان ورق الکرم ورق الکبر ورق التوت ورق الغرب

برگ سپیدار برگ بن برگ درخت مصطکی برگ چنار برگ سوسن برگ مو برگ پرستوک
ورق شجرة البق ورق الخضرا ورق شجرة المصطکی ورق الدلب ورق السوسن ورق الکرم خطاف

برم رغها پر سیاوشان بزباز بذرگ پسته پستان بسفایج پست جو پست گندم
رئتي م بسباسه بزرکتان فستق ، ضرع م سویق الشعیر سویق الحنطه

پست سنجد و کورک پست انار پست کدو پست سیب بد پشم پست مازو بشکل بز
سویق العبیرا و الخرنوب سویق الرمان سویق القرع سویق التفاح م صوف نجاع بعر المعز

بشکل گوسفند بشکل شتر پشک سوسمار بط بقم بک پلنگ بلوط بلسان
بعر الضان بعر الجمال بعر الضب م م صفدع نمر م م

بل بلادر بل شیرین بلیله پنبه دانه پنبه پنیر خشک پنیر تر پنیر مایه پنیر مایه خرگوش
م م طرانیث بلیلج حب القطن قطن جبن عتیق جبن رطب انفحه انفحة الارنب

پنیر مایه خرس بنفشه بنفسه سک که بشیرازی تس سگ گویند بنجنگشت بنفشه بنوسرخ
انفحة الدب بنفسج شاباج م م م عدس

بنکو بنونخله بن نوره بورهٔ ارمنی بوزیدان پوست انار پوست ترنج پوست تخم
بزر قطونا عدسی حب البطم بورق نطرون مستعجل قشر الرمان قشر الاترج قشر البیض

مرغ پوست گردکان سبز پوست گردکان خشک پوست بیخ انار پوست بیخ زرشک پوست
قشر جوز الاخضر قشر جوز الصلب قشر اصل الرمان قشر اصل انبرباریس قشره

بیخ کبر پوست بیخ کرفس پوست برنج پوست بیخ نی پوست مار بوتیما پوست بهار خرما
اصل الکبر قشر اصل الکرفس قشر الارز قشر اصل القصب سلخ الحیه شغنین کوزی

بوره و اکسه و خوش برو بهار خرما بهار به بهار سیب بهار امرود بهار بادام
موز کوز طلع ورد سوجل ورد التفاح ورد الکمثری ورد اللوز

بهار امر به دانه به بهمن سرخ و سفید پیه پیه کلو پیه بز پیه مرغابی پیه مرغ
سنبل الکلب حب السفرجل م م م شحم شحم البقر شحم المعز شحم الاوز شحم الدجاج

پیه ماهی

پیه ماهی پیه خر پیه شیر پیه خرگوش پیه گوسفند و گاو کوهی پیه پیل پیه خوک
شحم السمک شحم الحمار شحم الاسد شحم حمار الوحشی شحم الایل شحم الفیل شحم الخنزیر

پیه خرس پیه خرما پیه قاوندی پیه روباه پیه نهنگ پیل بید مشک
شحم الدب جمار سحم قاوندی شحم ثعلب شحم التمساح فیل بهرامج

بید کیا پیاز عنصل پیاز پیاز نرگس پیروزه پرز بید انجیر بیخ مهک
بید خیلاف اسقیل بصل بصل النرجس فیروزه قنه خروع اصل السوس

بیخ نیلبیس بیخ لفاح مصری بیخ پیلگوش بیخ سوسن سفید بیخ سوسن اسمان گون
اصل اللفاح یبروح اصل اللوف اصل سوسن الابیض ایرسا

بیخ راسن بیخ فلفل بیخ کبر بیخ کاسنی بیخ انجدان خراسانی بیخ عرطنیثا
اصل راسن فلفلمویه اصل الکبر اصل الهندبا اشترغار اذبو

بیخ معیلان بیخ کرفس پیلگوش پیل زهره بیجک پیش پیش موش
بنک اصل الکرفس کوف فیل زهره کرنب کرنبت م م

شبت

باب التاء تودری تخم کاسنی تخم کشوث تخم شبت
جوزماثل بزر الهندبا بزر الکشوث بزر الشبت

تخم سداب تخم کاهو تخم جزر تخم شلغم تخم گزربری تخم اسپست تخم پیاز تخم گندنا
بزر السداب بزر الخس بزر الجزر بزر الشلجم دوقو بزر الرطبه بزر البصل بزر الکراث

تخم انجره تخم کنکیر و کوکر تخم هلیون تخم بلسان تخم ترشیسک تخم خطمی
بزر الانجره بزر الجرجیر بزر الهلیون حب البلسان بزر الحماض بزر الخطمی

تخم کرفس تخم منک تخم کرفس کوهی تخم ترتیزه تخم سپندان تخم بینوند
بزر الکرفس بزر البنج فراسالیون بزر الفجل حب الرشاد بزر الرجل

تخم دل آشوب تخم سه سنبه تخم کنکر تخم ریباس تخم کدو تخم کرمو تخم کاکنج
بزر الفنجنکشت بزر الشمام بزر الحرشف حب الریباس حب القرع حب کاکنج حب صنوبر الصغار

تخم مورد تخم اهر تخم ترخ تخم وهل تخم شاهسفرم تخم مرو تخم خربزه
حب الآس لسان العصافير قردمانا ابهل بزر الريحان بزر المرو بزر البطيخ
تخم خیارزه تخم خیار بالنگ تخم گل تخم تورک تخم کلم تخم سنباق تخم مرغ
بزر القثا بزر القثد بزر الورد بزر الخرفه بزر الکرنب بزر الاسفاناخ - بیض
تدری تدرو تربه تربخ ترانکبین ترخونی تره خراسانی تربد ترمس
تودری تدرج تنجل اترج ترنجبین طرخون بقلة خراسانیه م م
تنبول ترشیشک سکار توبال مس توبال آهن تورک توت سفید
تانبول حماض م توبال النحاس توبال الحدید بقلة الحمقا توت حلو
توت سیاه توت سه کل توتیا تیغال طیهوج باب الثاء
توت حامض توت وحشی م سکر العشر طیهوج
ثفل مس ثفل نقره ثفل قلعی ثفل روغن زیتون ثفل روغن زعفران ثلج صینی
خبث النحاس خبث الفضه ثفل قلعی الرصاص زیتیا قرقومعا اسبوس
ثیل باب الجیم جاخوشی جانخواب بک جار النهر
م طحلب جاورس طحلب [illegible]
جبراهنک جخو جرواسک جزر جرخ جرک گوش جربش گوشت
جلبلیج قنبره صرصر جابار ورح وسخ الاذان سمین
جشمک جشمک خروس جشمهای خرس جغندر جفت بلوط جگر جگر مرغها
تشمیرج عیون الدیک عیون الدب سلق م کبد کبد الطیور
جگر بز جگر میش جگر خر جگر سگ دیوانه جگر خوک صحرائی جگر وزغه جگر کبک
کبد المعز کبد الضان کبد الحمار کبد الکلب الکلب کبد الخنزیر البری کبد الوزغه کبد الحجل
جگر گرگ جگر گاو گوسفند کوهی جلغوزه جمس جمجم جمسیر جنطیانا
کبد الذیب کبد الایل حب صنوبر کبار م م م م

جنجل جنار جوبک اشنان جو جو برهنه جوزالقی جوزماثل جواب جوب تونغل
م دلب اذنبو شعیر سلت م م ماء الشعیر قرفة القرنفل
جوب شونیز جیوه باب الحاء حاشا حب النیل
سیسارون زیبق م م
حب السمنه حب المحلب حب البلسان حب النشم حب القلت حب الغار
م م م م م م
حب السودا حب الراس حب البان حب الملوک حباری حجر لینی حجر عسیلی
شونیز م م ماهودانه م م م
حجر مشقق حجر قبطی حجر لاجورد حجر الاحمر حجر العقاب وحجر النسر حجر النمر
م م لازورد م التکت م
حجر حبشی حجر اسفنج حجر اغاطس حجر الکرک حجر الحوت حجر لاغیطوس
م م م م م م
حجر الکلب حجر خزفی حجر الافروح حردون حربا حرف حرف القا
م م م سالامندرا م حب الرشاد م
حرجون حرسبل حلزون حلیمو حلتیت حماض حماض الما حاجم
م م م م م م م م
حنا حوزروی حی العالم باب الخاء خارخسک خار آورد
م م م حسک حاج
خاکستر چوب رز خاکستر خاکستر چوب بلوط خاکستر آشیانه پرستوک خاکستر کاه باقلی
رماد حطب الکرم رماد رماد خشب البلوط رماد عش الخطاطیف رماد تبن الباقلا
خاکستر نی خارپشت خایه مرغ خایه گنجشک خایه کبک خایه لقلق خایه مرغابی
رماد القصب قنفذ بیض الدجاج بیض العصافیر بیض الحجل بیض اللقلق بیض الاوز

خایه بط خایه شترمرغ خایه گوساله خایه سگ آبی خایه قندس خایه شتر
بیض البط بیض النعام خصی العجاجیل جند بیدستر خصی الابل

خانق النمر خانق الذئب خانق الکلب خالاون خالیدوینون خربهره خربزه
م م م م م م دفلی بطیخ

خرکور خرخرک خرحک خرماهندی خرد خراطین خرنوب خردل سفید
حمار الوحش حمار بیسر ببید تمرهندی جناره م م حرف

خرنق سفید خربق سیاه خرکنجید خرامتان خرگوش دریایی خرچنگ جونی خرچنگ هندی
خربق ابیض خربق ابیض کرابالسم م ارنب بحری سرطان نهری سرطان هندی

خروس خروکنش کز خرف خسق خسکدانه خشخاش سفید خشخاش سیاه خشخاش زردی
خنفساء بنکی م خنفسا م عصفر قرطم خشخاش ابیض خشخاش اسود م

خشخاش معرق خسکنجبین خصی الثعلب خطمی خصی الکلب خلال خلا خلر
م م م م م م م م

خمر خمیر خمان خماهان خندل خندل بیابانی خندروس خنیتی خولنجان خون
م م م م خردل لبان م م م دم

خون سیاوشان خون کاویز خون ادمی خون خرگوش خوسنکپشت خون گاو ماده خون کنه
دم الاخوین دم الثور دم الانسان دم الارنب دم السلحفاة دم البقر دم الحلم والقراد

خون بک خون کبوتر خون شب پره خون حیض خون کاو دکوسفند کوهی خون راسو خون
دم الضفدع دم الحمام دم الخفاش دم الحائض دم الایل دم ابن عرس دم

افتاب پرست خون ورل وحردون خون سگ دیوانه خون خرس خون خروس و مرغ
الحربا دم الورل والحردون دم الکلب الکلب دم الدب دم الدیک والدجاج

خون بوف خون خرف خون بز نر خون بز ماده خون بره خون موش خون خوک خوک ماهی
دم البومه دم الخرفان دم التیس دم العنز دم الحمل دم الفار دم الخنزیر دلفین

خوالو خیار بالنک خیارزه خیارکدو خیارزه سنبد خیارچنبر خیری
رازیانج بری قند قثا بطیخ سوقی قثا الحمار خیارشنبر م

باب الدال دارصینی دارفلفل دارزرد دارصینی صینی
م م م عودی الصغ قرفة الدارصینی

دارتمک دادی دارشیشعان دانه میویز دانه امرود دانه به دبق دج دراج
سودانیات م م حب الزبیب حب الکمثری حب السفرجل م م م

دروج عقربی درد روغن زعفران درد روغن زیت درد سرکه درد شراب درمنه ترکی
م لخالج سلمانه عکرالزیت دردی الخل دردی الخمر شیح ارمنی م

درمنه کوهی درن دردقیمون درخت چنار درخت حب قطران درخت ورک دخت کز
شیح الجبلی علق م دلب شربین عزب طرفا

درخت رز درخت بق درخت طلنک درخت شمشاد درخت زنبت درخت مریم
کرم انخیص آزاد درخت بقس ارره شجره مریم

درخت غار درخت حنظل درخت کاج درخت بادام تلخ درخت قوم درودبطارس
غار ستری صنوبر مرج ضروع الکلبة م م

دستنبویه دشبد دل دلبوث دله دلغبین دلنیس دلیک دمتک بابکیل
دستنبویه کوارع قلب م دلق م م م زمله قطسی

دماغ شتر دماغ مرغ و خروس دماغ راسو دماغ سهب دماغ شبپره دننز دنبه
م دماغ الدیک والدجاج دماغ ابن عرس دماغ الخیل دماغ الخفاش م الیه م

دوس دود القرمز دوشش دواله دوالمسک دوشاب خرمائی وسیلان دوبرا دوج
م م شوکران اسنه دبس رخمه م

دوغ دهانه دیودار دیلمک وولد برکوبند دیغروجتی باب الذال
مخیض دهنج م ربیلا م

ذاقی الاسکندرانی ذاقوابداس ذبل ذراریح ذوی ذنب الخیل ذوخسة اوراق

م م م م م م م م

باب الراء رازیانه رازیانهٔ رومی راقوبة راسو رامک راسن

رازیانج انیسون نعنع ابن عرس م م

رب السوس رتنک رجل الجراد رجل الغراب رخام رشته رطب رعی الابل رعی الحمام رعاد

عصار همتک زرنب م اطرء م م م م

رقعه رقاع یمانی رنک لاک روناس روغن کاو و کوسفند روغن کنجید روغن زیت

م م لک فره سمن شیرج زیت

روغن عرک و بادام کوهی روغن زعفران روغن بلسان روغن عسلی روی سوخته روباه

زیت السودان دهن الخروع دهن البلسان اوبالی روسختج ثعلب

روشنک روباه ترک روده ریباس ریة البحر ریوند ریهٔ اهن ریچال ریحان سلیمانی

شاطل عنب الثعلب معا م م راوند خبث الحدید نمام م

ریحان الکافور ریتانج ریحان کوهی ریشک کوخر باب الزاء زاغ سفید

م م باذروج خرا قلقدیس

زاغ سیاه زاغ شتروندان زاغ سبز زاغ سرخ زباد زبرجد زبدة البحر زر پیادرخت

زاج قبرسی قلقطار قلقند زاج سوری م م م م

زراوندکرد زراوندراز زرده کوش زردالو زرشک زره زرسرخ زرنیخ

زراوند مدحرج زراوند طویل ونخ الاذن منمش انبرباریس زره ذهب م

زفت تر زلیبی زرنباد زرافه زردک زعفران زعادکرم زفت رومی

زفت رطب م م م طاعلودیس م خراطین م

زفت خشک زعرور زبیان زنکی دارو زنجبیل زنجبیل الکلاب زنبق زنکباری

زفت یابس م ناخواه استولوقندریون م م قلغونیا

زنک آهن زنکار زنام دارو تلخ زوفا خشک زوفا تر زهرة الملح زهرة النحاس

زعفران الحدید زنجار کادریوس زوفا یابس زوفا رطب م م

زهرها زهرهٔ خرکوش زهرهٔ آهو زهرهٔ غوچ زهرهٔ خار پشت زهرهٔ خرکوش زهرهٔ کاو

مرارات مرارة حمار الوحشی مرارة الضبی مرارة الکبش مرارة القنفذ مرارة الارنب مرارة البقر

زهرهٔ ماهی شبوط زهرهٔ دکه زهرهٔ خوک زهرهٔ سک آبی زهرهٔ کفتار زهرهٔ شیر زهرهٔ کلنک

مرارة الشبوط مرارة التنین مرارة الخنزیر مرارة کلب الماء مرارة الضبع مرارة الاسد مرارة الکرکی

زهرهٔ افعی و پلنک زهرهٔ مردار خوار زهرهٔ خرس زهک زیره زیتون زیتون بری

مرارة الافعی والنمر مرارة الرخمة مرارة الدب لبا کمون م زیتون الکلب

زیت السودان زیت انفاق باب السین ساج کاماندریا ساذج سپرز

م زیت اکردان م م م م طحال

سپستان سپوس سپیدان سبز سپند سپیداب سخبر سداب سرتش

م نخاله حرف قنب حرمل اسفیداج م م م اشراس

سرها سر موش سر خرکوش سرق سوخته سرکه سرکه عنصل سرکین سوسمار سرکین بز

رؤس راس الفار راس الارنب ابار خل خل العنصل بعر الضب بعر المعز

سرکین موش سرکین کاو سرکین اشتر سرکین فیل سرکین خوک سرکین کودکان

بعر الفاره خثی البقر بعر الجمال روث البراذین زبل الفیل ذبل الخنزیر ذبل الاطفال

سرکین سرکین موش سرکین کرک سرکین زرزور سرکین خر سرکین سک سرکین مرغ و خروس

ذبل ذبل الفار ذبل الذئب ذبل الزرازیر روث الحمار ذبل الکلب ذبل الدجاج والدیک

سرکین ملخ سرکین لقلق سرکین دوبرا سرکین کبوتر سرکین کنجشک سرکین پرستوک سریشم

ذبل الجراد ذبل اللقلق ذبل الرخامه ذبل الحمامه ذبل العصافیر ذبل الخطاطیف غرا الجلود

سریشم ماهی سرکوهی سرو سریخ سراج القطرب سرم سه کل سیسنبر سسالیوس

غرا السمک ۶۶ م م م فقاع علیق الکلب غام م

سطاریون سطرونیون سنطاخنیس سعد سغادیکوس سقمونیا سقنقور
م م م م م م م

سکبینج سک سک المسک سلق سلدلیون سم بز سماق سمکة الصیدا سمور سلیخه
م م م م م طلف المعز م م م م

سماروغ سنگ روشنائی سنگ بلور سنگ آتش سنگ یشم سنگ لاجورد سنگ رخام
م مرقشیثا حجر البلور حجر النار حجر الیشف حجر اللازورد طین قیمولیا

سنگ آسیاب سنگ جهود سنگ ارمنی سنگ مار سنگ مثانه سنگ آهن ربا سنگ مرمر
حجر الرحا حجر الجهود حجر الارمنی حجر الحیه حجر المثانه حجر مغناطیس مرمر

سنگ خون سنگ کفشگران سنگ کارد سنگ برامی سنگ عسلی سنگ سگ سنگ خروس
حجر الدم حجر الاساکفه حجر المسن حجر البرام حجر عسلی حجر الکلب حجر الدیک

سنگ که در دیگ حمام باید سنگ اسفنج سنگ ماه سنگ پرستوک سنگ جبنی سنگ زخ
حجر الحمام حجر الاسفنج حجر القمر حجر الخطاطیف حجر الجبنی حجر الاغرابی

سنگ مغنی سنگ پشت سنگدان سنیز سنا سنباده سندروس سنجاب سنور سنجد سنبل م ٢٥
حجر مغنیسا سلحفاة قانصه شونیز م سنباذج م م م غبیرا

سوزه سوسن سوسنجان سوسمار سولان سودج سوسپاهانی سیبیا سیر سیب
قنابری م م ضب م م اغند م م تفاح

سیهک میان گندم سیلان سیر سیرمو سیه دار سیه دارو سیهک داوران
اراقو سقی ثوم اسقوردیون اسراسطخ(?) فاشرستین ساداوران

باب الشین شادنه ساوه هندی شاطل شاتره شاهسپرغم
سادنج حجر هندی م سادج م

شاهبلوط شاه صینی شیاف مامیثا شاخ گاو شاخ بز و گاو کوهی شب پره شبیمانی
م م عصاره مامیثا قرن البقر قرن المعز والایل خفاش م

شبوط شترمرغ شجره ابی مالک شحم حنظل شراب انگوری شراب خرمائی شراب مویزی
م نعام م م خمر نبیذ التمر نبیذ الزبیب

شراب عسلی شراب دوشابی شراب نارگیل شراب فانید شره شش شش روباه شش خوک
نبیذ العسل نبیذ دوشابی نبیذ نارجیل نبیذ التین والفانید وصعه ریه ریه الثعلب ریه الخنزیر

ششی خرگور ششی قاقل شغترک شفتالود شقردیون شکاعا شکر شکنبه شگ سنگ شقایق م
ریه حمار الوحشی اسقاقل خبه خوخ م م سکر کرش حجر اعرابی

شل شلغم شلمک شملیز شمشاد شنکال شود شوق شهدانه شیلانه شیطرج
م لفت شیلم حلبه بقس ابوخلسا شبث سیج قنب عناب م

شیر شیرخشت شیرخشیو شیره نبات شیرمرغ شیرخشتیز شیربز شیرگاو شیرگوسفند
لبن شیرخشک م عسل طبرزد شیر ذی لبن اللقاح لبن المعز لبن البقر لبن الضان

شیرآدمی شیراسب شیرخر شیرجو شیر یتوعات باب الصاد صابون
لبن النسا لبن الخیل لبن الاتن لبن الشعیر لبن الیتوعات م

صبر صدف صدف البواسیر صعتر صندل سفید صندل سرخ صنوبر باب الضاد
م م م زنجغ م م م

ضجاج ضرو ضرب ضریع ضروع الکلبه ضمیران باب الطاء طالیسفر
م م م م شاهسفرم م

طاووس طالقون طباشیر طبرزد طهقا طهنیون طرسیتوج طریکن طراغیون
م م م م م م م م م م

طریفان طعک طلق طلیثا طلا طوسک طیلافون باب الظاء
م آزاددرخت م م م دنبساونس م

ظلیم ظفر ظلف المعز ظیان باب العین عدس عروسک عرطنیثا
م م م م م طیسوت م

عرن عرم عروس درپرده عرمص عرق الجبا عسل عسل بلادر عصاره غافت
م م كاكنج م م م م م م م

عصاره لحیه التیس عصاره قثاء الحمار عصاره زرشك عصاره افسنتین عقیق
م م عصاره ابرباریس م م م

عقوب دریائی عكبر علیق علك عناب عنبر عنبری عنب الذئب عود ه
عقرب بحری م م م م م جوده م م

عود الصلیب عود بلسان عود الوج عود الحیه عوسج عیون الدیكه باب الغین
فاوانیا م وج م م م

غوره غوزه خرما غوشنه غوتیه باب الفاء فانزا فاخره فاخته فادح
حصرم طلع م م فاغره م م

فالنجیقی فراسیون فرفیون فرنجمشك فطر فطراساليون فقاح اذخر فلفل سیاه
م م م افرنجمشك م م م فلفل اسود

فلفل سفید فلفل آبی فلفل السودان فو فوفل فنك فندق فندق هندی ه ه ه
فلفل ابیض دارفلفل م م م م بندق بندق هندی

باب القاف قاقله قاقلی قالنج قبیطه قدید قرنفل قره قرط
م م عقعق ناطف م م رجتین

قرة العین قراتیا قراطاعون قرصعنه قرطمان قرمز قرط قرط بری قرون السنبل
م م م م م م م م م م

قرط قرط قرفه قسط قسوس قسب قشار الكندر قصب الذریره قطران قطف
م م م م م م م م م م م

قعبل قفر قفوزا قلعی قلقاس قلب قلقطار قلیه قلیمیا قمری قنطوریون باریك
م م م م م ی م م اقلیمیا فاخته قنطوریون دقیق

قنطوریون ستبر قنبیل قند قنقطر قوفی قوقالس قوطلیدوس قیتو ر
قنطوریون غلیظ م م م م م م م م

قیل قیقیس قیروطی باب الكاف كاشنی صحرائی كاوزبان
رفت طیب م م طرخشقوقی لسان الثور

كاشنی كاشنی شامی كاهو كارزبیك كاونظومك كادرس كاكلی كاشم كافور
هندبا انطونیا خس الوج سنبرم جادرس طبقا م م

قرطاس كاسه سكنك كبوتر كبوتر بچه كبك كبكر كباب كبابه كباب شكافته
قرطاس شقرادع حمام فراخ الحمام قبج دراج م م فاغره

كپكج كتان كتیرا كحلا كجوموك كجك تصبك كدو كرسنه كرسنك كرویا كرملانه
م م م قاتل الكلب كاكنج جبسی شیخ قرع م م م م

كروه كرتینه كرد سیاب كرنب رومی كركاس كرم ابریشم كرم دخت كاج كرك كركس
كلیه ایركایا غبار الرحا قنبیط دوسر دود الحریر دود حب الصنوبر ذیب نسر

كردكان هندی كردكان كركدن كرالبر كرنكبین كزمازك كزر كسته كسیلا كشنیز
جوز هندی جوز كركس شقاقل م خرمازك جزر عصی الراعی م كزبره

كشك كشمش كشوث كعب خوك كعب گاو كف ابكینه كف مالب كفتار
اقط قشمش اكشوث كعب الخنزیر كعب البقر محتونیا رغوة مار الملح ضبع سرجا

كل خیری كل حنا كل كیدی كل كنده كل سنك كل سوسن كل زنبق كل باقلا كل خشخاش
خیری فاغیه كادی كنكنج فراز الفلفل سوسن زنبق ورد الباقلا ورد الخشخاش

كلنار كل مشكین كلاب كلسرخ كلنار كل صدبرك كل كل سورنجان كلغنس كل
جنبذ ارمانی نسرین ماء الورد ورد احمر جلنار طین شنبلید كرفس طین مصطكی

ارمنی كل قبرسی كل مختوم كل حكمت كل ساموس كل رومی كل كرمی كل سرخ كل جریره
ارمنی طین قبرسی طین مختوم طین الحكمه طین ساموس طین رومی طین كرمی مغره طین بلد المصطكی

گل اقرنطس گل مصری گل سرشوی سرخ شیرازی گل زرد گل نیشابوری گلکف گل گندم
طین اقریطس طین مصری طین فارسی طین اصفر طین نیشابوری کرکی خورخندم

کلیل الملک کلعنس کوهی کم کماه گگاشیر کمیز آدمی کمیز کودکان کمیز چهارپایان
اکلیل الملک فراسالیون قتاد فطر م بول الانسان بول الصبیان بول الدواب

کمیز شتر کمیز بز کمیز سک کمیز گاو کمیز گاومیش کمیز خوک صحرائی کمیز خر کمیز بز کوهی
بول الابل بول المعز بول الکلب بول البقر بول الجاموس بول الخنزیر البری بول الحمار بسلام

کنار کنار تر کنار خشک کندم کنجد ککر کنکری کن ابلیس کندشه کندر
سدر نبق رطب نبق یابس حنطه سمسم حرشف صمغ حرشف الکمکث کندش صمغ البطم

کندر دریائی کندنا کوزد کوزبوا کوزقلا کوزکنا کوخر که کوکور کوکرد کوشت ماهی
لساة الکراث ازوت جوزبوا جوز السرو جوز ماثل خرا قراح خداه کبریت ودع

کرست کوشت پلنک کودو کورک کوشت کوشت بره کوشت کوسفند
حنظل شحم الاترج خرنوب کبر لحم لحم الحملان لحم النعاج

کوشت خوک کوشت بز و ماده کوشت گاو کوشت گوساله کوشت گاومیش کوشت جنبش
لحم الخنزیر لحم المعز والتیوس لحم البقر لحم العجل لحم الجاموس لحم الحداء

کوشت خصی کرده کوشت آهو کوشت خرگوش کوشت شتر کوشت خرکور کوشت کوسفند کوهی
لحم الخصی الحیوان لحم الغزال لحم الارنب لحم الابل لحم حمار الوحشی لحم الکباش الجبلیه

کوشت اسب کوشت خرس کوشت خر کوشت گربه کوشت شتر بچه کوشت ددها
لحم الفرس لحم الدب لحم الحمار لحم السنور لحم الجزور لحم السباع

کهربا کلوک وکنگز کسیر کیاه لادن کیاه کس و بران کیل زرد کیل سرخ
کاملک جرجیر اللام مصطکی قنوس کنگر زعرور جبلی زعرور بستانی
لادن لاجورد لاعنه لالا لحام الذهب لعبه بربری لوبیا
م لازورد م م م سورنجان م

رنغا

لفاح لوطوس لیموناب ب الیم مارفرفین ماهی ماهیابه ماهی ربیان
م م م جدوار سمک صحناه اربیان

ماهی اشنه ماهی طریخ ماهلو مامیثا مارتنک مارمهره مار مازو مات
ربیثا طریخ حماما م سام ابرص حجر الحیه حیه عفص لبن حامض

ماش ماسدار و ماهی زهره ماش هندی مامیثا سرخ ماموان ما الکافور
م کامیطوس ماهیزهرج قلت ارغاموني م م

مار النون ما العسل مارجوبه منجن محموده مشک مثلث منک
م م هلیون مطنجن سقمونیا م م

محروث محلب مخلصه مدید مرجان مروارید مرزنکوش مرداسنک
م م م مداد بسند لولو اذان الفار مرداسنج

مرو خوش مرو تلخ مرو مر مرانیه مران مرغد مرطیس مرقشیثا مرجر
مرماحوز انحوسا م م م مرغوی م م م م

مرغ مردار خوار مرغ خانکی مرغابی مرغ کرد انده مرورسک مرک موشکان
م رخمه دجاج اوز کرداناج مرزالمرو شک

مرک موش علی مست رو مستعجل مس مشک مشکک کوشت مصل
دیک بردیک مازریون بوزیدان نحاس مسک عضل م

مصطکی معده مغاث مغاث هندی مغز مغز خسکدانه مقل ازرق
م م م کلز مخ لباب القرطم م

مکس ملخ منک منبل دارو من موز مور مورد بیابانی مومیائی
ذباب جراد بنج بیغله م م نمل مورد اسفرم م

مولو بذانا موش دربندی موش صحرائی موفیون مورد موم مومیائی کوهی
م پوش دربندی یربوع م آس کمه شمع قفر الیهود

موش موی موش کور مها میش میعه سایله میعه مویزک مویز میخک
فار بهنعر خفاش م م لبنی م میویزج زبیب قرنفل

میخچه باب النون ناخن دیو نارمشک ناردین نارنج نان
اغلیقی اظفار الکلب م م م خبز

نارگیل نخود نخوش نرک بلنک نرگس نشاسته نشاده نضار نقل خواجه
نارجیل حمص فاشرا نروک نرجس نشا م م حب السمنه

نقره نمک نمک هندی نمک نفطی نمشک نوشادر نهنگ نی نیشکر
فضه ملح ملح هندی ملح نفطی زبد م تمساح قصب قصب السکر

نیوند نیوندریم نیلوفر نیله باب الواو ورس ورل ورق بلوط
حرمل حب المحلب م نیلج م م م

وزغه ورق بارتنک ورق بنکو ودع وسمه وسق وهل باب
م لسان الحمل حشیش برقطونا م م م ابهل

الهاء هدبه هدهد هوبه هوشه هو هوارجشان هزاراسفند
م م م لبلاب رغیدا فاشرا حرمل

هشت دهان هفت بلک هکل هلیون هلیله زرد هلیله سیاه ومویزک
عود هندی مازریون فقع م اهلیلج اصفر اهلیلج اسود

هلیله کابلی هلل مکی هوفاریقون هیشر باب الیاء یبروج
هلیلج کابلی حضض م م م

یاسمین صحرائی یاسم یاقوت یتوع یربوع یشب یقطین
طیان یاسمون م م م حجر الیشب م

ینبوت یبتوت تمت الفهرست
خرنوب نافسیا تمت

بسم الله الرحمن الرحیم وبه ثقتی

امداد حمد بی عد و اعداد سپاس بی قیاس مبدعی راکه آثار ابداع او بر هر ورقی از اوراق وشجری
از اشجار سمت وضوح یافته است و بر سر هر ثمری از اثمار و زهری از ازهار انوار ایجاد یافته
بیت برگ درختان سبز در نظر هوشیار ٭ هر ورقی دفتریست معرفت کردگار ٭
بی امر کن فکان او هیچ نبات از دریچهٔ وجود لب ببشکرخنده نشو ونمائی نگشاید و بی حکم فرمان ر
وای او سلطان صرصر وی برگ گلی از هیچ نهال نمی رباید تا سحاب قدرتش آبیاری بستان
روزگار نکرد تصویر نگارخانهٔ آفرینش بر صفحات اوراق ظاهر نگشت وتا خورشید حکمتش گلگونهٔ ه
الوان بر چهرهٔ نباتات وحیوانات نکشید نوعروس اشکال والوان بر منصهٔ ظهور جلوه ننمود شعر
ففی کل شیئ له آیة ٭ تدل علی انه واحد ٭ و درود فراوان وصلوات بی پایان
حضرت خواجه را که غرض از تکوین موجودات وجود مبارک او بود و موجب خلق آفرینش طفیل دین او علیه
من الصلوات افضلها ومن التحیات اکملها شعر فیا ایها الراجون منه شفاعة ٭ صلوا علیه و
سلموا تسلیما اما بعد بر ارباب فطنت واصحاب حکمت مخفی ومستور نماند که هیچ چیز از انواع مخلو
قات واصناف موجودات از حکمتی ربانی خالی نباشد و هر چیز را چنانچه منفعتی و خود جهت مضرتی
مزاجی هست و هر چند معرفت ادویه بتمامها بغیر از خالق هر چیز کس ظاهر نگشت وخود در گنجینهٔ اختراع وابداع
خالق که راه نتواند یافت اما بعضی که کماهی مزاج وخاصیت ومنفعت ومضرت آن روی از تتبع خفا وحجاب
ستر نموده باطلاعه تعالی او با علامه تقدس بوده ونیز هر کس از علما معرفت ادویه بحسب تجربه خود

خلافی

خلافی کرده وغث وسمین از یکدیگر جدا نهاده اند وچون بنده کمترین علی بن الحسین الانصاری المشتهر
بحاجی زین العطار اصلح الله حاله فی الدارین درین قسم بحسب المقدور والامکان شروعی نموده میخواست
تا قول اصح وتجربه ارجح باز نماید تا جماعتی که نائرهٔ اشتیاق این علم داشته باشند بزلال معرفت این کتاب
تسکین آتش نزاع والتهاب کنند ونیز مدتی مدید است تا مجموع همت مصروف وعنان نهمت
معطوف آن بوده که بوسیلهٔ خویشتن را از تتبه مداخری لبسرحد شهرستان مشتری طالعی رساند ودیدهٔ
بخت کرا از خواب خود را از نومة الغافلین بیدار کرداند واین معنی بی آنکه نسبت بذیل اشفاق ورحمت
وتوسل باستان الطاف وموهبت صاحب قرانی کنند که خاک درگاه او کیمیای مس هر هنر و
هوا بارگاه او که حیوة بخش هر صاحب هنر تواند بود ممکن تواند بود وچنانچه عقل دوربین وفهم دور
دور اندیش در عرصهٔ امکان وفضای دوران دوران گرد بغیر از آستان آسمان رفعت حضرت جنت
حضرهٔ بلقیس زمین وزمان ملکهٔ تخت نشین سلطان نشان سلطان خواتین جهان بیت
آنکه در مهد جلالش وهم را نابوده دست ٭ وانکه بر بستر عفافش باد را نابوده راه ٭ باد چو
دور باش عفت او آفتاب ٭ کی تواند کرد من اندر سایهٔ چترش نگاه ٭ زهره زهرا دولت
اختر برج شرف ٭ شمسهٔ گردون عفت سایهٔ لطف آله ٭ عصمت الدنیا والدین بدیع الجمال خلد الله
ایام سلطنتها وابد آثار معدلتها بدست نیاورد وقانون کلی سعادت خویش وذخیرهٔ اغراض دولت
خود بجز از نظر کیمیا خاصیت آن صاحب قرانه که خاک درگاه او شفاء انواع حوادث ومنتج اسباب کامرانی
وواقع علامات پیطالعی ومنهاج طرق اقبال وجامع متوقات جلالست نتوانست ساخت امیدوار است
که بعین عنایتش ملحوظ گشته بر ارباب بصیرت واصحاب حکمت مبارک باشند والله الموفق بدانکه
تاریخ این نسخه سبعین وسبعمایه بوده واین کتاب مشتمل بر دو مقاله است اول در ادویهٔ مفرده واسامی
بلغهٔ هر طایفه وابدال واصلاح ومنفعت ومضرت آن ومقالهٔ دوم در مرکبات مستعمله واین کتاب را اختیارات
بدیعی نام نهاده شد فصل بباید دانست که ادویه یا نباتی است یا حیوانی یا معدنی اما نباتی مستعمل
ازوی بزور یا اوراق یا قضبان یا ازهار یا عصاره یا ثمار یا صموغ یا لحا یا حبان بود که جملهٔ وی مستعمل بود اگر

مستعمل از نبات اوراق بود همچو ساذج و مازریون و تانبول و امثال آن واجب بود که وقتی گیرند که در حجم خود
تمام شده باشند و بغایت حدّ رسیده بود پیش از تغیر لون و اگر بزر بود مانند انیسون و کرویا و کمون و امثال آن
باید وقتی گیرند که در نضج مستحکم شده باشند و فقاحیه و مائیته از وی متمیز شده باشند و اگر اصول بود مانند عاقرقرحا
و بهمنین و جنطیانا و امثال آن وقتی گیرند که اوراق وی افتادن گیرد و اگر ازهار بود مثل بنفشه و نرگس و اقحوان
و امثال آن بعد از تفتیح تمام و پیش از تبدل گیرند و اگر قضبان بود همچو زرنب و اسطوخودوس و حاشا و امثال آن
بعد از ادراک تمام و پیش از ذبول باید گرفت و اگر ثمار بود مانند قاقله و قرنفل و بلادر و امثال آن بعد از ادراک
تمام و پیش از استعداد سقوط باید گرفت و اگر حبه وی مستعمل بود مانند اذخر و فطرزیون و قیصوم و امثال آن
پیش از تبدل و بعد از ادراک تخم گیرند اگر تخم آور بود و هر ادویه که در اصول تشنج و در قضبان ذبول کمتر بود و در بزور
امتلا و سمن و در فواکه اکتناز و رزانت بیشتر بود بهتر و نیکوتر بود و گرفتن ادویه نباتی در هوای صافی اولیتر از آنکه
در هوای متعفن یا نزدیک بهوای تر و بری از نبات قوه بیشتر از بستانی بود و نبات جبلی اقوی بود از بری و هر کدام
از نبات که در لون خود اصبغ بود و بطعم اظهر و رایحه وی ازکی در باب خود اقوی بود و اکثر قوه حشایش بعد از
دو سال تا سه سال ضعیف شود اما وقت گرفتن صموغ همچو بارزد و اشق و جاوشیر و حلتیث و مانند آن
بعد از انعقاد پیش از غایت جفاف گیرند و بیشتر صموغ را قوه بعد از سه سال باطل شود خاصه فرفیون اما گرفتن
لحا همچو سیطرج و ماهی زهرج و سلیخه و امثال آن وقت رسیدن شکوفه وی و پیش از نقصان گیرند و گرفتن عصارات
مثل اقاقیا و انیون و حضض و مانند آن بعد از رسیدن نبات وی گیرند اما آنچه اقوی بود هر طبقه قوه بقاء وی بیشتر
بود اما وقتیکه یکی ازین تازه و قوی نیابند اولی بود که ضعیف همین نوع را بکار برند بجای وی و اگر نیابند آنگاه
ویرا بدل کنند اما حیوانی مانند قرون و مراره و اکباد واجب آن بود که از حیوانات جوان گیرند و در زمان ربیع
و از صحیح المزاج و از رسیده تر و آنچه از وی گیرند بعد از کشتن گیرند و بحیوانات میته التفات نکنند و از ایشان
ادویه نگیرند   معدنیات مانند قلقند و قلقطار و زرنیخ و امثال آن اولی آن بود از معادن معروف گیرند
و آن اختیار کنند که جوهر آن پاک بود و در لون تفاوت نبود و در برجان طعم مخصوص بود   نگاه داشتن قوی
ادویه بر پنج وجه بود اول جمع آوردن اجزاء آن دارو و کوفتن و قرص ساختن و در سایه خشک کردن همچو دارصینی

دوم خلط آن دارو با چیزی که حافظ وی بود بخاصیت همچو خلط کافور و با جنبیح یا فلفل یا جو و خلط فرفیون
باسلت یا باقلا با پوست یا بادام تر و خلط فلفل سفید با باقلا و امثال آن بسبب قوه اجزا سیوم مغروف چنانکه
بعضی ادویه را واجب بود که در ظرفی کنند که سر وی تنگ بود و سر آن بموم استوار کنند تا قوه وی بتاثیر هوا تحلیل
نیابد مانند مشک و کافور و عنبر و مشک اولی آن بود که در ظرف اسربی کنند و اگر یافت نشود آبگینه و کافور در ظرف
آبگینه کنند و اگر یافت نشود در دبه کنند و بعضی ادویه در کوزه کنند و سر کوزه محکم دارند مانند بزور و اوراق و بعضی
در انبانه کنند مانند چوب چینی و لبده و کهربا و امثال آن و بعضی کیسه کرباس کافی بود مانند اقاقیا و بوسق و عصارات
چهارم آنکه جایگاه آن چنانکه خازن ادویه در موضعی بود که تنگ کشاده بود و حمّ ریاح و دخان بود بنهند پنجم
نهادن ادویه لازم بود که هر یکی بجای خود یعنی نگاه دارد تا ادویه حاره مانند سقمونیا و افیون و ادویه که اقوی بود
مانند حلتیت و سکبینج و امثال در مجاورت ادویه که استعداد قبول آن روایح داشته باشند بسبب آن حار قوه
وی ساقط کرده مانند بنفشه و نیلوفر و امثال آن بنهند چون اینمعنی مقرر شد که ادویه ازین قسم بیرون نیست و هر چه
ازین سه قسم برونست از ادویه نیست دو قول کلی که دوا از غیر تمیز کند بباید دانست که اکنون بدانکه آنچه ماکول و مشروب
آدمیست از پنج قسم بیرون نیست یا غذای مطلق و یا دوای مطلق و یا اغذیه دوائی و یا ادویه غذائی و یا سم و آنچه
خورده شود و یا سهل الاستحاله بود و قوت بدن دایما بر وی غالب بود و آنرا بدل ما یتحلل سازد آن غذای
مطلق بود همچو نان و گوشت و یا چنان بود که اول بدن وی را تغییر دهد کند باز وی بدن را این را دوای مطلق گویند
مانند زنجبیل و قرنفل و سنبل و امثال آن یا چنان بود که اول وی در بدن تاثیر کند ظاهر باز بدن در وی
اثر کند و از ابدال ما یتحلل سازد و این را غذای دوائی گویند همچون سرکه و خشخاش و کاهو و امثال آن
و اگر قوه دوائی غالب بود آن را دوای غذائی گویند مانند کمون و نانخواه و کرویا و امثال آن و یا چنان بود که قوه
وی ثابت بود دایما کیفیت وی بر بدن غالب بود و مفسد بدن باشد از اسم خوانند مانند بیش و شک
و شوکران و امثال والله اعلم چون کلیات معلوم شد روی بمفردات آریم تا بیان هر یک چنانکه التزام کرده
شده کرده شود باب الالف آطریلال نباتیست که تخم وی مستعملست
و مانند تخم کرفس بود به بزرگی و بلون کبود بود و بشکل زیره بود و بغایت تلخ بود و آنچه سبز بود و قدر از آن بزرگتر بود

آنرا تخم خلالی دان کویند وآن اطریلال است غیر مصری واین مولف کوید این نوع از اهواز خیزد و حشیش وی را
رجل الطیر و رجل الغراب خوانند و جزر الشیاطین نیز کویند وکفته شود ان شا الله تعالی وطبیعت اطریلال کرم و خشک
است در آخر درجهٔ دوم و در مداواة بهق و برص بغایت سودمند است و بعضی تنها مستعمل دارند و بعضی یکدرم
ازان باد انکی عاقرقرحا بسایند و بعسل بسرشند ولعوق کنند و یکساعت یا دو ساعت در افتاب بنشینند جندانکه
آبله برند وکاه باشد که همان زمان آبله برند وکاه باشد که روز دیکر یا شبانه آبله برند و بعد ازان آب زرد بسیار
ازان روانه شود بقدرهٔ حوصله و علاون آن موضع باز لون اندام شود خاصه که این زحمت در موضعی کوشتمند
بود زودتر و آسانتر زایل کردد واین مجربست و بکرات جامع این کتاب امتحان کرده واین سری عجیبست
اما بشرط انکه اول تنقیه کرده باشد و بعد ازان این دوا استعمال کند و باید که در تابستان بود وقتی که آفتاب در غایت
کرمی باشد و بعضی کویند که یکجزو و نیم اطریلال و پوست مار یک جزو و ورق سذاب یک جزو مجموع کوفته و بیخته
پنج روز هر روز سه درم با شراب انکوری بیاشامند از برص شفا یابد باذن الله تعالی خاصه که در آفتاب هر روز بنشیند
جندانکه عرق کند و اکر بسایند اطریلال تنها و بعسل کف کرفته بسرشند و هر روز دو طلا باب کرم بیاشامد پانزده
روز متواتر البته برص بکلی زایل کند باذن الله تعالی و اکر اطریلال کوفته و بیخته در بینی زن دمند بچه بیندازد ارغیس
بزبان اهل دمشق و مصر عود ریح خوانند وآن قشر اصل انبرباریس است بپارسی پوست بیخ زرشک خوانند و طبیعت
ان کرم است در درجهٔ اول و خشکست در دوم منفعت وی آنست که جون بجوشانند و بدان مضمضه کنند قلاع زایل کند
در هر دهن که باشد و هر نوع قلاع که و بغایت مجربست و اکر بجوشانند در کلاب و در جشم جکانند رطوبتی که باشد
خشک کرداند و سودمند بود بیست رمدی که مزمن شده باشد و اکر پیش از درد جشم استعمال کند صحت
جشم نکاه دارد و اکر بطبیخ ان احتقان کنند سودمند بود جهة ریشهای روده و اکر بشراب یا بسرکه
بجوشانند و بیاشامند بغایت نافع بود جهة درد جکر و ورم آن نرم کند و صاحب جامع کوید اطبا
مصر در داروهای جشم بدل مامیران جینی و مامیران مکی ارغیس میکنند آبار انکه محرق است بپارسی
سرب سوخته کویند صنعت بستانند تابهٔ آهنی و اسرب بر روی تابه نهند و قدری کوکرد بر آن
اندازند و در کوره نهند و کاسه کوازی سوراخی در بن آن کنند و بر سر آن نهند بمدتی تا آنزمانکه

سوخته شود بردارد و استعمال کنند واین مولف کوید بعضی جو در تابهٔ آهنین افکنند و کبریت بر زبر جو و بعضا
سرب بر سر کوکرد افکنند و آتش در زیر تابه کوکرد افتد و آهنی میجنبانند و جو زیاده میکنند تا ابار نیک
سوخته شود انکاه ابار را از خاکستر جدا کنند و جند نوبت بشویند و بکار دارند و دیسقوریدوس
در یکجا کبریت یاد کرده و در دیکر موضع نهی کرده وکفته که آبار را در تابهٔ آهنین بر سر آتش نهند و بسوزانند
تا بکونهٔ زرنیخ شود و ابوریحان کوید این نوع بهتر ازان بود طبیعت آن سرد بود در درجهٔ دوم منفعت
وی آنست که جون معمول کنند نشف رطوبة و ریشهای جشم بکند و داءهای و سودمند بود جهة ریشها
مفاصل و ذکر و خصیه جون بران موضع ذرود کنند و همچنین بواسیر و سرطان و ریشهای زشت و بدل
آن اثمد است ابق اکسیریان زیبق را خوانند و بزبان ایشان زیبق خیلی نام دارد و در زا کفته شود
انشاالله اسمها و طبیعت آن و منفعت ابکون لباب القمح است و لباب النوم و لباب
البر نیز کویند وآن لباب الحنطه است بعربی نشا کویند و بپارسی نشاسته و در نون کفته شود انشاالله
انقر دنقر است وکفته شود ان شا الله ابوخلسا انجوسا است و خس الحار و عاقر سمعا و سجرة
الدم و رجل الحمامه و حمیر و هو فیلوس و شنقادو کهلا و انقلیا کویند و بسریانی خالوما و بلفظ دیکر بالقس
وکاهو خر نیز خوانند واین جمله اسم شنجار است بپارسی شنکار کویند و هو جوه کویند و بهترین آن بود که ورق وی
سیاه رنک بود و بیخ آن ستبر بود و ورق آن بسیار بود و طبیعت آن کرم و خشک در اول درجهٔ دوم منفعت
وی آنست که جون با سرکه بود خواه خوردن و خواه ضماد کردن بر نقرس ضماد کردن سودمند بود و جون بآب
بر جنازیر نهند تحلیل کند و ریشها را نافع بود و مرهم وی آتش را نافع بود و شقاق مقعد و جون ورق آن را
بریان کنند و با شراب بیاشامند شکم ببندد و جون بخایند و بر کزندکان اندازند کزنده بمیرد و بیخ آن جون
زن بخود بشتن دارد بچه بیندازد و ورم صلب که در رحم بود تحلیل دهد و بخود بر کرفتن و در آب آن نشستن و حیض
براند بعقوة و مقدار مستعمل از وی دو درم و بسیار مستعمل کردن صداع آورد و مصلح وی روغن بنفشه بود یا کدو
ابریشم نیکوترین آن بود که پاک و نیکو بود و طبیعت وی معتدل بود در کرمی و سردی و کویند کرم و خشک
بود در اول درجه و جبری کوید کرم و تر بود در اول بلغم و سودا پاک کند و بدن را فربه کند و قوة بدن بدهد

وحزن زایل کند وذهن تیز کند وروشنایی چشم بیفزاید وچون در معاجین کبار کنند که شیرینی آن عسل کند معجات
را قوت دهد وبحفظ آورد ومنی بیفزاید ودر معاجین بعد از آنکه سوخته شود مستعمل کنند یا محرق وصفت
سوختن وی مانند سوختن صوف بود ودر صاد گفته شود ان شاء الله واگر مقصص بود لطیف‌تر بود
از بهر آنکه قوة وی زیاده بود وچون سوخته باشامند محرق تمام بود وجهه تقویت وی بغایت نیکو بود وخفقان را
سودمند بود ومقدار شربتی یکم بود وچون بعد از سوختن بشویند جهة ریشهای چشم سودمند بود وپوشیدن
وی مسخن نبود مانند پنبه بلکه معتدل بود وگویند پوسیدن وی شپش پیدا کند ومعده را بد بود خصوص خشن
وی ومصلح رب ریباس بود واترج **ابهل** جوز الابهل گویند وثمرة العرعر وبرس غنجه نیز خوانند وان ثمره
سرو کوهی است بپارسی تخم دهل گویند طبیعت وی گرم وخشکست در درجه دوم وجالینوس گوید در سیوم
بهترین آن سیاه رنگ بود وفربه وبهترین ورق آن سبز رنگ بود ومنفعت وی آنست که اگر با روغن کنجد بجوشانند
در ظرفی آهنین تا سیاه شود ودر گوش چکانند کرمی زایل کند وچون بکوبند وبپزند وبر آکله افشانند نافع بود واگر
سم ولعوق سفوف سازند کرمها را مجموع بکشند واگر بیاشامند یا بعسل بسرشند سم ولعوق کنند حیض براند وبچه
زنده بکشند وبچه مرده بیندازد واگر ثمره ابهل ده درم سحق کنند وپنج درم روغن گاو وپنج درم عسل با هم بسرشند ولعوق کنند
ربو را نافع بود واگر سحق کنند وباسرکه بر داء الثعلب طلا کنند زایل کند واگر زن بجوشیش بر گیرد ویا بخور کند بچه بیندازد
ودی مضر بود بجگر ومصلح وی عود البیح است یا خولنجان یا جار او بدل آن جوز السرو است ودار صینی مساوی
وگویند بدل آن یک وزن ونیم دار صینی است وسیدی آن بوزن آن سلیخه وبوزن آن جوز السرو است **آبنوس**
دو نوعست سیاه وملمع ودرخت آن بدرخت عناب ماند وهر دو نوع چون در آب اندازند فرو رود واین مولف گوید
آن نوع که ملمع بود دو نوع است یکنوع ملمعی او برنگ سیاه است وزرد فام وآن از سواحل زنگبار آرند وتخم آن
بتخم حنا می ماند وزردی که سیاهی او برابر افتد بخطی راست ومتفاوت افتد ونوع دیگر آن ملمع ملمعی او برنگ
سرخ لکی وسفید صندلی بود وتخم آن نوع مانند فلفل بود واز این نوع دسته کارد وکوشه کا کنند ونوع
دیگر سیاه خالص است میانه چوبست ومغز او که گرد اگرد او افکنده باشند واین آبنوس سخت‌تر از آبنوس ملمع بود
وگران وزن‌تر نیز بود ویسقوریدوس گوید که بهترین آبنوس آبنوس حبشی بود وعجب‌تر آنکه در حبشه آبنوس نیست

بلکه آبنوس از اسفهان وعراق آرند از جزیره هاقمیر وبهترین آبنوس سیاه است املس وطبیعت آن گرم
وخشکست در درجه دوم چون حک کنند باب وکحل سازند سفیدی چشم را ببرد وشبکوری زایل کند وسودمند
است جهة سوختگی آتش واگر بسوزانند در دیگ گوازی تا چون فحم شود وبشویند همچنانکه ابار غسل کنند
بغایت نافع بود جهة درد چشم که از پوست بود وجهة خارش چشم ونشاره آن موی برویاند واگر بیاشامند
سنگ گرده ومثانه بریزاند واگر نشاره آن سحق کنند نهایت ودر ریشهای زشت افشانند خشک گرداند وجامع
این کتاب گوید در خشک شدن چنانکه از زخم کارد وشمشیر بکار برند صحیح مجرب تر از نشاره آبنوس نیست وگویند
بدل وی چوب کنار است ومصلح آن صمغ عربی باشد وهم بود **ابرکاکیا** وابر کاکیاب نیز گویند وآن نسیج
العنکبوت است بپارسی کره گویند وبشیرازی کرتینه منفعت وی آنست که چون بر جراحت نهند خون
باز دارد ودر ها نکند که آن جراحت ورم کند وچون با سرکه بر آن جا نهند وبر دمل نهند در ابتدا آن ورم کند
تا خشک گردد سودمند بود ودر ها نکند که دمل بزرگ گردد وباز گرداند واگر نره بدان جا کنند جلا تمام دهد
واگر کرتینه که در تابستان بود وکثیف وسفید باشد در پوست بندند وبر بازوی کسی که او را تب ربع بود ببندند
زایل شود واین مولف گوید اگر پای عنکبوت بر کسی بندند که او را شب تب گیرد از وی برود واگر جایگاه عنکبوت
عسلک بخور کنند همه بگریزند واگر نگریزند همه بمیرند **ابرون** حی العالم است وگفته شود ان شاء الله
ومعنی ابرون الحی ابدا است یعنی همیشه زنده وبرگ وی همیشه سبز بود ونریزد ودر باب حی گفته شود
ابار القطه حی العالم است وگفته شود ان شاء الله **ابل** قاقله الصغار است چون از غلاف برون
کنند لاچی خوانند وغلاف او مثلث باشد وان دو نوعست یک نوع بمقدار جوز بوا بود ومثلث شکل ویک
نوع مانند استخوان بلیله گرد شکل بود وپوستی رقیق بر وی بود وهر دو نوع قاقله گو جکست وهیل وهال
وخیربوا وشوشمیر نیز خوانند وطبیعت آن گرم وخشک است در درجه سیوم وبهترین وی آن بود که بغایت
تیز دارد ومنفعت وی وقوی وی مانند قرنفل است جهة معده سرد وجگر سودمند بود وقی باز دارد وگویند لطیف‌تر
آن قاقله بزرگست **اسپست** تخم اترج است بپارسی گوشت ترنج خوانند ویه بالنگ گویند وبهترین آن گوشت

بالنگ دی به است که آنرا بانو خوانند و کرمسیریان آنرا مُرکُت خوانند و اهل شبانکاره آنرا باتس خوانند
و طبیعت ان کرم و تر است در درجهٔ اول و مجبان خوردن دیر هضم شود و معده را زیان دارد و قولنج آورد
و اولی آن بود که مربا کنند ابو علی کل خیری کوید و آن انواعست و در باب حا گفته شود ان شاء الله تعالی
ابن عرس پارسی راسو خوانند اگر اندرون وی بکشنیز پاکنند و خشک کنند سود مند بود جهة
کزندگی جانوران زهردار و اگر نمکسود کنند و خشک کنند دو مال از ان دفع ضرر باد سموم بکند و اگر دماغ وی
یا گوشت با سرکه بخورند صرع را سودمند بود و اگر گوشت وی ضماد کنند مفاصل را سودمند بود و اگر خشک کنند و
با شراب بیاشامند زهر مار را نافع بود و اگر بسوزانند در دیگی مسین و خاکستر ان با سرکه بر نقرس طلا کنند
سودمند و اگر خون وی بر خنازیر بمالند سودمند بود و اگر چشم وی خشک کرده مصروع را دهند نافع بود و بعضی
کویند اگر کعب وی بیرون آورند آن زمانکه زنده بود و بر زن بندند آبستن نشود و رازی کوید اگر در
طعامی زهر باشد و ابن عرس ببیند فریاد کند و مویهای وی راست باستد ابرهیمه اشبیت مانند زیره
باج اما عوض سرکه آب غوره کنند یا سرکه مصعّد و قند زیاده باشد و هر بچاشی وی با قدری عود در کرباس
بندند و در دیگ اندازند و قند و بادام بکلاب حل کنند و در ان ریزند و طبیعت ان معتدل باشد و در
خاصیت مانند زیره باج و موافق معده و جگر باشد و مفرح و مقوی قلب اتان خر ماده است و شیر وی
بجهة مسلول بغایت نافع بود اترج پارسی ترنج خوانند پوست زردان کرم و خشک است در درجهٔ
دوم و گوشت آن کرم و تر است در درجهٔ اول و تخم آن کرم است و در وی اندکی رطوبت هست و ترشی
آن سرد و خشک است در درجهٔ دوم منفعت وی آنست کلف زایل کند چون طلا کنند و خفقان که از حراره
بود خوردن سود دهد و صفرا بشکند و اشتهای طعام باز دید کند و مالیخولیا که از صفرا سوخته بود سودمند
و وقع دل بدهد و دفع خمار بکند و در وی تریاقیه هست نافع بود جهة کزندگی مار و حراره و کزندگان موذی
و جهة یرقان نافع بود اما سینه و عصبها را زیان دهد و مصلح آن شراب خشخاش بود و بدل آن آب لیمو
و بوییدن آن دفع عفونت هوا و وبا بکند اما دماغ کرم را زیان دارد و مصلح آن بنفشه است و
قشر آن انار و به قلبی است و مفرح و تریاقیه قیه در وی هست و بوی دهان خوش کند چون در دهان

صیت

اهلا

نگاه دارند و بر برص طلا کردن نافع بود و اگر در طعام کنند قوة هضم بدهد و عصارهٔ وی سودمند
است جهة کزندگی افعی و اگر مجبان ضماد کنند همین عمل کند و اگر در خرا ندازند زود بر ترش کند اما گوشت
وی ثقیل الهضم است و معده را بد بود و قولنج آورد و چون بعسل مربا کنند سالم بود اما دانهٔ وی سودمند
بود جهة کزندگی عقرب چون دو مثقال مقشر کنند و باب نیم کرم بیاشامند و شراب پخته و اگر بکوبند و بر ان
موضع طلا کنند نافع بود و در مهار تحلیل کند و اگر در میان جامها کنند نریزد و جامه را نگاه دارد از خوردن
و دیسقوریدوس کوید دانهٔ وی جزوی با دو جزو فلفل سفید سحق کنند و زن بیاشامد در حال بچه جنیدن
و بخور کردن وی بواسیر را نافع بود اما قشر و ورق وی مجفف و محلل بود طعام را هضم کند و سستی معده
بود و سدهٔ بلغمی بکشاید و مسکن نفخ بود و مقوی معده و احشا و منفعت وی نزدیکست بقشر اما ورق و
نقاح وی لطیفتر بود از قشر اتراد اسبر باریس است و اترار نیز کوید و امبر باریس هم خوانند
و آن زرشک است و بپارسی زرشک خوانند و زرایج کوید و گفته شود ان شاء الله اثمد کحل اصفهانی
است بپارسی سرمه خوانند اصفهانی و ان معدنیست و بهترین آن بود که شفاف و بی سنگ بود و از بر غن
کاو چرب کنند و بسوزانند تا اندک نفطی سیاه که بر ان باشد بسوزد بس بسایند و بکار برند و طبیعت وی
سرد است در درجهٔ اول و خشک است در دوم منفعت وی آنست که اگر در چشم کنند آب رفتن از چشم باز دارد
و صحت چشم نگاه دارد و گوشت زیاده بخورد و اگر با پیه بر سوختگی آتش طلا کنند نافع بود و اگر مجبان سوده
بر جراحت تازه بر اکنند سودمند بود بغایت اما چون نیک شود اثر سیاهی بماند و همچنین ریش قضیب
و اعضائی که مزاج بخشک گراید و فولس کویند چون با الفیما و عسل گرفته رقیق در چشم کنند صداع زایل
کند باید که در جانب مصدع کنند و اگر زن بخویشتن بر گیرد خون حیض باز دارد و اگر در بینی دمند خونی که
از غشای دماغ آید باز دارد و بدل وی آبار است و وی مضر بود بشش و مصلح وی سکر و کثیرا بود
اثرار اترار است و گفته شود اثلق ارند است و سپستان و سر ساد و اعین السراطین
و سنکبویه و سنجسبویه و اغلیس و حب العقد و طاهره و فنطافلون و ذو خمسة اوراق این جمله اسم پنجنکشت
و فنجنکشت و پنجنکشت و بنجنجشت است بپارسی فلفل بری خوانند و شیرازی تخم دل آشوب خوانند و در کنار

رود هار و بید و تخم ان گرم و خشکست در درجه سیوم و چوب وی باید که استعمال نکنند و منفعت وی بباب ذال در
ذو خمسة اوراق گفته شود انشاالله اثل نوعی از طرفا است و در طا گفته شود انشاالله اجاص دو نوع
است سیاه و سفید از ان سیاه عیون البقر خوانند و ازان سفید شاهبلوط و صفت وی آن در شین گفته شود
و ازان سیاه بپارسی آلو سیاه خوانند و بهترین آن بود که بغایت خود رسیده بود و بزرگ و شیرین باشد و طبیعت
سرد است در اول درجهٔ دوم و تر است در آخر درجه آن و منفعت وی آنست که طبع را براید خاصه
اگر آب وی صافی کنند و نبات و ترنجبین در ان حل کنند بدرستی که مسهل صفرا بود و تشنگی ساکن کند
و حرارت دل بنشاند اما مرخی معده بود و مولد خلطی هائی باشد دفع مضرت بگلقند کنند و گویند مضر است
بسر و مصلح وی عنابست و صاحب تقویم گوید مرخی معده بود و مبرد آن و مصلح آن گلنگبین بود یا عسل
و گویند بدل وی تمر هندی بود احداق المرضی لغو انست و بهار و عرار و عین البقر و مینجار و عیبی
اعلی و گاو چشم و گاو نوری نیز گویند بپارسی بابونهٔ گاو خوانند و در اقحوان منفعت و طبیعت آن گفته شود
انشاالله احریض بهرمانست و خریع و عصفر و حریع و نقد نیز گویند و در عین در صفت اصفر
گفته شود انشاالله منفعت و طبیعت و انواع آن احلب دراشبرم است و گفته شود انشاالله
اخیون راس الافعی خوانند و ان ثمر نباتیست مشابه براس الافعی و بیخ ان از انگشت باریکتر
بود و برنگ سیاه بود و منفعت وی آنست که چون با شراب بیاشامند گزندگی مجموع جانور را نافع بود و اگر
پیش از گزندگی بیاشامند اگر بگزد هیچ مضرت بوی نرسد و بیخ ان و ثمره و ورق مجموع این خاصیت دارد
و اگر بیخ وی با شراب بیاشامند درد پشت ساکن گرداند اخنیوس اخیروس خوانند و انرا خوید و
خود گویند و بعضی گویند که آن گندم ناکشته است که در صحراها دیده [illegible] است نباتیست که نزدیک آبها
روان و آبهای استاده روید و ثمری سیاه کوچک دارد و گل سفید و دانهٔ وی در داروی چشم و گوش استعمال کنند
اگر دانهٔ وی مقدار درم با چهار درم عسل بیامیزند و در چشم کنند قطع سیلان رطوبة آن چشم کند و اگر عصارهٔ وی
با گوگرد و نطرون بیامیزند و در گوش چکانند درد گوش ساکن کند اخریطه طیطانست و گفته شود انشاالله
اداد اشخیصست و گفته شود انشاالله ادرک نیوقست بپارسی الوجه گویند و الوجبلی

و الوکشة نیز گویند و طبیعت آن سرد و تر است در درجهٔ اول و مسکن حرارت است و مسهل صفرا بود
اما مرخی معده بود و مصلح وی قند است ادارلستی دوائی هندیست از جمله سموم است و در طلاها
استعمال کنند مانند کلف و جرب و توبا و این مولف گوید در طاعون نیز طلا کردند و مناسب افتاد اگر بر
عرق النسا ضماد کنند نافع بود و بعضی در قولنج ریحی استعمال کنند و طبیعت آن بغایت گرم است و سم مجموع
حیوانانست که دنبال داشته باشند و آنرا بپارسی و هندی بچله خوانند و اگر کسی بخورد مداوای وی بقی
و شیر تازه و روغن بادام کنند و مرق اسفیدباج حرب العامات با روغن گل نافع بود و جهة قلقنه بسبب
مفید بود و این مولف گوید جمعی از حکما دیدم آورده اند که اداراقی کف دریاست و این سهو است ادرقی نوع
از کف دریاست و اداراقی بجله اذرباس تافسیاست و تفسیا خوانند و اهل مغرب ذریاس خوانند
و گفته شود در باب تا انشاالله اذناب الخیل گیاهیست که بعربی اذناب الخیل گویند و برومی هو
هوفسطیدلس و باصفهانی شنک و آن لحیة التیس است و بپارسی اسبلیج گویند و در لحیة التیس منفعت و
و طبیعت ان گفته شود اذربوا اذربویه گویند و آن بیخ خاریست و گلی زرد رنگ دارد و آن بیخ را فطار و قلار
و کلیم سنوی و قصب سنوی گویند و آن بیخ عرطنیثا است و قعیلا سوس نیز گویند و سطربون هم خوانند
و بهترین آن بیخ چوبک اشنان گویند و بخور مریم نوع از انست و طبیعت آن گرم و خشکست در سیوم منفعت
وی آنست که چون با سرکه بسایند و بر داء الثعلب طلا کنند نافع بود و خاکستر وی با سرکه بر عرق النسا
طلا کنند سودمند بود و چون زن بخود بر گیرد بچه بیندازد و ابن ماسویه گوید سودمند بود جهة زهرهای کشنده
خاصه گزندگی جانوران چون با مثلث یا با شراب بیاشامند و اگر زنی که آبستن نشود بخود بر گیرد آبستن گردد و رازی
گوید درد وَرِکین را سودمند بود و مفتح سده مصفاة بود و فواق زایل کند و بوی آن بغایت معطش بود و اگر زن
آبستن بوی آن بشنود از عطسه بیم آن بود که بچه بیندازد و وی مضر بود با حشا و مصلح آن رب مورد بود و بدل
آن بوزن آن حب اترج است و چهار دانگ وزن ان لبن التین و نیم وزن آن باد آورد اذان الفار
آن علس است و سمق و سمیون و ریحان داود و شهیرا و علیوب و عنق و مرد قوش این جمله اسم مرزنگوش
است و مرزجوش نیز گویند بپارسی مرزنگوش گویند و بیونانی مروس اقطی و معنی آن اذان الفار بود و حیی

مرزنجوش

وحبق الفتا نیز خوانند و طبیعت حشیش آن گرم و خشک است در درجه دوم و گویند در درجه سیوم و این اسم نیز
برحوبی نهاده اند که طبیعت آن سرد و تر است در اول چون بجوشند بخار بیرون آورد و جراحتها
را نافع بود و حرز کوهی بهترین وی آنست که گل وی لاجوردی رنگ بود و جهت صرع و لقوه بغایت
نافع بود و جهت صرع خوردن و جهت لقوه عصاره آن سعوط کردن و جهت گزندگی افعی چون با شراب
بیاشامند و اگر سرکه بر گزندگی عقرب ضماد کنند نافع بود و جهت وجعها که از سردی و تری بود
و صداعی که هم از آن باشد و مسخن معده و احشا بود و محلل نفخ و سده بگشاید و ادرار بول
کند بغایت و رطوبات معده و امعا خشک کند و دماغ را از اخلاط سرد پاک کند و تسخین
کند وقتی که آب وی با اندکی عسل غرغره کنند و وی مرخی مثانه بود و مصلح وی بزر خرفه و
بزر قطونا بود **اذخر** خلالی مامون گویند و بسریانی سحیلش خوانند و بیونانی سجو ميلين
و بلفظی دیگر طوسلس و سخوفس نیز گویند و تبن مکه و کاه دشتی و کاه مکی هم خوانند و این مولف گوید ابو
ریحان آورده است که آنرا که دشتی خوانند نه کاه دشتی و بپارسی کور گیا خوانند و بهترین آن عربی
بود سرخ رنگ باریک خوشبوی و طبیعت آن گرم و خشک است در درجه اول و در هیم کوهها باشد و بزرگ
نیز بود و طبیعت نوع اعرابی گرم است در اول درجه و گویند در دوم و خشک است در اول و اسحق گوید گرم
و خشک است در دوم منفعت وی آنست که سنگ گرده و مثانه بریزاند و منضج و ملین بود و ادرار بول کند و خون
حیض براند و محلل نفخ بود و سودمند بود نفاخ وی جهت نفث دم و درد معده و ورم آن و تشنج جگر و گرده
و اختناق رحم را نافع بود و در بعضی معاجین مستعمل بود اما اذخر جهت ورم صلب که در جگر و معده بود
ضماد کردن نافع بود و جهت دردهای اندرونی خاصه رحم را نافع بود و اگر با شراب بجوشانند بول براند و مسخن
مثانه سرد بود و محلل جمیع نفخها بود که در بدن پیدا شود اما مسحوق خوردن فعل زیادت از مشروب بود
و اما بیخ وی سودمند بود اگر در جلاب جهت مفاصل سرد بدهند و جهت تبهای بلغمی با سکنجبین در آخر آن
بدهند و اگر بجوشانند و در آن نشینند موافق بود ورمهای گرم که در رحم زنان بود و در بیخ قبض زیاده
از نفاخ بود اما در نفاخ تسخین زیاده بود اما قبض موجود است در همه اجزاء وی و بدل وی قصب الذریره

است و گویند مضر بود بگرده و مصلح آن گلابست و گویند مصدع بود مصلح آن صندل و گلاب بود یا عرق نیلوفر
اذان الفیل فیلجوش است و گفته شود **اذان الجدی** لسان الحمل است و گفته شود ان شاء الله
اذان الارنب آذان الشاة گویند و آذان الغزال نیز گویند و آن نوعی از لسان الحمل است و گفته شود
ان شاء الله **اذان العبد** و آذان العنز نیز گویند و آن مزمار الراعی است و گفته شود **اذان الذیب**
بیونانی قلوس کومس و آن بوصیر است و گفته شود ان شاء الله و این اسم بدان سبب نهاده اند که بشکل ماننده است
اذرافیون نوعی از کف دریاست و در زبد البحر گفته شود ان شاء الله انواع و صفت آن **اذریون** اذرگون
خوانند و ادم گویند و بیشتر قول صاحب جامع است که نوعی از اقحوانست و گل اقحوان زرد بود و سرخ بود و این قسمت
گل اقحوان زرد و سفید بود و حمو گویند نبات آن بمقدار یک گز باشد و مولف گوید نبات اقحوان یک گز باشد اما نبات
اذریون از یک وجب زیاده نباشد و برگ او ببرگ اقحوان ماند مطلق اما گل وی بغایت سرخ رنگ بود ماننده
آتش و میان گل وی سیاه رنگ بود و از گل اقحوان کوچکتر بود اما گل اقحوان میان وی زرد و بر کنارهای وی
سفید و آذرگون کنار سرخ بود و میان سیاه و این نوع آن شقایق است بتحقیق و این مولف گوید بپارسی معرب
ناکرده او را آذرگون خوانند یعنی بگونه آتش و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم منفعت وی آنست که چون
با روغن بیامیزند و بر ورمهای صلب ضماد کنند تحلیل دهد و سودمند بود جهت درد دل که کهن شده باشد و بر کلف
طلا کنند نافع بود و در وی قوة تریاقیه هست و جالینوس گوید عرق النسا و نقرس و درد مفاصل را نافع بود و لقوه
و دیسقوریدوس گوید گزندگی جانوران را نافع بود و در ریشهای شش و جگر و معده را و چون سحق کنند و با روغن
گل بسرشند و بر مقعد طلا کنند بواسیر را سودمند بود و شقاق را نافع بود و فولس گوید منی بیفزاید و چون سحق کنند
با سرکه و برداء الثعلب طلا کنند سودمند بود و مقدار شربت از وی یکدرم باشد و مضر بود بسپرز و مصلح وی عسل
بود و بدل آن بادآورد **اذان القیس** قوطلیدون است و آن نوعی از حی العالم است و گفته شود ان شاء الله
ارماط درخت کور است و کادی نیز گویند و ماننده قرفه است گفته شود ان شاء الله **ارمال** چوبی یمنی
است خوشبوی و ارماک نیز گویند و ماننده قرفه است و بهترین آن بود که بوی آن ببوی قرفه ماند و طبیعت
آن شیخ الرئیس گوید گرم است در دوم و خشک است در اول و ارجیجانس گوید در وی قبض و تجفیف بود و منفعت

وی آنست که بوی دهان خوش کند و قوة دل و دماغ دهد و درد دهان را نافع بود و قوة بیخ دندان دهد
و اعضا را قوة دهد و اگر بر ورم گرم ضماد کنند نافع بود و خوردن آن درد چشم را سودمند بود و شکم ببندد و مصلح
آن جلاب با بزرقطونا بود و بدل آن چوب کادی **ارطاماسیا** ارطمیا گویند و آن اطیبا است
و بلنجاسف و برنجاسف گویند و گفته شود انشاالله تعالی **ارزة** درخت صنوبر نر است که برکنید(؟)
و از وی زفت سازند و در زمین عرب بسیار بود و طبیعت آن گرم و خشکست **ارسطالیخ** است و گفته
شود انشاالله **ارز** بپارسی برنج گویند و طبیعت وی سرد و خشکست در دوم و گویند معتدلست و گویند
گرم است در اول و خشکست در دوم و بهترین وی کربالی بود و بعد از آن خوارزمی بعد از آن گیلانی منفعت
وی آنست که شکم ببندد بستنی باعتدال اما برنج سرخ شکم را محکم ببندد اما برنج کربالی چون بشویند و با روغن
بادام یا دنبه و یا روغن کنجد بپزند سودمند بود جهة گزندگی معده و اگر با آب خشکدانه بپزند سده تولد نکند
و طبیعت را نرم دارد و اگر با آبی که برنج سرخ در وی جوشانیده باشند با بعضی ادویهٔ قابض حقنه کنند جهة سحج
روده نافع بود اما برنج سفید لون روی را صافی کند و بد نزاز به گردانند اما مضر بود با صحاب قولنج و مصلح آن
شیر تازه است یا روغن و صاحب تقویم گوید مصلح وی عسل و شکر سرخ است و جالینوس شکم ببندد و چون
با شیر بپزند منی بیفزاید و دیسقوریدوس گوید برنج فارسی نیکو بود جهة شکم خون رفتن و علت کرده و مثانه
و اختناق رحم و ترحرانهابت(؟) نافع بود و جالینوس گوید بدل آن پست جو است **ازبدبزید** و اثیست
مانند پیاز شکافته که از سیستان خیزد منفعت وی آنست که چون بر بواسیر طلا کنند نافع بود و اگر بیاشامند خون حیض
براند بقوة **اراه** مصطکی است و حلال نیز گویند و آن علک رومیست و کیه نیز خوانند و گفته شود انشاالله
ارشد حجر النّود است و گفته شود **اردم** اذربونست و گفته شد **ارسطولوخیا** زراوند طویلست
و این اسم مشتق از ارسطو است و گفته شود در زا انشاالله **اردقناى** نباتیست صحرایی و در طلاها
بکار برند جهة گزندگی جانوران خاصه زنبور و جهة درد چشم طلا کردن نافع بود و آن قثاء الحمار است
و گفته شود انشاالله **ارمینا** طیا گویند و آن نوشادر است و گفته شود انشاالله **ارقان** ارقونست
و رقان و ایرقان و فعولیون و برنا و برنا این جمله اسم حنا است در حا گفته شود **ارثد** اثلقست

ردلی(؟)

و گفته شود انشاالله **اردشیران** نوعی از مرو است و در میم گفته شود **اربیان** ملخ دریایی است
و از اجداد الجرخواتند(؟) و آن دو نوع است کوچک و بزرگ بپارسی میگو دریایی خوانند و ماهی ریبان گویند
و کرده صاحب جامع کدیک(؟) قول آورده است که بلغة اهل شام نوعی از بابونه است و قولی دیگر آورده است که آن
بهار است و هر دو قول خلافست آنچه محقق است گفته شد و طبیعت آن گرم و خشکست و گویند تر است بهترین آن تازه
بود و منفعت وی آنست که باه را زیاده کند و طبع را نرم دارد و گویند غذا صالح دهد اما اصح آنست که خلطی غلیظ
بار از وی حاصل شود و نیکو سودا آن مولد سودا بود و مصلح آن روغن بادام بود و بدل آن ریبیلو باقی منفعت وی در
گفته شود در صفت ریبان **ارجان** لوز البر است و گفته شود **ارجوان** بهار درختی بود بپارسی
ارغوان خوانند و آن بهار کبکان میخورند و طبیعت آن سرد و خشکست و پوست بیخ آن اگر بجوشانند و آب آن
بیاشامند قی تمام آورد و این مجربست و اگر چوب وی بسوزانند و برابر ده مانند موی برویاند سیاه و انبوه گرداند
و اگر از بهار وی شرابی سازند منع خمار بکند **اراجو** حبیست سیاه مدور شکل بغایت صلب و در میان عدس
می باشد و گندم بپارسی لزاسیمک گویند منفعت آنست که چون آرد وی با سرکه و آب بسرشند و شش ساعت
در آفتاب نهند و بعد از آن با آب تنها دیگر بسرشند نیک و بر ورمهای گرم صلب ضماد کنند نرم گرداند و درد
آن زایل کند **ارحیقة** نباتیست که آنرا ازیر خوانند و گفته شود در صفت ان **ارمیتم** ابن جهل
گوید فلفل است و در قاف گفته شود صفت آن **ارنب بری** لاغوروس و لاغوس خوانند بپارسی
خرگوش گویند بهترین آنست که لون آن بسیاهی زند و بیابانی بود که سگ صید کرده باشد طبیعت وی گرم و خشکست
خون وی چون گرم بود بر بهق و کلف طلا کنند زایل کند و چون خون وی بریان کنند دفع سموم بکند و سحج را نافع بود
و چشم را جلا دهد و دماغ وی بریان کرده جهة رعشه که بعد از مرض حادث شود بغایت مفید بود و این مولف
گوید اگر پنیر خرگوش با صبر و دقاق کنند و سفیدهٔ تخم مرغ بر سر بیان دریده بهند منع خون رفتن بکند و چون دماغ وی بر جای
دندان ضماد کنند زود بر دیر و در خواص آورده اند که پای وی چون بر زن تعلیق کنند آبستن نشود مادام که با وی
باشد بقراط گوید سر وی چون بسوزانند و با پیه خرس و سرکه طلا کنند بر داء الثعلب نافع بود و پنیر مایهٔ وی چون
با مسکه یا روغن یا عسل حل کنند و با سرکه بیاشامند صرع را نافع بود و اگر زن بعد از طهر سه روز بیاشامد با سرکه

منع آبستنی بکند واگر زنی که هرگز آبستن نشود بعد از طهر بخستین برگیرد آبستن گردد وآن پادزهر مجموع زهرها
کشنده است باذن الله تعالی خاصه گزندگی افعی وگویند چون بد ترا بوی وی بخور کنند از سرما اذیتی نرسد اما گوشت
وی خون غلیظ از وی حاصل شود ومرق آن در نقرس مفاصل نزدیکست بفعل مرق ثعلب در آن نشستن گوشت
اولی آن بود که با روغنها بپزند مثل زیت واگر بریان کنند بخار آب بهتر بود ووی سهو آورد ومصلح وی ابار
تر بود **ارنب بحری** حیوانیست دریائی کوچک صدفی بشکل سرخ رنگ وبر سر وی سنگ پاره است
اگر سر وی بسوزانند وخاکستر آن نافع بود جهة داء الثعلب خاصه که با پیه خرس طلا کنند البته موی برویاند واگر در
چشم کشند آن خاکستر جلا بدهد وآن جمله سموم قتاله است وخون وی گرم بر بهق وکلف چون طلا کنند زائل کند و
خاکستر آن چو سنون سازند دندانرا جلا دهد وعلامت خوردن آن ضیق النفس وسرخی چشم وسرفه خشک ودشخواری
بول ونفث دم ودرد معده ودرد گرده ورنگ بول بنفسج بود وتشنج را ریش کند واز آن جمله است کشنده بود
معالجه آن بلعابات وروغن بادام شیرین وشیر زنان وخیار وخطمی کنند چشانیده **ارساعیقون**
زرنیخ زرد است وگفته شود در صفت زرانیخ **ارطی** اطا است وگفته شود ان شاء الله **ارغاموني**
نباتیست که بشکل مانند خشخاش بری بود وبلون نزدیک بشقایق النعمان ومرد بلند که فرق نکند آن میان شقایق
ومولف گوید که بشیرازی آنرا ما میثاو سرخ گویند ومنفعت وی آنست که ریشهای چشم را پاک کند وورق آن
چون ضماد کنند بر چشم ورم آن ساکن کند ودر وی قوة جلا وتحلیل بود **آزاد درخت** درختیست
در کردکان ویرا زهر زمین خوانند ودر شهر ری درخت حلیله ودر طبرستان طاخک بشیرازی درخت طغک
خوانند وبپارسی طاق گویند بهترین وی بستانی بود که بسیاهی مایل بود طبیعت آن گرم است در سیوم
وگویند در دوم خشک است در آخر درجه اول وورق آن اگر بهایم بخورد بمیرد وچوب وی نیز همین عمل دارد
وعصاره وی نافع بود جهة دفع سم چون با عسل بیاشامند وجهة قولنج نافع بود ودسته بگشاید ومقدار
ماخوذ از وی سه مثقال بود وثمره وی مولف گوید جهة سرفه بلغمی نافع بود اگرچه صاحب منهاج وصاحب
جامع آورده اند کشنده است اما چند انکه امتحان کرده شد خلافست وثمره وی اندک حلاوتی داشته
باشد وصاحب منهاج گوید بغایت تلخ است وبحنیس است وورق وی موی را دراز کرداند اگر بدان

سر بشویند وبدل آن در دراز کردن موی ورق شهدانج است **ازورد** حندقوقی است وگفته شود
ان شاء الله **اسفیداج** بپارسی سپیداب است ونیکوترین آن پاک وسفید وخوشبوی بود وطبیعت آن سرد
وخشکست در دوم وگویند خشکست در سیوم وجالینوس گوید ریشهای وسعفه وبثره وداء الثعلب
وداء الحیه چون بروغن گل طلا کنند بغایت مفید بود ودیسقوریدوس گوید مرهم جراحتهائی بود که در ظاهر
بدن باشند چون در مرهم رفت استعمال کنند وملین اورام بود ودانهای چشم را سودمند بود وسفیداج
قلعی چون بر گزندگی عقرب بحری وتنین بحری بمالند نافع بود وجهة شقاق نافع بود واسفیداج اسربی
وجهة درد چشم چون با ادویها خلط کنند نافع بود وریش از انیک گرداند وسکن ورم بود که گرم بود
طلا کردن وخوردن اسفیداج کشنده بود ومداواة وی بقی ومطبوخ تخم کرفس وانیسون ورازیانه و
افسنتین وعسل کنند وصاحب تقویم گوید اصلاح وی بقند وصمغ عربی کنند وبدل اسفیداج رصاص
خبث الرصاص بود **اسفنج** ویرا ابر کهن گویند وابر مرده گویند وگویند حیوان دریائیست بدان
سبب که چون دست بر وی نهی خود را در کشد وقتی که بمیرد آب وی را بساحل اندازد وگویند نبات دریائیست
واین محققت باقی خلافست وبهترین وی آنست که تازه بود وطبیعت وی گرم است در اول وخشکست در دوم
منفعت وی آنست که چون بسوزانند خاکستر وی در زخمی که در ساعت زده باشند خشک بندند نافع بود واگر
بیاشامند خون رفتن باز دارد ومخفف اورام بلغمی وریشهای بود واگر خاکستر وی بشویند جهة درد چشم سودمند بود
وجلای تمام بدهد وشیخ الرئیس گوید چون با زفت بسوزانند قطع نفث دم بکند وتازه وی مفتر بود با جستام
ومصلح وی رب غوره بود وبار بیاس وازخواص اسفنج یکی آنست که اگر شراب با آب ممزوج بود ویرا در آن اندازند
آب را جمله برگیرد واگر خواهند که مجبان مستعمل کنند بمقراض پاره کنند بعد از ان نتوان کوفت سبک ومتخلخل باشد
بخانه زنبور ماند بلغت عرب هر سفه خوانند وبپارسی شکر دکا ودران ودر مصر کاذران آنرا در آب میفکنند آب
بر میگیرد ودر جامه میمالند **اسطوخودوس** معنی آن موقف الارواح است وآن خزبه که از انجا خیزد
نام آن خزبه ستحارس است وآنرا اشناحسفر هم رومی خوانند وطبیعت آن گرم است در درجه اول وخشکست
در دوم وبهترین وی آن بود که تازه بود ولون وی بسبزی مایل بود ودر طعم وی تلخی وحرافة بود ومنفعت

وی آنست که دماغ را از اخلاط پاک کند و صرع را نافع بود و سده را بگشاید و مرضهای عصبانی را سودمند بود
و مرة السودا و بلغم لزج را براند و محلل و مفتح بود و طبیخ وی مسهل خلط سوداوی بود خاصه از سر و مفتح و مقوی
دل بود و مقوی مجموع اعضای باطن و همه بدن است و در تقویه دل و تزکیه فکر بغایت مؤثر است شربتی از وی مقدار سه
بود و معده و احشا را از اخلاط بد پاک گرداند و مغص را نافع بود و جهة زخمی که خورده باشند و گزندگی جانوران
نافع بود و اگر طبیخ وی بر مفاصل ضماد کنند درد ساکن گرداند و اگر دو جزو از اسطوخودوس و یک جزو پوست
بیخ کبر کوفته و بیخته با عسل بسرشند و استعمال کنند جهة سردی معده و خلطهای بد سودمند بود و بدل وی فراسیون
است بوزن آن و لوسیند بدل آن بوزن آن حرو و گویند بدل آن افتیمون است و وی مضر است بشش و غثیان
و کرب آورد و صاحب منهاج گوید که مصلح وی حاما بود و گویند بادزد و صاحب تقویم گوید مصلح وی
صمغ عربی و باکیزه بود **استرخار** زرنیخ سرخ است صفت زرانیخ گفته شود در باب زا **اسیوس** گویند
نمک صینی است و آن سنگیست سبک که زود ریزان شود و از نم دریا نمک بر روی می بندد و از ازهرة اسیوس
خوانند و جالینوس گوید سنگیست سست و مانند سنگهای دیگر صلب نیست و سفید رنگ بود و نوعی بزردی زند و چون
نزدیک زبان برند زبان را بگزد منفعت وی آنست که چون با آرد باقلا بر نقرس طلا کنند نافع بود و جهة ورم سپرز چون
با کلس و سرکه طلا کنند بغایت مفید بود و جهة ریش خشن با عسل لعق کنند سودمند بود و قوة زهره وی بغایت زیادة
بود و نیکوتر آنکه وی بود چشم را قوة دهد و جلا بخشد و سفیدی که در چشم بود بکلی زایل کند چون در چشم کنند **اسموسانحو**
سا نیز خوانند و آن نوعی از حرو است و در باب میم گفته شود انواع آن ان شاء الله **اسرنج** سلقیون گویند و اهل مغرب
زرقون خوانند و بیونانی سندوقس و آن سرنج است و در سین گفته شود ان شاء الله **اسقولوس** نجیست
که آنرا با آسیاب خرد کنند و آن انزاسیت و گفته شود و گویند نوعی از ابریشم است **استطلس** گویند قفر الیهود است
و گفته شود **اسقنقور** سقنقور است و سقنقس نیز گویند و گفته شود **اسود سالخ** حیة السودا است و آن
نوعی از مار است بپارسی سیه مار خوانند **اسقیل** بصل الفار خوانند و بصل القی و آن بصل العنصل است و بصل الفار
از بهر آن گویند که موش را بکشد و بپارسی پیاز دشتی خوانند و در میان نرگس بسیار بود و چون از زمین برکنند
خصی باید کرد و داغ تا قوة باطل گردد و خصی کردن وی چنانست که نره او را از میان برکنند و داغ خبازی کنند

سفالی آذرگون کنند و بر سر آن لطف و مشوی کردن وی چنانست که در خمیر گیرند و بعد از آن در گلی گیرند و در تنور
تافته طی نهند تا پخته شود آنگاه پوست وی باز کنند بکارد چوبین دو پاره کنند و در رشته کتان کنند چنانچه از یکدیگر
دور باشند و در سایه بیاویزند تا خشک گردد و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم و چنین گویند در سوم بهترین وی
آنست که بغایت خود رسیده بود و سروی کشیده بود و در طعم وی شیرینی بود با تیزی و تلخی و گرمی منفعت وی آنست
که چون با عسل بر داء الثعلب طلا کنند بغایت سودمند بود و مجرب و رازی گوید جهة صرع و مالیخولیا بغایت
نافع بود و خوردن وی تیزی چشم را زیاده کند و جهة ربو و سعال مزمن و صلابت سپرز و عرق النسا و یرقان
و استسقا را بغایت مفید بود و شریف گوید چون بریان کنند و با نشش چندان نمط خلط کنند و دو مال از آن
بیاشامند مسهل اخلاط غلیظ بود و اگر مقدار قیراطی از ریشه بن وی بیاشامند قی معتدل آورد مغص و مشقت
و چون پنج درم از وی با بیست درم روغن زیت بجوشانند تا پخته گردد بعد از آن صافی کنند و بردارند و چون خواهند
که استعمال کنند در هر دو کف پای بمالند و در جامه خواب روند و بخسبند نقرس تمام آورد و اما باید که پای بر زمین
ننهد و هفت روز چنین کند که قوتی تمام بخشد و وی مقوی معده بود و بول براند و صاحب منهاج گوید
مضر بود بعصب سلیم و مصلح وی حاما بود و مصلح وی حاما بود و صاحب تقویم گوید مصدع بود و دوار آورد و
مصلح وی سکنجبین سکری بود و باید که مشوی کرده استعمال کنند و غیر مشوی قطعا استعمال نکنند مگر پخته
و مصلح آن شیر تازه است که بعد از آن بیاشامند و استعمال کنند و وی گویند مضر است بسفل و مصلح آن
آرد کرسنه است و سرکه وی در باب حا منفعت و صفت آن گفته شود و تخم وی جهة قولنج که سخت
بود و دوای آن نبود نافع بود چون بکوبند خرد و با شراب بسرشند و حب سازند هر یک بمقدار نخودی و یک
حب از آن استعمال کنند و از عقب آن آب گرم که بوره ارمنی در آن جوشانیده باشند بیاشامد و از خواص
ورق وی یکی آنست که اگر کرک بر روی وی استد در زنگ کند لنگ گردد و گفته باشند طیره فتبارک الله
احسن الخالقین و بدل آن بلبوس است و گویند اسقوردیون و گویند لوف و گویند فردماما و وج
اس قیطس خوانند و عمار گویند و اسمار و رند نیز گویند بپارسی مورد گویند و بهترین آن خرد و پهن
بود تازه و طبیعت آن سرد است در اول و خشک است در دوم منفعت وی آنست که شکم ببندد و عرق و خون

که از جملهٔ اعضاء زود بازدارد و شکستگی اعضاء بطول کردن نافع بود و سوختگی آتش چون بران پاشند بغایت
سود دهد و جهة ورم جگر گرم و مقوی دل و معده بود و خفقان زایل کند و تخم وی سرفه را نافع بود و شکم ببندد
و جهة گزندگی عقرب و رتیلا سود مند بود و بوییدن مورد نافع بود جهة بخار گرم تر و اگر عصارهٔ وی در چشم
کشند قوة چشم بخشد و آب رفتن چشم زایل کند و چون بجوشانند و دران نشینند جهة بیرون آمدن مقعد
و رحم بغایت سود مند بود و چون رفتن رحم بازدارد و موی را برویاند خاصه روغن وی و قوة موی دهد و لون
آن سیاه گرداند و اگر تخم وی بجوشانند و پیش از شراب خوردن قدری بیاشامند منع خمار بکند و اگر زن مورد را در آب
خود بجوش کند خون رفتن رحم بازدارد و تخم وی تشنگی بنشاند و قی بازدارد و بدل آن ورق توت است و گویند عصارهٔ
زرشک و وی طبیعت ببندد و سهر آورد و مصلح آن بنفشهٔ تازه بود آس بری مورد اسفرم است و در میم گفته
شود انشاء الله اسقولوقندریون سلولوقندریون است و حشیشة الطحال نیز گویند و در مصر کف
النسر خوانند و چند اسم دیگر دارد و در سین گفته شود انشاء الله اما سقولو در لغت یونان کاویست در دریا و قندریون
آنرا خوانند که طحالش نبود بسبب تاثیر این دارو در گذرانیدن سپرز این را نام نهاده اند و گویند بیخ کبر رومیست و گویند
نوع از اسقیل است و این هر دو قول خلافست انچه محقق است نباتیست صخری انبیرازی آنرا زنگی دارو خوانند و
در سین طبیعت و منفعت گفته شود اسقوردیون سقوردیون خوانند و ثوم الحیه نیز گویند و آن ثوم بریست
بپارسی سیر موخوانند طبیعت آن گرم و خشک است در درجهٔ چهارم و منفعت وی نست که حیض براند و ازادویهٔ تریاق
فاروق است و منفعت وی درباب تا در ثوم الحیه گفته شود انشاء الله و بدل آن ثوم الاکراست و گویند عنصل
کوچک اسفند اسفید خردل سفید است و حرف سفید نیز گویند و در حا گفته شود اساریون بیخ گیاهیست
برگ آن مانند برگ لادن خرد تر و شکوفهٔ وی ارغوان رنگ بود و غلاف تخم وی مانند غلاف تخم بنج بود و بعضی نبات م
شکوفهٔ وی بنفش رنگ بود و تخم وی مانند خسکدانه بود و در کوههای روم و در مصر و در همدان نیز می باشد و آن
دو نوع بود غلیظ و دقیق و از یک بیخ ریشهای بسیار بود بشکل ناردین اما ریشهٔ ناردین باریکتر بود و رنگ
ناردین زرد بود مانند ماميران اما اسارون انچه میان باریکی و ستبری بود نیکوتر بود و طبیعت آن گرم و خشکست
در درجهٔ دوم و گویند اسارون بیخ سنبل رومیست اما منفعت اسارون سود مند بود جهة دردهای اندرونی

و ملطف و مسخن بود اگر یک مثقال با شراب بیاشامند جهة عرق النسا و وجع ورک و مفاصل مفید بود و سدهٔ
جگر بگشاید و مسهل بلغم لزج بود که در معده و سر جمع شده باشد و باه را زیاده کند و بوی دهان خوش کند
و جهة نزول آب و سبل و داء الثعلب و حیة نافع بود و مقوی معده بود و نسیان را سود مند بود و گشرتی از وی
سه مثقال بود با ماء العسل نافع بود جهة استسقا و حیض براند و سود مند بود جهة صلابت سپرز و مثانه را قوة
دهد و گرده و در خواص آورده که چون بکوبند و با شیر تازه بسرشند و ضماد کنند میان هر دو ورک تاه را انگیزد
و انعاظ تمام آورد و مجربست و گویند مضر است بشش و محقق اعصاب را و مصلح میویزج است و گویند مصلح
وی میویز است که در روغن بادام خوسیانیده باشند و بدل آن یکمن و نیم آن وج و دانکی وزن آن
حاما ولینوس گوید بدل آن زنجبیل است و این مولف گوید ابن ماسویه آورده که بدل اسارون در دوا
روهای جگر حب بلسان است و در دیگر علتها قردمانا بوزن آن و سیک آن وج و سیک آن حاما اسفرم
واسمار هر دو اسم آسست و گفته شد اسفیون بشنولیونست و برغوثی نیز گویند و بیونانی
فلفسلیون و آن بزر قطونا است و گفته شود انشاء الله اسفاناخ بپارسی سپاناخ گویند طبیعت
وی سرد و تر است در اول و معتدل بود میان حرارة و برودة و ملین بود و سرفه و سینه را سود مند بود و
در وی قوة جلا بود و زود از معده بگذرد و طبع نرم دارد و درد پشت و مری را نافع بود و درد سینه و خشن را که
از گرمی بود سود مند بود و مضر بود طباعهای سرد و مصلح وی مری و فلفل و دارچینی بود اسقوردین خبث
الحدید است و گفته شود انشاء الله اصطفین اصطفلین است و اسطون نیز گویند و آن جزراست
و گفته شود اسطون اصطفین است و گفته شد اسد الارض گویند مازریونست و صاحب
جامع گوید بحقیقه که آن حربا است و بیونانی خامالاون اسم حربا است و خامالا اسم زریون است
و این بدین سبب کرده اند و این مولف گوید همچنان که بعضی از قدیم آورده اند که اوراقی اسم کف دریاست
و ایشان نیز ازاد رقی سهو کرده اند و هم صاحب جامع گوید که بعضی متاخران گفته اند اسد الارض نباتیست
که بیونانی خامالاون مالس گویند و معنی مازریون سیاه است و صفت مازریون در حا ورد و گفته شود
انشاء الله اسخاره بیونانی لوسیمون گویند و آن تودریست و گفته شود اشکیل حشیشه عوسجت

وگفته شود ان شاء الله **اُشْنه** شیبة العجوز خوانند و کرس یا به بغدادی گویند بپارسی دواله گویند و دوالی
و دوالمسک نیز خوانند و آن بر درخت صنوبر و جوز و بلوط و غیر آن پیچیده شود و بهترین آن سفید خوش بوی بود
و آن نوع را مصری خوانند و آنچه سیاه بود بد بود و آن هندیست و اشنه در کفتن نرم باید کرد تا زود کوفته شود
و طبیعت وی جالینوس گوید در گرمی و سردی معتدل است و در وی قبض اندک هست و جنیح گوید گرم بود در اول
و خشک بود در دوم منفعت وی آنست که سودمند بود بخوری جهت صرع و اختناق رحم و اگر بجوشانند و در آب
آن نشینند حیض براند و وجع رحم را نافع بود و وی قی ببندد و معده را قوة دهد و خفقان را سودمند بود و قوت
دل بدهد و سدهٔ رحم بگشاید و اگر بروغن گرم طلا کنند ساکن گرداند و تحلیل صلابات مفاصل بکند و درد جگر ضعیف
را سودمند بود و محلل اخلاطی بود که در عروق جمع شده باشند و شهوهٔ باه بیفزاید و منی بیفزاید و قوة قضیب
بدهد و شیر زنان زیاده کند و چون بسایند و در جنم کشند جلا بدهد و اگر در شراب بپزند و آن شراب بیاشامند
سودمند بود جهة گزندگی جانوران و از جملهٔ منومات بود و اگر نیز در شراب نقیع کنند مقدار یک درم تا دوم همین
عمل کند اما اشنه مضر بود بروده و مصلح آن انیسون است و بدل آن قردمانا **اشلابوس** دار شیشعانست
درد دال گفته شود ان شاء الله **اشترغاز** زنجبیل العجم خوانند و تفسیر اشترغاز شوک الجمال است و آن بیخ الجدا
خراسانیست و آن نوعی از رافه است و الجدان از بیابان مرو و از بلاد روم خیزد و بهترین آن رومی بود و صفت
الجدان گفته شود و طبیعت اشترغاز گرم و خشکست در آخر درجهٔ سیوم و بوحنا گوید گرم و خشکست در دوم
و مصلح وی سرکه بود بعد از ان که در سرکه پرورده باشند استعمال کنند و شیخ الرئیس گوید سرکهٔ وی جهة معده نافع
بود و قوة وی بدهد و اشتها بیاورد و هضم را یاری دهد و اشترغاز مسخن معده بود و دفع مضرت سموم
بکند و تب ربع که از عفونت بلغم سوخته بود نافع بود بخاصیت و سرکهٔ وی نزد یک باشد بسرکهٔ عنصل و بدل
آن الجدان است و فولس گوید جرم وی مغثی بود و مصلح وی شراب غوره بود و ریباس **اشنان داود** زوفا
خشکست و گفته شود ان شاء الله **اشموسا** اسموسا است و گفته شد **اشقاقل** شقاقل و شعاقل و شنعاقل
و جشنیفل و هشفیفل نیز گویند و آن جزر اقلیطی است بپارسی گزر البر گویند بهترین آن ستبر بود که لون آن
بزردی زند و بوزن سنگین بود و طبیعت وی جالینوس گوید که مرطوبست در سیوم و گویند گرم و خشکست و گویند

گرم است در سیوم و خشک در دوم و منفعت وی آنست که باه را زیاده کند و قضیب را قوة دهد و ادرار بول کند
و شیر زنان زیاده کند و اگر زن بخورد بر نگیرد و بچه بنهد از دو ورق آن چون بکوبند و با عسل بیامیزند و بد ریش
خورنده طلا کنند پاک گرداند و شربتی از وی سه درم بود و مضر بود بشش و مصلح آن عسل است و بدل آن
جلغوزه و بابونه بود و باقی منفعت آن در باب شین در صفت شقاقل گفته شود ان شاء الله **اسخیص**
درخت گرم دانه است و آن نوعی از مازریون است و آن را خالاون لوقس گویند و تفسیر لوقس سفید بود و بعضی قسیا
خوانند و در کوهستان شیراز بسیار بود و آن را اصیفوزا نند و بشیرازی ویرا باروشی پیش خوانند و با جیرم آورند
خالاون مالس تفسیر مالس سیاه بود و در مازریون صفت هر دو گفته شود ان شاء الله **اشق** اشج خوانند
و کلیانی نیز گویند و آن لزاق الذهب است و صفت لزاق الذهب گفته شود ان شاء الله اما اشق صاحب جامع گوید که
نه صمغ ترنوت است و صاحب منهاج گوید که صمغ ترنوت است و مولف کتاب گوید که صمغ نباتیست که آن را بشیرازی بهران
گویند و طبیعت آن گرمست در آخر درجهٔ دوم و خشکست در اول و اسحق گوید گرم و خشکست در دوم و بهترین وی
آنست که سفید و دانه درشت باشند و دیسقوریدوس گوید مفتح سدهٔ جگر بود و سنگ بریزاند و تحلیل صلابت
سپرز بکند چون بروی طلا کنند و اگر مقدار یک درم با سرکه بخورند ورم سپرز بگدازاند و اگر با عسل خلط کنند و لعوق
کنند مفاصل و عرق النسا و صرع را نافع بود و خنازیر را بغایت سودمند بود و کرم عصبانی را نافع بود و درد
های آن ساکن گرداند و جنون و وسواس سوداوی را بغایت نافع بود و درد مفاصل و رعشه را سودمند بود
و بدل وی در نفع جنون یک وزن و نیم آن حرا رعشان و چهار دانگ آن سعد و وی مضر بود بآلات بول
و مصلح آب حب الآس یا بلوط باشد **اصابع هرمس** فقاح سورنجان است و زرد بود و سفید
بود و صاحب جامع گوید شنبلیده ورق سورنجان است و قول صاحب جامع محققست که شکوفهٔ سورنجان
است و گرم و خشکست در درجهٔ دوم و مسیح گوید در سیوم درد مفاصل را سودمند بود و ریشهای کهن را نافع
بود و نقرس را ضماد کردن سودمند بود و بقراط گوید تریاق درد مفاصل بود خاصه در وقت نزول و صاحب
منهاج گوید در قوة مانند سورنجان بود و بوییدن آن نافع بود جهة صداع سرد و بادها که در دماغ بود
بشکند و سدهٔ آن بگشاید و باه را زیاده کند خاصه با زنجبیل و زیره و فودنج **اصابع الفتیات** انگشت

است وگفته شود ان شاء الله اصابع العذاری نوعی از انگور سیاه است دراز مانند بلوط از آن انگور زیتو
خوانند وطبیعت آن گرم وتر است ودر صفت عنب گفته شود ان شاء الله اصل السوس اصل المنکت
بپارسی بیخ مهک گویند وباصفهانی آند وبکرمانی بیخ مده طبیعت آن معتدل است در گرمی وسردی و
تری وخشکی نافع بود جهت خشونت سینه وقصبه شش وحلق وتشنگی بنشاند ودیسقوریدوس گوید چون عصاره
وی رقیق کرده باشند در چشم کنند ناخنه ببرد وجهت دشخوار زادن وحرقه بول واختلاج ووجع عصب نافع بود واگر
بیخ مهک خشک سحق کنند ودر چشم کنند همان خاصیت عصاره دارد وناخنه وگوشت زیاده ببرد وعصاره
وی جهت درد جگر وجرب مثانه ودرد گرده نافع بود ورب وی وطبیخ وی انواع سرفه را مجموع نافع بود وبدل
بیخ مک نیم وزن آن رب السوس است اصول الاربعه بیخ کاسنی وبیخ رازیانه وبیخ کرفس وبیخ کبر را
خوانند وجداگانه گفته شود ان شاء الله اصل اللوف دیونافرنیطس خوانند وآن بیخ فیلجوش است وبیونانی
دراقیطون گویند وطبیعت آن گرم وخشک است در درجه سیوم اخلاط غلیظ لزج دفع کند وسده جگر وسپرز
وگرده بگشاید وجهت ریشهای بد نافع بود واگر با سرکه کهن بر بهق طلا کنند سودمند بود اصل المرجان
بسد است وگفته شود ان شاء الله اصل القصب بپارسی بیخ نی خوانند ودر وی قوة جاذبه است اگر بکوبند
وبر عضوی که آهن در وی شده ضماد کنند بیرون آورد وچون سحق کنند وبا سرکه بسرشند وبر درد مفاصل ضماد کنند سودمند بود
واگر با ترمس بر کلف طلا کنند نافع بود واگر خاکستر آن چندان حنا بسرشند وبر سر نهند موی را قوة دهد وبرویاند
اصل الراسن بیخ راسن است وترکان آنرا اندز می خوانند وآن نوعی از فیلجوش است ودر باب را در صفت
راسن گفته شود ان شاء الله اصل اللیلوفر الهندی فلی است وفاعیه نیز خوانند وگفته شود ان شاء الله اصل
السوسن الابیض بیخ سوسن سفید است ودر روم در میان بنفشه می پرورند وباطراف می برند وآن
مشهور است به بیخ بنفشه وآن قسط شیرین است ودر باب قاف قاصیه وی گفته شود ان شاء الله اصل السوسن
الآسمانجونی ایرسا است وگفته شود ان شاء الله اصل اللفاح یبروح است بپارسی نیرک گویند وگفته شود
در باب یا صفت یبروح الصنم وانواع آن وحواصل آن ان شاء الله اصل الفلفل فلفلمویه است وگفته شود
ان شاء الله اصل الجنتیانا انزراس است وگفته شود اصل الکرفس بپارسی بیخ کرفس گویند ومنفعت

وی در باب کاف در کرفس گفته شود ان شاء الله اصل الهندبا بپارسی کاسنی گویند ودر ها گفته شود منفعت
وی در صفت هندبا اصل الرازیانج بپارسی بیخ رازیانه گویند ودر رازیانه گفته شود ان شاء الله
اصل الکبر بپارسی بیخ کبر گویند وطبیعت آن عیسی گوید گرم وخشک است در سیوم منفعت وی آنست که
اگر بر خنازیر طلا کنند با سرکه تحلیل کند وعرق النسا وبواسیر را نافع بود ومقطع وملطف بود وپوست آن جهت
درد دندان که از سردی بود نافع بود وچون بسرکه بپزند وبدان مضمضه کنند یا تنها بخایند واگر با سرکه بسایند
سفید هم وبر کلف وبهق طلا کنند نافع بود وجهت سپرز بغایت سودمند بود خوردن با سرکه ویا با سرکه عسل طلا کنند
واخلاط غلیظ لزج را قطع کند وبا بول بیرون آورد ووجع ورکین را نافع بود وحیض براند وچون بدان
مضمضه کنند بلغم را قطع کند واگر کوفته بر ریشهای بد بپاشند یا ضماد کنند بصلاح آورد وورمهای صلب
بگدازاند ومسهل بلغم بود ومضر بود بمثانه ومصلح وی عسل بود وبدل وی در ادویه سپرز بکرم حلتیت
یا سکنجبین بود اصطفین اصطفلین است وگفته شد اصل العرطنیثا آذربو است وگفته شد اصل
الانجدان الخراسانی انشترغار است وگفته شد اصل اللوز المر بیخ بادام تلخ چون به پزند ونیک بکوبند
وبا سرکه وروغن گل بیامیزند وبر پیشانی ضماد کنند صداع سرد را نافع بود اصف اصل الکبر است
وگفته شد اصطرک سطرکا گویند وآن صمغیست برنگ عناب جرجانی سرخ که بسیاهی مایل بود
بغایت خلوقی رنگ ودیسقوریدوس گوید که نوعی از میعه است وگویند صمغیست که از درخت روم
حاصل میشود وجالینوس وغیر وی گویند صمغ زیتونست ودخان وی قایم مقام دخان کندر بود در همه
چیزی وانچه محقق است صمغ زیتونست وطبیعت وی گرم است در سیوم وخشک است در اول ورازی
گوید گرم وخشک است در سیوم منفعت وی آنست که جهت سعال ونزله سرد سودمند بود وحیض براند
وصلابت رحم را سودمند بود چون بیاشامند ویا بخور برگیرند وصاحب منهاج گوید که مصدع بود ومصلح
آن رازیانه است وشربتی از وی یک درم تا یک درم ونیم بود وصاحب تقویم گوید مولد سبات وصداع
باشد ومصلح وی خمیره بنفشه یا شراب نیلوفر بود وبدل آن گویند چند بیدستر بود اصطماطاط
است وگفته واطماط نیز گویند وگفته شود اضراس الکلب سفایج است وگفته شود ان شاء الله

اطمیا قیصوم است و گفته شود ان شاء الله اطماط صاحب جامع گوید اطموط و اطماط و اطیوط
و هر سه بندق هندیست که آزارته خوانند و صاحب منهاج گوید دوای هندیست بقوة بوزیدان و هو گوید در حقی که
بوزیدان الثلث است و این سهو است و خطا و صاحب جامع گوید بعضی گویند فوفل است و هم گوید خطا است و مؤلف
گوید آنچه محقق است نوعی از باقلا هندیست سخت بود و نقطهای سیاه بروی و بصلیبی شبیه بود به بندق هندی
و طبیعت آن گرم و تر است در دوم و تر است در اول منفعت وی آنست که بهق را زایل کند و باه را
زیاده کند اطرب بپارسی رشته خوانند و از آرد فطیر سازند و طبیعت گرم و تر است و دیر هضم نافع بود
جهت سینه و سرفه و دفعش چون قندور و دهن بادام اضافه کنند با منتک و اگر با بقلة الحمقا بپزند یا لسان الحمل سودمند بود
جهت نفث دم و منع و نیلی الانحدار بود و مصلح وی فلفل و سعتر و فوتنج بود و بعد از آن مثلث یا عسل یا زنجبیل
مربا خورند اطا درخت غربست و در غین گفته شود ان شاء الله اطبار الکلبة عاطبه و چنین نیز گویند
و آن سپستان است و گفته شود ان شاء الله اطفار الطیب ناخن بویا گویند و ناخن پریان خوانند و بشیرازی
ناخن دیو خوانند و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم و ماسرجویه گوید در سیوم منفعت وی آنست که چون زن در زیر
گیرد حیض براند و اختناق رحم را نافع بود و خفقان و درد معده و جگر و رحم را سودمند بود و رازی گوید اگر با شکر
بیاشامند شکم را نرم کند و بسیار وی پیچ آورد و مصلح وی گل مختوم یا قرص بود و بدل قصب الذریره بود
اغیس النراطین سنگسبویه است و گفته شود ان شاء الله اغیرس جوز رومیست و گفته شود ان شاء الله
اغلیس انلق است و گفته شد اغرسطس نیل است و گفته شود ان شاء الله اغبر توتیای
مرکبست از شبنج و توتیای کرمانی و نبات مصری و در مرکبات گفته شد ان شاء الله اغلیقی بزبان یونانی مینجج
را گویند بپارسی تخم جوش و منفعت آن در مرکبات گفته شود ان شاء الله افاسون دهن الفجل است
و در مرکبات گفته شود ان شاء الله افلاطون مقل است و گفته شود ان شاء الله تعالی فلنجمشک
فرنجمشک و بلنکمشک و فلنجمشک و فلنگمشک و بلنجمشک و برنجمشک نیز خوانند و بشیرازی بالنگو خوانند و بپارسی
و نفل بستانی گویند و در بستان نار روید و در کنار آب روان بسیار بود و طبیعت آن گرم و خشک است در آخر درجه دوم
بوییدن آن سده دماغ را بگشاید و جهت خفقان که از بلغم و سودا بود نافع بود و جهت بواسیر بغایت سود دهد

و جگر و دل و معده را در اقوه بخشد و غذاهای غلیظ را هضم کند و بوی دهان را خوش کند و دندان را سخت و بوییدن
آن مضر بود بدماغ گرم و مصلح آن بنفشه بود و بدل آن قرنفل شد افرغنج این مؤلف گوید که نوعی قسط است
و گفته شود ان شاء الله افاویه این مؤلف گوید خولنجانست و گفته شود ان شاء الله افربیون فرفیون است
و گفته شود ان شاء الله افسنتین خترق خوانند و آن انواع است خراسانی و رومی و سوسی و طرسوسی
و نبطی و سوری و گویند نوع و از درمنه است و مؤلف گوید نوع از برنجاسف کوهیست و گل آن بگل
اقحوان بود کوچکتر و بغایت تلخ بود و گل اقحوان سفیدی دارد و آن ندارد و نیکوترین آن رومی بود و طبیعت
گرمست در اول و خشکست در دوم و درد چشم کهن شده را سودمند بود و جهت معده سرد بغایت مفید بود
و مسهل صفرا از معده بود و قوة بدن بدهد و بول را نیکو کرداند و اگر بر ورم طحال ضماد کنند نافع بود و بول
و حیض براند چون با عسل بخورد بر گیرند و جهت گزندگی عقرب بغایت سودمند بود و در تقویت معده و جگر نافع بود
و جهت تبهای کهن و بواسیر و شقاق مقعد و صلابات اندرونی ضماد کردن و آشامیدن نافع بود و در داء
الثعلب و حیة نجلین اما بجهة معده گرم مضر بود و مصدع و مصلح وی انیسون بود یا مصطکی و بدل آن جعده
یا شیح ارمنی بود و در تقویه معده اسارون با نیم وزن هلیله اما صاحب جامع آورده است که مقوی معده گرم
بود و پاک کرداند از اخلاط حاره و جهت مفاصل بغایت نافع بود و چون سبب آن خلط گرم بود و چون با سرکه بپزند
و بر سپرز ضماد کنند نافع و اگر با روغن بادام بپزند و اندکی زهره بز اضافه کنند و در گوش چکانند محلل ریاح بود
و گوش را پاک کند از جراحت و نافع بود جهت کری افلیون شیح جبلی بود و گفته شود ان شاء الله افلنجه فلنجه است
و گفته شود ان شاء الله افیون عصاره خشخاش سیاه است مصری و از البن الخشخاش خوانند باید که در آب
اندازند زود حل شود و در آفتاب گرم نهند نرم شود و آنچه مغشوش بود ابر از رد کند و درست بماند و غش
وی ماميثا و لبن خس بر تری کنند و آنچه بغایت براق بود غش آن از الضمغ میکنند اما طبیعت وی سرد است
در درجه چهارم و خشکست در سیوم و اسحق گوید سرد و خشکست در چهارم منفعت وی آنست که مخدر بود
و مسکن عده وجع بود چون طلا کنند و شربتی از وی مقدار عدسی بود و از دو دانگ زیاده نکنند و ریشهای خشک
کرداند و سودمند بود جهت ورمهای گرم و اگر با زرده تخم مرغ بریان کرده بزعفران طلا کنند درد ساکن کرداند

و خواب آورد و اگر بخود برگیرند ترحرا اسود دهد و اگر با روغن گل و زعفران در گوش چکانند درد ساکن کند و اگر
با شیر زنان در چشم کشند درد چشم زایل کند و اگر روغن گل بسر مالند صداع زایل کند جهت سحج و حبس اسهال نافع بود
و دو م از وی کشنده بود و مصلح وی فلفل است و دارچینی و جندبیدستر و فرفیون و بعد از آن قی و حقنه و شراب
کهنه بسیار و بعد از آن حمام و بعد از آن حمام اشتهای جرب و صاحب تقویم گوید مصلح وی عود هندی یا عود
الوج و بدل آن سه وزن آن بزر البنج و یک وزن آن تخم لفاح بود **افتیمون** آن بزری و زهری
و قضبانی خرد است و بهترین وی اقریطی بود یا مقدسی که تخم وی سرخ بود و تازه و طبیعت آن گرم
و خشک است در سیوم نافع بود جهت صرع و تشنج امتلائی و مسهل سودا و بلغم بود و جهت مالیخولیا بغایت نافع بود اگر با
افسنتین بیاشامند و یا تنها و باید که در مطبوخ بسیار نجوشانند که قوه وی باطل شود و غثیان و قی آورد و شربتی
از وی در مطبوخ آن پنج م تا هفت م شاید و گویند ده م و صاحب منهاج آورده که شربتی از یک م تا دو م بود و رازی
گوید از چهار م تا شش م و محتاج مصلح نیست و صاحب منهاج آورده است که بروغن بادام چرب کنند اگر تنها استعمال کنند
نه در مطبوخ و ابن ماسویه گوید حقا مصلح وی آنست که پیش از آن روغن بادام استعمال کنند و اگر همچنان خشک استعمال
خواهند کرد شربتی از یک م تا دو م و اگر نقوع خواهند کرد از دو م تا چهار م و بدل آن رازی گوید در مسهل سودا بوزن
آن تربد و دو دانگ آن حاشا و گویند بدل آن یک وزن و نیم حاشا است و گویند بدل اسطوخودوس است و بسفایج
و مضر بود بشش و مصلح آن کثیرا بود و صاحب تقویم گوید مصلح آن شراب صندل بود یا رب سیب و این مولف
گوید افتیمون شکوفه نباتیست که بسعتر ماند و سر شاخهای او باریک و محمد زکریا در حاوی گوید اگر شش م افتیمون
با دو وقیه کشک سکنجبین بخورد و صاحب سپرز دهند در روز شفا یابد **اقحوان** اصداق المرضی خوانند و گفته
شده در مصر کرکاش خوانند و بیونانی قربانیون و در موصل بشجرة الکافور و بپارسی گاو چشم خوانند و ببربری عین البقر و بشیرازی
بابونه گاو خوانند بهترین وی آنست که برگ وی سبز بود و بیرون گل وی سفید و اندرون زرد و در طعم وی تلخ بود و نوعی
که برگ سفید بود و اندرون زرد و در طعم وی تلخی بود و نوعی هست که برگ سفید ندارد طبیعت وی گرم و خشکست
در دوم و جبش گوید گرمست در سیوم و خشکست در دوم و مسهل بلغم و سودا بود و سنگ گرده بریزاند و عرق براند و محلل
خونابه فسرده و ناصور را نافع بود و صلابت رحم را تحلیل کند چون زن در آب آن نشیند و زنی را که حیض بسته بود

حب

فرزجه از وی برگیرد بگشاید و اگر همچنان خشک کرده بکوبند و با سکنجبین و یا با نمک بیاشامند مسهل بلغم و مرة السودا بود و ضماد
جامع قول شریف آورده است که آب وی چون بگیرند و بر اعضا نزدیک انثیین و ورکین طلا کنند قوت مجامعت
بدهد تمام و اگر دهان بوئیدن آن کنند سبات آورد و اگر مردی بو بیند خواب آورد و مقدار شربتی از وی سه م بود اما
مضر بود بمعده و سپرز و مصلح وی انیسون است و گویند گشنیز و قند **اقوبلاسمون** دهن البلسان است گفته
شود انشاء الله **اقاقیا** عصاره قرظ است و قرظ خاریست که ادیم بوی دباغت میکنند و جالینوس گوید صمغ
اوست و بعضی گویند رب شجره خرنوب است و گویند عصاره پوست انار است و این اقوال ضعیفست آن عصاره قرظ
است و در مصر سنط و صنط خوانند و قرظ بار که گویند و آن مصری بود و قلقل نیز خوانند و طبیعت
آن سرد است در درجه دوم و مجفف است در سیوم و عیسی گوید سرد است در اول و خشکست در دوم و بهترین وی
آن بود که صلب باشد و سبز و سیاه رنگ و مایل سرخی و منفعت وی آنست که چون بخود برگیرند قطع خون رفتن کند
و چون بیاشامند جهت سحج را نافع بود و اسهال دموی و استرخا مقعده و رحم و شکم ببندد و حقنه کردن و خوردن
و جهت ابتدا چشم نافع بود اگر با داروها بود و روشنائی چشم آورد و در طلاها جهت شکستگی اعضا نافع بود و اگر بر
ورمهای گرم طلا کنند سودمند بود و بدل آن حضض بود یا صندل و عدس مقشر بوزن آن **اقماع الرمان**
الهندی نارشکست و گفته شود انشاء الله **اقسوس** گویند دبق است و گفته شود انشاء الله
و تقدس **اقاردن** عود الوج و گفته شود انشاء الله **اقلیمیا** قلیمیا گویند و در باب
قاف گفته شود انشاء الله **اقوملی** ماء العسل است و گفته شود انشاء الله **اقط** بپارسی کشک گویند و بیو
گویند و روستائیان شیراز حصبا خوانند و طبیعت آن سرد و خشک بود و شکم ببندد و خاصه بریان کرده اما دیر هضم
شود و معده را بد بود و مصلح آن بعد از خوردن آن کلنگبین بود **اقطی** خان گویند و آن گویند دو نوعست بزرگ
و کوچک خان بزرگ شبوقه گویند و کوچک خاما اقطی و گفته شود مکرر صفت آن و ثمر آن بل گویند **اقطوم** بلغة
اهل یمن ماش است و گفته شود انشاء الله **اقنثالوقی** بیونانی یعنی آن شوک البیضا است و آن باد آورد است
و گفته شود انشاء الله **اقنثا یا ارانیقی** بیونانی معنی آن شوکة العربیه است و آن شکاعی است و گفته شود انشاء الله
اکج نقاح برّی است و آن عرود است و گفته شود انشاء الله **اکرفس** کرفس است و گفته

شود انوع ان السا الله **اکروهك** انزوت است وگفته شود انشاالله **اکشوث** اکشوث است
وشکوثا و خول نیز خوانند وصفت آن در باب با در بزور گفته شود السا الله **اکروفس** جوز روحی است
وگفته شود انشاالله وانیرس نیز گویند وگفته شود ا **کلیل الملک** کیایی قیصر خوانند بپارسی کلیل الملک
گویند بهترین وی آنست که تازه ورسیده بود ونزدیک زردی بود بسفیدی مایل بود وچون بشکافند دانهٔ وی زرد
بود طبیعت آن گرم وخشکست در اول منفعت وی آنست که محلل وملین اورام صلب بود که در مفاصل واحشا باشند واگر
با افسنتین برورد مها جگر و سپرز واحشا ضماد کنند نافع بود وچون باشراب بجوشانند وبیاشامند درد معده ساکن
گرداند وعصارهٔ وی چون تر باشند با میبختج بیامیزد ودر گوش چکانند درد گوش ساکن کند وچون با میبختج بپزند و بر
ورمهای گرم که بر چشم ورحم ومقعد وانثیین بود ضماد کنند نرم گرداند وچون با میبختج بیاشامند اخلاط بگدازاند وشربتی
از وی مقدار یکدرم باشد اما مضر بود بانثیین ومصلح وی … بود وبدل وی فراسیون بود بوزن آن لبان ذکر یا بوزن
آن بابونج دو نیم وزن آن ورق انجیر **التمکت** صاحب منهاج گوید چوبیست هندی وهمو گوید بنبق هندیست
وگویند الحوط است واین اقوالهای صاحب منهاج همه سهو است وخطا وقول صاحب جامع در اینجا معتبر است که
آنرا حجر العقاب وحجر النسر وحجر الولاده خوانند وبیونانی اناطیطسین ومعنی این اسم آنست که آن سنگیست
که زائیدن آسان میکند ومؤلف مانند حجری بمقدار جوز بوا تیره رنگ بود وچون بجنبانند مغزی در اندرون وی
بجنبد وبغایت املس وصلب بود ودو شخ از سنگی باشد چنانچه پندارند سنگست وصلب بود وچون بشکنند مغزی
در اندرون وی بود سفید وتلخ طعم وبشکل شاهبلوط بود بیشتر از … البلیس خوانند یعنی خصیهٔ ابلیس
منفعت وی آنست که زنان آبستن ومجموع حیوانات چون در شیب ایشان نهند آسان بزایند واگر در صره ببندند
وبر ران زن آبستن بندند زود بزاید واز خواص وی آنست که چون در ابریشم کنند وبر ساق چپ بندند آسان
بزاید واگر سحق کنند با شیر زنان وبغم … بمالانند وزنی که نزاید بخود برگیرد بفرمان حق تعالی آبستن گردد
وتعریف در خواص آورده است که چون در دست گیرند با کسی مخاصمت کند خصم بروی غالب نیاید واگر بر درختی
بندند که بری اندازد دیگر بر نیندازد وابن ساموبه گوید که بدل وی … است **الموبزان** … الحمام است
وگفته شود ان شاالله **آکل نفسه** فرفیون است وگفته شود **السا آموس** آموس است وابنوس نیز گویند و

وساسم وآن نانخواه است وگفته شود السا الله **المنطوط** کشت برکشت است وگفته شود **الاطنی** لبلاب است
وگفته شود **السنة العصافیر** لسان العصافیر است وگفته شود انشاالله **الوج** نوعی از نبات مخلصه است
بیشتر ازین کاز ریسک گویند ودر میم در صفت مخلصه گفته شود **السط** نمام است وغاما وعلم الملک
نیز گویند وبهر قولیون وآن سیسنبر است بپارسی سه سنبل گویند وگفته شود انشاالله در شین **الانون**
راسن است وگفته شود انشاالله **الیه** بپارسی دنبه گویند وطبیعت وی گرم وتر است دیر هضم شود وغذا بدهد
کمتر از پیه وغلیظتر بود ونافع باشد جهة عصبهای کوفته خورده چون بدان ضماد کنند وابن ساموبه گوید
مفسد معده بود ومحلل اورام صلب ومصلح وی زنجبیل وفلفل است ودارچینی ومری بود بعد از خوردن
وی جوارشات خوردن نافع بود **اماموین** حماما است وگفته شود انشاالله **اموس** وابنوس
نانخواه است وگفته شود **امعاء الارض** زغار کرم خوانند وان فراطین است وگفته شود السا الله
امعاسیس بلغة رومیان عصیر حصرم است بپارسی آب غوره گویند ومنفعت آن در صفت حصرم گفته
شود **امبرباریس** انبرباریس خوانند وگفته شود **املج** بپارسی آمله گویند وبهترین آن سیاه بود طبیعت
آن سرد است در دوم وگویند سرد است در اول وخشکست در دوم وبعضی گویند گرم است بهر حال خشکست
بخلاف منفعت وی آنست که مقوی معده ومقعد واعصاب ودل بود واشتهای طعام باز دید کند
ومقوی همه اعضا بود وموی را سیاه کند چون با آب آن وحنا خضاب کنند واگر دوم ازان کوفته کنند
ودر شراب شیرین جوشانند وساعت بعد ازان صافی کنند وسه نوبت در چشم چکانند سفیدی که در چشم باشند
سود مند بود واین مجربست وشربتی از وی سه درم بود تنها اما مضر بود بسپرز ومصلح آن عسل است
وبدل آن شیر آمله **امغیلان** درختیست بیابانی ومعروف بود ولیکن … وطبیعت آن سرد وخشکست
وقابض منع خون واصناف سیلان از رحم بکند وورق آن ورم لهاة وسعفه را نافع باشد
وخون ببندد **انجبار** نباتیست که در کنار جویها روید سرخ رنگ بود وگویند در میان آبهاست
روید وروی زرد می شود وتخم آنرا اشنج خوانند وشلخ گویند وانجبار … خاصه عرق
آن وعصاره آن مانند آب توت بود بغایت سرخ رنگ ومنفعت آنست که یک ماه ازان نیم کوفته

بجوشانند و باقدری قند و مینجیج بیاشامند جهة نفث دم نافع بود از هر عضو که باشند از قصبهٔ شش و حجاب
سینه و سحج امعا و بواسیر و کشوری سر رکها و قوهٔ امعا ببندد و شکم ببندد بی آنکه زحمت رساند و ریش
شش پاک کند و قطع قی بکند و شکستگی اعضا را نافع بود و خاصیت وی بسیار است **انجل**
عسل است و کل ویرا کثیر المنفعه خوانند بپارسی خطمی گویند و گفته شود **انبرباریس** بپارسی زرشک
خوانند و زارج خوانند و زرنک هم گویند و بهترین آنست که بغایت خود رسیده باشد و لون وی بسرخی مایل
بود که لبیا زند شیره دار طبیعت آن سرد و خشک است در درجهٔ دوم صفرا بشکند و قوهٔ معده و دل
و جگر بدهد و قی باز دارد و تشنگی بنشاند و سحج را نافع بود و ورمهای گرم را ضماد کردن فایده مند بود و قطع
نزف دم بکند و مقوی جگر گرم بود و چون با ادویهٔ گرم مثل سنبل خلط کنند و شکمی که از سردی جگر روانه بود
ببندد و جهة معده که ضعیف شود بسبب تب بلغمی نافع بود اما مضر بود کسانی را که طبع ایشان بسته بود و مصلح
آن جلاب بود و بدل آن بوزن آن تخم گل و چهار دانگ وزن آن صندل بود **انجرک** مرزنجوش است
و در آذان الفا گفته شد **انقون** رازی گوید ورد منتن است و در وا گفته شود ان شاء الله **الخفطینا**
بلوسیطون گویند و سطوبوس و عنم و حد گویند و آنرا ثمرهٔ شوک مصری گویند بپارسی گلنار خوانند و بعربی
جلنار و بشیرازی گل صدبرگ و در باب جیم گفته شود ان شاء الله **انجیده** حشیشة الکلب گویند و شربت
نیز خوانند و صوف الارض و آن فراسیون است گفته شود **انیسون** بپارسی بازبانهٔ رومی گویند و بشکل نانخواه
بود آنچه غیر رومی بود و بقوت مانند این مولف گوید که این نوع در شوشتر میکارند و بهترین آن بود رومی بود
و طبیعت آن گرم و خشک است در سیوم و در وی قبضی اندک بود و بول براند و باد که در شکم بود تحلیل کند و
از آن مجموع بدن و قطع سیلان رطوبات بکند و حیض و عرق براند و تشنگی بنشاند و شکم ببندد و چون در شب
بخور کنند صداع سرد و نزلهٔ سرد را نافع بود و سدهٔ جگر بگشاید و شهوت جماع برانگیزد و دفع مضرت سموم
جانوران بکند و اگر سحق کرده با روغن گل خلط کنند و در گوش چکانند درد گوش را نافع بود و جهة
استسقا و نفخ معده و قراقر بغایت نافع بود و چون در چشم کشند سبل کهن ببرد و نافع بود تبهای کهنه
و سدهٔ جگر و سپرز و مثانه را و رحم را بگشاید و اگر سحق کرده سنون سازند کنند دهن که بسبب آن عفونت

بن دندان بود نافع و اسحق گوید مضر است بامعا و مصلح آن تخم رازیانه است و بدل آن تخم شبت و گویند بدل آن
کرویا است **انارکیوا** گویند خشخاش است و گفته شود ان شاء الله **انسا ثار** زبیب الجبل است و ازا میویج
گویند و گفته شود ان شاء الله **انجدان** دو نوع است بپارسی انکدان خوانند و انکوان گویند و آن درخت
حلتیت است و محروث اصل آنست و حلتیت صمغ آن و ورق آن سفید بود و سیاه بود و بهترین
آن سفید طیب بود و از آن سیاه منتن بود و حلتیت طیب صمغ انجدانست طیب و حلتیت
منتن بود صمغ انجدان منتن و انجدان رومی سیسالیوس است و تخم آن کاشم خوانند و گفته شود ان شاء الله
و انجدان خراسانی بیخ آن اشترغاز است و گفته شود شد اما طبیعت آن گرم و خشک است در سیوم سود
مند بود جهة زهرهای کشنده و بر خنازیر ضماد کردن تحلیل کند چون با موم و روغن زیت بود و با روغن
سوسن جهة عرق النسا نافع بود و اگر با سرکه بپزند در پوست انار و ضماد کنند بر بواسیر نافع و اگر با بنفشه
باد زهراد و ید کشنده بود اما عسر الهضم بود و مضر بود بمثانه و سود مند بود با سر البول و سردی معده
و حیض براند و رطوبة معده خشک کند و نعوظ آورد و مسحق کرده و در وده بود و چون با سرکه بود
لطیف کننده غذا بود و زود هضم کند و بدل آن بیخ آن باد و دانگ وزن آن حلتیت طیب بود
و گویند بدل آن رو فرا است و گویند تخم کرز **الفاف** زیت است و آن از زیتون نارسیده
گیرند و در باب زا گفته **انجسا** انجسا گویند و آن شنجار است و گفته شود ان شاء الله **انومیا** استقایق
است و گفته شود ان شاء الله **انطونیا** کاسنی شامی را گویند و طبیعت آن سرد و تر است در اول
نافع بود جهة جگر گرم **انب** حدق است روغند و معذ و کبرکی و حیصل نیز خوانند و آن بادنجان است
و گفته شود ان شاء الله تعالی **انزروت** صمغ خاریست که از اسنا یکه خوانند و سرخ و سفید می شود
و هر دو از یک خار حاصل آید و چون حرارت آفتاب در وی اثر کند و کهنه شود سرخ برآید و آنرا عنزروت
و عنزور و کنجده خوانند و بشیرازی کوزد گویند و آن از کوه شبانکاره خیزد و لور و جان و بهترین آن سفید است
که بزردی زند و طبیعت آن گرم باشد در دوم و خشک است در اول و بغایت تلخ بود اگر با سپیدهٔ تخم مرغ یا با شیر
سحق کنند و در چشم کشند درد چشم را نافع باشد و بخاصیت مسهل بلغم لزج بود و صفرا و شربتی از وی نیم درم

تا یکم باشد و مضر بود بررود و مصلح آن صمغ عربی باشد و نافع بود جهة درد چشم و حسبیدن چشم و رمص
که در چشم آید و آب آمدن چشم باز دارد و منضج ورمها بود و محلل و اگر سحق کنند با قدری نطرون و بر ورمها
که بر گردن بود مانند خنازیر طلا کنند تحلیل کند و اگر فتیله بعسل بیالایند و با انزروت سوده بگردانند و در
و در گوش که ریش بود و ریم آید بنهند چند روز صحت یابد و مجربست و بدل آن بوزن آن صبر بود و مصلح آن
صمغ عربی بود اشله سودا جدوار است و گفته شود انالیقی انجره بود و گفته شود انجرع عود است
و در عین گفته شود انشاء الله انفحه بپارسی پنیرمایه گویند و طبیعت مجموع پنیرمایه گرم و خشک باشد
و ملطف و محلل و در مجموع تریاقیه است و مفصل گفته شود انفحة الارنب بپارسی پنیرمایه خرگوش گویند
چون با سرکه بیاشامند صرع را نافع باشد و نیم مال باز هر گزندگی جانوران بود و مار چوبه گویند یک قیراط از وی چون
با شراب کهنه بخته بیاشامند نافع جهة گزندگی مار و عقرب و مجموع گزندگان و اگر زن آبستن پنیرمایه خرگوش
نر یا خصیه وی با شراب ممزوج بیاشامد فرزند نر آورد و اگر پنیرمایه ماده بود فرزند ماده آورد و اگر مقدار باقلا با سرکه
سخت بیاشامند تب ربع را نافع باشد و مجربست و اگر کودکان بیاشامند از صرع ایمن باشند همه پنیرمایها این خاصیت
دارد خاصه خرگوش و اگر با آب بسرشند و در بینی نهند خون رفتن باز دارد و اگر بچه شیر خورد قی کند و شیر در شکم
وی بسته بود و چون قدری بوی دهند نافع بود و اگر زن بعد از طهر بیاشامد سه روز منع آبستنی کند و اگر بعد از طهر
با مشک بخود برگیرد آبستنی یاری دهد و امساک سیلان رطوبت رحم کند و شکم ببندد و پیچ روده و نزف
دم را نافع بود و اگر با خطمی و زیت بر عضوی نهند که خاری در آنجا باشد بیرون آید انفحة الفرس سودمند بود
جهة اسهال مزمن و ریش روده و درون آن انفحة الجدی والظباء والحمار الوحشی والخشف والعجل والجاموس
والابل سودمند بود جهة دفع زهر شوکران و قطره و شربتی از وی نیم مال بود چون با سرکه بیاشامند موافق بود
جهة بستن شیر در معده و انفحه خشف که آن بچه ز نیه ایل بود چون زن بعد از طهر سه روز بخود برگیرد آبستنی باز دارد و
انفحة الجمل صاحب موجز آورده که اگر پنیرمایه شتر مقدار نخودی با آب نیم گرم پیش از جماعت بیاشامند قوة باه ازدیاد دهد
باهی بدهد و پنیرمایه خر دشتی و آهو و گوسفند کوهی چون با سرکه بیاشامند نافع بود جهة شیر که در معده ببندد و انفحه قوی
در قوة مانند جند بیدستر بود و اگر بیاشامند جهة صرع و اختناق رحم نافع بود و مجموع انفحها الجبسة بود بگدازند و آنچه

کراهة بود ببندد انفحة الدب ابن زهر در خواص آورده که پنیرمایه خرس فراموشی آورد چون بیاشامند انقردیا
برومی بلادر است و معنی وی آنست که مانند دل است و آنرا ثمرة البلادر گویند و در باب با گفته شود انشاء الله
انارمنکنا ر مشک است و گفته شود انجره در صفت بزر گفته شود در باب با اورمالی وادمالی نیز گویند
و بیونانی معنی دهن العسل و عسل داود علیه السلام نیز خوانند و آن روغنیست که از ساق درختی حاصل می آید مانند
عسل است بسطبری و شیرین طعم باشد و بهترین آن بود که کهنه و غلیظ و صافی بود و طبیعت وی گرم و تر است
و سودمند بود جهة جرب تر چون طلا کنند و درد مفاصل را نافع بود و جهة تاریکی چشم چون در چشم کنند نافع باشد
و اگر بیست م با جاری کی آب بیاشامند اخلاط تمام براند اما خوردن آن سبات و استرخا آورد و باید که آنکس که
خورده باشند تا عمل تمام نکند نخسپند البته اوماذا او نودیا خوانند و آن عصارة قثاء الحمار است و در قاف
گفته شود اوسپید نوعی از نیلوفر بود هندیست و طبیعت گرم و خشک است محلل ریاح غلیظ بود و رطوبات
بگدازاند شربتی از وی یکدرم بود اوداسالیون کرفس جبلی بود اودا بیونانی جبلیست و سالیون کره
و آن فطراسالیون است و گفته شود ان شاء الله اوقیمن بیونانی بادروج است و گفته شود اوقطاریون
غافث است و گفته شود اوز بپارسی مرغابی گویند و آن نوع بزرگترین مرغان آبی بود و طبیعت آن گرم تر بود و فربهی
آورد ولیکن بدن را از فضلهای غلیظ پر کند اولی آن بود که پیش از کشتن قدری بوره سوده در حلق وی کنند و با بازیر
گرم بپزند و اولی آن بود که اگر بریان کنند بزیت بریان کنند تا سهوله ببرد اوذر بیونانی آب را گویند و در باب
میم گفته شود انومالی بیونانی شراب و عسل است اهلیلج اصفر بپارسی هلیله زرد گویند و بهترین آنست که
فربه بود طبیعت وی سرد است در اول و خشک است در دوم جهة چشم که آب ریزد در چشم کشیدن نافع بود و خوردن خفقان را
فایده دهد و مسهل صفرا بود و اندکی بلغم نیز براند و شربتی از وی هفت م تا ده م باشد و اگر نقوع کنند و اگر غیر نقوع
از ده م تا پنج درم بود و مقوی معده و دباغ آن بود و جهة استرخاء معده نافع بود و مضر بود بسفل و مصلح وی
اگر کوفته با آب گرم خورند قند بود یا ترنجبین و اگر در مطبوخ بود عناب و سپستان و آلو سیاه خوانند و
شیرخشت مصلح آن بود و بدل آن پوست انار است اهلیلج اسود بپارسی هلیله سیاه خوانند و شیرازی
هلیله موی زک و بهترین وی هندیست و طبیعت وی سرد است در اول و خشک است در دوم سردی وی کمتر

از کابلی بود و گویند کرست لون را صافی کند و جذام را سودمند بود و در سپرز و ورم مسهل سودا بود و سیر
بود و اگر بریان کنند شکم ببندد و اگر در چشم کشند قوت باصره بدهد و شربتی از وی منقوع از پنج م تا ده م بود
و غیر منقوع از سه م تا پنج م و خوردن آن مضر بود بجگر و مصلح آن عسل بود و بدل آن هلیله کابلی اهلیلج
کابلی بهترین وی آنست که فربه بود و اگر در آب اندازند فرو رود و طبیعت آن سرد و خشکست و گویند
کرست باعتدال عقل و حفظ بیفزاید و درد سر و استسقا و تبهای کهنه زایل کند و اگر بریان کنند شکم ببندد و بریاه
ماکرده مسهل بلغم باشد و سودا و قولنج را نافع بود و شربتی از وی منقوع از پنج م تا ده م بود و غیر منقوع از دو م
تا پنج م و بدرستی که مسهل صفرا بود اما بخاصیت مسهل خلطهای غلیظ مثل بلغم و سودا بود و خفقان را نافع
بود اما مضر بود بلسر و مصلح آن عسل بود و مربای آن مقوی معده بود و هضم طعام بکند و خمل معده محکم
دارد و اگر یک سال هر روز یک هلیله پرورده بخورند سیاهی موی را نگاه دارد ایدع شیان است
و قنطار و دم الاخوین نیز خوانند و در باب دال گفته شود ایهقان جرجیر صحرایی است و در جرجیر گفته شود
السابعه ایل چهار نوعست یک نوع در چشمها و کنار رودها و صحراها گردد و آن نوع زرد رنگ بود و
لطیف ترین انواع ایل است و یک نوع در کوههای بحرین و عمان باشند و از ایجور خوانند و یک نوع دیگر وعل
خوانند و در کوهها و میان درختان گردند و همه در طبیعت مانند یکدیگر اند و نر ایشان چون خسته شود مار
بخورد و صحت یابد و بقر الوحش بپارسی گاو کوهی گویند و وی بینی بر سوراخ مار نهد و نفس مار را بخود در
کشد و مار بتعجیل بیرون آید مانند آهن که بمقناطیس جسبد و از دنبال مار را خوردن گیرد و مار اضطراب کند
تا جایی از اعضای وی بگیرد و چون تمام خورد حدتی در وی و سوزشی در چشم وی پیدا گردد و آب از چشم وی روانه
شود و در کنج چشم وی گودی هست آنجا جمع میشود و می بندد و بمرور روزگار مانند سنگ گردد چنانچه در گوش
می باشد چون وی را بکشند آن سنگ بر گیرند و در دفع سم عمل تریاق فاروق میکند و این مؤلف گوید گاو کوهی
چون مار خورد بعد از آن سرطان طلب کند و بخورد جهت دفع سم آن گاو ماده چون زاد بچه دان خود را بخورد
و از این سبب است که پوست وی علت نفاس را فایده مند بود و صاحب منهاج گوید که دنبال ایشان چهار
گانه سم آنجا جمع میشود خاصه گاو کوهی که دنبال وی سم قاتل است اولی آن بود که در وقت کشتن دو مرد باشند

تا هر دو باهم چون یکی بکشد یکی دنبال ببُرد از دو جالینوس گوید خونی که از گوشت ایشان حاصل شود غلیظ بود و گوشت
ایشان دیر هضم شود و شیخ الرئیس گوید که گوشت ایشان باوجود غلظ زود از معده بگذرد و بول براند و رازی گوید
بهترین آن بود که تازه بود و در زمان گرم صید کرده باشند و باید که در بخش مهرا کنند و با روغن بپزند و بعد از آن بخیر
و ماء العسل بیاشامند اما قرن ایل دیسقوریدوس گوید چون بسوزانند و دو مال از وی با کثیرا بیاشامند جهت
نفث دم و قرحه امعا و اسهال کهن و یرقان و درد مثانه سودمند باشد و جهت زنان حایض که سیلان رطوبات
از رحم ایشان آید و مزمن شده باشد نافع بود چون با ادویه که موافق بود این نحت را بیاشامند صفت
حرق آن بستانند شاخ او و در دیگی گوارنی کنند و در گل گیرند و در تون حمام و یا در شیب آتش نهند تا سفید
گردد و مانند اقاقیا بشویند موافق بود جهت چشم که از سیلان ماده و ریش دردی بود و اگر بسوزانند و سنون کنند دندانرا
جلا دهد و اگر بخور کنند گزندگان بگریزند و چون بپزند بسرکه و مضمضه کنند درد دندانرا نافع بود و در خواص آورده که
قرن ایل سوخته سفید با سرکه بسایند و بر برص طلا کنند در آفتاب ببرد و اگر بیاشامند سپرز را زود دفع کند و
اگر با روغن گاو بسرشند و بر ساق دست و پای طلا کنند زایل کند و اگر بر دهان کودکان که قلاع داشته باشند
طلا کنند نافع بود و چون بر پستان و زهار طلا کنند حیض براند و گویند قرن ایل بر زن آبستن بندند بی درد
بزاید و دیسقوریدوس گوید پنیرمایه نر وی چون زن بعد از طهر سه روز برخود گیرد منع آبستنی کند و گویند
پیه وی چون بر تشنج مالند نافع بود و ابن زهر گوید اگر پاره پوست وی با خود دارد هیچ مار گرد وی نگردد
البته و دیسقوریدوس گوید خون وی چون بریان کنند جهت قرحه امعا و قطع اسهال نافع باشد و چون بیاشامند
جهت سم سهام ارمنی نافع بود و قضیب وی چون خشک کنند و سحق کنند و بیاشامند باه را برانگیزد و نعوظ
آورد و اگر بر بازو بندند از هیچ مار نترسند و هیچ گزنده گرد وی نگردد و ابن زهر در خواص آورده است
که چون دنبال وی همچنان با پوست و گوشت و استخوان بسوزانند و سحق کنند با شراب و بر قضیب طلا کنند
همین عمل کند و هم او گوید ایل را زهره نیست اگر تیر بوی زنند و پیکان در وی بماند چون مشک طرا مشیع
بخورد بجهد از و گویند قرن ایل محرق درد قولنج را نافع بود ما لجتدی که گویند در ساعت ساکن کند
ایرسا بیخ سوسن آسمانگونست نام وی ایرسا از بهر آن گویند یعنی قوس و قزح و گل وی زرد و سفید

ولاجوردی بود و بهترین وی بیخ آن سیاه و صلب بسیار گره بود خوشبوی و طبیعت وی گرم و خشک است در دوم منفعت
وی آنست که فالج و تشنج و صداع مزمن را نافع بود و مفتح لطیف بود و اگر بر کلف و نمش طلا کنند زایل کند و سینه
و شش را از اخلاط غلیظ پاک کند و بول و حیض براند و بر گزندگی جانوران و مار بر موضع زخم ضماد کردن نافع بود
و جهت سرفه بلغمی بغایت مفید باشد و اگر با سرکه بیاشامند جهت گزندگی جانوران و مطحولان بغایت نافع بود و
اندروماخس گوید سودمند بود جهت حدة زهرهای کشنده و ادویه سمیه و اگر هفتم ازوی با ماء العسل بیاشامند
بلغم غلیظ و مرة الصفرا براند و خواب آورد و جالینوس گوید عرق النسا و فالج را بغایت نافع بود و خاصه روغنی که در وی
پخته باشند و اگر با عسل فرزجه کنند و زن بخود برگیرد بچه بیندازد و چون مسلوق کنند و بر خنازیر و ورمهای صلب
ضماد کنند نرم گرداند و اگر سحق کرده بر ریشی که ناصور شده باشد پاشند گوشت برویاند و اگر با روغن گل و سرکه بر
سر ضماد کنند درد سر را نافع بود و چون در بینی چکانند گند بینی ببرد و اگر بطبیخ وی مضمضه کنند درد دندان و ملازه را نافع
بود و اگر در آن نشینند صلابة رحم و درد آن که از سردی بود نافع بود و روغن وی چون در گوش چکانند با سرکه
درد گوش ببرد و منع نزلات بکند و روغن وی مفتح افواه بواسیر بود و رازی گوید بدل وی در اسهال آب دو دانگ
وزن آن مازریون باشد و قیل لبن لقاح است و اسحق بن حنین گوید ایرسا مضر بود بشش و مصلح آن عسل
باشد و ایرسا بپارسی بیخ سوسن صحرائی را خوانند و در دشت رون بسیار باشد و مؤلف کتاب گوید تخم وی
از منومات بود و اگر بیخ وی قدری بر دندان نهند که درد کند بریزاند البته و باید که بدندانی دیگر نرسد

باب الباء بارنج

رانج گویند و آن نارجیل است و گفته شود باقلا جرجر خوانند و فول گویند و طبیعت وی نزدیکست
باعتدال و گویند سرد است در اول و خشک است در دوم و در وی رطوبتی فضلی هست خاصه تر وی و بهترین
وی آنست که فربه و بزرگ بود و خشک و تر وی بود کلف را زایل کند و بقراط گوید غذا نیکو دهد و صحت را نگاه دارد
و چون مقشر کنند و به بود نیمه کنند و بر زخم که خون آید نهند خون باز دارد و از خواص وی آنست که چون از مرغ
بیاویزند مرغ از خایه باز ایستد و چون بکوبند و بر زهار کودکان طلا کنند موی رستن باز دارد و همچنین
اگر مکرر کنند بر موضعی که موی سترده باشند همین عمل کند و بهق را زایل کند خاصه با پوست و باقلا سینه و سرفه

و نفث دم را نافع باشد اما بغایت نفاخ بود و دیر هضم شود و خوابهای آشفته نماید و اگر ضماد کردن بر
ورمها و ورم انثیین و پستان که شیر در وی بسته بود بغایت نافع بود و قطع ادرار بول بکند و چون
با آرد حلبه و عسل بیامیزند محلل دمامیل بود و ورمهای بن گوش و ورمهای شیب چشم و اگر با شبت
یمانی و زیت عتیق بر خنازیر ضماد کنند تحلیل یابد و چون با سرکه و آب بپزند و با پوست بخورند اسهالی
که از قرحه امعا بود و اسهالی که مزمن بود قطع کند و اولی آن بود که چون یک دو جوش بزنند آب بریزند و آب
دیگر باز بجای نهند نفخ آن کمتر بود و تازه و گوشت بدن زیاده کند و آرد وی چون رقیق بپزند و روغن بادام
و قند اضافه کنند و بیاشامند سرفه و خشونت سینه و حلق را نافع بود و آنچه با پوست بپزند نفخ وی زیاده بود و خا
رش بدن پدید کند و مصلح وی آنست که مقشر کنند و بپزند و در روغن مطنجن کنند و با نمک و سعتر و زیره و دارچینی
و فلفل و انجدان و فودنج بخورند و بعد از آن زنجبیل پرورده یا بعضی از جوارشات نافع بود باقلا قبطی
جامسیه است و گفته شود بارزد قنه است بپارسی بیرزد و بشیرازی بیرز گویند و آن سه نوع است
بحری و بری و جبلی و گویند دو نوع است یکی سفید سبک و آن خشک بود و یکی نرم بود زرد رنگ مانند
عسل صافی تیز بوی و این نوع بهترین بود و طبیعت آن گرم است در سیوم و خشک است در دوم و گویند
تر است جهت عرق النسا و نقرس بغایت مفید بود و مقدار دو درم و چون زن بخود برگیرد و در شب بخور کند
حیض براند و بچه بیندازد و چون با شراب و مر صافی بیاشامند بچه بیندازد و دفع زهرها بکند خواه مار و خواه
عقرب و اخذ در مرهم کنند و بر خنازیر ضماد کنند نافع بود و گویند اگر دو درم با آب بیاشامند بواسیر را ببرد و چون
سه نوبت بیاشامند دیگر هرگز عود نکند و رازی گوید محرور مزاج نشاید که استعمال کند و شیخ الرئیس گوید سودمند
بود جهت صداع سرد و درد گوش که از سردی بود و ورم آن تحلیل دهد بی اذیتی و جهت جرب چشم نافع بود و
رازی گوید محلل ریاح و منبت لحم بود و شیخ الرئیس گوید مفسد لحم بود و اگر حل کنند بعسل و لعوق کنند سده
کرده بگشاید و سنگ آن بریزاند و زائیدن آسان کند اما مضر بود بسپرز و مصلح آن اشق است و جالینوس
گوید بدل آن دو وزن آن سکنجبین است و اسحق گوید بدل آن بوزن آن سکبینج است و بوزن آن
جاوشیر باقلای مصری ترمس است و گفته شود بادرنجبویه بادرنبویه گویند و بادرنگ و ترنجان و

فارسی شیرین بود تازه طبیعت وی گرم و خشک است در دوم اگر در روغن بریان کنند شکم براند و اگر در سماق با سرکه
بپزند امساک کند و درد معده و خاصره آورد و سر و چشم را بد بود و خون سیاه از وی حاصل شود و مولد سودا بود و
سده آورد و بواسیر و لون را سیاه گرداند و شیخ الرئیس گوید کهنهٔ وی بد بود و تازهٔ سالم تر بود و جذام و صداع و بیخوابی آورد
و مولد کلف و سرطانات و سدهٔ جگر بود و اگر با سرکه بپزند سدهٔ جگر بگشاید اما بواسیر آورد و لیکن گل وی در سایه خشک
کنند و سحق کنند طلای آن نافع بود جهت بواسیر اگر بادنجان نرد با روغن بزر بپزند و از آن روغن موم روغن سازند
در شقاق کعبین مالند و میان انگشتها طلا کنند بغایت نافع بود و اگر گل وی با روغن بادام تلخ هم چندان بکوبند و برو
بنفشه بسرشند و بر بواسیر طلا کنند ببرد بفرمان حق تعالی و اگر بادنجان بسوزانند و خاکستر آن با سرکه بسرشند و بر ثالیل
طلا کنند ببرد و ثالیل بشیرازی گوک خوانند و گویند مقوی معده بود و قطع نزف دم بکند بخاصیت خوردن وی و
اولی آن بود که در آب و نمک بجوشانند تا مسلوق کنند و با روغن کنجد و یا بادام بریان کنند یا با سرکه و کردیا
بابونج بپارسی بابونه گویند بهترین آن بود که گل وی زرد بود و بزرگ و طبیعت وی گرم و خشک است در اول منفعت
وی آنست که ملطف و مفتح و محلل بود و بی جذب و ورمهای صلب نرم گرداند و جهت صداع سرد نافع بود و همه تبها را که
که از عفونت سرد او بلغم بود و ورمها احشا و اگر بجوشانند و در آب آن نشینند سنگ گرده بریزاند و حیض
و بول براند و بچه بیندازد و اگر بیاشامند بول و حیض براند و بچه در وقت زادن سهل بیرون آید و بزر را پاک
گرداند تنقیه تام کند و اگر بر جرب تر ضماد کنند ببرد و قوهٔ اعصاب و دماغ بدهد و بر ورم جگر ضماد کردن نافع
بود و بخار وی در آخر نزلها صحت بغایت سود دهد و اگر با آب و سرکه بپزند و در آخر رمد سره بر بخار آن دا
رلند چشم را پاک گرداند و درد سر زایل کند و اگر چشم با آب بابونه تنها بشویند درد ساکن گرداند اما اسحق
بن حنین گوید مضر است بحلق و مصلح وی عسل است و بدل آن در تقویهٔ دماغ و زایل کردن صداع بر
برنجاسف است **باذروج** حرک خوانند و آن نوعی از ریحان کوهیست و در دامن کوهها باشد
طبیعت وی گرم است در دوم و خشک است در اول و گویند رطوبتی فضلی در وی هست و بهترین وی آنست
که خوشبوی بود و منفعت وی آنست که از ادویهٔ قلبی بود و اگر عصارهٔ وی در چشم کنند چشم را جلا دهد
و رطوبتی که از چشم دوانه بود خشک گرداند و اگر بسیار بخورند تاریکی چشم آرد و شکم نرم دارد اما باه را بر

و بقلة الاترجیه نیز گویند بپارسی بالنگو گویند بهترین آن تازه بود و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم سودمند بود
جهت علتهای بلغمی و سوداوی و بوی دهان خوش کند و سدهٔ دماغ بگشاید و نافع بود جهت دماغ و قوهٔ دل و جگر
بدهد و مفرح تمام بود در تقویهٔ دل و تفریح آن نظیر ندارد و خفقان زایل کند و ذهن صافی کند و مقدار شربتی از آب
وی پنج درم بود اسحق گوید مضر بود جهت بول و مصلح آن صمغ عربیست و اگر ورق آن با شراب ضماد کنند بر گزندگی عقرب و
رتیلا و سگ دیوانه نافع بود و اگر بیاشامند همین عمل کند و اگر بطبیخ آن مضمضه کنند جهت دندان نیکو بود و اگر با نمک
ضماد کنند بر خنازیر تحلیل کند یا بدو همچنین بر درد مفاصل ضماد کردن درد ساکن گرداند و از خواص وی آنست که چون قدری
از تخم و ورق و بیخ آن مجموع خشک کرده در خرقه کنند و با ابریشم محکم ببندند و در جیب نگاه دارد مادام که با خود دارد هر کسی
وی را ببیند دوست دارد و محبوب خلایق گردد و دایم شادمان بود و مولف گوید بغایت مجربست و خوردن وی مقوی
دماغ و جگر و دل و معده بود جهت خفقان سوداوی و خفقان که از بلغم سوخته بود بغایت نافع بود و از امراض قلب
المحزون خوانند و بدل وی در تفریح بوزن آن ابریشم و چهار دانگ وزن آن پوست اترج **باذزهر** حجر التیس است و گفته
شود ان شاء الله **باداورد** شوکة البیضا گویند و نبات وی در زمین ریگ بوم و دامن کوهها بیشتر روید و ساق وی
بستبری انگشت بود و قد آن مقدار یک گز باشد و کمتر هم و بیشتر در روی زمین پهن شود و در اول که برگ بیرون کند
گیاه باشد و آخر خار گردد و شود و گل وی بنفش و سفید رنگ بود و سرخ و سفید نیز بود و تخم وی مانند خسک دانه بود سفیدم
و نبات وی خارناک بود خارهای دراز و بهترین وی آنست که ورق آن سفید بود و تازه و طبیعت آن گرم و خشک است
در درجهٔ اول گویند سرد است در اول و بیخ وی سرد و خشک است و منفعت آنست که مسهل بلغم لزج بود و در وی قوه
محلله و مفتحه هست جهت تخم وی نافع جهت اورام بلغمی و نفث دم و تبهای بلغمی کهنه و ضعف معده و درد دندان چون بطبیخ
آن مضمضه کنند و گزندگی عقرب و جانوران چون بروی ضماد کنند نافع بود و دیسقوریدوس گوید بیخ وی چون بجوشانند
جهت نفث دم و درد معده و اسهال کهنه نافع بود و بول براند و بر اورام بلغمی ضماد کردن نافع بود و اگر تخم وی بیاشامند
گزانزا سود دارد و گزندگی جانوران و اگر دار الثعلب بیخ آن حل کنند بغایت سودمند بود و شربتی از وی یک درم
و نیم بود اما مضر بود بشش و مصلح وی فستین بود و شیخ آورده که بدل وی در تبهای بلغمی شاهترج بود و سوم
و روستاییان شیراز ازا سرود خوانند و بشیرازی هم **بادنجان** انب و معد و غد و حدق خوانند بهترین

برانگیزد و مولد ریاح بود و بول براند اما دشخوار هضم بود و اگر بر گزندگی زنبور و عقرب طلا کنند نافع بود و اگر با روغن گل و سرکه و پست جو بر ورم گرم طلا کنند نافع بود و خوردن وی گویند کرم در شکم پیدا کند و چون بخایند و در آفتاب بنهند کرم از آن تولد کند و شریف گوید چون آفتاب بمحل نزول خواهد کرد چون وی را بخایند و در گوش بنهند درد گوش ساکن کند و صاحب کامل آورده است که در خوردن وی هیچ منفعتی نیست ضماد کردن منضج و محلل بود و از خوردن وی خلطی سوداوی بد تولد کند و چشم را تاریک کند و مصلح وی بقلة الحمقا است و بدل آن دو وزن آن سیسنبر **بان** درخت حب البان است و صفت حب البان گفته شود ان شاء الله **بارود** حجر اسیوس است و در اسیوس گفته شد **باباوی** بیونانی فلفل سیاه است و گفته شود **باطنس** نوعی از علیق است و صفت آن در باب عین گفته شود در بحث علیق ان شاء الله **بارسطاریون** سطاریو گویند و آن نوع از رعی الحمام است و گفته شود و معنی بارسطاریون حمامی است **بیراله** زراوند طویل است و گفته شود **بتع** شراب مست کننده است و صاحب منهاج گوید نبیذ العسل است و صاحب جامع گوید نبیذ خرمائیست که از خرما ترسازند و در باب نون در صفت نبیذ گفته شود ان شاء الله **بجم** ثمرة الطرفا بود و گفته شود ان شاء الله **بجنجاب** عصی الراعی است و گفته شود ان شاء الله تعالی و برشاید و برسائید نیز گویند و بطباط و حیخر و شبطباط و هوجر و هو فقسداسی نیز گویند **بخور مریم** شجرة مریم است و آن حشیش و بیخ آن عرطنیثا است و صفت آن در الف در اذربو گفته شد و بخور مریم فیلاسوس گویند و طبیعت آن گرم است در سیوم و خشک در دوم منفعت وی آنست که منقطع و محلل و مفتح بود و طبع را براند و چون به پشم پاره بجو در گیرند و بار نشیناف طلا کنند و چون بیاشامند کرم دراز و کدو دانه بیندازد و حیض براند و بچه مرده بیندازد و پریقان را نافع بود و کلف را ببرد و بر سپرز سخت شده طلا کنند سودمند بود و اگر با عسل در چشم کشند نافع بود جهة نزول آب و ضعف چشم و اگر با شراب بیاشامند زهرها را نافع بود و از ادویه کننده خاصه عقرب بحری و چون با شراب بیاشامند مستی زیاده کند **بدلیون** مقل است و گفته شود ان شاء الله **بداسقان** بدسکان و بذکسان و بدشغان نیز گویند و قاتل ابیه و کف الکلب خوانند و آن حشیشیست گرم و خشک اما محلل و ملطف بود نافع بود جهة امتلاء بلغم و رطوبت و رازی گوید بدل آن نیم وزن آن دروج و زیره کرمانی بوزن آن بود **برحنطه** است و گفته شود ان شاء الله و فوم نیز گویند و قمح نیز گویند **برنج کابلی** ابرنج گویند و برنگ گویند و بپارسی برنگ گویند و طبیعت آن

گرم است در اول و خشک است در دوم و آن دو نوعست بزرگ و کوچک و بهترین آن کوچکست که لون آن بسرخی زند دوم از وی مسهل بلغم لزج بود و از قاتلات دود و هیچ ادویه بوی نظیر نشود و مفاصل را سودمند بود و حبیش آورده است که شربتی از وی درم با شیر تازه بود جهة حب القرع لیکن مضر بود بر روده‌ها و مصلح آن کثیرا است و بدل آن بوزن آن ترمس دو دانگ آن قنبیل **برهلیا** بزرالرازیانج است و گفته و گفته شود **برسیانداروعصی** الراعی است و گفته شود **برغشت** ملول و غملول و فوهل گویند و آن قنابری است و شجرة البهق نیز خوانند و در قاف گفته شود **بوریس** قطن است و طوط و عطف و کرسف نیز گویند و تخم الارض و گفته شود ان شاء الله و نوان قور کهو آن قصم **برنجمشک** از نجمشکست و گفته شد و حبق ترنفل نیز خوانند **بردوسلام** لسان الحمل است و گفته شود ان شاء الله تعالی **برغوثی** بزرقطونا است و گفته شود **برنجاسف** بعربی شویلا خوانند و بشیرازی برتراسک و چند اسم دیگر دارد و گفته شد و گفته شود ان شاء الله و بهترین وی زرد بود و طبیعت وی گرم بود در دوم و خشک در آخر درجه اول منفعت وی آنست که جهة صداع سرد ضماد کردن یا نطول بغایت نافع بود و ملطف و مفتح بود و صاحب دوار و سدد را نافع بود و سنگ گرده بریزاند و اگر در طبیخ وی بنشینند حیض براند و ریش رحم را پاک کند و بچه بیندازد و مشیمه بیرون آورد و ورم رحم را نافع بود و اگر سه درم از وی بیاشامند این عمل کند و اگر بسوزانند و خاکستر وی بر ریش فرج افشانند خشک گرداند و اگر با عسل بیاشامند کرمها بکشد و حب القرع و سدة بینی و زکام را نافع بود و اگر بطبیخ وی بشویند و خوردن وی مضر بود بگرده و مصلح وی انیسون است و رازی گوید بدل آن در درد سر سرد بابونج است و گویند بدل آن افسنتین است **بردی** نباتیست که در آب روید و در مصر از وی کاغذ سازند و مولف گوید بشیرازی انزانک خوانند و شاخ میان وی پیز گویند و در قوت مانند کاغذ بود و در سوختن وی بتخفیف زیادت بود و طبیعت وی سرد و خشکست در دوم اگر بر جراحتهای تر پاشند خشک گرداند و اگر در سرکه خوسانند و خشک کنند و بر ناصور کنند نافع باشد و خاکستر آن اگر که در دهن بود نیکو باشد و حبس نفث دم بکند و انچه مصری بود غذا دهد چون تر کشند و بمکند مانند نیشکر **برطانیقی** صاحب منهاج گوید که لسان الثور است و گفته شود ان شاء الله **پرسیاوشان** شعر الجن و شعر الحبار و شعر الارض و لحیة الحمار و شعر الخنازیر و ساق الاسود و الوصیف الاسود و کزبرة البیر نیز گویند و آن شعر الغول است بپارسی پرسیاوشان گویند بکرمانی سوخته نند

بهترین وی آنست که چوب آن بسرخی زند و طبیعت وی معتدل است در گرمی و سردی و گویند میل بگرمی و خشکی دارد و سم
ازو مسهل بلغم و سودا بود و خشونت سینه را از فضول غلیظه پاک کند و بگدازاند یرقان و سپرز را نافع بود و بول
و حیض براند و سنگ بریزاند چون بیاشامند شکم بگیرد و مشیمه بیرون آورد و گزندگی سگ دیوانه را نافع بود و دیگر جانوران
موذی چون بشراب بیاشامند و محلل و ملطف بود و داء الثعلب را نافع بود و موی برویاند و خنازیر و دنبلات تحلیل
کند و اگر بیاشامند ربو و یرقان و عسر البول را نافع بود و اگر مالاون در روغن مورد یا روغن سوسن و زوفا و شراب بیامیزند
و بر موی که ریزد طلا کنند دیگر نریزد و بیخ آن محکم دارد و اگر بسوزانند و بر سر و کل مالند موی برویاند و جهت جرب چشم نافع بود
و اسحق گوید مضر است بسپرز و مصلح آن مصطکی است و رازی گوید بدل آن در سودمندی ربو بوزن آن بنفشه و نیم وزن
آن رب السوس **بزر شوم** بلغت اهل مغرب قسب است و گفته شود ان شاء الله **بزر قطونا** بپارسی اسفیوش گویند و بیونانی
فسلیون و معنی آن برغوثی بود بیشتر از وی نیکو گویند و آن دو نوعست سفید و سرخ بهترین آن سرخ باشد که میل بسیاهی زند
و فربه بود و چون در آب کنند در بن آب نشیند و سفید سردتر از سیاه بود بغایت و طبیعت نیکو سرد و تر بود در درجه
دوم و گویند در سیوم و گویند معتدل است در گرمی و خشکی حرارة بلغاند و تشنگی ساکن کند و اگر بریان ناکرده دو درم
بجلاب گرم بیاشامند طبیعت براند و اگر بریان کرده بود با روغن گل شکم ببندد و سحج را نافع بود خاصه بچه کان را
و لعاب وی جهت خشونت دهن و سینه و لذع معده نافع بود و بر ورمهای گرم ضماد کردن سودمند باشد و جهت نقرس
با سرکه و جهت صداع با گلاب سودمند بود و نشاید که نیکو کوفته خود استعمال کنند که کشنده بود و شربتی از وی مقدار ده
درهم بود و مداوای کسی که نیکو کوفته خورده باشد با سفیداج و فلفل و حلتیت یا مشک کنند و دواء المسک و بدل وی
در تلیین طبیعت به دانه بود یا تخم مرو در تبرید و ترطیب تخم تودرک **بزر الکرفس البستانی** تخم کرفس طبیعت آن گرم
و خشکست در دوم بول و حیض براند و سده جگر و گرده بگشاید و فواق که از امتلا بود سود دهد و شربتی از وی
سه درم بود و جهت گزندگی جانوران نافع بود و درد پهلو را نافع باشد اما مضر بود بشش و مصلح آن حاما است و شریف
در حوزی آورده که تخم کرفس کوفته با چندان قند بر روغن گاو چرب کنند و سه روز بیاشامند باه را زیاده کند بغایت
اما باید که بغذا گوشت خروس فربه خورد و بدل تخم کرفس فطراسالیونست و گویند ده یک آن افسنتین و نیم وزن آن
فطراسالیون **بزر الکرفس الجبلی** فطراسالیونست و گفته شود ان شاء الله **بزر الخبازی** بپارسی تخم خبازی گویند

و بگرمانی بنیرک خطمی طبیعت آن معتدل است در حرارت و رطوبت و در عمل اقوی بود و البته از تخم خطمی بود
خشونت سینه را زائل کند و سحج و ریش روده را بغایت نافع بود و جهت گزندگی رتیلا و سموم نافع بود و چون در ادویه
حقنه داخل کند دفع مضرة ادویه حاده بکند و بدل وی تخم خطمیست **بزر الخطمی** بهترین وی آن بود که سیاه
و رسیده بود و طبیعت وی سرد و خشک بود و گویند معتدلست در حرارت و رطوبت و اگر با سرکه بر بهق طلا
کنند و در آفتاب نشینند نافع بود و جهت سرفه گرم سودمند بود و خون رفتن شکم ببندد و در ضمادات که جهت
ذات الجنب سازند نافع بود و سنگ گرده بریزاند و بدل وی تخم خبازی بود **بزر الرطبه** بزر القلاع و بزر مر
الصفصف و بزر الفت و بزر الغنداد و بزر العقب گویند و آن بزر العلق است بپارسی تخم اسپست
گویند بهترین وی بزرد و فربه باشد و طبیعت آن گرم و تر است و در وی نفخی باشد باه را زیاده کند و مجامعت را
قوة دهد و شیر زیاده کند و بدل وی در معاجین تخم شلغم بود **بزر الجزر** بپارسی تخم گیکیر خوانند و گیکیج گویند
بهترین وی بستانیست و طبیعت آن گرم و خشکست در سیوم و گویند در دوم و سودمند بود جهت عسر البول
و بر نمش طلا کردن نافع بود و باه برانگیزد و درد سافین را نافع بود و مقدار یک درم و اگر با سکنجبین و آب گرم بیاشامند
قی بلغم آورد اما مصدع بود و منی زیاده کند و بول براند و تاریکی چشم آورد و اگر سحق کنند و بر کلف روی طلا کنند
برد و اگر بکوبند و بعوض نمک سوده بر زرده تخم مرغ نیمبرشت کنند و بیاشامند مجامعت را قوة دهد اما مشکل
خوار بود و مضر بود بمثانه و مصلح وی کثیرا بود و بدل وی رازی گوید نبات و لیت و گویند بدل وی تودری است
و مجهول گوید بدل وی تخم گندنا است و دیسقوریدوس گوید در طبیخ بدل آن خردل است **بزر المظ** حب
القلقل است و گفته شود ان شاء الله **بزر البخم** حبة است بپارسی شفترک گویند و باصفهانی خاکشی و به
تبریزی سواران و بهبکی مرانشوه و در باب خا گفته شود ان شاء الله **بزر السرمق** بزر القطف بود
و صفت آن در قاف گفته شود ان شاء الله و طبیعت وی معتدلست در حرارت و برودة و خشک بود در اول
و گویند گرم است و در وی جلا و تلیین بود و مضر باشد بسپرز و مصلح وی قند و گلاب بود **بزر الحرفه** بقلة
الحمقا است در حلب و فرفخ و بقلة المبارک و بقلة الزهرا و بقلة لینه گویند و دندان ساو گفته و
فرفخیر و فرفین و حمقوق نیز گویند بپارسی تخم تورک گویند و باصفهانی تخم پرپهن و بگرمانی تخم بکرک

و به تبریزی تخمکان و بهترین وی آنست که فربه بود و طبیعت آن سرد است در درجهٔ سیوم سودمند بود جهت درد جگر
که از گرمی بود و تبهای حاده را مقدار پنج درم از وی بکوبند و شیره بگیرند و با نبات بیاشامند و اگر جلاب خورند
جهت سرفه که از حرارت بود نافع باشد و جهت لذع معده نافع بود اما مقطع شهوه بود و وقتی که افراط کنند و مضر بود
بسپرز و معدهٔ بلغمی و مصلح آن قند است و بدل آن بزر قطونا بود **بزر الرمان البری** حب الغلقل است و گفته
شود **بزر الجزر البستانی** بپارسی تخم گزر گویند نافع بود جهت ریشهای خورنده چون بکوبند و بران ضماد کنند
و اگر بخورند باه را برانگیزد و بول و حیض براند و ریشهای عفن پاک کند و استسقا را نافع بود و گزندگی جانوران
دولسی گویند که درد سافین را یکدرم تخم گزر با یکدرم قند بیاشامند نافع بود و بدل آن بوزن آن انیسون
بود **بزر الجزر البری** دوقو است و گفته شود انشاء الله **بزر السداب** بپارسی تخم سداب خوانند
و بهترین آن سیاه فربه باشد و طبیعت آن گرم و خشک است در سیوم نافع بود جهت فواق بلغمی و ساکن گرداند
و اگر یکدرم تا دو درم بیاشامند و اگر با شراب بیاشامند جهت دفع زهر نافع بود و گزندگی جانوران خاصه که با
انجیر خشک و مغز گردکان استعمال کنند و جهت عرق النسا نافع بود اما مقطع منی بود و مصلح آن کثیرا است
یا عسل و بدل آن سداب **بزر الخس** بپارسی تخم کاهو گویند و بهترین وی آنست که بستانی سیاه بود
و فربه و گویند سفید تبریزی طبیعت آن سرد و خشک است مخدر و منوم بود و شهوة جماع را ساکن کند
و کسی که وی را احتلام بسیار افتد چون بیاشامد نافع بود و قطع شهوه کند و تقطیر منی و خشک گرداند و مقدار
یکدرم تا دو درم مستعمل بود و ضماد کردن جهت صداع سودمند بود و منع سیلان مواد چشم بکند چون بر پیشانی
ضماد کنند و وی سبات آورد و مصلح وی مصطکی بود و بدل وی دم الاخوین **بزر البنج** بپارسی تخم منگ
گویند و بلفظ دیگر خداع الرجال و آن سه نوع است سفید و سرخ و سیاه بهترین آن سفید است و بعد
از سفید سرخ اما سیاه کشنده بود و طبیعت وی سرد و خشک بود در آخر درجهٔ سیوم و از آن سفید سرد است
در اول درجهٔ سیوم و خشک در دوم عصارهٔ وی درد گوش را نافع بود و جهت نفث دم بافراط را سودمند
بود و درد دندان ساکن کند و بر نقرس طلا کردن نافع بود و خوردن وی مضر بود و مسبت و مخدر و تباه کننده
عقل بود و خناق و جنون آورد و ورم زبان و ضیق النفس و تاریکی چشم و گرانی گوش باز دید کننده مواد ای

دی قی کنند بآب گرم و روغن و عسل و بعد از آن شیر تازه و مرق اسفیدباج مرغ و گوشت برهٔ فربه و بدل
آن افیون است بوزن آن و صاحب تقویم گوید مصدع بود و مخدر احشا و مصلح آن عسل است و انیسون و اگر بر برص
طلا کنند بغایت نافع بود و مقوی اعضا بود و چون در حمام طلا کنند بر بدن و در دجگر و تن را سودمند بود انشاء الله
بزر الفجل بپارسی تخم ترب تیز خوانند و بهترین وی آنست که فربه بود طبیعت وی گرم است در سیوم و خشک است در دوم
جهت نمش و کلف و بهق سیاه و سفید و اثر زخمهای نافع بود و چون بآب راز یانه طلا کنند بهق سیاه و سفید با
گذارد سر که در حمام طلا کنند بغایت نافع بود و نفخی که در شکم بود تحلیل کند و محلل قوی بود و مقدار یکدرم مستعمل
دارند اما مضر بود بجگر و مصلح وی پستان است و اگر با سرکه بیاشامند قی آورد و بول براند و دوم سپرز را تحلیل
دهد و اگر با سکنجبین بپزند و بدان غرغره کنند تخمکان کرم خناق را نافع بود و در دفع زهرها و گزندگی جانوران
قایم مقام تریاک بود و صاحب تقویم گوید مصدع بود و مضعف جگر و مصلح وی کشنیز و شکر بود و جهت درد سپرز کهنه
شده بغایت نافع چون سه درم و زهر روز دو درم کوفته و بیخته با سکنجبین بیاشامند و بدل آن حب الرشاد بود
بزر المرو بپارسی تخم مرو گویند و بشیرازی مرو رشک گویند بهترین آنست که تازه و فربه بود که لون آن سرخی
زند طبیعت وی گرم و تر است باعتدال اگر بریان کنند نافع بود جهت دوسنطاریا و سحج و شکم ببندد و منضج
ورمها بود و دنبلها و بریان کرده مسهل اندکی بلغم بود و مقدار دو درم مستعمل کنند و مضر بود بشش و مصلح آن
جلنار باشد و بدل آن بزر قطونا و در انضاج بدل آن بزر الکتان بود **بزر الکاکنج** حب کاکنج است و گفته شود
انشاء الله **بزر الهوه** بلغت اهل خراسان تودری را گویند و گفته شود و بلفظ دیگر شنده گویند و قصیصه نیز گویند
بزر بلاسقیس حرف با بلیت و گفته شود انشاء الله **بزر القنب** شهدانج است و گفته شود **بزر الخذ توقی**
بپارسی تخم انده قوقو گویند و دیو اسپست گویند و جاقادورق نیز گویند و بهترین وی آنست که فربه بود بری و طبیعت
وی گرم و خشک بود و معده را پاک کند مقدار نیم درم نافع بود جهت گزندگی جانوران چون با سکنجبین بیاشامد و از ادویهٔ
باهی بود و مهیج باه بود تخم و گیاه وی نیز لیکن چوب آورد و مصلح آن کثیرا بود و بدل شیلم است **بزر لسان الحمل**
بپارسی بارتنگ گویند و به تبریزی تخم برد شنه خوانند و طبیعت آن سرد و خشک است و بهترین آنست که فربه بود
و سیاهی که بسرخی زند نافع بود جهت سدهٔ جگر و گرده و عرق النسا و قابض بود و مقدار سه درم مستعمل بود و چون بهایانیخ

ترشینک

نفث دم که از سینه بود نافع بود و فضول که از شکم کرانه بود و اسحق گوید طبیعت آن گرم و خشک بود و مضر بود
بشش و مصلح آن عسل بود و بدل آن تخم حماض بستانی باشد بزر الحماض حب الترشا گویند بپارسی تخم ترشه
گویند و بشیرازی تخم ترشینک گویند بهترین آن بود که فربه بود و سیاه که برخی زند طبیعت آن سرد و خشک است
بغایت و قابض بود حرارت صفرا بنشاند و روده را پاک کند و شکم ببندد و اسهال قطع کند خاصه که بسبب خلطی
گرم بود اما مضر بود بگرده و مصلح آن قند بود و در خواص آورده که تخم حماض اگر در خرقه بندند و زن بر بازوی چپ
بندد آبستن نشود و رازی گوید تخم حماض بری اگر پیش از گزندگی عقرب خورده باشند و عقرب بگزد هیچ مضرت
نرساند و تخم حماض بستانی بهتر آن بود بسیاهی مایل بود و طبیعت آن سرد و خشک است در دوم سودمند بود جهة
مادهٔ صفرا و تب غب و دموی و مقدار دو درم مستعمل بود و مضر بود بسپرز و مصلح آن تخم رازیانه و کرفس است
بزر الکتان بپارسی تخم کتان گویند و کشنانک خوانند و بشیرازی بزرک گویند بهترین آن بود که تازه و فربه باشد
و طبیعت وی گرم است در اول و معتدل است در تری و خشکی و گویند معتدل است در گرمی و سردی و خشک است
در اول و منضج ریشها و ورمها بود خواه ورم گرم و خواه ورم سرد اندرونی و بیرونی و کلف و برص را نافع بود و دخان
وی زکام را سودمند بود و اگر بریان کنند شکم ببندد و اگر خام بپاشامند شکم براند و مقدار مستعمل از وی سه درم بود
و ادرار بول کند و اگر بپزند و زن در آب آن نشیند ورم جاسیه که در رحم بود تحلیل یابد و معده را بد بود و دیر
هضم شود و غذا اندک دهد و مضر بود بانثیین و مصلح آن کلنگبین بود یا عسل و جالینوس گوید نافع بود جهة شقاق
مقعد و ریش شش و هر جراحتی که از بیرون بدن بود بصلاح آورد و مقوی اعضا بود و دیسقوریدوس گوید
چون بسوزانند و سحق کنند و بر ریش مقعد افشانند خشک گرداند و زایل کند و بدل وی عصارهٔ باقلا بود و گویند
حلبه و در خواص آورده اند که چون با موم و عسل بر برص ناخن ضماد کنند البته ببرد و چون بخورند منی زیاده کند
و درد سینه را نافع بود بزر النمام بپارسی تخم سیسنبر گویند و بهترین وی بستانیست سیاه رنگ و طبیعت
وی گرم و خشک است حیض براند و زائیدن آسان کند و مقدار سه درم مستعمل بود جهة باد که در شکم بود نافع بود و
فواق امتلائی را بغایت سودمند بود اما مضر بود بشش و مصلح وی کتیرا بود و بدل آن تخم نعناع و تخم بالنگو مساوی
بزر الانجدان الاسود جبل هنگ است و گفته شود انشا الله بزر الهلیون بپارسی تخم مارچوبه گویند و مارگیا خوانند

وبهترین وی بستانی بود و طبیعت وی گرم و تر بود و در درجه دوم منی بیفزاید و شهوت جماع برانگیزد و مفتح بود و شیر زیاده
کند و مقدار دو درم مستعمل بود اما مضر بود بسپرز و مصلح آن عسل است و عسر البول را نافع بود و عرق النسا و قولنج بلغمی را
و پیچی و گزندگی رتیلا را سودمند بود و بدل آن جنجل است بزر العصفر قرطم است و گفته شود انشاالله بزر الکشوث
زجول خوانند بپارسی تخم کشوث خوانند و بسریانی دیناره و سکوتا نیز گویند و طبیعت آن معتدل است در سردی
و گرمی و خشک است سده جگر و سپرز بگشاید و معده را پاک کند و خلطهای عفن از عروق بیرون آورد و تبهای مرکب از بلغم و صفرا
را نافع بود و اگر با سرکه بپاشامند فواق را ساکن کند و چون بخورند شکم ببندد و قوت معده بدهد و بول و حیض براند و
سیلان رحم را نافع بود و عصارهٔ وی چون تر بود با قند جهة یرقان نافع بود و اگر طبیخ وی یا عصارهٔ وی پای را بشویند نقرس
را نافع بود و مقدار دو درم مستعمل بود و بطعم بغایت تلخ بود و در منفعت مانند تخم کاسنی بود در اکثر حالات و گویند مضر بود
بشش و مصلح آن عسل است و گویند صمغ عربی و بدل آن گویند چهار دانگ وزن آن افسنتین است بزر الهندبا بپارسی
تخم کاسنی گویند و بهترین آن سیاه رنگ و سبز بود و طبیعت آن معتدل است در گرمی و سردی و خشک است نافع بود جهة
تبهای صفراوی و سده جگر و یرقان و مقدار دو درم تا سه درم مستعمل بود و گویند مضر بود بسپرز و مصلح آن سکنجبین باشد
و بدل آن تخم کشوث باشد بزر الانجره قریص و ساساركنت گویند و آن گزنه است بپارسی تخم انجره گویند و طبیعت آن
گرم و خشک است در دوم بهترین آنست که فربه بود و در وی تلطیفی هست و گویند تر است و رمهای بن گوش صلب
نرم کند و باه را زیاده کند چون مثلث یا با شیر گاو تازه بود و مجربست و اگر بکوبند و بر ریشهای خورنده و سرطانات
افشانند نافع بود و چون بپاشامند مار اصفر و بلغم و قولنج و استسقا را نافع بود و مقدار نیم مثقال با آب گرم و عسل و اگر بکوبند
مقدار سه درم با شراب یا انیتیاره بپاشامند مجامعت را قوت دهد و شریف آورده است که چون بکوبند و با عسل بیامیزند
و بر قضیب طلا کنند قضیب را ستبر گرداند زیاده و اگر با سکنجبین بپاشامند جهة دمه کرده و سپرز نافع بود و اگر بکوبند
و بعسل بسرشند و لعق کنند دشخواری نفس را نافع بود و صاحب تقویم گوید مغج کرده بود و مصلح آن صمغ عربی باشد
و کتیرا و بدل آن حرف است و قردمانا و گویند بدل آن تخم کندنا است و گویند تخم جرجیر است و از بسیار خوردن وی
سرفه پیدا شود و مداوای آن بشراب بنفشه و جلاب بود بزر الرازیانج الرومی انیسونست و گفته شد
بزر الرازیانج در رازیانج گفته شود در صفت رازیانج انشاالله تعالی بزر الفنجنکشت حب الفقد خوانند

پارسی تخم تنجلکست خوانند و بشیرازی تخم دلاشوب گویند و فلفل کوهی نیز خوانند و در کنار رودها روید بهترین
آن بود که بوی آن تیز بود و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم اگر دو م از وی با ده م سکنجبین بیاشامند جهت ورم
سپرز و استسقا نافع باشد و اگر با سرکه بجوشانند و بر سپرز ضماد کنند نافع بود و اگر بیاشامند مفتح سده جگر بود اما صداع
آرد و مجفف منی بود و مصلح آن شیر و ترنجبین است بزر الکراث پارسی تخم گندنا گویند و بهترین آن شامی تازه
فربه بود و طبیعت آن گرم و خشک است در سیوم و گویند سرد است و چنین گویند گرم و خشک است در سیوم اگر بخور کنند با
قطران در شیب دندان که کرم داشته باشد بکشد و بیندازد و اگر در شیب مقعد بخور کنند بواسیر را زایل کند و دو م
از وی با دو م تخم مرو نافع بود جهت نفث دم که از سینه بود و ترخوه جهت کسی که شهوتش منقطع شده باشد یکم نافع
بود و سنگ گرده بریزاند و اگر با حب الرشاد بریان کنند ترجمه که از سردی و بلغم بود بغایت نافع بود مضر بود بشش و مصلح آن
عسل است و گویند مجفف شش است و مصلح آن لعاب بدانه است و بدل آن تخم جرجیر و از خواص وی است که اگر کسی
در سرکه انداز د ترشی ببرد و گویند اگر کسی خواهد که مجامعت بسیار کند و هیچ ادویه نوبی نزند تخم گندنا با شراب بیاشامند
بزر اللفت بزر الشلجم است پارسی تخم شلغم گویند بهترین وی آنست که سرخ رنگ باشد و طبیعت وی گرم و تر است
باه را زیاده کند و نفاخ بود چون در معاجین بود دفع سموم و ادویه قتاله بکند و شریف گوید در خواص که چون تخم شلغم
بر گردن بندند نافع بود جهت ورم ارنبه و مجربست و اگر بیاشامند نعوظ آورد و دردها که از سردی بود و قولنج سخت شده
را بغایت مفید بود اما مضر بود بشش و مصلح آن تخم خربزه است و مقدار مستعمل از وی دو درم بود و مولف گوید که از خواص
وی آنست که چون کهن شود و نمک در میان آن نهند و بکارند کرنب بروید و این مجربست بزر البصل پارسی تخم پیاز
گویند و طبیعت آن گرم و خشک است و در وی رطوبتی فضلی هست و باه را تحریک دهد در مزاجهای سرد بزر السلق
پارسی تخم چغندر گویند و آن دو نوعست و گفته شود ان شاء الله در سلق و طبیعت وی سرد است و در وی اندکی خشکی بود و معده را
بد بود و شکم براند و منفخ و مقطع بلغم بود و بدل وی تخم قطنی بود بزر القثا پارسی تخم خیار زه گویند و تخم خشنکیار گویند
و بهترین آن بود که فربه بود و طبیعت آن سرد و تر بود و بهتر از تخم خیار بود و بول براند و مقدار پنج م مستعمل بود با ده م گویند و بیرون
طلا کنند لون اندام نیکو گرداند و اسحق گوید مضر بود بسپرز و مصلح وی سکنجبین بود بزر القثد پارسی تخم خیار گویند و بشیرازی
خیار بادرنگ و بهترین آن بود که از خیار زرد گیرند و فربه بود و طبیعت آن سرد و تر بود و نافع بود جهت احتراق صفرا و دم

که در جگر و سپرز بود و مدر حیض گرم و ریشی اسحق گوید مضر بود بانثیین و مصلح آن کثیرا است و بدل آن بزر القثا
بزر البطیخ پارسی تخم خربزه گویند و بهترین آن بود که شیرین باشد طبیعت آن گرم و تر است و روده را پاک کند و مجامعت را زیاد
کند و منی بیفزاید و شیر وی جهت سرفه گرم نافع بود و درد سینه که از ورم گرم تولد کرده باشد و خشونت دهن و حنجره و حلق را نرم
گرداند و تشنگی بنشاند و تبهای حاده و تبی که بسبب آن صفرا سوخته بود و ورم جگر گرم را سودمند بود و سده آن بگشاید
و بول براند و مجاری گرده و مثانه پاک کند و سوزش آن قطع کند و بقیه ورمهای گرم که باشد تحلیل دهد و اسحق گوید مضر بود
بسپرز و مصلح وی عسل است و مقدار دو درم تا پنج م مستعمل بود و صاحب تقویم گوید بسیار از وی مضر بود باحشا و مصلح آن
عصاره زرشک است و وی شیر زیاده کند و منی بیفزاید و نعوظ آورد بزر الورد تخم گل بهترین آن بود که از گل فارسی
گیرند و طبیعت آن سرد و خشک است و قابض بن دندان محکم کند و قلاع زایل کند چون کوفته در دهن گیرند و درد شکم را نافع
بود و معده و روده را پاک کند و مقدار مستعمل از وی دو درم بود و نافع بود جهت اسهال حاری و درد پیچ را سود و خوردن آن
شش را مضر بود و مصلح آن کثیرا باشد بزر الریحان تخم شاهسفرم خوانند و بهترین وی آنست که سیاه و فربه بود و
کوچک و خوشبوی و طبیعت آن گرم و خشک است و گویند معتدلست در گرمی و سردی نافع بود جهت دوار و رعاف و قیام
صفراوی و مقدار نیم م بریان کرده پیچ را نافع بود و شکم ببندد چون بکیان با آب سرد یا گلاب تر کرده فرو برند قطع
اسهال حرمس بکند و گویند مضر بود بگرده و مصلح آن مرزنگوش است و بدل آن تخم مرو بزر الشبت پارسی تخم شبت
گویند و بشیرازی تخم سنبو و بهترین آنست که فربه بود و طبیعت آن گرم و خشک است باعتدال شیر را براند و بواسیر را
قطع کند چون بسوزانند و بر بواسیر ضماد کنند و مقدار دو درم مستعمل بود و لیکن مغثی بود و مغثی و مضر بود بمثانه و مصلح آن عسل
است و بدل آن دو وزن آن شبت بزر الکرنب پارسی تخم کرنب گویند و بشیرازی تخم کلم بهترین آن فربه تازه بود و
طبیعت آن گرم و خشک است خمار را نافع بود و اگر بخورند منع مستی شراب بکند و دیر مست شود و مستی زیاده کند و مقدار یک م
مستعمل بود و مضر بود بشش و مصلح آن عسل است و ابن ماسویه گوید که هر کس که دو م تخم کرنب با آب گاوزبان بیاشامد
و شراب خورد دیر مست شود و گل وی چون فرزجه از ان بسازند و زن بخود برگیرد بچه در شکم بکشد بزر الاسفاناخ
بهترین آن بود که بسرخی مایل بود و طبیعت آن سرد و تر بود و نافع باشد جهت درد و لهیب و مقدار یک م مستعمل بود و مضر بود
بسپرز و مصلح آن طین مختوم بود بزر بقلة الحمقا بزر الخرفه است و گفته شد بسر غوره خرما است

و بشیرازی خرک گویند طبیعت آن سرد و خشک است در دوم و شیرین وی میل بحرارت دارد و در وی قبضی بود طبیخ وی شکم
ببندد و اگر سبز بود در مجلس درد بیشتر بود و دشخوار هضم شود و مضر بود به بهق و دندان و مولد ریاح بود و سده
و مصلح آن سکنجبین ساده بود **بستیباج** خسک است و گفته شود **بسفایج** قشتیوان گویند و اضراس الکلب
نیز خوانند و قشمیو ثاقب الحجر و کثیر الارجل نیز گویند بهترین آن فرنقلی طعم سبز بود که چون بشکنند اندرون وی فستقی
بود طبیعت وی گرم است در اول و معتدل است در تری و خشکی و گویند گرم است در دوم و خشک است در سیوم و مسهل سودا و
بلغم لزج بود و مقدار سرم در مسهل سودا مستعمل بود و تا چرغ ۹ و ستی بیخم مسهل بلغم بود و اسهال وی بغیر مغص و کرب بود
و شربتی از وی دوم تا پنجم بود و قولنج بگشاید و محلل نفخ و رطوبات بود و مفرح نه بذات سبب آنکه ماده سوداوی از جوهر
دل و دماغ و جمیع بدن مستفرغ کند و از خواص وی آنست که شیر را ببندد و از آن بسته را حل کند و اسحق گوید مضر است
بگرده و مصلح وی هلیله زرد است و بدل آن افتیمون بوزن آن و دو دانگ آن مصلح **بسد** اصل المرجان است
و آن سه نوع بود سرخ و سفید و سیاه و بهترین آن سرخ است ماریک پارسی آن را خرهک گویند طبیعت آن سرد
است در اول و خشک است در سیوم و باید که سوخته مستعمل کنند **صفت سوختن** آنست که در کوزه کوازی نو
کنند و بگل حکمت گیرند و در تنور خبازی نهند شب و بامداد بیرون آرند و در وی قبضی و تجفیفی بود اما تجفیف وی
زیادت از قبض بود نزف دم قطع کند و چشم را قوه دهد و چون در چشم کشند و آب نقص از وی باز دارد و باید که بعد از
سوختن بشویند و گوشت زیاده بخورد و اثر ریشها زایل کند و مقوی دل بود و در ریش روده را نافع بود و عسر البول
و مقدار بکام مستعمل بود و در سنون و بذات احلاد به ورازی گوید در کتاب خواص از قول اسکندران که بسد اگر بر گردن
مصروع ببندند و یا بر پای نقرسی نافع بود و هر موضعی که خون از وی روانه بود که با سوده بسد بر آن پاشند باز دارد
و بدل وی در حبس خون دم الاخوین باشد و اسحق گوید مضر بود بگرده و مصلح وی کثیرا است و این مولف گوید بسد سیاه
هم کلابست و موش **بستان افروز** د بستان افروز نیز گویند بهترین آن بود که در سایه خشک کنند و طبیعت وی سرد
و خشک است و معده و روده را پاک کند و حرارت معده و جگر ساکن کند چون طبیخ وی با سکنجبین بیاشامند و مقدار دو درم
مستعمل بود و اسحق گوید مضر بود بمثانه و مصلح وی کثیرا است **بسباسه** بشیرازی بزباز خوانند و بهترین وی آنست
که زردی بود که بسرخی زند و خوشبوی بود طبیعت آن گرم گرم و خشک است در اول درجه و گویند در دوم

و در وی قبضی بود و گویند معتدل است و گویند سرد است و لطیف و اندکی حراره در وی هست محلل نفخ و صلابه غلیظ
بود و چون در قیروطی کنند و بوی دهان خوش کند و شکم ببندد و معده را قوه دهد و سپرز را نافع بود و رحم را نیکو بود و سحج
و نفث دم را سودمند بود و سلس البول که از سردی بود و در ریش روده را نافع بود و جهة سلس البول استعمال
خوردن و ضماد کردن بلکه ضماد کردن بقوه تر بود و هر ادویه که جهة سلس البول استعمال کنند ضماد کردن انفع بود که خوردن
و بر ناف ضماد کنند و سقار و دیسقوریدوس گوید مقوی معده و سینه و شش بود و منی بیفزاید و باه را قوه دهد و نعوظ
آورد خصوصا کسی که مزاج وی سرد بود و وی مصدع بود و مصلح وی صندل و گلاب بود و ساده ق گوید بدل آن
چهار دانگ وزن آن جوزبوا و گویند بوزن آن **بسمه** کشمیج است و گفته شود الساداه **مبتولیون**
بزرقطونا است و گفته شود **بغلنکه** جنطیانا است و گفته شود **بشبش** ورق حنظل است و صفت حنظل
گفته شود **بصل** بپارسی پیاز گویند و بهترین وی سفید بود طبیعت آن گرم و خشک است در چهارم و در وی رطوبتی
فضلی هست و گویند گرم و خشک است در چهارم و گویند تر است در دوم و گویند در سیوم و حسین گوید گرم است
در چهارم و تر است در سیوم ملطف و مقطع بود و جذب خون کند به بیرون بدن و باه را زیاده کند و شهوه بر
انگیزد و آب گردش را نافع بود و چشم را جلا دهد و طبع را نرم دارد و اشتها باز دید کند و آب وی در گوش چکانند
طنین را نافع بود و سودمند بود جهة آب نزول و سفیدی چشم چون عصاره وی در چشم کشند و چون بکوبند و با عسل
بر قوبا و بهق طلا کنند زایل کند و اگر با خون ستبر طلا کنند تنک گردانند و بر داء الثعلب طلا کنند سودمند بود و بر گزیدگی
سگ دیوانه واقعی سودمند بود و حیض براند و اگر آب وی تنها در گوش چکانند گرانی گوش ببرد و اگر پیاز سفید بریان
کرده با پیه یا روغن بارده تخم خرنوب کوفته بر مقعد ضماد کنند ورم آن را تحلیل دهد و در مسکن باز دو بوییدن و خوردن دفع باد
سموم بکند و چون با کبر بخورند معده را قوه دهد و حرارت وی کم کند و چون در خوردن مسهلات ببویند دفع غثیان بکند
و بوی دارو نشنود اما خوردن وی مصدع بود و بسیار خوردن وی سبب بود و مضر بود بعقل و لعاب بسیار آورد و
افواه بواسیر بگشاید و مصلح سرکه و ماست و با کاسنی خورند **بصل الزیز** بلبوس است و بصل ماکول نیز گویند
و آن پیاز لیز است و پیاز سنکی خوانند و بشیرازی زری گویند طبیعت وی گرم و خشک است در اول و در وی رطوبتی فضلی
هست و جالینوس گوید گرم است در دوم و بسیار خوردن وی فربهی آرد و باه را برانگیزد و قوه ثبت بدهد و هضم طعام کند

و نخوط آورد و بر بهق و کلف طلا کردن زایل کند و با بذر تخم وی بر ثالیل طلا کنند نافع بود و دردی که از سردی باشد
ساکن کرداند و سودمند بود جهة سمها و کزندگی عقرب و رتیلا خوردن و ضماد کردن چون با انجیر بود و اگر با فلفل
سحق کنند و بر معده ضماد کنند درد معده ساکن کرداند و اگر با سر ماهی بریان کنند و بر بهق و ریش ریح افشانند
نافع بود و حزاز و ریش سر را سودمند بود و بسیار خوردن وی تخشش حنک و زبان بود و مضر بود بعصب
و مغص آورد و نفاخ بود و مصلح وی کاستی بود و بعد از آن شیر تازه و صاحب تقویم گوید مصدع بود و سپید
کلاب دکاور بود و بدل آن عنصل است **بصل العنصل** اسقیل است و گفته شد **بصل الذیب**
بصل البربر است و گفته شد **بصل الفار** بصل العنصل است و گفته شد **بصل النرجس** بپارسی پیاز نرگس خوانند
طبیعت وی گرم بود چون با سرکه بر داء الثعلب طلا کنند نافع بود و چون چهار درم از آن با ماء العسل
بیاشامند بچه مرده و زنده بیندازند و چون در حالت بعسل بیاشامند سنه آورد و کرم را در شکم بکشد و منفج ورمها
گرم بود و شریف گوید که اگر قضیب بوی بمالند تنها و ادهان کنند قضیب را سبز و قوی کند و اگر سه عدد پیاز
نرگس در شیر خر بیاشامند یکبار روز و سحق کنند و بر قضیب طلا کنند بغیر از سر و بر آن ادهان کنند اگر عنین
بود بحال صحت باز آید و فعلی عجب از وی ببینند **بصاق القمر** رغوة القمر و زبد القمر گویند و آن حجر القمر است
و گفته شود انشاء الله **بطیخ** بپارسی خربزه گویند بهترین وی سمرقندی بود شیرین و قول اکثر آنست که سرد است
در اول درجه دوم و تر است در آخر آن بعضی گویند گرمست بتحقیق خربزه نیست و تر بود و ادرار بول کند و سنگ مثانه
بریزاند و بهق و کلف و وسخ زایل بکند و در تخم وی جلا بیشتر بود که جرم وی و پوست وی چون بر پیشانی بچسبانند
منع نزول آب بکند و خوردن گوشت وی سنگ براند خاصه از آن کرده و بیخ وی دوم چون بجوشانند و بیا
شامند قی بی زحمت آورد و خربزه مستحیل گردد بدان خلط که در معده زیادت بود و مرخی احشا بود و معده و
هیضه آورد و اگر در معده تباه شود سم گردد و مصلح وی سکنجبین ساده بود که بعد از آن بخورند و باید که میان دو طعام
خورند و اگر در معده تباه شود البته قی کند و در معده رها نکنند و اگر پوست وی در حمام بجود مالند اندام را پاک
گرداند خاصه در الون براق و ملو و اگر خشک کرده عوض اشنان بدان دست بشویند زهومة زایل کند و اگر
پوست وی با گوشت گاو و پیزند زود از معده بگذرد و اگر پوست وی خشک کرده و دردی که گوشت غلیظ بود داند آزند زود

پخته و مهرا سازد **بطیخ دستی** بطیخ هندیست و بطیخ سندی نیز گویند و خربزه هندی خوانند و بشیرازی خیار
کدو و تبریزی هندوانه گویند و بهترین آن بود که آبدار و شیرین بود و طبیعت وی سرد و تر است در دوم نافع بود
جهة مرضهای گرم و تبهای محرقه و مزاجهای گرم و دفع تشنگی بکند و اگر با سکنجبین بیاشامند بول براند و مثانه بشوید
و آب وی با قند چون بیاشامند تب بید زیاده نکند و مضر بود به پیران و مزاجهای سرد و خون بد از وی حاصل شود در
جگر و بلغم انگیزد و اخلاط را خام گرداند و مصلح وی قند بود و عسل یا با وی خورند یا بعد از آن **بط** گوشت وی بسیار
رطوبت و حرارت بود و تر تر از مرغهای آبی بود و اما دیر از معده بگذرد و پیه وی مسکن وجعها و لذعها که در عمق بدن باشد
و فاضلتر از مجموع مرغها بود و گوشت وی لون را صافی کند و آواز را و باه را زیاده کند و فربهی آورد و چون هضم شود
غذا بسیار دهد لیکن دیر هضم شود و ثقیل بود و خون تنک از وی متولد شود و خلط تنک و مصلح وی آنست که
با سرکه و ابازیر گرم بپزند و اگر بریان کنند بروغن زیت چرب کنند و پیاز در اندرون وی کنند و اندرون وی
بکشنیز و کرفس و سداب و بکیده و دانه سیر خشک پاک کنند **بطم** بپارسی بن خوانند و صفت آن در باب
حا در حبة الخضرا گفته شود انشاء الله **بطراسالیون** فطراسالیون است و گفته شود انشاء الله و معنی آن کرفس جبلی بود
بطرا بیونانی کوه است و سالیون کرفس **بطارسن** بلغة یونان سر غش است و گفته شود انشاء الله
بطر الاوف بلغة یونان دهن الجمر است و آن نفط است و گفته شود انشاء الله **بطیاطا** عین الراعیست
و گفته شود انشاء الله **بعر الضب** بپارسی سرگین سوسمار گویند و بشنگ سوسمار هم گویند بهترین وی سفید بود
و گرم و تیز بود برص و کلف را نافع بود و سفیدی کند و چشم بود زایل کند و چشم را جلا دهد و قوة باصره بدهد و حکه را
نافع بود و بشیرازی آن را سرگین ماترنگ خوانند **بعر الماعز** بپارسی سرگین بز خوانند و بشیرازی پشکل بز و طبیعت
آن گرم و خشک است فشار زیرا تحلیل دهد بقوة و ورم سپرز و دردهای صلب و چون خشک بود زن بپشم با آن بخود
برگیرد و سیلان رحم باز دارد و اگر سحق کرده با عسل بسرشند و طلا کنند درد مفاصل را نافع بود و با شراب بر گزندگی عقرب افعی ۲
ضماد کنند نافع بود و خاکستر آن با سرکه بسرشند و بر گزندگی سگ دیوانه طلا کنند سود دهد و سرگین بز کوهی داء الثعلب
را نافع بود و محلل صلابات مفاصل بود و ورم آن بود و مستسقی در آفتاب طلا کردن نافع بود و با سرکه بر گزندگی زنبور و جا
نوران نهند سم آن جذب کند **بعر الضان** بپارسی سرگین گوسفند گویند و بشیرازی پشکل گوسفند اگر با سرکه بر ثالیل طلا کنند

سود مند بود و بر سوختگی آتش ضماد کنند نافع بود و با موم روغن بر گوشت زیاده نهادن نافع باشد
بجر الجمال بشیرازی سپنگل بشتر خوانند چون بر ثاالیل بندند و بخور کنند قطع کند و خون رفتن بینی باز دارد
چون خشک کرده بسایند و در بینی دمند و گویند چون با ادویه جهت صرع بپاشامند سود مند بود و محلل خنازیر
و دوالنا بود و چون با ثقوی ضماد کنند درد مفاصل و ورم ان نافع بود بقم چوب درختیست که از طرف هند خیزد
و زنگیان و صباغان مستعمل کنند طبیعت آن گرم و خشکست در دوم گوشت بر جراحت برویاند و قطع
خون از هر عضو که باشد بکند و ریشها خشک گرداند بقس بیونانی بقسیس خوانند و اهل شام شمشار گویند
و ورق آن مانند ورق مورد بود و قابض بود چون بیاشامند شکم ببندد و شریف گوید نشاره چوب
چون با خنازیر شسند در بر سر ضماد کنند صداع را نافع بود و اگر با سفیده تخم مرغ و گرد تباب بسرشند و بر وی
ضماد کنند سود مند بود و این مولف گوید شمشاد انواعست نشابوری و هریوی و بغدادی و ورق
شمشاد نشابوری و هریوی گرم و تر بود و شمشاد بغدادی بزرگتر و بزرگتر از انواع شمشاد بود و چون از زمین
بر آید راست برود و ببر ما نازل باشد و اول که سر ما بیند برگش سیاه شود و شمشاد هریوی ببر ما نازکتر باشد
بقلة الحمقا بقلة المبارکه است و اسمهای دیگر وی در بزر الخرفه گفته شد بشیرازی کورک گویند
بهترین وی تازه بود طبیعت وی سرد و تر است در سیوم و گویند در آخر دوم صفرا بشکند و قی باز دارد چون
ده درم از آب وی بیاشامند منع نزف بکند و ثاالیل بوی حک کنند زایل و اگر بر ورمهای گرم که مخوف بود
ضماد کنند نافع بود و آب وی چون بیاشامند کرم را بکشد و گزندگی جانوران را سود دهد و اگر با روغن گل بر
سر کنند جهت دردسر که از آفتاب بود نافع بود و سوزش مثانه و در دان سود دارد خوردن و جهت درد چشم که از
گرمی گوید ضماد کردن نافع بود و عصاره وی جهت نفث دم و معده و جگر گرم سود دهد خوردن و ضماد کردن
و جهت روده و اسهال مراری حقنه کردن نافع بود و تبهای حاده را سود مند بود لیکن باه را مضر بود و بسیار
خوردن وی تاریکی چشم و شبکوری آورد و مصلح وی کرفس و جرجیر و نعناع بود و گویند مضر بود بروده و
مصلح وی مصطکی بود بقلة خراسانیه بقلة حامضه خوانند بپارسی تره خراسانی گویند و طبیعت وی
گرم و خشکست در وسط دوم و گویند در اول شکم را ببندد و مره صفرا را سود مند بود و اشتهای طعام باز دید کند

چون نقصان شود از حرارت بود و مخرور مزاج را نافع بود و بلغمی مزاج را مضر بود بقلة مبارکه و بقلة الزهرا
و بقلة لینه بقلة الحمقا است و گفته شد بقلة الغزال مشکطرامشیع است و گفته شود ان شاء الله تعالی
بقلة الملك شاهتره است و گفته شود ان شاء الله تعالی بقلة اترجیه بادرنبویه است و گفته شد
بقلة بارده لبلابست و گفته شود ان شاء الله بقلة الانصار کرنب است و گفته شود ان شاء الله بقلة القضب
بادرنبویه بری است و گفته شد صعتر بادرنبویه بقلة الخطاطیف صاحب جامع گوید عروق الصفر است و گفته
اما آنچه محققست در الخطاطیف است و گفته شود ان شاء الله تعالی بقلة الذهبیه قطف است و گفته شود ان شاء الله
بقلة العدس فوتنج بری است و گفته شود بکبر بلغت اهل هند خیار چنبر است و گفته شود ان شاء الله
بلوط الارض بیونانی کامادریوس را گویند و گفته شود ان شاء الله بلوط الملك هبلوط است و گفته
شود ان شاء الله تعالی بلوط در وی قبض بیشتر بود که در ساهبلوط و در قشر وی که آنرا جفت خوانند قبض
زیاده بود که در بلوط و بهترین وی تر و فربه بود و بزرگ رسیده طبیعت وی سرد و خشک بود در دوم و گویند در اول
و گویند خشکی وی در سیوم و گویند گرمست در اول منفعت وی آنست که منع نزف دم و نفث بکند خاصه جفت
وی و غذا بسیار دهد و جهت صلابت با پیه بز کوهی نافع بود و اگر بسوزانند جهت ریشها و قلاع نافع بود و پیچ را نافع بود
و چکیدن بکیر و جهت زهرها نافع بود و شکم ببندد و اگر طبیخ وی کسی که اسهال مزمن و حرقت امعا دارد بیاشامد سود مند
باشد و اگر از طبیخ وی یا از وی فرزجه سازند و زنان بخود برگیرد سیلان مزمن که از رحم آید باز دارد لیکن بلوط غذای
ثقیل بد بود و دیر از هضم شود و صداع آورد و اسحق گوید از بهر آن زیادت نباید خورد و مضر بود بمثانه و مصلح
وی آنست که بریان کنند و با قند بخورند و بدل بلوط بوزن آن خرنوب نبطی باشد بلیلج بپارسی
بلیله گویند بهترین وی آنست که زرد و رسیده بود و طبیعت وی گویند سرد است در اول و گویند در دوم و
خشکست در سیوم و در وی قوه ملطفه و قابض بود معده را قوه دهد و استرخا و رطوبت از او نافع بود
و معده را دباغت کند و گویند شکم ببندد و بعضی گویند ملین فقط بود روده را نافع بود و مقعده و چشم را قوه دهد
و اگر در چشم کشند آب رفتن باز دارد و طبیعت نزدیک به هلیله بود و هلیله کابلی و مقدار شربت از وی
سه درم بود و مغز وی نزدیک بفندق بود و اسحق گوید مضر است بسپل و مصلح وی عسل بود و بدل وی

اسحق بن عمران گوید آمله است و گویند بدل وی فاعته خشکست و دو دانگ وزن آن آس و ششش
یک آن هلیله سیاه بود بلادر انقردیا خوانند و ثمر البلادر نیز گویند بهترین آن بود که سیاه فربه بود
که چون بشکنند بسیار عسل بود و طبیعت آن گرم و خشکست در چهارم سودمند بود جهة کسی که بلغم و رطوبت
بروی غلبه کرده باشد و استرخاء عصب و نسیان و فالج و لقوه را بغایت نافع بود و قوة حافظه بدهد و ذهن
راتیز گرداند و هر مرضی که در دماغ باز دید کند که از سردی و تری بود نافع بود و مقدار مستعمل نیم درم بود و
خطر بود و اگر در شیب بواسیر دود کنند بواسیر را خشک گرداند و عسل وی بر داء الثعلب بلغمی بمالند نافع
بود و از جملهٔ مسمومات بود و سوزنده خون بود و خلطها و جنون و سرسام باز دید کند و تقطیع در حلق
و اندرون و سوزش دهن و لذع معده و روده و تبهای حاده باز دید کند و دو مثقال این عمل کند و سم
بود و گاه باشد که کشنده بود و این مولف گوید کسی که او را بلادر داده بودند که چند نوبت پوست اعضای
وی بیفتاد و همچنان بود تا بمرد و اگر با مغز گردکان بخورند مضرت نرساند و این از خواص است و اگر شکر نیز اضافه
کنند بهتر بود و مداوای کسی که بلادر خورده بود بدوغ گاو و جواب و روغن بادام و لعاب بهدانه کنند و در
آب برف نشانند و عسل وی مستعمل بود در معاجین و عسل از وی چنان گیرند که انبر آذرگون کنند
و بن بلادر بیندازند و بلادر در انبر گیرند و بفشارند تا عسل از وی بیرون آید و بعد از آن با روغن گاو
جوشانیده بیامیزند و روغن گردکان و در معجون کنند و بدیغورس گوید بدل وی پنج وزن وی مغز فندقا
و دانگ و نیم وزن آن روغن بلسان و ششش یک آن نفط سفید بود بلسن عدس است و گفته شود
ان شاء الله بلس تین ابیض است و گفته شود بلنجاسف برنجاسف است و گفته شد ملوسیطون
جلنار است و گفته شود بل میوهٔ هندیست مانند قثا کبر و گویند انار است و گویند نار هندیست
و گویند نار دشتیست و گویند قثا هندیست بری و پوست وی را امش خوانند و تخم وی را ایل خوانند و حب
وی را اتی گویند و محمد بن زکریا گوید بل میوهٔ هندیست از درختی حاصل میشود مثل درخت زند الو و این مولف
گوید میوهٔ هندیست بمقدار یک زردآلو گرد شکل و ایشان آنرا بل خوانند بکسر با و بلام زده و بهترین
آن بود که شیرین باشد و درخت وی را ماقتی گویند و گفته شود و طبیعت وی گرم و خشکست در دوم

و گویند در سیوم قابض بود و احشا را قوة دهد و صلابت عصب و رطوبت آنرا نافع بود و مرضهای سرد
مانند فالج و لقوه و استرخا را سودمند بود و قی باز دارد و در جوارشات شکم ببندد و باد بشکند بلنگمشک
گرم و خشکست و ارنجمشک نیز گویند و گفته شد بلح چون سبز بود ولیع خوانند و جلال نیز گویند و آن چون
سبز بود بشکافند و بیرون آورند و آنرا بپارسی غوره خرما خوانند و چون در غلاف باشد طلع گویند و صفت وی
در طلع گفته شود ان شاء الله و طبیعت بلح سرد و خشک بود در دوم شراب وی شکم ببندد و خاصه که با شراب که عفص بود
بیاشامند و سیلان رطوبات رحم باز دارد و خون که از بواسیر آید باز بندد و معده را دباغت کند اما سینه را و شش را
بد بود بسبب خشونت که در وی هست و دیر از معده بگذرد و غذا اندک دهد و سده جگر آورد و بسیار خوردن
خلطهای غلیظ بلغم باز دید کنند و ممسک بول بود و مصلح وی خیره بنفشه بود که بعد از وی بخورند بلبوس بصل
الزیر است و گفته شد بلسان شجره مصریست و برگ وی به برگ سداب ماند اما سفید بود و در موضعی
که آنرا عین الشمس خوانند بیش نبود و روغن وی بهترین و فاضلتر از حب وی بود و حب وی بقوت تر از
عود وی بود و صفت عود در عین گفته شود ان شاء الله و صفت حب در حا و صفت روغن در باب
دال در صفت دهن البلسان بنفسج بپارسی بنفشه خوانند بهترین وی لاجوردی بود و طبیعت وی
سرد است در دوم و تر است در سیوم و گویند سرد و تر است در اول این مؤلف گوید بنفشه چهار
نوعست یک نوع بنفشه کازری گویند و اول بنفشه وی در رسد اگر از کنار آب گرم برکشند و در باغ بکارند
زرد شود و وی را آب گرم باید و یک نوع را بنفشه طبری گویند و اندر ماه اسفندارمذ و فروردین بشکفد و یک نوع
را بنفشه اصفهانی گویند و آن نوع سفید باشد و آن در بهار تا آخر فروردین بشکفد و یک نوع را هروی گویند و هیچ
نوع در شیراز بهتر از وی نیست و اندر بهار گاه نیکو بشکفد و چون بخرداد ماه رسد کمتر شکفد و مسکن او در لم
حار بود چون بروی ضماد کنند با آرد جو صداع که از گرمی بود ساکن گرداند و بوییدن و ضماد کردن و سرفهٔ گرم را
نافع بود و سینه را نرم گرداند و مسهل صفرا بود و شربتی از وی از دوم تا چهارم بود و چون با آب بیاشامند
خناق را و صرع بچگان که آنرا ام الصبیان گویند نافع بود و جهة درد مقعد و شقاق و ورم آن ضماد کردن
بغایت سودمند بود و مسهل بود بقوة جاذبه و بعضی گویند مسهل بود بزوجه و خونی که صالح معتدل اردی حاصل

واکر بر ورم معده و جگر گرم ضماد کنند نافع بود و چون با بابونج بپزند و آب آن بر سر ریزند جهت صداع که از
حرارت بوده باشد نافع بود و خوردن وی مضر بود بدل و مصلح وی آنست که با انیسون خوردن و بوئیدن
وی زکام سرد را مضر بود باید که با خیری مرزنگوش بوئیدند و زکام گرم و نزلات که در سینه ریزد نافع بود و
خوردن و بوئیدن حرقة مثانه را سود دارد و ورق وی چون بکوبند و با قند بکودکان که مقعد شان بیرون
آید دهند بغایت نافع بود و شریف گوید ورق وی طلا کردن بر جرب صفراوی و دموی بغایت سودمند
بود و بدل وی ورق خبازی است یا نیلوفر یا گاوزبان و گویند بدل وی نیلوفر و پرسیاوشانست **بنجنکشت**
ذوخمسة اوراق خوانند و ذوخمسة اصابع هم گویند درخت وی در کنار رودها روید و ورق مانند ورق شهدانج
بود و مستعمل از وی گل وی بود پس ورق و تخم وی و چوب وی نشاید که استعمال کنند بهترین آن تازه بود و
طبیعت آن گرمست در اول و گویند در سیوم و خشکست در سیوم و در وی قبضی هست با تفتیح و محلل بود
و ملطف بود و جهت صداع سرد ضماد کردن نافع بود و سده جگر و صلابت سپرز را با سکنجبین نافع بود و
اگر در شب پشت بگسترند منع احتلام و نعوظ کند و زنان چون شهوة بر ایشان غلبه کند در شب خود دود کنند
زایل گردد و از دود وی گزندگان بگریزند و خوردن وی گزندگی مار را نافع بود و بر گزندگی سگ دیوانه و
بهایم ضماد کردن نافع بود و مقدار شربتی از وی یک مثقال بود لیکن مصدع و مسبت بود و چون بریان
کنند دردسر کمتر بود و چون بریان کنند کمتر بود و مضر بود لمجامعة و اسحق گوید مصلح وی صمغ عربیست
بنا است صمغ البطم است و گفته شود ان شاء الله **بنج** منج گویند و بعربی سیکران خوانند و بپارسی منگ
گویند و صفت آن در بزر البنج گفته شود **بنطافلون** پنجنکشت است و گفته شد **بنتومه** خرفطان گویند و این
مولف گوید نباتیست که بر درخت زیتون و بادام و امرود پیچد مانند کشوث و طبیعت آن سرد و خشکست
بندق بپارسی فندق خوانند بهترین وی بزرگ تازه بود طبیعت وی گرم است باعتدال باندکی خشکی و گویند گرم
است در سیوم و تر است در اول پوست وی قابض بود اما مغز وی باه را نافع بود و زیاده کند و گزندگی جانوران
خاصه گزندگی عقرب چون با انجیر و سداب بخورند و ضماد کنند بغایت نافع بود و گویند عقرب از وی بگریزد
و اگر پیش از طعام بخورند سموم را نافع بود و اگر بعد از سموم فندق با انجیر و سداب خورند بغایت نافع بود اما فندق

و معده را بد بود و اگر سحق کنند و با ماء العسل بیاشامند سرفه کهن را نافع بود و اگر با پوست بسوزانند و سحق کنند و با پیه
کهن و یا پیه خوک یا پیه خرس بیامیزند و بر داء الثعلب طلا کنند موی برویاند و بعضی گویند بندق سوخته چون با زیت
بسایند و بر میان سر طفل که چشم وی ازرق بود طلا کنند ازرقی ببرد و سیاه گرداند و موی نیز سیاه گرداند و [illegible] گوید
خوردن فندق دماغ را قوة دهد و پوست وی شکم ببندد و مغز وی نفخ دهد و مولد ریاح بود در معده و مصدع بود و مصلح
وی فانیذ است و بدل آن مغز جوز و گویند جلغوزه است **بندق هندی** رته خوانند و آن ثمری است طبقه از فندق اما
کوچکتر بود و لون آن به تیرگی زند و بغایت املس بود و جوز الرته نیز گویند و طبیعت آن گرم و خشکست در اول اگر با سرکه
بر خنازیر طلا کنند تحلیل دهد و لقوه را چون سه روز سعوط سازند و در خانه تاریک بنشانند رطوبة از بینی وی روان
شود و صحت یابد و صرع و سدر و مالیخولیا را نافع بود و جهت نزول آب کحل کردن و سبل و شبکوری سعوط کردن با آب
مرزنگوش نافع بود و با اثمد کحل کردن احوالی ببرد و دوم از وی ربو را و حیضه را سودمند بود و اگر حل کنند و فرزجه
سازند و زن بخود برگیرد حیض براند و بچه بیرون آورد و عصاره وی مسهل سودا و بلغم مائی و صفرا بود و بهق و برص
و کلف را و یرقان را نافع بود و با سکنجبین قولنج را سود دهد و تب ربع و دوی تریاق گزندگی عقرب و رتیلا و جمیع
زهرها بود و قوة اعصاب ببرد و فالج و لقوه را بغایت نافع بود و معده سرد را موافق بود و قوة هاضمه بدهد و اگر
بر اعضاء سست طلا کنند سخت گرداند و اگر بیخ وی دوم با شراب بیاشامند ذات الجنب و ربو و سرفه کهن و نفث دم
که از سینه بود سود دهد **بنک** مانند فستق است که از بیخ ام غیلان از یمن خیزد سفید و زرد بود بهترین وی زرد است
سبک خوشبوی و سفید فربه بد بود و طبیعت وی گرم و خشکست در اول قوة اعضا بدهد و جلد را پاک گرداند و تنشف
رطوبات که در شیب جلد بود و بوی بدن خوش کند و قطع بوی بوزه کند و معده و جگر سرد را قوة دهد و چون از
بیرون ضماد کنند یا بمالند و بوی وی دماغ را قوة دهد **نبات الرعد** گیاه است و گفته شود ان شاء الله **نبات النا**
الجز است و گفته شد **بن** بپارسی ابکامه گویند و در ابکامه بکاری خوانند و ابکامه رقیق گویند و در میم صفت
وی گفته شود ان شاء الله تعالی **بنقه** در قوة مانند عدس است و طبیعت آن معتدلست در پوست وی قبضی
بود مانند عدس بر فتق و فتق کودکان ضماد کردن نافع بود و شکم ببندد و مولد سودا بود و مصلح آن روغن بسیار بود و با
بشیرازی ازاشو خوانند **پنیر** سیستان است و گفته شود ان شاء الله **بجکزوان** لسان العصافیر است و گفته

شود ان شاء الله بوزیدان بعربی مستعجل گویند و صاحب جامع گوید که در مصر مستعجل بعوض بوزیدان مستعمل میکنند ولی
سهو است بوزیدان بتحقیق مستعجل است و هم صاحب جامع گوید از نقل ابن رضوان که بوزیدان نوعی از
مستعجل است و صاحب منهاج گوید خشبی هندیست و صاحب جامع همین گوید و این هر دو سهو است
بوزیدان بغیر از مصر در هیچ جای دیگر نمی باشد و این مولف گوید بوزیدان در شوشتر می باشد اما آن خطوط
ندارد که در مصری و در طرف هندطرفی که بخطای تعلق دارد هم می باشد اما مثال مصری نیست زیرا که آن بهی
سفید و سنگین و سخت است و از آن دیگر مواضع آن خطوط کمتر دارد و سبک وزن بود و آنکه صاحب منهاج گوید
و صاحب جامع آورده که خشبی هندیست مقصود ایشان آن نوعست که از طرف خطای آرند و بهترین وی آنست که
سفید و ستبر بود و خطوط بسیار بروی بود و تازه باشد و طبیعت وی گرم و خشک است در سیوم و در وی رطوبت
فضلی هست و جالینوس گوید گرمست در سیوم و خشک است در اول و گویند بقوة بهمن بود و وی ملطف بود و مفاصل
و نقرس را نافع بود و باه را زیاده کند و زهرها را سود دهد و یکدرم از وی مسهل مواد اصفر بود و نافع بود جهة خلط خام
سرد و بلغم و عصب را پاک گرداند و منی بیفزاید و زنان جهة فربهی استعمال کنند و فربه کننده است چون با شیر
یا با آرد برنج حلوا سازند فربه کند و لون را نیکو گرداند بغایت و منافع وی در درد مفاصل و نقرس مانند سورنجان بود
و اسهال گوید مضر بود با نثیین و مصلح آن خردل است و گویند مصلح وی تخم کرز است و قند و شربتی از وی مقدار دو درم
بود و در معاجین بدل وی دو وزن وی بهمن بود یا بوزن وی وج و نیم وزن آن زرنباد و وی حب القرع است
و کرمها دیگر بکشد و شیر بیفزاید و این مولف گوید زنان شیراز او را شیر زا خوانند و شقاقل را هم شیر زا خوانند و وی معده پاک
کند و اشتها بیاورد و استسقا را نافع بود و سده جگر و سپرز بگشاید بورق انواع آن بسیار است بهترین آن ارمنی بود
و آنرا نطرون گویند و افریقی از ایشان بقوة تر بود و ارمنی تنک و سفید بود یا در وی طبیعت آن گرمست در اول درجه
دوم و خشک است در اول سیوم و عیسی گوید گرم و خشک است در دوم جلا بقوة دهد و اخلاط غلیظ قطع کند و مغص را
ساکن گرداند و اگر بکوبند و با سکنجبین بیاشامند طبع را نرم دارد و بادها را بشکند و بر حکه و برص طلا کردن
نافع بود و دملها را نضج دهد و چون با آب خلط کنند و در گوش چکانند درد گوش ببرد و بادی که در گوش بود و رطوبتی

که در گوش بود مجموع را نافع بود و اگر با سرکه بیامیزند و در گوش چکانند چرک گوش را بیرون آورد و پاک گرداند و چون
سحق کنند با سرکه و بدان غرغره کنند علق که در حلق چسبیده باشد بیفتد و با ادویه قاتلات دود کرمها را بکشد
و بیرون آورد و همچنین اگر بر شکم و ناف مالند و نزدیک آتش نشینند همین عمل کند و اگر با شراب در گوش چکانند
کری را سود دهد و رازی گوید اگر دو درم از وی با سه درم روغن زنبق بسایند و بر قضیب مالند انعاظ تمام آورد
و محمد زکریا گوید چون بغایت سحق کنند و با عسل بسرشند و بر قضیب طلا کنند و خصیه و گرداگرد آن نعوظ تمام آورد و دیسقوریدس
گوید بواسیر و ناصور که در مقعد بود چون سحق کرده با روغن گل بسرشند و بران نهند زایل کند و بحال صحت
آورد و جهة استسقا با انجیر ضماد کردن نافع بود و اگر با عسل در چشم کشند سفیدی کهنه را ببرد و ارسطاطالیس
گوید نافع بود جهة رحم زنانی که رطوبة بسیار در وی بود نشف رطوبة بکند و قوة دهد و زهرها را نافع و داء الثعلب
و داء الحیة و برص را سودمند بود چون سه روز هر روز دو درم از وی با عسل معجون سازند و بیاشامند و چون
با روغن بنفشه سحق کنند و در گوش چکانند جهة کرم گوش بغایت مفید بود و در حقنه مقدار مستعمل از وی یکدرم بود
تا دو درم و بسیار خوردن وی لون را سیاه گرداند و مفسد معده بود و مصلح آن صمغ عربیست و گویند کلنکبین یا فانیذ
و بدل آن نمک تلخ یا نمک اندرانی بود و گویند بدل وی بوزن وی شبت و بوزن آن نمک اندرانی بود و دیسقوریدس
گوید بدل وی یک وزن و نیم نمک بود بوبرطیش مرقشیثا است و گفته شود ان شاء الله بوقیصا
درد دار است و گفته شود بوشارشلم است و گفته شود بوطانیه کرمة السودا است و آن فاشرا است
و گفته شود بولوبودیون بیونانی معنی آن کثیر الارجل است و آن بسفایج است و گفته شد بوغلص بزبان
یونانی یعنی لسان الثور و آن گاوزبانست و گفته شود بورنک باذروج است و گفته شود ان شاء الله
بوحاشیشیست با بیش و گوید تریاق بیش است و از آن جمله زهرهاست و بیخ آن جدوار است که آنرا المغولی
ما فرفین خوانند و گفته شود در جیم ان شاء الله بولوطریخون بیونانی یعنی کثیر الشعر و آن پرسیاوشانست و گفته شد
بول الناس کمیز آدمی چون با خاکستر رز بر جایی که خون آید ضماد کنند باز بسته و سودمند بود جهة حکه و
سعفه و خراز و برص خاصه با بورق و با آب جاوش طلا کنند و جهة [illegible] عجب سودمند بود و نافع بود جهة
گزندگی افعی خاصه صحو اشامیدن و بران ریختن و با نطرون جهة گزندگی سگ دیوانه و هر گزندگی که باشد نافع بود

وجهة مجموع زهرها و چون بسایند در پوست انار و در گوش چکانند کرم که در گوش بود بیرون آورد و مؤلف گوید چون
لکید کنند و کسی که بر روی آن بایستد بر ثالیل مالند قلع کند **بول الصبیان** کمیز کودکان چون در ظرف مسین
با عسل بپزند نافع بود جهت سفیدی چشم و دانه و ریش و رمد و تاریکی چشم ببرد و دردی بول که در بن ظرف نشیند
چون چند بران بگذرد بر حمره بپالایند ساکن گرداند و چون با روغن حنا سحق کنند و زن بخود برگیرد درد رحم
را ساکن کند و اختناق آن را نافع بود جهت گزندگی افعی و عقرب بحری و صحری و گزندگی سگ دیوانه با بورق
جهت حکه و برص و جرب و جذام نافع بود و جهت مادهٔ گوش که روانه بود چون پوست انار بیامیزند و در
گوش چکانند نافع بود و جهت گزندگی همه حیوانات سودمند بود **بول الدواب** کمیز چهارپایان سودمند
بود جهت درد مفاصل چون نطول کنند یا در ان نشینند **بول الابل** کمیز شتر بهترین بول جمل اعرابی بود که انرا نجیب
خوانند طبیعت آن گرم و خشک است و در وی قبضی بود نافع بود جهت قروح بن دندان بشویند و شریف گوید سود
مند بود جهت ورم جگر و باه را زیاده کند چون بیاشامند و مفتح سده مسقاة بود بقوة و اگر در گوش چکانند گرانی
گوش را نافع بود **بول الکلاب** کمیز سگ چون بگیرند و رها کنند که منعقد شود موی را بدان بشویند سیاه گرد
و بهترین خضابات بود و بر ثالیل استعمال کردن نافع بود بهک قلع کند **بول المعز** کمیز بز نافع بود جهت درد اعصاب
چنانکه تشنج و امتداد سقوط کردن و جهت استسقا اشامیدن مفید بود **بول البقر** بهترین کمیز گاو نر
بود بهق را زایل کند و خزاز را نافع بود و اگر با مر بگدازند و در گوش چکانند درد گوش که از سردی بود زایل
کند و چون در ان نشینند درد معده سرد که از بواسیر بود سود دهد **بول الجاموس** کمیز گاومیش چون مرد
صبر با وی بیامیزند و در گوش چکانند درد گوش که از سردی بود زایل کند باجر الله تعالی **بول الخنزیر البری**
کمیز خوک صحرائی سودمند بود جهت سفیدی چشم و سنگ مثانه بریزاند **بول الحمار** کمیز خر گویند چون بیاشامند
درد گرده زایل کند **بوسش دربندی** شیافلیت که از ارمن می آرند و آن نباتیست که بیخ آن را می کوبند و عصاره
میسازند طلا کردن بر ورمهای گرم و نقرس گرم بغایت نافع بود و طبیعت مبرد بود و بر بثرها طلا کنند سود
مند بود و طبیعت وی سرد و خشک است در آخر درجهٔ اول رازی گوید چون با آب عنب الثعلب بر نقرس
طلا کنند منفعت تمام دهد و بدل آن حضض بود یا شیاف ماميثا **بهار** الحمرا است و گفته شد **بهرامج** زنب

گویند و ضومران نیز و عطفل هم خوانند و آن گل پدبلخی است بپارسی بید مشک خوانند و به تبریزی کله موش د
بکرمانی گویند و طبیعت آن معتدل است نطول کردن محلل نفخ بود ان هر عضو که باشد و بوئیدن آن محلل بادها
غلیظ بود از سر و شکم براند و محرور را نافع بود و درد سر که از بخار مره صفرا بود ساکن گرداند اگر با کنجد بپرورند
مانند بادام بنفشه و روغن نازدی بگیرند بغایت خوشبوی بود و در صفت ادهان منفعت وی گفته شود
ان شاء الله و اگر بعوض کنجد بادام کنند لطیفتر بود **بهج** بوزیدان است و گفته شد **بهمن** دو نوع است سرخ و سفید
و بهترین وی سفید بود و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم و مسیح گوید گرم است در دوم و تر است خفقان را عظیم
نافع بود و دل را قوت دهد و منی بیفزاید و باه برانگیزد و فربهی آرد و سنگ مثانه بریزاند و در تقویت دل نظیر ندارد
مقدار شربت از وی یکدرم بود و اسحق گوید مضر بود بسپل و مصلح وی انیسون بود و بدل وی بوزن وی تودری
و نیم وزن وی لسان العصافیر **بیقیه** بنقه است و گفته شد **بیض** بهترین وی تازه بود از مرغ خانگی و زرده
وی فاضلترین بود و باید که نیم برشت کنند و صفت نیم برشت آنست که اگر با پوست در دیگ آب خوش جوشان نهند
اندازند سفید بار بشمارند و اگر بی پوست بود صد بار بشمارند و بعد ازان بردارند و زرده آن گرم و تر بود و سفیده
سرد و تر و با همدیگر معتدل بود در گرمی و سردی و تر بود و غلیظ و نیم برشت زود هضم شود و غذا بهتر دهد جهت حلق
و سرفه و سل نافع بود و باه را زیاده کند و زرده وی بریان کرده قابض بود و چون با عسل بر کلف طلا کنند زایل
کند و سوختگی آتش را نافع بود و منع ورمها بکند و در حقنه جهت قرحهٔ امعا سودمند بود و سوختگی که از آب گرم بود
به پشم مرابن عالبند نافع بود و جراحت مقعد و خصیه را نافع بود و اگر در سرکه بپزند شکم ببندد و سفارین را نافع
بود اما دیر هضم شود و خاصه منعقد آن و اکثار مدمان آن کنند در خوردن کلف آورد و مطبخن وی به بود سنگ گرده
تولد کند و تخمه آورد و قولنج آورد و داو لیان بود که فلفل و زیره و دارصینی با آن خلط کنند و بعد ازان زنجبیل تر با
خورند و سفیده آن اگر در گوش چکانند که ورم گرم بود سرد گرداند و درد ساکن کند و اگر بر سوختگی آتش مالند سود دهد
و اگر صوف بدان تر کنند و بر چشم نهند درد چشم که از گرمی بود ساکن گرداند و جهت درد چشم بغایت نافع بود و در چشم چکا
نیدن و اگر تخم مرغ خام تنها بیاشامند گزندگی جانوران را نافع بود و نیم گرم اشامیدن قرحه مثانه و قرحه گرده و

خشونت سینه و نفث دم و بیز لهذا سودمند بود بیض الاوز والنعام والبط خایهٔ مرغابی و شترمرغ و بط بهترین
آن تازه بود نیمبرشت معتدل بود در گرمی لیکن غلیظ بود و مضر بود بقولنج و ریاح و دوار و مصلح آن صعتر و نمک
بود بیض العصافیر بیضهٔ گنجشک باه را زیاده کند بیشتر از همه بیضها و همه بیضها این عمل کند بیض الحجل نیکو
ترین بیضه کبک تازه بود و لطیفتر از بیضهٔ مرغ خانگی بود نافع بود جهت ناقهان و بیضهٔ تذرو و مرغ خانگی و کبک
مقوی دل و مستجمع اوصاف ثلاثه باشد و مضر بود باصحاب کد و مصلح آن مثلث بود بیض الحباری
واللقلق خفانی بغایت نیکو و مفید بود بیش بدترین زهرهاست و در غایت گرمی و خشکی بود و تنزل
نافع بود بر برص طلا کردن و جذام با ادویهٔ دیگر و وی سم قتل مهلک بود و مقدار دانگی کشنده بود و تریاق وی
بیش موش است و فاد زهر با مسک و مافرنیم که آن جدوار است و وی از سم افعی رند و زنقود کند و فرد یا
سنبل نوع از آنست و گفته شود ان شاء الله بیش موش بیشا یوحا است و گفته شد اما بیش موش
حیوانیست مانند موش که معروف بفاره البیش و در بن درخت بیش جایگه دارد نافع بود جهت برص و جذام
و تریاق بیش بود و افعی و هر زهر که باشد باب التاء تانبول تامول نیز گویند
و تنبول خوانند و آن ورقیست مانند ورق نارنج و در دریابار بسیار باشد و بسیار خورند در طعم نزدیک بقرنفل
بود جهت درد دهن سودمند بود و بوی دهان خوش کند و اشتهای طعام باز دید کند و باه را قوه دهد و دندان را سرخ
کند و نشاط آورد و بیز را قوه دهد و چون بن دندان باز دارد و معده و دندان و بن دندان را قوه دهد خاییدن وی
و صاحب منهاج گوید طبیعت وی سرد است در اول و خشکست در دوم قابض و مجفف بود و شریف گوید گرمست
در اول و خشکست در دوم قوه جگر ضعیف بدهد و چون بخورند و بعد از آن آب بیاشامند نفس را خوش کند و خفقت
زایل کند و اهل هند عوض خمر بعد از طعام تنبول خورند و مفرح بود و غم زایل کند و باید که با کلس صدف و شنج
دانگی و پاره فوفل خورند و اگر بی کلس بود هیچ طعم وی نیابند و تفریح نبخشد و تنبول خمر اهل هند است و رازی گوید
بدل وی قرنفل است که خشک باشد تاسمصشت حاض است بزبان اهل بربر و در اترج صفت آن گفته
شد تاکلوب بزبان بربری فرفیونست و گفته شود ان شاء الله تاعندست بزبان بربری عاقرقرحاست
و گفته شود ان شاء الله تبن مکه اذخر است و گفته شد تبر ذهب است و گفته شود تالسقبلیره

حرف است و گفته شد تدرج بپارسی تذرو خوانند و گوشت وی بهترین گوشت مرغهاست و در منفعت
مانند دراج بود و گوشت وی گرم بود دماغ و فهم را زیاده کند و در خواص ابن زهر آورده است که زهرهٔ وی چون
براق سوط کنند خیال و وسواس زایل کند و چون گوشت وی بریان کنند و سه روز گرم بخورند زحمت زایل
شود ترنج کب است و گفته شود ترمس باقلای مصری خوانند شامی گویند بهترین و سفید فربه بزرگ بود
طبیعت وی گرمست در اول و گویند در دوم و خشکست در دوم منفعت وی آنست که کلف و بهق و برص زایل کند
و ریشها و آنها که بر روی پیدا شود و صلابت با عسل و سرکه طلا کنند سودمند بود و آرد وی چون با عسل بیامیزد و لعق
کند یا با سرکه بیاشامند کرم را بکشند در شکم و آرد وی چون با سرکه ضماد کنند بر عرق النسا سودمند بود و آرد وی
چون با آرد جو با آب سرد بر ورمهای گرم طلا کنند نافع بود و چون با سرکه بپزند و بر آتش فارسی ضماد کنند سودمند
بود و ریشهای رکه در سر بود و ریشهای پلید و جرب و در ابتدای بهق و آثارها که در بدن پیدا شود و آنها که پدید
آید سودمند بود و چون با مر و عسل بیامیزند و زن بخود برگیرد و بیاشامد حیض براند و بچه بیندازد و آرد وی سبزه
را ماهی کند و هر اثری که بود از زخم و غیر آن ببرد و سده بگشاید و جگر خاصه چون با عسل و سرکه دهند آب
بپزند و چون بکوبند و با سرکه بیاشامند غثیان ساکن کند و مقدار سه م مستعمل بود و طبیخ آن کرم را بکشد
و بر باف نجکان طلا کردن همین عمل کند و اگر با بیخ مازریون بجوشانند و بکوسفند که جرب داشته باشند
بشویند البته زایل کند و اگر آب بجوشانند و بیاشامند بول براند و شکم ببندد و ابن ماسویه گوید منقوع از وی نه شکم
براند و نه ببندد و بد بود و دشخوار هضم و خلطی خام از وی حاصل آید و در عروق چون تمام هضم نشده باشد و چون
تلخی از وی بیرون آید غلیظتر بود و دیرتر نفوذ کند و آنچه تلخی داشته باشد زودتر از معده بگذرد و باید که با سرکه
یا انکامه یا نمک و صعتر یا انجدان خورند و جالینوس گوید بدل آن در جلا دو وزن آن باقلا بود و گویند بدل
آن فوتنج است و گویند بدل آن شیح ارمنی است و چون با سرکه بپزند و بر مفاصل سرد ضماد کنند نافع بود و در ورمها
بلغمی تحلیل دهد و در خواص ابن زهر آورده است هر دابه که ترمس بسیار داشته باشند و فرد از انبیز ازی که گویند
چون طبیخ آن ترمس بشویند زایل کند و جرب حمار یا یابو زایل کند و شریف آورده است که چون بجوشانند و بخور
کنند و پوست آن جدا کنند و در دیگ مسین کنند و قیر تازه بر آن ریزند چندانکه آنرا بپوشاند بجوشانند

تا شیر نشف کند بعد از آن ■ تندوی روغن گاو بر سر آن کنند و بجوشانند تا منعقد شود و از آن ضماد کنند مسهل مره
الصفراء و مره السوداء و خلط خام لزج بود پس اگر خواهد که مسهل صفرا بود در خرقه کنند گرم کرده و برابر ضماد
کنند اسهال صفرا کند و اگر سودا خواهد بر دل ضماد کنند و اگر خلط خام خواهد ما بین ورکین ضماد کنند و این ضماد از اسرار
کهتر است و این معالجه جهت طفلان و پیران که تحمل دارو و مسهل نداشته باشند کنند مجربست تربد بهترین آن
صینی بود جنبقی مدور مصمغ مجوف که در سوزنی سفید تر شود و زود کوفته کرده و بر جایهای وی صمغ بود و کهن
و باریک نبود و ستبری میان خنصر و بنصر بود و چون بکوبند و به پزند هیچ ملیسه بر سر غربال نماند و تنگ سوراخ
نباشند و باید که بوقت خرج کردن اول بخراشند و بروغن بادام چرب کنند انگه بکوبند و طبیعت وی گرم
و خشک است در سیوم نافع بود جهت مرضهای عصبانی و مسهل بلغم بود تمام و اندکی از خلط سوخته از هر دو رگ
و ماسرجویه گوید مسهل اخلاط غلیظ لزج بود و اصح آنست که تنها مسهل بلغم رقیق بود و اگر تقویه کنند مسهل
بلغم غلیظ بود و استعمال کردن وی پیوسته و خناق در بدن پیدا کند مضر بود با معا و بعد از انکه خراشیده باشند
بروغن بادام چرب کنند و کثیرا اضافه کرده استعمال کنند و اگر تقویه وی بزنجبیل کنند مسهل بلغم غلیظ و خام بود
اما تنها مسهل غلیظ نبود و تربد زرد و سیاه زهر بود مانند خربق سیاه بود و مداوای کسی که آن خورده باشد
مانند مداوای کسیست که خربق سیاه خورده باشد کنند و همان تدبیر کنند و تربد سفید مجوف چنانکه وصف کرده شد
نافع بود جهت درد مفاصل که بلغمی بود و رنج را پاک کرداند تنقیه تمام خوردن و حقنه کردن نافع بود جهت درد آن
نزدیک حیض آمدن و نافع بود جهت درد زیست و دماغ پاک کرداند از بلغم لزج و مفلوج و مصروع را نافع بود و
سرفه که از رطوبات فم معده بود سود دهد و علامات این رنجت آن بود که چندان سرفه بباید که تا قی کند
تا خلط لزج بیرون آید بعد از آن ساکن شود و اگر با هلیله کابلی خلط کنند دوای نیکو بود مصروع را و بدل آن نیم درم
آن غاریقون و دانکیم آن صبر و دانکیم آن حنظل و گویند بدل آن ترمس است و صاحب جلیع در موده آورده است
که بدل آن پوست بیخ درخت توت است بوزن آن و شربتی از تربد از نیم درم تا یکدرم بود ترنجبین
بهترین وی تازه سفید بود و طبیعت وی معتدل است در حرارت و برودت اما میل بحرارت دارد و لطیفتر از
قند بود و در وی رطوبتی هست و طبع بود نافع بود جهت تبهای گرم و سرفه و سینه را نرم کرداند و تشنگی

بنشاند و مسهل صفرا بود بوقن بخاصیت و سرهن از وی تازه ده درم تا پنج درم ماء آن شاید و غریب گوید گرم و تر است
در اول حفظ را نافع بود و اسحق گوید مضرست بسپرز و مصلح وی آب تمر هندی بود و گویند بدل آن ماء الحاج
با قند بود و گویند جو آب و قند و گویند بدل آن شیرخشت است تراب القی کنکرد است و گفته شود انشاالله
ترنجان بادرنبو ■ است و گفته شد ترابامان غافت است و گفته شود ترفاس کماه است و گفته شود
انشاالله تراب الهالک شک است و گفته شود تریاق روستاییان ثوم است و گفته شود تریاق ترکی مومیائی
است و گفته شود انشاالله تریاق الحیه در کنج چشم گاو کوهی و بز کوهی می باشد و آن گاو کوهی بهتر بود و در
صفت ایل گفته شد منفعت آن و بشیرازی آنرا ارس بران خوانند تریاق فارسی حجر التیس است
و گفته شود تشمیزج پارسی چشمیزج گویند و چاکسو خوانند و اهل حجاز تشماه خوانند و بشیرازی چشمک
و بلفظی دیگر احلااللبس گویند و روستاییان شیراز چشم گویند و حبه السوداء شونیز را خوانند و طبیعت تشمیزج گرم و خشک
و قابض بقوت در چشم نافع بود بغایت و ابو سهل آورده است که چون بغایت سحق کنند تنها بحریره بپزند و
بریش قضیب کنند زود نیک شود و بهترین وی آن بود که فربه بود بغایت سیاه و براق باشد تشتیوان و تشمیر
نیز گویند و آن بسفلجت و گفته شد تفاح بپارسی سیب گویند و معتدل ترین وی شامی بود و بعد از آن
اصفهانی پس قوقانی و طبیلی و آنچه تفه بود بد بود و همچنین نارسیده و تفه سرد و تر بود و آنچه ترش بود و بعض تفاح
سرد و غلیظ بود و آنچه شیرین بود میل بگرمی دارد و آنچه ترش بود و نه قابض بود سرد و خشک است و شیرین
که رسیده بود معتدل بود در حرارت و برودت و مصری گوید شیرین گرم و تر بود در اول و ترش سرد و خشک
بود در دوم و آنچه مر بود معتدل بود در سردی و تری منع فضول بکند خاصه ورق آن و تفاح مقوی دل بود و
مفرح بغایت و روح را لطیف کند خاصه شامی و قوه معده ضعیف بدهد و اگر در میان خمیر بریان کنند سود مند بود
جهت قلت شهوه طعام و نافع بود جهت کرم و دوسنطاریا و سویق وی مقوی معده بود و منع قی بکند و سموم را
نافع بود و تفاح شیرین چون پخته کنند و بر چشم بندند که درد کند ساکن کند و تفاح مز تشنگی بنشاند کاز صفرا بود
و قی باز دارد و طبیعت ببندد و رازی گوید تفاح مقوی فم معده بود و محرور را نافع بود اما بطی الهضم بود و
منفخ و اولی آن بود چون از وی تنقل در معده یابند آب سرد و طعام ترش بر سر آن نخورند بلکه شراب بخورند
سداب

ورق اسفیدباج و مطنجیاب خورند و اطبا گویند بخاصیت نسیان آورد و سیب ترش خلطی سرد لطیف
از وی حاصل شود و سیب مزه خلطی معتدل از وی حاصل آید و شریف گوید چون ورق وی بکوبند و ضماد از آن
بپاشامند دفع زهرها بکند که گرم باشد و گزندگی جانوران بکند مثل زنبور و جهت گزندگی عقرب و هر زهر گرم که بود
نافع باشد و تقویت معده تمام بدهد و سیب نارسیده مولد عفونت و تبها بود و آنچه بر درخت رسیده بود
نیک باشد و آنچه نه بد بود و مجموع میوه‌ها چنین بود و ادمان خوردن وی در اعصاب احداث کند خاصه آنچه
ریعی بود و آنچه ترش بود دفع مضره وی بجوارش نعناع کنند و گلقند و در خواص ابن زهر آورده است که بو
بوییدن وی سودمند بود جهت موسوسان و مذبولان و قوت دماغ بدهد اما خوردن وی ریاح در عروق
احداث کند و اوجاع عضلها و باشد که تبل کند از بهر آنکه چون هضم شود خونی که از وی حاصل شود بعضی
منحل شود بریاح لطیف در عروق و بعضی در عضلها چون ملتی در عروق پیدا شود اکثر آن بود که بشکافد
و چون شکافته شود در شش ریزد و سل پیدا شود محال و نما در افتد که نباشد تفاح الارض بابونج است
و گفته شد تفاح بری زعرور است و گفته شود تفاح الجن ثمر یبروح است و گفته شود تفاح ارمنی
مشمش است و گفته شود تفاح فارسی خوخ است و گفته شود تفاح مائی اترج است گفته شود ان شاء الله
تفسیا نافسیا است و گفته شود ان شاء الله تقده کزبره و کشبره خوانند و گفته شود تقره زیره رومیست
بپارسی کرویا خوانند و گفته شود تملول قنابری است و گفته شود ان شاء الله تمتم سماق است و گفته شود ان شاء الله
تمر بپارسی خرما گویند و طبیعت آن گرم و تر است در اول و گرمی وی زیاده از تری بود منی بیفزاید و صداع آورد
و دندان و بن دندان را تباه کند و خون غلیظ از وی حاصل شود و سینه و شش و روده را نیکو بود و بسیار خوردن
صداع و رمد و قلاع و خناق و درد دندان آورد و مصلح آن بادام و خشخاش بود و بعد از آن سکنجبین ساده
خورند و چون در شیر تازه خیسانند و بخورند نعوظی تمام آورد و اگر ادمان کنند در زمستان خاصه چون دارصینی
قدری کوفته در شیر اندازند بدن را فربه کند و باه را زیاده کند و لون را نیکو گرداند بغایت و مزاجهای سرد را جهت
درد پشت و ورک نافع بود تمر هندی حمر خوانند و ضبابا هم گویند لطیفتر از اجاص بود و در رطوبت
کمتر و بهترین وی زرد تازه سیره دار بود و بغایت ترش طبیعت وی سرد در سیوم و گویند در دوم و شیخ

الرئیس گوید سرد و خشک در سوم و ماسرجویه گوید سرد است و در وی رطوبتی بود مسهل بود جهت قی و تشنگی و تب
و غثی و کرب نافع بود خاصه چون خواهند که طبیعت نرم دارند شربتی از طبیخ وی نیم رطل کما بود و گویند
مسهل اخلاط محترقه بود و حکه را نافع بود اشامیدن و جهت قلاع مضمضه کردن و خفقان را سودمند بود چون از
گرمی بود و دانه وی جهت جرب مستعمل کنند اما تمر هندی مضر بود بسپرز و سینه و مصلح وی شراب بنفشه و خشخاش بود و بدل
آن آلوی سیاه باشد تمساح بپارسی نهنگ خوانند سرگین وی جهت سفیدی کهنه و نو که در چشم بود بغایت
نافع بود و پیه وی جهت گزندگی وی در ساعت درد ساکن کند و چون بگدازند و در گوش چکانند درد گوش را نافع
و اگر بران ادمان کنند کری زایل کند و در خواص ابن زهر آورده که اگر بر صاحب تب ربع بمالند نافع و شریف گوید پیه
وی چون بگدازند با دهن گل درد پشت و گرده را نافع بود و باه را زیاده کند و چون وی با بلیله و املج خلط کنند و
بر سفیدی طلا کنند لون آن با لون اندام کند و بر پیشانی طلا کنند درد سر ببرد و بر صدغین بمالند درد شقیقه را
نافع بود و گوشت وی چون با سفیده بپزند و کسی که لاغر بود بخورند فربه شود اما غلیظ بود و زهره وی چون در چشم
کشند سفیدی زایل کند و جگر وی چون بخور کنند در شبیب مجنون جنون از وی برود و اگر دندان وی از جانب
راست بگیرند و بر بازوی راست ببندند مجامعت را قوه دهد و محرک تمام بود باه را و در خواص ابن زهر آورده است که
همه حیوانات فک زیرین ایشان در حرکت باشد الا التمساح که فک زبرین و پیه وی با موم بسرشند و فتیله سازند و برافروزند
در نهری یا در بیشه صفادع قطعا آواز نکنند مادام که آن فتیله افروخته بود و چون طوف کند با پوست وی در بیرون
قریه پس بیاویزند و سطح دهلیز آن قریه در آن دیه تگرگ نبارد و اگر پیه وی بر پیشانی کبش جنگی بمالند که بشیرازی کبش را
غوچ خوانند هر غوچ که برابر وی آید رمند از وی بگریزد و اگر چشم وی بکنند وقتی که زنده بود در مجذوم بندند نافع بود و آن
علت زایل کند و رها نکند که زیاده شود تنبول یا تنبول خوانند و گفته شد تنکار دو نوعست معدنی و مصنوع
و طبیعت آن گرم و خشکست و لطیف نافع بود جهت درد دندان و کرم آن بکشد و آب خوردن باز دارد بخاصیت
و جلا آن بدهد و آنچه مصنوع بود صفت آن چند نوعست یکنوع گفته شود نمک یک جزو و یک جزو قلی و بوره سه جزو و اگر
نطرون کنند بهتر باشد و شیر گاو و یا گاومیش آن مقدار که آن را بپوشاند بر آن کنند و بجوشانند تا آن منعقد گردد و سخت
شود و بعد از آن بآفتاب بیاویزند تا خشک شود و آنچه معدنی بود از چشمه بیرون آید و آن دو نوعست یکنوع یخ

مانند است و یکنوع به برف آنچه بریده باشد آنرا ابرفک خوانند و آنچه نابریده باشد آنرا انجک خوانند و باید که
بروغن چرب کنند و در جایی که باد راه نیابد نگاه دارند تا نبید آنرا انجک خوانند و آن نیکوتر بود **تنوب**
صنوبر کوهی است و گفته شود و از وی قطران گیرند و زفت و تخم آن قضم قریش خوانند و بینوت نیز گویند و گفته
شود انشاء الله **توت حلو و فرصاد** خوانند بپارسی توت سفید خوانند و قایم مقام انجیر بود در انضاج الا وی غذای
بد دهد و معده را بد بود و خون فاسد از وی متولد شود و بهترین وی بزرگ شیرین بود و طبیعت وی گرم است در اول و
تر است در دوم و گویند سرد است در اول و چون بخورند زود از معده بگذرد و اما دیر از روده بیرون رود و بول براند
و معده را بد بود و اولی آن بود که پیش از طعام خورند و بعد از آن سکنجبین بیاشامند و ورق آن و ورق انجیر سیاه
و ورق انگور در آب باران بجوشانند و موی را بدان بشویند سیاه گرداند و چون بکوبند و با زیت بیامیزند در سوختگی
آتش ضماد کنند نافع بود و اگر بطبیخ ورق وی مضمضه کنند درد دندان را ساکن کند و طبیخ پوست وی همین عمل کند
توت حامض معروفست شامی بهترین وی سیاه بزرگ بود نارسیده وی چون خشک کنند قایم مقام سماق بود
و طبیعت وی سرد و خشک بود در دوم و گویند تر است و گویند خشکی وی در اول است و در وی قبضی بود و ورم
دهان و حلق را نافع بود و ورق وی خناق را نافع باشد و عصاره وی خشک کرده ریشهای بد را نافع بود و خشک
کرده وی شکم را ببندد و ذوسنطاریا را نافع و پوست درخت وی تریاق سوکران بود و آب ورق وی مقدار ده
با انجدم چون بیاشامند جهت گزندگی رتیلا نافع بود و خوردن وی معدی آورد و مصلح وی اطریفل کوچک بود و آنچه
گوید مضر بود بشش و مصلح وی انار بود **توت وحشی** توت العلیق است و بشیرازی توت سه کل خوانند
و در علیق گفته شود **تودری** تودریج گویند و بزرا الطوه و قصیصه نیز گویند و بشیرازی نندری خوانند با جمعها
قدامه و بکرانی ماذر دخت و به تبریزی ورتیه طبیعت آن گرم است در دوم و خشکست و عیسی گوید تر است
در اول و تودری چهار نوعست زرد و سفید و سرخ و گلگون بهترین آن زرد بود و سودمند بود جهت سرطانات
که ریش شده باشند با عسل و آب طلا کنند و اگر با آب بیامیزند و بر سرطانات باطن ضماد کنند نافع بود و ورمهای صلب
و ورمهای بن گوش و صلابت نقرس نافع بود و ریشهای که در چشم بود پاک گرداند چون با عسل در چشم کنند و چون
در شراب بپزند و بیاشامند باه را زیاده کند و اگر در لعوق کنند نافع بود جهت خلطهای غلیظ لزج که در سینه بود

و سستی بود **توتیا** انواعست و بهترین آن هندیست و بعد از آن زرد و بعد از آن کرمانی تنک طبیعت آن
سرد است در اول و خشکست در دوم و چنین گویند که سرد و خشکست در دوم و آنچه شسته بود فاضلترین
مجففات بود و ریشها را نافع بود حتی سرطانات و در چشم را نافع بود و منع فضول بد در عروق چشم
از نفوذ در طبقات بکند خاصه مغسول وی و صحت چشم نگاه دارد و در مرهم جهت ریش قضیب و خصیه بغایت
نافع بود و مقعد و ورمهای آن و گویند بدل آن وزن آن شادنه و نیم وزن آن توبال بود و گویند بدل
سرطان بحری بود **صفت** غسل آن بگیرد توتیا کوفته و بیخته و با آب بیامیزند و در صره بندند که تنک باشد
بغایت و در ظرف سبز کنند و آب باران بر سر آن کنند و در آب می جنبانند پس آنچه لطیف رقیق بود با آب بیرون آید و آنچه
غلیظ و رملی بود و وسخ در خرقه بماند بعد از آن آب را در ظرف دیگر کنند و دیگر آب بر سر آن توتیا کنند همچنان که اول و دیگر
همان عمل کنند بعد از آن آبها بگیرد و توتیا از وی بگیرد و اگر رملی در بن آن باشد بینداز و توتیا خشک کنند و استعمال کنند
تودریون بیخ کوهی است و در شین ذکر آن صفت آن گفته شود انشاء الله **توبال النحاس** لطیفتر از مسین
سوخته بود و آن چون مس تافته کوبند از آن درفشد و بهترین آن قبرسی بود سیاه که میل بسرخی داشته باشد و رقیق بود مانند
پوستی و اولی آن بود که بشل از سحق چند نوبت بشویند چون خواهند که در داروی چشم بکار برند طبیعت آن گرم
و خشک بود در سیوم قابض بود گوشت زیاده را بخورد و خشونت اجفان را سودمند بود و تاریکی چشم زایل کند و جلا
بدهد و اولی آن بود که حدت وی بشانه شسته بشکنند و خاصیت وی در اسهال بلغم و آب زرد است و آن حب مستعمل
بود که نیم مثقال سحق کنند و با یک مثقال ملح السطح حب سازند و خوردن بد مسهل بلغم بود تبره و گویند یکبار با ماء العسل بدهند
این عمل کند اما بعد از آن قدری سرکه بیاشامند تا در اندرون نماند **توبال الحدید** قویترین توبالها بود و چون آهن
سرخ شده کوبند از آن درفشد و آن مجفف و مقبض بود نافع بود جهت ریشهای بد **توبا ملون** نوعی از یتوعات است
و آنرا علقاء خوانند و ورق آن مانند ورق کبر بود گرد شکل و شاخها دارد و چون بشکنند شیر بسیار از آن روانه گردد
و بغایت محرق بود **تین رطب** انجیر تر بهترین وی وزیری بود پوست باز کرده بعد از آن آنچه میل بسفیدی
دارد بعد از آن سرخ بعد از آن سیاه و طبیعت آن گرم بود اندکی و گویند گرم است در اول تا ابتدای درجه دوم و تر است
در دوم و خام وی بسردی مایل بود و در وی جلایی بود و بر ثالیل ضماد کردن و بهق را نافع بود و انجیر رسیده غذا بهتر از

مجموع میوه‌ها دمعده زود تر بکردد و فربهی آورد و صرع را نافع بود و خشونت حلق و سینه زایل کند و تشنگی که از بلغم بود ساکن
گرداند و گرده و مثانه را سود دهد و از رمل و هر چه باشد پاک کند و خاکستر چوب وی دو استقطار یا دانافع بود و اسهال را
خوردن و حقنه کردن مقدار با بجذام و لبن وی سودمند بود جهت گزندگی عقرب و رتیلا مالیدن و نارسیده وی جهت
گزندگی سگ دیوانه و ریشهای که رطوبت از وی روانه بود نافع بود و همچنین ورق آن با کرسنه و شراب بر گزندگی ابن
عرس طلا کردن سودمند بود و خوردن انجیر ایمن سازد از سموم و قضبان وی چون با گوشت گاو صلب بپزند زودتر
مهرا سود و انجیر طبیعتی دارد و ورق آن طبیعتی و چوب آن طبیعتی و لبن آن طبیعتی و ورق مسخن قوی بود و لبن آن
حادی لطیف بود و لبن آن خون کداخته و شیر ببندد و از آن بسته بکشاید مانند انفحه و اگر بر صوف نهند و در دندان
گیرند از خوردن پاک کند و چشم کشیدن با عسل جهت ابتدا نزول آب نافع بود و انجیر در وی نفخی بود و مولد جره بود و معده را
بد بود و مصلح وی سکنجبین ساده بود که بعد از آن بیاشامند یا شراب نارنج یا دیباسی و غذایی خورند باید که مری در وی بود

تین یابس بهترین وی رملی بود و طبیعت آن گرمست در آخر درجه اول و معتدل بود در تری و خشکی
لطیف بود و منضج و محلل ورمهای صلب ضماد کردن نافع بود و دمامیل را نضج دهد و صرع را سودمند بود
و خشونت حلق و سینه و قصبه شش را موافق بود و شراب وی سرفه کهن را نافع بود و سده جگر و سپرز بکشاید
و گرده و مثانه را سودمند بود و خورنده وی از سم ایمن بود و چون با آب وی غرغره کنند خناق را تحلیل دهد و نضج آن بدهد
و بکشاید و خوردن وی خونی بد از وی متولد شود و ادمان خوردن وی شپش در بدن پیدا کند و سود خراج را نافع بود
و درد پشت و تقطیر بول را نیکو بود و مسخن کرده بود و انعاظ آورد و شکم براند و سینه و شش را از اخلاط پاک کند
و مضر بود جهت جگر و سپرز که متورم بود و دافع آن مغز گردکان و مغز بادام خورند و چون با فوتنج و سعتر و حاشا خورند
گرده و مثانه و سینه را پاک کند و چون یک رطل از وی بسرکه و شراب خیسانند نه شبانه روز و بعد از آن بر سپرز
ضماد کنند نافع بود و اگر هر بامداد چهار دانه انجیر در سرکه خیسانیده چنانچه ذکر رفت بخورند سپرز را بگدازاند و ضماد
کردن نیز بغایت نافع بود و جالینوس گوید بدل وی در انضاج حب صنوبر است والله اعلم

باب الثاء **ثافسیا** لفسیا نیز گویند و بیتون هم خوانند و آن
صمغ سداب کوهی بود و گویند صمغ سداب بری و سداب بری حرمل است و گفته شود انشاء الله و سداب

کوهی برگ آن بحرمل ماند لیکن دراز تر و پهن تر بود و شاخ وی دراز بود و بوی عظیم منتن دارد و تخم آن خجل سداب
بود و طبیعت وی بغایت گرم بود و محرق و مسخن قوی بود و مجفف و در وی رطوبتی فضلی باشد و جذب
بغایت کند از عمق بدن و موی برویاند و پوست بیخ وی تر بر داء الثعلب مالند بغایت نافع و استرخا
و نقرس و مفاصل سرد را بغایت سودمند باشد و حقنه کردن جهت عرق النسا نافع بود و نفث دم و فضول
طلا کردن نافع بود و شربتی از وی در استسقا نیم بود با ماء العسل و مسهل و مقوی بود و اگر زیادت از این بود
بول و طبع ببندد و ورم زیاده کند و فواق و سوزش حلق و معده و سرخی روی آورد و بسا که غشی و ضیق النفس
پیدا کند علاج وی قی کنند بعد از آن پنیر و مسکه و جواب بدهند و غرغره بشیر تازه و روغن گل وارادو یه تخم سداب
بغایت نافع بود و این از خاصیت است و جالینوس گوید بدل وی در داء الثعلب حرف است و وی مضر بود بمثانه
و آلات بول و مصلح وی حب الآس و بلوط بود **ثامر** دجر خوانند و آن لوبیا است و گفته شود انشاء الله تعالی

ثالسفیس حرف بابلیست و گفته شود انشاء الله **ثاب الحجر** بسفایج است و گفته شد
در باب با **ثندی** بپارسی پستان گویند و ضرع پستان چهارپایان بود و ثندی از آدمی گوشت وی مانند
دشنه بود و طعم وی شیرین بود و بهترین آن بود که از حیوان معتدل گیرند و طبیعت آن گرم و تر بود و گویند مزاج
وی بسردی مایل بود و غذای صالح بود و شیر بسیار زیاده کند اما مولد بلغم بود و در وی غلظی بود و مصلح وی سعتر
و نمک بود **ثعلب** بپارسی روباه گویند چون با آب بپزند و بر مفاصل طلا کنند بغایت نافع بود خاصه
بچگان زنده بپزند و زمان نیک در آن آب بنشینند اما بعد از تنقیه این عمل کنند و پیه وی درد مفاصل را سودمند
باشد و درد گوش ببرد چون در گوش چکانند و اگر بدان اغمان کنند گری ببرد و در گوش ببرد و شش وی خشک
کرده ساییده بیاشامند ربو و سرفه را نافع بود و پیه وی چون در دهن گیرند درد دندان زایل کند و درد چشم را نافع بود
و شریف گوید پیه وی چون با پوست تخم مرغ سوخته بیامیزند داء الثعلب را نافع بود و مجرب و زهره وی با آب کرفس
واشنه بچکانند مساوی و سعوط کنند در بینی کسی که ابتدا جذام کرده باشد در هر ده روز یکبار سعوط کنند بغایت کمال نافع
بود و اگر آدمی دندان وی در دست گیرد ایمن از بانگ سگ باشند و پیه وی چون با زیت انفاق بگدازند و بر نقرس
و مفاصل مالند نافع بود و پوست وی بغایت گرم بود از همه پوستها مسخن تر بود و مرطوبان را شاید پوشیدن

و بمحرور مزاج نشاید و کسی که سرما بر وی غالب بود شاید و هر چند که موی بر وی زیاده بود سخونه وی بیشتر بود و آن کیا
زنان بلغمی مزاج و پیران باشند و در خواص ابن زهر آورده است که پیه وی چون طلا کنند بر تازیانه یا چوب و در
اندرون هر خانه که بنهند مجموع کیکها بران جمع شوند و این مولف گوید اگر بادام تلخ را مغز بکوبند و بر گوشت
افشانند و روباه بخورد بیهوش شود تغاریر درداب است و گفته شود ان شاء الله و بلغة اهل شام شخشام
شمام خوانند و پارسی دستنبو و باصفهانی دستنبویه خوانند تفاح حرف است و گفته شود تلنان طولید و ست
و فنا نیز گویند و آن عنب الثعلب است و گفته شود ثلج پارسی برف گویند و صفة جمد و جلید در جیم گفته شود ان شاء الله
ثلج صینی سنگی سفید است که در سرمها بکار برند جهت جلاء چشم و تب دق را نافع بود و طبیعت وی سرد
و خشک است و ابن بیطار گوید زهرة اسیوس است و در الف صفت ان گفته شد ثمرة العرعر جوز الاهل گویند
و در الف گفته شد در صفت ابهل ثمرة الطرفا عذبه است و خرمازج نیز گویند و گفته شود ثمرة الشوک المصری
جلنار است و گفته شود ان شاء الله تعالی ثمر شجرة اردم مقل مکی است و گفته شود ان شاء الله تعالی
ثمرة العلیق توت علیق است بپارسی در گویند و بشیرازی توت سه کل گویند و در علیق گفته شود ثمرة الکبر
حاشغلج خوانند و ثمرة اللصف و ثمرة الاصف نیز گویند بشیرازی کورک خوانند و شفلج قنار الکبر گویند و طبیعت
آن گرم است در سیوم و گویند در چهارم و تر و کبر چون با نمک و سرکه بپرورند لطیف بود و سده جگر بگشاید و
سپرز و معده را پاک کند و طبع را نرم دارد و در کبر منفعت بسیار گفته شود ان شاء الله ثوم پارسی سیر گویند و بستانی و بری
بود و بری اسقوردیون است و گفته شد و ثوم کراثی مرکب بود و قوة از ثوم و کراث و طبیعت ثوم گرم و خشک است در چهارم
و گویند در سیوم و در حرارت و یبوست از بصل قوی تر بود و محلل نفخ بود و آب کردش را نافع بود و خاکستر وی با بهق
با عسل طلا کنند نافع بود و برد اءالثعلب با عسل و روغن حب البان بیامیزند و بمالند موی برویاند و جرب و قوبا را
سود دهد و خوردن وی خام یا بریان کرده یا پخته حلق را صافی کند و سرفه کهن که از سردی بود سود دارد و خوردن وی
کرم را بکشد مجموع و علق از حلق بیرون آرد و چون بکوبند و با سرکه بدان غرغره کنند و چون در طبیخ ورق وی ساق وی
بنشینند حیض براند و مشیمه بیرون آید و وی نافع بود جهت گزندگی جانوران و سگ دیوانه و رتیلا و ابن عرس و عقرب
و افعی با شراب خوردن و ضماد کردن و طبع را نرم دارد و بول براند و درد دندان را نافع و وقتی که بی تب بود در معده باه بود قولنج

و عرق النسا را نافع بود اما صداع آورد و ضعف چشم باشد و چون پخته بود حرارت و حرافة وی کمتر بود و مصلح
وی ترشی و روغن بود و گوشت فربه و صاحب تقویم گوید که مصلح وی بنفشه و هلیله بود و بدل ثوم بری
ثوم بستانیست ثوم الحیة ثوم بری را گویند و آن اسقوردیون است و گفته شد بعضی از منافع وی او
دیگر منفعت وی آنست که مرضهای سرد و فالج و لقوه و خدر را نافع بود و جالینوس گوید فالج و لقوه و جذام
و برص و بهق را سودمند بود و چون با عسل کف گرفته بیاشامند و دیسقوریدوس گوید برص و جرب
و بهق را زایل کند چون بدین صفت استعمال کنند بگیرند نیم من ثوم بری و خرد بکوبند و آب رازیانه بر سر بخشند
و تخم رازیانه کوفته و بیخته و عسل کف گرفته در حمام مثل نوره طلا کنند و در هر سه روز یک نوبت در حمام کنند
تا با عرق فرود آید و معتبر گوید جذام را زایل کند چون بیاشامند در هر پنج روز چهار ماه با عسل و باقی منفعت
در باب سیر در شود ان شاء الله گفته شود ان شاء الله تعالی ثومش حاشاست و گفته شود ان شاء الله ثیل نجیر و نجیل
و نجم خوانند بپارسی بید گیاه گویند و آن نوعی از حشیش بود و طبیعت وی سرد و خشک است در اول و گویند
معتدل است و نافع بود جهت جراحتهای تازه و منع نزله کنند و بیخ وی و تخم وی منع قی بکند و ادرار بول کند
تمام و اسهال باز دارد و از تخم وی لعوق سازند سنگ گرده بریزاند و طبیخ آن ریش مثانه را سودمند
بود بامر الله تعالی الجلیل باب الجیم جادی لبه کرکم و قرقر و زعفران
و خلوق گویند و سعود الصعالبه و آن زعفرانست و گفته شود ان شاء الله تعالی جاورس سه نوع است
یکنوع را دخن گویند و آن بپارسی ارزن گویند و بشیرازی الم و یکنوع را جاورس هندی خوانند و آن ذرت است
بپارسی زرت گویند و یکنوع جاورس گویند و بپارسی گاورس و بشیرازی کال خوانند و طبیعت آن سرد است
در اول و خشک است در سیوم لطیف بود و در همه حالها بهتر از ارزن بود و خشک است در سیوم قابض بود و
مجفف بغیر لذع شکم ببندد و بول براند و خون بد از وی متولد شود و دیر هضم شود و غذا اندک تر از مجموع
حبوب دهد که ایشان نان پزند و پخته میهرازند و مصلح وی آنست که با شیر تازه پزند یا با آب سبوس و روغن
بادام یا روغن گاو یا روغن کنجید و حلوی چرب از پس آن خورند و بدل وی در شکم بستن برنج است جاونیج
محجر البقر است و گفته شود در حا ان شاء الله تعالی جاوشیر صمغ درختیست که ساق کوتاه دارد و برگ آن

[illegible]

اول
به برگ انجره ماند و لاکرد تر و کوچکتر بود و گویند ورق آن بورق زیتون ماند و قول اصح آن بود که برگ آن کرد است
و برگ زیتون دراز و ساق وی مانند خیار زه کشیده بود و گل وی زرد رنگ بود و تخم وی خوشبوی و تیز بود
و صمغ از وی چنان گیرند که ساق وی کنند تا بیرون آید و بهترین آن آن بود که بلون زعفران بود و تازه و تیز بوی
بود و زود در آب حل شود و اول که از ساق بیرون آید سفید رنگ بود و چون خشک گردد زرد شود و چون با آب
بلوا زند برنگ شیر شود و اگر سیاه رنگ بود مغشوش بود و غش با شیح و موم کنند و طبیعت جاوشیر گرم و خشک است
در سیوم و گویند در دوم و جالینوس گوید گرم است در سیوم و خشک است در دوم بر عرق النسا و مفاصل سرد طلا کنند
نافع بود و بر دندان خورده نهند درد ساکن گرداند و صداع و صرع را نافع بود و در چشم کشیدن جلا بدهد و چشم
را روشن گرداند و استسقا و چکیدن کمیز و صلابت رحم را نافع بود و چون با عسل بکدازند و زن بخود برگیرد حیض
براند و بچه بکشد و بیندازد و وجع مثانه و برد الجنب ضماد کنند نافع باشد و با مویز بر نقرس ضماد کردن
سودمند بود و قولنج را نافع بود و گزندگی جانوران را و سرفه کهن را که از خلط غلیظ تولد بود سودمند و بیخ
درخت وی چون بخراشند و بخود برگیرند بچه بیندازد و مقوی چون با افسنتین بیاشامند حیض براند و اگر باز
را … بیاشامند گزندگی جانوران را نافع بود و اگر با شراب بیاشامند درد رحم که بسبب آن اختناق بود سودمند باشد
و مقدار شربتی از وی ما بین نیم مثقال تا یک مثقال بود و بعد از آنکه در مطبوخ خیسانیده باشند و ابن جزله گوید اگر بچه
سه ماهه یا چهار ماهه در شکم بمیرد فتیله از جاوشیر سازند و بخود برگیرند زود بیرون آید و جهت صرع و ام الصبیان
نافع بود و وی مضر بود باعصاب و مصلح وی انیسون و مصطکی و مرماحوز بود و بدل وی سکنجبین بود و رازی گوید
بدل وی لبن التین بود بوزن آن و ابن جزله گوید بدل آن بوزن آن قنه است و گویند یک وزن و نیم آن
قنه است و گویند بدل آن دو وزن آن صمغ زیتون بود و شیخ الرئیس گوید ظن من آنست اشبه نزدیکیست بوی
جار النهر گویند سلق الماء است و آن نباتیست که در آب روید و نیلوفر ماند و گویند که از آب پیدا باشد و طبیعت
وی سرد و قابض … حب و ریشهای پلید و ریشهای کهن را نافع بود و بدل آن صمغ بطباط بود جاسوس
خشخاش زبدی است و در خاء گفته شود انشاء الله تعالی جاکون ببیاسه است جاسه باقلا قبطی
بود و در مصر بسیار باشد و در آبها ایستاده روید و ساق وی ستبر بانگشت بود و بدرازی یک گز باشد و گل وی

مانند گل سرخ بود و باقلا آن کوچکتر از باقلا بود و چون خشک شود سیاه بود و چون تر باشند بخام و پخته خورند
و بیخ آن از بیخ نی ستبرتر بود و قابض بود معده را نیکو بود و آرد وی چون بیاشامند بجهت اسهال کهنی باز دارد
و ریش روده را نافع بود و پوست وی قوی تر بود درین فعل جاکسو تشمیزج است و گفته شد جبن رطب
بپارسی پنیر تر گویند و بهترین آن شیرین لذیذ بود که میل بحلاوت داشته باشد و از شیر معتدل از حیوان صحیح
البدن بود و طبیعت آن سرد و تر است در سیوم و گویند دوم غذای فربه کننده طبع را نرم کند و منع ورم حار
بکند و دفع مضرت کسی که درد سنگ خورده باشد لیکن سنگ گرده و مثانه پیدا کند و سده و مصلح آن عسل
بود با قند و صاحب تقویم گوید مصلح آن زیتون است جبن عتیق پنیر خشک بهترین آن بود
که روغن دار و شیرین بود و طبیعت آن گرم و خشک است در سیوم مصلح ریشهای بد بود و چون با نبیذ
سحق کنند سودمند بود جهت تحجر مفاصل ضماد کردن و بیرون آید مانند … رحمی و چون بریان کنند شکم ببندد
و پنیر مولد خلط حراری بود و … را … کند و معده را بد بود و دیر هضم بود و تشنگی آرد و سنگ گرده
پیدا کند و باید که میان دو طعام خورند و اگر با مغز گردکان خورند نیکوتر بود حبلیبی حبق است و گفته شود
انشاء الله تعالی حبلهنج جبلاهنگ و جیلهنگ و جلبهنگ نیز گویند بپارسی جبراهنگ گویند و آن تخم
زرد خار است و بیخ وی زیر زرد است و گویند تخم رند سیاه است و فعل وی مانند فعل خربق بود و بهترین وی
هندی بود حلوقی رنگ برنگ شنگرفی بغایت خرد بود و در ازقه مقوی بود بقوت بلغم و اخلاط غلیظ
لزج را و خطر بود مگر مفلوج را نافع بود و شربتی از وی از نیم تا یک … و اگر از این زیاده بود کشنده بود و از خوردن
وی غثیان عظیم پیدا شود تا حدی که خناق آورد و عرق سرد و معالجه آن بقی و آب گرم و حقنه قوی که در
وی شحم حنظل بود و بعد از آن شیر تازه بیاشامند و اگر تشنج پیدا کند موم روغن نرم بمالند و در ابزن نیم گرم
نشانند و بدل وی خربق باشد جدوار بپارسی زدوار گویند و بمغولی ما فرنین و بهندی
نربسی و آن بیخی است مشابه بسعد هندی اما بوزن ثقیلتر و صلبتر از وی بود بهترین وی آنست که چون
بیایند … باشد و آن هندیست اما الجبار خطائیست بزرگتر و بهتر می باشد و اکثر … و انچه
هندیست اکثر بسیاهی گراید و در زمین هند کوهیست که از اقرباء میخ اند کوه عظیمست و در یک طرف کوه

اهل هند می باشد و آن طرف میگویند از حساب ختاست آن بیخ انجا می روید و از زیبی از زهر آن میگویند که زهر
زهریست که بهندوی آن را بس خوانند و آن بیخ با زهر دو یست هر دو در یک موضع می روید و چون این پهلوی وی میروید
قوة زهر آن بس باطل میشود و اهل آن موضع از بس میخورند زیان نمیدارد و اگر این بس جای دیگر روید که مجاور آن
بیخ جدوار نیست بهمه اندک کشنده می باشد و بس را بعربی بیش میخوانند و این مولف گوید اهل آن موضع از
ملهل و هلاهل خوانند و بیش بدترین همه زهرهاست تا بحدی که تریاق فاروق با تمامیت آن مقاومت
نتواند کرد و این مولف گوید ما از قزین جدوار نوعست سفید و سیاه و بنفشی و زرد و نیزه می باشد و خطاییان بنفش را برنی
خوانند و زرد را کری گویند و سفید و سیاه هندیست و زرد و بنفش خطاییست و در شهر ملتان شخصی مقدار نیم درم بیش
خورد فی الحال لبهای وی آماسیدن گرفت و چشمهایش از جای برخاست و پیچ در گشت مقدار یک مثقال جدوار صلایه کردند و با یک کاسه
شیر بخ بوی دادند بعد از یک ساعت قی کردن آغاز کرد با نوع رنگها چنانچه حاضران از بوی آن مصروع می شدند بار بیجود
افتاد دیگر باز نیم مثقال صلایه کردند با شراب انگوری و بوی دادند باز قی کردن آغاز نهاد و بعد از آن خواب بروی
غلبه کرد و چون در خواب رفت عرق بسیار کرد و چون بیدار شد غذا طلب کرد از آن زهر قاتل خلاص یافت باذن الله
تعالی و خواص این دارو بسیار است اولا با دزهر آن بیش است که ذکر کرده شد دیگر در اعمال سیستان که از زمین گرم
سیرست مار قاتل می باشد شخصی را مار بگزید مقدار نیم مثقال با شراب بسایید ند و بخوردی دادند از زهر آن مار فارغ
شد و خلاص یافت بفرمان خدای عز وجل و عوسیه دمله کننده را مقدار دو دانگ با شراب بدهند نافع بود و در مفردات
ابن بیطار و در منهاج ابن جزله می گویند هو الترياق السموم باسرها حتی البیش والافاعی
و از منافع دیگر وی آنست که مجموع دردها را بنشاند اگر بر اعضای ظاهر باشند بسرکه یا بگلاب یا با آب طلا کنند و اگر در باطن
باشند مقدار دانگی یا دو دانگ بسایند بقدر کاسه شراب یا با آب گرم یا بگلاب بحسب مزاج بدهند درد بنشاند چون
درد قولنج و درد گرده و درد معده و سنگ گرده و مثانه و عسر البول را با سیر تخم خیارین بدهند نیز سود دارد
و نیز مجموع اورام بلغمی و صفراوی و دموی و سوداوی در ابتدای اورام طلا کنند ماده را ابتدا ماده باز گرداند و در انتها
تحلیل کند و اگر محتاج نضج بود نضج بدهد خصوصاً اورام مغابن چون زیر بغل و بن ران بسرکه بسایند و طلا کنند
ورم را تحلیل کند و اگر کسی را خیارک بیرون آید همین دارو طلا کنند تحلیل یابد بی آنکه خیارک بپزد و بگشاید و هیچ زحمتی

بوی رسد دیگر در ایام مرض وبا هر کسی که طاعون بر آورد این دارو با سرکه بسایند و بر آن موضع طلا کنند تحلیل کند و خلاص یابد
باذن الله تعالی السبحانی دیگر دل را قوة دهد و در ابتدا از رحمت خنازیر طلا کنند بغایت مفید بود و بر ریشهای پلید و دشپله
کهن قدری بکوبند و بر آن باشند گوشت مرده را بخورد و بصلاح آورد دیگر کسی را که دل ضعیف باشد و خفقان داشته
باشد هر روز مقدار نیم درم بگلاب یا شراب بدهند دل را بغایت قوة دهد و در تفریح نظیر ندارد و در ایام وبا چنانچه
تریاق فاروق ذکر کرده که تناول کنند منع عفونت بکند و تقویة دل بدهد و دفع ضرر وبا بکند این دارو در مفردات همان
خاصیت دارد بلکه بیک زیاده ترجیح آنکه تریاقیه در وی هست و چند آنکه گرم نیست دیگر مولانا اصیل الدین که
از شاگردان مولانا نجم الدین محمود بن الفقیه الیاس شیرازی علیه الرحمة بود مردی فاضل بود و در اکثر علوم ماهر و متبحر
و کلمات شیخ الرئیس را در شرح نوشته فرموده اند که هر که خاصیتی که در تریاق فاروق هست درین دارو
موجود هست و همو فرمود که مرا درد معده بلغمی بود هر معالجه که کردم مفید نیفتاد چند عدد از این جدوار بروز کار صلایه نیفتاد
میکردم و بگلاب گرم می خوردم آن زحمت زایل شد و شخصی را سده جگر بود و با ستسقاء نزدیک بود الجامیه چند روز
این دارو با سکنجبین بخورد سده گشاده شد و رنگ وی که زرد بود برنگ اصلی خود آمد دیگر کسی نفخه مثانه
داشت و چهار روز بول او گرفته بود از این دارو بسایید ند و بر مثانه وی طلا کردند و قدری در احلیل وی
چکانیدند همان ساعت بول وی بگشاد و ریم بیرون آمدن گرفت و شفا یافت باذن الله تعالی
دیگر زحمت بواسیر را این جدوار بدان موضع طلا کنند درد ساکن گرداند و ورم را تحلیل دهد دیگر آنکه در قولنج ریحی
را نظیر ندارد بسایند و قدری بگلاب گرم بخوردش دهند و قدری به پشم پاره بخود بردارد در حال ضیع
حل شود دیگر صرع صبیان را بشیر مادر مقدار نیم دانگ یا دانگی بخوردش دهند نافع بود و این مولف گوید این
خاصیت دروی هست بحقیقت طفلی را چهار ده روز ام الصبیان بود که یک زمان از آن خالی نبود این دارو
را با شیر مادر بوی دادند همان ساعت شفا یافت باذن الله تع دیگر خواند تب ربع را هر روز مقدار دو دانگی
با جلاب گرم بدهند هفت روز پیاپی نافع بود اما تنقیه بدن باید کرد دیگر درد دندان را مفید بود مقدار یک دانگ
از این دارو در بن دندان کرم دیا بر دندان طلا کنند در حال درد ساکن کند و درد چشم که بلغمی بود در میان چشم چکانند
درد بنشاند و آماس پلکها کم شود و فرق میان بلغمی و صفراوی آنست که بلغمی را درد ساکن تر باشد و صفراوی درد و

وسوزش وچکیدن آب بیشتر باشد و در تقویة باه اثری عظیم دارد و مقدار نیم یا نیم مثقال با شراب انگوری بخورند نعوظ
تمام آورد و حکمای هند میگویند که مردم را فربه کند و میگویند که اگر بر بهق سفید و برص طلا کنند سودمند بود
و حکمای هند میگویند که زهر دار و حیل و بیست منفعت هست و کسی که خناق گرفته باشد بر حلق طلا کنند بغایت
نافع بود حالیا آنچه بتجربه معلوم شده بود ثبت کرده شد و صاحب تقویم گوید از قول مسیح که طبیعت وی گرم و
خشکست در سیوم و هم صاحب تقویم گوید قرحهٔ امعا آورد و مصلح وی شیر حلیب بود که آهن تافته در آن انداخته
باشند و صاحب منهاج گوید گرم و خشکست و لطیف و بدل آن تریاق سه وزن آن زرنباد بود **جدال**
بلح است و گفته شد **جدب** جار است و گفته شود **جرجیر** بری بود و بستانی بود بری را ایهقان
گویند و بستانی را کف عایشه بپارسی کیکیز گویند و بشیرازی کهرل و بهترین آن بستانی بود که تیزی وی کمتر بود و طبیعت
وی گرمست در سیوم و گویند در دوم و خشکست در اول و تری تر بود در اول و بوحیا گوید گرم و خشکست
در دوم آب وی اثر ریشها ببرد و جرجیر مدر ابول بود و مسخن و منفخ و مهیج باه بود اما مصدع بود و سدر و تاریکی
چشم آورد و مصلح وی کاهو و کاسنی و بقلة الحمقا و سرکه بود و وی منی را زیاده کند و سه انعوظ تمام آورد و چون
با شراب چاشامند تریاق گزندگی ابن عرس بود و طبع براند و در خواص آورده اند که چون جرجیر بکوبند و آسان
در بیخ انار ترشی ریزند انار شیرین و جرجیر بری جوذل بری خوانند و ادرار بول بغایت کند و تیزتر از بستانی بود و تخم
وی بعوض جوذل مستعمل کنند **جرجیر الماء** قرة العین است و سبز نیز گویند و گفته شود انشاء الله **جرجر** باقلاست
و گفته شود **جوجو المصری** ترمس است و گفته شد **جوهانق** و **جومدانق** کرمدانه است و کرمانه نیز گویند و در باب
کاف گفته شود انشاءالله **جراد** بپارسی ملخ گویند بهترین وی زرد بود و طبیعت وی گرم و خشکست در دوم چون بخور کنند
عسر البول را نافع بود خاصه زنان و گویند دوازده عدد از وی سر ببندازند و اطراف او با قدری مورد خشک
مستسقی بیاشامد شفا یابد و تقطیر البول را نافع بود و بخور کردن بدان بواسیر را سودمند بود و بریان کرده جهت
گزندگی عقرب چون بخورند نافع بود و اندرون وی و خایه وی چون بر کلف طلا کنند سودمند بود و گویند ملخ در
پای بر صاحب تب ربع آویزند نافع بود و خوردن ملخ جرب و حکه آورد و مصلح وی بقلة الحمقا بود با بزرقطنا
جراد البحر اربیانست و گفته شد **جرذان** فار است بپارسی موش خوانند چون بشکافند و بر گزندگی عقرب نهند درد

ساکن گرداند و گویند بریان کرده و گویند بر ثالیل و خنازیر چون بشکافند و طلا کنند نافع بود و چون و چون
شکافته بر موضعی که خار یا چوبی رفته باشد بیرون آرد چون طلا کنند و چون خشک کنند و بکوبند بغایت
خرد و با عسل بر داء الثعلب مالند بغایت نافع بود **جر اسیا** قراسیا است و گفته شود **جرز** بپارسی
گزر گویند و بهترین زرد بود و شیرین و گویند سرخ ترتر بود و زرد غلیظتر بود و غذای وی کمتر از غذای شلغم
بود و طبیعت وی گرمست در آخر درجهٔ دوم و تر است در اول باه را تحریک دهد و مسهل و ملطف بود بول براند
اما دیر هضم شود و منفخ و مولد خونی بد بود و باید که بغایت پخته بود و مصلح وی آبکامه و سرکه بود و خردل
و بصری گوید جزر مقوی معده بود که در وی لزوجه و بلغم غلیظ بود و سده جگر بگشاید و بهضم طعام بهتر ونبا
گوشت بود نیکو بود خاصه قطع بلغم بکند و سده بگشاید و مقوی پشت بود و شهوت جماع برانگیزد و چون با عسل
مربی کنند زود هضم شود و رطوبت وی کمتر شود و حرارت زیادت و باه را زیاده کند و منی بیفزاید و چون ببر که
نهند و علت معده و جگر و سپرز را نافع بود **جزر بری** اشقاقل است و گفته شد **جزر اقلیطی** هم جزر بری است
که گفته شد **جزمازج** ثمرة الطرفاست بپارسی گزمازک خوانند و بشیرازی گزباز گویند طبیعت وی گرمست
در اول درجهٔ اول و خشکست در آخر آن و گویند سرد است در اول قطع رعاف بکند و چون بپزند با آب
و سرکه و بر سپرز ضماد کنند نافع بود و ریشهای شیشه را سودمند بود و مقدار دو مثقال بود و چون بیاشامند
نفث دم را نافع بود و اسهال کهن و زنانی که رطوبات از رحم ایشان زیاده بود و یرقان را نافع بود و بر
گزندگی رتیلا ضماد کردن نافع بود و اسحق گوید مضر بود بسپرز و مصلح وی دوقو بود و گویند بدل وی بنیم
وزن آن پوست انار و نیم وزن انزروت سرخ **جبرودارو** خبرودار و سعد گفته شود **جبن** خشک هست
و گفته شود انشاءالله **جباد** زعفرانست و گفته شود انشاءالله **جنبک** تشمیزج است و گفته شود **جص**
جبسین است بپارسی گچ خوانند طبیعت آن سرد و خشکست چون ببرگ ببرشنه و بر سرکسی که رعاف داشته
باشند طلا کنند خون باز دارد و چون بر شکستگی استخوان طلا کنند نافع بود **جعده** فولیوزه خوانند و کبیر گویند
و کیسو نیز گویند و آن دو نوعست صغیر و کبیر وی بپارسی عنبر بید خوانند و صغیر بشیرازی کلاسر خوانند بهترین
آن صغیر بود و شامی تازه سفید و طبیعت وی گرم بود در سیوم و طبیعت عنبر بید گرم بود در دوم و هر دو خشک

بوند در دوم مفتح و ملطف بوند چون تر بود و جراحتهای تازه را نیکو بود و خشک آن ریشهای بد را نافع بود و با سرکه بر
سپرز ضماد کردن نافع بود و حیض براند و یرقان سیاه را نافع بود و کرم دراز و حب القرع بیرون آورد و گزندگی عقرب
و جانوران را نافع بود و چون در خانه بخور کنند یا بپراکنند در خانه گزندگان بگریزند و بسیار نافع بود دیگر اران و عصارهٔ
وی با عسل در چشم کنند تاریکی چشم ببرد و چشم را روشن کند و اگر در شاف حرارات کنند و با آب رازیانه و با آب پیاز ما
بسایند و در چشم کنند در ابتداء نزول الماء آب نافع بود و وی مضر بود بمعده و مصدع بود و اسحق گوید مصلح وی حماض است
و صاحب تقویم گوید بنفشه و بدل وی در اخراج دود و ادرار حیض و بول سوسن جبلی انار تر و چهار دانگ وزن آن پوست
سلیخه و گویند بدل آن فوتنج جبلی است جفری کوزی گویند و گفته شود انشاء الله جفت البلوط پوست بیرون بلوط
است و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم و قابض بود خون رفتن باز دارد خاصه از زنان و ریش روده و شکم ببندد
و بیشتر مطبوخ مستعمل کنند و بر فتق ضماد کردن نافع بود و بدل آن بوزن آن مورد و نیم وزن آن پوست انار و نیم وزن
الملی سرخ بیجان بادنجال و گویند بدل آن گلنار است جل ورد است و گفته شود انشاء الله جلبوب لبلابست و نوع
نیز گویند و عشقه و حبل المساکین و در لام گفته شود انشاء الله جلنار بپارسی گلنار گویند و بشیرازی گل صد برگ و آن گل انار است
نر است که بغیر از آن هیچ ثمر نیاید و بهترین آن فارسی بود و گویند مصری و طبیعت وی سرد و خشک است در دوم خون شکم ببندد
و ریش روده و ریش کهنه و فتق را نافع بود و دندان را محکم کند و زنانی که خون از ایشان روانه بود ببندد و اگر با سرکه و مغز
بر ورم لطوخ کنند باز گرداند و چون با سرکه بپزند و بدان مضمضه کنند جوشش دهن را نافع بود و عصارهٔ وی در طبیعت
مانند عصاره لحیة التیس بود و مقدار مستعمل از وی از یکدرم و نیم تا دو درم بود اما مولد سده بود و تباه وق گوید بدل وی
پوست انار است بوزن آن و گویند بدل آن طراثیث است بوزن آن جل نسرین ورد صینی است و گفته شود انشاء الله
جلبهنک جبلهنج است و گفته شد جلجلان صاحب حوزه گوید سمسم است و صاحب منهاج بیکقول دارد که سمسم است
و این هر دو خلاف است بتحقیق کزبره یابس است بپارسی کشنیز خشک گویند و گفته شود انشاء الله جلبان خلر خوانند و خرتی
و گفته شود انشاء الله جلید ثلج است بپارسی برف گویند و سرد است بالطبع و خشک است بعرض و مزاج اصلی وی تر است
و خشکی وی عارضی است و آب وی درد دندان که از گرمی بود نافع بود و هضم قوت دهد اما اعصاب و معده را زیان
دارد و پیران را بد بود و سرفه آورد خصوص کسی را که خلط سرد در معدهٔ وی بود و تشنگی آورد خوردن برف و آب وی علاج

که در حلق چسبیده بود و بسیار دو آبی از وی حاصل شود بد باشد بسبب آنکه هرچه لطیف ولیت در سبق بتحلیل
رفته باشد و صفت جد گفته شود انشاء الله جلوز صاحب منهاج گوید گویند فندق است و صاحب جامع
گوید بندق است مطلق هر دو سهو کرده اند و در لغت جلوز جلغوزه است و صاحب جامع گوید جلغوزه
هندیست و مؤلف گوید الحق تحقیق جلوز لوز البربر است و روغن وی را زیت الهرجان گویند و اهل جنوب
الاقصی ارجان و ارقان خوانند و آن بادام کوهیست بشیرازی بحرک خوانند و قایم مقام جلغوزه بود در منفعت
و طبیعت وی گرم است در درجه اول و گویند در دوم و خشک است در اول و در وی اندک رطوبتی هست باه را قوت
دهد و منی بیفزاید و درد پشت را نافع بود و گزندگی عقرب و رتیلا را نافع بود اما دیر گوار و هضم بود و دیر از
معده بگذرد و مضر بود بسر و مصلح وی شکر بود و بدل وی جلغوزه جلغوزه حب صنوبر کبار است و در حا گفته
شود جلجلان المصری کنجد است و گفته شد جلجلان الحبشه خشخاش سیاه است و گفته شود انشاء الله جلنجوجه
فوتنج بریست و گفته شود انشاء الله جلمات ناقند است و گفته شود انشاء الله جمهوری این مؤلف گوید صاحب
منهاج آورده که شراب انگوری بود که سه سال بران گذشته بود و صاحب جامع گوید شراب چون بجوشانند تا بنیمه
آید جمهوری گویند و مولانا حکیم الدین اسمعیل گوید شراب انگوری چون بجوشانند تا سه من بیک من آید آنرا جمهوری
گویند جمار شحم النخله خوانند و قلب النخله نیز گویند و آن لب نخل است بپارسی مغز سر درخت خرما گویند و پیه خرما
خوانند و دل خرما گویند و بهترین آن تر شیرین بود و طبیعت آن سرد و خشک است در اول و گویند در دوم و قابض بود
سودمند بود جهت خشونت حلق و اسهال و خون شکم و گزندگی زنبور ضماد کردن نافع بود و وی قوت احشا بدهد جهت
مره صفرا نافع بود و مضر بود بسینه و حلق و دیر از معده بگذرد و مصلح وی خرما بود یا عسل و گویند بدل وی حماض بود
جمار النهر جار النهر است و گفته شد جمجان جیلدارو است و صعتر و کیلدارو نیز گویند و آن سرخس است و گفته شود
انشاء الله تعالی جمد بپارسی یخ گویند و آن بعضی بر بعضی فضیلت دارد و بهتر بود بسبب آبی که از آن بسته شود
اگر آبی نیک بود آن یخ نیک بود و اگر بد بود آن یخ بد بود و منفعت وی در برف نزدیکست بیکدیگر اما یخ لطیفتر
است جمسفرهم حماحم سلیمن گویند و آن ریحان سلیمان علیه السلام است و در راء گفته شود انشاء الله جمد صینی ثلج
صینی است و گفته شد جمست سنگیست بنفشی که بسرخی مایل بود و معدن آن سه روزه مدینه رسول الله صلعم

است اگر از ظرفی از وی شراب بیاشامند مستی نکند اگر چه حریف بود که و آنکس که با خود دارد از نقرس ایمن بود و اگر در
شب جامه خواب نهند از احتلام ایمن باشند باذن الله تعالی جمیز نوعی از انجیر است بیونانی سیقومورس گویند و اعجام
سوقامیس نیز گویند و معنی آن تین احمق است و ورق آن بورق توت ماند و بغایت بی طعم بود و درخت
وی بسیار شیر بود و در وی قوتی جاذبه بود از عمق بدن و شیر وی نافع بود جهت اورامها که دشخوار تحلیل یابد
و خنازیر و طبیخ وی نزف دم را نافع بود و عصاره و ورق وی بر ورمهای صلب با آرد جو ضماد کردن سود دهد
و دمامیل نضیج دهد و جا اشق بر سپرز ضماد کردن نافع بود و گزندگی جانوران خوردن و طلا کردن سود
دهد و معده را بد بود و شکم براند و غذا اندک دهد و داوی آن بود که بعد از آن کلنگبین با سکنجبین خورند جمجم
بیخی است که بشقاقل مصری ماند برنگ و گویند از زمین زرجرد و گویند آنرا بسوزند زرین از زمین برکشند
و در میان اهل چین عزیز باشد و گویند از ترکستان خیزد و معروف بود بجم خطائی نافع بود جهت ربو و ضیق النفس
و خناق را سودمند بود و مقدار مستعمل از وی نیم درم بود جنطیانا دو نوع است یک نوع رومی و یک نوع مغانی
و آن بیخی سرخ است مانند انگشت سطبرتر و بزرگتر و گویند ویرا بنام پادشاهی خوانند که ویرا جنطیا نام بود و گویند
جنطیس الملک و بهترین وی رومی است که بغایت سرخ و خوشبوی بود و طبیعت وی گرم است در سیوم و خشک
در دوم سده جگر و سپرز بگشاید و حیض و بول براند و چون نیم مثقال با شراب بیاشامند تریاق گزندگی عقرب و همه
گزندگان بود و چون با عسل بسرشند و آب نیم گرم و بر موضع گزندگی ضماد کنند نافع بود و اگر فرزجه از وی زن بخود بر
گیرد بچه بیندازد و تریاق گزندگی مار و سگ دیوانه و زهرهای کشنده بود و درد جگر و معده و ذات الجنب را نافع
بود و دردهای چشم بعوض افیون مستعمل بود و بهق را زایل کند و اسحق گوید مضر است بسینه و مصلح وی استو
لوقندریون بود و بدل وی رازی گوید یک وزن و نیم اسارون و نیم وزن آن پوست بیخ کبر و گویند بدل آن زراوند مدحرج
است و ابن زهر در خواص آورده است که هر زنی که خون حیض زیاده برد و بازنه بند ببندند جنطیانا رومی و بگوید
و ما جنا بر بند و بر دست بند خون باز دارد و این مجرب است و تجربه رفته بارها جندبیدستر قسطوریون گویند و
خرمیان هم خوانند بپارسی قندس قیزی گویند و خایه سگ آبی هم گویند و آن خصیه حیوان بحری که هم در آب
زندگانی تواند کرد و هم بی آب و آن حیوانرا قندز خوانند و بهترین آن بود که دو خصیه بهم پیوسته بود و پوست

آن بغایت رقیق بود و آنچه سطبر بود و هر دو بهم پیوسته نبود مغشوش بود و غش آن بجاوشیر و صمغ کنند و اندکی جند
بیدستر و خون بسرشند و در مثانه گوسفند کنند و خشک کنند و طبیعت جندبیدستر گرم و خشک است در سیوم
و گویند در دوم و وی لطیفتر از همه مسخنات بود نافع بود جهت عصب سرد و فالج و رعشه و خدر و نسیان و
صداع که از سردی بود بخور کردن و محلل نفخ بود و حیض براند و بچه مرده بیندازد و مشیمه بیندازد و صاحب
منهاج گوید شربتی از وی زیاده از یکدرم نشاید و صاحب مفرده گوید دو ملک جندبیدستر و قدری فودنج بری بیاشامند
حیض براند و بچه و مشیمه بیرون آورد و چون بکوبند و بپزند و بغایت سحق کنند و در چشم کشند جلاء چشم بدهد و
چون با سرکه بیاشامند مقدار نیم مثقال فواق را نافع بود و چون بپشم پاره زن بخود برگیرد بادهای سرد که
در رحم بود سود دهد و بر گزندگی عقرب طلا کردن نافع بود و با سرکه آشامیدن دفع سموم داروی کشنده
بکند و سده که در اعضاء باطن باشد بگشاید و گری که سبب آن سردی بود سود دهد و چون مقدار عدسی بروغن
ناردین بگدازند و بر سر طلا کنند مصروع را نافع تر بود و چون در روغن حل کنند و جهت خدر و استرخاء اعضاء
و فالج و نقرس سرد بغایت سودمند بود و اگر بیاشامند تریاق سمهای سرد بود خواه حیوانی و خواه نباتی
خاصه افیون و خربق و قولنج سرد خواه بلغمی و خواه ریحی خوردن و طلا کردن و حقنه کردن نافع بود و خفقان
که از سردی بود سودمند بود و اگر در تغییب بکار برند عسر البول را که از خلط بلغمی بود سود دهد و کندی در کتاب
سمیات آورده که جندبیدستر که لون آن بسیاهی زند بیک کشنده بود بعد از یک روز و ابن جزار همچنین گوید
و صاحب منهاج گوید اغبردی کشنده بود در روز و مداوای آن بقی کنند بشبت و فودنج و سیستان و عسل
و بعد از آن حماض اترج بدهند که با دو درم دیت پادزهر فواکه ترش با سرکه یا شیر خر و بدل وی بوزن آن
و نیم وزن آن فلفل و گویند بدل آن مشک است جنجر عصی الراعی است و گفته شود ان شاء الله جنتوریه قنطور
یون است و گفته شود ان شاء الله جنجل در دشت بسیار باشد و طبیعت آن گرم و تر است در اول طبیعت را
نرم دارد و گرم مزاج را موافق بود و خونی اندک از وی حاصل شود و بدل آن هلیون جنبد الرمان گل انار
بستانی است شیرازی گلنار خوانند و منفعت وی نزدیک بجلنار جناح البیض خشف است و گفته
شود ان شاء الله جناح مطلق راس است و هم گفته شود ان شاء الله تعالی جناح النسر

باقلا است وگفته شد جنبید صعتر است وگفته شود انشاالله جوز هسف خوانند بپارسی کردکا گویند
و طبیعت آن گرمست در سیوم و خشکست در اول درجهٔ دوم وگویند گرم وترست در دوم و مسیح گوید گرمست
دوم و خشکست در اول بهترین وی آن بود که پوست وی تنک بود و ورق وی و پوست قابض است اندرونی
که بر مغز جسفیده است رقیق در وی قبض بود و شکم ببندد و پوست سوخته وی مجفف بود بغیر لذع و مغز جوز
چون بخایند و بر ورم سوداوی که ریش شده باشد ضماد کنند نافع بود و جمع وی بر ریشهای گرم نافع بود و چون بریان
باشند و مغز وی معقد را ساکن گرداند و شکم ببندد و چون نا بریان بخورند شکم براند و اگر بسیار خورند کرم دراز
و حب القرع بیرون آورد و اگر با انجیر و سداب بخورند پیش از انکه دو یه قتاله باد زهر آن باشد و اگر بعد از ان بخورند
همین سپس و چون با عسل و نمک و پیاز میزند و بر گزندگی سگ دیوانه و گزندگی آدمی نهند نافع بود و چون
با پوست سبز اب و زیت بسوزانند و بر سر کودکان مالند موی سیاه کند و برویاند و بر داء الثعلب نیز نجابت
سودمند بود و پوست اندرونی وی چون بسوزانند و سحق کنند و با شراب بسرشند و زن بخورد بر گیرد منع خون
حیض بکند و پوست درخت وی و ورق آن چون در ملسا زوی بپاشامند تقطیر البول را نافع بود و شریف
گوید پوست گردکان سبز بکوبند و چند پاره خبث الحدید در ان اندازند و یک هفته رها کنند و هر روز جنبانند
بجنبانند بعد از ان خضاب کنند موی سفید سیاه گرداند و صبغی عجیب بود و چون جراز و قوبا بدان بمالند
منفعتی تمام دهد و این مولف گوید چون جوز در اقلیمی دیگر برند که در ان نروید انجا زهری بود چنانچه
دانگی از وی کشنده بود و چون با آب بجوشانند و آب آن مضمضه کنند لثه را محکم گرداند و استرخاء آن
زایل کند و خوردن گردکان گرم مزاج را مضر بود معقد مصدع بود و زبان گران کند و دهان و حلق را
زیان دارد و مصلح وی سکنجبین بود یا خشخاش و بادام و گردکان کهن نباید خوردن که بد بود و غثیان و
غشی ذکر آورد و نزدیک بود به کسی که عنصل خورده باشد برب فواکه ترش مانند رب غوره و ریباس
و سیب کنند و بدل آن بوزن آن حبة الخضرا بود و گویند جوز هندی جوز هندی نارگیل است وگفته
شود انشاالله جوز جندم گوز گندم خوانند و جوز الحمام گویند بشیرازی گل گندم گویند رازی گوید گرم
و تر است منی بیفزاید و فربهی آورد و باه را برانگیزد و قطع نزف دم بکند و قوباء را زایل کند و منع از روی گل خوردن

بکند و قولس گوید در وی قوة مبرده مطفی بود و اندکی مجفف بود جوز بوا جوز الطیب خوانند و بهترین آن
سرخ فربه بود و طبیعت آن گرم و خشکست در سیوم نمش را نافع بود و بوی دهان خوش کند و قوة جگر و معده
بدهد خاصه فم معده و سبل را سودمند بود و قوة باصره بدهد و شکم ببندد و عسر البول را نافع بود و منع قی
بکند و درد سپرز کهن و سده را نافع بود و باستسقای لحمی سودمند بود و مقدار مستعمل از وی تا دو درم بود
و بدل وی یک وزن و نیم سنبل الطیب بود و گویند بدل وی بوزن وی بسباسه است و اسحق گوید مضر بود به
شش و مصلح وی عسل بود و صاحب تقویم گوید طبیعت ببندد و ممسک بود و مصلح ان جلاب گرم بود
جوز الابهل ثمرة العرعر است وگفته شد جوز القی مانند خربق سفید بود در قوة و طبیعت آن گرم
و خشک بود مقوی بلغم و رطوبة بود و مقدار دو درم در فالج و لقوه و مانند آن نافع بود و بدل آن بوره و
دخ دل بود جوز ماثل جوز ماثم نیز گویند و جوز ماثا و جوز مهابل و جوز مفاثل و جوز رب هم گویند و
بهندی تتوره گویند و داتوره نیز گویند بشیرازی کوزکنا خوانند و آن دو گونه است یکنوع بشکل جوز القی
بود و یک نوع خارناک بود مانند جوب سوهان خشن و لون پوست وی سیاه بود و زرد رنگ و سفید
رنگ نیز بود و دانه وی از تخم بادنجان بزرگتر بود و از تخم لفاح کوچکتر و زرد رنگ بود و اندرون جوز وی
پر تخم بود و پوست وی رقیق بود و سردی مانند سر بادنجان لفاح بود و طبیعت وی سرد است در چهارم
و تر بود نافع بود جهة حرارة مفرط ملتهب چون قیراطی از وی بخورند دماغ زایل بود و سکر آورد و دو دانگی
از وی صاحب جامع گوید مضر بود به دل و یکم اندی کشنده بود در روز و مغثی و مقوی و منوم و مسبت
و مخدر بود و مداوای وی بقی کنند با آبی که نطرون در وی جوشیده باشند با روغن و بعد از ان شیر تازه بدهند
با سرکه که صعتر و انجدان و فودنج کوهی در وی جوشیده باشند و گویند یک مای از تازه وی البته کشنده بود
و نیم دانگ در شراب بکسی دهند مستی زیادت آورد جوز الکوثل جوز القی است وگفته شد جوز المرج
حبکا کنج کوهی است وگفته شد جوز السرو بهترین وی تازه بود و بشیرازی گوز کلاغ خوانند طبیعت
وی سرد و خشک بود و قابض و اسحق گوید گرمست در اول و خشکست در درجهٔ دوم بر فتق ضماد کردن
نافع بود و با ابریشم و ابراشش و قطع خون بکند و قوة اعضا بدهد و چون بکوبند با انجیر و فتیله سازند

و در پنبه نهند گوشت زیادت بخورد و با شراب سودمند بود جهت عسر النفس سرفه کهنه و بلغم و نسیان
و مقدار مستعمل از وی نیم درم بود تا نیم مثقال و اگر بجوشانند و زنی که رحم وی بیرون می آید یا مقعد سودمند
بود و صاحب تقویم گوید مضر بود بدل و اعصاب و مصلح وی عسل بود و روغن بادام و جالینوس گوید بوی وی
خوش کند و سده بگشاید و قوه معده بدهد و صداع سرد را نافع بود و چون با عسل و گلاب بر سر طلا کنند درد
دیسقوریدوس گوید مقوی جگر و معده و سپرز و امعا باشد و درد شقیقه را نافع بود و ذهن را تیز کند و فولس گوید
طبیعت را ببندد و از خون و صفرا و قوه بدن زیادت کند و نشف رطوبات از عروق بکند و اسحق گوید
صفرا آورد و مصلح وی عسل بود و بدل آن صاحب منهاج گوید نیم وزن آن پوست انار و نیم وزن آن کوزه
سرخ بود و گویند بدل آن نیم وزن آن ابهل و نیم وزن آن ابهل و نیم وزن آن کوزه سرخ و گویند بدل آن نیم وزن
آن کزمازک و نیم وزن آن پوست انار است جیلدارو رقعا خوانند و آن سرخس است و گفته شود ان شاء الله

باب الحاء

حاشا ماهون گویند و
در مصر نیز گویند و صعتر الحمار است هم خوانند و جعفس گوید بوده نه کوهیست و گویند ورق خردل نباتا بنبع
و گویند برگ سپند است که دشتی باشد آنچه محقق است نوعی از بوده کوهیست گلهای کوچک بسیار دارد مانند خرما که
بسرخی مایل بود و قصبه باریک دارد مانند قصبه اذخر و برگها دارد شبیه برگ جعده و کبیره و بیشتر در کوه بود و در آ
کوه نیز باشد طبیعت آن گرم و خشکست در سیوم و گویند در دوم محلل و مقطع بود و مسخن و حیض و بول براند
و بچه بیندازد و سده بگشاید و بر عرق النسا با شراب و سویق ضماد کردن نافع بود و سینه و شش را پاک کند و منع نفخ
دم بکند و اگر با نمک و سرکه بیاشامند مسهل کیموس بلغمی بود و اگر با سرکه بر ورم بلغمی ضماد کنند تحلیل دهد و محلل خون بسته
بود و ثالیل را تحلیل دهد و نمش را و اگر در طعام کنند و بخورند ضعف چشم را نافع بود و قوه باصره نگه دارد و معده
و جگر را پاک کند و چون سحق کنند و با آب و عسل بسرشند مقدار دو ماه بیاشامند قولنج را نافع بود و قوه بگرده
بدهد و مجامعت را نیکو بود و درد دهن و حلق را سودمند بود و مقدار دو درم مستعمل بود و جالینوس گوید فالج
و لقوه و نسیان را نافع بود و اندروماخس گوید چون بکوبند سحق کنند و بعسل بسرشند و بر سر طلا کنند سودمند بود
و اسحق گوید مضر بود به شش و مصلح وی نعناع است و بدل وی سنجیده وزن او و نیم صعتر کوهی و گویند یک وزن و نیم افتیمون

و شراب وی اشتها بیاورد و هضم بکند و مسهل کرم و بلغم باشد حافر المهر سوده نجا نیست و گفته شود ان شاء الله حاج
خاریست که ترنجبین از وی حاصل میشود و نبات کشوث بر وی پیچیده شود و بشیرازی خار ار خوانند عصاره
وی چون در چشم کنند سفیدی ببرد و تاریکی زایل کند و کل وی جهت بواسیر بغایت سودمند بود حالوما انجار است
و ابو خلسا گویند و گفته شد حافظ النحل و حافظ الاطفال هر دو اسم فرفیونست و گفته شود ان شاء الله افربیون
نیز گویند حالق الشعر فاشر است و گفته شود ان شاء الله تعالی حافر حمار الوحش سم خر گورست چون بسوزانند
و بیاشامند صرع را نافع بود و چون با زیت بیامیزند و بر خنازیر طلا کنند تحلیل کند و داء الثعلب را نافع بود و
حافر البرذون سم استر است چون بسوزانند صرع را سودمند بود و چون با زیت بر داء الثعلب و خنازیر طلا کنند
نافع بود ان شاء الله حافر الحمار سم خر است چون از سم راست وی نگین سازند و مصروع با خود نگاه دارد صرع
از وی زایل شود و دیسقوریدوس گوید سحاق وی چون بسوزانند و بیاشامند خیلی روز متواتر هر روز بوزن
فلجنار مصروع را نافع بود و چون با زیت بیامیزند و بر خنازیر طلا کنند بگدازاند و بر داء الثعلب طلا
کردن نافع بود و بر شقاقی که از سرما بود ضماد کنند زایل کند حب النیل قرطم هندیست طبیعت آن گرم و خشکست
در دوم و گویند در اول و گویند در سیوم و گویند سرد است نافع بود جهت برص و بهق سفید و مسهل خلطهاء
غلیظ بود و سودا و بلغم و کرمها و حب القرع و شربتی از دانگی تا نیم درم بود با داروی یابی بکرد و عرق النسا و نقرس
را نافع بود و آنچه از درد اخلاط در مفاصل جمع شده باشد مجموع براند و امعا را بشوید و قوه معده بدهد و سده
جگر بگشاید و ورم سپرز و مسهل مرار سودا بود و وی کرب و غثیان آورد و دالی آن بود که بروغن بادام چرب
کنند و بهلیله کابلی خلط کنند و بدل وی در اسهال و دفع سودا نیم وزن آن تخم حنظل و دانگی وزن آن
حجر ارمنی باشد حب المساکین لبلابست و گفته شود ان شاء الله حب الضراط مازریونست و گفته شود
حباقادرق گویند و آن خندقوقی است و گفته شود حبق فودنج است و گفته شود حب عزیز
حب الزلم است و گفته شود ان شاء الله و این مولف گوید حب عزیز غیر حب الزلم است و آن بشکل هیلی
است و وقتی که در غلاف بود و رنگ بیرون وی زرد بود و اندرون وی بغایت سفید بود و خوش
طعم قوه باه زیاده کند و منی بیفزاید و سمین کند حب اللهو حب الکاکنج است و گفته شود ان شاء الله تعالی

حب حبکلا حب السمنه است وگفته شود انشاالله حب الوز لسان العصافیر است وگفته شود حب السمنه
حبیست سیاه رنگ از نخود کوچکتر وخراسانیان از انقل خواجه خوانند پوست وی بغایت سیاه بود و مغز وی
بغایت سفید وطبیعت وی گرم وتر بود در اول وگویند در دوم منفعت وی آنست که فربهی آورد ومنی زیاده کند
وباه را قوة دهد ومقدار دو درم بکوبند ودر آب بمالند وصافی کنند وقدری آرد قند در روغن بادام شیرین یا
کنجد حلوا پزند وبیاشامند بدن لاغر را فربه کند چون سبب لاغری از سردی بود وخشکی بود ووی دیر از معده
بگذرد ومضر بود بشش ومصلح وی قند بود وبدل آن نیم وزن آن مغز پسته ونیم وزن آن کنجد وگویند بدل آن
حب محلب بود حب الزلم گویند بزر الحرشف است ودر شیراز حب الحرشف مشهور است بحب الزلم بپارسی
تخم کنگر گویند والحق محققست آن تخمیست بلون حیل ومثلث شکل بود وتجبان با پوست توان خائیدن
ومنبت وی در شهزور بود وفلفل السودان خوانند وابن ماسویه گوید گرمست در سیوم وتر است
در اول وعیسی گوید گرمست در دوم وتر است در اول وصاحب منهاج گوید گرم وخشکست ودر وی رطوبتی
عرضی فضلی بود منی زیاده کند بغایت وتحریک شهوة جماع بکند وبدن را فربه کند وقوة بدهد وخربق گوید چون
بخایند وبر کلف روی طلا کنند زایل کند ووی مولد صداع بود ومصلح وی بنفشه بود وبدل وی شقاقل
حب الخروع بپارسی تخم بیدانجیر خوانند وبشیرازی کنتو ودر باب خا در صفت خروع منافع وی گفته شود
انشاالله تعالی حب البلسان تخم بلسان مصری بود وآن بغیر از مصر جای دیگر نروید وصاحب منهاج
سهو کرده است که گفته کتان هیوفاریقونست وهیوفاریقون گفته شود انشاالله در ها وطبیعت حب بلسان
گرم وخشکست در دوم نافع بود جهة بلغم وسودا وورم گرم که در شش بود وسرفه وعرق النسا وصرع ودوسدر
وعسر البول وگزندگی جانوران را نافع بود چون بیاشامند واگر بیاشامند وزن در آب ان نشیند رحم را بگشاید
وجالینوس گوید در سر کهن را سودمند بود ودرد معده ورو وقسطی گوید برد معده را نافع بود وموی
بر داء الثعلب وداء الحیه برویاند وبیخ موی را قوت دهد ودیسقوریدوس گوید قوة معده بدهد واشتها
طعام باز دید کند وهر بلغمی که در معده بود زایل کند ودرد پهلو وربو وضیق النفس را نافع بود ومقدار مستعمل
از وی درم بود وگویند مضر بود بمثانه ومصلح وی کثیرا بود وبدل آن عود بلسان بود وگویند بدل آن نیم وزن

آن بوجب سلیخه ودو یک آن ببباسه حب ذخبین نیز گویند وآن دفلی است وگفته شود حب ملوع
ابلبولت وگفته شد حب الاثل گرمازک خوانند وگزمازق گویند وآن جزمازج است وگفته شده است علم
حب الکاکنج جوز المرج خوانند وآن بزر الکاکنج است وآن دو نوعست یکنوع را بشیرازی عروس در پرده
خوانند ویک نوع دیگر کجوس خوانند بهترین آن بزرگ سرخ کوهی بود وگویند بستانی وطبیعت آن سرد
است باعتدال وخشکست وعیسی گوید سرد وخشکست در آخر درجه اول تا دوم وگویند در سیوم معض را نافع
بود وبول براند وریش گرده ومثانه را نافع بود وارساسوس گوید صرع را نافع بود واگر که عارض
شود در سر چون دانگی از وی با دانگی شونیز سحق کنند وبا روغن بنفشه بیامیزد ودو بار بدان سعوط
سازند تا سه بار زایل کند وفولس گوید چون یک جزو از وی خشک کرده سحق کنند با جزوی از شیح ارمنی و
بیاشامند کرمهای که در شکم بود بیرون آورد ووی مضر بود بگرده چون بسیار مستعمل کنند وحذر در سر پیدا
کند ومصلح وی گل پارسی بود وجالینوس گوید بدل آن عنب الثعلب است حبة السودا شونیز است وگفته
شود انشاالله حب السفرجل بپارسی به دانه گویند بهترین آن بود که از به ترش گیرند وطبیعت وی سرد
وتر بود ودر دوم ملینی بود بی قبض نافع بود جهة خشونة حلق وقصبه شش ولعاب وی ترطیب کند و
یبوست زایل کند وحرارة ساکن گرداند ومقدار دو درم از مغز وی چون بکوبند با نبات وحب سازند با لعاب وی
با نبات وروغن بادام بخورند سرفه گرم را سودمند بود واسحق گوید مضر بود بگرده ومصلح وی نبات بود وبدل وی
بزر قطونا حب الترشا بزر الحماض است وگفته شد حب النقد بزر الفنجنکشت است وگفته شد حب القطن
خیسفوج گویند بپارسی پنبه دانه گویند بهترین وی بزرگ مغزدار بود وطبیعت وی گرم وتر است در دوم
وگویند سرد است نافع بود جهة ربو وسینه را نیکو بود وسرفه را نافع بود وطبع نرم دارد ومقدار مستعمل از
وی هفت درم بود وگویند مضر بود بگرده ومصلح آن خمیره بنفشه بود وبدل آن تخم کنگر بود حب العرعر
ثمرة العرعر است وگفته شد حب المنشم حبیست بمقدار فلفل ولون وی میان زردی وسرخی بود بغایت
املس وخوشبوی بود وزود شکن ومغز وی بغایت سفید بود وعطر واهل یمن وحجاز در عطریات بکار برند
وطبیعت آن گرم وخشکست در دوم استرخاء معده سرد در الغایت مفید بود وقوة تمام بدهد وهضم را یاری دهد

و نشف رطوبات بکند و مقوی احشا سرد بود و با عسل اعصاب را نافع بود و باه زیادت کند
حب القلقل بزر الرمان بری است بپارسی نار دانه دشتی خوانند و مغاث بیخ وی و بمقدار نزدیک
بلوبیا بود و در طعم وی اندک تلخی بود و خوشبوی بود و بلون سفید بود و طبیعت وی گرم و تر بود در دوم
و گویند خشک بود قوت بدن تمام حرکت بدهد و فربهی آورد و چون بکنجد و عسل طبرزد اضافه کنند باه را زیادة کند و بریان
کرده نیکوتر بود اما مصدع بود مصلح وی روغن گل و سرکه بود و اگر بسیار خورند هیضه آورد و معده را بگزد
اولی آن بود که با قند یا عسل خورند و بدل آن بوزن آن تودری سفید و چهار دانگ وزن آن مغز تخم خیارزه
و نیم وزن آن اهل بود و گویند بدل آن بوزن آن مغاث و بوزن آن حب صنوبر بود **حب الغار** مانند فستق
بود و پوست وی بغایت سیاه و تنک بود و مغز آن بدو نیمه بود بغایت سخت و لون آن بزردی مایل بود و اندکی
عطریة در وی بود و طبیعت وی گرم و خشک است در سیوم در ماه چون منتج بپاشانند نافع بود جهة [illegible]
زلان و چکیدن بول و از خواص وی آنست که نقیع وی چون در خانه بیفشانند مگس بگریزد و وی سود مند بود
جهة سپرز که از رطوبة بود و چون با راسن بیاشامند در هر که از سبب بلغم و ریاح غلیظ بود نافع بود و اگر در ملعقه
سحق کنند و بیاشامند در ساعت مغص را ساکن گرداند و وی مضر بود بجگر و حوالی آن و مصلح وی زرشک
تازه بود و بدل وی حب محلب بود یا مغز بادام تلخ **حب الصنوبر الکبار** جلغوزه است و درخت وی کوچکتر از حب
صنوبر صغار بود و از سیستان خیزد و درخت وی را سوس خوانند و طبیعت جلغوزه گرم بود در اول
و گویند در دوم و گویند معتدلست و در وی اندکی حرارة هست و رطوبة و جالینوس گوید گرم و تر بود سودمند
بود جهة درد پشت و درد اعصاب و رعشه و عرق النسا و استرخا و شش را پاک کند از خلط که باشد و باه را
زیادة کند و منی بیفزاید و شیر زنان و سنگ مثانه بریزاند و سودمند بود جهة گزندگی عقرب با انجیر خشک
یا خرما یا کلنگبین و شریف گوید چون بکوبند و با عسل بسرشند و هر روز ناشتا سه درم بخورند از فالج خلاص
یابند و اسحق بن عمران گوید چون با عسل بخورند مجامعت را زیادة کند و گرده و مثانه از سنگ و رمل پاک گرداند و گویند
طبیعت وی گرمست در دوم و خشک در اول وی مصدع سر بود مصلح وی خشخاش و شکر بود و بدل **حب محلب**
مقشر بود بوزن آن و نیم وزن آن بادام سفید کرده و ابن ماسویه گوید بدل آن مغز تخم خربزه بود و گوید جوز هندی

[illegible]

و گویند لوز البربر **حب الصنوبر الصغار** بپارسی تخم کاج گویند و آن تخمیست مثلث شکل در میان غلاف
جوز کاج بود و در طعم مانند جلغوزه بود و طبیعت آن گرم و خشکست در دوم منضج و محلل بود نافع بود
جهة استرخا و ضعف بدن و فربهی آورد و رطوبات فاسده که در شش بود خشک گرداند و قوة معده بدهد
چون با افسنتین ضماد کنند و چهار درم از وی منی بیفزاید خاصه که با کنجد و قند بود و مثانه و گرده را قوة دهد اما مضر بود
بر معده را بگزد و بسیار خوردن مغص آورد و تریاق وی حب الرمان بود و گزیدن معده در آب گرم [illegible]
و با عسل بخورند و محرور مزاج با قند و بدل وی حب المحلب مقشر بود یا نیم وزن آن مغز بادام سفید و گویند
بدل حب صنوبر صغار حب صنوبر کبار است **حب الراس** صاحب [illegible] گوید میویزج است و سهو کرده است
و صاحب منهاج ماهیت آن راست گفته است که آن زرد رنگ و طعم آن تلخ بود و گرد شکل بود مانند تخم مخلصه و از کوهستان
فارس خیزد و از کردستان همدان و آنرا دانج و رخ خوانند و راسن دو نوعست جبلی و بستانی این تخم جبلی است و آن
بستانی در باب را در صفت راسن گفته شود انشاء الله و این نوع که گفته شد قوة موی بدهد و از آفات نگاه دارد و چون
بکوبند خرد و بدان سر بشویند و اگر طلا کنند شاید **حب القلت** ماش هندیست و در قلت گفته شود انشاء الله
صفت آن **حب العصفر** قرطم است و گفته شود انشاء الله تعالی **حب الآس** تخم مورد خوانند بهترین وی بستانی
بود فربه رسیده تازه و طبیعت وی سرد و خشکست و قابض و بقراط گوید سرد و خشکست در دوم و گویند گرم است
شکم ببندد و منع نفث دم بکند و معده و احشا را قوة دهد و بول براند و سرفه را نیکو بود و مقدار ماخوذ وی سه درم
بود و صاحب تقویم گوید پنج درم ریشهای اندرونی را نافع بود و گزندگی رتیلا و عقرب چون با شراب بیاشامند و بپاشند
نافع بود و ریش مثانه را سودمند بود خواه خشک و خواه تر و چون بپزند با شراب ضماد کنند بر ریشها کفین و
قدمین زایل کند و چون تر بود و بکوبند و با شیر بر ورم چشم ضماد کنند تحلیل دهد و جرب و بواسیر و ورم مقعد را نافع
بود و چون بدان طلا کنند با عسل و چون سحق کنند و بر کلف روی طلا کنند با آب ببرد و قلاع را نافع بود و اسحق
گوید بسیار بوی مضر بود بمثانه و مصلح وی صمغ عربی بود و بدل وی آب ورق وی بود با نیم وزن آن سعتر و گویند بوزن
آن **حب الرمان** بپارسی انار دانه گویند بهترین وی ترش فربه بود و طبیعت سرد و خشک و قابض بود و ترش
وی چون خشک بود شکم ببندد و منع مواد صفراوی بکند و غثیان ساکن کند و قی باز دارد و فم معده گرم را قوة دهد

وعصاره وی خاصه ترش چون به پزند با عسل بیامیزند نافع بود جهت ریشهای که در دهن بود و در معده وریشهاء
پلید و گوشت زیاده و درد گوش و اندرون بینی که ریش شده باشند و بدل وی سماق بود **حب الانبرباریس**
انبرباریس است و گفته شد **حب البان** دانه ایست بشکل فستق اما پوست وی تنک بود و سهل شکسته باشد
وانرا فستق العادیه خوانند و طعم وی تلخ بود با قبض و این مولف گوید آن ثمر نوعی از طرفا است و در
جرون انرا برکز گویند و بهترین وی بزرگ خوشبوی بود و طبیعت وی گرم است در سیوم و گویند گرم است
در اول سودا و بلغم را نافع بود و مقدار مستعمل از وی تا دو درم بود جلا بدهد و ثالیل و کلف و دانها که بر روی پیدا
شود و جرب و حکه را نافع بود و سده جگر و سپرز بگشاید و صلابت آن نرم کند چون با آرد کرسنه ضماد کنند و اسحق
گوید مضر است بجگر و مصلح وی رازیانه است و دیسقوریدوس گوید بدل وی بوزن وی قشور السلیخه بود و
گویند بدل آن بوزن آن فوه و نیم وزن آن قشور سلیخه و ده یک آن بسباسه و آنرا بشیرازی تخم غالیه گویند **حب
الملوک** ماهودانه است و گفته شود انشاء الله **حب الغنا** عنب الثعلب است و گفته شود **حب المحلب**
بپارسی نیوند مریم گویند بهترین وی فربه بود و طبیعت وی گرم و خشک است و گویند معتدل بود و گویند سرد است
قول اصح آنست که در وی حرارت بود و جلائی قوی و بعضی گویند گرم است در دوم و خشک است در اول محلل بود و بول
براند و چون بکوبند و بر کلف طلا کنند نافع بود البته و کرم بکشد و حب القرع بیرون آورد و سده جگر بگشاید و سپرز
و نقرس را سود دهد و سنگ گرده و مثانه بریزاند و خون حیض براند و درد پشت را سودمند بود و قولنج بگشاید
و دردهای اندرونی ساکن کرداند و رطوبتی که در سینه و شش بود پاک کرداند و گویند مضر بود بدماغ گرم و
احشا و مصلح آن رب انبج یا ریباس بود و بدل وی گویند مغز بادام تلخ سفید کرده بود **حب الریباس**
بپارسی تخم ریباس خوانند بهترین وی تازه بود و طبیعت وی سرد و خشک بود و قابض باشد و نافع بود جهت قی
صفراوی و جرب و حکه و بدل وی تخم حماض بستانی بود **حب القرع** بپارسی تخم کدو گویند بهترین وی آنست آب
خورده باشد و طبیعت وی سرد و تر بود در دوم سودمند بود جهت تبها صفراوی و مقدار مستعمل از وی سه درم بود
سرفه گرم و خشک را نافع بود چون با نبات بخورند و تشنگی بنشاند و عسر البول که از حرارت بود زایل کند
واسحق گوید مضر بود بمثانه و مصلح وی تخم کرفس بود و جالینوس گوید بدل آن در کثرت عدة ادویه کثیرا بود **حب الرشاد**

حرف است بهترین وی بابلی بود و طبیعت وی گرم و خشک است و سفید وی حرارت کمتر دارد و ازین [illegible]
بلغمی را نافع بود و چون با آب گرم و روغن گل بیاشامند عرق النسا را نافع بود و چون بکوبند و برگ ضماد کنند
و قولنج را [illegible] بکوبند و بیاشامند و بدل آن در ضماد عرق النسا شیطرج بود و باقی منفعت وی بمد حرف گفته شود
انشاء الله **حبة الخضراء** ثمر درخت بطم است بشیرازی بن گویند و آن دو نوعست یک نوع را شاه بن گویند و یک
نوع را بن و شاه بن خردتر بود و تجمان با پوست توان خورد و درخت شاه بن را صعر خوانند و از آن بن بطم
و این مولف گوید این زمان سه نوعست از بهر آنکه در کوکان و ما آلورد در حوالی برقوه درخت بسته را با بن
کرده اند و ثمر آن نزدیک بفستق است و طعم بن میکند و بهترین آن سبز بزرگ بود و طبیعت وی گرم و خشک
در سیوم و گویند در چهارم و گرمی قوی تر بود از خشکی و خوردن وی معده را بد بود و دیر هضم شود و غذا
بد دهد گرم مزاج را زیان دارد و سعال سینه دکرده بود بول براند و شهوه مجامعت را برانگیزد و چون با شراب یا سرکه بیا
شامند گزندگی رتیلا را نافع بود و جگر را نافع بود و پاک کرداند و سپرز که از سردی بود و بلغمی مزاج را نافع بود و سعال
و فالج و لقوه را سودمند بود و چوب وی چون بسوزانند و بر داء الثعلب طلا کنند موی برویاند خاصه موی سر و ریش
وی چون بکوبند و بپزند و غلاف سازند موی را برویاند و دراز کند و نیکو کرداند و صمغ وی در منفعت مانند مصطکی بود و در
باب صاد گفته شود انشاء الله و بعضی گفته اند مصدع بود و دهن را [illegible] و شهوه طعام ببرد و مصلح وی سکنجبین و رب
و اگر ترش بود و صاحب منهاج گوید مصلح وی کثیرا بود و صاحب تقویم گوید مصلح وی خمیره بنفشه بود و در کتاب ابدال آورده اند
که بدل وی مغز جوز است و گویند بوزن آن مغز پسته و نیم وزن آن مغز بادام و گویند بوزن آن **بزر البطیخ** بزر البطیخ است
و گفته شد **حب الکمثری** بپارسی دانه امرود گویند و بهترین آن بود که بزرگ بود که بزردی مایل بود و اسحق گوید گرم و خشک است
نافع بود جهت درد شکم مقدار چهار درم مستعمل بود و گویند مضر بود بگرده و مصلح آن عناب بود یا بزرقطونا **حب
الزبیب** بپارسی دانه مویز گویند طبیعت وی سرد بود در اول و خشک بود در دوم شکم را ببندد و مقدار ماخوذ
از وی تا پنج درم بود و مضر بود بامعاء و مصلح وی کثیرا بود **حباری** علوقس گویند بپارسی حزر گویند و بزرگی
[illegible] و آن نوعی از کلنگ است و گوشت وی سبکتر از گوشت بط بود از بهر آنکه وی بری است و در وی غلظ بود
و صاحب منهاج گوید گوشت وی گرم و تر بود میان مرغ خانگی و بط بود و در غلظ ریاح را ساکن کرداند و مضر بود

بود بعا صل وقولنج ودشخوار هضم بود وصلح وی آن بود که بازیت وسرکه ودارصینی بپزند وبعد از آن حلوا عسل یا زنجبیل
مربی خورند وپیه وی چون باندکی نمک وسنبل بکوبند وحب سازند مانند نخود ودر سایه خشک کنند چون پنج حب از آن با آب
نیم گرم بیاشامند بناشتا درب را نافع بود واگر پوست اندرون سنگدان وی خشک کنند وسحق کنند باندکی نمک اندرانی کیان
ودر چشم کشند در ابتدای نزول آب هیچ دوا نیکوتر از این نبود واگر دل وی در خرقه بندند وبر کسی آویزند که خواب بسیار میکند بخواب
اندوی زایل شود ودر سنگدان وی سنگی باشد چون بر کسی بندند که رعاف داشته باشند در ساعت ببندد وتا آن با خود داشته
باشند عود نکند واین بخاصیتی که در وی است این عمل میکند دهن وی ربو وعسر النفس را نافع بود وگوشت وی گویند بغایت
گرم وخشک است ولی آن بود که با آب ونمک بپزند وبعد از آن روغن بادام بروی ریزند واگر از جهة سرد مزاج باشند
روغن گردکان وزیت ودو سه پاره دارصینی وخولنجان وعرق آن بریفی را نافع بود حبق الفتا مرزنجوش است
ودر اذن الفار صفت آن گفته شد حبق الراعی برنجاسف است وگفته شد حبق البقر بابونج است وگفته شد
حبق الفیل حبق الفتا نیز گویند وان مرزنجوش است بپارسی مرزنگوش خوانند حبق قرنفلی فرنجمشک است
وبرنجمشک نیز گویند بپارسی قرنفل بستانی خوانند ودر باب فا گفته شود حبق ترنجانی بادرنجبویه است وگفته شد حبق الماء
فوتنج نهری است وحبق التمساح نیز گویند ودر باب فا گفته شود انشاءالله انواع ان حبق نبطی حمام است وگفته
شود وان نوعی از فوتنج بستانیست حبق صعتری وحبق کرمانی شاهسفرم است وگفته شود صفت آن در شین
حبق خراسانی بقلة خراسانیست وگفته شد حبق الشیوخ وریحان الشیوخ نیز خوانند وآن مرو است ودر
میم انواع ان گفته شود انشاءالله حنظرما بسریانی نعناع است وگفته شود انشاءالله حجر التیس پادزهر است وی تریاق فاروق
طبیعی خوانند وآن مانند بلوط بود دراز وگرد نیز می باشد ودر زیر یکدیگر طبقات دارد ودر میان چیزیست گویا پوست
وان خوب تخلصه پادزهر وی بود ولون حجر التیس اغبر بود وسیاهی بسرخی زند وانچه نیک باشد چون با شیر بر سنگ
بسایند سبز رنگ بود وآن از شکم بزکوهی گیرند در شیردان وی صاحب مفرده آورده است که از طرف خراسان حاصل میشود
واین خلافست بغیر از شبانکاره هیچ جا حاصل نمیشود واین مؤلف گوید انچه صاحب مفرده آورده که از طرف خراسان
حاصل میشود یا در هر کانی هست وانچه پدر این ضعیف آورده که بغیر از شبانکاره در هیچ موضع دیگر حاصل نمیشود حجر التیس
است اما درین روزگار گویا آن گوسفندان شبانکاره را وهنی رسیده وجمعی از آن بطرف زندقان که آن قریه ایست

از قرار شیر افتاده ودر انجا یافت میشود واهل شبانکاره گویند که آن چوب که در اندرون پادزهر است چوب
گز است واین خلافست آن چوب پادانه مخلصه بود بتحقیق وگویند غذای آن گوسفند مار باشد ومخلصه بسبب
آن این سنگ در شکم وی می بندد وبدین سبب وی را تریاق فاروق طبیعی میخوانند وگویند در زهره وی می باشد واین
خلافست انچه محقق است در شیردان وی بود ووی بغایت عزیز بود وباطراف برند وگویند چون بسایند سرخ
رنگ وسبز رنگ وزرد رنگ می باشد واین رنگها بسودن معلوم شود ولون آن چون بسیاهی زند سرخی آمیز نیکو
تر بود ودر شام مانند این سنگ می سازند از لک ودانایان مشکل فرق توانند کرد امتحان وی آنست که سوزن
را با آتش سرخ کنند وبروی نهند اگر مصنوع است چون سوزن را زرد کند وچون وی را با آب را زبانه بسایند وبر گزندگی
مار طلا کنند در حال ساکن کند واز مردن ایمن شود وسودمند بود بهمه گزندگی جانوران وسمهای نباتی وحیوانی و
معدنی خوردن وطلا کردن بغایت مفید بود ونافع بود جهة ضعف دل وبدن وقوه باه بغایت سودمند
است جهة ضعف دل وقوة اعضا شربتی دانگی بود وهر کسی که هر روز نیم دانگ بخورد ایمن باشد از همه آفتها
وزهرها ومحروری مزاج نیز سودمند بود بسبب وی بخاصیت عمل میکند نه بطبیعت وطبیعت وی بغایت گرم بود
واین مؤلف گوید هر کس که ادمان خوردن وی میکند می باید که در هفته دو روز ترک کند حجر الحیه دو نوعست یکنوع
حجر بود معدنی ویکی نوع حیوانی بود وانرا از مار افعی گیرند وانرا پادزهر وپاد مهره خوانند انچه از مار گیرند مانند دشبه
بود که در قفای افعی بود ودر همه افعی نبود وچون از گوشت جدا کنند نرم بود واز هوا بوی رسد ببندد مانند حجر البقر وخطوط
بروی بود وآن باشد که بلون مار بود وخاکستری وآن باشد که سیاه رنگ بود ومؤلف گوید که امتحان وی چنان کنند که بر جامه
صوف سیاه یا کبود بمالند سفید گرداند وچون بمبالغه بمالند سیاه شود وسفیدی نماند وآن نوع که حجر بود لون زبرجدی
وسیاه وسپید رنگ وخاکستری رنگ بود وبشکل یکمنی بزرگ مربع باشند واز یکی تا دو مال باشند وزیادت نیز بود ومؤلف
گوید امتحان وی آنست آب لیمو بر آن زنند در صحن چینی بحرکت آید وروانه گردد وهر دو نوع بگزندگی مار نافع بود خوردن
وبا خود داشتن وبر موضع زخم نهادن ومار مهره گزندگی افعی را نافع بود تعلیق کردن وجالینوس گوید چون بسایند وبیاشامند
نافع بود وگویند هر دو نوع بر سر زخم بچسبد حجر هندی نوعی از شادنج است بپارسی سنگ هندی خوانند خون
از مقعد اید قطع کند وبواسیر را سودمند بود وچون بیاشامند گزندگی عقرب را نافع بود حجر البلور سنگ بلور خوانند

چون برکسی بندند که در خواب نترسد دیگر نترسد • حجر الحدید که خماهن است و صندل حدیدی خوانند و آن
دو نوع بود نر و ماده و صفت و خواص آن در خماهن گفته شود انشاالله حجر الرحا بپارسی سنگ آسیاب خوانند
و خشک بود چون گرم کنند و سرکه بروی ریزند بخار آن منع خون رفتن بکند و ورمهای گرم حجر الدیک سنگیست
که در شکم خروس باشند و معتاد او باقلا بود و کوچکتر بود و بلون آبگینه شفاف بود نزدیک بیلور اگر آب بشویند و آن
آب بکسی دهند که سخت تشنه باشد سودمند بود و غم و اندوه ببرد حجر المثانه سنگیست که در مثانه آدمی باشد و باز دید
می شود گویند سنگ مثانه بریزاند و جالینوس منکر است و گویند سنگ گرده بریزاند گویند چون سحق کنند و در چشم کشند
سفیدی زایل کند حجر النار حجر الاصم گویند و حجر الرباد خوانند و آن انواعست سفید و سیاه و سرخ و ملمع و طبیعت
وی سرد بود و بغایت خشک ارسطاطالیس گوید اگر زنی دشخوار زاید در خرقه بسته بر ران زن بندند سهل بزاید بفرمان
خدای تعالی و چون سحق کنند مارغار و برخنازیر باشند خشک کند و پاک گرداند و همچنین بر هر ریشی دشخوار و دملی که باشد
و بر هر عضوی که بود بحال صحت آورد و وی بپارسی سنگ آتشی خوانند حجر الحمام سنگیست که در دریا حمام حاصل میشود
چون در ابتدا بر سرطان ضماد کنند نافع بود و زایل کند و بهترین جمله معالجه سرطان که در رحم پیدا شود اینست
حجر البقر و در مصر خرزة البقر گویند و آن حجر را هر حجر خوانند و در میان زهره گاو بود و گویند در شیردان گاو هم یافته
می باشد و آن مانند پاد زهر هست در عمل و بلون هم پاد زهر ماند اما آنچه در زهره گاو گویند می باشد آن مانند زرده تخم مرغ
بجثه بود و بشیرازی آنرا اندرزا گویند چون سحق کنند و بآب بعضی از بقول طلا کنند بر جمره و نمله نافع بود و در بشنهاد چون
مقدار عدسی سعوط سازند با آب بیخ ساق جهة دفع نزول آب بغایت مفید بود و چون سحق کنند و بشراب بسرشند و بر موضعی
که سفیدی بود طلا کنند موی سیاه بیرون آید اگر سبب آن از علة داء الثعلب و برص بوده باشد اما موی سفید سیاه نکند
و مؤلف گوید بغایت گرم بود و بادهای سرد را سودمند بود طلا کردن و خوردن حجر اللبنی غالاقطیطس خوانند یعنی
حجر لبنی و این اسم بدان سبب بوی نهاده اند که چون با آب بسایند مانند شیر از وی بیرون آید و لون وی خاکستری بود و طعم
وی شیرین بود چون بآب سحق کنند و عصاره ورد حقنه قلعی کنند هر زمان که خواهند مستعمل کنند و طبیعت وی معتدل
بود و در قوة مانند شادنه بود چون در چشم کنند منع سیلان فضول از چشم بکند و ریش چشم را نافع بود و در ابتدا ورم
گرم طلا کردن سودمند بود و نفث دم و خشونت حلق را نافع بود حجر عسلی سنگیست که چون بسایند رطوبت

آن بغایت شیرین بود و بقوة شادنه بود و منفعت وی مانند حجر لبنی بود در همه حالات حجر مشقق سنگیست که بلون
زرد بود و از بلاد مغرب خیزد و بهترین آن بود که زعفران رنگ بود و زود ریزیده شود و شکافته و تو بر تو بود و قوة
وی آن مانند شادنه بود و اندکی ضعیفتر و حجر لبنی و مشقق و عسلی در قوة مانند یکدیگرند اما در وی حرارتی هست
که در ایشان نیست و حجر مشقق چون بشیر زنان بسایند و در چشم کنند ریش چشم زایل کند و خشونة چشم و سوزش چشم و
بهترین مداوای این زحمتها است که گفته شد حجر قبطی سنگیست مصری بغایت سست و زرد و در آب حل شود و گاز
ران مصر کتان بدان بشویند و جامها و در موم روغن کنند جهة رطلها و ریشها که در بدن پیدا شود و در جلبها شیافهای چشم
مستعمل کنند و جهة نفث دم و اسهال مزمن و درد مثانه چون بآب بیاشامند نافع بود و چون زن بخود برگیرد نافع
بود جهة خون رفتن دایم و لون آن سنگ سبز و تیره رنگ باشد حجر الیهود سنگ جهود خوانند و آن سنگیست مانند
زیتون و آنچه بزرگ بود نزدیک بخایه کبوتر بود و بهترین وی زیتونی شکل بود و خطوط بسیار بروی بود موازی یکدیگر
و حجر الزیتون نیز خوانند و گویند از ملک شام خیزد و بعضی گداز بود و گرد نیز بود نافع بود جهة سنگ گرده و نیم مثقال
بآب گرم و جهة ریگ مثانه همین سبیل و اگر بآب برگ ترتیزه لعق کنند همین عمل کند و عسر البول را نافع بود لیکن
مضعف معده بود و موافق وی نبود و اشتها ببرد و اسحق گوید مضر است بسپرز و مصلح وی عسل است و روس
حکیم گوید حجر یهودی چون با خون خفاش سحق کنند و در چشم کشند موی چشم که ریخته باشد برویاند و موی ابرو همین
سبیل چون بروی مالند و جالینوس گوید در طبیعت معتدل بود و معده سرد را بد بود و مصلح آن تخم کرفس بود
فولس گوید خون منعقد منطلق کند حجر الیشب حجر الیشف خوانند اهل مشرق آنرا قلمون خوانند و یونانی اسطرنوس
و معنی آن کوکبی بود و نوعی از وی طرمینون خوانند و آن چند رنگ بود بهترین وی سبز بود معده را نافع بود و بغایت
و جالینوس گوید اگر قلاده از وی بسازند که موازی معده بود و در گردن اندازند معده و مری را نافع بود و دیسقو
ریدوس گوید که بر ران بستن جهة دشخوار زادن و بر بازو بستن جهة تعویذ نافع بود حجر الرخام طین قیمولیا
است و گفته شود انشاالله حجر الدم شادنج است و گفته شود حجر ارمنی دو نوعست یکنوع لازوردی
بود و یکنوع سرخ بغایت و چون دست بروی مالی پنداری چربست و طبیعت آن گرم و خشکست در اول مسهل سودا
بود و مسهلی قوی تر از حجر لازورد و معده را بد بود و چون مغسول قی و غثیان بیاورد و اگر نه مغسول بود مقوی

دل بود معمول وی بخاصیتی که در ویست که بهرا از خلط سودا پاک گرداند و روح را از درد سودا وی دفع
بلغم بکند و احشا را پاک کند اما معده را بد بود و مصلح وی انیسون بود یا سلیخه و مقدار مستعمل از وی نیم مثقال تا نیم طل
بود و بدل وی جهت دفع اخلاط سوداوی یک وزن و نیم حجر لاجورد بود حجر النمر مهره ایست که از پلنگ ماده حاصل
میشود و در باب نون در صفت نمر گفته شود حجر الخطاطیف دیسقوریدوس گوید بچه نخستین پرستوک چون بگیرند
در افزونی ماه و شکم وی بشکافند دو پاره سنگ یابند یکی یک رنگ بود و یکی برنگ الوان بود و در پوست ایل یا پوست
گوساله بندند پیش از آنکه خاک بوی رسد و بر بازوی مصروع بندند و گردن بفرمان خدای تعالی صرع از وی زایل گردد
و مجربست حجر النور و حجر الروشنائی هر دو مرقشیثا است و گفته شود ان شاء الله و ارشد نیز گویند حجر لازورد
لازورد است و گفته شود ان شاء الله تعالی حجر المغناطیس بپارسی سنگ آهن گویند و چون بسوزانند مانند
شادنه بود در عمل و منفعت و بهترین وی سیاه بود که بسرخی مایل بود و هیچ خلطی در وی نبود جذب آهن بقوة
کند هر چند زیاده تر باید نیکوتر بود و جالینوس گوید گرم و خشک است بغایت اگر کسی را خبث الحدید در شکم مانده
باشد چون با شراب بیاشامند جذب آن بکند و با صحت خود بیرون آورد و مسهل کیموس غلیظ بد بود و مقدار مستعمل
از وی از نیم مثقال با یک درم بود و گویند چون در دست گیرند درد دستها و پایها و تشنج یابس که آن را کزاز خوانند ساکن کند
و اگر بر جراحتی که تیغ زهرآلود زده باشند سودمند بود بغایت و بحال صحت آورد و مغناطیس چون بوی سیر بوی رسد
سست شود در ربودن آهن و باز چون بخون گوسفند یا بز تر کنند تیز گردد حجر الاحمر سنگیست بلون
بسد گویند بوزن دانگی کشنده بود و از جمله سموم قتاله است مانند بیش و گویند نوعی از الماس است حجر مشویه
کلس است و گفته شود ان شاء الله حجر شجری بسد است و گفته شد حجر النسر حجر العقاب است و حجر الیسر نیز خوانند
و آن التملت است و گفته شد حجر الطور حجر الدم و گفته شد حجر البهت حجر النسر است و گفته شد حجر القمر بزاق القمر
و زبد القمر خوانند و افروسالینون نیز گویند یعنی زبد القمر و بیونانی سالسیطس خوانند و افروسالینون از بهر آن خوانند
که در شب با فزونی ماه یابند در بلاد عرب و آن سنگی سفید شفاف سبک بود چون بسایند و بمصروع دهند نافع بود
و اگر از درختی بیاویزند که بر نمی دهد بر آورد و اگر بر مصروع بندند شفا یابد و زنان بعوض تعوید با خود دارند
حجر حبشی دیسقوریدوس گوید آن سنگ سبز باشد و صاحب منهاج گوید بر زردی زند جالینوس گوید این

سنگ مانند یشب بود چون بسایند مانند شیر از وی بیرون آید و زبان بغایت بگزد منفعت وی آنست که شبکوری
و ورم چشم و درد آن و قرحه آن زایل کند و ناخنه و تاریکی ببرد و جلای تمام بدهد مولف گوید بپارسی آن سنگ
یاسم خوانند حجر الاسفنج سنگیست که در میان اسفنج می باشد و حصاة الاسفنج خوانند و دیسقوریدوس درازی
گوید چون با شراب بیاشامند سنگ مثانه بریزاند و جالینوس گوید سنگ گرده بریزاند و قوة آن ندارد که آن
مثانه بریزاند حجر ناغاطیس سنگیست که چون بسایند مانند خون بود بلون و با شیر زنان چون در چشم چکانند
ورم آن و بسیاری آب آمدن را نافع بود حجر اغرابی سنگیست مانند عاج و چون سحق کنند و بر موضعی بپاشند
که خون روانه بود باز بندد و اگر ضماد کنند شاید و چون بسوزانند و سنون سازند دندان را جلا دهد بپارسی
سنگ سنگ خوانند و شیر از وی سنگ زخم حجر العلج حجر اعرابی است و گفته شد حجر الکرک سنگیست بغایت
سفید و در ساحل بحر هند یابند و در ساحل بحر سند نیز یابند و مهره که از وی حکاکان و خراطان سازند
از عاج سفیدتر بود و خوبتر و طبیعت وی سرد و خشک بود در آخر درجه دوم و اهل هند و سند از وی نگینی
سازند و زنان گردن بند و متفق اند که خاصیت این سنگ آنست که دفع سحر و دفع چشم زخم میکند و بر دشمنان ظفر
یابند و اگر نگینی از آن با خود دارند دروغ اقبال انگشتری گویند و هر کس که وی را ببیند دوست دارد و پادشاهان هند
و سند از وی ظرفها سازند و از آن اکل و شرب کنند و مدعی ایشان آنست که در هر صحبتی که آن بود جنگ و فتنه
نبود و فرح و شادی زیاده بود و اهل هند و سند مهره از وی در موی کنند و گویند که موی دراز میکند
و مهره وی مانند مروارید بزرگ براق بود و چون سحق کنند در چشم کنند سفیدی که چشم را بود خواه قدیم و خواه
جدید ببرد و اگر سنون سازند دندان را بغایت سفید گرداند و جلای تمام بدهد حجر اسیوس اسیوس است
و گفته شد حجر القیشور حجر الشعر است گویند و قیشور نیز گویند و در باب قاف گفته شود ان شاء الله تعالی حجر الحوت
مانند سنگی بود در سر ماهی یابند مقام دماغ وی و سفید و سخت بود چون بیاشامند سنگ گرده بریزاند با فضله
حجر شفاف قیشور است و گفته شود ان شاء الله حجر الغاغیطوس حجر غاغاطیس خوانند و از وادی شام
آرند و آن وادی را در قدیم غاغاطیس خواندندی و این زمان وادی جهنم گویند چون بر آتش نهند بوی سرد
سوخته کند و لون سیاه بود و بوی قیر کند و سبک بود و صفحها بر روی یکدیگر باشند و قوة وی در غایت پیوست بود

بخوردی صاحب منهاج گوید مصروع را صرع زایل کند و صاحب تحفه گوید بخوردن مصروع را صرع آورد و اختناق رحم
ماسود دهد و گزندگان از وی بگریزند و با ادویه دیگر جهة نقرس ضماد کردن سودمند بود و در جراحتهای عظیم گوشت برویاند
و نافع بود حجر السطریط حجر الشطریط گویند و آن سنگ مرمر است و در باب میم صفت او گفته شود حجر الکلب شریف
گوید در خواص و اینها مجربست نوعی از سنگهاست که چون سنگ بوی اندازند بدهن بگیرد و نگه دارد و در دشمنی عمل عجب میکند چون
خواهند با هم انگشتی هفت سنگ برگیرند و یک یک با آن سگ می اندازند و بعد از آن دو سنگ از آن برگیرد و در آب اندازد و از آن
آب بخورد انگشتی دهد در دشمنی چیزی عجیب مشاهده کند و گویند اگر در برج کبوتر اندازند مجموع بگریزند و اگر در شراب اندازند جماعتی
آن بیاشامند جنگ در گیرند و بدمستی در میان ایشان پیدا شود حجر الروشنائی حجر النور است و گفته شد حجر البرام بپارسی
سنگ برام خوانند و هر دیگی که بدان سنگ آب دهند چون بر سنگ زنند قطعا آواز نکند و در سنگها مانند گل قرور و دو
اگر این سنگ سحق کنند و ستون سازند و بغایت سفید کرده اند حجر خزفی سنگیست که در مصر بسیار باشد و مانند خزف
بود و زود از هم بشکافد و صفحها بر زیر یکدیگر بود و بجای قیشور مستعمل کنند در ستردن موی و چون دوم از وی حل کنند و او
با شراب بیاشامند قطع خون حیض بکند و چون با عسل خلط کنند و بر ورم پستان نهند و بر ریشهای پلید و ورم پستان
ساکن کرده اند و ریشها را بصلاح آورد و بغایت غایت خشک بود حجر الافروح و حجر افروی گویند و آن از بلاد روم خیزد
و سبک بود و بر روی آب بایستد و مجفف بود و قبضی در وی بود چون حک کنند و بیاشامند گزندگی عقرب را نافع بود
حجر الاساکفه سنگیست که کفشگران آوار بدان تیز کنند نافع بود جهة ورم لهاة و ریش آن و لهاة بپارسی ملازه
خوانند حجر المسن در باب میم مسن گفته شود انشاءالله حجل قبج است بپارسی کبک گویند و در قاف
گفته شود انشاءالله حدق بادنجان است و گفته شد حدید بپارسی آهن گویند و آن سه نوع است
شابورقان و نرم آهن و فولاد مصنوع و فولاد معدنی بود و مصنوع بود و بولاد طبیعی معدنی شابورقان است
و شابرقان نیز گویند و آن بولاد نر است و بولاد مصنوع از نرم آهن گیرند و زنجار از آن زعفران الحدید خوانند
قابض بود و اکال و منفعت آن در باب زا گفته شود انشاءالله و خبث الحدید ضعیفتر از ریجات الحدید بود و
صفت خبث الحدید در باب خا گفته شد و آهن سرخ کرده اگر در آب اندازند با شراب و بیاشامند شکم ببندد و در ریش
روده و ورم سپرز و هیضه و استرخای معده و سلس البول و درد مقعد را نافع بود و باه را قوت دهد خاصه آبی که

آهنگر آن آهن تافته بروی می اندازند و آن را ده من خوانند و ماء الحدید گویند و بگزندگی سگ دیوانه بغایت
کال مفید بود و وقتی که ندانند و براده آهن چون در شرابی که زهر باشد اندازند مجموع زهرها بجود کشد و آن شراب
چون بخورند زیان ندهد و براده آهن چون بخورند درد شکم سخت و خشکی دهن و دهه سر آورد و مداوای آن بشیر
تازه با بعضی ادویه مسهله قوی کنند بعد از آن مسکه و روغن بیاشامند و روغن بنفشه و روغن گل و سرکه بر سر
مالند و مقداریکم مقناطیس بخورند و امراق دسمه و روغن گاو و در خواص آورده اند که براده آهن اگر بر کسی ببندند
که در خواب دندان خاید دیگر نخاید حدج حنظل نارسیده است که هنوز سبز باشد حداة مرغیست
که بشیرازی گورکور گویند گوشت وی بباید خورد که عفونت در بدن پیدا کند و خون وی چون با اندکی مشک
و گلاب خلط کنند و بناشتا بیاشامند ربو و ضیق النفس را نافع بود و چون پرهای وی بسوزانند و سر و خاکستر
آن با آب بیاشامند نقرس را نافع بود و زهره وی در سایه خشک کنند و چون خواهند که استعمال کنند با بعضی کنند
و کسی را که حیوانی موذی گزیده باشد مانند عقرب و افعی و دیگر گزندگان اگر زخم از طرف راست بود سه میل از آن
در چشم چپ کشند و اگر از طرف چپ بود در چشم راست کشند بغایت نافع بود و از مردن خلاص یابد بفرمان خدای تعالی
حرمل ابن سمحون گوید دو نوع است سرخ و سفید نوع سفید حرمل عربی خوانند و بیونانی مولی گویند و بپارسی
صندل دانج و ورق آن مانند ورق بید بود کوچکتر بود و گل وی مانند گل یاسمین سفید بود مطلق و خوشبوی
باشد و ببربانی بساسا خوانند و نوع سرخ حرمل عامی خوانند بپارسی اسفند گویند و بشیر نیوند و هزار اسفند
نیز گویند و آن نوعی از سداب کوهی بود و طبیعت حرمل گرم و خشک است در سیوم و گویند در چهارم نافع بود
جهة درد مفاصل طلا کردن و چون سحق کنند و با عسل و زهره مرغ و زهره کبک و زعفران و آب رازیانه در چشم
کنند قوة باصره بدهد و اگر بخورند حرمل با ادویه قاتلات دود حب القرع را بیرون آورد و قولنج را نافع بود و
عرق النسا و وجع ورکو چون نطول کنند با آب آن سودمند بود و سینه و شش را از بلغم لزج پاک کند و باد که در رده
بود تحلیل دهد و نافع بود جهة سردی دماغ و بدن و لیکن سدر و صداع آورد و مغثی بود و مسکر و مصلح وی صاحب
منهاج گوید بعد از آن رب رب فاکهه ترش خورند و صاحب تقویم گوید مصلح وی قرفه و دارصینی بود جالینوس
گوید نافع بود جهة فالج و لقوه و تشنج سرد و قلت کرده و مثانه و مسهل خرار سرد و بلغم لزج بود و حیض و بول

براند و تنقیه وی سودا را نیک بود و تحلیل کند و خون سودائی صافی کند و طبیعت نرم دارد و حیلش گویند مستی
وی مانند مستی خمر بود و مجهول گوید لون را صافی کند و محرک جماع بود و فربهی آورد و بول و حیض براند بقوة و این
واقف گوید سودمند بود جهة عاشقان بسکری که دارد و گویند اگر دوازده شب بپایی هر شب یک مثقال سفوف سازند
ناسوده عرق النسا را نافع بود و این مجربست و دیسقوریدوس گوید درد پای یار او را و عرق النسا را نافع
بود و فالج را تنجان عظیم نافع بود و بدل آن بوزن آن فودنج یا تخم سداب بود اما حرمل عربی سفید که او را یونانی
مولی خوانند بیخ وی مانند بلبوس بود چون سحق کنند و با روغن ایرسا فرزجه سازند و زن بخود برگیرد افواه رحم
را بگشاید **حرشف** عکوب خوانند بپارسی کنگر گویند و آن انواعست و طبیعت وی معتدل بود در حرارت
و تر بود تا درجهٔ دوم و مسیح گوید گرم و تر بود در اول و گویند سرد است و گویند گرم و خشکست در دوم منفعت
وی آنست که چون بر داء الثعلب طلا کنند موی برویاند و اگر موم روغنی سازند که آب کنگر بخورد آن دهند و
بر برص که بر روی پیدا شود بمالند زایل کند و بهق و درد های صلب چون بدان طلا کنند تحلیل دهد و بول براند
و ریش روده را سود دهد و بلغم بیرون آورد و اکثر اگر خراب کنگر بشویند شپش را بکشند و خارش سر زایل کند و
چون بخورند دردها را تحلیل دهد و چون بر سوختگی آتش ضماد کنند نیکو بود و طبیعت نرم دارد و چون با شراب
بیاشامند شکم ببندد و رازی گوید باه را زیاده کند و کرده و مثانه را سخین کند و گند بغل زایل کند و باد در ادرار
بول آن نتن بیرون آورد و نجاح صینی که در وی است مصلح او هست که در پختن مهرا کنند و توابل و ابازیر لطیف
در وی ریزند و صاحب منهاج گوید مغثی بود خاصه کوهی و گویند مولد سودا بود و مضر بود بدماغ و مصلح وی روغن
بود و صاحب تقویم گوید مغثی بود و مصدع و مصلح وی مصطکی بود یا سلیخه **حرانشا** خردل بری بود
و گفته شود اسا **حرض** اشنان است و گفته شد **حریر** ابریشم است و گفته شد **جزر النباطی**
اطریلال است و گفته شد **حرف** حب الرشاد گویند و به سریانی مقلیاثا و بعربی ثفاء و بپارسی
تخم سپندان گویند و تره تیز گویند و در شیب خیزک نیز خوانند و بیونانی قرداموں و حرف ابیض
اسفیدا سفید خوانند و حرف بابلی بزر بلا سقیس خوانند و حرف دو نوعست یک نوع ورق آن با سفاناخ
ماند و یکنوع برگ خرد دارد و تخم یکنوع سفید رنگ بود و تخم یکنوع سرخ رنگ بود از آن سفید اسفید خوانند

و حرف سفید گویند و حرارت وی کمتر از حرارت سرخ بود و بهترین وی فربه بود و طبیعت حرف گرم و خشکست
در سیوم و گویند در اول درجهٔ چهارم منضج و محلل بود و موی که ریزد نگاه دارد و خوردن و طلا کردن با آب آن
نشستن و ورم بلغمی و دملهای را نافع بود و جهة عرق النسا خوردن و ضماد کردن و جهة ربو و غلیظی سپرز
خوردن و با عسل طلا کردن و ریش او را شهدیه گویند و استرخاء جمیع اعضا نافع بود خوردن وی و چون بر
گزندگی جانوران ضماد کنند نافع بود و بچه بکشد و چندانکه بقوة البته اشامیدن و بخود برگرفتن و چون دود
کنند گزندگان بگریزند و جرب ریش شده و قوبا با آب و نمک مالیدن نافع بود و چون نیم سحق کنند و
با آب گرم بیاشامند طبیعت براند و قولنج بگشاید و حب القرع بیرون آورد و باد که در روده بود بشکند
و بریان کرده شکم ببندد و تن حر را نافع بود خاصه سحق ناکرده و سردی کرده را نافع بود خاصه سحق ناکرده
و سردی کرده را نافع بود و بریان ناکرده شکم براند و بلغم لزج از معده قطع کند و چون سحق کنند و سفوف
سازند برص را نافع بود و چون با سرکه بر بهق سفید بمالند نافع بود و چون با عسل بیامیزند و لعوق کنند
سرفه که از خلط غلیظ بود سود دهد و تحلیل درد پهلو که سدهٔ آن از خلط غلیظ بود و چون سحق
کنند و با عسل و بنفشه طلا کنند یا با صابون طلا کنند نمش را زایل کنند و بثره را بحال اول آورد و چون بر گزندگی
عقرب ضماد کنند نافع بود و ورق وی چون خشک کنند بقوة تخم کمتر بود بسبب رطوبتی مائی که در وی است
و وی معده را بد بود و سینه را مضر بود و بچه بیندازد و مصلح وی نبات نیکو بود بجلاب و بدل وی
خردل و تخم ترتیزه بود یا تخم جرجیر و خردل **حردون** مانند سوسمار است و طبع آن نزدیکست بطبع
ورل و بیونانی آنرا اسالامندرا گویند و از جمله سموم قتاله بود خوردن آن و حمراریس گوید در خواص وی
که دل حردون چون در خرقهٔ سیاه بندند و بر صاحب تب ربع بندند البته شفا یابد و جالینوس گوید
چون وی در چشم کشند روشنائی بیفزاید و دیسقوریدوس گوید سرگین حردون و عضاءه چون زنان بخود
مالند بشره را بغایت نیکو بود و صافی گرداند و مانند صیقل بود و بهترین سرگین وی سفید بود و سبک
مانند نشاسته و شیرازی از اسرگین ما زرک خوانند **حربا** خامالاون خوانند بیونانی و بپارسی آفتاب
پرست گویند دیگر با سوسمار گویند خون وی چون طلا کنند بر موی زیاده که در چشم می باشد بعد از آنکه برکنده باشند

دیگر زو بید و گوشت وی سم قاتل بود در حال بکشند و مهلت نه دهد و دوا نپذیرد و معالجه کسی که گوشت وی خورده
باشند مانند معالجه کسی است که ذراریح خورده باشند و در صفت ذراریح گفته باشند ان شاء الله اما معالجه کسی که
بیضه وی خورده باشند باید که در حال سرگین باز در شراب بدهد و قی پاک کند و بدن را بروغن گاو بمالند
و سر وی بنمک تکمیه کنند و انجیر خشک و مسکه و جنطیانای رومی بدهند تا بخورد **حرب** طلع بهت
و گفته شد **حرفقان** ربیع الفار است و رهسقار گویند و آن شنک است و گفته شود ان شاء الله **حرف الماء**
سیسنبرون است و قرد امینی نیز گویند از بهر آنکه بطعم قرد امومی بود و آن حرف و این نباتیست که در آب
روید مانند قرة العین و چون تر بود گرم و خشک بود در دوم و چون خشک شود گرم و خشک شود در سیوم و ورق وی
بجته و خام خوردن بول براند و اگر بر تنور لبنیه شب ضماد کنند و بروز نشوید زایل کند **حرحوان** حرحل خوانند
و آن ملخی است که بال ندارد و بستر بود چون بگیرند و نابجته نمکسود کنند و خشک کرده بشراب بیاشامند گزندگی
عقرب را بغایت نافع بود و باید که کهن نبود **حزا** و حزاه نیز خوانند و آن زوفرا است و دینار و یه حلیفه
نیز گویند و آن دو نوع است بری و بستانی ازان برتی مولف گوید نوعی از سداب بری است بشیرازی آنرا کوه خر
گویند و طبیعت آن گرم و خشک است مسخن معده بود و طعام را هضم کند و بادهای غلیظ را بشکند و بلغمی مزاج را
نافع بود و گزندگی جانوران را سودمند بود خاصه عقرب و بول براند و تخم وی مشهور تر و فرا بود بشیرازی انرا میرک
کازرونی خوانند و در زا گفته شود ان شاء الله اما حزا در وجنم آورد و قاطع منی بود و تشنگی آورد و مضر بود بسپر
و مصلح وی بادرنبویه بود و بدل وی سداب **حزاة بستانی** ورق آن مانند ورق کرفس جزرد و گون از
این جنس چیزی ماند و طعم آن نزدیک بطعم رازیانه بود و تخم آن سبز رنگ بود و خوشبوی و خوش طعم نزدیک
بتخم کرفس بود بشکل و بر جامه بجسفد و بشیرازی آنرا امو دوستک خوانند بادها بشکند و معده را نیکو بود و گرمی وی
از جرابی کمتر بود و غذا هضم کند و خار زایل کند و سده جگر و سپرز بگشاید و سخن کرده بود و سمن بر مثانه و مجاری
بول پاک کند و زکام را نافع بود و دماغ را سودمند بود و رطوبت آن پاک کند و جهت بواسیر هیچ ادویه و دواهی
از آن بهتر نبود خوردن و ضماد کردن و اگر ادمان اکل وی کنند از بواسیر ایمن باشند **حزنبل** نجیست که از طرف
شام و بیت المقدس می آورند سفیدی تیره رنگ بود چنانچه بسیاهی مایل بود و دانگی از وی نافع بود جهت گزندگی

عقرب و جهت گزندگی مار ازیکم تا یک مثقال با سها بیاشامند یا بماء العسل یا بشراب بغایت نافع بود و مرباوقلی نیز
گویند و در باب میم گفته شود ان شاء الله **حزاز الصخر** زهر الحجر است بپارسی گل سنگ گویند و آن چیزی است بر مثال
طحلب که بر روی سنگ پیدا میشود و حزاز از بهر آن میگویند که آن قوبا است زایل میکند و صحیح می بخشند و
طبیعت آن سرد و خشک است برد ورمهای گرم طلا کردن نافع بود و اگر بر موضع که خون آید ضماد کنند خون باز دارد
و بیرقو با ضماد کردن بغایت نافع بود و ورم زبان و یرقان را سودمند بود **حسک** شکوهنج و شکرهنج
نیز گویند بشیرازی خار سوهوک گویند و بپارسی خار خسک و باصفهانی هووا و در مغرب حمق الامیر خوانند
و بری بود و بستانی بود سبز تازه و طبیعت وی سرد است باعتدال و خشک است در اول و گویند گرم است در اول
و گویند معتدل است در گرمی و سردی و عیسی گوید گرم و خشک است در دوم منضج و ملین بود و برود ورمهای گرم
ضماد کردن نافع بود و ریش بن دندان و عفونت آن زایل کند چون با عسل خلط کنند و عصاره وی درد
های چشم سودمند بود و درد مثانه و عسر البول و قولنج را نافع بود و سنگ گرده و مثانه بریزاند و باه را زیاده کند
و منی بیفزاید و دوم از وی انجه برتی بود جهت گزندگی افعی چون بیاشامند و ضماد کنند بغایت نافع بود و چون
با شراب بیاشامند جهت دفع ادویه قتاله بغایت نافع بود و طبیخ وی جائی که براغیث بود بیفشانند بکشد و
گویند مضر بود بسپرز مصلح وی روغن بادام بود و یا روغن کنجد تازه **حشیشة الزجاج** بپارسی کیای
آبگینه خوانند رازی گوید قابض بود مع رطوبة مسکن اورام بلغمی بود و عصاره آن بواسیر را زایل کند و سرفه
کهن را نافع بود و عصاره آن با اسفیدآج بر حمره و نمله طلا کردن نافع بود و بر سوختگی آتش همین سبیل
و عصاره آن غرغره کردن ورم لوزتین را نافع بود و در موم روغن کردن جهت نقرس نافع بود و بسیار وی محرور
مزاج را صداع آورد و مصلح وی نبات و خشخاش بود **حشیشة البرص** اطریلال است و گفته شد
حشیشة الطحال و حشیشة الدودیه نیز گویند و آن اسقولوقندریون است و گفته شد **حشیش الغافت**
غافت است و گفته شود ان شاء الله **حشیش برزقطونا** بپارسی ورق بنگو گویند و در قوت نزدیک بکشنیز
تر بود و بهترین وی تازه تر بود طبیعت وی سرد و تر بود و حرارت بنشاند و بر ورمهای گرم طلا کردن
سودمند بود و عصاره تر وی جهت نفث دم نافع بود **حشیش خراسانیه** و خنور لست و گفته شود

انشاالله **حشیفل** شقاقل است و اشقاقل نیز گویند و بلفظی دیگر کحب و کحم نیز خوانند و طبیعت وی سرد است
در اول و خشکست در دوم و گویند سرد است در دوم و خشکست در سیوم و حبیش گوید سرد است در اول و خشکست
در سیوم جهة دفع صفرا بغایت نافع بود و حرارة بشکند و معده و جگر را نافع بود لکن مولد ریاح و نفخ بود
و شکم ببندد و مصلح آن گلنگبین بود و صاحب تقویم گوید مضر بود با آلات منی و مصلح آن انیسون و عسل
بود و بدل آن ریباس یا حماض اترج است **حضض** و رس است و گفته شود انشاالله **حضض** بشیرازی
بهلل گویند و آن انواع است مکی و هندی و مشهدی بهترین آن جهة درمانها مکی بود و جهة موی هندی و نوعی
هست که در شیراز از ورق روباه ترنک می سازند و روستائیان شیراز آنرا اهلل منگل میگویند و آن مستعمل
ایشانست لیکن طبیعت حضض مکی معتدل است در گرمی و سردی و خشکست در دوم و گویند سرد است
در اول و در هندی تحلیل و قبض کمتر از مکی بود صاحب مفرده گوید که هندی اقوی بود در همه حالات و حضض
هندی عصارهٔ فیلزهرج است و مکی عصارهٔ نباتیست مکی و گویند مصنوعست نافع بود جهة مجموع ترها و جهة
از رده و جهة خون که از زنان آید بغیر قاعده و مجموع ورمها خبیثه و کلف و ریشهای دهن و دبر و گوش را نافع
بود و در چشم کشیدن روشنائی بیفزاید و تاریکی زایل کند و شقاق مقعد و بنج را بغایت مفید باشند طلا و خوردن
و حقنه کردن اسهال کهن و ریش روده را سودمند بود و چون بدان غرغره کنند خناق را زایل کند و چون زن بخود
برگیرد قطع سیلان رطوبات از رحم بکند و نفث دم و سرفه چون با آب بیاشامند سودمند بود و حضض هندی جهة
گزندگی سگ دیوانه طلا کردن و اشامیدن بغایت سودمند بود و تریاق سیاه و درد سپرز ضماد کردن و خوردن
نافع بود و بدل آن بوزن آن فیلزهرج است یا فوفل و صندل مساوی و صاحب تقویم گوید سپرز را غلیظ کند و مصلح
آن حاماو مصطکی بود و مقدار شربتی نیم درم بود **حفاز** بردی است و گفته شد **حلبه** فریقه خوانند بپارسی
شملیز گویند طبیعت آن گرمست در آخر درجهٔ اول و خشکست در اول و گویند گرمست در دوم و خشکست در
اول و از رطوبتی فضلی خالی نبود و گویند گرم و خشکست در دوم منضج و ملین بود و آرد وی ورمهای بلغمی صلب
را نرم کند و بیرونی تحلیل دهد و سینه و شکم و حلق را نرم دارد و سرفه و ربو و عسر النفس را سود دهد و باه را برانگیزد
و بادها بشکند و بلغم لزج از سینه بیرون آورد و بواسیر را سودمند بود و آرد وی با نطرون بر سپرز ضماد کنند نافع بود

اگر بیش از طعام با جوی بخورند شکم براند و خلطهای بد که در روده بود و چون پخته بود غذا اشتهی بدهد و آواز صافی کند
و چون سر بدان بشویند جزاز زایل کند و لعاب وی با روغن گل شقاق سر را نافع بود و سوختگی آتش و آرد وی ورمها
را نرم کند و در طلا کردن با ادویه جهة کلف بغایت سودمند بود و چون طبیخ آن بیاشامند حیض براند و حبس وی
چون بخورند درد پشت و جگر و سردی مثانه و چکیدن بول و درد رحم که از سردی بود سودمند بود و صاحب تقویم گوید محلل
قوی انثیین بود و مصلح آن روغن قسط تلخ بود **حلزون** نوعی از صدف است و در صفت ودع و شنج و صدف
گفته شود انواع آن انشاالله **حلتیت** صمغ محرونست و محروث را انجدان خوانند و رافه گویند و حلتیت
را بپارسی انگزد خوانند و بهندی هینک و بشیرازی انگشت کنده و آن دو نوعست منتن و طیب و منتن مستعمل تر بود
و بهتر و طبیعت آن گرمست در اول درجهٔ چهارم و خشکست در دوم و بهترین آن سرخ رنگ صافی بود و چون بگدازانند
لون آن بسفیدی زند و آنچه مغشوش بود سبز رنگ بود و آنچه بوی تیز دارد منتن خوانند و آنچه بوی آن تیز کمتر بود طیب
خوانند و چون بعسل بیامیزند و در چشم کشند روشنائی بیفزاید و در ابتدا از نزول آب کشیدن ایمن باشند از نزول آب و تب
ربع را بغایت مفید بود و بادها بشکند و خون بسته که اندرون بود تحلیل دهد و داء الثعلب با سرکه طلا کردن نافع بود
و ثالیل مسماری و غددها چون با موم و روغن حل کنند و بمالند نافع بود و با سرکه بر قوبا طلا کردن بغایت نافع بود و چون
با آب حل بگدازانند و بیاشامند علق را اصاق کند و با انجیر خشک بیقاز را نافع بود و مقوی باه بود و چون با سرکه غرغره کنند
علق از حلق بیرون آورد و بر گزندگی سگ دیوانه نهادن یا با شراب یا با جنطیانا اشامیدن بغایت سود دهد و چون با
زیت بگدازانند و بر گزندگی عقرب و رتیلا بمالند سودمند بود و اگر با شراب و فلفل و سداب بیاشامند گزاز را نافع بود
و چون با سکنجبین بیاشامند شیر که در اندرون بسته بود بگدازد و صرع را بغایت مفید بود و دفع زهرهای حیوانات
بکند و زخم تیغ و تیر زهر دار و مقدار نیم مال مستعمل بود و بول و حیض براند و بچه بیندازد و اگر اندکی در سوراخ قضیب
نهند نعوظ تمام آورد و اگر با روغن زنبق در شیشه کنند و چند روز بگذارند بعد از آن در قضیب مالند زن و مرد لذت عجب یابند
و اگر در سوراخ دندان نهند درد ساکن کند و بریزاند و اگر نیم درم از وی با آب لسان الحمل حل کنند با ادویه که ممسک
طبیعة بود بیاشامند فعل وی قوی تر بود و قطع اسهال که از رطوبة بود و خلطهای لزج بکند و اگر نیم درم از وی و نیم درم سکنجبین
بیاشامند و بدان ادمان کنند فالج و خدر را بغایت سود دهد و درد مفاصل سرد و بواسیر و مفاصل را بغایت نافع بود

وحب القرع را بکشد و مضر بود بمعده و جگر و اسحق گوید مصلح آن انیسون است و صاحب تقویم گوید مصلح آن جوارشها
بود با قرفه و بدل آن محروث بعد از آنکه با آب بجوشانند چند جوش و صافی کنند بوزن آن بود **حلیفه** زوفرا است
و حرا نیز گویند و گفته شد **حلبلاب** لبلاب است و گویند لاغیه و صفت هر دو گفته شود **حلم** قراد است و بشیرازی
کنه گویند و گفته شود در باب قاف انشاء الله **حلیموبیح** حماض بری است و در صفت حماض بعد از این گفته شود انشاء الله
حلحل و حلاحل بلبوس است و گفته شد **حلبیب** سورنجان هندی است و طبیعت آن گرم و خشک است
در دوم و گویند در سیوم نافع بود جهة نقرس و درد مفاصل و درد زانوها و مسهل بلغم و خلطهای غلیظ بود و حب
القرع و کرمها بکشد اما سپرز را غلیظ کند و مصلح آن کاشنی و کثیرا بود **حماما** امامون و امومن گویند بشیرازی
ماهلو خوانند طبیعت آن گرم و خشک است در دوم و گویند در سیوم و آن دو نوع است یک نوع مشهور است که بشیرازی
ماهلو خوانند و نوعی دیگر مانند پرسیاوشان چوب وی زردی بود که بسرخی مایل بود و برگ آن سبز
بود و خود و گل وی زرد بود و کوچک و نبات وی بمقدار یک وجب بود و این مؤلف گوید از یک وجب کمتر بود
و در سنگ روید و بهترین آن ذهبی رنگ بود و ارمنی خوشبوی منضج ورمهای گرم بود و چون بر پیشانی ضماد کنند
درد سر زایل کند و چون با بادروج بر گزندگی عقرب ضماد کنند سودمند بود و ورم چشم که از گرمی بود و ورم افشا چون
با زیت ضماد کنند بغایت سودمند بود و در درد رحم چون فرزجه از وی بخود برگیرند و در طبیخ آن نشینند سودمند بود
و نقرس را نافع بود و کسی که گرده وی یا جگر وی معلول بود چون طبیخ آن بیاشامند نافع بود و سده جگر بگشاید و
بول براند و مقدار مستعمل از وی دو درم بود لیکن مصدع بود و منوم و مسکر و از جمله مسکرات بود و صاحب
تقویم گوید مصلح آن صندل و گلاب بود و اسحق گوید مضر بود بمعده و مصلح آن تخم کرفس بود و بیادوق گوید
بدل آن بوزن آن اسارون یا بوزن آن وج یا بوزن آن چوب قرنفل و گویند بدل آن بوزن آن وج و بوزن
آن زیره سبز بود **حمر** تمر هندی است و گفته شد **حماض الاترج** در صفت اترج گفته شد **حماض** بری بود و
بستانی بود بری را سلق بری خوانند و آن بیشتر جبلی بود اما در خاک ریزه و زمین سست روید و از آن یونانی
طوطاق اغریون گویند و بشیرازی بیخ از اهلیو اگویند و در نقرس و درد مفاصل طلا کردن بغایت نافع بود و سرفه و صفرا
وی را سودمند بود و بستانی را بشیرازی ترسیلک گویند مانند کاشنی بود و ورق آن و در وی حموضتی بود و در طب

فضلی ترنج و بهترین بستانی بود ترش و طبیعت آن سرد و خشک بود در دوم و تخم آن سرد بود در اول و در وی قبضی
بود و در باب با در صفت بزور گفته شد و اگر تخم وی بچشش از گزندگی عقرب بیاشامند و عقرب بگزد هیچ زحمتی بوی نرسد
و ورق آن چون بپزند و با زیت بریان کنند و کشنیز خشک و اندک زیره و انار دانه بر آن ریزند شکم ببندد و غیر
بریان کرده هیچ از روده و مره صفرا بود نافع بود و تشنگی بنشاند و قطع قی بکند و غثیان صفراوی ساکن گرداند و بخار
دفع کند و آرزوی خوردن ببرد و بگزندگی عقرب نافع بود و چون با شراب بپزند و بر آن مضمضه کنند درد دندان ساکن کند
و چون با شراب بپزند و بر خنازیر ضماد کنند و ورمها که در بن گوش بود سود دهد و اگر با سرکه بپزند و بر سپرز ضماد کنند
بغایت نافع بود و چون بر جرب مالند صحت یابد و اگر بیخ وی در گردن بندند خنازیر دفع کند و چون سحق کنند و بخود
برگیرد و قطع سیلان کهن از رحم بکند و اگر با شراب بپزند و بیاشامند یرقان را زایل کند و سنگ مثانه بریزاند و حیض
براند و اگر کسی مالیده بیخ وی بکوبند و با رب سیب بسرشند و بلیسند سحج و اسهال دموی را بغایت مفید بود
حماض الماء در آب روید و ورق آن بدرازی انگشت بود نزدیک بورق کاشنی و ساق وی کوچک بود و بر سر وی
تخم سیاه رنگ بود که بسرخی زند و طعم وی مانند طعم حماض بود و شکم براند چون پخته بخورند و تخم وی چون سحق کنند و با شراب
بیاشامند غم را ببرد و نفس را خوشی دارد و توحش زایل کند و خفقان گرم را نافع بود و غثیان دفع کند و معده مسترخی
را اصلاح آورد و چون بپزند و بر اعضا مالند خارش زایل کند و تخم آن و ورق آن چون بخایند دندان را محکم دارد
و اگر ادمان کنند در اکحل آن یرقان زایل کند **حماض الارنب** اکشوث است و گفته شد **حماض البقر** حماض بری است
و گفته شد **حماض نهری** حماض بستانی است و گفته شد **حمر الارض** امعاء الارض گویند و آن خراطین است
و گفته شود انشاء الله **حمص الامیر** خسک است و گفته شد **حمص** بپارسی نخود گویند سفید و سرخ و سیاه و کرسنی
بود و بری بود و بستانی بود و بری گرم تر بود و اندکی تلخی زند و بستانی غذا نیکو دهد و سیاه قوة تر بود در افعال و بهترین
آن سفید بزرگ بود و طبیعت آن گرم و تر بود در اول و گویند خشک در اول طبیعت نرم دارد و بول براند و منی بیفزاید
و باه برانگیزد و حیض براند و منضج بود و لون را صافی و نیکو کند و درد پشت را سودمند بود و نفخ ببرد و ورمهای
گرم را سودمند بود و روغن آن قوباء زایل کند و آرد آن ریشهای پلید و سرطان و خارش بدن را نافع بود و مفتح
وی درد دندان و ورم بن دندان را نافع بود و آواز صافی کند و غذای وی بسیار زیاده از همه حبوب از آرد وی کشکش حاصل

سازند و طبیخ نخود سیاه سنگ کرده بریزاند و ادرار بول از منه نخودها زیاده کند بغایت تا حدی که چارپایان مثل گاو و شتر و آ
و چون نخود سیاه بخورند بجای علف قوة ایشان زیاده میشود و سده کرده بگشاید و چون ببرکه خو بیسانند یکشب و بامداد
ناشتا بخورند و صبر کنند تا نیم روز کرم بکشد و اگر در آب خوب باشند و همچنان خام بخورند و آب آن بیاشامند ناشتا انعاظ
تمام آورد و قضیب را قوة دهد و در نخود سه خاصیت هست که جماع کردن محتاج بدان سه خصلت
بود اول آنکه طبعش ملایم طبع منی بود دوم آنکه کثیر الغذا بود سیوم آنکه مولد ریاح و نفخ بود و هر غذائی و دارویی که
جهة تقویة باه خورند باید که این سه خصلت در وی باشند و آن نخود است و زرده تخم مرغ نیمبرست اما نخود کسی که تجربه
کرده و مثانه داشته باشد بغایت مضر بود و نخود سیاه بجهة سنگ مثانه از دیگر اولی آن بود که میان طعام خورند و مقرة
وی کم شود گشنیز خاش و جرم نخود ثقیل بود بمعده حمیرا ابو خلسا گویند و آن سخاره است و رجل الحمامه نیز گویند
و گفته شد در الف حمحم بلغت اهل شام لسان الثور است از قول صاحب معزده و صاحب منهاج گوید حمحم است
که آن نبات حبه است و صفت هر دو گفته شود انشاء الله حمص حرض خوانند و آن اشنان است و گفته شد
حماط نوعی از خمیر است و در جیم گفته شد حماحم صاحب منهاج و صاحب تقویم گویند بستان افروز است
و صاحب جامع گوید از قول اسحق بن عمران که حبق بستانی است و در شام حبق نبطی گویند و نبات وی بغایت
سبز بود و گل وی سفید و تخم وی مانند حبق بود و طبیعت وی گرم و خشک است در دوم اصحاب بلغمی را نیکو بود و سده
دماغ بگشاید که از بلغم بود و زکام تر را نافع بود و مسیح گوید گرم تر و خشک تر از شاهسفرم بود و غیر او گوید مقوی
دل بود و تخم وی بریان کرده با روغن گل و آب سرد جهة اسهال کهن نافع بود و صاحب منهاج و صاحب
تقویم گویند سرد و خشک بود در اول حرارة معده و جگر ساکن گرداند و چون طبیخ وی بیاشامند با جلاب یا سکنجبین
معده و جگر از اخلاط بد پاک گرداند و بسیار روی مثانه را بد بود و مصلح وی کندر و حماما بود حمام بپارسی
کبوتر گویند طبیعت وی جالینوس گوید گرم است و رطوبت بسیار دارد و گوشت وی گرده را نیکو بود و منی
بیفزاید و فالج و لقوه و خدر و استرخای بدن را نافع بود و شریف گوید چون زنده همچنان پرهای وی مجموع بکنند
و پاک کنند بر موضع گزندگی عقرب نهند بغایت نافع بود و سر وی همچنان با پر بسوزانند و سحق کنند و در چشم
کنند تاریکی و شبکوری ببرد و در خواص ابن زهر آورده است که در هر خانه که کبوتر بود از خدر و فالج و سکته و جز

ایمن باشند و این خاصیت در وی هست و دیسقوریدوس گوید خون ورشان و شفانین و حمام چون گرم بود
و در چشم کنند جراحتی که در وی بود زایل گردانند و خون حمام خاصه قطع رعاف که از حجب دماغ بود بکند و بیضه
وی بغایت گرم بود و کبوتر بچه سبکتر بود و اولی آن بود که با آب غوره و گشنیز با سبز که بپزند و چون بخورند بعد از
آن مغز خیار بخورند یا تخم خیارین حمار اهلی صاحب منهاج گوید گرم و خشک بود در سیوم و صاحب تقویم
گوید از قول اسحق که گرم و تر بود خاکستر گوشت و جگر وی چون با زیت بر شقاق که از سرما بود بمالند زایل کند و
خاکستر جگر وی با زیت بر خنازیر نهند نافع بود و جذام را سودمند بود و گوشت وی و جگر چون بپزند و دود آن بشنوند
کزازی که از خشکی بود بغایت سود دهد و جگر وی بریان کرده ناشتا بخورند صرع را نافع بود و بول وی درد گرده
را سودمند بود و در خواص آورده اند که پوست پیشانی وی چون بر کودکی بندند که بترسد دیگر نترسد و گویند چرک
گوش وی چون بخورد کودکی دهند که گریه دیگر نکند و در خواص آورده اند که کسی را که عقرب گزیده باشد با آواز بلند
در گوش خر گوید که عقرب مرا بگزید و از گونه بر خر نشیند درد زایل گردد و جرار در دکند اگر پوست پیشانی وی پاره
مصروع با خود دارد تا یکسال تمام و چون سال نو شود پاره پوست پیشانی نو با خود دارد تا سال دیگر صرع از وی زایل شود
البته و در خواص ابن زهر آورده است که چون خر صرد سگ را عظیم خوش آید حمار وحشی بپارسی خرگور گویند
عبدالملک بن زهر گوید نظر بر چشم وی کردن صحت چشم نگاه دارد و منع نزول آب بکند و این از خواص است و جالینوس
گوید گوشت وی چون فربه و جوان بود نزدیک بگوشت ایل بود و بغایت غلیظ بود پیه وی چون بر کلف طلا کنند
سود دهد و چون با روغن قسط بچوشانند جهة درد پشت و گرده که از بلغم بود و باد غلیظ نافع بود زهره وی جهة
داء الثعلب و دوالی مالیدن سودمند بود و گوشت وی چون بپزند با آب و نمک و دارصینی و زنجبیل و مرق آن
بیاشامند و گوشت چرب آن بخورند درد مفاصل و بادهای غلیظ را سودمند بود و گوشت وی بسیار خوردن تمدد
در معده و بطی هضم ثقیل پیدا کند اولی آن بود که از پی آن جوارشات مسهله چون شهریاران و غیری بخورند و امثال
آن حنظل علقم خوانند و تخم وی هبید خوانند و بعربی کبست و بشیرازی کرست گویند و کرمانی خربزه و بلغت
دیگر خربزه روباه خوانند و نر و ماده بود و سفید سست گوشت و زرد رنگ باشند چند آنکه سفید تر بود بهتر و پوست
وی باید که نرم بود که بسبب وی مایل بود آنچه بکبودی زند بد بود و اگر بر درخت حنظل یک حنظل بیش نبود آن کشنده بود دوا

به بزرگی دو حنظل بود و بهترین آن ماده بود سفید رسیده هندی بود که وصف کرده شد و طبیعت وی گرمست
در سیوم و خشکست در دوم بوحنا گوید گرم و خشکست در دوم و کندی گوید سرد و تر بود و وی محلل و مقطع بود در د
مفاصل و اعصاب و عرق النسا و نقرس سرد را بغایت نافع بود و دماغ را از اخلاط پاک گرداند شحم وی مسهل بلغم
غلیظ بود از مفاصل و اعصاب و مسهل مرار اسود و اصفر بود و قولنج ریحی بگشاید و ورق وی مصرع مالیخولیا
و وسواس و داء الثعلب و داء الحیه و جذام را سود مند بود و خاصه چون با دویه خلط کنند مانند افتیمون و افیمون و نمک
هندی و صبر سقوطری و ایارج فیقرا و حنظل و اگر در طبیخ حقنه کنند مجان درست از دوم تا چهارم شاید قولنج را بگشاید
و مزه سودا و خام بیرون آورد و شحم آن شربتی نیم م بود با عسل و با دویه دانگی نیم بود و باید که بغایت سحق نکنند و اصلاح
وی بکثیرا کنند و بیخ وی سود مند بود گزندگی افعی و عقرب خوردن و طلا کردن و حکایت کنند اعرابی که عقرب چهار موضع
وی بگزید دوم از وی بیاشامید در حال صحت یافت و در حقنه جهة کسی که قولنج داشته باشد سود مند بود و بخور کردن
بواسیر را نافع بود و چون بجود بر گیرند بچه بفکند و اسحق بن عمران گوید چون بگیرند حنظلی و سر آن برگیرند و تخم آن
بیفکنند و از روغن زنبق پر کنند و سوراخ آن بخمیر بگیرند یا بگل و در آتش نهند تا چند جوش بزند بعد از آن بردارند
و بموی مالند در ماه نکند زود سفید گردد و مسیح دمشقی گوید اصل وی چون بجوشانند جهة استسقا را بغایت نافع بود
و گزندگی افعی و حنظل باید که در گرمای گرم بود و در سرمای سرد مستعمل کنند که اسهال دموی آورد و مضر بود بمعده و مصلح آن کثیرا بود و
مصطکی و بدل آن گویند حب الخروع بود و گویند بوزن آن حرمل و چهار دانگ وزن آن قثاء الحمار و گویند بوزن آن حرمل و
چهار دانگ وزن آن قند **حنا** بهترین آن بود که بغایت سبز بود و در حال خرد کرده باشند و طبیعت آن گرمست
باعتدال و گویند معتدلست در گرمی و سردی و عیسی گوید سرد است در اول و خشکست در دوم طبیخ وی سود مند بود جهة
ورمهای گرم و سوختگی آتش و نافع بود جهة شکستگی استخوان و ریش دهن و در هرها جهة خناق کنند و نیم مثقال چون بیا
شامند قولنج بگشاید و از خواص وی آنست که چون کسی را ابتدا آبله کند حنا با آب بسرشند و در کف پای مالند ایمن باشد از آنکه
در چشم وی برآید و این مجربست و صحیح و اگر تخم وی یک مثقال با عسل بسرشند و لعق کنند دماغ را بغایت سود مند بود و در حواشی صح
ابن زهر آورده است که چون حنا بسرکه بسرشند و بر ناخن نهند و بدان ادمان کنند نیکو گرداند و اگر با وسمه موی خضاب کنند سبب
بالیدن موی بود و بول الکلبی سرخ رنگ بود و مضر بود بحلق چون بیاشامند و مصلح آن کثیرا بود **حندقوقی** بشیرازی نانخواه قوقی گویند و بار

دیوسپیت خوانند و بری بود و بستانی بود و حندقوقا بری را درق و جباقا خوانند و یونانی لوطوس اغریوس
خوانند یعنی آن حندقوقا بری بود و از آن بستانی طریفلن خوانند و بهترین وی بستانی بود و طبیعت آن گرم و خشکست
در آخر درجه دوم و گویند در آخر درجه اول و گویند در سیوم کلف را نافع بود و روغن وی درد مفاصل را سود مند بود
و درد انثیین و عصاره بستانی با عسل سفیدی که در چشم بود زایل کند و برقه بستانی صرع را سود مند بود و استسقا
و بول و حیض راند و روغن وی جهة بادها که در اعضا بود نافع بود و اگر طفلی دیر بحرکت آید چون بروی مالند زود
حرکت کند و اگر در طبیخ آن نشانند همین عمل کند تخم وی مهیج باه بود و اگر آب وی بر گزندگی عقرب ریزند در حال درد ساکن
کند و چون بر عضوی سالم ریزند لذع و وجع پیدا کند و چون عصاره وی سعوط کنند صداع آورد و حندقوقی خناق
آورد و درد حلق و مداوای آن بکشنیز و کاهو و کاشنی کنند **حنا الغول** شنجار است و ابو خلسا خوانند و در باب
الف گفته شد **حنا قریش** حراز الصخر است و گفته شد **حنا مجنون** وسمه است و گفته شود انشاء الله **حنطه** گندم بهترین
آن بود که میان صلابت و لین بود و فربه باشد و میان سرخی و سفیدی بود و سیاه نباشد و طبیعت وی گرم بود
و معتدل بود در تری و خشکی چون بخایند و بر گزندگی سگ دیوانه نهند سود مند بود و چون بخایند و بر دمامیل نهند بگشاید
و روغن وی قوبا را زایل کند و وی بهترین غذاها بود انسان را **حنطه رومیه** خندروس خوانند و خالاون نیز گویند
و گفته شود انشاء الله **حولب** باذروج است و گفته شد **جوز سندی** مرنج است و گفته شود انشاء الله **جوز رومی** اکرفس
خوانند و تور گویند و آن درختی است که پوست وی زرد بود و گل وی گرم بود در درجه سیوم و خشک بود در اول و ورق
آن ضعیفتر از گل وی باشد و صمغ وی کهربا بود و تخم وی لطیفتر از صمغ وی بود و آنرا اسرو خوانند و ورق وی چون با سرکه
بر نقرس ضماد کنند سود مند بود بغایت و ثمر وی چون با سرکه بیاشامند صرع را نافع بود و تقطیر البول را سود دهد و
ثمر وی منع آبستنی میکند و شیخ الرئیس گوید که وی لطیف و سخت گرم نیست و یک مثقال از ثمر وی عرق النسا را نافع
بود و سحق کنند یک مثقال از ورق وی بعد از طهر با سرکه سود مند بود جهة آبستنی **حومر** و حمر نیز گویند و آن تمر هندیست
و گفته شد **حواری** آرد گندم سفید که بر بیخته بود **حوجم** ورد احمر است و گفته شود انشاء الله **حوران** و **حوفزان** این هر دو
اسم طرخونست و گفته شود **حومانه** بعربی گویند و بسریانی طریفلن و گفته شد **حوز خنفذار** بستان افروز است و گفته شد
حیه مار است و انواع آن بسیار است و آنچه در تریاق مستعمل بود و قرص افعی بود که از گوشت افعی سازند و صفت

ومنفعت آن در مرکبات گفته شود ان شاء الله حیات لکوتی قطرانست وگفته شود ان شاء الله حی العالم ابرون خوانند و
معنی ابرون الحی ابدا یعنی همیشه زنده و هرگز ورق آن نیفتد همیشه سبز باشد و بیشمار بیز خوانند و بعضی گویند بستان
افروز است و بعضی گویند تخم آنست و این هر دو خلافست اگرچه محقق نوعی از ریاحین است که در تبریز بسیار باشد و دایم
سبز بود و حی العالم دو نوع بود کوچک و بزرگ و دیسقوریدوس گوید سه نوع است یکی نوع کوچک خود بود در جایها
سایه و بن دیوارها و کوهها روید و قضبان وی کوچک بود و یک شاخ بیش نبود و ورق بسیار بر آن بود و بقدر یک
وجب بود و گل وی زرد بود و در ورق مانند نوع بزرگ بود و از آن بزرگ بستانی بود و کوهی بود و قدر وی به درازی
یک گز بود و بستبری انگشت باشد و بهترین وی بستانی بود و طبیعت آن سرد است در سیوم و خشک است در اول و هر دو
نوع کوچک و بزرگ نافع بود جهت ورمهای گرم و حمره و سینه طلا کردن و خون تنها یا با آب بر حمره و نمله ضماد کنند و نسخه
پلید و ورم گرم که در چشم پیدا شود و سوختگی آتش و نقرس بغایت سودمند بود جهت تشنه که در جگر و زهره باشد و مسهل
صفرا بود و مبرد جهت گزندگی رتیلا بغایت نافع بود و چون آب وی با روغن گل و سرکه بر سر نطول کنند درد سر را نافع بود
و جهت اسهال و ریش روده نافع بود و چون با شراب بیاشامند کرم دراز بیرون آرد و چون زن بخود برگیرد قطع سیلان
رطوبت مزمن از رحم بکند و اگر در چشم کشند درد چشم را سودمند بود و فولس گوید پنج درم آب وی با سکنجبین چون
بیاشامند حدة دم را ساکن کند مصلح وی ... بدهد و دیسقوریدوس گوید نوع سیوم بقلة حمقا بریه خوانند و بعضی
طیلاقون گویند و اهل روم ابلیبو خوانند و این نوع میان سنگستانها روید و طبیعت وی گرم بود و مغز جلد
بود و چون با پیه کهن بر خنازیر ضماد کنند تحلیل دهد و حی العالم مضر بود به سپرز و مصلح وی طین ارمنی بود و جمیل
جندق است و گفته شد منفعت و مضرت و ماهیت آن والسلام ٥٥٥٥٥

باب الخاء خانق النمر

صاحب منهاج گوید خانق النمر والنسیب ولیس قاتل النمر والذیب وهی حشیشة و در صفت قاتل الذیب
گوید قوت او قوة خانق النمر و هو نمره پس بدین تقدیر از این دو اسم و ماهیت آن یکی سهو باشد اگرچه محقق است که نبود
خانق النمر نباتیست که چون پلنگ و یوز و گرگ و سگ و خوک و غیر آن بخورند خفقان بگیرد و بدان سبب خانق النمر و
قاتل النمر خوانند که مخصوص است به پلنگ که وی را زودتر میکشد و آن نوع از مازریون است بتحقیق اگرچه بعضی گویند

اسقیل است و بعضی گویند خربق سیاه است و این هر دو قول خلافست و آنرا اقونیطن گویند و طبیعت آن گرم
و خشک است در چهارم خانق الذیب قاتل الذیب هم خوانند و در قوت مانند خانق النمر بود اما مخصوص است
بگرگ که وی را زودتر می کشد همچنانکه خانق النمر مخصوص است به پلنگ خانق الذیب مخصوص است بگرگ و آن
و آن بتحقیق خربق سیاه است و طبیعت آن گرم و خشک است در آخر درجه سیوم چون بکوبند و بر گوشت خام افشانند و گرگ
بخورد بمیرد خانق الکلب قاتل الکلب هم خوانند و در عمل همان فعل میکند بلکه زیادت تر از آن اما سگ را زودتر
میکشد و وی هم حیوانی بود که دنبال گذشته باشد و آن از هندوستان خیزد و آنرا اذاراقی گویند و گفته شد
خاتم الملک سادا ورانست و گفته شود ان شاء الله تعالی خامالاون صاحب جامع گوید حرباست و صاحب
منهاج گوید نوع از مازریونست سیاه و صاحب جامع گوید خامالا اسم مازریونست و بسبب اشتراک اسم سهو کرده
است و صاحب جامع گوید از قول بعضی از متاخرین که اسد الارض خامالاون مالس است که آن مازریون سیاه
است پس بدین تقدیر قول صاحب منهاج معتبرتر بود و خامالیون و کمالیون نیز گویند خامالاون لوقس معنی لوقس
بیونانی سفید بود و بعربی اشخیص گویند و به بربری ادادا و در باب الف گفته شد اشخیص ابیض و اسود و
خامالاون مالس داء الاسود است و آن خامالیون است و کمالیون نیز گویند و آن خانق النمر است و گفته شد خامالا
یعنی زیتون الارض و آن مازریونست و گفته شود انواع آن ان شاء الله خالیدونیون و خالدونیون نیز گویند و آن دو نوع
است بزرگ و کوچک و گویند بزرگ آن را عروق الصفر خوانند و کوچک آن را مامیران و معنی خالیدونیون دو الخطاف
بود و بدان سبب این اسم بوی نهاده اند که پرستوک چون بچه وی در آشیان نابینا شود ما در برود و شاخ مامیران
بیاورد و در آشیانه نهد بچه نابینا بینا گردد و به فرمان خدای تعالی و این از خواص است فتبارک الله احسن الخالقین
خالاون حنطه رومیه است و گفته شد و بپارسی کاکل خوانند و درخندروس طبیعت و منفعت وی گفته شود
ان شاء الله تعالی خامامیلن بابونج است و گفته شد خاماپیطس معنی آن بیونانی صنوبر الارض بود و آن
کمافیطوس است و گفته شود ان شاء الله خامادریوس خامادریون نیز گویند و معنی آن بیونانی بلوط الارض بود و آن
کمادریوس است و گفته شود خانه شیطح است و گفته شود ان شاء الله خامااقطی معنی آن بیونانی خمان الارض
بود و آن خمان کوچک است و اقطی خمان بزرگ و گفته شود ان شاء الله تعالی خاونجان و آن خولنجان است

وگفته شود انشاء الله خبز بزالخم است بشیرازی شفترک خوانند وباصفهانی خاکشی و به تبریزی سوروان و بترکی جراشوه
ونیکوترین آن سرخ خلوقی رنگ بود وخرد شیرین وطبیعت آن گرم وتر بود سرفه را سودمند بود وحصبه واصحاب
سودا وچون باشیر ونبات بیاشامند بدن را فربه کند ولوز انیکو کرداند خبازی بپارسی خرو خوانند وبشیرازی
نان کلاغ وآن نوعی از ملوکیه بود وگویند وآن ملوخیا البستانیست وملوکیه بری ونوعی از ملوخیا بقلة الیهودیه
خوانند وملوکیه گویند وآن خطمی است وبری لطیفتر وخشک تر از بستانی بود وطبیعت بری سرد وتر بود در اول
وگویند معتدل بود در گرمی وسردی وگویند تلیین در وی هست ومعتدل بود وفولس گوید گرم وخشک است وابن
دوربست ورق وی چون بر گزندگی زنبور ونحل ضماد کنند نیکو بود ووقتی که خام بود وورق بری نافع بود با زیتون
بر سوختگی آتش وحمره چون طلا کنند وطبیخ وی چون زنان در آن نشینند صلابت رحم نرم گرداند ومقعد وورق وی چون با
بیخ وی بجوشانند نافع بود وبول براند وتخم وی چون خلط کنند با تخم حندقوقا بری وباشراب بیاشامند درد مثانه زایل
کند وچون ورق وی بپزند وبر دمامیل نهند ودر دمامیل که احتیاج شکافتن بود بگشاید وماده بیرون آورد وبدان
حقنه کردن گزندگی روده ومقعد ورحم را سودمند بود وآنچه بستانی بود معده را بد بود وچون تر بود مثانه را نافع بود
وتخم وی جهة خشونتی که در سینه بود وشش ومثانه حادث سودمند بود واگر بپزند با روغن وضماد کنند بر ورمهاکه
در گرده ومثانه حادث گردد سود دهد واگر ضماد کنند بر ورمهای گرم ساکن گرداند ووی نافع بود جهة سرفه که از خشکی بود و
خشونة سینه وبول براند وشکم وورق وی بخایند بجان خام وبا اندکی نمک ضماد کنند بر ناصور که در چشم بود پاک گرداند
وگوشت برویاند وچون ضماد کنند با انگبین بر سر ریشی که سبب آن از تری بود وسبوسه سودمند بود وچون بر گزندگی عقرب ضماد کنند
خاصه چون با زیت بود وکل وی نافع بود جهة قرحه گرده ومثانه آشامیدن وضماد کردن وقضبان وی نافع بود جهة روده
ومثانه وشکم نرم دارد ونوعی از خبازی بری بود که مسهل مره خام بود تا حدی که گاه باشد که خون بیاید خبز بهترین آن بود که از
گندمی که آفت نارسیده پاک وصلب بود ونان سمید وحواری دشخوار از شکم بیرون آید ونفخ در وی زیاده بود و[illegible]
ومولد ریاح بود وسده وجگر وسنگ گرده متولد کند وشکم ببندد ونان خشکار سبز وغلیظ کند وخونی که از وی حاصل
شود میل بسیاهی داشته باشد ونان حواری بدن را فربه کند ونانی که نخاله بسیار داشته باشد زود از شکم بیرون آید وغذا
اندک دهد وآنچه نخاله اندک داشته باشد ضد آن بود ونان فطیر نفخ در وی زیاده بود واز آنچه خمیر داشته باشد ونان خشک

کهن شکم ببندد ونان نرم خشکار چون با آب تر کنند ونمک وبرقو با کهن ضماد کنند زایل کند وشکم نرم دارد واصحاب
قولنج ولسوده دهد وغذا اندک دهد وبدتر از انواع نانها بود که از گندم بپزند جرب وحکه وبواسیر تولد کند ومصلح
وی ادهان وحلاوه والبان بود وبهترین نان سمید بود وغذا بیشتر دهد ودیر هضم شود بسبب اندکی نخاله ودر گرمی معتدل
بود وبدن را فربه کند وشکم ببندد وسده پیدا کند واولی آن بود که نمک وخمیر تمام داشته باشد وبا اسفیدباج خورند وبعد
از وی حواری گندم وی ومیان سمید وخشکار بود ومتوسط بود در کثرت غذا وقلت آن وسرعت هضم وبطیء
آن ونزدیک بسمید بود در بیشترین احوال وشکم ببندد واصحاب کد را سودمند بود ومعده قوی گرم کند ودیر هضم شود
ومولد ریاح ونفخ بود وسده وسنگ گرده احداث کند ومصلح وی زنجبیل واطریفل بود وبعد از ان ماء العسل خوردن
وبجان رفتن وخوابهای دراز کردن مناسب بود ونان قرنی تر بود ودیر هضم شود ومزاجهای خشک را سود دهد ومصلح
وی چیزهای شیرین باشد ونان قطایف شکم ببندد ومولد خلط غلیظ بود ومصلح وی شیرینی بود ونان برنج بهترین
آن بود که از برنج سفید خوب بپزند طبیعت آن سرد وخشک بود وغذا اندک دهد وشکم ببندد ودیر هضم شود ومصلح
وی چیزها چرب بهند خبز الیوابس بخوان است وگفته شد خبز القرود لوفست وگفته شود خبز المشایخ
بجو زمریم است وگفته شده است خبث الحدید بپارسی ریم آهن گویند وبشیرازی زمه آهن وقوی تر آنچه
خبثها بود وابن زنا العجوص خوانند وبهترین وی [illegible] که جلد تنک بود که بروی خشونه نبود وطبیعت
آن گرم وخشک بود در سیوم مجفف رطوبات بود ومحلل ورمهای گرم وسودمند بود جهة خشونة جفن وتقویت معده
بود وچون با شراب کهن بیاشامند وحقنه بواسیر قطع کند ومنع آبستنی بکند وچون آنچه در برگیرند به پشم پاره خون رفتن
باز دارد وقطع سلس البول بکند وسفوف احکم دارد وطلا کردن وچون بیاشامند جهة خیر که در پستان بسته بود سود دهد
ومقدار از آن مستعمل بود وخبث الحدید بقوه مانند زنجار الحدید بود وچون با سکنجبین بیاشامند منع مضرت دوائی که
کشنده بود بکند مثل مازریون واز خوردن خبث الحدید همان حادث شود که از خوردن براده الحدید وعلاج وی همان
کنند کسی که براده خورده باشد واولی آن بود که مدبر کنند صفت آن بگیرند خبث الحدید وسحق کنند ودر سرکه انگوری
خوب بیاشامند چهار ده شبانه روز وبعد از آن خشک کنند وسحق کنند وبا روغن بادام بریان کنند بعد از ان مستعمل کنند و
منفعت وی آنست که باه را زیاده کند وورم سپرز را تحلیل دهد ومعده وجگر وسپرز واعضای که محتاج تجفیف بود وقبض

وتقطیر بول بود قرحهٔ امعا و مثانه را بغایت نافع بود و بدل خبث الحدید مدبر اطریفل کوچک بود و بدل غیر مدبر خزف بود
خبث الفضه ثفل نقره بود و بهترین آن بود که سبز رنگ تنک بود و قابض بود بغایت و در وی جذب و تجفیف
بود و جرب و سعفه و ریش را نافع بود و چون در مرهم کنند منع خون از ناصور و بواسیر بکند خبث النحاس در قوت
نزدیکست بخبث الحدید و مس سوخته و ضعیفتر از مس سوخته بود خبث الرصاص قوت وی مانند رصاص محرق بود و طبیعت
آن سرد و خشک بود و نافع بود جهت ریش چشم و بدل آن اسفیداج رصاص بود خندق افسنتین است و گفته شده
ختم الملک خواتیم الملک خوانند و آن طین مختوم است و گفته شود ختام البقر زبل البقر است بپارسی سرگین گاو گویند
چون بر ورمهای غلیظ نهند تحلیل کند و چون بسوزانند و با سرکه بر سوراخ بینی نهند خون رفتن باز دارد و مجموع زهرها را
نافع بود چون بخورند و گرم بر بدن نهند و رها کنند تا خشک شود و بعد از آن برگیرند و دیگر تازه بنهند چند نوبت و چون بر
پای منقرس نهند با خاکستر و زیت نافع بود و بر گزندگی زنبور و نحل بغایت نافع بود و مستسقی را بدان طلا کردن نافع بود
و بهترین وی آن بود که در فصل بهار باشد و چون خشک کنند و بسوزانند و مستسقی بیاشامد بغایت غایت نافع بود و اگر
زن بدان بخور کند زادن بروی آسان گردد و بچه مرده جدا از و بچه زنده بکشد و در خواص ابن زهر آورده است که چون بر ثآلیل
نهند قلع کند خدرنوح عنکبوت است و گفته شود ان شاء الله خذاء الرقال بزر البنج است و گفته شد خردل ابیض
اسفند اسفید است و گفته شد خرو الحمام جوز جندم است و گفته شده است خرقی خلز است و گفته شود ان شاء الله
خروع بپارسی بید انجیر خوانند و بهترین آن کنتو و بهترین وی بحری بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم و گویند تر است
و اسحق گوید گرم و خشک بود در سیوم مسهل بلغم بود و قولنج بگشاید و فالج و لقوه را نافع بود و صاحب منهاج گوید شربتی
از وی ده دانه مقشر بود و صاحب تقویم گوید پانجده حب بود و اعصاب را نافع بود و هر صلابت که بود چون ضماد کنند یا بیا
شامند نرم گرداند و سی حب از وی سفید کرده چون سحق کنند و بیاشامند مسهل بلغم و مره و رطوبت مائی بود و قی آورد و
غثیان پدید کند و ورق وی چون بکوبند و با سویق خلط کنند و ضماد کنند بر ورمها بلغمی و ورمهای گرم که در چشم بود سود دهد
خواه پخته و خواه خام و نقرس و درد مفاصل چون ضماد کنند بغایت نافع بود اما مضر بود بسینه خوردن وی و مصلح
وی کثیرا بود خراطین زغار کرم خوانند و آن امعاء الارض است و حمر الارض نیز گویند و آن کرمی سرخ بود که در زمین
نمناک باشند در نشیب گل و طبیعت آن گرم و خشک بود و خشکی وی در درجه سیوم بود و چون بکوبند و بر جراحت اعصاب

خندق

ضماد کنند و سه روز رها کنند بغایت سودمند بود و گویند در ساعت سود دهد و با پیه مرغابی جهت درد گوش
نافع بود و چون با شراب بیاشامند بول براند و ریگ را نافع بود و سنگ گرده بریزاند اما مضر بود باعصاب و مصلح
وی روغن بادام بود و در بزرگ کردن قضیب اثری تمام دارد خاصه چون بشویند و خشک کنند و سحق کنند و با روغن
کنجد طلا کنند خربق عصفر است و گفته شود ان شاء الله و صاحب مفرده گوید نوعی از حرشف است که بزبان بربری
تانغیث خوانند خرنوب نبطی خروب گویند و خرنوب الشوک و قضم قریش نیز گویند بپارسی گوور خوانند
اهل شام منری گویند و بعربی ینبوت خوانند و گفته شود ان شاء الله خرنوب شامی بپارسی کوروزه گویند و شیرازی
کبر کازرونی نیز گویند و آنچه خشک بود بهترین از تر بود و طبیعت وی قابض بود و سرد و خشک خشکی وی در دوم
بود و گویند گرم است در اول شکم ببندد با وجود شیرینی و معده نگردد و ادرار بول کند خاصه چون با عقید العنب
پرورده باشند و جالینوس گوید چون تر بود شکم نرم کند و معده را بد بود و هضم نشود و چون خشک بود
شکم ببندد و بول براند لیکن دیر هضم شود و چون نارسیده بود و ثآلیل را بوی مالند محکم البته زایل کند مقدار
مستعمل از وی پنج درم بود و روفس گوید غذای بدن بد بود و طبیعت ببندد و در لیس معده را نافع بود
و اریباسیوس گوید سودمند بود جهت اسهال بافراط و قوت بدن بد بود و امعا را پاک گرداند از اخلاط بلغمی
فاسد اما مجفف اعصاب بود و مصلح وی لعاب به دانه و نبات بود و صاحب منهاج گوید فایده ضرر
وی کم کند و گویند مصلح ماء العسل بود و بدل خرنوب ماذری سورنجان بود بوزن و گویند طرائیث و گویند
قرظ بوزن آن خرنوب هندی خیار چنبر است و گفته شود ان شاء الله خرنوب مصری شجره سنط است
و آن خرنوب نبطی است و گویند قرظ است و گفته شود خردل بهترین آن بستانی بود تازه فربه سرخ رنگ
و چون بکوبند زرد بود و طبیعت آن گرم و خشکست در چهارم و از خواص وی آنست که چون در عصیر انگور اندازند
بحالت خود بماند و نجوشند و چون بکوبند و بر دماغ دارند عطسه آورد و چون بر نقرس ضماد کنند نافع بود
و بر داء الثعلب همچنین سیما خاصه بری و بر عرق النسا و درد سپرز و هر دردی که بود مزمن که باشند چون خواهند
که جذب آن از عمق بدن بکنند بظاهر بدن ضماد کردن سودمند بود و از بخور وی گزندگان بگریزند و در دهن وی
قطع بلغم بکند و چون با عسل یا با موم گداخته با زیت بیامیزند و بر روی مالند روی را پاک گرداند و ورمهای صلب

و خنازیر را تحلیل دهد بغایت چون با کبریت و سکنجبین بر روی برص طلا کنند و بر جرب و قوبا ضماد کردن بغایت سود مند
و مولف گوید اگر کسی قوبا داشته باشد که بهیچ چیز زایل نشود بگیرد خردل کوفته وقتی که از حمام بیرون آمده باشند کرباس پاره
بر انگشت بپیچد و بر قوبا مالد چندانکه خون آلود شود بعد از آن خردل کوفته بدان بمالد زرد آب بسیار از وی روان شود
و صحت یابد و این مجربست و رازی گوید اگر کسی درد دندان دایم داشته باشد که بی ورم بود چون سحق کند و بر دندان نهند
عجایب بینند و چون بر برص طلا کنند سود دهد و ضماد کردن بر سر جهت زعت لبیثر غسل بغایت نافع بود و سده مصفا
بگشاید و درد وهای چشم جهت بشکوری سود دهد خصوصا چون بکوبند و در آب بپزند و با عسل در چشم کشند و چون با بوره
ما شراب بیاشامند کرم را بکشد و اگر آب وی در گوش یا دندان چکانند درد ساکن کند و سپرز بگدازد و اختناق رحم
را سود مند بود و باه را زیاده کند و تبهای کهن را زایل کند و مقدار مستعمل از وی دو ماشه بود و خردل تر بی خلط باز
وی حاصل شود و بترکی آنرا قچی خوانند و مضر معطش باشند و درد سر آورند و مضر بود بدماغ و مصلح آن بود که با بادام
و سرکه بپزند و باید که در خوردن نمک هندی با وی اضافه کنند و بیاشامند و صاحب تقویم گوید مصلح وی هندبا
و کاهو و گلاب بود و بدل آن دو وزن آن حب الرشاد بود و گویند دو وزن آن تخم شلغم خردل بری لبسانت
و گفته شود انشاالله خردل فارسی نوعی از حرف است که آنرا اسفند اسفید خوانند و گفته شد صفت آن در الف
خرنوق بزبان اهل دمشق خردل فارسی است و گفته شد خربق ابیض بیخیست که پوست وی مستعمل است بیخ کبر ماند
و گیاهش بلسان الحمل ماند و درازی ساق وی چهار انگشت باشد و مجوف بود و بطعم از خربق سیاه تلخ تر بود
ماند اسارون و نوعی هست که آن ریشه ندارد و املس بود بغایت صلب بود و بهترین آن بود که سفید
بود و زود منفعت شود و لعاب داشته باشد و در حال زبان را بگزد و بعد از آن بگزد سخت و طبیعت
آن گرم و خشکست در وسط درجه سیوم و فولس گوید گرم و خشکست در دوم فالج و صرع و درد مفاصل را سود مند
بود و منقی بلغم و اخلاط سرد بد بود و چون زن بخود برگیرد حیض براند و بچه بکشد و لبنی وی بر بهق و جرب
و قوبا طلا کردن نافع بود و وی در شیافات جهة دفع ماده تیکی چشم مستعمل کنند و روشنائی چشم بیفزاید و آن بود که
یک رطل از وی پاره کنند و در سه رطل آب باران خیسانند سه روز و بعد از آن بپزند تا دو دانگ بماند و صافی
کنند و خربق بیندازند و دو رطل عسل مصفی بر سر آن کنند و بجوشانند و کف بگیرند و چون بقوام اشربه رسد فرو

گیرند و شربتی از وی ملعقه بود با آب گرم و این سالم بود و این کسی که بیاشامد و اگر سحق کرده بود و بیاشامد خطر
بود و تشنج و کزاز پیدا کند و قی آورد بجوشه و خناق باز دید کند و افراط کردن آن آدمی را بکشد و مقدار مستعمل از وی
بیخ تسو بود و کسی که از بار وی خورده باشد چون مرغ بخورد بمیرد و صاحب تقویم گوید مصلح وی دوغ تازه و حلیب
بود و صاحب منهاج گوید مصلح وی مصطکی بود و مداوای کسی که خربق خورده باشد بطریق قی کنند و بویهای
خوش و کسی که آن بیاشامد نشاید که معده وی خالی بود و از خواص ویست آنکه چون با سویق و عسل بسرشند
موش بخورد بمیرد و وی سم کلاب و خنازیر بود و بدل وی جوز القی بود یا ماهی زهره خربق اسود
حرافت وی زیاده از حرافت ابیض بود و ورق وی بورق خیار ماند اما شکافته تر بود و سیاه تر و ساق وی
کوچک بود و گل وی سفید بود و اندک بسرخی مایل بود و تخم وی ماند خشکدانه بود و بیخ وی سیاه بود و ریشهای آن
باشند و پر گره بود و پوست بیخ وی مستعمل بود و وی در زمینهای خشک روید و چون وی را بشکنی از اندرون وی چون
غباری بیرون آید و بهترین وی آن بود که میان فربهی و لاغری بود و بسیار گره بود و اندرون گره مجوف بود و لون بیرون
وی سیاه باشد مانند سعد و اندرون سفید بود و ریشه باریک داشته باشد و از اهال زنگی خوانند و رجل الراعی گویند
و مالیبوخایون نیز خوانند و طبیعت وی گرم و خشکست در سیوم گوشت مرده بخورد و با سرکه بر بهق طلا کردن سود مند
بود و وسواس و مالیخولیا را نافع بود و چون با موم و کهنه روغن زیت یا روغن قطران بیامیزند و بر جرب مالند نافع بود
و چون با سرکه بپزند و بدان مضمضه کنند درد دندان ساکن گرداند و بخور کردن همین عمل کند و اگر نزدیک درخت
انگور بروید اگر از آن انگور شراب سازند مسهل بود و چون در داروهای چشم کنند قوة باصره بدهد و دفع سودا بکند از جمیع
بدن و مسهل بلغم نیز بود و صفرا غلیظ مستفرغ کند زیادت از سقمونیا و در علتهای مزمن که محتاج بود به داروی مسهل بود ما
مانیا و صداع و شقیقه بغایت نافع بود و مره صفرا و مره سودا براند بآسانی و شربتی از وی نیم بود ماسه بافوتنج و صعتر
و ادویهای گرم که معده را سود مند بود و بعضی گویند سکنجبین خیسانده با شراب شیرین بعد از آن بجوشانند و بپزند یا ملح وقی
آن بیاشامند مسهل بلغم و صفرا و سودا سرد بود و اما مضر بود بگرده و اسهال بسیار رود باشد که خناق آورد و مقدار
دو درم تشنج احداث کند و مصلح وی در استعمال کردن روغن و کثیرا و فطراسالیون و صعتر بود و بدل وی نیم وزن آن
کندش و نیم وزن آن ماهی زهره و گویند بدل آن کندش است و پوست بیخ کبر مساوی و گویند بدل آن نیم وزن

آن مازریون است وچهار دانک وزن آن غاریقون وگویند بدل آن کبیکج است خرء الدیک والدجاج
سرگین خروس ومرغ بود مجموع سرگینهای مسخن ومجفف بوند ومصلح قولنج بوند چون باشراب یا سرکه بیاشامند
وتریاق فطرخانق بود باعسل وچون بیاشامند بوزن یک مثقال با سکنجبین قی بلغم آورد وسرگین خروس چون سحق
کنند وبر گزندگی سگ دیوانه نهند سود دارد خردل ابیض خردل فارسی است وگفته شد خزهره دفلی است وگفته شود
ان شاء الله خرء الفار سرگین موش بود گرم بود بر داء الثعلب طلا کردن سود دهد خاصه چون باسرکه بود واگر پاک کنند ود
شراب بیاشامند سنگ گرده بریزاند واگر ازوی شیاف سازند وکودکان بخود برگیرند شکم براند وچون بپزند ودر آب
آن نشینند عسر البول را نافع بود واگر در چشم کشند سپیدی ببرد وموژه برویاند ورطوبت قرنیه پاک کند خرء الضفادع ■
طحلب است وگفته شود ان شاء الله خربز بطیخ است وگفته شد خرمقان نباتیست بشکل سنبل الطیب اما لون وی
مایل بسبزی بود وبیخ آن مانند سنبل بود وبوی آن هم بسنبل ماند در طبیعت وخاصیت نزدیک بسنبل ودر طعم
وی اندک جلاوتی بود خرفه بقلة الحمقا است وگفته شد خربانش ورماخوز است وگفته شود خرگوش لسان الحمل است
وگفته شود ان شاء الله تعالی خرطال قرطمان نیز گویند وهو طمان وگفته شود خروع تخم عنبر است وگفته شود ان شاء الله
خرفطان بینوته است وگفته شد خرمیان جند بیدستر است وگفته شد خزف لطیفترین خزفها خزف
سرطانست که بحری بود وطبیعت خزف سرد وخشک بود وجلا دهنده بود چون سحق کنند وبا همچندان تخم تره تیزه
کوفته بر بهق طلا کنند ببرد خاصه خزف تنور وخزف خشک کلف ونمش زایل کند ومرهمی که ازان بسازند جراحتها زود
بصلاح آورد وجرب وقرحها را بغایت سود دهد وخزف تنور بر نقرس طلا کردن نافع بود وباسرکه طلا کردن بر قوبا
وجرب وحکه وسعفه وحصف سودمند بود وخزف غضار چینی دندان را جلا دهد وخزف مضر بود باعصاب
دماغ ومصلح آن روغن بنفشه بود ومقدار مستعمل از وی دو درم بود خزامی خیری بری است بشیرازی اروانه گویند
وطبیعت وی گرم ولطیف بود ومسخن دماغ سرد بود وچون بیاشامند سوء المزاج را نافع بود وجگر وسپرز را
چون بدان بخور کنند هر بوی بد که باشد زایل کند ومسخن رحم بود ورطوباتی که ازان روانه بود ورحم را پاک گرداند ونیکو گرداند
وچون زنان فرزجه ازوی بخود برگیرند آبستن گردانند بفرمان خدای تعالی وچون سحق کنند وباآرد بسرشند وبر جراحات
ضماد کنند تحلیل دهد خسف جوز است وگفته شد خس بپارسی کاهو گویند بری بود بهترین وی بستانی بود

تازه بهین وی تر وطبیعت آن سرد وتر بود در سیوم وگویند در دوم معده را نیکو بود وخواب آورد وبول
براند وخونی که ازوی متولد شود نیکوتر از خونی بود که از بقول دیگر حاصل آید ومیل بسردی دارد وجهة آبله گردش
نافع بود وانچه ناشسته بود در وی نفخ نبود کمتر بود وانچه شسته نفاخیت در وی زیاده بود واگر در میان شراب
بدان نقل کنند مستی کمتر کند ووی زود هضم شود وتشنگی بنشاند وباشد که اشتهای طعام باز دید کند وبرقان را نافع
بود وجهة ورمهای گرم وبر حمره طلا کردن وبر وی ضماد کردن سود دهد وبیخوابی زایل کند خواه خام وخواه پخته
وقطع سیلان منی بکند ودر چشم که از گرمی بود ضماد کردن سود دهد وتخم وی چون بیاشامند سودمند بود کسی را که
احتلام بسیار افتد وقطع شهوة جماع بکند وکاهوی بری مانند لبن خشخاش سیاه بود وقطع سیلان منی بکند مانند
بستانی وبنیم درم از لبن بری مسهل کیموس مائی بود وجهة گزندگی عقرب ورتیلا نافع بود چون بیاشامند وکاهو بسیار
خوردن چشم را ضعیف گرداند وتاریک وحواس تیره کند ومصلح آن هلیله مربا بود واولی آن بود که بکبب
قوقایا تنقیه کنند وباب رازیانه در چشم چکانند وکاهو مضر بود بباه ومصلح وی کرفس ونعناع بود خس الحمار شنجار
است وهو فیلوس وابوخلسا نیز گویند ودر باب الف گفته شد خسرودارو خولنجانست وگفته شود ان شاء الله
خشخاش سفید بستانی بود وبهترین وی تازه فربه بود وطبیعت وی سرد وتر است در دوم وسودمند بود جهة سرفه
گرم وتر ونزله وسینه ورطوبات سینه ومادهای تیز که فرود آید از سر وباعسل منی زیاده کند ومقدار دو درم
تا نیم درم مستعمل بود وحب وی شکم ببندد وآب وی شکم براند ووی منوم بود وغذا اندک دهد ومصلح
وی عسل بود ویا قند وصاحب تقویم گوید بسیار از وی مرخی بود ومصلح آن مصطکی وسلیخه بود واسحق گوید پوست
وی از دانه منوم تر بود وچون بپزند وآب آن بر سر بریزند ووی چون ضماد کنند بر پیشانی بیخوابی را نافع بود وبیخ وی چون باب
بجوشانند تا نیمه باز آید نافع بود جهة جگر معلول وکسی که در شکم وی خلطی غلیظ بود خشخاش اسود صاحب تقویم گوید بری
وبستانی بود وصاحب منهاج گوید بری مصری بود وبهترین وی فربه تازه بود وطبیعت وی سرد وخشک است در سیوم وگویند
در چهارم وگویند تر است در چهارم خاصیت کلی وی آنست که ریشهای چشم مواشی زایل کند وخشخاش سیاه چون بکوبند خرد
وبا شراب بیاشامند جهة اسهال وسیلان رطوبات مزمن که از رحم آید نافع آید وچون با آب خلط کنند وبر پیشانی وی
صدغین ضماد کنند بیخوابی زایل گرداند وچون ضروری بود در داروی چشم استعمال کنند سودمند بود وجهة حرارة

جگر بغایت نافع بود و مقدار مستعمل از وی یک درم بود و دیسقوریدس گوید چون بسوزانند و خاکستر آن با روغن گل
و سرکه بر جرب طلا کنند و بحمام روند و بنشینند تا بعرق فرود آید بغایت نافع بود و چون سحق کنند و با سرکه بسرشند
و بر صدغین طلا کنند درد سر که از گرمی بود را سودمند بود و وی منوم و مخدر بود و مضر بود بسر و شش و مصلح وی تخم
رازیانه بود و صاحب تقویم گوید مصلح وی روغن زنبق و نرگس بود خشخاش زبدی میقن افزود و دیس خوانند
و مغز آن خشخاش زبدی بود و بدان سبب بدین اسم خوانند که چون زبد سفید بود و بعضی ارقلیا خوانند و کبادی و ورق
وی و ثمر وی مجموع سفید بود و تخم وی مسهل بلغم بود و در دوم و طبیعت وی نزدیک بحبلهنگ بود خشخاش مقرن
خشخاش بحری خوانند و غلاف آن مانند شاخ گاو بود و بدین سبب وی را قرنی خوانند و نبات وی در کنار دریا روید
و بیخ وی طلا کردن با شیر نافع بود و چون بیخ وی بجوشانند با آب تا نیمه باز آید و طبیخ آن بیاشامند سودمند بود
جهة علت جگر که از خلط غلیظ بود خشخاش بحری خشخاش مقرن است که گفته شد خشکنجبین عسل خشکست
از کوهستان فارس خیزد از حدود کازرون در میان حبس و طبیعت وی گرم و خشک است گرمی و خشکی وی زیادت از عسل
بود و فعل وی اقوی باز عسل در همه حالتی و بدل آن بوزن آن عسل و نیم وزن آن کزنگبین و گویند یک وزن و نیم عسل
بود خشل مقلت و گفته شود انشاء الله خشکار آردی بود که نخاله از وی نگرفته باشند خشب النوبیزه
سیسارون است و گفته شود خصیه بهترین آن خایه خروس فربه بود و نیکی و بری خصیه عجب حیوان بود و طبیعت
وی گرم و تر بود و بعضی گویند سرد و خشک بود و غذای نیکو بدهد خاصه خایه خروس فربه و منی زیادة کند و وی دیر گوار
هضم بود خاصه که از حیوان پیر و مصلح آن الجدان و فوتنج کوهی و صعتر بود خصی الثعلب بهترین وی شیرین فربه بود
که از وی بوی منی آید و طبیعت وی گرم و تر بود در اول تشنج و تمدد و فالج را نافع بود و شهوة جماع برانگیزد و انعاظ
تمام آورد و مقوی باه بود عظیم و قایم مقام اسقنقور بود خاصه با شراب و مقدار شربة از وی یک مثقال تا دو مثقال بود و صاحب
مفرده شربتی دو مثقال آورده است و صاحب منهاج و صاحب تقویم گویند گرمی ست و صاحب مفرده که ابن بیطار است در جامع آورده
است که آن بیخی است و در الحاوی صاحب جامع معتبر است و این مولف گوید آن بیخیست و قد نبات وی بمقدار یک وجب
بود و گلها زعفران رنگ دارد بغایت نازک و حال آنکه صاحب مفرده تمام این نقلها کرده از مفرده غافقی کرده بلکه
تمام کتاب غافقی نقل کرده و بجود بازخوانده و بید این ضعیف بوقت آن شاده و بدل آن بوزن آن بوزیدان است

و بوزن آن تربد و گویند بوزن آن تخم اسبست و دو وزن آن تخم جرجیر و صاحب تقویم گوید فم معده را موافق بود
و مصلح آن عصاره لسان الحمل و شکر بود خصی الکلب بهجیت مانند خصی الثعلب و آن دو نوع بود کوچک و بزرگ
مانند بلبوس بود در شکل اما بدرازی مایل بود و آن زوجی بر فوق زوجی بود و یکی فربه بود و یکی لاغر و گویند نوع
بزرگ چون مرد بخورد فرزند نرینه آورد و اگر نوع کوچک زن بخورد فرزند مادینه آورد و طبیعت وی گرم و تر
بود و در نوع بزرگ رطوبتی فضلی بود و محلل ورمهای بلغمی بود و ریشهای پلید خورنده و قلاع را سودمند بود و منع
ناصور کند و گویند چون تر بخورند باه را زیادة کند و چون خشک بخورند قطع شهوة میکند و جالینوس گوید اگر نوع بزرگ
بخورند باه را زیاده کند و اگر نوع کوچک بخورند منع آن بکند بر خلاف یکدیگر و وی مضر شش و سینه بود و مصلح آن صمغ
عربی و خشخاش سیاه بود خصی هرمس حلبوب است و گفته شد و بیونانی اسورسطس گویند خصی العجاجیل
خایه گوساله چون خشک کنند و بکوبند و بیاشامند نعوظ تمام آورد و مقوی باه بود خصی الایل خایه گاو کوهی چون خشک
کنند و با شراب بیاشامند نافع بود جهة گزندگی افعی خصیة البحر جندبیدستر است و گفته شد خضف
خربزه نارسیده است و بشیرازی هوکیک گویند و این مولف گوید ابن سویدی آورده که مضعف باه بود
خضلاف درخت مقل است و گویند مقل مکیست و گفته شود انشاء الله خطمی بهترین وی سبز کوهی بود که گل
وی سفید بود و آنچه بستانی بود و بورد الزواتی خوانند و بری را شجر المحی گویند و بیونانی الثا گویند و گل وی کثیر المنفعه
خوانند و طبیعت وی سرد و تر بود و گویند گرم بود باعتدال و در وی تلیینی بود و انضاج ورمهای خام و تحلیل و
برهق طلا کردن با سرکه سودمند بود وقتی که در آفتاب نشینند و ورمهای خام را هضم کرداند و آنچه در بن گوش
بود و خنازیر و دنبلات و ورم پستان که از گرمی بود و ورم مقعده که از گرمی بود و درد مفاصل را با پیه مرغابی
طلا کردن نافع بود و عرق النسا را سودمند بود و رعشه و طبیخ بیخ وی چون بیاشامند سودمند بود جهة عسر البول
و قرحه امعا و سنگ گرده و خلطهای خام غلیظ و عرق النسا و رعشه خاصه چون با شراب پخته باشند و چون با پیه بط
یا مرغابی بکوبند و ضمد البطن ورم بجود برگیرد جهة ورم رحم و انضمام آن بغایت سودمند بود و طبیخ وی تنها همین عمل
عمل کند و بیخ وی چون با سرکه بجوشانند و بدان مضمضه کنند درد دندان را سودمند بود و تخم آن خواه خشک و خواه تر
چون بکوبند و با سرکه بر بهق مالند زایل کند و چون خطمی بجوشانند و طبیخ وی بر گزندگی نحل مالند سودمند بود و چون

باسرکه و زیت بر اعضا طلا کنند دفع مضرت گزندگان بکند و دیسقوریدوس گوید مجرّب اعضا منکسر بود و مقوّی آن سام
ارزوی قولنج را نافع بود و چون بیاشامند خون حیض فرود آورد و بول براند و جهة اخلاط سوداوی بغایت مفید بود
و صداع و شقیقه را ضماد کردن نافع بود و با آرد جو و عسل بر ذات الجنب ضماد کردن سودمند بود و اگر
ورق وی با اندکی زیت ضماد کنند بر گزندگی جانوران نافع بود و بر سوختگی آتش همچنین و خطمی جهة سرفه گرم سود
مند بود خاصه چون با آب گرم لعاب وی بگیرند و با قند بیاشامند و ورق در ضمادات ذات الجنب و ریه سودمند بود
و پوست بیخ وی چون با آب بپزند مفاصل و اعضای صلب نرم گرداند و ورق وی چون خشک گردانند و بکوبند و بدان
سر و ریش بشویند نیکو گرداند و پاک و تخم وی یک جزو و آرد استخوان خرما دو جزو با سرکه بسرشتند و بر ورم قضیب
ضماد کنند تحلیل دهد و مؤلف گوید بیخ خطمی کوهی جهة نقرس گرم ضماد کردن با گلاب بغایت نافع بود و جهة سرفه صفراوی
بغایت مفید بود با بتاسوفت ساختن با جلاب گرم خوردن و این مؤلف گوید اگر لعاب بگیرند با عسل و روغن کازنی را
دهند که دشخوار زاید سهل گردد و صاحب منهاج گوید یک مثقال از وی قولنج را نافع بود چون بیاشامند و اسحق گوید مضر است
بشش و مصلح آن عسل است و صاحب تقویم گوید مضر است بمعده و احشا و مصلح آن عصاره زرشک است
و بدل آن گویند خبازی است و گویند بدل خطمی سفید نیلوفر است خطر وسمه است و گفته شود ان شاء الله خطاف
بپارسی پرستوک خوانند و دیسقوریدوس گوید بگیرند بچه نخستین وی وقتی که ماه در افزونی بود و شکم وی بشکافند
و سنگ پاره در شکم وی بود یکی یک رنگ و یکی مختلف رنگها از هر رنگی چون در پوست گوساله بندند یا پوست گوسفند کوهی
یا گاو کوهی پیش از آن که خاک بوی نشسته و بر بازوی مصروع بندند یا بر گردن صرع از وی زایل شود و خوردن وی
روشنائی چشم بیفزاید و اگر بسوزانند و خاکستر وی در چشم کشند باصره را قوة دهد و اگر با عسل بیامیزند و در چشم کشند بهتر بود
و اگر با عسل و سرکه بسرشند و کسی که جرب داشته باشد یا داء الثعلب اعضا در حمام طلا کنند و بنشینند تا با عرق فرود آید بعد از آن
آب بریزد بغایت نافع بود و اگر بکلسود کنند و خشک کنند و در دم از وی بیاشامند خناق را نافع بود و دماغ وی چون
با عسل در چشم کشند در ابتدا نزول آب بغایت نافع بود و چشم وی چون سحق کنند بروغن زنبق و بر ناف زن مالند
نزدیک نفاس سودمند بود و ابن زهر در خواص آورده است که چون بگیرند سرد بر پرستوک یکی نزدیک ماده و با آتش بسوزانند
و در شراب اندازند هر کس که از آن شراب بخورد مست نشود و چون وی را چون بزن دهند چنانکه نداند شهوة

وی زایل گردد و شیخ الرئیس گوید سرگین وی چون در چشم کشند سفیدی چشم ببرد و مجرّب دارد ارسطاطالیس
گوید در منافع اعضا حیوانات زهره پرستوک چون بدان سعوط کنند موی سر و ریش که سفید شده باشد سیاه گردد
و دندان نیز سیاه کند پس چون خواهند که سعوط کنند دهن پر از شیر تازه کنند تا دندان سیاه نشود و سرگین وی چون
بزهره گاو بیامیزند و بر موی سیاه طلا کنند بی هنگام سفید نشود خطبان حیطانست و گفته شد خفاش و طواط
خوانند بپارسی شب پره گویند و بشیرازی موش کور و شریف گوید چون بکشند و بر زهار کودکان پیش از بلوغ طلا کنند
منع رستن موی بکند و چون در روغن کنجد بجوشانند آن روغن عرق النسا را نافع بود خاصه چون چند نوبت
مکرر کنند و گویند چون بپزند و مرق آن بیاشامند شکم براند و درد رگ را سود دهد و خاکستر وی روشنائی
چشم زیاده کند و ابن زهر در خواص آورده است که چون سر وی در ظرفی مسین یا آهنین بروغن زنبق بپزند
چندانکه مهرا شود و صافی کنند و آن روغن بر نقرس مالیدن و فالج قدیم و رعشه و ورم و در احشا در بو بغایت
نافع بود و زحمت زایل کند و اگر زنی دشخوار زاید زهره وی در فرج زن بمالند در حال بزاید و این مجربست
و اگر دماغ وی در شیب پای مالند باه را برانگیزد و اگر با آب بجوشانند تا مهرا گردد و در سوراخ قضیب چکانند
بول براند و اگر طبیخ وی در انبوب کنند و صاحب فالج در آن نشیند بغایت مفید بود و دماغ وی چون بسوزانند و
سحق کنند و در چشم کشند سفیدی زیاده که در چشم بود زایل کند و سرگین وی چون بر قوبا طلا کنند سودمند بود
جهة و نزول آب و اگر سر وی در شیب جامه خواب نهان کنند و کسی که بر آن خسبد باید که نداند بخواب نرود و خواب
بر وی شوریده شود و اگر دل وی همچنین کنند همین عمل کند و اگر سر وی در برج کبوتر نهند پنهان کنند هر چند
کبوتر که بود از آنجا بروند و الفت گیرند و اگر در سوراخ موش نهند از آنجا بگریزند خنج خردل بر سیت
و در ارام در لبان گفته شود ان شاء الله خلال مامونی از خود دست و گفته شد خلاف بپارسی بیدمشک و خلاف
بلخی بید است و گفته شد و خلاف نوعی از صفصاف است و صمغ وی از ورق بیرون آید و بهترین بیان بود که
در کنار چشمها رسته باشند و طبیعت وی سرد و خشک بود و ثمر وی و ورق وی هر دو قابض باشند بی آنکه بگزند و
در وی تجفیف بود و خاکستر وی در غایت تجفیف بود و در بستن خون چون بر وی ضماد کنند تر کرده و ورق وی
بغایت جلا دهنده بود و خاکستر وی با سرکه بر ثآلیل و غیره ضماد کردن نافع بود و ورم پستان و دنبهای و غلبه حرارت

که در ورم گرم بود وبثری وآبله چون باآب آن در حمام بشویند بغایت سودمند بود وآب وی صداع را زایل کند وآب
ورق وی بغایت نیکو بود جهت ماده که از گوش گشوده بود ودر روانه باشد وغرور وی بر ضربی برحدقه زده باشند نهادن نیکو
بود وقطع خون رفتن بکند وضمو وی جهت ضعف بصر سودمند بود وآب وی جهت سده جگر ویرقان نافع بود ومقدار
مستعمل از آب وی بیست م بود واسحق گوید مضر است بشر اسیف ومصلح وی گلاب بود **خلبای** قنه است
یونانی وگفته شود انشاء الله **خل** بپارسی سرکه گویند ووی مرکب بود از دو جوهر مختلف گرم وسرد وسردی وی غالب
بود از گرمی وبهترین وی خمری بود وطبیعت سرد وخشک در سیوم وگویند سرد است در اول وخشک است در سیوم
معده گرم را نیکو بود واشتها باز دید کند وقطع خون رفتن از هر عضو که باشد بکند چون بیاشامند ویا آن عضو را
که از آن خون روانه بود بدان بشویند یا بریزند ویا در آنجا نشینند قطع خون بکند وچون بر سر نهند درد سر را نافع
بود وخوردن وی هضم قوة دهد واشتهای طعام باز دید کند وصفراوی مزاج را نافع بود وبدان مضمضه کردن
دندان را محکم گرداند خاصه چون با شب یمانی بود وبن دندان محکم کند خاصه چون گلاب مضمضه کنند وچون صوف
ناشسته بدان ترکنند یا اسفنج دبر جراحتها نهند منع درها بکند وریشها که در بدن پیدا شود وحمره ونمله وجرب
وسوختگی آتش وقوباء وبواسیر وداء الحیة چون با بعضی ادویه موافق این زخمها استعمال کنند بغایت نافع بود و
ریشهای پلید وخورنده چون دایم بسرکه بشویند زایل کند وچون پشم ناشسته بدان ترکنند وبا روغن گل بر سر نهند درد سر
که از حرارت آفتاب بود زایل کند وبخار وی استسقا را تحلیل دهد وگرانی گوش وکرمی که در گوش بود بیرون آورد وطنین
زایل کند واگر در گوش چکانند کرم آن بکشد وبر گزندگی جانوران بر موضع زخم گرم کرده وقتی که بدن سرد گشته باشد بسبب
سم واگر بدل گرم گشته باشد سرکه سرد بدان موضع نهند بغایت سودمند بود وجهت دفع مضرت ادویه کشنده گرم کرده بیاشامند
خاصه مضرت افیون وشوکران وخانق النمر وشیر که بسته بود وخون در شکم وچون با نمک بیاشامند نافع بود جهت دفع مضرت
قطر کشنده وچون بدان غرغره کنند قطع سیلان فضول از حلق بکند وخناق وزلاه را سودمند بود وعلق که در حلق
چسپیده بود بیرون آورد وملطف اخلاط غلیظ بود وشکم خشک کند وتشنگی بنشاند وسپرز نافع بود ومعده را دباغت
کند وماده نیز دفع کند وچون بروی ریزند جهت درد دندان که از گرمی بود وبا شلیو سردی بود وآنچه از گرمی بود بسبب سردی
وآنچه از سردی بود بسبب تلطیف که در وی هست واین خاصیت که در وی هست در غیر وی نیست وسرکه از انگور نجس کنند یا کلک

سودمند بود جهت گزندگی سگ دیوانه اما سرکه مضر بود بسوداوی مزاج وبسیار خوردن وی بصر را ضعیف کند وعصب
را زیان دارد واگر ادمان خوردن وی کنند باستسقا انجامد وچون باآب وقند ممزوج کنند مضرت وی کمتر بود وصاحب
تقویم گوید مصلح وی روغن بادام وبیه بود **خل العنصل** بپارسی سرکه عنصل خوانند سودمند بود جهت عرق النسا
وتنگی نفس وربو وچون بدان مضمضه کنند دندان محکم گرداند وگند دهن زایل کند خاصه چون هر بامداد بیاشامند
دو درم از وی بیاشامند وچون گوش چکانند گرانی گوش را نافع بود خاصه که در شب در وی بود وچون بیاشامند
چشم را روشن گرداند ودندان را محکم گرداند وآواز را صافی کند ومعده را نیکو بود خاصه چون طعام در معده وی
هضم نشود ومصروع را سودمند بود وکسی که مرة سودا بر وی غلبه کرده باشد وسنگ مثانه بریزاند واختناق رحم و
صلابت سپرز زدد کند ودرد ورکین بغایت سودمند بود ولون را صافی کند خاصه در زمان نقاهت ودرد سر وعصب
زایل کند واز دوم ابتدا کند تا بیستم هر روز قدری می افزاید **صنعة آن** بستانند اسقیل سفید پاک وبگارد چوبی
پاره کند ودر ریسمانی کتان کشد وچهل روز در سایه بیاویزند وبعد از آن یک جزو از وی در هشت م سرکه انگوری اندازند
وشصت روز در آفتاب بنهند در تابستان از اول سرطان تا آخر اسد **خلال** سیاب هست بلغة وادی القرن و
بلغة اهل مدینه سدی خوانند وبری چون سبز بود در اندرون طلعه وصالح وترار طلع بود وآنچه رسیده بود مسهل بود
وآنچه نارسیده بود ممسک بود **خلد** بپارسی موش کور گویند وبشیرازی انگشت برکی وآن جانوریست کور ودر شیب
زمین باشند وگویند گرم وتر است وبیخ نبات اشجار خورد ودر شیب پیاز وگند بیشتر بود وبطلب بوی پیاز وگندنا از
از سوراخ بیرون آید وویرا بگیرند ودوی از جمله سموم قتاله بود واین زهر در خواص آورده است که خون که در گوش وی بود
بر خنازیر طلا کنند بغایت نافع بود وخنازیر زایل کند واگر سر وی بسوزانند وقلقطار سحق کنند وکسی که بینی گنده
بود در بینی دردمند کند بینی را ایر دوکسی که تب ربع دارد چون بروی بندند شفا یابد وچهار ریس گوید دماغ وی چون
با روغن گل بکدازند وبر بهق وبرص وقوباء طلا کنند نافع بود وهر چیزی که از بدن بیرون آید چون بمالند زایل
کند **خلر** جلبان خوانند وخرقی گویند حقیقت نزد یک بکرسنه ودر یزد وحوالی کرمان وکوبنان وولایت
لرستان بسیار خورند ونان پزند وبجبان تنها مانند عدس باقلا پزند وخورند ودر بهار چون تر بچیند بود
بجبان نا بجنه بخورند اما دوار آورد ودر باب آن قوم کرد خوانند وبشیرازی مشو گویند واین مؤلف

گوید هر کس که ادمان خوردن وی کند لنگ میشود و آنرا اخرد گویند و طبیعت آن سرد و خشکست و غذا اندک
دهد و خون بد ازوی حاصل شود و مولد سودا بود و اعصاب را مضر بود و بغایت نفاخ بود و چون طبیخ وی علیل
بیاشامند خلطهای بد از امعا براند و حیض براند و محلل و ملین فضول سینه بود و اگر گاو بخورد مانند گرسنه
بود در منفعت فربهی و نوعی ازوی هست که از وی بزرگتر بود و دیر پخته شاید خوردن و آنرا لبسیله خوانند
و آن نوع کوری بود و چون زنان بخورند شیرشان بیفزاید خمر ماء العنب است و مدام و راح و مل و صهبا
و طلا و عقار و قهوه و قرقف و رحیق و نبید خوانند بپارسی شراب گویند و بشیرازی سیکی خوانند و بهترین آن بود که
قوام آن معتدل بود و لون آن زرد بود و خوشبوی بود بی آنکه ادویه در وی کنند و متوسط بود میان نوی و کهنی
و آنرا ریحانی خوانند و طبیعت وی گرم و خشکست در دوم اما آنچه سیاه بود غلیظ بود و دشخوار هضم شود لیکن
گوشت را زیاده کند و آنچه سپید بود و رقیق غذا کمتر دهد و محروری مزاج را موافق بود و ادرار بول کند و شکم
نرم دارد اما شراب سرخ متوسط بود میان سیاه و سپید و قوة وی میانه بود در هر دو حالت اما آنچه شیرین
بود غلیظ بود و نفخ در معده پیدا کند و شکم براند اما مثانه و گرده را موافق بود اما آنچه در وی قبضی بود در وی ادرار
بول زیاده بود و مصدع و مسکر بود اما آنچه عفص بود شکم ببندد و در وی منفعت بود و استمال غذا بیشتر دهد
و قطع سیلان مواد بکند و آنچه لین بود مضرت وی باعصاب کمتر بود و ادرار بول کمتر کند و آنچه کهن بود مضر بود
باعصاب و حواس اما لذیذ طعم بود لیکن چون بغایت کهن بود و رقیق و سپید بول براند اما مصدع بود و اگر
بسیار خورند مضر بود بمعده و آنچه تازه بود باد انگیز بود و دشخوار هضم شود و بول براند و بهترین آن بود که در اول
گفته شد سودمند بود شهوة کلبی و بیماری بلغمی و غشی و شغار هرها بود و هضم را نیکو بود و چون عادت کنند تشنگی
ساکن گرداند و بول براند و طبع نرم دارد و اگر افراط کنند در وی مضر بود بعقل و سپرز ضعیف و جگر ضعیف
و مبطل باه بود و شهوة غذا ببرد و نسیان آورد و رعشه و ربیع و عجز و ضعف بصر و اعصاب و صرع و سکته
و مرگ مفاجات آورد و تنها و اگر ناشتا خورند و بعد از رنجوری و کارهای سخت خناق آورد و التهاب
و اوجاع و مداوای وی بفصد و قی بود و این مولف گوید اگر شراب بقدر اعتدال خورند طبیعت بدان
بر وی مستولی شود لاجرم حرارت غریزی در دل زیادت شود پس آن حرارت در همه تن پراکنده شود و معلوم

همه قوتهای جسمانی که در تن کار کننده اند بواسطه حرارت غریزی کار توانند کردن پس چون حرارت غریزی زیادت
گردد قوة جاذبه کاملتر شود و جذب غذا بهتر کند و قوة هاضمه هضم غذا بهتر کند و چون حرارت غریزی قوی
گردد مادهای غلیظ را پخته کند و قوة دافعه بر دفع آن قادرتر شود و چون قوة دافعه مادهای غلیظ را
دفع کند و رگها از مادهای غلیظ تهی گردد و بلغم از معده زایل شود و بادها که در امعا باشد شکسته گردد و باد ها ی
فاسد که در رگها و کاههای عصب بود زایل شود لاجرم حواس صافی تر شود و چون حواس صافی شود رنگ
روی خوب گردد پس بواسطه قوة جاذبه و هاضمه غذا بعمق تن برسد و فربهی در تن پدید آورد و رگها فراخ
بود و روح طبیعی و حیوانی و نفسانی در اجزای تن ساری شود و اگر در شراب افراط کنند رگها پر شود پس
حرارت غریزی را نفس زدن ممکن نبود و یا فرو میرد و مرگ مفاجات پدید آید یا سکته شود چنان که چون چراغ را بیشتر از قدر حاجت
روغن در کنند یا فرو میرد یا ضعیف شود و چون حرارت غریزی ضعیف شود آن شراب نامهضوم بماند و بلغم گردد و مضرت
آن در همه تن پراکنده شود اما آنچه از آن فضلها در دماغ جمع شود آن دماغ یا گرم بود یا سرد اما اگر دماغ گرم بود آن فضلها
سوخته شود و از وی دیوانگی و وسواس پدید آید و درد چشم و درد گوش و سرسام گرم ظاهر شود و اگر دماغ سرد بود بسبب
آن مادهای بلغمی بیک سرد شود و زیادت گردد صرع و سکته و لقوه و فالج و سرسام سرد و فراموشی و رعشه و کابوس
و ترسیدن در خواب و بیداری بی سببی پدید آید و درد رطب و سبل و ضعف حواس ظاهر شود و اما آنچه از این فضلها
در دیگر اندام باز ماند از وی تبهای سخت و آماسهای بزرگ و ضعف دل و معده و جگر پدید آید و آنچه ازین مادها
بجانب پای افتد از وی نقرس و مفاصل و ضعف اعصاب پدید آید اما آنچه ازین فضلها در جگر جمع شود اگر جگر گرم بود بسبب
گرمی آن گرمتر شود و خون را بسوزند و مایه صفرا و سودا زیادت گردد و تبهای صفراوی و سوداوی پدید آید و اگر جگر
در اصل سرد بوده باشد و شراب حرارة غریزی را ضعیف کند و جگر شراب را هضم کند نتواند کردن بدین سبب
گرد آید و در تن پراکنده شود و سده پدید آید و باستسقا انجامد و اگر خواهند که شراب مستی کمتر کند رب غوره با تخم
کرنب تنقل کنند و غذا کمتر خورند و فالوده قندی خورند و نیلوفر بویند و اگر محروری مزاج بود تنقل با انار مز کنند
و سیب مز و کاهو و خیار و طلع و غذا پیشتر از شراب خوردن آش غوره و آش سماق و انار دانه خورند و دفع مضرت
وی شراب ساتج بیار بیاس کنند خمیر تری و خشکی وی بقدر تنک بود در قلت و کثرة و تازه وی گرم بود در دوم

ولکن وی گرم و خشک بود در سیوم و در وی قوة متضاده بود مرکب از گرم و سرد سردی وی جهة خوفته بود و گرمی
وی جهة عفونت و گرمی طبیعی از جهة نمک دارد و در وی قوة جلا بود و جذب ماده از عمق بدن بظاهر آن و محلل بود و
منضج هم ورمها بود خاصه دماميل چون با نمک بیامیزند و ازو ضماد کنند بر وجع یا ورمی که در شب پای بود نافع بود
و چون معتدل بود و در آب خوبیسانند و بعد از دو ساعت صافی کنند و دانگی طباشیر و نسوحی زعفران و دانگی
در مقدار سیم از آن آب حل کنند و بیاشامند تسکین خمار بکند و تشنگی بنشاند و چون خمیر در آب حل کنند و دانگیم
وزن آن روغن بنفشه با آن بیامیزند و بدان غرغره کنند سودمند بود جهة ورم اندرون حلق و چون در آب
حل کنند و از آن حسای سازند و قطرهٔ چند سرکه بدان حل کنند و بیاشامند قطع اسهال بکند خل سو رحانت
و گفته شود انشاء الله خمان دو نوع است بزرگ و کوچک خمان کوچک بیونانی ماقطی گویند و بطیقیه بذقه گویند و گفته شود
انشاء الله و قوة هرد و مجفف بود و مدمل و محلل و تحلیل معتدل و قوة خاماقطی مبرد بود و مسهل سبب رطوبتی مائی که
در وی هست لیکن معده را بد بود و ورق آن چون بپزند مانند ترهای دشتی مسهل بلغم بود و مرة و ساق وی چون تازه بود
و بجوشانند همین عمل کند و اصل وی چون با شراب بیاشامند و با طعام بخورد مستسقی دهند سود دهد و اگر کسی را که افعی
زده باشد بیاشامد بغایت نافع بود و اگر با آب بپزند نوری در آن نشیند صلابت رحم نرم کند و بحال صلاح باز آورد
و ثمر وی چون با شراب بیاشامند همین عمل کند و چون بر موی مالند سیاه کند و ورق وی چون تر بود با پیه بیامیزند
و بر ورم طلا کنند و سوختگی آتش و گزندگی سگ دیوانه بغایت مفید بود و نافع و چون با پیه بز بر نقرس ضماد کنند نافع بود
خمخم حجم است و گفته شد در باب حا خمیة اوراق بنجنکشت است و گفته شد و در باب ذال درد و خمته او
راق گفته شود انشاء الله خماهان صندل حدیدی خوانند و آن حجری سیاه رنگ بود و آن دو نوع است نر و ماده از آن نر بغایت
صلب بود و تیره رنگ و چون با آب بسایند محک آن زرد بود مانند زرنیخ و آنچه ماده بود صلبی آن بغایت نبود و جوهر
آن پاک بود و چون بسایند محک آن چون زنجفر بود سرخ بغایت و طبیعت هرد و سرد بود و آن نوع از آهن است
بپارسی خم آهن گویند و محلوک وی چون طلا بود کنند بر ورم و حمره بپرند سود مند بود و حرارت آن بنشاند و جر
ساکن کند و هرد و نوع این خاصیت دهد در ورمهای موی و صفراوی خاصه نوع ماده که تبرید و تسکین در وی زیادت بود از
محل نوع نر خندریل نوعی از کاشنی بری بود اما بغایت تلخ بود و لاز البعضد خوانند و ورق وی بکاشنی صحرائی مانند بود و ثمر وی

و ظل وی و ساق وی همین سپیل لیکن قدری کوچکتر بود و در وی صمغی پیدا شود مانند مصطکی بمقدار باقلای و قوة وی مانند
کاشنی بستانی بود اما سبب تلخی وی که زیاد است تجفیف در وی زیاده بود و صمغ وی چون سحق کنند و با بیلت مر بیامیزند
و در خرقه بپیچند مقدار زیتونی و زن بکار برد حیض براند و اگر نبات وی بجمله با بیخ بکوبند و با عسل بسرشند و قرص
سازند چون با آب بگدازند و با نطرون بیامیزند و بر بهق مالند سود مند بود و صمغ وی موی زیاده که در چشم بود زایل کند
و بیخ وی همین عمل کند چون تر بود و بشی در وی بزنند و رطوبتی که بر آن جسفیده شود در بن موی زیاده که در چشم بسفانند
موی زیاده زایل کند و چون با شراب بیاشامند گزندگی افعی را نافع بود و آب وی چون با شراب بیامیزند و بیاشامند
شکم ببندد و صمغ وی چون با آب کاشنی حل کنند و در چشم کشند با دسبل که در چشم بود زایل کند و شفا یابد و اگر
دو درم از وی با خمر بیاشامند یا بر موضع گزندگی افعی طلا کنند نافع بود و اگر آب و ورق وی بر بو اسیر
طلا کنند قلع کند و لبن وی در موی زیاده چشم همان عمل صمغ میکند خندروس خلاون گویند و آن
حنطه رومیت بپارسی کاکل گویند و طبیعت آن گرم تر بود و از برنج و غذای وی سردتر از غذا کندم بود و کمتر
اما غذای نیکو بود و از برنج غذا نیکوتر دهد و طبیعت ببندد و معده را نیکو بود و چون لعاب که بپزند و بر جرب ضماد کنند
قلع کند و اگر بطبیخ وی حقنه کنند نافع بود جهة قرحه امعا خنثی بروا ق خوانند بزبان بربری تیغلیلس و ورق وی
مانند ورق گندنا شامی بود و ساق وی املس بود و از انباریقی هم خوانند و بر سر وی گلی سفید بود و بیخ وی دراز
بود و گرد و شکل بطریقه بیخ نیلوفر و حریف بود و گفته شد در اصل الخنثی و طبیعت آن گرم و خشکست و گویند سرد و تر
و دیسقوریدوس گوید چون بیاشامند بول و حیض براند و چون درمی از وی با شراب بیاشامند نافع بود جهة درد پهلو
و سرفه و بیخ وی چون بسوزانند و خاکستر وی ضماد کنند بر داء الثعلب موی برویاند بعد از آنکه بصوف پاره موضع را
مالیده باشند و اگر مجوف کنند و روغن زیت در آنجا کنند و بر آتش نهند تا بجوشد و بر شقاق از سرما بود مالند نافع
بود و بر سوختگی آتش همین عمل کند و اگر آن روغن در گوش چکانند درد گوش زایل کند و گرانی ببرد و اگر ورق وی و گل و
بیخ آن بر موضع گزندگی جانوران ضماد کنند سود مند بود خاصه چون با شراب بیامیزند و اگر بیخ وی با دردی شراب بجوشانند و بر
دملها و ریشهای پلید و ریشهای بد و ورمها که در پستان پیدا شود و بر ورم خصیه ضماد کنند نافع بود و چون با سویق بیامیزند
نافع بود جهة ورمهای گرم و ابتداء آن ضماد کردن و اگر آب وی بگیرند و در گوش مخالف چکانند درد دندان زایل کند و اگر ابتی

در آفتاب بحرقه پاره بمالند و آن پنج طلا کنند بغایت سودمند بود و اگر غرذی و کلفهای باشد بمالند بغایت نافع بود خره کرنده
عقرب و شکم برآمده پنج وی چون برقو با طلا کنند زایل کند و اگر بزیت بجوشانند و در گوش مخالف چکانند درد دندان ببرد و اگر سحق
کنند با عسل و بر شکم مستسقی ضماد کنند نافع بود و ساق وی چون تر بود بپزند و با سرکه و زیت بخورند یرقان را بغایت نافع
بود و استسقا را هم سودمند بود و بسیار روی جرار آورد و مصلح وی آب تمر هندی بود یا غوره خنفسا بشیرازی خردک
نش کن خوانند اگر با زیت بجوشانند و در گوش چکانند در حال درد ساکن کند و همچنین اگر سحق کنند و در خواص ابن زهر آورده است
که چون در شیب گل کنند مرده شود و چون باز در شیب سرگین کنند زنده شود و اگر سرهای خنفسا در برج کبوتر نهند
میان کبوتران اجتماع پیدا شود و متفرق نشوند و شریف گوید اگر موخر وی پاره کنند و میل بدان عزد و برند و آن ز قوت
در چشم کشند قوت ناصره بدهد و تاریکی زایل کند و اگر با زیت بجوشانند در گوش چکانند و بدان ادمان کنند کری که
بود زایل کند و چون با زیت بپزند چندانکه قوت باز روغن دهد و از آن روغن در بواسیر مالند بغایت سودمند بود
تمام و اگر بدان ادمان کنند دانه بواسیر قطع کند و اگر خنفسا را نیم کوفته کنند و بر موضع گزندگی عقرب نهند درد زایل کند
خولنجان بهترین وی آن بود که سرخ رنگ و سطبر بود و کم گره بود و آن بیخیست که باز از وی آشیانه سازد بر لب دریا
در وقت بچه کردن و آنرا از درخانه باز یابند و بعضی از زمین یونان خیزد و زمین یونان آب برآمده کسی آنرا نیابد الا در خانه باز
از ابگیرند و بشویند و پاره کنند و آنرا اجمر زدار خوانند و بترکی آنرا قره غات خوانند و طبیعت آن گرم و خشکست در دوم و گویند
در سیوم معده را نیکو بود و درد قولنج زایل کند و درد گرده را نافع بود و باه را زیاده کند و بوی دهان خوش کند و طعام را هضم
کند و عرق النسا را سودمند بود و بول بیند چون از سردی گرده و مثانه بود و صرع را و صداع که از سردی بود و سرطان
و خنازیر و دردهای بلغمی و سوداوی بدرا نافع بود و بادها بشکند و بلغمی مزاج را نافع بود و رطوبتی که در معده بود نشف
کند و تحریک میکند و همچنان آن و اگر قدری در دهان گیرند نعوظ آورد و صاحب جامع گوید بکیم از وی چون سحق کنند و
در سرجبار بلکی شیر گاو تازه افشانند و بیاشامند در قوت باه بغایت سودمند بود و مجرب و از خواص وی آنست که در هر دیگی
دکاسه که بود مگس گرد آن نگردد و جهة معده و جگر سرد بغایت نافع بود و قوت اعضا باطنه بدهد و گویند مضر است
بدل و مصلح وی کتیرا بود و چیزهای چرب و صاحب تقویم گوید مضر است بحجاب و سینه و مصلح وی صندل و طباشیر بود
و بدل وی قرفه و قرنفل و اسحق بن عمران گوید بدل وی دارچینی بود و گویند بدل آن قرنفل بود خولان حضض است

و گفته شد خوخ بپارسی شفتالو گویند و بهترین آن بود که استخوان سهل از وی جدا شود و وی زودتر بهضم و آن نوع
را الو خوانند و از معده زودتر بگذرد و آنچه صلب بود و استخوان بر گوشت چسفیده بود غلیظ بود و دیر بهضم شود و طبیعت
وی سرد و تر است در آخر درجه دوم و گویند در آخر درجه اول ملین بود و در وی قبضی بود و آنچه نخته بود ملین
بود و معده گرم را نیکو بود و آنچه عفص بود قابض بود و اگر خشک کنند قبض در وی زیادت بود و آنچه خشک
بود دیر شاید و طبیخ آن بیاشامند قطع سیلان فضول از معده و شکم بکند اما خشک وی دیر هضم شود و آنچه بود و دیر سیده
اشتهای طعام باز دید کند و گرم و خشک مزاج را باه زیاده کند و تبهای محرق را سودمند بود و حرارت بنشاند و تشنگی
زایل کند و فساد وی چون فساد زردالو نبود و لذیذتر از وی بود اما غذای وی غلیظتر از غذای وی بود و در مکث سست
وی زود متعفن شود و مولد بلغم بود و اولی آن بود که بعد از خوردن وی زنجبیل مربا خورند با عسل و اگر ورق وی
یا بار وی بکوبند و آب وی بیاشامند حب القرع و کرم را بکشد خوخ قرع گویند ساذج هندیست و گفته شود انشاء الله
خوخ فلیقی اسنه قاقله است و گویند هیل بوا است که آن قاقله کوچک است و گفته شود انشاء الله خون سیاوشان
خونهج
دم الاخوین است و گفته شود انشاء الله خونهج سم الحمار است بشیرازی خرزهره خوانند و بپارسی خرزهره و آن
دفلی است و گفته شود خوهش ورق مقلست و نخل و نارگیل و امثال آن خوانند خواتیم الملوک و ختم الملک
طین مختوم است و گفته شود انشاء الله خیشوف حب القطن است و گفته شد خیار قند خوانند بشیرازی خیار بالنگ
و صاحب منهاج گوید لطیفتر از خیار زه بود و سردتر و در وی اندکی قبض بود و اسحق بن عمران گوید سردتر و غلیظتر
از خیار زه بود و طبیعت وی سرد و تر بود در دوم و سودمند بود جهة تبهای محرقه و بول براند و تشنگی بنشاند و مبرد
احشاء محروری بود و آب وی چون بگیرند سی مثقال با جلاب و ترنجبین بیاشامند با ده م شکر سلیمانی و بیاشامند مسهل صفرا بود
و از خوردن وی خلطی بد متولد شود و بهترین وی کوچک بود که تخم وی رقیق بود و افضل وی لب وی بود و موافق
معده و جگر گرم بود و تافتق گوید لب وی لطیفتر از لب خیار زه بود و اما جرم خیار زه دیر بهضم شود و بغایت
سرد بود و خوردن وی تشنگی آورد و درد معده و خاصره و مصلح وی عسل بود یا میویز یا جوارشی که با انجدان و کندر
در وی بود اما آنچه بسرکه بپرورند بغایت سرد بود و حرارة بنشاند اما در معده دیر بماند و اولی آنکه بعد از طعامهای
غلیظ بخورند مانند آش غوره و امثال آن باید که بعد از اسفیدباج خورند و پوست وی خشک کرده مقدار

چهارم چون زن بیاشامد دشخواری زادن بروی آسان گردد **خیار چنبر** بپارسی و هندی خیار چنبر خوانند و وی هندی
و کابلی و مصری بود بهترین وی هندی بود که سطبر و سیاه رنگ بود رسیده و فلوس وی براق بود و پوست وی رقیق
بود و بهتر آن بود که در زمان که خواهند مستعمل کردن در لحظه از قلم بیرون آورند و استعمال کنند طبیعت وی معتدل بود
در حرارت و تری و گویند گرم است و گویند سرد است محلل و ملین بود جهت ورمهای گرم نافع بود که در احشا خاصه در حلق
بود و بدان غرغره کنند و با آب کشنیز تر و لعاب بزرقطونا خناق را نافع بود غرغره کردن و طلا کردن بر نقرس و درد
مفاصل سودمند بود و درد جگر را نافع بود و پاک کرداند و چون با تمر هندی بیاشامند مسهل مره صفرا بود
و چون با تربد بیاشامند مسهل بلغم و رطوبت بود و چون با آب کاسنی یا آب عنب الثعلب بیاشامند یرقان و درد
جگر گرم را بغایت نافع بود خاصه چون کشوث اضافه کنند و اسهال وی بی زحمت حرارت بود تا بحدی که اگر زن
آبستن بخورد هیچ زیان ندارد بلکه مصلح وی بود و زادن بروی سهل شود و مره محترقه و بلغم براند و شکم نرم کرداند
و سینه و قولنج بگشاید و شربتی از فلوس وی از پنج درم تا بیست درم شاید و اسهال وی بقوه جاذبه بود و گویند بلزوجه
و هر کسی که امعاء وی ضعیف بود اولی آن بود که پیش از استعمال بروغن بادام چرب بیالایند یا بر شربت ریزند و اسحق
گوید مضر است بر سفل و مصلح وی آب عناب بود و صاحب تقویم گوید مضر بود بمعده و غثیان آورد و مصلح
آن مصطکی و انیسون است و بدل آن صاحب منهاج گوید نیم وزن آن ترنجبین است و سه وزن آن میویز بی دانه
و مقداری تربد **خیری** انواع است یک نوع خیری سیاه است و آنرا خیری خطائی گویند و یک نوع بنفش است و آنرا
خیری میردینی خوانند و هفت رنگ گویند و یک نوع سرخ و آن بری بود و آن خزاما است و گفته شد و یک نوع سپید است
و یک نوع زرد است و بهترین آن زرد بود بپارسی خیری خوانند و شیرازی گویند و در بغداد و موصل آنرا عقیقر
خوانند و طبیعت وی گرم بود و گویند گرم و خشک بود در اول و گویند در دوم بوییدن گل وی محلل بادهای غلیظ بود
از دماغ و رطوبت آنرا نافع بود و گل وی چون خشک بود قوت وی زیاده بود از تر و طبیخ وی حیض براند و ورم رحم را
سودمند بود و چون بران نشینند بچه مرده و مشیمه بیرون آورد و اگر بیاشامند مفسد بچه بود بسبب حرارتی که در وی
هست و قوت تخم وی و گل وی یکسان بود و اگر دو درم از تخم وی بیاشامند حیض براند و باد معده و امعاء را نافع بود
و فواق را سودمند بود و اگر با عسل بخورد بر گیرند بچه زنده تباه کند و بچه مرده بیرون آورد و اما بیخ وی در قوت مانند ایشان بود

لیکن غلیظتر بود و بطبیعت زمین نزدیک بود و بیرا چون خشک کرده باشد که بسیار سخت شده ضماد کنند نافع
بود و بگدازاند و نقرس و ورمی که در مفاصل پیدا شود بغایت صلب بود چون ضماد کنند سودمند بود و طبیخ وی با بیخ کبر
درد دندان را سود دهد و گل وی چون در موم روغن کنند شقاق مقعد و انگشتان را نافع بود و چون با عسل بیامیزند
قلاع را زایل کند و خیری سیاه که آنرا الشیرازی خطائی خوانند طبیعت وی معتدل بود و سودمند بود جهت بادی که در سر
بود و بغیر نوع زرد و سرخ که منفعت آن گفته شد که در طب مستعمل است منفعت آن بسیار است اما در انواع
دیگر خیری چندان منفعتی که مشهور بود نیست که آنرا یاد کنیم مگر کسی خیری بتجربه معلوم کرده باشد **خیروج** خیاری
است بپارسی خرد گویند و قدیم الملک نیز خوانند و در خیار نیز گفته شد **خیربوا** هیل بوا خوانند و قاقله گویند
بهترین آن تازه فربه تیز بوی بود و رازی گوید در قوت مانند قرنفل بود و لطیفتر از قاقله بزرگ بود و طبیعت
وی گرم و خشک بود در سیوم معده و جگر سرد را سودمند بود و جهت معده نیکوتر از قاقله بود و قی بنشاند
و غذا را هضم کند و ابن ماسویه گوید معده را از اخلاط بلغمی پاک کند و اشتهای طعام باز دید کند و نافع بود جهت
وجعهای سرد خاصه در دماغ ■ قوه سر بید وار سیاسوس گوید جهت بهق که از همه بدن بود بغایت سودمند بود
و چون یک جزو از وی و یک جزو از کندس و یک جزو تخم تربزه کوفته و بیخته با عسل بسرشند و طلا کنند و گویند
مضر بود باحشا محرور و مصلح وی شیر تخم خرفه بود و سکنجبین و وی را بهندی الاچی خوانند **خیزران بلدی**
آس بریست و گفته شد صفت آس شکه در الف و صفت آس بری که آنرا مورد خوانند در باب
میم گفته شود انشاالله

باب الدال

داخ و رجب الراس است و گفته شد **داخ ابروج** دا فرنک نیز گویند شیرازی الحلک خوانند
دارکوه گیلویه که از ولایت فارس خیزد و در هیچ موضع دیگر نبود و طبیعت وی گرم است معتدل بود
در تری و خشکی منی بیفزاید و شهوت جماع برانگیزد و این مولف گوید چون شیر وی بگیرند و بیاشامند حیض
براند و مجربست **داذی** حبیست مانند جو باریکتر و درازتر و بطعم تلخ بود طبیعت وی گرم و خشکست
در دوم و گویند سرد است و بوحنا گوید گرمست در اول و خشکست تا دوم و بهترین وی سرخ رنگ بود که بوی
خوشبوی تازه دارد و وی قابض بود و نبید خرمائی را از ترشی نگاه دارد و علین صلابات بود و شکم ببندد و در مقعد را

سودمند بود بغایت و استرخاء آن چون در طبیخ وی نشینند و اگر دوم از وی بکوبند و بزیت جرب کنند و سفوف
سازند بواسیر را بغایت نافع بود و دفع زهرها بکند و اگر در طبیخ وی نشینند مقعده و رحم که بیرون آمده باشد
باز جای شود و صحت یابد و اگر بعسل بسرشند و لعق کنند کرمهای بزرگ و کوچک بکشد و بسیار خوردن وی
کشنده بود و مداوای وی بقی و اسهال و شیر تازه و چیزهای چرب بود و صاحب **تقویم** گوید سده آورد و بواسیر
و دوار و مصلح وی خمیره بنفشه بود یا هلیله بقند و بدل وی در تحلیل صلابات چهار دانگ وزن آن نانخواه و نیم وزن آن
اهل الافکر در آبستنی نشاید که اهل مستعمل کنند **دادی رومی** هو فاریقون است و گفته شود انشاء الله تعالی
دارشیشعان قندول گویند و بزبان بربری ارزری خوانند و بلفظی دیگر اشقالابوس و آن درختی ستبر خار
ناک است و در پوست عراقی و در گل وی حدتی بود و بوی وی عفوصتی بود و بعضی گویند بیخ سنبل هندیست
و گویند چوب سنبل رومیست و این خلافست آنچه محققست پوست وی مانند قرفه بود بشکل اما ستبری خیلی
از وی ستبرتر بود و سرخ تر مانند خون و بهترین آن بود که گران وزن بود و آنچه بسرخی زند و چون بکوبند بازکنی
مانند خون بود و خوشبوی و ستبر بود و در طعم وی اندکی تلخی باشد و نوعی از دارشیشعان بود که املس باشد
تابان بغایت تلخ بود و سفید رنگ بود و بوی تند نداشته باشد و طبیعت وی گرم است در اول و خشکست در دوم و گویند
سرد است محلل ریاح بود و مصلح عفونت و قطع خون بکند و شکم ببندد و چون طبیخ وی بیاشامند و چون بشراب
بپزند و بدان مضمضه کنند قلاع را زایل کند و ریشی هر که در دهان باشد و دندان را نگاه دارد و استرخاء عصب را بغایت
نافع بود و اگر در آن فرزجه کنند بچه بیفتد از و عسر البول را سودمند بود و رطوبات غلیظ را نشف کند و مقدار
مستعمل از وی یکدرم بود تا دوم و سودمند بود جهت نفخ معده و چون سحق کنند و بروغن خیری بسرشند و در گوش
نهند کرم گوش بکشد و چون سحق کنند و بسرکه بسرشند و بر دندانها نهند درد ساکن گرداند و جالینوس گوید عفونت
و نزلات و وسواس سوداوی را نافع بود و معده را پاک گرداند و اسحق گوید مضر است بجگر و اصلاح وی بدو
کنند و صاحب تقویم گوید مجفف اعصاب بود و مصلح وی صمغ عربی و کثیرا بود و بدل وی بدیعورس گوید
در سودمندی استرخاء عصب بوزن آن اسارون و چهار دانگ آن زراوند و نیم وزن آن درونج بود و شیخ
گوید بدل آن گزمازک است **دارفلفل** جالینوس گوید بار فلفل سفید است و گویند درخت وی غیر

درخت فلفلست و بهترین وی آنست که ستبر بود و بطعم فلفل بود و طبیعت آن گرم و خشک است در سیوم و گویند خشکست
در دوم و تر است در اول محلل بود و مرضهای سرد را زایل کند و چون در میان جگر بریان نهند تاریکی چشم و شبکوری
زایل کند و هضم طعام بکند و قوة معده بدهد و باه را زیاده کند و قایم مقام زنجبیل بود و جهة گزندگی جانوران خوردن
و بار وغن طلا کردن نافع بود و جالینوس گوید معده را پاک کند از رطوبات لزج و سده جگر و سپرز بگشاید و دیسقوریدوس
گوید عرق النسا و نقرس و فالج را نافع بود و فولس گوید قوة پشت بدهد و شهوة را زیاده کند و اندروماخس گوید
نافع بود جهة زهرهای کشنده و گزندگی افعی و صرع را نیز مفید بود و مقدار مستعمل از وی نیم درم بود و مضر بود بسر و مصدع
و صاحب منهاج گوید مصلح وی صمغ عربی بود و صاحب تقویم گوید مصلح وی صندل و گلاب بود و بدل آن بوزن آن
فلفل و گویند بوزن آن زنجبیل و بوزن آن زرنباد **دارصینی** بهترین وی لسانی بود خوشبوی سرخ رنگ تیز
طعم که در طعم وی شیرینی بوده باشد و طبیعت وی گرم و خشک بود در سیوم و گویند در دوم روغن وی گرم بود و دار
صینی در غایت لطافت بود و مصلح عفونت بود و زکام را سودمند بود و خوردن وی و کحل کردن تاریکی چشم زایل کند
و مفرح قلب بود و در وی تریاقیت هست چون با مصطکی بپزند و آب آن بیاشامند فواق زایل کند و دارصینی
نفوذ تمام آورد و هضم طعام بکند و درد معده پاک کند و سده جگر بگشاید و قوة معده بدهد و استسقا را نافع بود و دید
دم را باز زده تخم مرغ سودمند بود و زهرهای گزندگان را نافع بود و در گزندگی عقرب با انجیر ضماد کردن سودمند باشد و چون
سحق کنند با سرکه و بر قوبا طلا کنند سودمند بود و چون با عسل بر کلف مالند زایل کند و سرفه کهن را سودمند بود و در
درد گرده و عسر البول را نافع بود و اولی آن بود که بکوبند و با شراب بسرشند و قرص سازند و در سایه خشک کنند
قوة وی تا ده سال بماند و بقراط گوید قوة انسان نگاه دارد و چند آنکه در حیوة باشد ذهن را تیز کند و جالینوس
گوید معده و دماغ را از فضول بد پاک کند و نسیان ببرد و دیسقوریدوس گوید چشم را روشن کند و حیض براند و بسر
گردش را نافع بود و مشام را قوة دهد و جهت بهار را نافع بود و فولس گوید لقوه را نافع بود و استرخاء عضله و ردفن
گویند یرقان را نافع بود و صرع و وجعهای سرد و مقدار مستعمل از وی یکدرم بود و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی انیسون
بود و گویند مضر بود بسر و مصلح وی خمیره بنفشه بود و بدل وی پوست سلیخه بوزن آن نیم وزن آن کبابه یا ابهل یا زرنب
و گویند بدل آن دو وزن آن کبابه بود و بیاد و گویند بدل وی بوزن وی **خولنجان** بود و گویند بدل وی دو وزن وی ابهل بود

[illegible]

وروغن دارصینی رعشه را نافع بود بغایت **دارمك** نوعی از حرمل است وگفته شود در جمیع انواع آن ان شاء الله تعالی
دار برنیان بقم است وگفته شد **دار رومی** سولانست وگفته شود ان شاء الله **دبق** اقسوس خوانند وآن حبیست
بشکل زرشک ودانه مویز وعطاران شیراز آنرا مویز عسلی خوانند وچون بشکنند عسلی چسبنده بغایت
در اندرون آن بود وبهترین وی تازه املس بود که لون اندرون وی کراثی بود ولون بیرون وی سیاهی که بسرخی زند طبیعت
وی گرم وخشکست در سیوم وگویند در دوم ودر وی رطوبتی فضلی بود وغیر نضیج واسحق گوید گرم وتر بود ومحلل وملین
وچون با زرنیخ بر ناخن تباه شده بندند قلع کند وبرصهای سرد در بشره بلغمی ضماد کند نافع بود وچون با راتینج
وموم خلط کنند اجزا متساوی وبر ورم بن گوش بندند وجمع ودمامیل را نافع بود واگر با کندر وپامیزند وبر ریشهای کهن
بندند زایل کند واگر با بوره بر سپرز نهند بگدازاند وبلغم وعرق النسا ونقرس را نافع بود وچون نیم اندودی مستعمل کنند وجذب
رطوبت غلیظ از عمق بدن بکند وفولس گوید خلطها در اعضا بگدازاند وقوة اعضا بدهد ورطوبت زایل کند وفرفو
زیوس گوید محلل اخلاط فاسده بود که در رگها جمع شده باشد اما مضر بود بقلب واز خوردن وی قراقر در شکم
پیدا کند ومغص آورد ودارو اولی آن بود که باب عسل قی کنند وحقنه کنند وسکنجبین بیاشامند وگویند مصلح
وی یا لنکوا وگاوزبان بود وبدل وی نیم وزن وی عاقرقرحا بود ودر تحلیل ورمهای صلب جاوشیر دو ثلث وزن
آن جوز سرو ونیم وزن آن ابهل **دبس** دوشاب خرمائی گویند وبهترین آن بصری بود که از اسیلان خوانند
وآن آتش ندیده باشند وانچه از رطب فارسی گیرند دوشاب خوانند وطبیعت آن گرم وتر بود وکلف را زایل کند چون با قسط
ونمک بران مالند وطبع نرم دارد وغذا دهد لیکن خلطی غلیظ وخون عکر از وی متولد شود ومصلح وی بادام وخشخاش
بود وبعد از آن سکنجبین ساده یا مزکاهو خورند **دباقرع** است وگفته شود ان شاء الله **دباب** سیسنبر است
وگفته شود ان شاء الله **دبودار** دیودار ودیدار گویند وگفته شود ان شاء الله **دجاج** بپارسی ماکیان گویند ومرغ خانگی
نیز گویند وطبیعت وی معتدل بود در گرمی دماغ را زیاده کند وعقل بیفزاید ودماغ وی چون با شراب بیاشامند منع
کند از حجب دماغ آید بکند واز رعاف بکند وگزندگی جانوران پلید را نافع بود وچون بشکافند وبجبان گرم بر گزندگی جانوران
نهند وزمان زمان بدل کنند بغایت سودمند بود ومنع سریان سم بکند ومرغ غذا نیکو تمام بود ونشاید که ادمان خوردن
وی کنند خداوند تعب نکند واولی آن بود که بعد از تناول وی سکنجبین بخورد ودماغ وی منی زیاده کند ودماغ بیفزاید ونیز بیفت

گویند چون جوان مرغ فربه با مسکه بپزند چندانکه پخته شود وکسی را که سرفه خشک بود چون بخورد زایل شود واگر مرغ
بجشکانه فربه کنند دوازده روز وبعد از آن بکشند وپیه وی بیرون آورند وبجذام ودر اعضا بمالند بغایت سودمند بود
واگر بر کسی که مالیخولیای سوداوی کهنه باشد طلا کنند وچون مرق مرغ پیه دار بیاشامند کسی که لون وی زرد گردد که سبب
آن معلوم نبود هفت روز در هر روز یک مرغ با آب انجدان حرارتی بخورد لون وی بحال صحت رود وبغایت کمال نافع
بود **دجاج** رومی گویند فاضلترین مرغ وی بود که بعد از تیهو ودراج وطیهوج وشفنین وفرخ الحمام
وورشان وفواخته وطبیعت آن گرم وخشکست **دجرلو** بیاست وگفته شود ان شاء الله **دخن** بپارسی ارزن
گویند وشیرازی الم وآن نوعی از جاورس است وطبیعت آن سرد وخشکست در دوم وگویند در سیوم وگویند گرم است شکم
ببندد وبول براند وغذا اندک دهد واگر با شیر تازه بپزند خشکی وی کمتر شود وغذا بسیار دهد لیکن سده وسنگ گرده
پیدا کند ومصلح وی قند کنند وسویق وی قطع قی واسهال که از صفرا بود بکند واسحق گوید مضر است بشش ومصلح وی مصطکی
بود وشاید که گوید بدل آن برنج است **دخان مجموع** دخانها مجفف بود ودر وی اندک تقطیعی باری بود وبهترین
دخانها دخان قطران بود پس زفت پس میعه بعد از آن مر بعد از آن کندر ودخان کندر در ادویه جهة ورم چشم استعمال
کنند که دوی قرحه بود آن قرحه را پاک کند وگوشت برویاند ودر کحلها مستعمل کنند جهة منع موی زیاده که در چشم
بود ودخان بطم سودمند بود جهة رطوبتی که در چشم بود با آنکه رمد بود ودخان قوی‌تر گرم بود وقطع سبل بکند در روشنائی
چشم بیفزاید **دراج** گوشت وی معتدل‌تر از گوشت تیهو بود وفاخته وفاضلتر ولطیفتر وخشکتر از گوشت تذرو بود وحرارت
کمتر منی را زیاده کند ومصلح ناقهان بود ودراج را شیرازی کبک خوانند **درافس** ودراقن نیز گویند بلغت اهل
شام خوخ است وگفته شد **دردی الخمر** بهترین وی دردی شراب کهن بود وطبیعت وی گرم وخشک بود ومحلل
اورام بود وکلف ونمش را زایل کند واثرها که مانند عدس بر روی پیدا شود چون بسایند وبا اشنان خلط کنند
هر روز روی را بدان بشویند روی را بدان پاک کند وجلا دهد **دردی الخل** درد سرکه چون خشک کنند وبسوزانند مانند
زنجار باید در یکی کوزه نو کنند وبر سر آتش نهند وغایت سوختگی وی آن بود که سفید گردد وبشویند مانند توتیا
سوخته ودوی محرق ومعفن بود ومسحق ومجفف گوشت زیاده که در ریشها بود بخورد وبا راتینج بر سفیدی ناخن طلا کنند
زایل کند وچون با روغن مصطکی با راتینج بیامیزند وبر موی مالند وبگشاید مانند موی را سرخ کرده اند وانچه شسته

بود و آثار ریشها و داء ماهی ببرد و تاریکی چشم زایل کند و آنچه نسوخته بود با مورد تازه بر شکم و معده ضماد کنند محکم گرداند و منع سیلان
رطوبات از ایشان بکند و چون ضماد کنند بر نشیب شکم و بر ریشها قطع خون رفتن بکند و بر ورم پستان ضماد کردن نافع بود و اگر بر بیرون
رحم ضماد کنند حیض باز دارد و سکن ورمهای گرم بود **درونج** صاحب منهاج گوید دو نوع است فارسی و رومی و بهترین آن رومی بود
و آن را درونج عقربی خوانند از برای آنکه بشکل عقرب بود و صاحب جامع گوید در کوهستان شام و اندلس بسیار باشد طبیعت وی گرم و خشک
در سیوم و عیسی گوید گرم و خشک است در دوم بادها را بشکند و گزندگی جانوران زهردار را نافع بود و درد رحم که از سردی بود سودمند
بود و خفقان که از سردی بود زایل کند و بادهای غلیظ که در معده و امعاء و رحم بود لطیف گرداند و تحلیل دهد و بر گزندگی عقرب
رتیلا با انجیر ضماد کنند و معجون خوردن نافع بود بغایت و تقویت دل بدهد و مفرح بود و تریاقی همه زهرها باشد و مقوی دل بود
و اولی آن بود که با شراب سیب ممزوج کنند یا سیب بخورند وی بکتر شود و جهت خفقان با قدری کافور خلط کنند بغایت نافع بود و
خاصیت وی باقی بماند و کیفیت وی [illegible] بشکند و این زهر در خواص آورده است که چون قطعه از وی در اندرون خانه بیاویزند عقربی
در آن خانه نبود و اگر سوراخ کنند و در ریسمانی بوی ببندند و از میان بهر دو ران زن حامله بیاویزند فرزند نگاه دارد از همه آفتی و
محفوظ ماند و اگر دشخوار زاید زاییدن بر وی سهل شود و زود بزاید و اگر بیاویزند بر وی و سردی بر ریسمانی بسته باشند وی
وی سوراخ کرده باشند بدارند امین باشند از خوابهای بد و از ترسیدن در خواب و این از خواص است و سفین گوید سختی دل و معده
و جگر بود و هضم طعام بکند و سودمند بود جهت مالیخولیای معاشی تحلیل نفخ و تلطیف غلظ اخلاط و مقدار مستعمل از وی
یکدرم بود و اسحق گوید دوم و هم او گوید مضر بود بسپرز و مصلح وی رازیانه و قند بود و رازی گوید بدل وی بهر دفع مضرة بادها که در
رحم پیدا شود بوزن آن زرنباد و دو دانگ وزن آن قرنفل و شاید و گوید بدل وی عاقرقرحا بود و گویند بدل وی دو وزن
وی سورنجان بود **دروقیسون** از جمله مخدرات بود و نبات وی بدرخت زیتون ماند لیکن از یک گز کوتاه تر بود و ورق
وی برنگ ورق زیتون بود اما دراز تر بود و تنگ تر و بغایت خشن بود و گل وی سفید بود و تخم وی مقدار کرسنه کوچک
بود بغایت صلب و لون وی مختلف بود و بیخ وی بدرازی یک گز بود و بستری انگشت و در کوهها روید و در طبیعت مانند بزر البنج و
لفاح و خشخاش سیاه بود و مسکر بود و اگر زیاده خورند کشنده بود و غثیان سخت و فواق و مغص آورد و اسهال خون و غشی
و سبات و کشنده بود از [illegible] تا هفت روز و مداوای آنکس که آن خورده باشد قی کنند تا معده را پاک کند و همان معالجه
که در خوردن بزر البنج گفته شد **درودار** شجرة البق خوانند بپارسی درخت پشه و بشیرازی اسغیدار و بسمرقندی کل کرم

و در صعید یابان کنجک و در اندلس بشجرة النسر و در بخارا کاهشکر و عرب نوعی از وی است و صفت عرب گفته شود انشاء الله اما ورق
درودار در وی قبضی بود و جلائی و پوست وی قابض تر و سرد تر از ورق وی بود و طبیخ اصل وی چون بر استخوان شکسته نطول کنند
سودمند بود و پوست ستبر وی چون بکوبند با آب سرد یا با سرکه بیاشامند یا شراب مسهل بلغم بود و ورق وی چون سحق کنند با سرکه
و بر جرب ریش شده بمالند سودمند بود و پوست وی چون بر جراحات بپیچند باصلاح آورد و اگر بکوبند و با سرکه بسرشند و بر [illegible]
طلا کنند زایل کند و بیخ وی چون بر آتش نهند و بسوزد رطوبتی که از وی بیرون آید بگیرند و در گوش چکانند کری که از دیگر
در از حادث شده باشد زایل کند و عصاره ورق وی چون در گوش چکانند نیم گرم ورم گوش را نافع بود و اگر با عسل
بیامیزند و در چشم کشند تاریکی زایل کند و رطوبت [illegible] چون بر وی مالند جلائی تمام بدهد و مسیح گوید ورق وی سرد و
خشک بود در درجه اول در غرة العلیج است و گفته انشاء الله **درو بطارس** درد مطارس نیز گویند و معنی
آن بلوط بود یا سرخیص بلوط و آن چیزیست که بر درخت بلوط کهن بپیچد همچو مانند سرخس اما کوچکتر بود و در وی
حلاوتی بود با اندکی تیزی و تلخی اما میل بشیرینی دارد و شیرینی و تلخی عفص بود متعفن و در غایت حرارت بود چون
بکوبند با بیخ [illegible] و بر موی ضماد کنند موی را بسترد و فالج و لقوه را سودمند بود **درداب** دستنبویه است
و گفته شود انشاء الله **درابج** گویند عصفید است و گویند نوعی از لبلاب است و این صحیح تر است و صفت هر دو
گفته شود **دستنبویه** بلغت اهل شام خوانند بپارسی دستنبو گویند و آن نوعی از بطیخ کوچک است بوییدن وی
و ادمان بدان دماغ را گرم کند و سده وی بگشاید و بادی که در وی بود بشکند و گوشت وی بطی الهضم بود و
بوییدن وی سودمند بود و اگر خشک کنند و در [illegible] بشویند پاک گرداند و جلا بدهد **دفلی** چیز است و
دو نوع بود بری و نهری و هر دو نوع را سم الحمار خوانند بپارسی خرزهره و بشیرازی خرزهره و بهترین وی سبز
بزرگ ورق بود و بغایت تلخ و گل وی مانند گل سرخ و تخم وی صلب بود و طبیعت وی گرم و خشک است در سیوم و گویند
خشکی وی در دوم بود و گویند در اول و بغایت محلل بود و خاصیت وی آنست که اگر طبیخ وی در خانه
بپاشند قتل براغیث وارضه بکند و وی محلل ورمهای صلب بود و حکه و جرب و درد پشت و زانو ضماد کردن
خاصه چون ورق وی بپزند و مانند مرهم بر ورمهای صلب نهند بگدازاند و تحلیل دهد و آب ورق وی چون بر جرب
و حکه طلا کنند سودمند و چون با شراب و سداب بجوشانند و بیاشامند سودمند بود جهت گزندگی جانوران زهردار و مقدار

مستعمل از وی نیم بود و مفاصل را نافع بود و فقاح وی و ورق وی سم حیوانات بود از آدمی واسب و خر و سگ و استر
و غیره مجموع حیوانات و آنچه ضعیف بود از حیوانات مثل بز و میش اگر دفلی در آب خیسانند و آن آب ایشان را
دهند کشنده بود و اندکی از وی کرب آورد سخت و باد در شکم پیدا کند و آبی که دفلی در ان رسته باشد بد بود و فقاح
وی بغایت معطش بود و ورق وی چون با آب بپزند و به پالایند و بهر یکی رطل زیت کهن بر سر آن کنند و بجو
شانند تا آب بسوزد و روغن بماند بعد از ان ثمن رطل موم سفید بدان روغن نهند مانند مرهم و آن مرهم بر جرب
و حکه طلا کنند بغایت کمال مفید بود و اگر ورق وی خشک کنند و بکوبند و بر ریشهای افشانند خشک گرداند و وی خشونت
را ریش کند و حوالی آن و مداوای کسی که دفلی خورده بود باشد تا جرب و خبیصهای و لعاب بزر قطونا و روغن گل و کثیرا
و تخم شهر بر عجیب مفید بود و همچنین انجیر بعسل و قند و حلاوتهای و جلاب و رب عنب یعنی دوشاب انگوری و
اضافه چیزهای چرب کنند دقطامانون منکسطرا مشیح است وگفته شود انشاءالله دقاق الکندر در صفت
کندر گفته شود دلب بپارسی چنار گویند و بشیرازی چنار پوست وی و جوز وی بغایت خشک بود و در درجهٔ اول سرد
باشد و چوب وی سرد و تر بود و ورق وی چون تر بود با شراب بپزند و بر چشم ضماد کنند آب رفتن چشم باز دارد و دور جهانیدن
بلغم را و در جهاد کرم که در از بود سودمند بود و اگر نیک بکوبند و بر ریشهای تر افشانند خشک گرداند و سوختگی آتش را
سود دهد و پوست وی چون بسرکه بپزند و بدان مضمضه کنند نافع بود جهة درد دندان و سوختگی آتش و پوست وی
جهة برص نافع بود و طبیخ وی درد چشم را نافع بود و خاکستر وی بر ریشهای چرکن نهند زایل کند و ثمر وی چون تر بود با شراب
بیاشامند گزندگی جانوران را نافع بود و چون با پیه بر سوختگی آتش نهند نافع بود و غبار که بر ورق و ثمر وی نشسته باشد
بغایت مضر بود بحواس و شش و آواز را باید که تر تازه از پی آن بخورند و صاحب تقویم گوید مصلح آن عود بود با قرفه دارچینی
و خوردن وی با پیه بر گزندگی ضماد کنند نافع بود و پوست وی چون بسوزانند جلای تمام دهد تا بحدی که برص را شفا
دهد و ثمر وی بخور کنند در خانه خنفسا بگریزد دلبوث نوعی از سوسن بری است و آن معروفست بسیف الغراب
و بدان سبب این اسم بوی نهاده اند که ورق آن مانند سیف است و بشکل ورق ایرسا بود باریکتر و کوچکتر بود و ساق
وی مقدار یک گز بود و گلهای وی سرخ رنگ بود و وی را اسقراغانیون خوانند و بعضی اغاریون گویند و کشیقیون
نیز گویند و اصل وی مانند دو پیاز کوچک بود و زیر یکدیگر الا آنکه در شیب بود لاغر بود و بالائی فربه بود و در وی

تره جاذبه بود ملطف و محلل بود و در بغداد آن بیخ را نافوخ خوانند و زنان بغداد جهة فربهی مستعمل کنند و جهة جلای
روی چون بدان بشویند و بغایت لون را نیکو گرداند و در بغداد بسیار بود و از زنان بیاد بیخ مالای در چون زن بخورد
بر کبر و حیض براند و چون با شراب بیاشامند شهوة جماع برانگیزد و بیخ شبیبی وی چون زن بیاشامند قطع شهوة من
ایشان بکند و زهراوی گوید چون بیخ وی در شراب خیسانند و صاحب بواسیر هر روز مقدار یک رطل از آن بیاشامد
بواسیر را خشک گرداند و این مجربست و اگر خشک کنند بیخ وی هر روز مقدار یک درم با ماء العسل بیاشامند همین
عمل کند دلیک ثمر گل است چون گل بریزد آن ثمر حاصل شود مانند تخم سه گل سرخ رنگ چون رخته شود در طعم
وی شیرینی بود و در شام بعرف الدلیک خوانند دلینس نوعی از صدف کوچک بود که همچنان خام بکشود
بیخورند و در صاد گفته شود دلوع صاحب منهاج گوید فرادی مانند سمور بود در همه حالتی و بالسی گوید گرمی
وی کمتر بود از سمور و سمور خشونت وی معتدل بود از بهر آنکه طبیعت حیوان وی گرم و تر است دلفین ماهی
بزرگست سیاه رنگ و سر وی مانند سر خوک بود و دندان دارد و آنرا خنزیر البحر خوانند و بجرجان خوک ماهی
ماهی گویند و گوشت وی فربه بود و چون پیه وی بگدازند در حنظلی که تخم وی بیرون کرده باشند و دران
بجوشند و در گوش چکانند کری که کهن شده و از ان نوعه را زایل کند و گوشت وی سرد و غلیظ بود و دیر هضم
شود و تمیمی گوید گوشت وی مانند گوشت سگ آبیست در غلظ و در هضم و در تولید سودا و کیموس بد
دهد و دندان وی چون بر کودکی آویزند نترسد و چون پیه وی بخور کنند در مفاصل ماهفاصل را سود
دهد دماغ شیخ الرئیس گوید بهترین مغزها مغز مرغها بود خاصه کوهی و بهترین مغز مواشی بره و گوساله بود
و مرطب امعا و کرده بود و باه را زیاده کند اما مولد بلغم بود و اشتها ببرد و منثی بود نزدیک هضم شدن او معده
مالیده شود و قی آورد و شکم نرم دارد و آنچه بریان کرده بود دیرتر از معده بگذرد و از آنچه رسیده بود و مصلح
وی نعنع و سعتر و فلفل و خردل و سرکه و دارچینی بود دماغ الدیک والدجاجه مغز خروس و مرغ چون
بخورند بجوندگی مار و دد نافع بود و چون بسرشند بگرد آسیاب و مقدار باقلائی بخورند خون رفتن چنین باز دارد
خاصه دماغ مرغ و خاصه که آن خون از جهت دماغ روانه بود دماغ البعیر مغز شتر چون خشک و با سرکه
بیاشامند صرع را سود دارد دماغ البط مغز بط ورم مقعد را سودمند بود دماغ ابن عرس مغز آن

چون خشک کنند و با سرکه بیاشامند صرع را بغایت مفید بود دماغ الخیل مغز اسب محرق و معفن بود والله اعلم
دماغ الخفاش مغز شب پره چون با عسل در چشم کشند در ابتدا از نزول آب نافع بود و خاکستر آن روشنائی چشم
بیفزاید و مغز وی تازه چون بر کف پای مالند باه را برانگیزد دم الاخوین سیاوشان خوانند و دم التنین و دم الثعبان
و پارسی خون سیاوشان گویند و بعربی قاطر الدم خوانند و مؤلف گوید آن سه نوع است چکیده و ختنی ترابی بهترین
آن چکیده بود و صافی که قطعها چوب در وی نبود طبیعت وی سرد و خشک و قابض بود خشکی وی در دوم بود و شیخ
گوید سردی وی در سیوم بود و بو حنا گوید گرم است در اول و خشک است تا دوم منفعت وی آنست که قوة معده و جگر
بدهد و شقاق مقعد را و شیخ امعا را بغایت مفید بود و قطع خون رفتن بکند از هر موضع که بود و چون باهم
از وی بر روی زرده تخم مرغ نیم برشت بیاشامند شکم ببندد و شیخ را نافع بود و درد ارمد چشم قوة چشم بدهد
و جراحتهای تازه را سودمند بود و روفس گوید ریشهای دهان و دملها را نافع بود چون بر آن افشانند و جالینوس
گوید گوشت بر جراحتها که در امعا بود و ظاهر بدن برویاند و ریش را ببرد و مصلح وی صمغ عربی بود یا کثیرا
و بدل وی در همه فعلی کاهو بود یا عصاره کاهو و گویند خصی الحمار و مؤلف گوید وی صمغ بقم است و از جزیره
سقوطره خیزد الخ چکیده بود و آن دو نوع دیگر از هندوستان از مواضع دیگر خیزد و این مؤلف گوید بقم در چند
موضع می باشد در کالیکوت و در جاوه و در کولم و در حوالی جبین و در ین مواضع دم الاخوین نمی باشد و حاصل
نمیشود و دم الاخوین از حبشه و زنگبار آورند و در انجاها بقم نیست بلکه این صمغ درختیست علیحده که مخصوص
بحبشه و زنگبار است دم خون گرم و تر بود و گفته شود هر یک بجای خود انشاء الله دم الارنب
بپارسی خون خرگوش گویند نافع بود جهة بهق و کلف چون گرم بدان طلا کنند و منع ورمهای گرم بزودی بود و چون
تا نفس بریان کنند جهة قرحه امعا نافع بود و قطع اسهال مزمن بکند و چون با شراب بیاشامند سموم را نافع بود
دم الایل خون گوسفند کوهی و گاو کوهی چون بریان کنند سودمند بود جهة سمها که بر پیکان کرده باشند و خون
ذو سنطاریا را سودمند بود و اسهال کهن و کسی که زهر خورده باشد دم ابن عرس خون راسو چون طلا کنند
بر خنازیر سودمند بود و تحلیل دم السلحفاة خون سنگ پشت البحری بود چون با شراب بیاشامند صرع را سود
دهد دم الانسان خون آدمی وقتی که حجامت کنند بگیرند و با آرد شملیز بسرشند و سداب تر و عسل طلا کنند

بر هر ریشی را اعضا باشند خاصه در ساق و ریشها که آب از وی روانه بود بصلاح آورد دم القراد بپارسی خون
کنه گویند چون در میان شراب کنند مستی زود آورد و این از جولی بهست دم البقر خون گاو و ماده چون بر جراحت ریزند
خون ببندد دم الحلم دم قراد است و گفته اند منع موی زیاده که در چشم باشد بکند وقتی که بکنند بر جای وی طلا کنند
و وی اقوی بود از دم ضفدع در منع رستن موی دم الحمام و الورشان و الشقنین و الدجاج خون کبوتر و خون
ورشان که بپارسی کنار گویند و خون شقنین که بپارسی بوتیمار گویند و خون مرغ خانگی بهترین آن بود که از حیوان سلیم
گیرند و آن گرم بود جهة منع ورمها که تولد کند بسبب سقطه با روغن گل نافع بود و جهة جراحتهای چشم و چشم
چکانند سودمند بود خاصه خونی که از بال وی گیرند و خون فاخته و کبوتر قطع خون رفتن که از حجب
دماغ بود بکند دم الثور خون گاو نر چون تر بود از جمله سمومات بود و از خوردن وی عسر النفس و وجع حلق
و حمی و سرخی زبان و غثیان سحج و کرب و اضطراب پیدا کند و دندان خائیدن و خناق کند و کزاز آورد و دوا
دای وی بحقنه و اسهال کنند و قی در اینجا خطرناک بود که خناق آورد و بعد از حقنه و مسهل دو دوای که نافع بود جهة
فرزدکی خون مانند بیخ الجندان و بوره و حلتیت و خاکستر چوب انجیر در سرکه و فلفل و انجدان در سرکه دهند
و خاکستر سر و تخم کرنب و عصاره عوسج و علامات خلاص وی آن بود که زیر وی مانند زعفران چیزی بیرون آید
و اولی آن بود که بر شکم و معده وی آرد جو با ماء العسل ضماد کنند و اگر خون وی منجمد گرم با سویق بود ورمها
صلب ضماد کنند تحلیل دهد دم الضفدع خون وزغ که بشیرازی بک گویند بهترین آن خون ضفدع زرد
و سبز بود و منع موی رستن بکند وی زیاده که در چشم باشد چون بکنند و بر موضع آن طلا کنند دیگر نزدیک خاصه
خون ضفدع سبز کوچک و چون بسوزانند و خاکستر وی در بینی چکانند دهند خون رفتن باز دارد و علی بن
العباس المجوسی گوید چون طلا کنند بر دندان برود یاند و غیر او گوید ضفدع و خون وی چون بر دندان مالند بیفکند.
و این تجربت و این مؤلف گوید اگر حبار پای در میان علف ضفدع بخورد دندانهای وی بیفکند دم الحرباء خون
آفتاب پرست که آن نوعی از عظایه است منع موی زیاده که در چشم بود بکند چون بکنند و بر موضع آن طلا کنند
دم الخفاش چون بر پستان طلا کنند بر حال خود نگاه دارد و نگذارد که بزرگ گردد دم الحایض گویند مسکن
وجع نقرس بود چون بر وی طلا کنند و چون بر جمره مالند نافع بود و چون زن بخود برگیرد آبستنی بکند تمام

دم الکلب سودمند بود جهت گزندگی وی وسم سهام ارمنیه وگویند خون سگ دیوانه بچه بیرون
آورد ومنع موی زیاده که در چشم بود بکند وجالینوس گوید دروغ است **دم الذئب** خون گرگ چون گرم بود
بر ورها نهند زود پخته کند وابن زهر در خواص آورده است که خون وی چون در چشم کشند بعد از آنکه موی زیاده
کشیده باشند دیگر بر نروید وشریف گوید خون وی چون دیوانه بیاشامد سودمند بود **دم الورل والحرذون** خون ایشان چون در چشم کشند قوة باصره بدهد وایشان نوعی از عضایه اند صفت حردون گفته شد
ودر الکفه شود انشا الله **دم البومه** خون بوم سودمند بود جهت ربو وتجربه حرق وی وگوشت وی
دم التیس خون بز نر بود که بشیرازی دکه گویند بهترین آن بود که از بز کوهی گیرند چهار ساله ووقتی گیرند که انگور
رنگ خواهد گرفت ویک سنگین بیاورند وحلق وی ببرند وخون اول رها کنند وآخر وازان میان بگیرند که
وبر دیگ نهند ورها کنند تا سرد شود وبعد از آن قرصها سازند ورها کنند تا خشک شود واز غبار نگاه دارند
ودر جائی نهند که نم بود وچون خواهند که استعمال کنند جهت سنگ گرده ومثانه سه درم ازوی در کاسه شراب
شیرین حل کنند وبیاشامند یا در آب کرفس کوهی در وقتی که وجع ساکن بود سنگ گرده بریزاند وعجایب
واین از جمله مجربات است وچون تر بود بر ورم حار گرم طلا کنند نفع دهد **دم المعز** خون بز چون با عسل
بیاشامند ذوسنطاریا را نافع بود وچون بریان کنند سودمند بود جهت سم سهام ارمنیه خون با شراب
بیاشامند **دم الحمل** خون بره گوسفند سودمند بود بخاصیت صرع را **دم الفاره** خون موش چون
بر ثاليل ومسامیر طلا کنند نافع بود **دم الخنزیر** خون خوک گرم وتر بود مانند خون آدمی وگوشت وی مانند
گوشت آدمی بود بطعم وقطعا فرق نتوان کرد کسی که آدمی خوار بود **دم الدیوک والدجاج** خون خروس
ومرغ سودمند بود جهت خونی که از غشای دماغ روان بود **دم الحمار** خون خر منع خونی که از حجب دماغ آید بکند
دم الحرقان خون خرقان چون بیاشامند صرع را سودمند بود **دم الثعبان** دم التنین نیز گویند وآن
دم الاخوین است وگفته شد **دنقر** ابقر خوانند وطبیعت وی گرم وخشک است ودر قوة مانند نمک بود بلکه اقوی بود
ازوی چون سحق کنند وبا سرکه بر حکه اعضا طلا کنند زایل کند وچون سحق کنند وبر موی غلیظ نهند رقیق گرداند
ونزم وبپارسی غوره خوانند وبشیرازی بابو خوانند وآن فروع صینی است وخبث خطائی خوانند وحب

سلاطین نیز گویند وآن سه نوع است صینی وهندی وسنجری وچینی طبقدار فستقی بود وسنجری طبقدار زیبداکجیری باشد
ومیل بسرخی زند ونقطه سیاه بر آن باشد وهندی از چینی کوچکتر باشد واز سنجری بزرگتر ومغز آن میل بزردی
زند وبعضی گویند حب الملوک وند است واین خطا است وحقا که حب الملوک ماهودانه است وگفته شود انشا الله
وطبیعت وند گرم وخشک است در چهارم وبهترین وی صینی بود پس سنجری پس هندی وشربتی ازوی یک حبه ونیم بود تا دو حبه
وگویند دو دانگ تا نیم درم مسهل رطوبات وسودا وبلغم لزجه در مفاصل بود وشاید که در شهرهای گرم کم مستعمل کنند الا در
شهرهای سردسیر وطبیعتهای سرد ومصلح وی آن بود که پوست وی باز کنند بکار دو باید که لب نزدیک نبرد که اگر لب
به پوست وی رسد سرخی لب زایل شود وسفیدی مانند برص پیدا کردد ومغز وی را بگیرند ودر اندرون وی مانند
زبان گنجشک بود از آن بیندازند وبا قدری نشاسته وورق گل سرخ وزعفران وکثیرا وراز یانه بکوبند واگر
خواهند که با ادویه مسهله ممزوج کنند با پزند وعصاره غافث وعصاره افسنتین ومانند آن که همان مزاج
داشته باشند ونباید که وند در ترکیبی که افیون وفرفیون باشند مستعمل کنند واگر با شیر ومسکه خورند هم شاید ووی
سودمند بود جهت مره سودا وبلغم ومسهل خلط خام بود ودر مفاصل را تحلیل دهد وسیاهی موی را نگاه دارد
ورها نکند که زود سفید گردد **دوعلیسی** کرینی بن علی گوید که وی بیخ امعا آورد وباید که بعد از آن شیر تازه خورند
وغذا با گوشت با آب سیب وغوره وقدری نبید بر آن افشانند واگر ماهی خورند شاید واگر حسو بیها سازند از برنج
وچه مقشر وروغن گل نافع بود **دونقه** زوان است وشیلم نیز گویند وگفته شود انشا الله **دوالحیه** جنطیانا است
وگفته شد **دوسرزن** خوانند وآن حشیشیت که در میان گندم روید بشیرازی تخم ازاکاس خوانند وطبیعت
آن گرم است در اول وخشک است در دوم وگویند سرد است وی ملین بود ودر رهای را که در ابتدا بغایت صلب بود
وچون برد از الثعلب ضماد کنند بغایت سودمند بود وچون با آرد برنج ضماد کنند سودمند بود ونواصیری بود که
نزدیک چشم پیدا شود ودر کنج چشم **ودودنم** ازوی مسهل گرم بود ووی مضر بود با شباب ومصلح وی کثیرا بود وبهترین
وی سیاه رنگ بود وعصاره که از حشیش وی گیرند باید که با آرد می آمیزند وخشک می کنند وبعد از آن استعمال
کنند **دوم** درخت مقل است ودر میم گفته شود انشا الله **دوقو** تخم جزر بری است وبیخ آن شتقاقل است وگیاه
وی خرس گیاه خوانند وکندکها نیز گویند وبغایت خرس آن را دوست دارد وگویند دوقو تخم کرفس بریست وخلاف نیست وبیوناني

دوقس خوانند و دوقس نوعی از انست بشیرازی بدران خوانند وصفت آن درباب قاف در صفت قوقالس گفته شود
انشاء الله و بهترین دوقو تازه زرد رنگ بود و طبیعت آن گرمست در سیوم و خشکست در اول و گویند گرم و خشکست
در دوم علیی گوید گرم است در سیوم و خشکست در دوم و مغص را ساکن کند و بول و حیض براند و سحج اطفال را نافع بود و مقدار
شربتی یکم بود و فتح سده بود و فضلهای بلغمی غلیظ از سینه پاک کند و سرفه که بسبب آن بود زایل کند و گزندگی عقرب را نافع
بود چون بپزند و آب آن بیاشامند یا بر موضع گزندگی بریزند و دوقس گوید بقوة معده بدهد و هضم طعام بکند و منی زیاد کند
و جالینوس گوید شهوة باه را برانگیزد و نعوظ قوی آورد و داریاسوس گوید بهیج شهوة است خاصه مخاصی را نافع بود و سنگ
مثانه بریزاند و فولس گوید کرمهاء حب القرع را بکشد چون با شیح ارمنی یا ترمس بیاشامند دو وزن آن و دلستوریدوس گوید
مهیج شهوة جماع بود و مقرر حجت و صاحب تقویم گوید مضعف مثانه بود و مصلح آن تخم مورد بود یا بلوط و صاحب منهاج گوید
مضر بود بمثانه و شهوة جماع ببرد و مصلح ان مصطکی بود **دودل** گویند طالبیسفر است و گفته شود انشاء الله تعالی
دودباروح گویند کاکنج است و گفته شود **دودالقز** دود الصباغین خوانند و آن کرمی سرخست که در درخت
بلوط یابند و وی صدفی شکل بود کوچک مانند حلزون و جالینوس گوید چون از درخت بگیرند و تر بود سرد و خشک بود در
دوم و صفت و منفعت وی در باب قاف در قرمز گفته شود انشاء الله **دودالحریر** بپارسی کرم ابریشم گویند چون
بگیرند و خشک کنند و سحق کنند و سه درم ازوی بر حسوی که از آرد گندم بود اضافه کنند و بیاشامند جهت درد پهلوی لوزا
بغایت نیکو گرداند و بدبر ازو بکند و اگر یکی ازوی خشک کنند و در صره ارغوانی بندند و بر محموم او بزند بغایت سودمند بود
دوغ مخیض بتر است و گفته شود انشاء الله **دوقص** بصل است و گفته شد **دورحولی** نوعی از سوسن است بر تری
که بیونانی کسیقیون گویند و آن دلبوث است و گفته شد **دودالشجر الصنوبر** کرم درخت صنوبر در قوة مانند دراریح بود
و در فعل همان عمل میکند و آن سبز رنگ بود و چون کوبند و بر موضع ضماد کنند گوشت تباه کند و اگر بر ورمی و دملی که
محتاج بشکافتن بود نهند بشکافد **دوص** آلتیست که آهن تافته در ان اندازند و از مقویات باه باشد و منفعت
وی در صفت حدید گفته شد **دود لنمیر** نخ نزدک است و در باب نون صمغ نزدک گفته شود انشاء الله **دودخطا**
خالدمیون است و گفته شد **دهنج** سنگ سبز است بپارسی دهانه گویند و آن دو گونه است کرمانی و فرنگی و بهترین
آن فرنگی شیرین بود و ترش و شیرینی آن چنان امتحان کنند که وی را بسایند و بر روی آئینه کنند و رها کنند تا خشک شود

اگر آئینه زنگ برآورد تلخ بود و اگر نه شیرین بود و طبیعت وی سرد و خشک است و در طبیعت نزدیک بتوتیا بود سودمند
جهة سپیدی چشم ناصور و اریدنا سفته و توتیای هندی از هر یک مساوی کوفته و بیخته بحریر مانند سرمه در چشم کشند
و وی از جمله سمومات بود و اگر حک کنند و کسی که زهر خورده باشد بیاشامد دفع زهر بکند و اگر کسی که زهر نخورده باشد
بخورد سم مهلک بود و اگر بر موضع گزندگی عقرب مسح کنند درد ساکن کند و اگر سحق کنند و قدری با سرکه بیامیزند
و بر قوبا که از مره سودا بود بمالند زایل کند و سعفه که در سر و جمیع اعضا بود سودمند **دهمست** درخت
غار است و صفت آن گفته شود انشاء الله **دهن الحل** شیرج است بپارسی روغن کنجد خوانند و نیز بجبت
خوانند و روغن شیره گویند بشیرازی روغن خوش گویند و در شین گفته شود در شیرج منفعت آن **دهن الخلوق**
روغن زعفرانست **دهن عسلی** روغن مالی است و گفته شد **دهن البلسان** روغن بلسانست از درخت
بلسان گیرند بعد از طلوع شعری بنشترهای از آهن ساخته اند و زیر هر رگی شق کنند چنانکه بدان جایها که روغن
است برسد و ترشح کند و روانه گردد و گویند به سنه حاصل میکنند و گویند شیشه ساخته اند که هر یکی پنج مای از ان بگیرد و در زیر
هر رگی که شق کرده باشند بیاویزند و بهترین وی آن بود که تازه باشد و بوی وی قوی بود و امتحان وی چنان کنند که چون بر
صوف چکانند و بشویند هیچ اثر بر صوف نماند و اگر اثر بماند مغشوش بود و اگر در شیر چکانند شیر جنبد و اگر در آب چکانند و حل
کنند مانند شیر سفید شود و اگر بر ابریشم چکانند و ابریشم بسوزند و خاکستر آن بسرشند و در آب اندازند در آب نشینند و آنرا
شیر بلسان خوانند و ضع بلسان و بحقیقت آن روغن نیست بلکه صمغی است و آن موضع که بلسان از آنجا خیزد در قدیم
باغ فرعون بوده است و آنرا عین الشمس خوانند و تخم او نیز روغن است و از آن حب بلسان گویند و گفته شد و صفت
عودان گفته شود انشاء الله و حب آن بقوة تر از عود بود و امتحان آن بکنند تا جوالدوز تیز کنند و مولف گوید
این امتحان معتبر نیست که بروغن مغشوش کند تا جوالدوز فروخته می شود و غش آن بروغن صنوبر بیشتر
کنند و روغن مصطکی و روغن حنا و شمع گداخته کنند و بر اتیج حبة انکه چون بدان چرب کنند و با آتش دارند بر
افروزد و این مولف گوید دیدم که غش آن بلبیغه سایله کرده بوده اند و طبیعت وی گرم و خشکست در سیوم و گویند
در دوم و لطافت وی از حب و عود زیادت بود و در چشم کشیدن بجهة نزول آب نافع بود و در دو تاریکی چشم بیفزاید و سردی
رحم را سود دارد و چون زن بخود بر گیرد با موم و روغن گل مشیمه و بچه بیفکند و چون بیاشامند بول براند و عسر البول

رانافع بود و دفع سموم بکند مثل خانق النمر و افیون و کسی که فطر خورده باشند و گزندگی جانوران جوق دود انکنار زوی یا آبی
که ناگواه دروی جوشانیده باشند بیاشامند بغایت سودمند بود و سنگ گرده بریزاند و مرضهای بلغمی را نافع بود
و مؤلف گوید جهت رعشه مزمن بغایت نافع بود و مجربست و بدل آن بوزن آن روغن دادی با نیم وزن ان روغن
نارگیل بود و انکیم آن زیت کهن و گویند بدل آن روغن رازقی است و نیم وزن آن آب کافور و این ما سویگو
بدل آن یک وزن و نیم ان روغن زیت بود و ابوریحان در صیدنه گوید بدل آن دو وزن آن زیت خالص بود
و گویند حب علما بلسان چون بکوبند و در روغن رازقی بجوشانند بدل آن بود و گویند بدل آن روغن کادی است
که در و مرمحه باشند **دیودار** دیبدار گویند و معنی دیودار شجر الجن است و آن نوعی از ایل است یا مقل
و انرا صنوبر هندی گویند و عیدان وی مانند عیدان زرنباد بود و شیر دیودار لبن وی بود و گرم و تیز و محرق
و معطش بود گرمی وی بیشتر از خشکی بود چنانچه پوست وی در سیوم استرخاء عصب و فالج ولقوه را نافع بود
چنانکه هیچ بهتر از وی نبود و مرضهای سودا که در دماغ بود و سکته و صرع را نافع بود و سنگ گرده و مثانه بریزاند و
طبیعت ببندد و در طبیخ وی نشستن استرخاء مقعد را نافع بود و دیودار نیز گویند **دیو اسیت** چند قوتی
است و گفته شد **دیناروبه** خر است و گفته شد **دیو دیوناقسطیس** اصل اللوف است و گفته شد **دینار**
بسر مانی بزر الکشوث است و گفته شد **دیاقو** دانشوب خشخاش است که با پوست پزند **دیفروجس** دیفروجاس گویند
و دیفرجاس هم خوانند و آن سه نوعست یکنوع معدنی بود که در جزیره قبرس از چاهی بیرون می آورند و آن نوعی از
طین است لیکن بصلابت سنگ بود چون بآفتاب خشک کنند و نوعی دیگر بغلی است که از مس میگیرند چون مس بگدازند
و آب بروی ریزند چون از بوطه بیرون آورند در شیب آن باشد و نوع سیوم قشیشا است که میسوزانند مانند
کلس و لون وی مانند نقره بود و جالینوس گوید طعم وی قوه وی مرکب بود و قبض زیاده از حرارت بود و بغایت
مجفف بود سودمند بود ولثی که در دهن باشد چون تنها استعمال کنند و اگر با عسل کف گرفته بود جهت خناق سودمند بود
و جهت هر ریشی که در بن روده بود و دهن بغایت نافع بود و گوشتهای زیاده بخورد و ریشهای بد که در بدن بود و
چون باضمغ البطم بیامیزند یا در موم روغن کنند و استعمال کنند باصلاح آورد و چون با سرکه سحق کنند و برچکه
طلا کنند زایل کند و چون سحق کنند و بر موی غلیظ افشانند رقیق و نرم گرداند **دیک** بپارسی خروس گویند

خصیهٔ وی زود هضم شود و گوشت وی گرم و خشک بود و بقراط گوید مرق وی رعشه و درد مفاصل را نافع بود
خاصه چون با شبت و بسفایج و با زبیز پزند و صاحب منهاج گوید شبت تنها بپزند تا در آنکه آب بماند و آن مرق
بیاشامند و مرق خروس پیر ربو را سودمند بود و چون بسفایج و شبت اضافه کنند قولنج را سودمند بود و با
خسکدانه مسهل بلغم بود و چون با چیزهای قابض بپزند نافع بود و چون با کشنیز بپزند قرحهٔ مثانه را سود دهد و چون
بشکافند بعد از انکه کشته باشند و گویند چون زنده باشد و بر گزندگی افعی و مار و دد نهند بغایت نافع بود و
پوست که در اندرون سنگدان وی بود پوستی که حل نوا زند اگر خشک کنند و سحق کنند و با شراب بیاشامند
درد معده را بغایت نافع بود و مؤلف گوید با نبات قدری سحق کنند و سفوف سازند همین عمل کند و مجربست
دیپساقوس از اخس الکلب خوانند و جامترنیر گویند و مشط الراعی هم خوانند و آن نوعی از خار است
بشیرازی دیراطوسک خوانند و ساق وی دراز بود خارناک و ورق وی مانند ورق خس است و خارناک
بود و معنی دیپساقوس عطشان بود و چون خشک شود لون آن سفید گردد و چون بشکافند در میان وی کرمکها
کوچک بود طبیعت وی و بیخ وی خشک بود در دوم بیخ وی چون با شراب بجوشانند و بکوبند تا بقوام مرهم
شود و بر مقعد ضماد کنند شقاق را زایل کند و اگر بر ناصور نهند سودمند بود و گل وی خواه خشک و خواه
تر اما تر نیکوتر بود چون بکوبند و در خرقه پاک کنند و سر خرقه ببندند و در میان شیر نهند و بمالند چندانکه
هیچ در خرقه نماند و آن شیر بر شیر دیگر کنند مجموع یکباره گردد و ببندد و اگر در آب بمالند همچنان که گفته شد د
سه بامداد بیاشامند سپرز را نافع بود و دفع کند و چون بجوشانند و بکوبند مسهل بود و بول براند و اگر جوش
جوشانیده ضماد کنند بر موضعی که قطع خواهند منع حس بکند **دیک برد یک** بشیرازی حرک موش گویند
علی خوانند و مؤلف گوید زرنیخ مصعد است و کسی که آن خورده باشد مداوای وی در صفت زرنیخ گفته شود
انشاءالله الکلارا سودمند بود و هر ریشی که عفن شده باشد و گوشت زیاده بخورد و بواسیر را قطع کند
و دوی کند آن بپرد و وی از جملهٔ سمیات باشد **باب الذال** المعجمه
ذافنی الاسکندرانی یعنی آن یونانی غار الاسکندرانی بود دیسقوریدوس گوید ورق آن از ورق مورد بزرگتر
و نرم تر بود و بغایت سفید بود و ثمر وی در میان ورق بود بمقدار نخودی و در کوهستان روید مانند بیخ مورد

تری بود ولیکن بزرگتر و خوشبوی‌تر بود و چون پنج وی بگیرند مقدار نیم درم و با طلا یا پاشامند سودمند بود جهة دشخواری
زادن و جلیدن کیز و جهة کسی که بجای بگیز خون از وی آید جالینوس گوید طبیعت وی بغایت گرم بود و در طعم تلخ بود
و مجلبت با آنکه حیض و بول براند **واما** خاماذاقی معنی غار الارض بود و دیسقوریدس گوید ورق آن مانند ورق
غار بود و لون وی سبز بود و قضبان وی مانند یک گز بود و طروی کرد بود و سرخ رنگ پیوسته بورق و ورق وی چون
چون نیک بکوبند و ضماد کنند صداع را ساکن کند و التهاب معده و چون با شراب یا پاشامند مغص را ساکن گرداند و عصاره وی
چون با شراب یا پاشامند بول و حیض براند و چون زن بوی تر جه کند بچه در گیرد همین عمل کند و جالینوس گوید قوة وی مانند
ذاقی الاسکندرانی بود و عبدالله بن صالح گوید فرق میان ذاقی الاسکندرانی و خاماذاقی آنست که ورق ذاقی الاسکندرانی
اول پهن بود و با قضبان بود و خاماذاقی ورق وی کوچکتر بود و از قضبان جدا و باقی همه مانند همدیگراند **دافنویداس**
معنی آن بیونانی یعنی مانند غار خاصه ورق وی و آنچه محقق است نوعی از مازریونست که ورق آن پهن بود و مازریون
نیز گویند به بربری اداد اکو نیز گفته شد و استعمال کردن وی مدید باشد **ذیل هلد** سلحفات هندی هست و گویند چون
بسوزانند و خاکستر وی با سپیده تخم مرغ بسرشند و طلا کنند بر شقاق کعبین و انگشتان سودمند بود و جهة شقاقی که از زنان
در نزدیک حیض آمدن پیدا شد بغایت نافع بود **ذباب** ابن زهر گوید مگس الوان بود حیوانی را مگسی معین بود شتر و
و گاو و شیر و سگ و امثال آن و اصل آن کرمی بود و مگس آدمی از سرگین حاصل شود و اصل ایشان کرمی کوچک بود که از بدن ایشان
بیرون می‌آید از هر حیوان که باشد و آن کرم مگس شود و زنبور را هم گوید چون بگیرند مگسی بزرگ و سر وی جدا زنند و به بدن
وی شعیره که موژه باشد حک کنند حکی سخت زایل کند و اگر ده مگس بگیرند و با زرده تخم مرغ سحق کنند نیک و ضماد کنند بر چشمی
که گوشت سرخ در اندرون وی جسبیده باشد و یونانی کرامیس خوانند در ساعت ساکن کند و اگر خشک کنند بر داء الثعلب
حکی سخت داء الثعلب را زایل کند و اگر بر گزندگی زنبور مالند سخت سود دارد زایل کند و دیسقوریدس گوید بر گزندگی عقرب
و زنبور و نحل چون بمالند سخت چند نوبت بر موضع گزندگی بغایت نافع بود و این بخاصیت هست و چون وی را بسوزانند
و با عسل بر داء الثعلب و داء الحیة طلا کنند موی برویاند و خاکستر وی سرد و خشک بود **ذراریح** حیوانیست از مگس
بزرگتر بقدر زنبور سرخ اما باریکتر بود و بغایت سرخ رنگ و نقطه سیاه بدان بود و آن سم قاتل هست و مؤلف
گوید در حوالی همدان و کره و کوه‌ها و آن نواحی بسیار باشد هر یکی بمقدار زنبوری بزرگ و بر نبات شبرم نشسته باشند

و غذاء ایشان شبرم بود و بیچه باشند در آن هوا اما چون خواهند استعمال کنند در کوزه نو کنند و سر کوزه بکرباس پاره بگیرند
و آن کوزه بر سر دیگی که در آن جوشنده نهند تا بخار سرکه بایشان رسد و خناق شان بگیرد و بعد از آن مستعمل کنند و
بهترین وی ذهبی رنگ بود و طبیعت وی بغایت گرم و خشک و گویند گرم و خشک بود در درجه چهارم چون بر ثالیل طلا
کنند قلع کند و اگر در موم و روغن کنند بر ناخن طلا کنند ناخن زایل کند و ناخن تباه شده بیندازد و بر وی و برص و بهق با سرکه
طلا کردن نافع بود و با حاذول سحق کرده طلا کنند موی برویاند و ورم سرطانی بگدازاند و چون با زیت بپزند تا غلیظ
شود و بران طلا کنند و بر جرب و قوبا طلا کردن نافع بود و اندکی از وی با ادویه بود که دفع مضرة وی بکنند مدر بول بود
و گویند در زیت بجوشانند موی بر داء الثعلب برویاند و اگر گزندگی عقرب بوی حک کنند نافع بود و اگر در روغن کنند یک
هفته بود در آفتاب نهند و بعد از آن قطره در گوش چکانند درد گوش زایل کند و کری ببرد و روغن وی محلل ورمهای
بلغمی صلب بود و هر کس که یک ذراریح گویند کشنده بود و علامت وی آن بود که ورم و تعقیب ورنها رو نواحی آن پیدا
کند و قرحه مثانه و بول بسته شود و بعد از آن بعوض بول خون و گوشت بیرون آید و سوزشی سخت و اسهال سحجی و غشیان
و اختلاط عقل و شورش حلق و افتادن و رقت برخاستن و غشی و تاریکی چشمها و طعم دهن مانند قطران یافتن
و سه تسبیح از وی قرحه مثانه پیدا کند بخاصیت با وجود آنکه سنگ مثانه بریزاند و اگر خواهد که در مداوا مستعمل کنند یک
طسوج با ادویه که مصلح وی بود مانند کثیرا و مداوای کسی که آن خورده باشد بقی و حقنه و شیر تازه آشامیدن و لعاب
و روغن بادام شیرین و جلاب و عرقهای جرب و بیض نیمبرشت کنند و صاحب تقویم گوید مصلح وی حب کاکنج و طین
مختوم بود و بدل وی گویند طیفوث است و گویند کرم درخت صنوبر **ذره** حارس هندیت پارسی ذره
خوانند و آن دو نوعست سفید و سیاه و بهترین آن سفید فربه بود و طبیعت آن سرد و خشک است و مجفف قطع اسهال
بکند مانند ضماد و سر کرد اند و حقاف پیدا کند **ذرق** حند قوقا است و گفته شد **ذرق الخطاطیف** پارسی سرگین
پرستوک خوانند چون در چشم کشند سفیدی زایل کند که در چشم بود **ذنکر** فطراسالیون است و گفته شود **ذفری** نوعی
از سداب بریست بوی بد دارد و گل وی زردی خوش رنگ بود چون بکوبند ورق آن و بیاشامند جهة درد اندرون
و تب ربع و درد جگر سودمند بود **ذنب الخیل** نباتیست که در خندقها و کرانها روید و قضبان وی مجوف
بود و بسرخی مایل بود و صلب بود و پر گره و نزدیک گره ورق بود مانند ورق اذخر باریکتر و اطراف

وی بسیار بود مانند ذنب الخیل و بیخ وی صلب بود و طبیعت وی سرد بود در اول و خشک بود در دوم قابض بود خصوص عصارهٔ وی مجفف بود بغیر لذع و قطع خون رفتن بود و قرحهٔ امعا و مجموع انواع شکم رفتن چون با آب بپاشانند سودمند بود و عصارهٔ وی رعاف را نافع بود و بیخ وی و حشیش سرفه و عسر النفس را نافع بود و ورم معده و جگر و استسقا را بغایت سودمند بود و وی نوعی از لحیة التیس است و بسیار مستعمل کردن مرخی عضلا بود و مصلح وی خمیرهٔ بنفشه بود **ذنب الفاره** لسان الحمل است و گفته شود و بدان سبب بدین اسم خوانند که خوشهٔ وی بذنب موش ماند **ذو خمسة اوراق** و ذو خمسة اصابع فنجنکشت است و صاحب جامع سهو کرده است که میگوید فنطافلون غیر پنجنکشت است و درین باب قول صاحب منهاج معتبر است و ذو خمسة اقسام و ذو خمسة اجنحه نیز گویند و در باب با در صفت پنجکشت گفته شود و در باب الف در صفت اثلق و چند اسم دیگر دارد هم گفته شد **ذو ثلاث جناح** زعرور است و گفته شود انشاء الله **ذو ثلاث شوکات** شکاعی است و گفته شود **ذو ثلاث ورقات** این اسم بر چند چیز واقعست بر چند قوقا و بر خصی الثعلب و بر فصفصه و بر حومانه و هر یک در باب خود گفته شد **ذو ثلاثة الوان** قرطمی است و طریفولیون هم گویند و گفته شود انشاء الله **ذهب** بپارسی زر گویند طبیعت وی معتدل و لطیف بود و فولس گوید گرم و لطیف بود و نافع بود جهت درد دل و خفقان و تقویت آن و در ادویهٔ داء الثعلب و داء الحیه طلا کردن نافع بود و سحالهٔ وی در دهن گرفتن گند دهن زایل کند و در چشم کشیدن قوهٔ باصره بدهد و روشنایی بیفزاید و اگر میلی زرین سرخ کنند و در چشم کشند بغایت نافع بود و سحالهٔ وی بعضی الجه بسوهان زده باشند در ادویه جهت دفع سودا بغایت مفید بود و محلول وی لطیفتر بود و اقوی از سحالهٔ و صاحب منهاج گوید مقدار مستعمل از وی قیراطی بود و گویند مضر است بمثانه و مصلح وی مشکست و عسل و صاحب تقویم گوید مضر بود بمثانه و آلات بول و مصلح آن حب الآس و شاهبلوط بود و شربتی از وی دانگی بود و دیسقوریدس گوید سودمند بود جهت خفقان دل و اندوه و غم و بادی که در دل بود و عشق و جزع و که از شدهٔ سودا بود و خاصیت وی آنست که نافع است عظیم درد دل را فولس گوید بدن را فربه کند و سرگشتگی را نافع بود و جذام را بغایت سودمند بود چون سحالهٔ وی در ضمادات مستعمل کنند و عرق النسا و نقرس و فالج را نافع بود و چون باده بیاشامند مثل اسفاناخ و کادریوس سودمند بود جهت دردهای سوداوی

و مقوی اعضای اصلی بود و در خواص آورده اند که اگر نرمهٔ گوش بسوزن زرین سوراخ کنند دیگر فراهم نشود و اگر پارهٔ زر خالص بر کودکی آویزند نترسد و صرع نگردد و وی مجربست و کسی که را نفس کوتاه بود و دافس بشیرازی خوی در دخوانند انگشتری زر در انگشت کند درد ساکن گردد و مجربست و هم در خواص آورده اند که اگر نیم دانگ زر سرخ در ده رطل زیبق اندازند غوص کند و اگر هر چیز دیگر باشد یک رطل در اندازند غوص نکند و این مولف گوید شرف بر دیگر جواهر کدارند و جبان نهاده اند که شرف انسان بر سایر حیوانات و از خاصیتهای وی آنست الجه بتجربه معلوم شده چشم را روشن کند و دل شاد گرداند و نگاه داشتن آن خود از بلا دور کند و فهم را تیز گرداند و مردم را دلیر کند در کارها و اندیشه را رای صواب نماید و دانش را قوة دهد و جوانی نگاه دارد و پیری دیرتر آورد و عیش را خوش دارد و عمر بیفزاید و بچشم مردمان عزیز دارد و آرزوها حاصل کند و چون کودک را ابدا بوردان زر شیر دهند آراسته سخن آید و بر دل مردم شیرین باشند و بعضی خویشی فرزانه بود و از بیماری صرع ایمن باشند آورده اند که اگر زنگ زرین در پای باز بندند در شکار دلیرتر بود و از کوزهٔ زرین آب خوردن از استسقا ایمن باشند **ذئب** بپارسی گرگ گویند سر وی چون در برج کبوتر بیاویزند هیچ حیوان موذی گرد آن نگردد البته و دماغ وی چون بکار زنند با آب سداب و روغن زیت و در جسد مالند نافع بود جهت هر علتی ظاهر و باطن که در بدن باشد از سردی و از چشم وی بر کودکی بندند نترسد و اگر گرگ دفن کنند نزدیک دهی هیچ گرگ نزدیک آن ده نگردد و اگر سرگین وی در پوست بز کنند که پارهٔ از وی گرگ خورده باشد در حاضرهٔ صاحب قولنج بندند بگشاید و این مجربست و سرگین وی چون بر ران صاحب قولنج بندند بریسمانی که از پشم گیشی بود که بعضی از وی گرگ خورده باشد بغایت نافع بود و اگر بعوض پشم غیچ در پوست ایل بندند و از ران وی بندند همین عمل کند و اگر انبوبی از نقره بسازند و انبوب بشیرازی مسره گویند و باید که در گوشه داشته باشند و مقعد را با قلاع در وی کنند و صاحب وجع از غذ بیاویزد نافع بود و مجربست و بکرات آزموده است و امتحان کرده و گویند چون سرگین وی سحق کنند و بر انبوبی کنند و بر حلق صاحب خناق که بسبب آن رطوبت باشد نافع بود و ایضا نیز در خواص آورده است که گرگ خاک نخورد و گیاه نخورد الا وقتی که رنجور شود همچنان سگ و همه حیوانات قضیب ایشان از عضله و عصب بود بغیر از روباه و گرگ از استخوان بود و اگر ذنب وی در جایی که

علفخوار گاو بود بیاویزند مادام که آن آویخته باشند اگرچه گاو گرسنه بود قطعا گرد آن نگردد واگر در موضعی که
سرگین وی بخور کنند موشان آنجا که جمع شوند واگر زن بر سر بول گرگ نشاند هرگز آبستن نشود واگر خصیه راست
وی بکوبند با زیت و پاره صوف بدان بیالایند و زن بخود گیرد شهوة وی منقطع شود واگر زهره وی زن با کمی
با عسل یا با شراب بیاشامند بچهای کهن زایل کند و چشم وی کسی که با خود دارد منع صرع بکند و هیچ سباع وگزنده
گرد وی نگردد واز راه زنان و دزدان ایمن باشد واین از خواص است و شیخ الرئیس گوید زهره وی منع تشنج
وکزاز بکند و ریشهای عصب خاصه که از سردی بود و چون سعوط کنند بدان نزلهای سخت را نافع بود و در خواص
ابن زهر آورده که چون گرگ اسپی را بگزد واز وی جدا شود اسب بر مجموع اسپان در رفتن سبق گیرد و پیه وی
داء الثعلب و داء الحیه را سودمند بود چون بدان بمالند و حافظ گوید اگر آدمی خون آلود بود و گرگ بوی خون
بشنود قصد وی کند اگر سلاح داشته باشند و در شجاعت و پهلوانی نظیر ندارد تا بجدی که در پی وی کند که بخورد
و هم گوید اگر سر گرگ در موضعی که گوسفند بود دفن کنند مجموع بمیرند واگر نکاحنامه پوست بزی که بعضی از وی
گرگ خورده باشد بنویسند قطعا در میان زن و شوهر موافقت نباشد البته و پوست وی و چشمهای وی
چون جمع کنند و آدمی با خود دارد بر خصم غالب آید و محبوب خلایق گردد والله اعلم بالصواب

باب الراء راوند بپارسی ریوند گویند و
مولف گوید پنج رنگ است و صاحب منهاج گوید دو نوع است صینی و خراسانی معروف بود به راوند الدواب
و آن جهة چهارپایان مستعمل کنند و صینی جهة آدمی و این مولف گوید ریوند سه نوع است صینی و خراسانی
و هندی گران وزن زرد غلیظ تر و برنگ سرخ تیره بود و بهترین آن صینی بود که چون سحق کنند برنگ زعفران
بود و چون بشکنند اندرون وی بطریقه گوشت گاو بود و آنرا ریوند لحمی خوانند و باید که سمهای بزرگ بود مانند سم
اسب و باید که قطعا سوراخ در وی نبود و خورده نبود و طبیعت وی گرمست و گویند معتدل است و مسیح گوید
گرمست در سیوم و خشکست در اول و گویند گرم و خشکست در دوم چون سحق کنند با سرکه و بر کلف روی مالند
زایل کند و چون بیاشامند بادها را نافع بود و ضعف معده و درد گرده و مثانه و رحم و درد جگر و مغص و ورم سپرز
و عرق النسا و نفث الدم که از سینه بود و ربو و فواق و خفقان و قرحه امعا و اسهال و تبهای دایره و سموم و گزند

جانوران و شربتی از وی نیم درم بود تا دو درم و گویند از دانگی تا یکدرم واگر با سرکه برقو با طلا کنند زایل کند و چون با آب
ضماد کنند بر ورمهای گرم مزمن بگدازاند و جالینوس گوید سودمند بود درد جگر و سپرز را و سده جگر را معاینه
و خاصیه ان در جگر و وجع آن اگرچه مزمن شده باشد و ورم و صلابت ان قوت جگر زیادت از همه چیز بود
و اریباسوس گوید نافع بود به اسهال که از ضعف معده بود و شیخ الرئیس گوید چون روغن وی بمالند جهة فسخ که در
عضله حادث شود و درد آن و امتداد آن نافع بود و مجهول گوید چون طلا کنند میان هر دو شانه خوف از دل ببرد
و سفین اندلسی گوید مقوی اعضای باطن بود و سده بگشاید و رطوبتهای فاسد خشک گرداند و طبیعت پاک کند
از بلغم لزج و خلط خام و استسقا را سودمند بود و سنگ گرده و مثانه بریزاند و بغایت نافع بود جهة درد مثانه و بول
براند و انواع اسهال که از سده ماساریقا و جگر یا از رطوبت بسیار بود سودمند بود و چون با صبر بود فعل وی اقوی
بود و همچنین با هلیله کابلی جهة تنقیه دماغ تنقیه دماغ بود و ذهن را نیکو گرداند و صداع بلغمی زایل کند واگر
ایاره لوغادیا کهن با وی اضافه کنند فعل وی اقوی بود و سودمند بود خواه با وی و خواه تنها بخدر و فالج
و علتها که از سردی دماغ بود و نافع بود جهة قولنج بلغمی و ریحی و اطلاق طبیعت و تحلیل ریاح بکند و تب ربع
و تب صفراوی را نافع بود و روفس گوید به نیز پاک گرداند از همه جراحتها و ورمهای گرم را سودمند بود و درد
جگر و سپرز و بوجعفا گوید ورم معده را و درد شش را و جگر را نافع بود و بواسیر را ضرر کند مقعد بود چون
سحق کرده بر آن پاشند خاصه با انزروت و گویند مضر بود به سپرز و مصلحش صمغ عربی بود و بدل آن نیم وزن آن
زراوند مدحرج و بوزن آن ورق کلبسنج و سنبل و رازی گوید بدل آن در ضعف جگر و معده یک وزن و نیم
آن ورق کلبسنج و پنج یک وزن آن سنبل رانج نارگیل است و گفته شود ان شاء الله رازیانج بری بود و بستانی
بود بستانی را مارثون خوانند و بری را اقومارثون و بهترین آن بستانی بود تازه و بری گرم و خشکست در سیوم
و بستانی در دوم و صمغ بری را بشیرازی خوللو گویند و بستانی را لسقا و وی گرم بود در اول و تخم وی و بیخ وی گرم بود
در سیوم و بقراط گوید گرم بود در دوم و خشک بود در اول سده بگشاید و روشنائی چشم بیفزاید خاصه صمغ وی و سودمند
بود جهة نزول آب چشم در نزدیک فرود آمدن آب و رازیانه چون بخورند شیر زیاده کند و تخم وی همین عمل کند چون با
بیاشامند یا با جو بپزند واگر طبیخ وی با شراب بیاشامند گزندگی جانوران را نافع بود و طبیخ وی حیض براند و بول

وچون با آب سرد بپاشانند در تبها غشیان والتهاب معده را ساکن کند وبیخ وی چون بکوبند وبا عسل بیامیزند
وبر گزندگی سگ دیوانه ضماد کنند سود دهد بغایت وآب رازیانه چون خشک کنند ودر کحلها کنند جهت
روشنایی چشم بغایت نافع بود وآب رازیانه چون بجوشانند سه جا جوش وکف وی بگیرند وبا عسل وسکبینج
در چشم کنند با سکبینج منع نزول آب بکند وروشنایی بیفزاید وریگ سنگ گرده بریزاند وبیخ وی در معاجین
از تخم وی در دل قوی بود ومسیح گوید سده جگر وسپرز بگشاید وریگ سنگ گرده ومثانه بریزاند وتقطیر البول را نافع
بود وتبهای مزمن وشریف گوید از قول فلاطون نبطی از قول آدم علیه السلام که تخم رازیانه با یکم قند هر روز
سنوف سازند از ابتدا آنکه آفتاب بحمل آید تا آنکه ببرج سرطان رسد وهر که مداومت بران نماید در سالی بین سه سال
که گفته شد قطعا ربیع نشود البته واگر چه بسن طبیعی رسد حواس وی بصحت باشند تا آن زمانکه بمیرد وشیخ الرئیس
گوید بطی الهضم بود وغذا بد دهد وسودمند بود جهت تبهای مزمن واسحق بن عمران گوید رازیانج دابغ معده بود وتخم
وی خشک کرده سده مثانه وگرده بگشاید وبادها بشکند ودرد پهلو وسینه که تولد از سده کند یا ریاحی که غلیظ
نافع بود وسحج معده بود ورطوبت آن بزداید وبقراط طبیب گوید گزندگان تخم رازیانه نرم کنند تا چشم ایشان قوة
گیرد وافعی ومار بعد از زمستان چون از سوراخ برون آیند چشم ایشان ضعیف شده باشد چشم خود را بران بمالند
جهة روشنایی وتقویة فسبحان الذی الهمها هذا وارشدها الیه ورازیانه محرورمزاج را صداع آورد
ومصلح آن صندل وکافور بود وبدل رازیانه تخم کرفس بود اما بری وی اقوی بود وسنگ گرده بریزاند وتریاق را نافع بود
وبول وحیض براند وشکم ببندد وطبیخ وی با شراب گزندگی جانوران را نیکو بود وبر گزندگی سگ دیوانه طلا کردن
سودمند بود رازیانج شامی انیسون است وگفته شد ورازیانج رومی نیز گویند راسن ویرا زنجبیل
شامی خوانند بلغت اهل اندلس جناح خوانند وکلمج نیز گویند وآن دو نوعست یک نوع بستانی بود وآن فلحوش است
وگفته شود ان شاء الله ویک نوع دیگر جبلی بود وآن بر شکل فلحوش بود وبیخ از ابتری اندر خوانند وطبیعت آن گرم وخشک
است در دوم وگویند در سیوم ودر وی رطوبتی فضلی بود وبهترین آن بود که سبز وتازه بود وسودمند بود جهة وجعهای سرد
وعرق النسا ودرد مفاصل که از رطوبت بود وچون با روغن بپزند وبدان طلا کنند واگر در لعوقات کنند نافع بود جهة دفع
اخلاط غلیظ لزج که در سینه وشش بود واثری تمام بدهد وچون طبیخ وی بپاشانند بول وحیض براند واگر بیخ وی جر باکنند

با شراب بغایت معده را نیکو بود وحر باجیان کنند که اول خشک کنند اندکی وبه پزند وبعد از آن در آب جو بسایند پس از آن
در شراب نهند وشیخ الرئیس گوید نافع بود جهت سم الماء ودردها که از سردی بود ومفرح دل بود ومقوی آن ورجا فقی گوید
مقطع اخلاط وبلغم وباه را برانگیزد وسودمند بود جهت تقطیر البول که از سردی بود ومقوی مثانه بود ودیسقوریدوس
گوید گزندگی جانوران را نافع بود خاصه عقربان معذار ده درم ولعوق [illegible] سرفه وعسر البول النفس اسود ده درم و
وقتی که با عسل بود وچون با شراب بپزند وضماد کنند عرق النسا را سودمند بود وماسرجویه گوید اگر زن در شیب
خود دود کند ترک حیض کند واگر بکوبند وبا عسل بسرشند ویک مه بپاشانند سختی اعضا متالم بود که سبب آن
از سردی بود ومضرور گوید سده وسپرز بگشاید وبسیار خوردن وی خوابرا تباه کند ومنی کم کند وشیخ الرئیس گوید
مصدع بود لیکن درد شقیقه بلغمی را نافع بود خاصه نطول کردن ومصلح وی سرکه بود وگویند مصلح وی مصطکی
ودحاما بود وگویند بزر بنفشه وبدل آن ایرسا بود رامک ترکیبیست از مازو وپوست انار وزاج سیاه وصمغ
ودوشاب یا عسل وگویند طبیعت وی سرد وخشک بود وگویند گرم بود ووی قابض ولطیف بود وصفت وی
در قرابادین گفته شود ان شاء الله راطینی بیونانی همه علکها را بدین نام خوانند راتینج راتیاج وریتابج ورخینه
ودرشینه نیز گویند وآن صمغ صنوبر است وآن سه نوع بود یکنوع سایل بود که منعقد نشود ویک نوع صلب بود ساده و
نوع سیوم صلب بود بعد از آنکه بآتش پخته شده وانرا قلفونیا گویند وبشیرازی ورنگبار گویند بهترین وی آن بود که سفید بود
واندک بزردی زند وبوی آن مانند بوی صنوبر بود وطبیعت آن گرم وخشک است وعیسی گوید گرم است در سیوم وخشک است
وعیسی گوید گرم است در سیوم وخشک است در اول ومجفف ومحلل بود وگوشت برویاند در ریشها لیکن مهیج الم بود ودر ضمادها
آورد وبا ملینات وعروق وامثال آن دوی سختی اعصاب بود ومصلح وی موم روغن با آب حی العالم بود وبدل آن علک البطم
است وقنه وگویند بدل آن زفت کهن بود رازقی صاحب جامع گوید رازقی سوسن سفید است وچند قول
دیگر هم آورده است که رازقی قطنی است ودیگر گوید رازقی کتانست ومؤلف گوید رازقی گل زنبق است وصاحب
منهاج گوید زنبق است وهر دو خلافست اما اگر گویند که زنبق نوعی از سوسن سفید است دور نباشد راس الغار سر موش
چون خشک کنند وبسوزند وبکوبند نیک وبا عسل بیامیزند وبر داء الثعلب طلا کنند سودمند بود راس الارنب
سر خرگوش چون بسوزانند وخرد بکوبند وبا پیه خرس بر داء الثعلب طلا کنند نافع باشد رانا بیونانی ذهان است وگفته شود

ربیثا مؤلف گوید ماهی کوچک است که از طرف هرموز می آورند و در گرمسیرات ویرا ماهی اشنه خوانند و از وی ها بهیانه
سازند و همچنان خشک نیز خورند و طبیعت وی گرمتر از اربیان بود و مهیج باه بود و معده را مفید بود لیکن تشنگی
آورد و مصلح وی سکنجبین بود ربرق عنب الثعلب است و گفته شود ان شاء الله رب السوس عصاره سوسن است
و در عین گفته شود ان شاء الله در صفت عصارات ربل نوعی از افسنتین است لیکن کوهی بود و گفته شد صفت افسنتین
رته فندق هندیست و گفته شد رتیلا مؤلف گوید حیوانیست مانند عنکبوت و در بیرون نواحی بسیار بود و از دغایه
گیرک گویند بپارسی دلمه و بترکی بای گویند و آن از جمله گزندگان زهردار بود و لون وی زرد بود و نباتی هست که بیونانی
فالنجیر خوانند و نافع بود گزندگی رتیلا و آنرا هم رتیلا خوانند و در فا گفته شود ان شاء الله رجل الجراد شیخ الرئیس گوید
بقله است که قایم مقام بقله یمانی بود و سودمند بود جهت سل و طبیخ وی نافع بود جهت تب ربع و تبهای مطبقه و مسیح
گوید زرنب است و مؤلف گوید بتحقیق زرنب هست و آنرا سرو ترکستانی گویند رجل الغراب در شام رجل
الزاغ خوانند و از جمله حشائش بود بشکل پای کلاغ و چون بپزند نافع بود جهت اسهال مزمن و درد شکم خاصه اصل وی چون بخورند
قولنج را سودمند بود الا که مضرت بود رسد و درد پشت و ران و زانوها را بغایت نافع بود اما اصل وی گرم بود در
آخر درجه اول و خشک بود در اول درجه دوم و شربتی از وی جهت نقرس چون تنها بود از دو تا سه درم باشد کوفته و بیخته
و اگر در حین که جهت مفاصل مستعمل کنند از یک مه تا یک ماه شاید و در مفاصل همان عمل سورنجان میکند بی مضرت
رجل الحمامه شنجار است و گفته شد در الف در صفت ابوخلسا رجله بقلة الحمقا است و گفته شد رجل العقاب
و رجل العقعق و رجل الزرزور و رجل الغراب است که گفته شد و در مصر اطریلال رجل الغراب خوانند و گفته شد
صفت هر دو رجل الغروج رجل القلوس نیز گویند و آن فاقلی است و گفته شود رخبین نوعی از مصل است
بشیرازی قره قروط گویند ابن ماسه گوید طبیعت آن گرم است و خشک در دوم معده گرم را نیکو بود و غلطی بادزهر حاصل
شود و اگر سایده از وی بخود برگیرند شکم براند رخمه مرغیست که وی را دار خوار خوانند و در اکو گویند و بشیرازی خوردهوا خوانند
زهره وی چون در گوش مخالف چکانند با روغن بنفشه یا در شقیقه جانب مخالف بمالند درد گوش و شقیقه زایل کند
و کودکان را سعوط کنند یا در گوش چکانند جهت بادی که کودکان را بود و اگر زهره وی با گلاب در چشم کنند سفیدی ببرد و اگر
سرگین وی در شیب زن بخور کنند بچه بیفتد و اگر با زیت خلط کنند و در گوش چکانند گرانی گوش ببرد و زهره وی

بگزندگی مار و عقرب و زنبور رسانیدن نافع بود و شریف گوید گوشت وی چون با جوز خلط کنند و خشک کنند و بخور کنند جهت
نوبت در شیب کسی که بر زبان بسته بود گشاده گردد باذن الله تعالی و چون پر وی از بال راست وی بگیرند و در میان پای زن آبستن
نهند سهل بزاید باذن الله تعالی و در خواص ابن زهر آورده که پر وی چون بخور کنند در خانه گزندگان زهردار بگریزند و سرگین
وی بسرکه حل کنند و بر برص طلا کنند لون آن متغیر شود و سودمند بود و جگر وی چون بریان و سحق کنند و با سرکه حل کنند
و کسی که جنون داشته باشد بیاشامد هر روز سه نوبت سه روز چنین کنند بیابی صحت یابد ان شاء الله تعالی و پوست زرد
که در اندرون سنگدان وی بود چون خشک کنند و سحق کنند و با شراب بیاشامند سودمند بود جهت هر سمی که باشد
و اگر سرگین وی بر زنی که دشخوار زاید بپاشند آسان زاید رخام نوعی از احجار است و الوان بود زرد و سیاه و سرخ رنگ
و سفید و زرد و زری بود و بهترین وی سفید بود و شریف گوید بهترین وی سفید بود و شریف گوید طبیعت وی سرد و خشک است
چون سه روز هر روز یک مثقال سحق کرده بماء العسل بیاشامند و بخورند منع دمها بکند که از اعضا از هیجا خون بیرون آید
و چون بسوزند و سحق کنند و بر جراحتی که خون از وی روانه بود بپاشند منع خون رفتن بکند و بصلاح آورد و منع تورم
بکند و چون خلط کنند جزوی از وی با جزوی شاخ بز سوخته و بر آهن طلا کنند و در آتش بزنند تا سرخ شود بعد
از آن بیرون آورند و در آب و نمک اندازند آن آهن نرم بود و اگر از رخامی که تواریخ بر آن نقش کرده باشند بر سر قبرها
بستانند و سحق و کسی که عاشق بود با اسم معشوق بیاشامد معشوق را فراموش کند لا البته و صاحب منهاج گوید گرم
بود در دوم و خشک بود در اول سودمند بود جهت سعفه و داء الثعلب رشاد حرف است و گفته شد بپارسی سپندان
گویند و ترتیزه گویند طبیعت آن گرم و خشک و لطیف گرما بکند و بادها تحلیل دهد و قطع بلغم بکند و مضر بود
معده و مثانه و تقطیر البول ادرار کند و اولی آن بود که محرور مزاج با کشنیز خورد رصاص قلعی بپارسی
ارزیز خوانند و بشیرازی قلع و بهترین وی آن بود که صافی بود و طبیعت وی سرد و تر بود و گویند خشک بود و محرق آن
و اسفیداج آن لطافت در وی زیاده بود و تطیین و تحلیل دهد و صفت ارزیز وی در باب الف در صفت الف
در ابار گفته شد که آن سرب سوخته است گفته شد و سرب رصاص اسود بود و سردی وی زیادت از قلعی بود و قلعی
قسطیر و قصدیر هم خوانند و اگر صحیفه بر شوره که بر عصب پیدا شود نهند زایل کند و هر ماه که پیدا گردد در ابتدا اشتعال
خیار که چون بر وی بندند بگدازاند و در رحمهای مقعده که با درشتی بود و بواسیر و در رحمهای قضیب و زهار و پستان و در ریشها

مثل سرطانات یا عصاره ء که در غایت سردی بود و روغن زیت یا روغن مورد چون بول صافه کنند و آن صحیفه
بدان روغن حل کنند و بمالند نافع بود و براده آن چون بیاشامند همان علت حادث شود که از خوردن مرداسنگ
از بستن بول و غلیظ و ثقل معده و معا و نفخ در ایشان و ضیق النفس تا لحدی که بخناق کشند و ایلاوس پیدا کند و لون
وی رصاصی بود و مداوا این کنند بطبیخ تخم کرفس و شبت و انجره و بوره و ماء العسل و غذا اسفیدباج و نشانه خلاص
وی آن بود که ادرار بول و اطلاق طبع حاصل شود و شیخ الرئیس گوید چون حک کنند رصاص بشراب یا زیت نافع بود
جهة ورمهای گرم و ابن زهر در خواص آورده است که اگر پاره رصاص در دیگ اندازند هر چند که آتش در زیر
آن دیگ کنند گوشتی که در آن دیگ بود قطعاً پخته نگردد و هر کس که انگشترین رصاص در انگشت کند بدن وی لاغر گردد
و اگر رصاص در روغن بمالند تا رنگ برآورد و بعد از آن روغن بر آهن طلا کنند هرگز زنگ نگیرد و صاحب منهاج گوید اگر
طوقی از رصاص بر درختی کنند که ثمر دار بود ثمر وی نیفتد و ثمر وی زیاده گردد **رطب** گرم بود در دوم و تر بود در
اول و گویند حرارت وی بیشتر بود از رطوبت وی و هر چه حلاوت وی زیاده بود حرارت زیاده بود و اسحق گوید گرم
و تر است در دوم و غذای وی زیاده از غذای بسر بود و بهترین آن جنی بود و بیرون بعد از آن زرد و رطب
نفخ در شکم پیدا کند مانند انجیر تر و خشک هیچ خرما و رطب بود و رطب معده سرد را نیکو بود و منی بیفزاید و طبع نرم دارد
سرد مزاج را و رطب و خرما مفسد دندان و گوشت بن دندان بود و مضر تو بحنجره دارد و از خونی که از وی حاصل شود بد
باشد و زود متعفن شود و بد باشد و مصدع بود و مولد سده و مصلح وی بادام و خشخاش بود که بادی خورند
و بعد از آن مغز کاهو یا خیار ذبر کرده یا سکنجبین خورند **رطبه** فصفصه است و چون خشک بود قت گویند
و علف گویند بپارسی اسپست خوانند و در باب فا گفته شود ان شاء الله **رعی الابل** سغانی گویند و آن جنسی
است که دانه وی چون دانه مورد بود و در وی حلاوتی اندک بود و طبیعت آن گرم است در اول و تر است در دوم
و جالینوس گوید گرم است در اول و خشک است در دوم و لطیف تر و سنتر چون بوی جا کند هیچ مضرت بوی نرسد لیکن
سم جانوران زهر دار بود و طبیخ وی را سیاه کند و تخم وی چون با شراب بیاشامند جهة گزندگی جانوران زهر دار سود
مند بود و سیلان رطوبات رحم را نافع بود و وی مضر بود با حشا و اعصاب و مصلح وی قرفه بود یا سنبل الطیب
رعی الحمام فرسطاریون و فارسطاریون نیز گویند و آن حشیشی تیره رنگ بمقدار ماشی اندکی بزرگتر چون

پوست از وی باز کنند برنگ عدس باشد مقشر بود و صلب و بطعم عدس اندکی شیرین باشد و طبیعت وی گرم و خشک بود
و کبوتر وی را دوست دارد و گاو مشک نیز خوانند و گاو نیز بغایت وی را دوست دارد و هیچ چیز مانند وی گاو را فربه
نکند و دیو مشک نیز خوانند و مؤلف گوید نوعی از کرسنه است و در کاف گفته شود ان شاء الله **رعاد** حیوانی دریایی است
و دیسقوریدوس گوید ماهی دریایی مخدر بود چون بر سر نهند کسی اگر صداع داشته باشد صداع زایل کند و چون
بخود برگیرند مقعد که بیرون می آید شفا یابد و اگر بر نبات بجوشانند و آن را زیت بر مفاصل بمالند درد مفاصل ساکن کند
رعی الحمام گویند رعی الابل است و گفته شد **رعث** جلنار است و گفته شد **رغید** دانه ایست که در میان گندم
می باشد و آن را از گندم پاک کنند و مضر بود خوردن آن و بشیرازی آن را هرخو خوانند و بپارسی جو **رغوة القمر** زراق القمر
و زبد القمر نیز گویند و آن حجر القمر است و گفته شد **رغوة الحجامین** اسفنج است و گفته شد در الف **رغوة الملح**
زبد الملح گویند و قوت وی زیادت از قوت ملح بود و محلل و ملطف بود **رغوة ماء الملح** در غایت حرارت و حرافت بود
و با شد که بسوزاند **رق** سلحفاة بحری است و گویند سلحفاة بری و گفته شود در شین ان شاء الله **رقاقس**
گویند که جفت آفرید است و بعضی گویند لعبه بربری است و بعضی گویند خصی الثعلب است و در صفت هر یک در باب
خود گفته شده و شود ان شاء الله **رقون** حنا است و گفته شد **رقعا** سرخس است و گفته شود ان شاء الله **رقعه** هر دارو
که چیز کسر کند آن را رقعه خوانند مثل الخبار و بنتومه و خاما اقطی و رقعه خاصه اسم سخیت سرخ رنگ صلب و طبیعت
وی سرد و خشک است چون بکوبند و یک باز آن در دو بیضه نیمبرشت سه روز پیاپی بخورند هر روز این مقدار موافق
و نی و خصوصی که در بدن پیدا شود بسبب افتادن یا زخم یا برداشتن چیز سنگین **رقاع یمانی** بجوز القی مانند اما سرد و شکافته
بود و مثلث شکل بود و بهترین آن بود که رسیده بود و طبیعت آن گرم و خشک است منقی بلغم و رطوبات معده بود و خلطهای
غلیظه
لزج بیرون آورد **رمان حلو** انار شیرین بهترین آن بزرگ شیرین رسیده بود ملسی و طبیعت آن سرد بود در اول درجه
اول و تر بود در اواخر آن و گویند گرم بود باعتدال و در وی جلا بود با قبض و ملین بود و دانه وی با عسل درد گوش را نافع
بود و بول براند و عصیر وی چون در شیشه کنند و در آفتاب نهند تا غلیظ شود و در چشم کنند روشنائی بیفزاید
و چند انکه کهن گردد بهتر بود و دانه وی بد بود نفخ و ریاح در معده پیدا کند و مصلح وی انار ترش بود و رازی گوید
اندک نفخی دارد که وقت باشد که محفوظ اول و محتاج با صلاح نیست از بهر آنکه نفخ وی زود بگذرد و کل وی چون بسوزانند

واحت را سود مند بود رمان حامض انار ترش بهترین وی آن بود که بزرگ و آبدار بود و انواع انار غذا اندک
دهد و قابض بود و قابض ترین اجزای وی کل وی بود و انار ترش سرد و خشک است در دوم و گویند معتدل بود
در تری و خشکی صفرا بشکند و منع سیلان فضول بکند از احشا و گوید دانه وی با عسل قلاع را نافع بود و عصارهٔ
وی با هلیله را سود مند باشد و دانه وی چون در آب باران خوی باتند منع نفث دم بکند و وی خفقان را سود
دهد و جلا دل بدهد والتهاب معده را نافع بود و جگر گرم را سود دهد و تب بار او سوی وی جهت اسهال صفراوی
سود مند بود و معده را قوة دهد و جگر گرم و آب وی با پیت جو درد دل را ساکن کند و انار سبز تازه ترش شیرین
پوست آن جدا کنند بدر هاون سنگین بکوبند تمام با پیه و بیفشارند نیم رطل با پنجم شکر طبیعت براند ه
بقبض و مره صفرا براند و شراب وی و رب وی خمار را سود مند بود و تشنگی بنشاند و غثیان و قی باز دارد خاصه منع
وی بسیار خوردن شهوة مضر بود و انار خشک تر ترش شکم ببندد و صاحب تقویم گوید انار ترش مضر بود بسینه و آواز
و صاحب منهاج گوید دانه وی بد بود و مخشن حلق و سینه و مضر بود بمعاد معده و مصلح آن حلوای عسل با
فندی بود و هر چه بران باشند اولی آن بود که بار نجبیل پرورده با ترنج پرورده بود که خورند رمان الثعلب
خشخاش و گفته شد رمان الانهار نوعی از جوفار یقونست و گفته شود در باب الغا السادسه و در دمشق
اندروسا من خوانند رمان البر درختی است که بدرخت انار ماند کوچکتر و حب قلقل دانه وبیت و مغاث
بیخ وبیت و صفت حب قلقل گفته شد و مغاث گفته شود ان شاء الله رماد پارسی خاکستر گویند مجموع
مجفف باشد رماد المازریون جلا دهنده بود و معفن و روشنائی چشم بیفزاید رماد خشب البلوط
خاکستر چوب بلوط قابض بود چون ببندد و چون بحریره بپزند و هر بامداد بنا شتا دو درم با مرآب بیاشامد
سود مند بود دبله معده و درین زحیر بغایت نافع بود رماد حطب الکرم خاکستر چوب رز بهترین آن
بود که از درخت پیر بود و طبیعت آن سرد و خشک بود و گویند گرم بود و ریش روده را نافع بود مقدار نیم و گویند
مضر بود بشش و مصلح آن کثیرا بود چون با سرکه ضماد کنند بر گزندگی جانوران و سگ دیوانه سود مند بود و اگر سحق
کنند و در خرقه کنند و بر بواسیر ضماد کنند و چون سرد شود دیگر بدل آن گرم بنهند بیابی و بدان ادمان کنند
بغایت سود مند بود و چون با نطرون و سرکه ضماد کنند نافع بود جهت گوشت زیادة که در پوست خصیه

[illegible]

پیدا شود و چون با نطرون زیت و سرکه با پیه کهن ضماد کنند جهت شدخ عضله و استرخاء مفاصل و تعقد
اعصاب نافع بود رماد القصب خاکستر نی بهترین آن آن بود که نبطی بود و طبیعت آن سرد و خشک بود
و گویند گرم و خشک بود در سیوم سده که در حراره بود بگشاید مقدار دو دانگی و گویند مضر بود بشش و مصلح
وی کثیرا بود یا قند رماد عش الخطاطیف خاکستر آشیانه پرستوک بهترین آن بود که آشیانه در موضعی ساخته
باشد که بسیار هوا بود و صفت ساختن آن چنان بود که در کوزه کنند و در گل حکمت گیرند که در تنوری که آتش
تیز بود بنهند یکساعت و بعد از ان بیرون آورند و سحق کنند طبیعت آن سرد و خشک است نافع بود جهت
دشخواری زادن مقدار یکدرم و گویند مضر بود بشش و مصلح آن سکنجبین بود رماد سرطانات
صاحب منهاج گوید صفت سوختن وی چنان بود که در کوزه کنند و در گل حکمت گیرند و در تنوری که آتش تیز بود
بنهند و بعد از ان بیرون آورند و سحق کنند و طبیعت آن گرم بود در اول و خشک بود در دوم و منفعت آن در باب
سین در سرطانات گفته شود ان شاء الله و صاحب جامع گوید صفت سوختن چنان بود که دیگی مسین سرخ بر سر آتش
نهند و سرطان زنده در ان نهند و بسوزند تا چون خاکستر شود و بردارند و استعمال کنند رماد الباقلا خاکستر
چوب باقلا وقتی که تر بود بسوزانند و خاکستر آن ضماد کنند یا بمالند در جای آثار جرب و سیاه که در بدن باشند
زایل کند رنف بهرامج است و گفته شد رند صاحب منهاج گوید آن راست و صاحب جامع گوید درخت
غاربست و صفت آس گفته شد و صفت غار گفته شود انشاء الله رووس بهترین سرها آن بود که از حیوانی معتدل
در رطوبت گیرند و طبیعت آن گرم و تر و غلیظ بود غذا بسیار دهد و منی بیفزاید و شفیع انتعاظ گردد و سر میش
چون بپزند و مرق آن گفته کنند امعا سفلی تر کند و گرده و اعصاب و بدن را نیکو بود و مضر بود بمعده از بهر
آنکه دیر هضم شود و دوای آن بود که بادارچینی خورند و بعد از ان مصطکی بخایند و سر گوسفند تر تر از سر بز بود و سر بز
و سر بز تر تر از سر آهو بود برین قیاس و فی الجمله غذایی بود که اندک خشونتی داشته باشند و غذا بسیار دهد و قوت بدن ضعیف
بدهد چون هضم بروی مستولی شود و باه را زیادة کند و سر ضعیف را گران کند و کسی که معده ضعیف بود نشاید که خورد که
قولنج آورد و قولنجی بغایت سخت و گوشت زبان سبکتر بود و گوشت خدین غذا بسیار تر دهد و هضم چرب تر بود و زود تر
بگذرد و دماغ سرد و تر بود و زبان با نمک خورند و بهر هضم نیز با نمک زیادة خورند و گوشت خدین و بن گوش بسر که

وصعتر و الجدان و خردل خورند و اولی آن بود که پوستها و عفص دهند تا حلالمان باشد نخورند و اگر آرزو غالب بود باید که
و خردل خورند و مصلح دماغ در صفت دماغ گفته شد دماغ سرهای ماهی کوچک بگیرند خشک کرده چون بسوزانند جهت
شقاق مقعد بود و ملازه و ورم کرده و ورم صلب و مانند آن نافع بود و سر و سر دبی نمکسود جهت پیه سوزانند بر گزندگی
عقرب مالند بغایت سودمند بود رواس جو چرا ما است و گفته شد روسختج راسخت گویند و آن نحاس
محرق است بپارسی مس سوخته گویند لیکن بپارسی روی سوخته گویند و بهترین آن مصری بود و طبیعت آن گرم بود
در سیوم و در خضابات موی استعمال کنند و ریشها پاک گرداند و بصلاح آورد و چشم را جلا دهد و گوشت زیادت بخورد
و ریشهای بد که در بدن بود منع کند روبیان اربیانست و گفته شد صفت آن و اهل مصر فرندیس خوانند و اهل اندلس
قمرون و ابن زهر در خواص آورده که چون بکوبند با نخود سیاه و بر ناف ضماد کنند حب القرع را بیرون آورد و گویند چون
خشک کرده سحق کنند با فلفل و در چشم کنند شبکوری را نافع بود و ماسرجویه گوید گرم و تر بود باعتدال منی را زیادت
کند و شکم نرم دارد و بهتر بود بیش از آنکه نمکسود کنند باه را زیادت کند و غذای صالح دهد و چون نمکسود کنند بکوبند
با کهن کرده مولد سودا و حکه بد بود و رازی گوید دشخوار هضم بود و معده را بد بود و دوای آن بود که اصلاح آن با سرکه
و مری و کرویا کنند و بعد از آن جوارشی عود یا جوارشی سفرجلی مسهل خورند و اگر محرور مزاج بود از عقب آن رب انار منعنع
خورد و اگر جهت باه خورند بعد از آنکه نیک بجوشد با روغن کردکان در زرده تخم مرغ نیم برشت کنند تا قلیه سازند و تناول کنند
مسخن کرده و رحم بود و باه را زیادت کند روث الحمار الاهلی سرگین خر خواه سوخته و خواه ناسوخته قطع سیلان
خون بکند خاصه چون با سرکه بیامیزند و اگر سرگین تازه بیفشارند و آن آب در بینی کنند رعاف را زایل کند و همچنین چون خر
بر وی افشانند و ببویند همین عمل کند و چون تر بود بیفشارند و آب آن بیاشامند سنگ گرده بریزاند و سرگین اسب
نیز همین عمل کند و سرگین ترک در علف جو نبوده باشد چون خشک کنند و با شراب بیاشامند جهت گزندگی عقرب عظیم
سودمند بود و مؤلف گوید اگر خشک کرده وی جهت جرب تر بکوبند و بیبیزند و با گوگرد سحق کنند و در روغن کنجد [illegible]
و لیب بمالند و با علاوه مصطکی و عدس کوفته بحمام برند و بنشینند تا با عرق فرود آید و آب بریزند بغایت نافع بود
روث البردون سرگین استر چون دود کنند در شیب زن بچه مرده و مشیمه بیندازد رودیا عنب الثعلب
است و گفته شد دهشی بپارسی ازده خوانند و طبیعت آن گرم و تر بود و غلیظ و مصلح وی عسل بود یا ذ

و در صفت سمسم گفته شود منفعت آن انشاء الله رهج الفار مرقشان گویند و آن سم الفار است و تراب الهالک نیز خوانند و آن
شک است و در شین گفته شود رهقان در لغت بعضی عرب زعفران خوانند و گفته شود انشاء الله رتیانج راتینج است
و گفته شد ریباس بپارسی ریواج گویند قوت وی مانند حماض اترج و غوره بود و بهترین وی فارسی بود تا خامی دراز سبز
آبدار طبیعت آن سرد و خشک است در دوم حرارت بنشاند و مستی باز دارد و خمار را نافع بود و طاعون و وبا را نافع و چون
عصاره وی در چشم کشند روشنائی بیفزاید و در اسهال صفراوی و حصبه و جدری را سودمند بود و بواسیر را نافع بود
و غثیان ساکن کند و قوة اشتها بدهد و معده و جگر گرم و آب وی با آرد جو بر چهره و نمله طلا کنند سود دهد و
صاحب منهاج گوید مضر بود بسینه و قولنج و مصلح وی اترج مربا بود و صاحب تقویم گوید مجفف اعصاب بود و مقطع باه و
مصلح و شراب عود یا انیسون بود و بدل وی حماض اترج است یا غوره ریه بپارسی شش گویند صاحب منهاج گوید
گرم و تر بود و سهل الانهضام و طبیعت را نرم کند و غذای وی اندک بود و میل ببلغم داشته باشند و مضر بود باصحاب
کبد و بقراط گوید مجموع ششها سرد و تر بود و روفس گوید خشک بود و دشخوار هضم و اصلاح وی چنان که با سرکه و کرویا
بجوشانند بعد از آن بریان کنند و بهترین ششها شش بره و گوسفند کودکی بود و شش بره چون بریان کنند یا نمک
و رطوبتی که از وی روانه بود بگیرند و بر ثالیل خشک که بر اعضا رسته باشند طلا و بدان ادمان کنند البته زایل کند
و همان رطوبت بر قوبا خشک مالند نرم گرداند و شش مضر بود بمعده و آلات بول مصلح وی حب الآس
و سکر بود ریة الثعلب شش روباه چون با سرکه و عفص بجوشانند ربو و ضیق النفس را سودمند بود ریة
الخنزیر و ریة الجمل شش خوک و شتر چو بسوزانند و خاکستر آن بر پیچی که حادث شود در پای بسبب موزه نافع بود و
اگر نسوخته همچنان گرم بر آن نهند نافع بود و اگر شش خرس همین عمل کند و منع تورم آن نیز کند و خاکستر شش خوک
چون بر جرب تر افشانند سودمند بود ریة الحمار الوحشی شش گورخر چون خشک کنند و بکوبند و بیاشامند سودمند
بود ضیق النفس را و سرفه را ریة البحر فلومن میوس آن چیزی است که در ساحل دریا باشد مانند آبگینه چون تر بود چون سحق
کنند و بر نقرس ضماد کنند نافع بود و شقاق که در دست و پای باشد بسبب سرما بران ضماد کنند بغایت نافع بود ریحان
و ریحان الملک و ضیمران نام گویند بپارسی سپاهسپرغم هم خوانند بواسیر را نافع بود و در باب شین یاد کرده شود انشاء الله
ریحان سلیمان حمسوم و جاهو سلیمن نیز گویند و نبات در کوهستان فارس اصفهان نرو مانند شبت تر و در ورق

خمل بود و نقاح وی کوچک بود و مانند لبلاب بر درخت پیچیده شود و وی مجفف و لطیف بود با سرکه بر حمره طلا کنند
سود دهد و بر روحهای بلغمی طلا کردن و بر نوشی و بواسیر همین سپس وجهه لقوه بغایت مفید بود و بر گزندگی عقرب
طلا کردن بغایت نافع بود و چون زن بروغن گل بخود برگرد جهة درد رحم بغایت نیکو بود و ابن ماسویه گوید طبیعت
وی گرم بود و اسیر ظاهر و باطن را سودمند بود و ابن مولف گوید ابو ریحان آورده که طبیعت وی گرم و خشک است تا
چهارم درجه و از آنست که سرما بر وی غلبه نکند و عمر وی دراز باشد و اگر بروزگار آب نخورد نخشکد و هر درخت که در پهلوی
وی بکارند از بیخ وی آب بخورد و بسیار از وی صداع آورد و مصلح وی روغن نیلوفر و کافور بود و بدل وی جز ملکوشن بود
و گویند بدل آن هم وزن آن بلیج است و نیم وزن آن عنب الثعلب **ریحان دزد** و ریحان دار و نیز گویند و آن اذان الفار
است و گفته شد **ریحان الکافور** و کافور بید وی و بنجر الکافور نیز خوانند بپارسی سوسن گویند و آن نوعی از درخت
است و نبات وی بیشتر در خراسان باشد و گل وی مانند گل خیرا بود و ورق وی مانند ورق کاشنی صحرائی بود و گل وی
و ورق وی بوی کل کافور کند قوی و چون ببویند یا در دست بمالند خواه خشک و خواه تر طبیعت آن گرم و خشک است
در دوم و بوئیدن وی بسیار دماغ بدان نمودن رطوبات از غشیانی دماغ بکشد و چون ادمان نمایند اخلاط غلیظ
که در سر باشند تحلیل کند و بوئیده وی سردمزاج را سودمند بود نه گرم مزاج را **ریحانی** شراب صرف است خوشبوی
ریلیعة سعد است و گفته شود انشاء الله **رقیایج** صاحب منهاج گوید سنگیست مانند سرطان و طبیعت آن سرد و تر است
در دوم نشف رطوبات جسم بکند و جلا دهد و در شیشائی بیفزاید و مولف گوید آن نوعی از سرطان بحریست و در منفعت سرطان
گفته شود انشاء الله **رلیش** شریف گوید بر جرجها سه جوه بسوزند و خاکستر آن بر جراحت افشانند خشک گرداند و بر جاها
بر جاهای بزرگ یاری دهند و بود در بی و در علاج بینی شکسته و منافع بر هر عضو در موضع خود با منفعتشان گفته شود
انشاء الله تعالی

باب الزاء زاج

انواعست سفید و سرخ و سبز و زرد
زاج سفید را فلقدیس خوانند و شوغار گویند و بیونانی خلقنیس و زاج سرخ سوری خوانند و زاج سبز قلقنت
و قلقند خوانند و قلقطار زاج زرد است و بهترین آن مصری بود براق مانند زرنیخ بدخشی و چون در دست بمالند
زود ریزنده شود و پاک بود و کهنه باشد و نوعی دیگر از زاج سوری هست بپارسی زاج کفشگران گویند و بتیر ازی
زاج سیاه خوانند و بیونانی ماسیطر یا نیز گویند و جالینوس گوید قلقطار چون کهنه گردد زاج شود و وی معتدل ترین
زاجات بود و محرق وی الطف محرقات بود و زاج احمر و اخضر و اصفر در قوه مانند یکدیگرند لیکن اختلاف
در غلظ و لطافت است لطیفترین سفید است و اقوی ترین سبز و غلیظ ترین سرخ و قلقطار خیر الامور اوسطها و متوسط
است میان غلظ و لطافت و زاجی دیگر هست که بیونانی مسیق گویند و بهترین آن قبرسی بود که لون آن مانند زر بود و طبیعت
قلقطار گرم و خشک بود در سیوم و جمیع زاجات در طبیعت مانند یکدیگرند و وی قابض بود و محرق و خشکریشه احداث
کند و جرب و سعفه و ناصور و رعاف و ریش گوش و مده آن سودمند بود و خاصه چون فتیله بعسل بیالایند و بقلقطار
بکردانند و بگوش نهند و اگر که درد دندان و بینی و دهن بود و ریش آن خاصه سوری سودمند بود و چون دندان مجفف
شود تا محکم و جدی که بکنند و از خوردن زاجات سرفه سخت پیدا گردد تا محکم که بسل کنند و مداوای وی بشیر تازه و مسکه
و قند و مانند آن کنند و باقی منفعت هر یکی در باب خود گفته شود **زان** درختیست که از او ارابح خوانند و گفته شود
انشاء الله **زاووق** زیبق است و گفته شود **زبیب** بپارسی مویز گویند و هر خرمی که خشک شود زبیب گویند الا خرما که
وی را تمر الرطب خوانند و زبیب نخوانند و زبیب را غنج خوانند و بهترین آن خراسانی بود بزرگ شیرین گوشت وی گرم و تر بود
در اول و دانه وی سرد و خشک بود در اول و جالینوس گوید سرد بود در اول و خشک بود در دوم و باد انه خوردن
در معا را نیکو بود و معده را و جگر را درست دارند و گوشت وی گرده و مثانه را نافع بود و یاری دهنده بود در دادن
مسهل چون ده درم از وی اضافه کنند و چون بی دانه بود شکم براند و ان نوع که لاغر بود و قابض حرارت و کمتر بود و معده
را قوه دهد و طبیعت ببندد و محرق دم بود و مصلح وی خیار سبز بود و گویند شیر تخم تورک و اسحق گوید مصلح وی نبات بود
و قول اول اصح است و گویند مضر بود بگرده و مصلح وی عناب بود و مویز لذت بنا فزاید کند و هیچ مضرة و اذیة نرساند الا
بمحرور مزاج و مصلح وی سکنجبین بود یا از فواکه ترش چیزی بر سر آن خورند و دیسقوریدوس گوید گوشت وی
چون بخورند موافق قصبه شش بود و سودمند بود جهة سرفه و اگر گوشت وی با فلفل خلط کنند یا با آرد
جاورس و بیض بریان کنند و بعسل بخورند بلغم از دهن بیرون کند و چون بیامیزند با آرد باقلا و کمون و ضماد
کنند بر ورم انثیین بغایت سود دهد و چون سحق کنند با شراب و ضماد کنند بر هر چه در پوست پیدا شود
مثل جدری و ریشهای شهدیه و عفونات که در مفاصل بود و سرطانات زایل کند و چون ضماد کنند با جاورس بر
نقرس نافع بود و چون بر ناخنی که جنبد جسفانند زود قطع کند و مویز غذا از بادت انگور دهد و جلا

مویز بکستر از جلا انجیر خشک بود و اطلاق وی بکمتر از اطلاق وی بود و غیر از آنکه مویز موافق‌تر از انجیر خشک بود معده
و بدل آن کشمش است **زبیب الجبل** مویزج است و گفته شود انشاءالله و صاحب جامع گوید حب
الرأس است و این سهو است حب الرأس گفته شد و صفت مویزج گفته شود انشاءالله و بشیرازی او را
مویز برک خوانند **زبد البحر** بپارسی کف دریا خوانند و آن پنج نوع است یک نوع بشکل اسفنجه فربه بود و ستبر
و بوی وی مانند بوی ماهی بود و در ساحل دریا بسیار پیدا میشود و یابند و نوع دوم بشکل پاخته چشم بود با
اسفنجه و بسیار تجویف بود و بوی وی مانند بوی طحلب بود و سیوم بشکل کرم بود و وی را امیلیسون خوانند
بشیرازی کرم ایوب گویند و نوع چهارم معروف جرکن مانند بسیار تجویف سبک و مولف گوید این اسفنج
است و گفته شد و نوع پنجم بشکل مانند قطر بود و وی را هیچ بوی نبود و باطن وی خشن بود مانند قیشور و ظاهر
املس و بهترین آن وردی بود که بزردی مایل بود و طبیعت آن گرم و خشک است در سیوم و گویند تر بود و داء الثعلب
را نافع بود چون بسوزانند و با شراب سرخ رنگ که قوام آن رقیق بود طلا کنند موی را برویاند و خنازیر و
جرب و قوبا و بهق و هر علتی که در جلد پیدا شود جهت آن سودمند بود چون با موم و روغن گل استعمال کنند و بثور را
صافی کند و کلف سیاه و اثری که در روی و همه اعضا پیدا شود زایل کند و نوع سیوم که گفته شد عسر البول
و سنگ گرده و ریگی که در مثانه باشد و درد گرده و استسقا و درد سپرز را سودمند بود و حیض براند و باقی انواع
آن منفعتهای دیگر که گفته شد در ایشان باشد و جلا دندان بدهد و موی بردار الثعلب برویاند چون با نمک
با شراب طلا کنند و انواع زبد البحر موی بسترند و برباشند و یکنوع هست که سفید بود و طبیعت گرم بود و تیز و خشک
در دوم جلا چشم بدهد و با ادویه که مناسب بود سفیدی که در چشم بود زایل کند و قلع آن بکند و این مولف
گوید این نوع سفید لیس جانوری دریایی است و مقدار مستعمل از زبد البحر از دانگی تا ده دانگ بود و مضر بود بسپرز
و مصلح آن کثیرا بود و گویند مضر بود بسپرز و حواس و مصلح وی روغن گرد بود و بدل وی بوزن وی حجر القیشور
بود و اگر خواهند که وی را بسوزانند در دیگی گلی ناپخته نهند و سر وی بنهند و شکاف آن بگیرند و در تون حمام میان
آتش نهند تا پخته گردد و بیرون آورند و بردارند از دیگ و بوقت حاجت استعمال کنند و اگر خواهند که غسل
آن کنند مانند اقلیمیا مغسول کنند **زبد البحیره** بیونانی اذارافیون و ادرقی و ادراقیس نیز گویند و بسریانی

غافور و آن کرکردنی جمع میشود و در دریا مانند یخ بود و در میان نی و گیاه یابند و لون وی مانند حجر اسیوس بود و
بشکل زبد البحر است و بسیار سوراخ و طبیعت وی در درجه سوم گرم بود و نشاید که تنها استعمال کنند باید که ادویه
با وی خلط کنند که کسر حدت وی بکند و قوت وی و اگر محتاج باشند از جهت بیرون شاید که استعمال کنند لیکن از جهت اندرون
احتراز واجب بود داشتن سبب شدت قوت که در وی است و دیسقوریدوس گوید جهت جرب ریش شده و کلف
و قوبا و بثرها و مانند آن بغایت سودمند فی الجمله دوای حاد بود و ثقل مزاج هرکه عارض شود در اعضا بار
فراخ شکم و عرق النسا را سودمند و رازی گوید خشم را جلا دهد و ورم پستان ساکن کند چون کوفته با آب
طلا کنند **زبد القمر** حجر القمر است و گفته شد **زبد** بپارسی مسکه گویند و بشیرازی نمشک بهترین آن تازه بود که آن
شیر میش گیرند و طبیعت آن گرم و تر بود در اول و تری وی زیاده بود منضج و محلل بود اگر بر بدن طلا کنند بدن را
فربه کند و غذای وی نیکو دهد و جراحات اعصاب را سودمند بود و ورم بن گوش و اربیتین و دهن و اگر بر لثه
کودکان مالند سودمند بود جهت زود رستن دندان و بهم ورمها که در دهن بود نضج دهد و چون با عسل
خلط کرده لعوق کنند سودمند بود جهت خونی که از شش حاصل شود و ذات الجنب و ورم شش را بغایت نافع بود
و بدان حقنه کردن ورمهای صلب که در رحم و امعاء و اثنین باشد سودمند و سوزش روده و اگر با ادویه بود که
نافع جراحتها بود که در اعصاب و فم مثانه باز دید آید سودمند بود و ریشها پاک گرداند و گوشت آن برویاند و دفع زهرها
بکند و چون بر گزندگی افعی مالند نافع بود و سرفه سرد و خشک را بغایت سودمند خاصه چون با شکر و مغز بادام بود
و شش و ذات الجنب را بغایت سودمند و منع چون زیادت بکند چون با زرده ورم از وی با عسل بخورند
و بسیار خوردن وی مسهل بود و مرخی و مغثی و مصلح وی چیزهای قابض باشد و گویند مصلح وی فانید قندی بود و تا
نافع بود جهت خشونت حلق و قوبا و سعفه خشک و خشن چون بدان مالند سودمند بود و حرقت مثانه را مفرد
نافع بود با پیه نیمبرشت و آنچه تازه بود در بعضی ادویه بدل زیت بود و در بعضی بدل پیه و دهن و دفع وی یعنی دود
وی چون بگیرند از جوانب ماسد و دوده روغن بزر بدان طریقه در ادویه چشم استعمال کنند مجفف بود و قبض اندک
در وی بود قطع سیلان ماده چشم بکند و ریش آن پاک گرداند زود و بجای صحت آرد **زباد** نوعی از طیب است
و آن عرقیست که از میان پای جانوری گیرند بشکل گربه اما مردی کوچک بود و آن را گربه زباد خوانند و طبیعت

وی گرم بود در سیوم و معتدل بود در رطوبت و یبوست و بوییدن آن و مالیدن صداع سرد و درد شقیقه
و زکام را نافع بود و اگر یک قیراط از آن در ده م شرابی که ممزوج بود بکدارند و بیاشامند صاحب خفقان را
زایل کند و ضعف دل هم و درین عمل بغایت کامل بود و اگر زنی دشخوار زاید یک درم از وی و یک درم زعفران در مرق مرغ فربه
کنند و بیاشامند زائیدن آسان گرداند **زبل** بپارسی سرگین گویند و مختلف بود بسبب اختلاف حیوان و اختلاف
اشخاص یک نوع تنها خاصهٔ انسان و مجموع زبلها محلل و مسخن و مجفف بود و همه مفصل گفته شود **زبل الاطفال**
النجا اول اطفال برون آید بستانند و خشک کنند و سحق کنند با همچندان ورق ماميثا و همچندان نبات و در چشم کشند
سفیدی زایل کند در چند روز و بهترین زبل اطفال آن بود که محفوظ بود از تخلیط و بعسل بسرشند و بدان تحنک کنند خناق
و ربجه را نافع بود و باد در حلق و همچنین عمل کند همچنین کسی که تورم حلق پیدا کرده باشد و نزدیک مرگ بود و احتیاج بفصد
باشد از خناق سخت چون زبل کودک خشک کرده بعسل معجون کنند و بر حلق وی طلا کنند بغایت کامل نافع بود و مجرب
و باید که غذای کودک سه روز ترمس با نان تنوری دهند که بنمک خوش کرده باشند و شرابی اندک مزاج کرده باشند بوی
دهند سه روز بپایی رغذاهای معتدل و روز چهارم زبل وی بستانند و خشک کنند و نگاه دارند تا وقت حاجت همچنین
اگر غذای وی گوشت مرغ و دراج پخته بآب بود سودمند و باید که از غذاهایی که رطوبت بسیار داشته باشند نگاه دارند
در فعل و قلت نتن مانند زبل کلاب بود و زبل اطفال بزرگترین تریاکی باشند بیکان زهردار بوی زده باشند و زبل
انسان چون خشک کنند و با شراب یا عسل بیاشامند سودمند بود جهت تبهای دایره و گزندگی جانوران و ادویه کشنده تلف
کننده و یرقان را نافع بود و قطع اسهال بکند و چون سحق کنند و بر موضع عقبه پاشند زایل کند **زبل القلق** سرگین
لقلق چون بیاشامند مصروع را سودمند بود **زبل الجراد** سرگین ملخ بهق و کلف زایل کند باذن الله **زبل**
الحرون والورل سرگین عضایه لون را نیکو گرداند طلا کردن **زبل الخطاف** سرگین پرستوک سفیدی چشم زایل کند
ان شاء الله تعالی **زبل الکلاب** بهترین وی آن بود که از سگی گیرند که استخوان خورده باشد و آن با عسل نافع بود جهت ریشهای
کهن و تحنک بدان کردن خناق را زایل کند و جهت دفع اسهال آشامیدن با شیر سودمند بود خاصه چون در تسقطاریا بود و جهت
قولنج بدان حقنه کردن با آب گرم نافع بود و دیسقوریدوس گوید سرگین سگ چون بگیرند در تابستان بعد از غروب ستارهٔ کلب
و خشک کنند در سایه و با شراب بیاشامند یا با آب شکم ببندد و سرگین سگی که استخوان خورده باشد آنچه سفید بود و خشک کنند

دکنند

دکنند تا باشد از آن خشک کنند و نگاه دارند و چون خواهند که استعمال کنند جهت ورم حلق و خناق بغایت سحق کنند
و با ادویه که نافع بود بدین زحمت و اگر با ادویه که محلل بود خلط کنند و در حلق بکدارند **زبل الذئب** بهترین
سرگین گرگ آن بود که از جا گیرند و سفید بود و در وی استخوان و موی بود قولنج را نافع بود خاصه چون آن گرگ
استخوان خورده باشد بغایت کامل نافع بود و مجرب است و مفید و اگر قدری بخاصره بیاویزد همین خاصیت دهد
و اگر در پوست ایل یا در پوست گرگ گیرند و بیاویزند بریسمانی از پشم کشتی بود که بعضی از وی گرگ خورده باشد نیکو بود
داء البرص را **زبل الزرزور** سرگین کونیشک بهترین آن بود که از زرزوری گیرند که برنج خورده باشد قوبا و بهق
و کلف را سودمند بود **زبل العصافیر** سرگین گنجشک پاک کننده و زایل کنندهٔ کلف از روی بود چون با
لعاب دهن بسرشند و بر ثآلیل طلا کنند زایل کند و ثآلیل بشیرازی گوک خوانند **زبل الرخمه** سرگین مردارخوار چون
دود کنند در شیب زن بچه بیندازد و چون با زیت بیامیزند و در گوش چکانند کری و گرانی گوش را نافع بود و
زبل الحمام سرگین کبوتر گرم تر از همه سرگینها بود هر مرضی که سرد بود با آرد جو چون بیامیزند محلل بود و چون
با سرکه بیامیزند خنازیر را سودمند بود خاصه چون بزرکتان کوفته با وی اضافه کنند و چون با عسل و بزرکتان خلط
کنند و ورمهای صلب منفجر گرداند و خشکریشه که حادث شود از آتش فارسی و چون با زیت بیاورند سوختگی
را سودمند بود و سرگین کبوتر که در جایگاهها و مرغانها دارند بغایت گرم بود و سرگین کبوتر صحرایی و کوهی حدت و گرمی
تر بود و سرگین کبوتر در بسیار مرضها مستعمل کنند خاصه با تخم حرف کوفته و بیخته یا با خردل بیامیزند و مستعمل کنند
و در مرضهای سرد که احتیاج بسخونت بود و قوبا و درد مفاصل و ضعف و درد شکم و درد گرده را نافع بود و چون
با آرد جو بیامیزند و در آب بزنند و اندکی قطران اضافه کنند تا مانند مرهم گردد و بر برص نهند بکتان پاره و سه
روز رها کنند و بعد از آن بردارند و دیگر بار تازه نهند سودمند بود و چندان این عمل بکنند که زایل کرده ان شاء الله
و اگر با آب بپزند و کسی را که عسر البول بود در آن نشیند بغایت نافع بود و جهت درد شقیقه طلا کردن سودمند
و چون با سرکه بر مستسقی طلا کنند سودمند بود و همچنین اگر با سکنجبین بیاشامند و سرگین کبوتر سرخ چون یک درم
از وی و سه درم دارصینی بیاشامند سنگ گرده بریزاند و چون بسوزانند در خرقه کتان تا مانند خاکستر شود
و با زیت بیامیزند و بر سوختگی آتش طلا کنند نافع بود و گویند سرگین کبوتر که بزرکتان خورده باشد سنگ گرده بریزاند

واین مجربست و سرکین کبوتر در حقنهٔ قولنج نافع بود **زبل الفیل** چون زنان به پشم پاره بخود برگیرد هرگز آبستن نشود
و اگر بخور کنند صاحب تب کهن را نافع بود **زبل الفرس** سرگین اسب همان عمل سرگین خر کند **زبل الدجاج** سرگین
مرغ اگر دو دکنند سودمند بود جهت درد دندان و موافق کسی بود که قطره کشنده و لاد و پیای کننده خورده باشد و اگر بلیسد که
بیاشامند خناق را عظیم نافع بود و اگر با شراب یا با سرکه بیاشامند قولنج را بگشاید و مجربست **زبرجد** نوعی از زمرد است
و طبیعت آن سرد است در دوم و خشک است در اول با جمره را نافع است و بعد دیگر منافع وی در صفت زمرد گفته شود
انشاء الله **زبد القوارير** مسحوقیا است و گفته شود انشاء الله **زجول** کشوث است و گفته شود **زجاج** بپارسی
آبگینه گویند و طبیعت آن گرمست در اول و خشک است در دوم موی را برویاند چون با روغن زنبق طلا کنند و در وی
قبض و لطافتی بود و سفیدی چشم زایل کند و روشنائی بیفزاید و چون بسوزانند در عمل اقوی بود و آنچه سوخته بود
سحق کرده سنگ گرده و مثانه بریزاند چون با شراب بیاشامند و اگر غیر محرق مستعمل کنند باید که بغایت سحق کنند
و استعمال کنند و صفت سوختن وی آنست که سحق کنند و بر روی صفحهٔ از آهن کنند که سر آن گشوده بود و آتش
نرم در شیب وی کنند مقدار سه ساعت و دایم تحریک آن کنند بعد از آن سحق بغایت و مستعمل کنند **وزدوار** عجد است
و گفته شد **زرنباد** بزبان هندی بجور خوانند و بزبان اهل مکه عرق الکافور و وی بیخیست که از وی بوی کافور می آید
چون تازه بود و بلفظ دیگر سطاک خوانند و در طعم وی تلخی بود و آنچه در تری بکار دارند پاره کنند و چو شانند تلخی وی کمتر بود و آنچه
پاره نکرده باشند تلخ و تر بود و آن نیکوتر بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم تا سیوم گویند در اول محلل ریاح غلیظ
بود خاصه در ارحام و بدبو را فربه کند و قطع بوی سیر و پیاز و شراب بکند چون در دهن گیرند و تریاقی بود و گزندگی جانوران را
سودمند تا بحدی که نزدیک بجدوار بود و شکم ببندد و مقوی معده و مقوی دل بود بخاصیت قوت قبض و تلطیف و از ادویه
تریاقات کبار بود مقوی روح بود که در جگر باشند و سپس سوداء بود و شربتی از وی یک درم باشد و بول براند و سودمند بود جهت
مرضهای سوداوی و خفقان دل و نسیان فکر و غم و وحشت و در بیشتر منافع همانند درونج بود و معدهٔ تر را خشک گرداند و
چون در دهن گیرند و بدان ادمان کنند کنند درد دندان را نافع بود و نگاهدارد و بوی بد از دهن زایل کند خواه که از ریح بود
و خواه که از سبب غذاء و این زهر آورده در خواص که چون تر بود بکوبند و در شیب پای بمالند هر علتی که در سر بود زایل کند
از صداع و شقیقه و امثال و چون در خانه بخور کنند مور بگریزد و باز نگردد و اگر صاحب داء الفیل طلا کند بر عضو وی که

و لیشر ازین گره گویند موافق بود و اگر یک جوز در دست **بزرگ** از وی سوراخ کنند و بپا دویزند بر حقوی کسی که شهوتش
منقطع شده باشد از علتی نه آنکه طبیعی بود بحال صحیح **باز آورد و** انتشار حاصل شود و صاحب منهاج گوید بسیار
خوردن وی مضر بود بدیل و مصلح آن فوتنج بود و صاحب تقویم گوید مصلح وی سنبل الطیب ناردین بود و بدل آن به
رازی گوید در مداوای گزندگی جانوران و بادهای غلیظ یک وزن و نیم آن درونج و چهار دانگ وزن آن اطریشترق
بری و نیم وزن آن دانهٔ اترج و گویند بدل آن شیطرج و راسن است **زرین درخت** گویند درخت اترج است
و مولف گوید درختیست که در ولایت کازرون بسیار بود خاصه در نساور و ورق وی بورق زیتون ماند و گل
وی مانند قرص اسفه زرین بود و در وقت انگور بشکفد و ورق وی چون سبز بود بکوبند و عصارهٔ آن بیاشامند عرق النسا را
و عسر البول و طمث را نافع بود و خون بسته از مثانه بیرون آورد و گزندگی جانوران را سودمند بود و وی مضر بود بمثانه
و مصلح وی حب الآس و بلوط بود و بدل آن بوزن آن قنطوریون باریکست و بوزن آن تخم خیار زه و بوزن آن حب الاترج
و گویند بدل آن نیم وزن آن زعفرانست **زراوند مدحرج** زراوند مدور خوانند و معروفست بدشتابی و وی ماده بود
بپارسی زراوند گرد خوانند و بهندی کچور گویند و زرنباد نیز هم کچور خوانند و بهترین آن بود که بلون زعفران بود و بعاقرقرحا
فربه باشند و طبیعت آن گرم است در آخر دوم تا اول سیوم و خشکست در دوم و گویند گرمست در دوم و خشکست در سیوم
روی را اقوی بود و الطف از طویل نافع بود جهت ربو و صرع و وسواس و فواق و چون دو درم از وی بیاشامند نافع بود
جهت گزندگی جانوران و ادویه کشنده و جذب سلی و شوک و سهام چون ضماد کنند و از اعضا بیرون آورد و بهق را سودمند
و دندان از اخلاط دمدمه و دفع اخلاط بلغمی و حراری بکند و قوت سمع بدهد و ریشهای بد پاک کند و گوشت برویاند و چرک گوش
پاک کند و ورم سپرز و دهن عضله و درد پهلو چون بیاشامند نافع بود و دماغ و معده را از اخلاط بد پاک گرداند و
درد سر و شقیقه که از سردی بود سودمند بود و یرقان صفراوی و بلغمی چون با عسل بیاشامند و درد ورکین و عرق النسا
و نقرس و فالج و دردهای مزمن را نافع بود و صاحب منهاج گوید مضر بود بسپرز و مصلح وی عسل بود و صاحب
تقویم گوید محقق اعضا بود و مصلح وی روغن بنفشه و کتیرا بود و مقدار مستعمل از وی یک مثقال یا دو درم بود و
و بدل وی بوزن زرنباد و دو دانگ آن لیسباسه و نیم وزن آن قسط و اسحق بن عمران گوید بدل آن زراوند مدحرج
یک وزن و نیم زراوند طویل بود و گویند بدل آن راسن است و گویند بوزن آن زراوند طویل و نیم وزن آن دیوند

صینی زراوند طویل شجرة رستم خوانند وارسطولوخیا وارسطولوخیا نیز گویند واهل اندلس مسمقار ومسمقران
نیز گویند ویونانی ذکر خوانند ودر قطولیطس گویند وی نر بود وبهترین آن ستبر بود که بهم رنگ زراوند مدحرج
باشد وازانگشت نر ستبرتر بود وطبیعت وی گرمست در سیوم وخشکست در دوم گوشت برویاند وریم وگر ازرا
اشامیدن بغایت سودمند بود ولون را صافی گرداند وسپرز را پاک کند واحشا را نافع بود وریشهای تر عفن
شده را بصلاح آورد ودود دندان وبن دندان پاک گرداند از رطوبتی که دران بود واگر کوفته بسرکه بسرشند وبر سپرز
طلا کنند بغایت نافع بود واگر با سکنجبین بیاشامند وضماد کنند گزندگی عقرب وهمه جانوران وادویه قتاله
بغایت سودمند بود وچون با فلفل ومر بیاشامند نفسا را پاک کند از فضول بسته که در رحم بود وحیض براند
وبچه بیرون آورد خواه مرده وخواه زنده واگر ... ازوی بسازند وزن نخود برگیرد وهمین عمل کند وکرم دراز
وحب القرع بکشد واگر با روغن بر بدن طلا کنند شپش بکشد وجهة تب نافع بود ومعده را سود دهد وچون
با ایرسا وعسل بیاشامند ریشهای عمیق را هموار کند وبصلاح آورد واسحق گوید مضر بود بجگر ومصلح وی
عسل بود وبدل آن شیطرج است وگویند بوزن آن زرنباد ورازی گوید بدل آن درنفج ازریاح وتحلیل آن
وسپرز بود بوزن آن زرنباد ونیم وزن آن انزروت زرنشکی وزرنک انبرباریس است وگفته شد
زرنیخ الوان آن انواعست زرد وسرخ وسبز تیره وزرنیخ سفید بهترین آن زرد بود مانند طلق زرد براق
که بوی کبریت ازوی آید ارمنی که صفحهای بر روی یکدیگر باشند وبلون زرد بود طبیعت آن گرم وخشکست
در سیوم سوزنده بود ودروی قبض وتعفین بود ... وگوشت زیاده بخورد ودر ریشهای عفونی بسترد وبا پیه
بر جراحت بندند سود دهد وسعفه تر واگر با زفت بر موضعی که موی کنده شود بسبب ضرب طلا کنند نافع بود و
با روغن گل جهة بواسیر واگر در موم روغن کنند خاصه زرنیخ سرخ نافع بود جهة ریش بینی ودهن واکله در وی بود
دهوری گوید زرنیخ سه نوعست زرد وسرخ وسفید نوع سفید کشنده بود وزرد بر موضعی که موی کنده بسبب
ضرب چون طلا کنند آثار آن ببرد ونوع سرخ ... فلیقیون نیکوتر بود واسحق گوید زرنیخ زرد چون سحق کنند
ودرمیان شیر کنند هر مگسی که دران افتد بمیرد وزرنیخ سرخ چون سحق کنند وبعصاره بیخ نی تر بسرشند وبر شیب بغل طلا
کنند بعد ازانکه موی برکنده باشند هرگز دیگر نروید ودیسقوریدوس گوید قوة زرنیخ سرخ مانند قوة زرنیخ زرد

وچون با راتینج بیامیزد داء الثعلب را زایل کند وزرنیخ بر اعضا طلا کردن کلف آورد ومصلح وی آن بود که بعد ازوی بروغن
وخسو طلا کنند وزرنیخ مصعد کشنده بود واز خوردن وی حال عارض شود که از خوردن شک که آن سم الفار است واکسیر
بیان آن از زرنیخ سفید خوانند ودوای آنکه زرنیخ مصعد خورده باشند قی با آب گرم وروغن کنند بعد ازان آب
گرم وجلاب وروغن وکنجید با روغن بادام وشیر تازه ولعابات دهند ورازی گوید بدل زرنیخ
سرخ نیم وزن آن زرنیخ زرد بود وصاحب تقویم گوید زرنیخ معفن اخلاط بود ومصلح وی هلیله زرد
بود ومقدار ماخوذ ازوی سم بود وتشویه کردن زرنیخ چنان کنند که دیگی نو گوازی بستانند وبر سر آتش
نهند وزرنیخ دران کنند ودایم تحریک میدهند تا آن زمان که آن تغیر کند وبریان شود وبعد ازان فروگیرند و
سرد گردانند وسحق کنند وبوقت حاجت استعمال کنند زرنب رجل الجراد خوانند بپارسی سرو ز
کستانی گویند طبیعت آن گرم وخشکست در آخر دوم بغایت مفرح ومقوی دل بود مانند زرنباد وبسبب
عطریتی که دروی هست وتلطیفی وقبضی تقویت دماغ زیاده کند وچون با روغن گل یا با آب ورد بست
بیفشته سعوط کنند درد سر که از سردی بود سود دهد واز تری نیز ودر قوة مانند سلیخه بود وکبابه ومعده
سرد را وجگر ضعیف را سودمند بود ... اعصاب را نافع بود وشکم ببندد ومصلح وی جلاب
نیم گرم بود وبدل وی دارچینی بود وگویند سلیخه وکبابه وگویند بدل آن هیل است وگویند بوزن ...
است لیکن لطیفتر ازوست زرتک ورد که آب خس است وصفت آن در باب عین ودر زعفران
گفته شود زردیرا لعله مبارکه است بزبان سریانی وگفته شد زرقودی رجل الغراب وگفته شد
زرنلیخ رسباسی است وگفته شد زرقون سلیقون گویند وآن سرنج است ودر باب سین صفت سرنج
گفته شود زرافه حیوانیست که وی را شتر گاو پلنگ خوانند ودر خواص حیوانات صفت وی گفته شود
گوشت وی غلیظ بود وسودا انگیز زردیر گل نباتیست که در کوهستان جوزجان می باشد وبشیرازی
ایزا فرک گویند وجهة رنگ زرد صباغان مستعمل دارند زعفران جادی خوانند وجساد وریهقان
وکرکم وشعور الصباغة وخلوق وبهترین آن تازه بود که بغایت سرخ رنگ بود وتیز بوی واز ولایت
فارس از کوه کیلو بخیزد وان نوع بهترین انواع زعفران است بعد ازان خراسانی که معروفست بسیکندی

بود از آن دو داروی و زعفران فرنگی که آن مشهور بود و معبری بیشتر قلب بود و طبیعت زعفران گرمست در دوم
و خشکست در اول و روفس گوید گرمست در دوم و خشکست در اول و در وی قبضی بود و محلل و منضج بود و مصلح
عفونت و بلغم بود و مقوی احشا و لون را نیکو گرداند و جلاء چشم بدهد و تاریکی را زایل کند و آب فرو آمدن را باز دارد
و چون با شیر زنان در چشم کنند و چون با باد و یه خلط کنند که مناسب بود و بیاشامند جهت درد اندرونی نافع بود
و ضماد کردن از وی چون مستعمل کنند در درد رحم و مقعد را نیکو بود و وی مقوی دل بود و مفرح و منوم و باه را نیکو بود
و برانگیزد و بول براند و سدهٔ جگر بگشاید و چون با زردهٔ تخم مرغ زنی که دشخوار زاید بیاشامد مقدار دو درم در ساعت
بار بنهد و این مجربست و صاحب منهاج گوید یک درم تمام بود و چون با شراب بیاشامند بغایت زیادت کند و تفریح
بخشد تا بحدی که گاه باشد که از غایت فرح دیوانگی کند و وی دافع معده بود و بسبب عفوصتی که دارد مقوی معده بود
و جگر و مقوی آلات نفس بود و قوت پشت بدهد و در کلیه و رکبتین را نافع بود و مقعد را نافع بود و مثانه و گرده را پاک
کند و سپرز را بغایت سودمند بود و چون بگزند و آب آن بر سر ریزند بیخوابی را نافع بود که بسبب بلغمی شور بود و دو عدد
گرم که در بن گوش باشند و حمره و چون بدان طلا کنند نافع بود و اگر با ادویه خلط کنند نفوذ آن ادویه در جمیع بدن بکند و درد
سر را که از سردی بود و شقیقه را سودمند بود و اصل وی چون با شراب بیاشامند بول براند و شربتی از وی تا نیم بود و تا
یک درم و اسحق گوید مضرست بشش و مصلح انیسون بود و منصوری گوید مصدع و مغثی بود و مصلح وی عصارهٔ زرشک بود و
صاحب منهاج گوید مظلم حواس بود و مصدع و منوم و چون سه مثقال از وی با آب بیاشامند کشنده بود بتفریح و شیخ گوید
هضم طعام بکند و رازی گوید اشتهای طعام ببرد و مغثی بود و در خواص آورده اند که در هر خانه که زعفران بود سام ابرص در آنجا
نرود و رازی گوید بدل آن بوزن آن قسط و بوزن آن دارچینی و دانگی از آن سنبل بود و شش یک آن قشور سلیخه و صاحب
منهاج گوید بدل آن بوزن آن قسط و دانگی آن قشور سلیخه و گویند بدل آن دو وزن آن خلط و تفل روغن زعفران بود
زعرور جبلی تفاح بری خوانند و ایج نیز گویند و از وی با ذو ثلاث حبات خوانند و درخت وی را افلک خوانند و زعرور بشیرازی
کیل گویند و جالینوس آن را اصطلیون خوانده است و بهترین آن سرخ بود و آن بستانی است و گفته شود انشاءالله بعد از این اما نوع زرد
طبیعت آن سرد و خشک و قابض بود و قابض تر از سنجد معده را نیکو بود و شکم ببندد و بول نه بندد و مسکن صفرا و خون بود
و قی باز دارد و قوهٔ معده و جگر گرم بدهد و صاحب تقویم گوید غذا ردی بدهد و داءالفیل را سودمند بود لیکن مصدع و مرخی معده بود

و مصلح وی کلکنگر بود و صاحب منهاج گوید در مداوا بسیار مستعمل بود و مصدع بود و قولنج آورد و گرده را بد بود و مصلح
وی انیسون بود و اولی آن بود که بغایت رسیده بود زعرور بستانی غلط عجم خوانند و بشیرازی کیل سرخ گویند بهترین
آن رسیده بود و طبیعت آن سرد و خشک بود و گویند تر و مولد بلغم بود و معده و گرده را بد بود و مصلح وی را
زیانه بود زعفران الحدید صدا الحدید است و زنجار الحدید هم گویند و بشیرازی زنگ آهن گویند و آن را از آهن گیرند صفت آن
بسایند سوهان آهن و آن را بر روی صحیفه کنند و نم کنند با آب و بنهند تا خشک کرده و بکوبند آنچه مانده باشد دیگر بار نم کنند و
و بنهند تا خشک کرده و بکوبند تا آن زمان که همه زعفران شود و انواع ساختن بسیار است این نوع که آسان بود گفته شد و طبیعت
وی قابض بود و سرد و چون کهن شود گرم و خشک بود در دوم چون زن بخود برگیرد قطع خون رفتن بکند و چون زن بیاشامد
منع آبستنی بکند و چون با سرکه بیامیزند و بر حمره و بر بثرها بیندایند سودمند بود و جهت داخس که بر ناخن بر آید که آن را
بشیرازی عوی خوانند گویند نافع بود و خشونت اجفان و بواسیر که رسته باشند در مقعد سودمند بود و بن دندان محکم کند و
دارد و چون بر نقرس بیندایند نافع بود و موی بر داءالثعلب بر دماند زغبر مرو سفید است و در هم تکفه شود
انشاءالله صفت انواع مرو زفت رومی سه نوعست بری و بحری و جبلی بهترین آن براق صافی بود مانند اطلس
و طبیعت آن گرم و خشک بود و عرق النسا را سودمند بود و نقرس و مفاصل و فالج و بادهای سرد و درد زانو و زانو
ها را نافع بود و جذام را طلا کردن بغایت سودمند بود خاصه چون ادهان بر آن کنند و مقدار یک درم تا دو درم مستعمل شود
و اسحق گوید مضرست بشش و مصلح آن کتیرا بود و بدل آن جاوشیر است و علک و گویند بدل آن قطران است زفت
یابس زفت تر است که خشک میشود و بطبیعت خود و آن را ابو سفاس خوانند و بیشتر از بیتوت و از زکیرند و بیتوت
خرنوب است و از صنوبر است که بر بلندیها بود و طبیعت آن گرم است در اول و گویند در دوم و خشک در دوم و
جالینوس گوید گرمست در سیوم و وی خشک تر از زفت رطب بود و قوبا را نافع بود و ریشها که باشند از رطوبت پاک
گرداند و ریشهای سر و گوشت در ریشها بر رویاند و منضج و محلل و ملین جراحات بود و بر موضع ضرب بطلا کنند سود
دهد و منضج ورمهای صلب بود زفت رطب زفت تر است و آن روانه بود و در ورمها کنند و آن از قبیل تیر است
و از بیتوت و غیر آن گیرند از انواع صنوبر و زفت نزدیک بقطران بود و در روغن وی را قسالاون خوانند و آن چنان گیرند
که زفت در دیگ بجوشانند بر بالای وی صوفی پاک بجا در بندند و بخار که بدان متصاعد شود چون بسیار گردد آن صوف را بفشارند

درحلق یاد برقرع انبیق نهند تا بچکد و از او روغن زفت خوانند چون با آرد جو برداءالثعلب ضماد کنند موی برویاند و اگر بجهنا
زیر نهند نافع بود و منضج اخلاط غلیظ بود و بر ورم ناخن ببرد و ملین ورمهای صلب بود و قوبا زایل کند چون با نشکر بخورند
سینه را پاک کند و اگر بر ریش جرب پایان و جرب ایشان بپندانید سود دهد و اگر چند نوبت بر هر عضو که خواهند طلا کنند
فربه گرداند و بر شقاق پای طلا کردن سود دهد و منع نفث دم بکند و مسهل بود و شریف گوید چون بزفت ترحقنه کنند گزندگی
مار و عقرب را نافع بود و چون میان سر بتراشند کسی که علق فرو برده باشد و بدان روغن یا قطران چرب کنند علق بیرون آید از
حلق و صاحب منهاج گوید چون بگیرند از روغن وی ناده م و با عسل بیاشامند تریاک زهرها بود و بر گزندگی افعی طلا کنند
سودمند بود و ده وی مژه چشم را برویاند و ریشهای آن زایل کند و در قوه مانند دخان کندر بود **زفیزف** بزبان اندلسی
عناب است و گفته شود ان شاء الله الرحمن **زلابیه** بشیرازی رلیبی خوانند و حلیقی نیز گویند و آن سبکتر از لوزینج بود و قطا
یف زودتر هضم شود و سرفه تر را سودمند بود و رطوبت سینه و شش و مولد سحونت بود و مصلح وی آن بود که بعد از
وی سکنجبین خورند یا انار میخوش و سده جگر تولد کند کسی را که مجاری جگر وی تنگ باشد **زمرد** ارسطوطالیس گوید زبرجد
و زمرد هر دو یک جنس اند و در معدن زر از مغرب زمین خیزد و طبیعت وی سرد و خشک است و خاصیت وی آنست
که چون بیاشامند بوزن هشت جو از گزندگی جانوران زهردار و سمهای کشنده خلاص یابند و باید که پیش از آنکه زهر در وی
عمل کند بیاشامند از مرگ خلاص یابند و موی بریزد و پوست رها کنند و صحیح یابد و اگر از وی گردن بندی سازند یا نگینی و
با خود نگاه دارند دفع صرع بکند و چون پیش از آن زحمت نگاه داشته باشند و چون کودکان را خرد بیاویزند خاصه در زمان که
بزاید از صرع ایمن باشند و ابن ماسویه گوید نافع بود جهت خون رفتن و اسهال خون بیاشامند یا بیاویزند و مجهول گوید چون
حل کرده بیاشامند جذام را نافع بود و در خواص آورده اند که چون افعی بر زمین مرد فایق اندازد آب از چشم وی روانه
گردد و آنکه گویند که کور شود خلاف است و چون سحق کنند و باد دیه جهت ضعف استعمال کنند بغایت سودمند بود و دایمان
نظر بدان کردن کندی چشم زایل کند و این مولف گوید در کتاب احجار آورده که زمرد جوهریست شریف نفیس حجری معدنی
بلون سبز شفاف با طراوت و معدن او در حدود مصر است در شرق بلاد صعید در زمینی سوده آن میان رود نیل و
بحر قلزم در کوه مقطم بحدود مدینه قوص و زمرد انواع است بی رنگ و تمام رنگ و کم رنگ کم قیمت تر اخس اجناس
زمرد است صافی بوی گویند و بتدریج بترتیب بالای رود تا بتمام رنگ رسد که آنرا ذبابی و ریحانی گویند بعد از

و سلقی و زنجاری و صیقلی و ظلمانی و آسی و اصم و کراثی و نیکوترین انواع زمرد ذبابیست که مثل جناح مگس تطوسی در و
می درفشد و بلون در جمله اطراف شعاع می زند و ریحانی آنست که در طراوت و در دستی ببرگ ریحان ماننده بود و
سلقی آنچه ببرگ چغندر تازه ماند و زنجاری بزنجار ماننده و صیقلی مصقول بود و ظلمانی تیره رنگ بود و
صابونی منسوب بمعدنی و گویند از بهر آنکه در دست از نرمی بصابون ماند و آسی مورد رنگ و کراثی مثل گندنا
سبز و اصم سفیدی تیره که آن دون انواع زمرد است و قرب قیمت زمرد در هند بیشتر بود و ذبابی و ریحانی
متاع دیار فرنگ است و زمرد بسوهان سوده شود و زود شکسته گردد و طاقت آتش نیارد **دریح** غلطست
که بدان صید کنند و بپارسی جرج گویند و شریف گوید گوشت وی خوردن و مداومت بدان نمودن ضعف دل
و خفقان را نافع بود و زهره وی چون بر کلف و نمش طلا کنند زایل کند **زنجبیل** بهترین صینی بود که آن بزردی لون
مایل بود اندکی و طبیعت آن گرمست در آخر سیوم و خشکست در دوم و ابن ماسویه گوید گرمست در آخر سیوم
و ترست در اول سودمند بود جهت سده که در جگر پیدا شود از سردی و تری و مجامعت را قوه دهد و محلل ریاح
غلیظ بود که در معده و امعا باشد و جگر و معده سرد را نیکو بود و جالینوس گوید فالج و لقوه را و اغمار را نافع بود
و مجموع دردها که از سردی بود چون با عسل بسرشند و با دوایای قوی بیاشامند و فولس گوید عرق النسا و نقرس و
فالج و خدر و جمود و سده دماغ و اخلاط بلغمی را نافع بود و دیوجانس گوید کرمهای بکشد و ریح امعا را نافع بود و
درد سر و شقیقه که از سردی بود چون سحق کنند با روغن خیری و بر صدغین طلا کنند نافع بود و چون دو درم از وی
با قند با آب گرم بیاشامند مسهل اخلاط لزج بود و در چشم کشیدن و خوردن تاریکی چشم زایل کند و خوردن وی
حفظ بیفزاید و رطوبت از نواحی حلق و سر بزداید و گزندگی جانوران زهردار را نافع بود و تری معده بنشفد
و منی بیفزاید و بلغم و مره سودا بیرون آورد و مقدار دو درم مستعمل بود و اسحق گوید مضر است بحلق و مصلح وی گل
بود و بدل وی بوزن آن دار فلفل بود یا فلفل سفید و گویند بدل وی یک وزن و نیم راسن بود و گویند بدل
وی عاقرقرحاست **زنجبیل الکلاب** فلفل الما است و ورق وی مانند ورق بید بود اما بغایت زرد بود
و قضبان وی سرخ بود و طعم زنجبیل بود و زنجبیل الکلاب از بهر آن گویند که سگ را میکشد و طبیعت او گرمست
در سیوم و خشکست در اول و چون تر بود گویند بالخم وی و بر کلف وی و نمش طلا کنند زایل کند و اگر بپرورند

صلب ضماد کنند یکی از وی زنجبیل العجم اشترغاز است و گفته شد زنجبیل شامی و زنجبیل بلدی راسن است
و گفته شد زنبق گلیست سفید و در اندرون وی دو سه شاخک زرد رسته باشد و قدر آن شاخ که گل دارد یک گز
بود و زیاده نیز بود و بر شاخ چهار و پنج و شش تا و زیاده نیز بود و بوی عظیم دارد و برگ که بر بن شاخ باشد مانند
برگ سوسن بود دراز تر و برگ اصل وی مانند برگ کاشنی بود لیکن ستبر بود و صاحب جامع گوید زنبق هو
دهن الحبّ المربّا بالیاسمین و حفظ کرده است و صاحب منهاج نیکوتر گفته است زنبق هو السوسن
الابیض و مؤلف گوید آنچه محقق است گفت و اگر گویند زنبق نوعی از سوسن است شاید و مؤلف گوید
رازقی زنبق است باقی همه اقوال اختلاف است و خطا و طبیعت آن گرم است در اول معتدل است در تری و خشکی
و این مؤلف گوید زنبق دو نوع است زرد و سفید بهترین آن سفید است و خوشبوی تر است زنجار بپارسی
زنگار گویند و بشیرازی زنگال و بیونانی فسیطوس و معنی آن مجرد بود و آن دو نوع است معدنی و عملی و بهترین آن
معدنی بود که در معدن مس حاصل شود و آنرا بیونانی باسفاولغس گویند و معنی آن دوده بود و طبیعت وی
گرم و خشک است تا چهارم تیز بود و خورنده گوشت صلب بود و جرب و بهق و برص را سود مند بود و در مرهمها
استعمال کنند جهت ریشهای پلید که در بدن بود و قوة زنجار مانند قوة مس سوخته بود لیکن زنجار از وی بقوة تر بود و چون
در بینی دمند گند بینی زایل کند و ریش بینی و باید که دهن پر آب کنند تا آن بحلق فرو نشود و اگر با ادویه که نافع بود جهت چشم
بیامیزند ناخنه و سبل و سفیدی چشم و جرب و سلاق زایل کند و تیزی چشم زیادت کند و رطوبت از او خشک کند
بغایت و بواسیر و ناصور که در مقعد بود چون با رازیانه و روغن گل بیامیزند سود دهد و چون با عسل بسرشند
یا با سرکه بپزند سود مند جهت ریشهای اعضای خشک مزاج مانند ریش دهن و استرخاء لثه و ریش بینی و گوش
و بثر و سود مند بود جهت غلظ اجفان چون با عسل در چشم کشند و غبار وی مضر بود بحلق و مداوای وی
بشیر تازه و مسکه کنند و وی از جمله سموم بود چون بیاشامند از بهر آنکه چون بجگر رسد تفسیخ کند و مضر بود بمعده
از بهر آنکه معده عصبی است و از خوردن وی مغص سخت و لذع قوی و تقطیع در احشا و ریش پیدا کند و قی آورد
و معالجه وی آن بود که جلاب گرم و روغن بادام و لعابات و مرقهای چرب بیاشامند و بدل آن اقلیمیا و نیم
وزن آن زنجفر زنجفر بپارسی شنجرف خوانند و بشیرازی صنفر و آن مخلوق بود و مصنوع بود و آنچه مخلوق

بود بیونانی مینیون خوانند و آن حجر الزیبق بود و آنچه مصنوع بود بیونانی فیاماری خوانند و آن غبار بود و آن از گوگرد و زیبق
سازند آنچه مخلوق بود از گوگرد چیزی بمعدن زیبق رسد و متحیل شود و زنجفر شود و قوة زنجفر مانند اسفیداج بود و گویند
بقوة ساذج بود و طبیعت وی معتدل بود در حرارت و در وی قوتی محلل بود و گویند گرم و خشک است در دوم گوشت در
ریشها برویاند و منع ورم حار بود و جالینوس گوید سرد است در دوم و خشک و ورم جگر و معده را نافع بود و چون
با روغن و گلاب طلا کنند و فولس گوید نافع بود دانهای که در سر و لب پیدا شود چون با اسفیداج رصاص بروغن گل بسرشند
و بر آن طلا کنند بغایت کمال نافع بود و چون در مرهم کنند سوختگی آتش را سود دهد و جراحتها را باصلاح آورد و اگر ذرور
کنند بر آکله نافع بود و بر ریشهای عفنی و دردار در داروهای چشم استعمال کنند بقوة تر از ساذج بود از بهر آنکه قابض تر بود از
شادنه قطع خون رفتن بکند و وی از جمله سموم قتاله بود و چون بیاشامند همان عارض بود که از خوردن زیبق مصعد
و مداوای وی بچیزهای چرب و شحمها و آنچه در مداوای زیبق گفته شد و گویند بدل آن مرداسنج است و گویند بقوة شادنج
است یا اسفیداج زراوند سر است و گفته شد زوفا [illegible] خرا است و گفته در خراصفتان لیکن طبیعت آن
گرم و خشک بود در سیوم محلل نفخ بود و گزندگی عقرب را نافع بود خوردن و طلا کردن و مجفف منی بود و جرب
و حکه را نافع بود و مقوی بدن بود و درد شیقه و شش را نافع بود چون با عسل کف گرفته بیاشامند زوان
شیلم است و گفته شود ان شاء الله [illegible] زاد و دق است و گفته شد زوفا یابس گیاهیست که برگ [illegible] مانند
و جبلی بود و بستانی بود بهترین آن بود که از کوه بیت المقدس خیزد و آن مشهور بود بزوفا مصری و طبیعت آن گرم و
خشک است در سیوم و لطیف بخار طبیخ وی چون با انجیر بود جهت درد گوش نافع بود و بادی که در گوش
بود تحلیل کند و چون با سرکه بپزند و بدان مضمضه کنند درد دندان ساکن گرداند و چون با آب و انجیر و عسل
و سداب بپزند و بیاشامند نافع بود جهت ورم شش گرم و ربو و سرفه کهن و نزله که از سر ریزد بحلق و سینه
و دشخواری نفس گرم بکشند و حب القرع بریزاند و اگر با عسل لعوق کنند همین عمل کند و مسهل بلغم بود و داء الثعلب
و داء الحیه و ریش روده و عرق النسا را سود مند بود و مفلوج را نافع بود و درد معده و سینه و در پهلوها
و در انها و پیچ امعاء و سده جگر و قولنج را نافع بود و چون خلط کنند مسهلی قوی بود و چون با انجیر و نطرون بپزند
ضماد کنند بکلها ازاند و با نغراب جهت ورمهای گرم ضماد کنند سود مند بود و چون با آب [illegible] ضماد کنند بر [illegible]

مرده که در شیب جشم بود بکدازاند و جون با طبیخ انجیر بیاشامند خناق را نافع بود بغایت و لون را صافی و نیکو کرداند و
جون با شراب بیاشامند جند روز متواتر استسقا و کزندکی جانوران را نافع بود و جون با شراب بپزند و بر جشم نهند
سودمند بود جهة نزول آب و مقدار مستعمل از وی جهار درم بود و اسحق کوید مضر بود بجکر و مصلح وی صمغ عربی بود و
کویند عناب و بدل آن بوزن آن پرسیاوشان و نیم وزن آن مرزنجوش بود **زوفا رطب** وسخیست که در دنبها
میش ارمنی جمع میشود بسبب کیاهی که شیر دارد و آن از یتوعات بود و جون بخورند بسبب حدة و قوة آن شیر وسخ بر
دنبه ایشان جمع می شود و باشد که روان بود آنرا بپزند و بقوام آورند و کویند که هرکاه که این افعی را خورد قوت
طبیعت این دافع سمیت است حرکت کند تا دفع ضرر سم کند عرق بسیار بر پیشانی وی جمع شود و کثیف کردد از آن
زوفا تر خوانند و این نوع در غایت قوة بود و طبیعت زوفا ز کرمست در سیوم و کویند در دوم و نرم است در اول
محلل اورام صلب بود و رشد جون بران ضماد کنند و با بوره و انجیر بر سپرز ضماد کردن سودمند بود و استسقا را
نافع بود و جهة سردی جکر خوردن و طلا کردن سودمند بود و محلل صلابتی بود که در حوالی مثانه و رحم باشد نافع
بود جهة سردی آن و سردی کرده و جون با عسل و اکلیل الملک بیامیزند و زن بخود برکیرد حیض براند و بچه بیرون آورد
و جون با پیه مرغابی بیامیزند ریش کوش و ریش قضیب و مقعد و رحم و پیرامون آن را سودمند بود و تشنج را نافع بود و
صاحب تقویم کوید مولد صداع بود و مصلح وی روغن کل و سرکه بود و مولف کوید آنجه مصنوع بود صنعة آن
بستانند پشمهای که در میان ران کوسفند بود و جرک آن در دیک کنند و بجوشانند با قدری آب جربیهای که بر سر آب آید
کند تا سرد شود از آن بردارند و استعمال کنند و کویند بدل آن مغز ساق کاو بود **زهر الحجر** جراز البحر است
و کفته شد **زهر** زرنباد است و کفته شد **زهرة الملح** نباتیست که در نیل مصر بر روی آب بود و در آبهای ایستاده
و نهرها نیز بود و در زمینهای شور نیز روید و بهترین آن زعفران رنک بود بغایت منتن بود و در طعم وی شوری
و کزندکی و محلل و ملطف بود و مصلح ریشهای پلید و ریشهای خورنده و رطوبتی که از کوش آید و جون با آب و شراب
بیاشامند شکم براند لیکن معده را بد بود و جون با سکنجبین بیاشامند صرع را نافع بود و دفع الجلد و رعدة تلذیع مانند
نمک بود **زهرة النحاسی** آن جیزیست که جون مس بکدازند و در مکولی زمینی زیر زند و آب بر آن ریزند تا ببندد
و اجزای مس جمع شود آن آب جون کرم شود کفی کرده ماند نمک و آنرا زهرة النحاس خوانند بهترین آن سفید بود

و وی اکال و لذاع و قابض بود کوشت زیاده بخورد و کری کهن شده را زایل کند جون سحق کنند و در کوش دمند
و مسهل آب زرد بود و بوسیر را خشک کرداند و دمجار را تحلیل دهد و ریشهای پلید عفن با صلاح آورد
و جون با عسل بیامیزند و بدان تحنیک کنند ورم ملازه بکدازاند **زیتون** آنجه رسیده بود در حرارت
معتدل بود و کویند کرم بود و آنجه نارسیده بود بغایت سرد و قابض بود و زیتون سبز بهترین آن بود که تر بود
و طبیعت وی کرم و خشک بود و زیتون سیاه غذا زیاده تر از انواع زیتون دهد و طبیعت وی کرم و خشک
بود و زود تر از سبز هضم شود و جون با استخوان بخورند جهة ربو و مرضهای شش نافع بود و لیکن خوردن وی
بیخوابی آورد و صداع و خلط سوداوی از وی متولد شود و داروی آن بود که در میانه غذا خورند و سرکه کسر
بعض شروی بکند و مقوی معده بود و اشتهای طعام بیاورد و مجامعت را زیادت کند و قوة ذکر بدهد و زیتون
کوهی خشک و کرم بود و آنرا غتم خوانند و زیتون الماء آنجه نارسیده بود سرد بود و قابض و آنجه رسیده بود معتدل
در حرارت قوة اشتها بدهد و معده خاصه جون نمک سوده بود و جون سحق کنند و ضماد کنند ریشهای جرکن پاک کند
و سوختکی آتش و زیتون سبز طبیعت را ببندد و معده را دباغت کند و قوة شهوت غذا بدهد خاصه
نمکسود و اسحق کوید جون بخم از آب وی بیاشامند نافع بود جهة مره صفرا و کوید مضر بود به شش و کوید اصلاح وی بعسل
بود و عصاره زیتون جون زن بخود برکیرد سیلان رحم و خون آن باز دارد و مغز استخوان وی جون با پیه و آرد بیامیزند
و بر برص ناخن نهند زایل کند و نمک آبی که زیتون در آن نهاده باشند جون بدان مضمضه کنند بن دندان و دندان که متحرک
بود محکم کند و آنجه تازه بود و بلون یاقوت بود معده را نیکو بود و آنجه سیاه بود و رسیده معده را بد بود و زود
تباه شود و آنجه در نمک آب نهند لطیفتر از آن بود که در آب نهند **زیت** بپارسی روغن زیتون کویند و آنجه بهترین
بود از زیتون رسیده کیرند طبیعت وی کرم و تر بود در کرمی معتدل و آنجه از زیتون سرخ کیرند متوسط بود میان رسیده
و نارسیده و آنجه از زیتون سبز کیرند آنرا زیت انفاق خوانند و طبیعت آن سرد و خشک بود در اول و کویند در وی رطوبتی
بود معده را نیکو بود و آنجه از زیتون بری کیرند مانند روغن کل بود در اکثر حالتها و سودمند بود جهة حمره و شری و جرب
و قوبا و صداع و دندان متحرک را محکم کرداند و سبوسه سر زایل کند و اکر هر روز در موی مالند و رها نکند که زود سفید کردد
و آنجه زیت کهن بود بقوت روغن خروع بود و آنجه تازه بود کرم بود باعتدال و میل برطوبت داشته باشد بس اکر بشویند

معتدل بود میان تری و خشکی و شستن وی چنان بود در آب شیرین کنند و بدست بزنند چند نوبت و صافی کنند و جا
لینوس گوید زیت کرست درد دم و کهن وی چون در چشم کنند تاریکی چشم زایل کند و بر نقرس طلا کردن نافع بود و مخ نسته
بود موافق درد اعصاب و عرق النسا بود و با جو آب خوردن ده م مسهل بود و با آب گرم آشامیدن وقی کردن
دفع زهرها بکند و زیت انفاق زیت الاصحا گویند و بهترین آن شیرین تازه بود معده را نیکو بود و بن دندان را محکم دارد
چون در دهان زمانی نگاه دارند منع عرق بکند و چون درد یکدیگر مسین کنند و بجوشانند تا بقوام آید منفعت وی
مانند حضض بود و مجموع زیتها منع سرما بکند از بهر آنکه زود در بدن نفوذ کند و تلیین طبیعت بکند و جهت قولنج که
سبب آن از ورم امعا بود یا از سده که عارض شود از رجیع بدان حقنه کردن سودمند بود و زیت کهن کسی که در چشم
وی باد و سبل بود یا در اجفان وی رطوبتی غلیظ یا یبس باد باشد چون در چشم کنند زایل کند و قوة باصره بدو روشنایی
بیفزاید و زیت یکسال کهن شود و هرچند بگذرد فاضلتر شود و اگر بر گزندگی عقرب گرم کرده بمالند درد در حال ساکن
کند و بدل زیت کهن گویند روغن خروع است و گویند روغن فجل و در ادویه قتاله زبد البحر **زیتبار** ثفل زیت است
و بیونانی امورعی خوانند و بعربی عکر الزیت و بپارسی دردی زیت گویند چون بپزند طبیعت گرم و خشک بود در
دوم و منفعت وی در باب عین در صفت عکر گفته شود انشاءالله **زیت رکابی** زیت انفاق است و اهل عراق
زیت الرکابی خوانند بدان سبب که بیشتر می آورند از شام و اهل مصر زیت فلسطینی خوانند و گفته شد منفعت آن در زیت
زیتون الجنش و زیتون الکلبه زیتون بریست و گفته شد در صفت زیت انواع زیتون **زیتون الارض** مازریون است
و گفته شود انشاءالله تعالی **زیرفون** نوعی از درخت غبیر است در دمشق که برنجیده گویند غبیر است و
صفت غبیرا در غین گفته شود انشاءالله تعالی **زیت السودان** گویند زیت الرجان است و اهل مغرب الاقصی
ارجان و ارغان خوانند و درخت آن دو نوع است یک نوع بزرگ باشد خارناک و ثمر آن مانند بادام کوچک بود و روغن
از آن میگیرند و بشیرازی درخت و برا لارجن خوانند و یک نوع دیگر بادام کوهیست بشیرازی بچک گویند و بعربی لوز البربر
خوانند و گویند زیت سودان غیر زیت هرجانست و آن زیتی است که از بلاد سودان آورند و بغایت گرم بود سود
مند بود جهت دردها و علتهای سرد اما منفعت لوز البربر در باب جیم در صفت جلوز گفته شود **زیرکتان** است و گفته
شود انشاءالله **زیرصر** صر است و آن حیوانیست کوچک مانند ملخ بشیرازی ویرا جرواسک خوانند و لقب ازاز

وصفت و منفعت وی در باب صاد در صرصر گفته شود انشاءالله **زیت الرجان** در زیت السودان گفته شد صفت
آن **زیبق** بپارسی سیماب گویند و ویرا نام بسیار است بلغت اکسیریان الغیان العبیط الزوم الحی الماء النیج
النوره الزواوق الروحانی اعین الحیوان اللبن الحق الذهب الابق الفرار الروح النافذ الطیار
این مجموع بزبان اکسیریان است بشیرازی حیوة خوانند و این مولف گوید این چند اسم دیگر دارد هم بلغت اکسیریان
لبان عطارد غیدانوح برق ثقیل ارطب جسد مارحیات عبان قیبرا ماء الشمس ملک الارض ماء الموق
العبد العطایه الحیه لبن العذر المنیر خوانند تا مصعد باشد این اسما دارد و چون مصعد باشد طلق الحاج
قندیل البحر دم رکبة الاسد نیز گویند و بهترین آن بود که زنده بود و مستعمل نکرده باشند و بغایت جهنده بود و اگر در کر
پاره کنند و بیفشارند تا بیرون آید و لون کرباس سیاه شده باشد مستعمل کرده باشند و طبیعت زیبق گرم و محرق بود
و گویند سرد و تر است در درجه دوم و وی مصدع و قابض بود و مقتول وی جهت قتل شپش خصوصیتی دارد و قردان حیوانات
همچنین بکشد و قردان بشیرازی قنه گویند و با روغن گل جرب و حکه را نافع بود و خاک وی چون طعام بسرشند موش
را بکشد و چون با سرکه بر جرب طلا کنند نافع بود و دود خان وی رنجهای بد پیدا کند مانند کری و عقل زایل کند و
چشم تاریک کند و لون زرد کند و حبس انداماها پیدا کند و بوی دهن و خشکی دماغ در موضعی که دود وی بود مار
و عقرب و گزندگان بگریزند و بمیرند و زیبق مصعد کشنده بود و اگر زیبق در گوش کسی بریزند اختلاط عقل پیدا
کند و باشد که بصرع و سکته کشد و مداوای وی آن بود که میلی از رصاص در گوش وی کنند تا زیبق بوی بچسبد و بیرون
آورند و آنچه نه مصعد بود و نه مقتول چون بیاشامند در حال از نشیب بیرون آید و مضرت زیادت نکند چون ننه
بود و علاج کسی که زیبق خورده باشد مانند علاج کسی که مرداسنگ خورده باشد کنند و شریف گوید صنعت تصعید
بسیار است این یک نوع گفته شود بستانند زیبق و بیامیزند با نیم وزن آن اسرب با قلعی و بسایند با نیم چندان زاج سوخته
و همچندان خشت پخته و بوزن مجموع نمک بریان کرده و همه را بر صلایه بسایند و آب حماض اترج بران بریزد آهسته
آهسته و می‌سایند تا بغایت سوده گردد بس آنرا بریان کنند و در شیشه گل اندود کنند یا دیگی نو گل اندوده و سر بسته
با آتش نرم بریان کنند و دیگر بسایند یک روز نیم بآب حماض اترج و دیگر بریان کنند با آتش نرم هفت نوبت چنین کنند بعد از آن
بسایند و شیشه گل حکمت اندوده کنند و تصعید کنند سه نوبت تا سفید گردد مانند مروارید و آن سم قاتل

مهلک باشد نعوذ بالله **باب السین** **ساذج** صاحب منهاج
گوید هندی بود و رومی بود و هندی را ماهستان خوانند و بلا یشرن و مالاثرون نیز گویند و آن ورقیست
مانند ورق گردکان و بر روی آب پیدا شود و آنرا بیخ نبود و مانند عدس الماء و بهترین آن بود که تازه بود یک روی
وی بزردی نهند مایل بود و یک روی دیگر بسبزی و رایحهٔ وی قوی بود و آنچه لون آن سیاه بود برگ قرنفل بود و طبیعت
ساذج گرمست در دوم و گویند تر است و رازی گوید گرمست در سیوم و خشکست در دوم و از خواص آنست که اگر بر
جامه بر افکنند از بید بس ایمن باشند و اگر در تحت زبان نهند بوی دهان خوش کند و معده و جگر سرد را سود دهد و درد جگر
و رمش و معده سپرز و درد روده را نافع بود و مقوی بدن بود و سمج و درد معده و بادی که در روده متولد شود و دشخواری
زادن را نافع بود و مشیمه محتبس را بیرون آورد چون زن بخور کند و چون بر شکم طلا کنند حیض و شیر براند و مره سودا را
سودمند بود و درد دل و خفقان را نافع بود و بول براند و بوی بغل زایل کند و در قوت نزدیک به سنبل الطیب بود الا
از وی نرم تر بود و مقدار یک مال مستعمل بود و اسحق گوید مضر است بشش و مصلح وی مصطکی بود و مضر بود بمثانه و
مصلح وی شراب به بود و بدل وی بوزن وی سنبل الطیب بود و گویند سلیخه یا طالیسفر **ساذوران** قنطار خوانند
و میغ ساذوران بپارسی سواد القضاة بود و ختم الملک نیز گویند بشیرازی سیمک داوران گویند و صاحب منهاج گوید
صمغیست و صاحب جامع گوید چیزیست مانند صمغ که در اندرون درخت گردکان که مجوف شده باشد یابند و مؤلف
گوید آن چیزیست که در میان درخت ها جوز یا درخت بطم پیدا کرده است و بهترین آن بود که بسرخی مایل بود و طبیعت
آن سرد است در دوم و خشکست در سیوم و گویند گرمست خون را ببندد و خوردن و از بیرون ضماد کردن یا بخور د
بر گرفتن خاصه چون سحق کنند و نیم ماز وی با آب لسان الحمل بیاشامند و چون حقنه کنند بهان رحم را همین عمل کند
و اگر حل کنند در آب ورق مورد سبز مقدار ده درم و سه درم یا پنج درم روغن مورد اضافه کنند و زن موی خود را بدان
غلاف سازد و بن موی با آب مورد که آن در وی حل کرده باشند تر کنند چندانکه بخورد قوت موی بدهد و از تساقط
منع کند بخاصیتی که در وی است و اگر بیاشامند مقدار نیم مال معده را و امعا را پاک گرداند و اگر بر ورم خصیه
و قضیب نهند که خیری طلا کنند نافع بود و دیسقوریدس گوید بخاصیت موی را قوت دهد و خوردن وی گویند مضر بود
بسر و مصلح وی زعفران بود و بدل وی بوزن آن فیلزهرج و ده داکرا انیسون **ساج** شریف گوید درختیست

در هندوستان و هیچ درختی از وی بزرگتر نبود و چوب وی صلب بود و سیاه و طبیعت آن سرد و خشک است چون بسوزانند
و در آب ها همینا انداخته و بعد از آن سحق کنند و به پزند و در چشم کشند قوت حدقه بدهد و ورم اجفان را نافع بود و چون
چوب وی حک کنند با آب سرد و بر سنگ و بر سر مالند صداع گرم را زایل کند و همچنین بر ورمهای صفراوی و دموی مالیدن
بگدازاند خاصه چون با آبی که طبیعت وی سرد بود و اگر ثمر وی روغنی سازند که معروف بود بدهن الساج و غش
نافهٔ مشک بدان کنند و در ان عوض کنند و پیدا نباشد الا در تن آن زیاده کند و نشارهٔ چوب وی چون بیاشامند
کرم از شکم بیرون آورد و عقوقی که در وی موجود است **سانقه** پرشاوشانست و گفته شد **ساساد کشت** بزر انجره
است و گفته شد **سام ابرص** مرار خوانند صاحب جامع گوید وزغ است و سهو کرده است و وزغ سم مهلک است و سام
ابرص مودی بپشت و بشیرازی مارنک خوانند و باصفهانی مالوالی و طبیعت آن گرم و خشکست و بهترین آن بود که در
بستانها بود و چون بشکافند و بر گزندگی عقرب نهند درد ساکن کند و گویند چون خشک کنند و با زیت بیامیزند و طلا
کنند موی بر سر کل برویاند و بول وی و خون وی فتق کودکان را بغایت سودمند بود و چون بپزند و در آن بنشینند
و همچنین بول وی و خون وی با قدری مسک در سوراخ قضیب کودکان چکانند بغایت فتق را سودمند بود و جگر وی
چون بر سوراخ دندان نهند درد ساکن کند و چون بکوبند و بر موضع سهام نهند بیرون آورد **سالیوس** شا
لیوس است و سیسالیوس نیز گویند و گفته شود انشاء الله **ساطل** شاطل گویند و شاتل نیز خوانند و گفته شود
انشاء الله **ساطریون** سوفطیونست و گفته شود **سام هندو** نوعی از عظایات است و چهار پای دارد و در دکان شود در
بسیار بود و دنب وی کوتاه بود و آن بزرگتر و پهن تر از سام ابرص بود و گردن وی باریک بود و لون وی ابلق بود از
سیاه و زرد و گویند چون در آتش اندازند نسوزد و اکثر سر دنب آن سیاه بود و گویند که سنگ چون بوی زنند [illegible]
و از جملهٔ سموم قتاله است مانند ذراریح و معالجهٔ وی مانند معالجه ذراریح باشد و علامات کسی که آن خورده بود درد
درد معده سخت بود و ورم شکم و کزاز و احتباس بول و ورم زبان و زایل شدن عقل و لون اندام سیاه گردد مانند
بادنجان و منفعت وی در باب حا در حرذون گفته شد **ساق البقر** چون بسوزانند و بکوبند و بیاشامند نافع
جهت خون شکم رفتن **سپستان** مخاط و مخیطا گویند و منع سپستان اطبا الکلبه و بعربی دبق خوانند و بهترین آن
بحرینی بود که تازه و فربه و صمغی بود و طبیعت آن معتدل بود و گویند سرد بود و گویند گرم و تر بود و نافع بود جهت

سرفه که از گرمی و خشکی بود و سینه و حلق را نرم کرداند و شکم براند و تشنگی بنشاند و مسهل سودا بود و خفقی بدن بود
و مقوی باه و امعا را از اخلاط بد پاک کرداند و وراد و نیه مسهله نیکو بود و مفلح و تنهای گرم که سبب بی چون یاصفرا بود
و انچه از بلغم شور بود و سوددهد و مقدار مستعمل از وی سی عدد بود لیکن غذا اندک دهد و مولد بلغم بود و گویند مضر
بجگر و مصلح آن آب عناب بود **سبج** صاحب جامع گوید سنگیت سیاه براق که از هند و ستان آورند و صاحب
منهاج گوید آن چیز نیست بلکه سنگیت مانند گوهر بادر جرح لیکن سیاه و براق بود و مولف گوید آن دو نوعست یکنوع
از در بند و قبچاق آورند و آن آنست که بمرور ایام منجمد می گردد و سبج میشود و بتابید شده بود و یکنوع از جیلان آرند
و آن کانی بود و بهترین وی دربندی بود و بپارسی شبه گویند و شبرنگ گویند و بشیرازی شوق گویند و طبیعت آن سرد و خشک
است و شریف گوید در خواص وی که هر که آنرا با خود دارد از چشم بد ایمن باشد و اگر از جهت درد سر از سر بیاویزند درد
سر زایل کند و مجربست و ارسطوطالیس گوید کسانی که مسن باشند و در چشم ایشان ضعفی باشد مانند خیالی یا مانند
مگسیها چون ار چیزی برابر چشم ایشان پدید می گردد آینه ازوی بسازند و بر ابر نظر خود دارند و منظور نظر خود کرداند
آن زحمت زایل کرده و از نزول آب ایمن باشند و میل آن در چشم کشیدن روشنائی بیفزاید و قوة باصره بدهد **سبع الارض**
شعر الجن است و کزبرة البیر نیز گویند و آن پرسیاوشانست و گفته شد **سبع النعرا** گویند افتیمونست و گفته شده است
سجلاط یاسمین است و گفته شود **سحیوس** خلال مامونی گویند و آن اذخر است و گفته شد **سدی** بلغت
اهل مدینه خلال است و گفته شد **سدوس** نیلج است و گفته شود انشاء الله **سدر** بپارسی کنار گویند و آن دو نوعست
یکنوع خار دارد و آنرا ضال گویند و انچه خار ندارد عبری خوانند و در سبق گفته شود انشاء الله و بهترین آن بود که ورق
وی سبز و پهن بود و طبیعت آن گرم و خشکست دخانی و بغایت قابض بود و صاحب منهاج گوید صمغ وی جرب زایل
کند و موی را سرخ کرداند و ملین ورم بود و محلل بود اسحق گوید و دم ازوی مقوی امعا بود و مضر بود بسر و مصلح آن انگبین
بود **سذاب** فیجن خوانند و بپارسی نیز گویند و آن بستانی و بری بود و جبلی بود بهترین آن بستانی بود بیشتر نیز بوی که
نزدیک درخت انجیر رسته باشد و طبیعت انچه تر بود گرم و خشک بود در دوم و خشک آن گرم و خشک است در سیوم
و بستانی مقطع و محلل بود اخلاط غلیظ لزج بود و بهق زایل کند و ثالیل و جوز بخانید بوی با سیر و پیاز قطع کند و
محلل خیار ز بود و چون بر آن ضماد کنند و فالج و عرق النسا و درد مفاصل خوردن و ضماد کردن سود مند بود و صداع

رطمی/

مزمن با سویق ضماد کنند بر پیشانی جهت رعاف سود مند بود و خوردن ورق وی تنها یا با انجیر خشک و گردکان دفع سموم
قتاله بکند و موافق ضرر جانوران بود و چون با شبت خشک بپزند و بیاشامند مغص را ساکن کند و چون استعمال
کنند چنانچه ذکر رفت دفع سموم و درد پهلو و درد سینه و دشخواری نفس و سرفه و ورم گرم که عارض شود در
شش و عرق النسا و درد مفاصل را نافع بود و چون با زیت بپزند و بدان حقنه کنند نفخ معا که آنرا قولون گویند و
نفخ رحم و نفخ معا مستقیم را نافع بود و چون سحق کنند و با عسل لسرشند و بر فرج زنان تا مقعد بمالند سود مند بود
درد رحم که از اختناق بود و چون با زیت بجوشانند و بیاشامند کرم را بکشد و چون با نمک بود و غیر نمک روشنائی
چشم زیادت کند و در چشم کشیده همین عمل و سبیل دهد و چون استعمال کنند بسرکه در و دهن گل صداع را سود مند بود
و چون سحق کنند و در بینی دمند خون باز دارد و چون با نطرون ابیض سفید راندان بشویند صحت یابد و با انجیر
بر استسقاء لحمی ضماد کنند سود مند بود و چون ضماد کنند با ورق غار نافع بود جهت ورم گرم که در انثیین عارض
شود و چون با شبت و عسل بر قوبا بمالند سود مند بود و عصاره وی چون در پوست انار گرم کنند و در گوش
چکانند جهت درد گوش نافع بود و چون با آب رازیانه و عسل بیامیزند و در چشم کنند ضعف چشم را نافع بود و اگر
با سرکه و اسفیداج و روغن گل بر حمره و نمله و رشیها تر که در سر بود بمالند نیکو بود و شریف گوید فالج و رعشه و تشنج
را نافع بود و چون هر روز یک درم ازوی بیاشامند و اگر از آب طبیخ وی مقدار سکرجه با بیست درم عسل بیاشامند فواق
را زایل کند و مجربست و اگر بیاشامند یا ضماد کنند جهت گزندگی عقرب و مار و رتیلا و سگ دیوانه بغایت سود مند بود
و وی دافع زهرها بود و روفس گوید منع آبستنی کند و طبری گوید تخم وی چون بکوبند و یک درم تا دو درم بیاشامند
با عسل یا سکنجبین بغایت نافع بود جهت فواق که از بلغم و سردی بود در معده پیدا شود و بغایت صرع و کابوس را
سود مند بود و چون بیاشامند قولنج ریحی را سود مند بود و چون بپزند و بر مثانه تکمید کنند عسر البول را نافع بود و اسحق
بن عمران گوید چون سحق کنند بغایت پوست سذاب جبلی را و طلا کنند بر موضع داء الثعلب زایل کند اگر چه کهن شده باشد
و عصاره سذاب جبلی و اصل وی با موم بیامیزند و بر موضع داء الثعلب نهند موی بر رویاند و هیچ معالجه نیکوتر از این
نبود و اگر آب ورق بستانی بر اندرون بینی بچکانند و طلا کنند سود مند بود جهت صرع کودکان که از ام الصبیان خوانند و سذاب
منی را خشک کند و مقطع شهوة باه بود و مضر بود بچشم بسیار خوردن وی و مصدع و مولد شقیقه بود و مصلح آن

انیسون بود و مقدار مستعمل از بستانی نعناع و نودنج بود و گویند سیسنبر بری چون بکوبند و بر عضوی ضماد کنند در می
گرم حادث که شود و از خوردن وی حرقتی و التهابی سخت پیدا شود و مداوای وی بقی کنند و آنچه در مداوای دفلی
گفته شد سرمق سرمج نیز گویند و آن قطف است و گفته شود ان شاء الله سرنقون اسرنقونست و آن زنجفر سوخته
است و گفته شد صفت زنجفر سرخس چیلدار و دوجان و سغبر و کیلکان گویند و بیونانی بطارس خوانند و بلفظی
دیگر فلحون و آن نر و ماده بود و قوة هر دو مانند یکدیگر بود و بهترین آن بود که سیاه و بزرگ بود و چون بشکنند اندرونی
وی فستقی بود و طبیعت وی گرم و خشک بود در دوم و کرم کدو دانه و کرمهای دیگر بکشد و بیرون آورد و جالینوس
گوید چهار درم از وی با ماء العسل بیاشامند حب القرع بکشد و بچه مرده بیرون آورد و زنده بکشد و چون بر جراحتها
تر افشانند خشک گرداند بغایت و دیسقوریدوس گوید چهار درم از وی با شراب بیاشامند حب القرع را بیرون آورد و اولی آن
بود که پیش از آن سیر خشک بخورد و اگر سه م با شراب بیاشامند کرم دراز بیرون آورد و روفس گوید ریشی گرده و مثانه را
نافع بود و عرق النسا و نقرس و درد مفاصل را سودمند بود و چون با عسل بیاشامند صاحب منهاج گوید شربتی از
وی دو م بود و این مقدار بباید و بیانی که قاتلات در وی بود خلط کنند عمل کند والا نکند و گویند مضر بود بگرده و مصلح وی
سیح ارمنی بود و گویند بدل وی تخم سنبرم بود و گویند مصلح وی شاهبلوط است و شکر سفید و بدل آن سیح ارمنی
سراد خلال است و گفته شد سرساد بنجنکشت است و گفته شد سرطان نهری بهترین خرچنگ جوئی آن بود که
بزرگ بود و در آبهای شیرین باشند طبیعت وی سرد و تر بود مسلول را سودمند بود خصوص بشیر خر و چون [illegible] هضم شود
غذا بسیار دهد و خاکستر وی شقاق پایها که از سرما بود سود دهد و کلف و بهق زایل کند و گزندگی سگ دیوانه را که
استعمال کردن در غایت کمال سودمند بود و اگر با جنطیانا کنند بود شاید کند و یک جزو جنطیانا با پنج جزو خاکستر
وی ده جزو و اگر با عسل استعمال کنند همین عمل کند و گزندگی عقرب و رتیلا خوردن و ضماد کردن سودمند بود و تحلیل
اورام حاسیه بود و چون بروی نهند و خاکستر وی شقاق مقعد را نافع بود و سرطان جز خام بکوبند و سحق کنند
و با شیر خر بیاشامند گزندگی جانوران او عقرب و رتیلا را سودمند بود و چون بپزند و بخورند و مرق آن بیاشامند قرحه
شش را سودمند بود و چون بکوبند با بادرنج و نزدیک عقرب برند عقرب بمیرد و شریف گوید اگر بیاشامند با شراب
سفید اسر البول را نافع بود و سنگ بریزاند و بیرون آورد و چون بپزند با بادیانه و کرفس و صافی کنند و آب آن بیاشامند

مقدار سی م بول و حیض براند و اگر مخالف خام سحق کنند و با آب بشویند و غرغره کنند مقدار سکره خناق و وجع
لوزتین را سود دهد و ساکن گرداند و اگر چشم وی چادیر بندند بر کسی که تب غب داشته باشد شفا یابد و بصری گوید گوشت
سرطان بصری و حرق وی باه را برانگیزاند و مسلول را سودمند بود و گویند چون با حشیش شعیر بپزند سودمند
جهته ابتدا سل که از خشکی سینه و شش بود و شیخ الرئیس گوید دشخوار هضم شود و غذا بسیار دهد و مصلح وی آن بود که
با ماش بپزند و بختنی نیک و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی گل قبرسی بود و بدل سرطان خشک بوزن آن صدف
بود و ابن زهر گوید اگر بپزند سرطانات بشبت و ملسوع بمرق آن غرغره کنند صحت یابد و اگر پای سرطانات بیاویزند
از درخت میوه دار میوه آن مجموع بیفتد بی علتی و اگر بسوزانند و طلا کنند بر پستان کسی که سرطان داشته باشد شفا یابد
و مولف گوید صفت غسل وی چنان است که پایهای وی جدا زنند و شکم وی بشکافند و بخاکستر چوب رز و نمک بشویند
و بعد از آن بپزند با ماش یا با جو مسلول را سودمند بود و صفت سوختن وی چنانست که دیگی مسین سرخ بر سر
آتش نهند و سرطان زنده در آن نهند و آتش برافروزند تا سوخته گردد مانند خاکستر و باید که در تابستان بود بعد از
طلوع شعری عبور چون آفتاب در اسد بود و قمر بهشتند و شب گذشته باشد سرطان بحری نوعی از خرچنگ
دریائی بحری بود همه اعضای وی محرق وی الطف محرقات بود و صفت سوختن وی آنست که در کوزه نو کنند و در
گل حکمت گیرند و یکشبانروز در تنور نهند و بردارند و آن سرد و خشک بود در درجه سیوم سوخته وی چون سحق کنند
و بدان سنون سازند دندان را جلا دهد و کلف و نمش و ریشهای چشم زایل گرداند و نشف رطوبات از طبقات وی بکند
و تقویت طبقات و عضلات و اعصاب چشم بکند و روشنائی بیفزاید و در کحلها مستعمل کنند جهة جرب چشم و ناخنه آن و
نوعی از سرطان هست که در دریای چین چون از دریا بیرون آورند و اثر هوا بوی می رسد صلب گردد مانند سنگ
سرطان هندی سرد و تر بود و گویند خشک مسلول را نافع بود و باه را زیاده کند و سرطان بشیرازی کلنجک
خوانند والله اعلم سرجینوس شیطرج است و گفته شد سراج القطرب سراج القطرب نیز گویند
و صاحب منهاج گوید آن حزم است و آن نباتیست نزدیک بزوفا و مستعمل از وی تخم وی بود و بهترین آن تخم آن بود
و طبیعت آن گرم است در اول و خشک است در دوم قابض بود و قطع خون روان بکند و ریش را سود دهد
چون بدان احتقان کنند و صاحب جامع گوید سراج القطرب بیروح الوقاد است و شجرة الصنم نیز گویند

و بعضی گویند شجره سلیمن بن داود علیهما السلام است و گویند شجره ذو القرنین الملک الاسکندر است و اقوال دیگر بسیار آورده است
و خود نیز گفته است که آن ادافیتوس است که آنرا حدقی گویند و قول رازی آورده است که آن نباتیست که لوسیماخیوس
گویند و دیگر گفته است که آنرا یونانی لخینس گویند و قول غافقی آورده است که آن نباتیست که در میان کتان روید و شکوفه
وی مانند گل سرخ بود و اصل وی مانند جوزی بود و قول شریف آورده است که نباتیست که در شب مانند شعله آتش بود
چون تر بود و چون خشک شود فعل وی باطل گردد و قول دیگر آورده است بیخ سرو را در جایی نهاده که نهاده بود و آن شخص
از خواب بیدار شد مانند بوزی پیدا بود و چون برخاست بیخ سرو را دید و تا تر بود جنبان بود و چون خشک شد
فعلش باطل شد و فی الجمله اقوال مختلف بسیار آورده و تحقیق نکرده است که چیست و صاحب منهاج مطلقا گفته است
و آن خزم است و صفت بیروح در با گفته شود انشاء الله سرو در طبع وی حدتی و حرافتی و مرارتی و عفوصتی
و حرارتی بود و طبیعت آن معتدل است در گرمی و خشکست در دوم و گویند سرد است و ورق وی محلل و قابض بود
خون را قطع کند و چون بکوبند و با سرکه بیامیزند موی را سیاه کند و چون ضماد کنند تنها یا با سویق جو بر حمره و نمله
و ورمهای گرم که در چشم بود نافع باشد و چون با موم و زیت شیرین بیامیزند و بر مقعد نهند مقوی وی بود
و طبیخ وی با سرکه درد دندان را سود مند بود و خاکستر وی چون بر سوختگی آتش افشانند و همه ریشهای تر را سود دهد
و ورق وی و چوب وی و جوز وی چون دود کنند پشه بگریزد و دقاق آن بر فتق ضماد کردن سود دهد
و منفعت جوز وی در جیم گفته شد و از آن علکی وی در کاف گفته شود انشاء الله و بدل وی نیم وزن وی پوست
انار بود و بوزن آن انزروت سرخ سرو جبلی ۶۶ سست و در عین گفته شود سرنج اسرنج گویند
آن اسفیداج سوخته است و قوه وی نزدیک است بشادنه بلکه بقوه تر از وی بود و طبیعت آن سرد
و خشک و قابض بود و چون با پیه یا آب لسان الحمل حقنه کنند قرحه امعا را سود دهد و اگر با زیت بپزند تا چون
مرهم شود و گوشت در جراحتها برویاند و پاک گرداند از گوشت مرده و خون را باز دارد و در مرهم جهة سوختگی آتش
استعمال کردن نافع بود سسالیوس سسالی گویند و سساسالیوس هم خوانند و طرطلوق نیز گویند و آن الجذان
رومی است و کاشم رومی نیز میگویند و مانند الجذان بود لیکن دراز تر از وی بود اندکی و بغایت سفید بود انجره دگا
بود و بهترین آن رومیست که ورق آن کوچک بود و بیخ آن خوشبوی و صمغ آن حلتیت طیب بود و تخم آن کاشم

گویند و سیسالیوس هم گویند و طبیعت آن گرم و خشکست در دوم محلل و ملطف بود و دردهای اندرونی را ساکن گرداند
و بلغم بسته بگدازاند و گویند چون چارپایان بیاشامند نتایج ایشان زیاده شود و چون با شراب بیاشامند منع ضرر رتیلا
بکند و درد سرفها و درد پشت را سود دهد و مصروع را بغایت مفید بود و معتاد مستعمل از وی بکام بود در بو و ضیق النفس
و سعال مزمن را نافع بود خاصه تخم وی و بیخ وی چون با عسل بسرشند و لعوق کنند و دی معده را نیکو بود و مغص
ریحی را نافع بود و سده بگشاید و زائیدن آسان کند و حیوانات را و عسر البول و اختناق رحم و درد گرده و مثانه را
نافع بود و ریاح خاصره و حالبین را سود دهد و گویند بدل وی جرد ل سفید بود و گویند الجذان و طبیعت
مثل آن و بسیار از وی مستعمل کردن مضعف جگر بود و مصلح وی عصاره زرشک بود سسطیون زرو فراست
و گفته شد سسعند عود بلبان است و گفته شود انشاء الله سطرونیون گویند سسج و مولف گوید آن نوعی از
ارکندش است و آنرا اذربو گویند و گفته شد در الف و اگر از آب بیخ وی دو نقطه در بینی چکانند درد دندان را
نافع بود و چون با جاوشیر و بیخ کبر بیاشامند سنگ بریزاند و با بول بیرون آورد و ورم سپرز بگدازاند و چون زن
بخود برگیرد بول براند و بچه بکشد محکم و چون با سویق و سرکه ضماد کنند بر جرب ریش شده نافع بود و دی عطسه
بود و اگر سحق کرده با عسل بیامیزند و سعوط کنند فضول بلغمی از سر بکشد تا بدهن و طبیعت وی گرم و خشک
بود نزدیک تا بیک درجه چهارم و بغایت معطس بود و در سفید کردن کتان و صوف بغایت نیکو بود و بپارسی
ازکلیم شوی و قصب شوی خوانند و در صفت عرطیثا نیز گفته شود انشاء الله و شیرازی آنرا چوبک اشنان
گویند و بدل آن در الف گفته شد سطراطیوطس نباتیست که بر اینج نیست و بر روی آب پیدا شود و
ورق وی مانند ورق بادرنجبویه است کوچکتر و از نعناع بزرگتر طبیعت وی سرد و تر بود و چون بیاشامند
خون که از گرده آید ببندد و چون با سرکه ضماد کنند منع ورم از جراحتها بکند و حمره و ورمهای بلغمی را نافع بود و با اهـ
سطرک سطواک نیز گویند و آن زد بنادا است و گفته شد سطاح هر نباتی که بر روی زمین گسترده بود آنرا
سطاح گویند چون خرشا و امثال آن سطرکا اصطرک و اسطرک نیز گویند و گفته شد سعاریون ترسعاریون
گویند بپارسی برابران خوانند و آن گیاهیست طبیعت آن گرم و تر بود در دوم سرد گویند از اندرون بکوبند و بر آن
نهند دیر گزندگی عقرب ضماد کردن سود مند بود سطاخیس نباتیست که در کوهها و سنگستانها روید و زمینهای خشک

و مانند فراسیون بود درازتر از وی و ورق وی کوچکتر از ورق فراسیون بود و بسیار خوشبوی تر و قصبان
وی سفید بود و ورق و قصبان فراسیون زرد بود و طبیعت وی گرم بود در سیوم بول و حیض براند و بچه
فاسد کند و مشیمه بیرون آورد و مره سودا پاک کند و مالیخولیا و جمیع مرضهای سوداوی را پاک کند و مقوی قلب بود
و نفس و بیخوابی را زایل کند و گزندگی سگ دیوانه را سود دهد و چون در زیت بجوشانند درد دندان را نافع بود و اندر
اندلسی بقاره خوانند **سطیوس** جلنار است و گفته شد **سعد** انواع است بهترین آن کوفی بود و فربه خوشبوی بستانی
سفید و بعد از آن هندی هم اگر سفید بود و باید که چون سیاهی از وی بخراشند سفید بود و فربه بود و در شیراز یک نوع هست
که آنرا سعد ریگی خوانند و در میان ریگ و در میان گل روید بر کنار رودخانها بود و آن نوع اگرچه کوچک بود تا اندک
وی بغایت سفید و خوشبوی بود و آن نوع که از هندی که اندرون وی سفید بود سعد را بتری تبلاق خوانند و قراره
م سعد است و طبیعت وی گرمست در اول و خشکست در دوم مسخن و مجفف بود بی آنکه بگزد و در وی قبضی بود بوی او را
نیکو گرداند و بوی دهان خوش کند و چون سحق کرده استعمال کنند آکله را زایل کند و ریشها که مشکل بود علاج سود دهد
و ریش دهن را زایل کند و ریشی معده و سنگ بریزاند و بول و حیض براند و گند منی و دهن و قلاع و استرخا
لثه را بغایت نافع بود و حفظ بیفزاید و مسخن معده بود و جگر و تقطیر البول و ضعف مثانه و گزنده و سردی رحم
تبهای کهنه و بواسیر را عظیم نافع بود و دندان را سود دهد و اعصاب را قوة دهد و قطع قی بکند خوردن و ضماد
کردن و چون با زفت بیامیزند و اطلاکه بر سر کودکان بود سود دهد و مقدار مستعمل از وی یک درم بود و در وی قوة کامله
بود کرمهای دراز و حب القرع بیرون آورد و چون با شراب بپزند و مقدار درم از آن شراب بیاشامند ... بود
بسرفه و حلق و مصلح وی آن بود که با قند یا صندل بیامیزند و اسحق گوید مضر بود ... و مصلح وی انیسون بود و سعد ...
خون بود و بسیار خوردن وی جذام آورد و نوعی از سعد هندی که بزنجبیل ماند و چون بخایند برنگ زعفران ماند و چون
بر پوست لطوخ کنند در زمان پوست بسترد **سعد** برخسی است و گفته شد **سغبین** و صغبین نیز گویند و آن
سکبینج است و گفته شود **سفرجل** بپارسی بهی گویند و به گویند و بیونانی قود و نیا میلا خوانند بهترین وی بزرگ
رسیده بود و طبیعت آن سرد بود در آخر درجه اول و گویند در آخر درجه دوم و گویند در سیوم و شیرین وی سردتر بود
و گویند معتدل بود در گرمی و سردی و ترش قابضتر بود که شیرین و شیرین بول براند و ترش مقوی و قابض بود و

و گل وی همچنین که سفرجل منع سیلان فضول بکند و عصاره وی نافع بود جهة انتصاب نفس و ربو و
منع نفث دم بکند و قی و خمار را نیکو بود و تشنگی بنشاند و مقوی معده بود و آب وی فاضلتر از جرم وی بود در
تقویة معده و بول براند و آنچه بعسل بپخته باشند ادرار در وی زیادت بود و ذوسنطاریا را سود دهد و چون
رفتن باز دارد و نافع بود جهة حرقة بول چون عصاره وی در سوراخ قضیب چکانند و اگر بر سر طعام خورند شکم
براند بقوة عصر و اگر بسیار خورده باشند طعام هضم نشده بیرون آورد و اگر پیش از طعام بود شکم ببندد و بطبیخ
وی حقنه کردن شقاق مقعد و رحم را سودمند بود و بوییدن وی مقوی دل و دماغ بود و قطع غثیان و قی بکند
و چون بسیار بخورند در اعصاب و قولنج و مغص تولد کند و آنچه نارسیده بود ... زود هضم بود و مصلح وی
رطب العسل بود **سفند اسفید** خردل سفید است و گفته شد **سقاردیکوس** نوعی از بیاذریه است و طبیعت
آن گرم و خشکست و مسهل بود و خام خوردن و پخته خورند **سفندولیون** کمون بریست و گفته شود **سقن** بپارسی
سیلان گویند و آن عسل رطب بود و بعربی دبس گویند و گفته شد **سقولوقندریون** اسقولوقندریون گویند و گفته
شد در الف صفت آن اما منفعت وی اینجا گفته شود و بیونانی اسقلینس خوانند و سقلینون گویند و ایعون
نیز گویند و قطار نعامم خوانند و مولف گوید بشیرازی زنگی دارد خوانند و نباتی صحرای بود مشابه بگزره البیر
و طبیعت آن گرمست در اول و خشکست در دوم و گویند معتدلست در گرمی و خشکی و وی لطیف و محلل بود
و عظیم جهة سپرز نافع بود بسرکه بپزند یا با سکنجبین و چهل روز بیاشامند و فواق و یرقان را سود دهد و
سنگ گرده و مثانه بریزاند و مقدار مستعمل از وی دو درم بود و دیسقوریدوس گوید نسیان و فالج و لقوه و وسواس
سوداوی را نافع بود و صرع هم و ذولس گوید صلابت سپرز و غلظ را سودمند بود و بار دیگر گفته سعوط
کردن فالج و لقوه و سکته را نافع بود و گویند چون از بیاذریه منع آبستنی بکند و اگر با سپرز استر بود نیکوتر بود
و وی مضر بود به دل و معده و مصلح وی مصطکی بود و مضر بود بمثانه و مصلح وی عسل بود و بدل آن کادریوس
است و گویند بوزن آن پیچ گیر و نیم وزن آن تخم کرفس **سقمونیا** محموده گویند و آن عصاره گیاهی است
از یتوعات که برگ آن بلبلاب ماند و درازی نبات وی سه گز تا چهار بود و شاخهای بسیار از یک بیخ
بود و گل وی سفید بود و بهترین آن بود که صافی و سبک و متخلخل بود و بلون ابریشم بود و چون در دست بمالند

خرد شود و سفید بود و در آب زود حل شود و چون حل شود مانند شیر بود و آن انطاکی بود و آنچه سیاه بود و زرد
که سخت بود و بر سر انگشت خرد نشود آن نوع بد بود تا در میان سیب و به مشوی نکنند نشاید که استعمال کنند و مشوی
کردن وی چنانست که در کیسهٔ کتان کنند و به یا سیب را اندرون خالی کنند و در میان آن نهند و سر آن باز
جای نهند و بچوبکی محکم کنند و در میان خمیر گیرند و در تنوری که آتش آهسته باشد نهند و رها کنند تا پخته شود و
و بعد از آن بیرون آورند و در سایه خشک کنند و بعد از آن استعمال کنند و طبیعت آن گرم و خشکست در سیوم و گویند
در دوم و حرارت وی در زیادت از یبوست بود بر برص و بهق و کلف طلا کردن سودمند بود و محلل
جراحات بود چون با عسل بر آن طلا کنند و چون در سرکه کهن شده با سرکه در دهن گل طلا کردن نافع بود و مجرب
و سقمونیا مسهل صفرا بود و شربتی از وی از تسوجی تا دو دانگ بود بحسب مزاج و هوا و با ادویه از تسوجی تا دانگی
بود و در گزندگی عقرب طلا کردن و خوردن سودمند بود و وی مضر بود باحشا و معده و جگر و دل و کرب و غثیان و
تشنگی آورد و اشتهای طعام ببرد و مصلح وی آن بود که با کثیرا و انیسون و دوقو و دانه ستد و روغن بادام و غیرین
ممزوج کنند بوزن آن و چون بیاشامند از وی مقدار بسیار و آن یک درم بود در اول و اسهال کند بعد از آنکه کرب
و غثیان آورد و عرق سرد و اسهال بافراط آورد باشد که بکشند و اگر زن بخود بر گیرد بچه بکشند و دو درم از وی کشنده بود
و شریف گوید یک جزو از وی با دو جزو ترید با شیر تازه بیاشامند کرم بزرگ و خرد بیرون آورد و مجرب است و اصل
نبات وی چون با سرکه بپزند و نیک بکوبند و با آرد جو بر عرق النسا ضماد کنند نافع بود و در رطوبت بیخ وی چون در پشم
پاره بخود بر گیرند بچه بکشند و چون با عسل و زیت بیامیزند و بر جراحات بنهند بیند... و چون با سرکه بپزند
و بر جرب ریشی شده بمالند سودمند بود و بیخ وی بر برص بمالند نافع بود بغایت و مداوای کسی که سقمونیا بسیار خورده
باشد بدوغ و سویق تفاح و رب سفرجل و رب سماق بود بپاس کنند و صاحب منهاج گوید گویند بدل وی خربق بود
و گویند سه وزن آن و مؤلف گوید هیچ ادویه عمل وی نکند و بدل وی نبود در مسهل صفرا چندانکه امتحان کنند و قوة
سقمونیا تا سی سال باقی بود **شقاقل** اشقاقل است و گفته شد **سقوردیون** ثوم بری است و از اسقوردیون
نیز گویند و گفته و سقردیون نیز گویند و گفته شود انشاء الله طبیعت وی گرم و خشکست در چهارم ملطف و مفتح
جراحتهای عظیم بد خبیثت باصلاح آورد و فسخ عضله را نیکو بود و باقی منفعت آن در شین گفته شود انشاء الله

سقنقور ورل مائی است و سقنقس نیز گویند و گویند از نسل تمساح است و آن چنانست که نهنگ بر کنار
رود نیل خانه می‌نهند و بچه بر می‌آورد هر چه در آب می‌افتد نهنگ بود و آنچه در ریگ می‌ماند سقنقور بود و وی هم
در آب و هم در خشکی تواند زیست و وی از نر و ماده نیز متولد میشود و صاحب جامع گوید گرفتن وی بیشتر در جبله
زمستان بود در شدت سرما از آب بیرون آید و روی به بیابان نهد و صیاد بدو رسد و صید کند و این قول خاصه
صاحب جامع است و هو نقل را ازین جمع میکند که سقنقور در رمل کنار نیل باشد بیشتر در صعید در رمل و در دست
نیل می‌رود و بدان سبب ویرا ورل مائی خوانند و ورل از بهر آن خوانند که مانند ورل است و مائی از بهر آن خوانند
که در آب می‌رود و فرق میان ورل و سقنقور آنست که سقنقور در نیل و نزدیکی آن بود و ورل در بیابانها و
سر ورل پهن بود و سر سقنقور باریک و کشیده باشد و رنگ ورل زرد بود که بسرخی و تیرگی مایل بود و پوست وی
خشن بود و رنگ سقنقور ابلق بود از زرد و سیاه و سفید و سبز و پوست وی املس بود و محمد بن احمد التمیمی
در کتاب مرشد گوید که نر سقنقور دو قضیب داشته باشد و ماده وی دو فرج و مؤلف گوید یکی سقنقور دیدم
نر که قضیب وی سرش دو شاخ بود اما بن آن یکی بود و نر آن دو خصیه دارد مانند خصیه خروس بقدر آن
هم بود و هم در موضع آن بود که از آن خروس و ماده وی بالای بیست بیضه در رمل دفن کند و حرارت آفتاب
تمام شود و بچه بیرون آورد و این مؤلف گوید از مولانا حکیم الدین اسمعیل علیه الرحمة استماع افتاد که ماهی گیران نیل
باز پس رفت در یک کنار نیل بسیار میکشتند سقنقور در انجامی یابند و میگیرند و غذای وی در آب ماهی بود و در
بیابان عضایات و غیر آن و صاحب جامع گوید از اهل صعید شنیدم و در بعضی کتب خواص یافتم که چون سقنقور
بصیاد رسید و عضوی از آن صیاد بگزید طلب آب کند اگر آب یافت در آب رفت و اگر نه در بول خود
غلطید صیاد مرد در حال و سقنقور سالم ماند و اگر صیاد پیش از وی در آب رسید در رفت یا در بول خود
غلطید سقنقور در قفا افتد و مرد در حال و صیاد سالم ماند و این از خواص عجیب است و اختیار در وی آنکه
وی نر بود که در وقت بهار صید کنند در موسم هیجان ایشان و بهترین اعضای وی ناف گرد بر گرد آن و بیخ ذنب
و پیه آن بود و گوشت که بر شانه بود و هم نیک بود و نمک وی بهترین آن بود که از موازی ناف برگیرند که
قوة ناف دارد و پیه با وی بود و نمک وی باید که سیاهی بود که بسرخی زند و به هم سفید بود و اگر سفید

وبریان بود و نمک مکرر بود و سقنقور چون تازه بود گرم و تر بود در دوم و چون نمکسود کنند و خشک کرده حرارت
وی زیادت شود و رطوبت کمتر و صاحب منهاج گوید گرم بود در دوم و خشک بود در اول و موافق کسانی که مزاج
ایشان سرد و تر بود و کسانی که مزاج ایشان گرم و خشک بود موافق نبود بلکه مضر بود و اگر تنها استعمال کنند فعل وی
اقوی بود از آنچه در مرکبات مستعمل کنند و شربتی از گوشت وی از یک مثقال تا سه مثقال بود و بحسب مزاج کسی که مستعمل کند و سن
وی و شهر وی و وقت استعمال تا در کدام فصل بود و اولی آن بود که تنها استعمال خواهند کرد مسحوق کنند و بر سر شراب کهن صافی
و یا بر سر ماء العسل پخته و یا بر سر نقیع زبیب شیرین و یا بر سر زرده تخم مرغ جوان نیمبرشت کنند و بیاشامند و همچنین نمک
وی در اطعمه یا جوی یکیم تا دو درم مستعمل بود و بحسب مزاج کسی که استعمال میکنند اگر بر زرده نیمبرشت میکنند تنها یا با تخم جرجیر سوده
بخورند از این شغل الغایت مفید بود و سقنقور سودمند بود جهت مرضهای عصبانی خاصه کسی که در مجامعت ضعفی و تقصیری بود
و منی بیفزاید و قوت شهوت بدهد خاصه سیه کرده وی و گویند چون بکوبند با شراب بیاشامند از حال کرده وی شهوت باه بجنبیتی را انگیزد که ساکن
نشود مگر چون مرق عدس یا عسل با تخم کاهو و آب بیاشامند ساکن شود و این مؤلف گوید این خاصیت در سقنقور تازه بود که
نمک کرده باشند و الا در سقنقور نمکسود که می آورند این خاصیت بدین درجه نیست و بدل وی بلبوس گویند خصی الثعلب بهمن بلخ و دل
و مؤلف گوید در ادویه باهی هندی آنکه امتحان کرده شد صحیح ادویه بخصی الثعلب نرسد خاصه چون با شراب بیاشامند و گویند
سقنقور در هندوستان نیز می باشد و در بحر قلزم نیز باشند و گویند در بلاد حبشه می باشد اما این نوع مشهور نیست و گویند بدل
وی خصی الثعلب و بوزن آن قصب کاو خشک کرده سوده و نیم وزن آن تخم گزر کنند **شکر** بپارسی شکر گویند و در منهاج
مراد از شکر آبلوج است و بهترین وی آنست که سفید و شفاف بود و از طرف هندوستان آورند و چینی و آنرا قند خام خوانند
و طبیعت وی گرم است در آخر درجه اول یا در اول دوم و تر است در میانه اول و چون کهن گردد میل بخشکی داشته باشد و وی
ملین بود و نافع بود معده بجلائی که در وی است و در جلا نزدیک بعسل بود و سکر سلیمانی در وی تلیین بیشتر بود و عسل قصب
تلیین در وی بیشتر بود که در فانیذ و عسل طبرزد تلیین در وی بیشتر بود که در عسل نخل و تلیین وی کمتر از تلیین عسل قصب
بود و سکر مصلح ریاحی بود که حادث شود در امعاء و بطن و محلل الطبیعت بود و مقوی معده و جگر و مقدار شربتی از وی
ده درم بود و اگر با روغن بادام شیرین بیاشامند منع قولنج بکند و کهنه وی سودمند بود جهت بلغمی که در معده بود و التهاب تشنگی
آورد و دوم وی در آمیزد از وی حاصل شود و صفرا برانگیزد و مصلح وی رمان مر بود و شریف گوید چون با روغن گاو بکوبند سفند

احتباس بول را سود دهد و مجرب است در این زحمت و چون ده درم از وی گداخته در حیصین روغن گاو تازه و نیم گرم بیاشامند
درد ناف و اندرون سود دهد و سینه و شش را نیکو بود و نرم گرداند خشونه مثانه زایل کند و موافق بود محرور و مبرود را
باعتدال که دارد و محتاج و مصلح نبود و سده بگشاید و گرده را نافع بود و اگر بخور کنند قطع زکام کند و سودمند بود جهة
جرب جفون چشم چون به پاره شکر حک کنند تا خون آلود شود و اگر احتیاج بود دیگر بار مکرر کنند و اگر درد از روی چشم
حک کنند سفیدی رقیق ببرد و چون بپزند و کف از وی بگیرند تشنگی بنشاند و اولی آن بود که کسی حرارت طبیعت داشته باشد
و هیچ امعاء از بسیار خوردن وی حذر کنند و گویند بدل وی الوی سیاه است و گویند مصلح آن به است و طباشیر و
بدل آن مویز خراسانی بود **سکر العشر** صاحب منهاج گوید صمغیست که از درخت عشر بیرون می آید در موضع گل
وی که خشک گردد و جمع میشود آنرا سکر العشر خوانند و نیز گویند طلیست که بر درخت عشر می افتد در خراسان و جمع میشود
چون ترنجبین باقی افتد بر خاری مانند پاره نمک و در وی حلاوتی بود و اندک عفوصتی و سفید بود و آنچه حجازی بود میل
بسیاهی داشته باشد و مؤلف گوید بر خار مانند مگسی بزرگ آشیانه می سازد و آن کرم در میان آشیان ماند و آن کرم را
بپارسی خرولک سغال خوانند و آشیانه را تیغال گویند و طبیعت وی معتدل است و میل بحرارت داشته باشد و نزدیک
مزاج سکر بود و وی لطیفتر از او بود و در وی رطوبتی بود و طبع نرم دارد و چون در چشم کشند سفیدی که در چشم بود زایل
کند و روشنی زیادت کند و شریف گوید سی و زمستان از وی بیاشامند هر روز ده درم به آب نیم گرم ربو و تنخواری نفس
سودمند بود و مجرب است و با لبن لقاح چون بیاشامند استسقا را نافع بود و معطش نبود مانند انواع سکر از بهر آنکه حلاوت
وی اندک است و وی معده و جگر و گرده و مثانه را نیکو بود **سکبینج** صمغ نباتیست که بشکل مانند قثا بود و صاحب
منهاج گوید نیکوترین وی آن بود که بیرون وی سفیدی زند و اندرون وی سرخی و تیز بوی بود و زود در آب حل شود
و اصفهانی بهتر بود و صاحب جامع گوید نیکوترین وی آن بود که صافی بود و بیرون وی سرخ بود و اندرون سفید و آنچه
رایحه وی متوسط بود میان رایحه حلتیت و قنه و حریف بود و طبیعت وی گرم و خشک در سیوم و ملطف
و محلل بود و فالج را نافع بود و مسهل ماده بود که در ورکین باشد و قولنج را نافع باشد و چون بیاشامند یا در حقنه
کنند و اوجاع بواسیر را سودمند بود و چون تنها بیاشامند سنگ گرده بگدازاند و مردی که در معده بود و رحم را
و امعاء را نافع بود و حیض و بول براند و بچه بکند و مسهل آب زرد بود و نشف تری معده بکند و بر کندگی عصب

و مار طلا کردن سودمند بود و چون سعوط کنند صرع را سود دهد و آنچه اصفهانی بود باه را زیادة کند و جگر نیکو بود و شیخ
الرئیس گوید سکبینج محلل صداع بارد بود و ریحی بود و مغص و استسقا را سود دهد خوردن و طلا کردن با سرکه و چون بگدازند
بر خنازیر و صلابت مفاصل و سلعه بگدازاند و ضماد کردن حدت سلی و شوک بکند و ورم کند و دانه و کرمهای دیگر بکشد و چون
بیاشامند و گویند نقرسی که سبب آن از سردی بود سود دهد و درد مفاصل را نافع بود و سینه را پاک گرداند بقوت و مسهل
بلغم لزج و رطوبات غلیظ بود و نقرس و عرق النسا که سبب آن از بلغم بود و درد پشت و بادهای غلیظ که در اندرون بود
و تاریکی چشم و غلظ اجفان را نافع بود و وی فاضلترین داروهای بود که جهة نزول آب استعمال کنند و چون در سرکه بگدازند
و در شعیره که بر پرده چشم بر آید بمالند زایل کند و شربتی از وی از یک درم تا یک درم و نشاید که بغیر از سرد مزاج با مرضهای سرد
استعمال کنند و عظیم سود فرنج و علتهای سرد را سود دارد و محروری مزاج را بغایت مضر بود و اگر با شراب بیاشامند گزندگی
جانوران زهردار را و زهرهای کشنده را نافع بود و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی با شش بود و صاحب تقویم گوید مضر بود
امعا را بود و مصلح آن مصطکی و انیسون بود و بدل وی قنه سفید بود و گویند نیم وزن آن جاوشیر و گویند بدل آن مقل
و صبر و اشق و جاوشیر است از هر یک ربع وزن آن و صاحب منهاج گوید که نوعی از قنه مستحیل می شود بسکبینج **سک**
اصلی وی صینی بود و آن عصاره آمله است و نوع دیگر مرکب بود از عفص و بلج ماننده رامک ترکیب کنند و بهترین وی
آن بود که بوی وی نیکو و خوشبوی بود و طبیعت وی گرم و خشک بود در دوم قابض بود و مقوی احشا و منع نزف بکند که از
رطوبات بود و شکم ببندد و چون بر شکم ضماد کنند مقوی اعضای اندرونی بود و باه را زیادت کند و سدد بکشاید و درد
مفاصل را نیکو بود و درد اعصاب و منع نزف بکند و درد دل را سود دهد و مقدار نیم مستعمل بود و بوئیدن وی بر گرم
صداع آورد و مصلح وی کافور بود **سک المسک** مرکب بود از رامک و فاغره و قلنجه و بسباسه و صندل و مقاصیر و سنبل
الطیب و عسل و در مرکبات گفته شود انشاء الله صنعت آن **سکسیجرجلا** غنطوس است و غاغاطیس
هم گویند و گفته شد **سکی دعلا** و ستقی و علا نیز گویند معنی آن بسریانی کثیر الارجل بود و آن بسفایج بود و گفته شد
سکسنبویه سنکسبویه است و سنجبویه نیز گویند و آن بزر سیسبان خوانند و حب الفقد هم گویند و گفته شد
صفت آن مکرر **سلق** دو نوع است یکنوع بپارسی هم سلق گویند و مشهور است و آنرا اسود خوانند و یکنوع
دیگر بپارسی چغندر گویند و بهترین آن شیرین بود و طبیعت آن گرم و خشک است در اول و گویند مرکب القوی بود

و گویند تر است در اول و در وی قوة بورقیه بود و ملطف و محلل بود و مفتح و در سیاه قبضی بود و در سفید جلا و تحلیل
کلف و داء الثعلب و خرانو و ثالیل را سودمند باشد چون آب وی طلا کنند و ورق وی پخته سوختگی آتش را نافع بود
و بر قوبا با عسل طلا کردن سود دهد و اگر با آب وی بمالند شپش بکشد و اگر آب وی در موم روغنی کنند و بر ورم
نهند ساکن کند و ریش بینی زایل کند و بر داء الثعلب طلا کردن موی برویاند و قولنج را سود دهد با مری و توابل
و در عشه را نافع بود و قطع بلغم بکند و آب پنج درم اگر در بینی مصروع چکانند و ادمان کنند اگر سبب نارجح شده
اخلاط لزج در دماغ بود بغایت نافع بود و زایل کند و آورده اند که چون آب ورق وی در خمر ریزند بعد از دو ساعة
سرکه گردد و اگر آب وی با ادویه مسهله بیاشامند بلغم بیرون آورد و اصحاب نقرس و مفاصل را سود دهد و چون در
ده درم آب نیم غاریقون در وی حل کنند و بیاشامند خلطهای غلیظ لزج بیرون آورد **سلق جبلی** سلق بریست
بیخ آن زفیرا ارمنی جلیو گویند و آن جلبتاق است بپارسی ازاردارو خوانند و ملتوت نیز گویند و طبیعت آن گرم و تر بود
بر نقرس و مفاصل ضماد کردن عظیم نافع بود جهة سرفه بلغمی با نبات سفوف ساختن بغایت نافع بود و مجرب است و بر عضوها
کوفته خورده باشند ضماد کردن با گلاب بغایت مفید بود و نافع **سلق الحمار** حار النهر است و گفته شد **سلق بری** سلیخه
است و آن نوعی از حماض است و گفته شد در باب حا **سلت** بپارسی جو برهنه گویند و بیونانی طراغیس و آن مانند گندم
بود بی پوست و در صفت شعیر گفته شود انشاء الله تعالی **سلیخه** قسیا خوانند و پوست درختیست که آن درخت را
سلیخه خوانند و سلیخ سلیخه بدان سبب گویند که وی از انواعست نیکوترین وی آن بود که سرخ رنگ بود و ستبر بود و در طعم
وی اندکی تلخی بود و عفوصتی تمام و چون بشکنند مانند ریوندچینی بود و قصبه وی دراز بود و سوراخ تنگ دارد و مانند
قرفه پیچیده بود و آنچه سیاه بود بد باشد و آنچه رقیق بود کسیلا بود که بقلب سلیخ گردد و صفت آن در کاف
گفته شود انشاء الله و گویند نوعی از سلیخه هست که ملتوی بود به دارصینی و آن نیکو بود و طبیعت سلیخه گرم و خشک است
در درجه سیوم محلل ریاح غلیظ بود و مقوی اعضا و حیض ببندد و بول براند و اگر با داروهای چشم خلط کنند تیزی
چشم زیادت کند و درد سینه و پهلوها که تولد کند از اخلاط لزج یا از ریاح غلیظ سودمند بود و مسهل نفث دم بود
و شربت وی جهت معده و جگر سودمند است و چون بخور کنند بدان رحم را پاک گرداند و رطوبت فاسد عفن
و بوی بد آن نیکو گرداند و چون با عسل بیامیزند و بر رطوبتی نهند که در وی باشد ببینند گزندگی افعی را نافع بود و چون

بپاشند و مجموع ورمهای گرم که عارض شود در اندرون و درد کرده را بغایت سود دهد و سده بگشاید و بچه زنده
و مرده بیفکند و مشیمه بیرون آورد و مقدار مستعمل از وی تا یکدرم بود و گویند مضر است باعصاب و مصلح وی کثیرا بود و بعضی
گویند بدل آن نیم وزن آن دارصینی بود **سلجم** شلجم است و گفته شود **سلیط** زیت است و گفته شد **سلخ**
الحیه پوست مار بود و نیکوترین آن پوست مار نر بود که لون آن سفید بود و دار بیا سیوس گوید سرد و خشک بود و
و بغایت مجفف بود اگر بشراب بپزند و در گوش چکانند درد گوش را عظیم سود مند بود و اگر بدان مضمضه کنند درد دندان را
نافع بود و در داروی چشم خلط کردن سود دهد و اگر بسوزانند و بر داء الثعلب لطوخ کنند موی برویاند و اگر مقدار
یکدرم از وی با سه خرما بسرشند و بمالند و بخورند ثالیل را زایل کند و اگر مقدار یکدرم پاره پاره کنند و با دوم آرد جو بسرشند
و در شیب آتش دفن کنند تا پخته گردد و بخورد صاحب بواسیر دهند خواه ظاهری و خواه باطنی بغایت سود دهد
و اگر در زیت بپزند و از ان موم روغنی سازند نافع بود جهة شقاق لبان و مقعد و چون در آتش بخور کنند
مار بگریزد از ان موضع و چون بر ورک زن حامله بندند آسان بزاید یا بچه در شکم وی مرده باشد هر کدام که باشد تجربست
و چون در زیت بجوشانند و در گوش چکانند درد گوش ساکن گرداند که از سردی بود و ریشی آن و ماده که ازان
روانه بود سود دهد و اگر در زیت اندازند چند روز در آفتاب گرم بیاویزند سود مند بود جهة غلظ اجفان
و در مصی و در بجا که در جفون پیدا شود و کحل کردن **سلوی** سمانی است و گفته شود انشاالله **سلور** جری خوانند و آن
ماهیست در نیل مصر و صفت آن هم درین باب در صفت سمک گفته شود **سلحفاة** بپارسی سنگپشت گویند و
بشیرازی لاکپشت گویند خون سنگپشت دریایی چون بپاشند بشراب و بشیر مایه خرگوش و کمون سود مند بود جهة
گزندگی جانوران و کسی که ضفدع اجامی خورده باشد و هر یتوع که خورده بود و زهره سنگپشت چون در بینی مصروع
چکانند نافع بود و چون لطوخ کنند خناق را نافع بود و جهة ریشهای بد که عارض شود در دهان کودکان و آنرا
قلاع گویند زایل کند و بیضه وی سرفه اطفال را نافع بود و سنگپشت دریایی اگر بسوزانند تا سفید گردد و با روغن
گاو سحق کنند و بر خنازیر طلا کنند و بر سرطان ریشی شده نهند چرک آن پاک کند و گوشت برویاند و دیگر عود مجموع
ریشها و سوختگی آتش زایل کند و شریف گوید سنگپشت سه نوع است بحری و نهری و بری و چون سنگپشت بحری را
بکشند و هر چه در شکم وی بود بیرون آورند و او را بسوزانند و خاکستر آن باندکی فلفل بیامیزند و با عسل

بسرشند و معلول را بامداد و شبانگاه مقدار ملعقه بدهند و ملعقه از معجون چهار ماه باشد و از ادویه دو
درم و نیم سود مند بود و ربو و لهث را و چون خون سنگپشت بحری با آرد جو و با عسل بسرشند و مانند فلفل
حبها سازند و مصروع از ان هر بامداد و هر شبانگاه بخورد عجایب سود مند بود و چون خون سنگپشت
در دست و پای بمالند نقرس و مفاصل را سود دهد خاصه چون بپای بمالند و چون پیه وی در تشنج و کزاز بمالند
سود دهد و گوشت وی چون بخورند همین عمل کند و خون وی چون با جند بید ستر حقنه کنند تشنج را بغایت
کال مفید بود و چون سنگپشت دریایی بسوزانند و خاکستر آن با سفیده تخم مرغ طلا کنند بر شقاق خاصه شقاق
پا بهار زایل کند و گویند چون سوخته وی بر دیگی که جوشان بود نهند از جوشش باز ایستد و گویند چون بیاویزند بر سر
مصروع صرع وی ساکن شود و صاحب فلاحه گوید اگر در موضعی تگرگ بسیار و زیان دهد بگیرند سنگپشتی را و از گونه
بر زمین بدارند و دستها و پایهای وی بر هوا بدارند و همچنان رها کنند دیگر تگرگ دران موضع نبارد و ماسرجویه
گوید نافع بود جهة سفیدی چشم و نزول آب و ابن زهر گوید زهره وی چون خشک کنند زهره وی و بعسل کرده
بزیده و باشند سحق کنند و در چشم کشند سود مند بود جهة نزول آب و گویند چون بپزند با آب و گوید که دکان را
که فتوع بود دران نشانند سود مند بود **سلانیون** درختیست که بالای وی از زمین مقدار سه گز
بر آمده باشد و گلی سرخ دارد و بعد از ان با دانه بمقدار گشنیزی و آن نباتی است عجیبی جهة گزندگی مار و جمیع
گزندگان زهر دار سود دهد و [illegible] چون بپاشند سینه و حلق را از خشونة پاک کند و آواز را نیکو بود **سلام**
بول بز کوهی است که بهنگام تهیج بر سنگ کرده باشد و سنگ سیاه شده مانند قیر بود و تنک و ذرا در ادویه استعمال کنند و
جهة جذام سود مند بود **سلمه** سرکه قبطیه است و گفته شود انشاالله **سماق** تتم خوانند و طمطم گویند و عرب
الدباغین گویند و نیکوترین وی تازه سرخ بود و طبیعت آن سرد بود در درجه دوم و گویند در اول و خشک بود در
سیوم و بغایت قابض بود و منع نزف بکند تا بحدی که بعضی گویند که اگر از خود بیاویزند همین عمل کند و
قوة ورق وی قابض تر بود مانند اقاقیا و طبیخ ورق وی موی را سیاه گرداند و بدان حقنه کردن قرحه
امعا را سود دهد خوردن و دران نشستن و اگر در گوش چکانند چرک که از گوش روانه بود ببندد و ورق
خشک وی چون با آب بپزند تا بقوام عسل آید مانند حضض بود در عمل و فعل و نمروی اگر همچنان کنند همین

سپیل و موافق بود و چون در طعام اندازند نافع بود جهت کسی که اسهال مزمن و قرحه امعا داشته باشند چون با آب
ضماد کنند منع حمره و ورم ارتخف سر بکند و چون با عسل بیامیزند خشونة اجفان را نافع بود و قطع سیلان رطوبات
سفید از رحم زنان بکند و بواسیر را زایل کند چون با فحم چوب بلوط سحق کرده بر بواسیر نهند و نقیع ثمر وی چون
بپزند تا غلیظ شود و فعل وی نیکوتر بود از فعل ثمر وی و صمغ وی چون در سوراخ دندان نهند درد ساکن گرداند
و چون بپزند و آب وی بر وی ریزند ورم بنشاند و رازی گوید چون سماق شرابی قابض بیاشامند قطع اسهال
بکند و نزف دم از رحم و کثرت بول را نافع بود و بعضی گویند اگر به بندند در صوف سرخ رنگ و بر کسی که خون
از وی روانه بود از هر عضو که باشد به بندند قطع خون بکند و ابن ماسویه گوید اشتهای طعام باز دید کند
بخصوصیتی که دارد و اسهال صفراوی که مزمن شده باشد سود مند بود و چون بجوشانند یا بدان صبغ کنند و اگر با گوشت
دراج یا مرغ بپزند شکم سخت دارد و اگر بر معده و شکم ضماد کنند همین سپیل و چون بریان کنند شکم زیادت بر بندد
و چون در کلاب خوی باشند و ان کلاب در چشم کنند سود مند بود در ابتدای درد چشم که از گرمی بود یا از ماده و معده
را قوة دهد و سویق وی شکم ببندد و معده را سود دهد و هیجان صفرا و اسهال آن و اسحق بن عمران گوید اگر در چشم
کشند از نقیع وی سلاق و سوزش چشم و خارش مژه را سود مند بود و اگر کسی که قی دایم کند و هیچ در معده قرار نگیرد
نه از طعام و نه از شراب سماق و کمون چون بکوبند جرینش و با آب سرد بیاشامند قی باز دارد و سماق دباغ معده
بود و مقوی آن و تشنگی بنشاند و غثیان صفراوی ساکن کند و هیچ را سود مند بود و [illegible] سنطار یا را ابدان حقنه
کردن و سیلان رحم و بواسیر را بغایت نافع بود و شریف گوید اگر بپزند ده درم در هفتاد درم آب تا قوه وی
باب دهد و بعد از ان خرقه پاک در ان آب فرو برند و بر چشمی که جرب بود و اکله و سلاق تکمید کنند تنها نافع بود و
مجرب و چون بگیرند تنها با آب سرد قطع سیلان خون از هر موضع که باشد بکند و اگر در چشم حکه باشد چون ناسرخ شده
باشند ایمن باشند از انکه آبله در چشم وی برآید و چون گرد سماق با گلاب مضمضه کنند قلاع زایل کند و ورق وی همچنین
و چون ضماد کنند بر شکم بجا شدن طبیعت ایشان بنهند و چون ورق وی بپزند و عصاره آن بگیرند چنانچه غلیظ
باشد قوة اعضا بدهد و در [illegible] از چشم بغایت کمال سود مند بود و چون حل کنند در آب لسان الحمل و طلا کنند
بر ریشهای پلید هر چه بود خشک گرداند و چون ضماد کنند بر ناف [illegible] قضیب سود مند بود جهت سلس البول

که سبب آن استرخا بود و سماق مضر بود بجگر سرد و گویند مصلح وی مصطکی باشد سمسق مرزنجوش است
و در اذان الفار گفته شد صفت آن سمک جری گوشت نیکوتر آن بود که از حیوان گیرند و طبیعت آن گرم
و تر است شکم براند و زود هضم شود و باه را زیاده کند و غذای بد بود و بلغم مصفی طعام بود زود مستحیل شود و
بدخانی و مرارت و اولی آن بود که اندک خورند بعد از انکه لذتی بدهد و مصلح آن لیمو نمک بود و زنجبیل و راس
محلل سمسم بپارسی کنجد گویند بهترین وی آن بود که تازه و بزرگ بود و جرم وی قوی بود از روغن
وی و طبیعت وی گرم است در میان درجه اول و تر است در آخر و گویند در دوم ملین بود و محلل خون بسته بود و
و از کبودی که از ضربی حادث شود و نافع بود جهت شقاق پایها و خشونتی که در بدن باشد و بر اعصاب ضماد
کردن محلل غلظ آن بود و ورم و [illegible] و سوختگی آتش ضماد کردن سود مند بود و نقیع سمسم حیض براند و [illegible]
و چون مقشر کرده بریان کنند غذای صالح دهد و فربه آورد و چون هضم شود در معده و نیکو بود و حسا و لعوق
وی مرضهای سینه و نفس و سرفه را نافع بود و خونی که از وی متولد شود متوسط بود در نیکی و بدی و وی مسکن
حرقتی و لذعی بود که در معده عارض شود از خلطی تیز یا از شرب شراب یا از شربی ادوی گرم و وی منی بیفزاید
و باه را زیاده کند و کرمی که مار را سود دهد و اگر با بزرکتان بخورند قوة باه بیفزاید بغایت و مقدار ماخوذ
از وی پنج درم بود و معده را بد بود و بوی دهان بد کند و مرخی معده بود و غثیان و تشنگی آورد و مولد خلطی غلیظ
باشد و بطی الهضم بود و اولی آن بود که بریان کنند بریان کردنی سبک و با عسل خورند و جالینوس گوید بدل وی در
تلمیس خاصه بزرکتان بود و اگر وی با بیجان (?) خام بخورند و قدری وی بر سر آن بیاشامند زود بلرزد و اگر بطبیخ ورق
موبر الشو بپند نرم گرداند و دراز کند سمور بیون سموبیون نیز گویند و آن کرفس بری است و گفته شود در
صفت انواع کرفس در کاف انشاء الله تعالی سمیم بری جبلنج است و گفته شد سمقیمون
سحق است و گفته شد سمسم در حا گفته شد صفت حب آن سم الحمار دفلی است و گفته شد سم
الفار اهل عراق تراب الهالک خوانند و اهل اندلس رهج الفار گویند و آن سنگ است و گفته شود انشا
الله تعالی سم السمک ماهی زهره است و گفته شود انشاء الله تعالی سمن بپارسی روغن گاو و گوسفند
و فعل وی مانند زبد بود و در انضاج و ارخاء و تلیین اقوی بود از وی و طبیعت وی گرم و تر است در اول

و حرارت وی بیشتر بود از زیت و خوزی گوید روغن گاو منع سم افعی بکند و رها نکند که بدل رسد و رازی گوید شخصی در
بادیه افعی وی را بگزید در روغن گاو کهن بیاشامید هیچ ضرر بوی نرسید و روغن چندانکه کهن تر گردد حرارت وی زیادت
بود و رقیق‌تر طلاء وی محکم‌تر بود و شیخ الرئیس گوید منضج و محلل بود و بیشتر فعل وی در بدنهای نیکو و میانه بود نه در جراحهای
محکم و منضج ورمها بود خاصه ورم بن گوش و خاصه از آن کودکان و زنان و سینه را نرم گرداند و منضج فضول بود
در وی باشد خاصه با شکر و بادام تلخ و هم شکم ببندد و هم براند و وی تریاق زهرهای بود که خورده باشند و شریف گوید چون
با آب خاکستر حقنه کنند زحیر و قرحه امعا را نافع بود و چون بر پنبه نهند و ضماد کنند قرحه و خشکریشه زایل کند و اگر
در پنبه نهند و بر دهان جراحتی نهند که خواهند سران باز هم نیاید منع گوشت رستن بکند و سر آن جراحت فراخ
کرده و چون حنا بر روغن کهن بسرشند و بر جرب کهن طلا کنند زایل کند و چون بیاشامند از وی مقدار ده درم با پنج درم شکر
بول براند در حال و این مجرب است و چون بفرزجه زن بخود برگیرد درشتی رحم را سودمند بود و چون بر مقعد مالند
بواسیر را سود بود و چون خلط کنند ده درم از وی با بیست درم آب انار ذوسنطاریا را نافع بود بغایت و چون
بر چشم طلا کنند صلابت آن زایل کند و چون با زیت بیامیزند و طلا کنند بر اجفانی که جرب داشته باشند سودمند بود و چون
در چشم کشند با آب عنب الثعلب نافع بود جهت سرطان چشم و ورم آن و درد گوش را سودمند بود و چون با نشا لعوق
کنند سرفه خشک را نرم گرداند و نافع بود و اولی آن بود که کسی که علتی باطنی داشته باشد اجتناب نماید از وی و چون
روغن بر روی طلا کنند هفت شب و بران خسبند روی را پاک کند و حسن زیادت کند و جلای تمام دهد و زبد نیز
همین عمل کند در طلای روی **سمنون** سمنه است و گفته شد و هر ترکیبی بدن را فربه کند آن را سمنه خوانند
سمن و نیز خوانند و آن ورد الابیض است بپارسی گل سفید خوانند و در صفت ورد گفته شود **سماروغ**
فطر است و گفته شد **سمک** بپارسی ماهی خوانند و بعضی بقیاس بعضی گرم بود همچون کوسج و مارماهی و مار
ماهی منی بیفزاید و پیه گرده نیز و نیکوترین ماهی صخری بود که پوست وی رقیق بود و فلوس وی کوچک بود و
متوسط بود در خردی و بزرگی و فربهی و لاغری و سهولت نداشته باشد و لذیذ بود و فاضلترین انواع آن شبوط
بود و ماهی بسیلستی و شبوط در فرات و در دجله بغداد بود بسیار و فاضلترین جایگاه ایشان جایگاهی بود که
سنگ ریزه باشد یا رمل و آبهای شیرین و اگر بحری بود افضل آن بود در لجه بود و افضل آنچه خورند جهت ترطیب

اسفیدباج بعد از آن مشوی بر طابق و آنچه با آتش بریان کرده باشند سبکتر باشد بر معده از آنکه در روغن بریان کرده باشند
و آنچه در آرد ملوث کرده باشند و بروغن بریان کرد ▪ بد بود و تشنگی آورد بسیار و دیر از معده بگذرد و طبیعت
ماهی سرد و تر بود در درجه دوم باه را زیاده کند خاصه ماهی و برنی که عرق کند فربه گرداند و ورق وی نافع بود
جهت زهرهای که خورده باشند و گزندگی جانوران و چون دوام کنند بدان گزندگی مار شانه دار و سگ دیوانه را سود
دهد و جری که آنرا اسلور خوانند و آن در نیل مصر بود و دیر افصوص درلش نبود و طویل و املس باشد و سر وی بدرازی
مایل بود و دهن وی کشیده بود مانند خرطوم و دیسقوریدوس وی را اسلورس خوانده و وی فربه بود و تر
و در گوشت وی رخاوتی و لزوجتی بود و جهودان وی را نخورند بروم وی را اسوراسی خوانند و چون تازه بود غذا دهد
و شکم براند و چون نمکسود کنند غذا اندک دهد و قصبه شش پاک کند و آواز صافی گرداند و اگر گوشت نمکسود وی
کوفته ضماد کنند از بیرون بر سبیلی آنرا بیرون آورد از عمق گوشت و طبیخ نمکسود وی چون در آن نشینند در ابتدا
قرحه امعا موافق بود و سبب جذب مواد که بظاهر بدن آورد و چون بدان حقنه کنند عرق النسا زایل کند و اگر
بهمان که گفته شد ضماد کنند بر نقوص و زجاج از بدن بیرون آورد بقوة جاذبه و خوردن وی مولد بلغم غلیظ
لزج بود و چون تازه بخورند غذائی فاسد بود و اگر ادمان خوردن آن کنند برص آورد بسبب رطوبتی و لزوجتی که
در وی هست مگر آنکه نمکسود کنند و بسرکه خورند که بقوة نمک قطع فضول وی بکند و پاک گرداند و انواع مولد بلغم
مائی باشد و مرخی اعصاب و موافق نبود الا معده گرم و شبکوری آورد و مصلح آن مثلث بود و دیلمی بسیار
که غسل وی را گرم کند و لطیف و زود بیرون آورد و جالینوس گوید ضنجو در هضم شود و ضنجوار چون از و
متولد شود و چون متولد شود ملو از لزوجات بود و بلغمهای غلیظ بد از وی حاصل شود و از آن بلغم و رطوبتهای
غلیظ بد حاصل شود و ماهی که سرد شده باشد و در موضعی نمناک نهاده باشند خوردن وی همان عارض
شود که از خوردن فطر و ماهی آنچه نمکسود بود نیکوتر آن بود که کهن نباشد و نزدیک بود که نمکسود کرده باشند
و اولی آن بود که آب بجوشانند و بعد از آن ماهی در آن اندازند و به پزند و طبیعت ماهی شور گرم و خشک بود و سروی نافع
بود جهت ورم ملازه و شقاق مقعد و سر ماهی شور که آنرا سحاریشی گویند چون بجوشانند و بر گزندگی سگ دیوانه
و گزندگی عقرب نهند سود دهد و گوشت وی چون بخورند همین خاصیت دهد و ماهی شور بلغم بگدازاند و بهق سیاه ▪

آورد و تشنگی بیشتر از ماهی تازه آورد و مصلح وی آن بود که بسرکه و سعتر و کرویا معمول کرده باشند و بعد از آن حلوا و عسل
خورند و سرد مزاج نشاید که ماهی تازه خورد و معده بلغمی را مضر بود بغایت و ادمان آن مرضهای بد در اعصاب
پیدا کند و اولی آن بود که اگر ادمان خوردن کنند بروغن زیت یا روغن گردکان بریان کنند و فلفل خرد کوفته بر آن
افشانند و بخورند و بعد از آن زنجبیل مربی و شراب صرف محکم و آب نخورند چندانکه امکان بود و اگر اتفاق افتد
تا در معده سپید کند و قی آورد و نیکوتر آن بود که آب نخورد الا مکرر و قی کرده باشند و اگر نخورد و اتفاق قی
نیفتد بعد از قی داروی مسهل بیاشامند تا از معده و بدن بیرون آید و الا بلغم لزج زجاجی از وی متولد شود و آن سبب
قولنج سخت سرد و فالج و سکته گردد و مصلح وی عسل بود که از عقب وی بخورند بلغم را بزداید و تعقید در مزاج
پیدا کند و سرکه نیز موافق بود در اصلاح آن و سمک ملوح ممقور نیکوترین آن بود که تر و فربه بود و وی نمکسود
کنند و در سرکه نهند و گشنیز خشک اضافه کنند و طبیعت آن سرد و خشک بود و اشتها غذا بیاورد و تشنگی کمتر از
از نمکسود کند و از تازه بریان کرده و وی مضر بود بعرق النسا و سوداوی مزاج و مصلح وی اترج مربی بود و سمک
مسکیح نیکوتر آن بود که بیاض بود و آن نخستین سرکه است و اولی آن بود که سرکه بیاشامند با سداب و کرفس و زعفران و بعد از آن
ماهی را شرحه کنند و در آن اندازند و بپزند چندانکه مهرا شود و لذت وی باقی بود و باید که بعد از آنکه صید کرده باشند
زمانی رها کنند نجنبد انکه متغیر شود و تباه گردد و طبیعت آن سرد بود و معتدل بود در رطوبت جگر گرم را نافع بود
و یرقان و تبهای صفراوی و باه را مضر بود و مصلح آن فالوذج بود **سمکه صیدا** در شام سمکة القزل خوانند
و شریف گوید وی در چشمه بود نزدیک مدینه صیدا از زمین شام و وی مانند وردی بود کوچک و وی را اندر
زمان بهار صید کنند و هیچ فصل دیگر نتوانند گرفت الا در بهار که وقت هیجان ایشانست و بسیاری حرکت
ایشان و نیکوترین نر بود و مادام که زنده بود فرق نتوان کرد میان نر و ماده را و چون مرد و خشک شد علامت
وی پنهان شود و چون صید کردند نمکسود کنند و خشک کنند و چون استعمال کنند نیم درم از وی سحق کنند و بر سر [illegible]
سفید کنند و بیاشامند و اگر در طعام کنند شاید و خاصیت وی شهوت مجامعت برانگیزد به نیرویی و نعوظ تمام آورد
و بعضی گویند فرق میان نر و ماده آن بود که نر از سر کوچک و بدن دراز بود و ابن جمیع گوید در کتاب ارشاد
که نیکوتر آن بود که بعد از منتصف شهر شباط صید کنند و نر آن صحیح باه بود مردانه و ماده وی زنانه اد

و به سر زده نیم برشت کنند و بخورند **سمانی** شریف گوید مرغیست که از دریا خیزد و آن را قتیل الرعد خوانند
بدان سبب که چون آواز رعد بشنود بمیرد و زهره وی چون سعوط کنند صرع را سودمند بود و خون وی چون در
گوش چکانند درد گوش زایل کند و چون بخورند و ادمان اکل وی کنند دل سخت را نرم گرداند و گویند اکل خاصیت
مر دل را نیست و بسی و ابن زهر گوید سرگین وی معلوم سرگین گنجشک ماند بشکل و مزاج و در مزاج میان کبک و مرغ
بود و وی بگوشت مرغ کوچک نزدیک بود و لطیفتر از وی و میل بگرمی داشته باشد و کیموس نیکو بدهد و خوش طعم
بود و نافع جهت تن درستان و ناقهان و گوشت وی سنگ بریزاند و بول براند و صاحب منهاج گوید نیکوتر آن بود که
مجالیف وی تر باشد و طبیعت وی گرم و خشک بود مفاصل سرد را سود دهد و تشنج آرد پس گوید خوردن گوشت
وی باشد تمدد و تشنج پیدا کند چون خربق خورده باشد بلکه در جمهوری این قوة هست و ظن آن بود خربق خورده باشد
بشاکلتی که میان ایشانست و مصلح وی آن بود که بسرکه و گشنیز بپزند و بیش از آن زیادت دهی گویند **سمور**
جانوریست که در ترکستان بسیار بود و گرم و خشک باشد و سخونه وی زیادت از جمیع حیوان سبعی بود و پوست
وی زرد بد بود از بهر آنکه دباغت وی نه چنان که همه پوستها بود و صاحب منهاج گوید وی و دلق نزدیک
یکدیگر باشند مسخن و مجفف بود و پوشیدن وی پیران و سرد مزاجان را سود دهد و غیر وی گویند پوشیدن
سمور سینه و گرده را نیکو بود **سنا** نیکوترین وی حجازی بود که برگ وی بطریقه برگ مورد بود طبیعت وی
گرم و خشک در اول مسهل مره صفرا و مره سودا و بلغم بود و غوص در مفاصل کند تا عمق بدن و نقرس و عرق النسا
و درد مفاصل که حادث شود از اخلاط مره صفرا و بلغم سودمند بود و شربتی از وی در مطبوخ از چهار تا هفت
درم باشد و اگر کوفته مستعمل کنند تا سه درم شاید و دیسقوریدوس گوید سودمند بود جهت سودا و مسهل آن باشد
مسهل محکم و قوة بدن ببرد و اسحق بن حنین گوید از قول بولس که وی سودمند بود جهت وسواس سوداوی و شقاق
که در ریشها پیدا شود و تشنج عضله را نافع بود و داء الثعلب و داء الحیه و شپش که در بدن پیدا شود و صداع کهن
را نافع بود و جرب و حکه و بثورها و صرع را سودمند بود و شریف گوید چون با زیت انفاق بپزند و از آن بیاشامند
درد پشت و ورکین را سود دهد و خلط خام بیرون آورد و گویند مصلح وی بنفشه است و اسحق گوید مضر است
بمثانه و مصلح هلیله زرد بود و در مطبوخ صالحتر بود که مدقوق و ورق چون با حنا بیامیزند موی را سیاه کند

نوع دیگر وی مستعملست سنبل صاحب جامع گوید سه نوعست هندی و رومی و جبلی سنبل الطیب هندی بود
و سنبل العصافیر نیز گویند و رومی را ناردین اقلیطی گویند و در نون گفته شود ان شاء الله و نیکوترین آن سوری بود
تازه سبک خوش بوی بجون سعد و اشقر بود و خوشه وی کوچک بود و مجفف زبان بود و بوی خوش از دهن در
دهان درنگ کند جون بخایند و آن گیاهی خیزد که از آن طرف سوریا است و از طرف دیگر هند و آنچه هندی بود آنرا
غیغیطس گویند و این اسم مشتق از اسم نهری بحری است که بجانب کوه غیغیطس می رود و نزدیک آن روید
و وی در قوة ضعیفتر از سوری بود بسبب رطوبتی که در موضع رستن ویست و خوشه وی دراز تر بود و بزرگتر
و جالینوس گوید سنبل الطیب گرم بود در اول و خشک بود در دوم و گویند در سیوم و وی مفتح و محلل بود و اولی
آن بود که جون مستعمل کنند خواهند کرد در بیخ وی مانند گل جیزی بود آن خاک وی بگیرند و آن خاک جهت دست
شستن نیکو بود در خوشبوی و بعد از آن سنبل مستعمل کنند و در روی منع عرق بکند و وی جگر را نافع بود و فم
معده و جون بیاشامند و جون از بیرون ضماد کنند و وی محلل اورام بود و مقوی دماغ در کحلها کنند موی مژه برویاند
و نافع بود جهة خفقان و جون با آب سرد بیاشامند غثیان ساکن کند و بول براند و شکم به بندد و جون فرزجه
از وی بسازند و زن بخود برگیرد قطع نزف بکند و رطوباتی که روانه بود از رحمها خشک گرداند و جون به پزند با
و زن نکمید کند و در ان نشیند ورم گرم که حادث شده باشند در رحم زایل کند و سینه و شش را پاک گرداند و بغایت
نافع بود و سده جگر و معده بگشاید و قوة هر دو بدهد و سخن ایشان بود و جمله اعضا را لون را نیکو گرداند و ضیق
النفس زایل کند و استسقای لحمی را بغایت سود دهد و تا ممسک طبیعت بود و قی بلغم باز دارد و محلل ریاح
بود که متولد شود در معده و مقوی فعل قوة ماسکه بود در بیرون بدن مجموع و سده که در سر بود بگشاید بوی دهان
خوش کند و در سپرز را سود دهد و مقدار ماخوذ از وی یک م بود و گویند مضر بود بگرده و مصلح وی کثیرا بود و جا
جالینوس گوید بدل آن از خوشبوی بود در وزن دو دی و گویند بدل وی ساذج است سنبل هندی
صاحب منهاج گوید بدرستی که آن دار شیشعان است و خلافست سنبل هندی سنبل الطیب است
و گفته شد و دار شیشعان هم گفته اند سنبوت کمونست و گفته شود سنبل الکلب صاحب جامع گوید
فرنج دردار هست که معروفست بالسنة العصافیر و سهو کرده است در دار بپارسی اسفیدار گویند و بعربی

و بعربی شجرة البق و السنة العصافیر ثمر درختیست که بپارسی تراکهر خوانند و سنبل الکلب بپاردیست سندروس
صمغی زرد است مانند کهربا لیکن سست تر از وی بود و در وی اندک تلخی بود و طبیعت وی صاحب منهاج گوید
گرم و خشکست در دوم و در وی قبضی بود و صاحب جامع گوید از قول ابن ماسویه که گرم و خشکست در اول خون
به بندد و بواسیر را سودمند بود جون بیاشامند و قطع نفث الدم از معده و امعا بکند و کرمها و حب القرع
بکشد و سودمند بود جهة استرخاء عصب که حادث شود از افراط برودة و رطوبت و امتلا و اگر روغن وی
در ناصور مالند خشک گرداند و دخان وی همین عمل کند خاصه در جراحتها که در اسفل بود و نزله را نافع بود و اگر خرد
کرده بر جراحت افشانند خشک گرداند و اگر بیامیزند در روغن گل جندانکه غلیظ شود و شقاق مزمن که در
گوشت دست و پای پیدا شده باشند بمالند بغایت نافع بود و خفقان و وسواس و ربو که از تری بود و سپرز
و اسهال مزمن را عظیم نافع بود و جون با ماء العسل بیاشامند حیض و بول براند و جون در زخمها کنند جلای آن
تمام بدهد عجیب و جون بیاشامند خون را از هر موضع که باشد به بندد و دخان وی نزله و زکام را بغایت نافع
بود و معتدل تر از وی نبود در این دو مانند کهربا بود در قوة و در ربودن کاه و در وی قوتی بود که برنزا بغایت
لاغر کند جون هر روز از وی قدری با سکنجبین بیاشامند سند وقس بیخ است و گفته شد سنجفر زنجفرست
و گفته شد سنباذج ارسطوطالیس گوید طبع حجری وی سرد بود در دوم و خشک بود در سیوم و معدن
وی در جزایر دریای جین بود و در وی جلائی تمام بود دندانها را از جرک پاک کند و جلائی عجیب بدهد و جون
با آتش بسوزانند و سحق کنند و بر ریشها و بثرها که دراز کشیده باشند و کهن شده بران کنند زایل کند و سودمند
بود جهة استرخاء لثه و نقاشان در جلای نگینها و خاتمها استعمال کنند سنجاب گرمی وی کمتر از سمور بود
و گویند بقیاس وی سرد و تر بود و پوشیدن وی محرور مزاج را و جوانان را نیکو بود و کسی که ثوب و هم کنند سندیان
درخت بلوط است نزدیک اهل شام بی خلاف سندیان الارض فراسیونست و گفته شود ان شاء الله
سندهان عود هندیست و طبیعت وی گرم و خشکست در سیوم نقرس را سود دهد و جون بیاشامند
و بران ضماد کنند سنور فرفیون آنچه هندی بود گرم و خشکست و بغایت سخن بود و قایم مقام فرد
ثعلب بود شریف گوید جون وبرا تمجان بسوزند و دیگی بگل گرفته تا هیچ خاکستر بود و با هر که بیامیزند و طلا کنند

به پر مرغ بر شقاق که در میان انگشتان دست و پا پیدا بود زود زایل کرد و دوغانقی گوید گوشت گربه گرم و تر
بود سودمند بود جهت درد بواسیر و مسحق کرده بود و در دبیت را نافع بود سنکبویه سلسنبویه است و گفته شد
سورنجان در مصر عکیه خوانند و در عراق لعبه بربری و بیونانی قلجیقن خوانند و بعضی هلیوسا و بعضی افیما
رون گویند و بهترین وی مصری بود که اندرون و بیرون سفید بود و در شکستن صلب بود و آنچه سرخ و سیاه بود
بد باشد و حبیش بن الحسن گوید طبیعت وی گرمست در اول درجه سیوم و خشکست در اول درجه دوم و
در وی قوت بود که مسهل بلغم باشد و بخاصیتی که در ویست تسکین درد مفاصل و نقرس و حذر در بدن میکند و نافع
بود جهت جراحتهای کهن و بر نقرس ضماد کردن درد ساکن گرداند در زمان و اگر بسیار ضماد کنند زردی ورم را صلب
گرداند و وی تریاق جمیع مفاصل بود و تمیمی گوید ویرا خاصیتی عجیب است در بواسیر باطن چون سحق کنند و نیم
از وی بر روغن گوسفند کهن بسرشند و به پنبه پاره نخود برگیرند در مقعد دو شب نافع بود و مخلخل شب سیوم
بود و درد مفاصل را الطلخ کردن با بعضی ابا در ساکن گرداند و منصوری گوید منی بیفزاید و مجهول گوید
سورنجان سفید باه را زیاده کند و صاحب منهاج گوید قاصد باز نجبیل و فوتنج و کمون و مقدار ماخوذ از وی
نیم درم بود با قند و شیخ الرئیس گوید چون جهت مفاصل خورند ۱۲ اولی آن بود که با کمون و فلفل بیامیزند و ابن
ابی جلیت گوید مسهل بلغم خام بود و سودمند بود جهت درد مفاصل و نقرس و ماده که در ایشان بود که پاک
گرداند و شربتی تمام از وی یک درم بود با قند و اندکی زعفران و چون با ادویه بیامیزند نیم درم با یکدیگر شاید
و اسحق گوید مضر بود با ربه و معده ضعیف را بد بود و مصلح وی کثیرا بود با قند و زعفران و آنچه سیاه
و سرخ بود بغایت مضر بود و اگر با ادویه مسهله بیامیزند ادویه مسهل را در معده ببندد و آفتی عظیم
پیدا کند و این هر دو نشاید که استعمال کنند که در ایشان سمیت هست و بدل سورنجان سفید بوزن آن ریوند بود
و دو دانگ وزن آن افیمون و ده یک آن خربق سفید و گویند در درد مفاصل بدل آن بوزن آن ورق حنا بود
و نیم وزن آن مقل الیهود سوفطیون خصی الثعلب است و گفته شد سورک نوعی از زاج است و گفته شد
سوسن مشک خوانند بپارسی مهک گویند و جالینوس گوید منفعت در بیخ ویست و عصاره آن گفته شد
در عین انشاالله و اصل گفته شود در الف و طبیعت وی گرم و خشکست و گویند معتدلست و گویند سرد است

و صاحب منهاج گوید درد جگر را نافع بود و مقدار ماخوذ از وی یک مثقال بود و گویند مضر بود به سپرز و مصلح وی ورق گل
سرخ بود و جهت بوی بغل و عرق آن و ازان پای نیکو بود چون استعمال کنند مجلبان تازه سوسن چهار نوع است یکی
سفید و آنرا آزاد خوانند و یکی ازرق و آنرا کبود گویند و دیگر صحرائی بود و آن الوان رنگ بود و از ازرق و درد و آنرا آسما
گونی گویند و بیخ وی را ایرسا گویند و یکی زرد بود و آنرا خطائی خوانند و قد شاخ وی بغایت بلند بود و سوسن بری بود
و بستانی بود و نیکوترین آن آسمانگونی بود طبیعت وی گرمست در اول معتدل است در خشکی و در وی تحلیل و تلطیفی
بود و گویند معتدلست و گویند سوسن سفید بستانی گرم و خشکست در سیوم و گویند در اول و گویند معتدلست و سوسن
بری گرمی و خشکی وی زیادت بود و جلا میدهد کلف و نمش را سود دهد چون موی را بدان بشویند پاک کند و جرب
و ریشهای سر را و خشکریشات را سود دهد و بستانی و فاضلتر ادویه بود که جهت سوختگی آب گرم استعمال کنند و درد سپرز
و گزندگی جانوران را نافع بود خاصه عقرب و بوییدن وی محلل خلطهای دماغ بود و بیخ وی مسهل آب زرد بود و چون
با آب و عسل بیاشامند و شربتی از یک مثقال تا سه مثقال بود و بوییدن وی مضر بود و درد سر که از گرمی بود و مصلح وی کافور
بود و شیخ الرئیس گوید سوسن آزاد طبع وی نزدیکست بزعفران لیکن در گرمی و خشکی کمتر از آن بود و ازاد و دیقا
قلبی تفریح در وی باشد سواد القضاة عفص است و گفته شود انشاالله سواد الهند نوعی از سلیخه
است و آنرا سلیخه السودا خوانند و از ادویه تریاقی بود و صفت آن در سلیخه گفته شد بتوفیق الله سولان
شیخ الرئیس گوید که دوای ردیست گرم و خشکست تا حد سام چون یک حبه از وی با آب سلق سعوط سازند لقوه را
نافع بود سواد الهند صاحب جامع گوید کشت برکشت است و گفته شود انشاالله سودا نبات مرغیست که بپارسی
ادرکو ینده بیر از سود از نمک طبیعت وی گرم و خشکست باه را زیاده کند و مضر بود بدماغ و در گوشت وی حدتی بود
از بهر آنکه حشرات می خورد و بوی بهار از وی آید و وی بد بود خاصه چون لاغر بود سورنج نوعی از کف دریاست
در موضعی که سنگ بود نزدیک دریا متولد شود و در قوه مانند نمک بود و مانند زهره ملح و لطیفتر از نمک
بود به بسیار و محلل و ملطف بود سویق الشعیر بپارسی پست جو گویند نیکوتر آن بود که معتدل
بریان کرده باشند و گلال وی اندک بود و وی سردتر از پست گندم بود و بسیار شکم ببندد و چون با آب انار بی
بسرشند با سوفسانند مجلبان تری معده را خشک گرداند و قی صفراوی باز دارد و درد سر را سود دهد

غثیان ساکن کند و قوة معده بدهد و اکر از وی حسو یا عصیده سازند با قدری شیرینی و غذای اطفال از آن کنند
بدن ایشان را فربه کند و وی مولد نفخ بود و مصلح وی قند بود سویق الحنطه نیکوترین آن بود که معتدل بریان کرده
باشند و طبیعت آن گرم و خشک بود در اول و گویند نرم است و چون نقیع کنند طبیعت وی سرد گردد و چون
بیاشامند حرارت بنشاند و ترطیب حاصل کند و وی دیر از معده بگذرد و کثیر النفخ بود و دوای آن بود که آب گرم
بنوشند و قند اضافه وی کنند سویق النبق بپارسی پست کنار گویند معده را سود دهد و شکم ببندد سویق التفاح
قی و غثیان ساکن کند از صفرا بود و معده را قوة دهد و شکم ببندد و تشنگی بنشاند سویق القرع طبع را نرم دارد و سرفه
را نافع بود و درد سینه که از گرمی بود سویق الرمان سرد و خشک بود و مسکن صفرا بود و معده را نافع بود و طبیعت
سخت دارد و اشتهای طعام باز دید آورد سویق الخرنوب و الغبیرا طبیعت ببندد سیسنبر بپارسی سیسنبل
گویند و نمام نیز گویند و نماما و نمام الملک و طبیعت آن گرم و خشک است در سیوم و وی حشیشیست
مثال بادرنبویه و بوی تیز دارد و داینی مولف گوید وی حشیشیست میان پودنه و نعناع و پودنه را در کوزه
دست نشان کنند سیسنبر شود و باز چون سیسنبر را در کوزه دست نشان کنند نعناع شود و تخم وی نیز مسخن بود
و هر دو لطیف و محلل باشند فواق و مغص را نافع بود و تخم وی نیز چون بیاشامند با شراب تقطیر البول و سنگ گرده
و مثانه را سودمند بود و منضوج فواق را ساکن کند و ورق وی چون بر سر و پیشانی ضماد کنند درد سر را سودمند بود
و برگ نرگی زنبور ضماد کردن نیکو بود و چون با شراب بیاشامند قی و غثیان ساکن کند باقی منفعت وی در باب
نون در نمام گفته شود ان شاء الله و بدل وی در تحلیل و تلطیف بادرنج بود سیاب بلغت اهل قرن هلال است
و گفته شده گویند بلح است سیسارون صاحب منهاج آورده است او حاوی نیز در حاوی که حنین گفته است
که سیسارون خشب شونیز است و در وی حرارتی و قبضی بود و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم و در وی
تحلیلی بود و طبیخ وی معده را سود دهد و بول براند و صاحب جامع گوید از سخن دیسقوریدوس و جالینوس
روشن می شود که سیسارون قلقاس است سیلیبان صاحب منهاج گوید حب العقد است و گفته شد
سیسیا صبا اسطو گفته شود سیبیا ماهیست معروف در ناحیه بیت المقدس و حرفی که اندرون وی
بود انرا لسان البحر گویند و در بعضی ساحل مغرب قناطه خوانند چون بپزند و حوصله وی بخورند فضول مقعد سود

و سنگ را براند و چون بسوزانند و سحق کنند بهق و کلف و نمش و جرب را زایل گرداند و دود انرا اجلاء بود و لعابی
سیاه که از وی بیرون آید موی بروا الثعلب برویاند و مانند مداد سیاه بود از کتابت کنند بدان توانند کرد
سیف الغراب نوعی از سوسن است که آنرا دلبوث خوانند و گفته شد سیستبرون حرف الحا است
و گفته شد سیکران الحوت ماهی زهرج است و گفته شود ان شاء الله سیر حجر جید الما است و کرفس
الماء و قرة العین و نهق نیز گویند و وی در آبهای ایستاده بود و عطریتی در وی بود و مسخن و محلل بود و
حیض و بول براند و سنگ گرده را نافع بود خواه پخته و خواه خام و دوسنطاریا را نافع بود و مولف
گوید در آبهای روان نیز می باشند و باقی منفعت آن در باب قاف در قرة العین گفته شود ان شاء الله
سیسیال با سیسیلیوس است و گفته شود ان شاء الله و الله اعلم تمام شد باب سین از کتاب اختیارات
بدیعی فی تاسع عشر شهر ذو القعده
المبارک سنه ۹۷

بسم الله الرحمن الرحیم وبه ثقتی

الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی خیر خلقه محمد وآله وصحبه اجمعین اما بعد
بدانکه ابتدای حرف شین است از کتاب اختیارات بدیعی در معرفت ادویه دائما الموفق والمعین

باب الشین

شاهبلوج نوعی از اجاص است وآنرا بپارسی آلوکرده خوانند واجاص اسپیکی وبخوخ گویند وشاهلوک نیز خوانند واسحق بن سلیمان گوید نیکوترین وی آن بود زرد بود وبغایت رسیده بود واسهال وی کمتر از نوع سیاه بود وسبب غلظ وقلت رطوبت وانچه نارسیده بود بد باشد واجاص خشک کرده اشتهای طعام بیرد ودرد معده را نافع بود نه پیران را واگر کرنج در حال باید که مصطکی وکندر قدری استعمال کنند تا از معده بگذراند که آن در معده اندرده شود واسحق بن عمران گوید چون ترش بود سرد وخشک بود گرم مزاج را موافق بود وقطع قی بکند وساکن کرداند وحکه ببرد واختیار وی آن بود که صادق الحموضه بود وانچه پخته بود تنقیح وی در انواع سرفه نافع بود وتجبان که سرکه در انواع آن مضر است وآب وی حیض براند وطبیخ خشک وی چون باقدر قند بیاشامند نافع بود جهت تبهای صفراوی وشکم براند شاهنجیر نوعی از انجیر است ونیکوترین انجیر است بپارسی انجیر وزیری گویند ودر باب الف در صفت وی گفته شد بادن باب شاهترج دیسقوریدوس گوید براقیس خوانده است وجالینوس دیرافالینوس خوانده است وآنرا بیونانی قانیوس خوانند ومعنی آن دخانی بود وحنین در کتاب خود آنرا البقلة خوانده است وروی کمون بری بود ودیگر کزبرة الحمام گویند وبقلة الملک گویند بشیرازی شاتره گویند نیکوترین وی آن بود که سبز وتازه بود وبطعم تلخ بود وورق آن نیکوتر از قضبان آن بود وطبیعت آن معتدلست در حرارت وخشکست در دوم وگویند سرد وخشکست در سیوم وگویند سرد است در اول خون را صافی کند وچون بیاشامند جرب وحکه را بغایت سود مند بود وبن دندان را سخت کند ومقوی معده بود ودایغ آن باشند وسده جگر بگشاید وبول براند ومره محترقه وطبع نرم دارد وچون آب تروی بجبان خام بیاشامند خلطهای سوخته وجرب وحکه که سبب آن از خون عفن بود

مفید بود واین خاصیت در آب تروی بود وشربتی از ده درم تا نیم رطل بغداد بود یا قندی با انکه بجوشانند وشربتی از خشک وی بطبیخ از چهار درم تا ده درم واز جرم وی کوفته وبیخته تنها از سه درم تا هفت درم بود اگر بوزن آن هلیله زرد اضافه کنند شاید واگر با شکر به پرورند وبخورند دق را ساکن کند وغثیان زایل کند که سبب آن بلغم بود ومعده و امعا را از فضول محتبس پاک کرداند وشریف گوید اگر خشک وی در آب خیسانند وبعد از آن سر وریش بدان بشویند شپش بکشد وزایل کند وچون بعصاره وی حنا بسرشند در حمام در اعضا بمالند جرب وحکه زایل کند وچون با آب طبیخ وی مضمضه کنند بن دندان سخت کند وحرارت دهان وزبان وچون با آب تازه وی تمر هندی بمالند وبیاشامند حکه وجرب زایل کند وقوة معده بدهد وسده جگر بگشاید ورازی گوید بدل وی در حرج وحمیات نکس نیم وزن آن سنامکی وچهار دانگ وزن آن هلیله زرد بود وگویند مضر است بسپرز ومصلح وی هلیله زرد است شاهبلوط قسطل خوانند وآن شیرین تر از بلوط بود وفاضلتر وخشکی وی کمتر بود ونیکوترین آن بود که رسیده وتر بود وطبیعت آن معتدلست در گرمی وسردی وخشک بود در اول وگویند در دوم وگویند در وی اندکی حرارت بود وگویند گرمست در دوم وگویند سرد است در دوم غذا بیشتر از حبوب دهد ودر وی جلائی بود وسموم را نافع بود ودر تر خرد اسهال کا از رطوبات معده بود سود دهد ودخانه را نیکو بود وپاک کند از اخلاط بد ودی منضج بود چون بجوشانند در آب نفخ وی کمتر شود وطعم آن لذیذ شود وابو جریح گوید فربهی آورد وگوید مجربست در شهرها او بطی الهضم بود وغذای وی نه محمود بود وادویه را وخوک را نافع بود ومصلح وی قند است وگویند بدل وی بلوط بود وگویند خرنوب شاه صینی گویند عصاره گیاهی است چینی وگویند تحقیق حنا الکاسنی میکنند وبهر که هیز نشند ولوح هیازند وطبیعت وی سرد بود وصداع گرم ودر چشمهای گرم را سود مند است طلا کردن شاهسفرم حبق کرمانی است ونیکوترین آن سعتری بود وآنرا اساحسفرم کرمانی گویند وریحان گویند طبیعت وی گرم بود در اول وخشک در دوم وگویند سرد است محلل فضلات دماغ بود وچون آب سرد بر وی زنند وبویند محرور مزاج را نافع بود ودر ورق وی قبضی لطیف بود وسده دماغ بگشاید ودماغ سرد را از بخار ممتلی کرداند وقلاع را بغایت سود مند بود ومقوی امعا بود وسینه وشش را از بلغم لزج پاک کرداند وبرد الفصل طلا کردن نافع بود وچون

با آب سرد ترکنند و بیویند خواب آرد و گویند مصلح وی نیلوفر بود و ماسرجویه گوید سودمند بود جهة حرارت
و سوختگی و صداع و خواب آرد **شادنج** بپارسی شادنه گویند و بعربی حجر الدم گویند و آن انواع است
عدسی و جاورسی و هندی و نیکوترین آن عدسی بود دیگر جاورسی که آنرا خشخاشی گویند بعد از آن هندی
و عدسی باید که از عدسی غبنی تر بود و بغایت سرخ بود چنانکه بسیاهی مایل بود مانند کحل بحری و چون
بشکنند اندرون آن سرخ بود و زود شکسته باشد و آنچه کوچکتر بود و گردتر و چون در آب نهند سرخی
وی زایل شود و سفید گردد و صلب بود مانند سنگ آن نوع بد بود و آنرا شادنه عقلی خوانند و شادنه خشخ
اشی مانند سنگ سرخ است و نقطها بر آن بود و شادنه هندی حجری صلب است یک رنگ و شادنه چون
نشسته باشند گرم است در اول و خشک است در دوم و آنچه نشسته بود سرد است در اول درجه دوم و
شستن وی چنان است که بستانند شادنه خوب و بکوبند و بغایت سحق کنند و با آب در کاسه چینی
کنند و آب از سر وی در کاسه دیگر ریزد و آنچه با آب روانه شده باشند نگاه دارند و دیگر با آب سحق
کنند و چندان مکرر کنند که آنچه شادنه بود با آب روانه شود و رنگ ماند بعد از آن آنرا بنهند تا **تمامت**
در بن آن بنشیند آب از وی بریزد و شادنه را خشک گردانند و در وی قبضی تحسیم بود و تجفیفی و چون
بر گوشت زیاده افشانند بگدازاند و ریشهای چشم را بغایت سود دهد خاصه چون با سفیده تخم مرغ بود و جهت
خشونت اجفان و ورم گرم آن بغایت نافع بود و هم با سفیده تخم مرغ یا با آبی که حلبه در وی پخته باشند و چون با شیر
زنان خلط کنند درد چشم و اشک که روان بود نافع بود و سوزش آن چون طلا کنند و چون با خمر بیاشامند عسر
البول و سیلان طمث و خروج منی را نافع بود و منع گوشت زیاده بکند در ریشها و خون را قطع کند و به بندد
و صحت چشم نگاه دارد و چون با آب انار بیاشامند نفث دم را نافع بود و چون با اقاقیا بیامیزند و
شافه سازند و در چشم کنند ربجای چشم و جرب از ان نافع بود و وی مضر بود بمعده و احشا و مصلح وی عصاره
زرشک باشد و بدل آن نیم وزن آن روی سوخته بود و چهار دانگ آن توتیا و شابور گوید بدل وی حجر
مقناطیس بود و گویند چون مقناطیس بسوزانند شادنج بود در عمل **شاهبانک و شاهبانج** و شاهبانک
نیز گویند و شابانک و شاه شنابانج گویند و آن بنفسج الکلاب است بعربی قسوة الکلاب گویند و صاحب

جامع گوید برنوف است و هم گوید شجره ابرهیم گو جلست و هو از قول غافقی گوید نوعی از قیصوم است و از قول
صاحب حاوی گوید حب شبرم بریست مؤلف گوید این همه اقوال ما خلاف است و آنچه محقق است بنفسج الکلاب است
بشیرازی آنرا اتسی سک خوانند و گرم و خشک است در دوم صرع را سود دهد و قطع آب رفتن از دهان بکند خاصه
از دهان کودکان و محلل ریاح شکم انسان بود و در حمام و قایم مقام مرزنجوش بود **شاطل** و شاتل نیز خوانند
و آن دوائی هندیست مانند گاه خشک و گویند عودیست قلیست خشن بر گره مانند بسفایج و بقدر مقدار باقلا ی
بود مؤلف گوید قول اول اصح است که آن مانند گاه خشک بود و از هندوستان و ترکستان نیز آرند بشیرازی آنرا
روشنک خوانند تمیمی گوید طبیعت وی گرم و خشک بود در آخر درجه سیوم مسهل کیموسات غلیظ بود فالج
و لقوه و داء الصرع و ارتعاش و تشنج مفاصل و علتهای دماغ که از رطوبت غلیظ بود نافع باشد و گویند
مسهل کیموسات محترقه بود و شربتی وی از دو نیم درم بود با وزن آن نبات که با آب گرم بیاشامند **شلب رومی**
فلفل سفید است و گفته شود ان شاء الله **شاذانق** شادانج است و شهدانج نیز گویند و گفته شود ان شاء الله تعالی
شبرم نباتیست که در بستانها روید و کنار جویها دیده اما و مؤلف گوید بشیرازی آنرا گاو شطوسک گویند و گاو شطومک
نیز گویند بدان سبب که اگر گاو وی را بخورد بمیرد و گوسفند هر چند بخورد هیچ مضرت بوی نرسد و بهترین وی سرخ بود لون ساق
وی با سرخی مایل بود و بهترین انواع آن پارسی بود و صاحب منهاج گوید گرم است در اول درجه دوم و خشک است در آخر
سیوم و حبیش بن الحسن گوید گرم است در درجه سیوم و خشک است در آخر درجه دوم و وی از جمله یتوعات است
و لبن وی گرم و خشک است در چهارم و صاحب منهاج گوید لبن وی قلع دندان بکند بی درد و باید که شبرم اصلاح ناکرده
مستعمل نکنند و اصلاح چنان کنند که بستانند شیر تازه و شبرم ناکوفته همچنان در آن خوابانند یکشبانروز و بامداد
رها کنند و در آن یکشبانروز دو نوبت یا سه نوبت شیر را تازه کنند که مصلح وی بود بعد از ان در سایه خشک کنند
و قدری ناکوفته بیامیزند با ادویهای مسهل که ملایم وی بود مانند افتیمون و رازیانه و کمون کرمانی و تربد و بلیله
پس اگر درین ادویه بعضی قبض بود و بدرستی که بر خلاف حدة شبرم بود از بهر آنکه درین ادویه افراجهای
صالح هست در نفع طبایع و ابدان **ضرف** آنکه شبرم هست ازیرا که لطیف اند و حدت وی زایل کنند و اگر در
معالجه قولنج که سبب آن ریاح غلیظ بود و بلغم مستعمل کنند خلط کنند با مقل و سکبینج و حلتیت و سرکبی گرگ

وحب الرمند واکر در معالجهٔ اورام وسده وآب زرد وبلغم وسودا مستعمل کنند چون از شیر بیرون آورند خشک کنند و
در آب کاسنی وآب رازیانه وآب عنب الثعلب صافی کرده خیسانند شبانه روز وبعد از ان خشک کنند وقرص سازند باندکی
نمک هندی وصبر وتربد وهلیله بعد از ان بدو واسی نیکو بود ولیکن وی نشاید که قطعا بیاشامند البته که هیچ نمکی در وی نبود و
کشنده بود ومقدار شربتی از اصلاح کرده وی یاد ویا کوفته شد از دانکی تا ده دانک بود بحسب قوة وصاحب
جامع کوید ما بین چهار دانک تا ده دانک وصاحب منهاج کوید شربتی از وی دانکی بود وی بجهت مضر بود خاصه مزاجهای
کرم ومضر بود بمعده وجکر ومباه ودمی جکر وقی سفل منهج کرده اند ولیکن وی دوم کشنده بود ومعالجهٔ وی بمسکه وآرد عسا
کاو کنند ومؤلف کوید اگر لبن وی بر ثو باخشک طلا کنند البته زایل کند وکرات امتحان کرده ولبن مجموع یتوعات
این خاصیت دارد وبدل وی مازریون است **شبت** بشیرازی شود کویند سبزی آن سبز تازه بود که گلهای
شکفته باشند سخونت وی میان درجهٔ دوم تا سیوم بود وخشکی میان اول ودوم ومسیح کوید کرم وخشک است
در دوم منضج اخلاط سرد بود ومسکن اوجاع وچون تر بود حرارت وی کمتر بود ورطوبتی در وی بود انفاخ وی سخونت
تر بود وچون خشک کنند تحلیل وی زیادت بود وشبت منضج ورمها بود واگر در زیت بپزند آن روغن محلل ومسکن
وجع بود ومنضج ورمی که نضج نیابد وخواب آورد وچون شبت بسوزانند کرم وخشک بود در سیوم وخاکستر آن
ریشها که حادث شود در سفل وذکر وریشهای کهن چون بر ان افشانند نیکو بود واگر بر بواسیر که رسته بود ضماد کنند
نیکو بود ومقدار ماخوذ از شبت پنج درم بود بلغم لزج که در معده بود ودر سینه وشش را نافع بود وفواق امتلائی ز
معده را سود مند بود وشبت بپزانند تا ماء وی در کوش سرد داری را سود دهد ورطوبتی که در وی بود خشک
کرداند وطبیخ وی با عسل بلغم وصفرا را زایل کند وپاک کرداند وچون حقنه کنند وبا عسل بپزند تا منعقد شود و
در مقعد مالند شکم آسان براند وطبیخ وی درد پشت وبادها را نافع بود ولیکن منضج سر بود ومحروری را موافق نبود واکر
بجهت تحلل بزرند بعد از ان سکنجبین ساده بیاشامند اگر محروری بود وطبیخ عذب وی درد کرده ومثانه چون بادزده بود
وبادهای غلیظ نافع بود وسنگ مثانه بریزاند وادمان خوردن وی مضعف چشم بود ومضر بود بمعده وکرده ومثانه
ومصلح وی لیمو بود وکویند مصلح وی عسل بود وصاحب تقویم کوید مصلح وی دارچینی بود وبادیانج نفل **شب**
انواعست وآنرا ابیض بلوری خوانند از کوه فرود چکد وبعضی فسرده مانند یخ آنچه از کوههای یمن خیزد ولون آن سفید بود

که بزردی زند مایل بود وقابض بود ودر وی عفوصتی بود نیکوترین انواع شب بود یمانی مشهور بود ودیسقوریدوس
کوید انواع شب بسیار است اما آنچه مستعمل است در معالجهٔ طبی سه نوع است مشقق ورطب ومدحرج ومشقق
یمانی بود وطبیعت وی خشک بود در دوم وسرد بود وکویند کرم وخشک است در سیوم وکویند کرمی وی در دوم بود وچون
با دردی سرکه بود نافع بود جهت ترف دم از هر موضع که بود وچون با سرکه وعسل مضمضه کنند دندانی که متحرک بود محکم
کرداند وچون با عسل بیامیزند قلاع را زایل کند واگر با عصی الراعی بیامیزند بهق را سود دهد وسیلان ماده که
از کوش آید نافع بود وچون با ورق انکور یا ماء العسل باشند جرب ریش شده را نافع بود وچون با آب بیامیزند جهت
حکه وبرص وناخن را نافع بود ودر حسی وشقاق که از سرما بود سود دهد وچون یک جزو از وی با یک جزو نمک
بیامیزند سود مند بود جهت ریشهای بد که منتشر شده باشند در اعضا وچون با آب زفت بر سر مالند سبوسه زایل کند
وچون با آب بمالند شپش بکشد وسوختگی آتش را نافع بود ودر بورهای بلغمی لطوخ کردن نافع بود ودر شیب بغل مالیدن
کند بغل زایل کند وچون اندکی از وی به پشم پاره بمالند رحم نهند پیش از جماع نیکو بود جهت قطع خون ومنع آبستنی وبجه
بیرون آورد وجهت ورم لثه ولهاة ونغانغ وقرح رحم ووجع اذنین ووجع قرحها وانثیین بغایت نافع بود ورازی
کوید در خواص وی که چون در آب تیره اندازند را ادق وصافی کرداند در اندک زمان زود وکوید که چون شب
در شیب جامه خواب کسی نهند که در خواب بانک وفریاد کند دیگر نکند وخوردن وی مضر بود تا بحدی که کشنده بود در قی
سخت پیدا کند وباشد که بسبب انجماد ومداوای وی به شیر تازه وقند ومسکه کنند وبدل وی نمک تلخ بود ونمک سیاه
بورقان **شب الاساکفه** و**شب العصفر** شب القلی است ودر باب قاف گفته شود **شبطباط** عصی الراعی است
وگفته شود ان شاء الله تعالی الواحد القهار **شموقه** خان بزرکست وگفته شد **شبوط** نوعی از ماهی است که در دجله
بغداد وفرات بسیار بود وزهره وی در دارودهای چشم استعمال کنند ومنفعت وی در باب سین در صفت سمک
گفته شد **شباب** درخت ماهودانه است وگفته شود ان شاء الله **شجرهٔ حره** آزاد درخت است وگویند **شجرة الله**
ابهل هندیست بپارسی دیودار خوانند وکویند صنوبر هندیست ودر دال گفته شد **شجرة البق** دردار است
وگفته شد **شجرة الکلا** شجرهٔ ابهه است وگفته شد **شجرة الحیاة** درخت سرو است وگفته شود در سین واین نام
بدان سبب نهاده اند که جایگاه مار است **شجرهٔ بارده** لبلاب است وگفته شود ان شاء الله **شجره وسم** زراوند طویل است

وگفته شد شجره موسی علیق الکلب است وگفته شود انشاء الله شجرة التنین لوف الکبیر است وگفته شود
شجرة الخطاطیف عرق الصفر است وگفته شود شجرة الطحال صریمة الجدی است و آن نباتیست که بر هر درختی
که نزدیک وی بود پیچیده شود و آن نوعی از فاشرا است وگفته شود انشاء الله شجرة الضفادع کیکج است وگفته شود
انشاء الله شجرة الدم شنجار است وگفته شود شجرة ابرهیم غافث گویند بنجنگشت است و بعضی گویند شاهبانج است
وگفته شود و صاحب منهاج گوید درخت بهرم است کتان مغیلان است شجرة الکف اصابع الصفر است وگفته شد
شجرة الباهق فاشرا است وگفته شود شجرة ابی مالک در دمشق صابون القاق خوانند و آن نباتیست که
در موضعهای نمناک روید و در میان نهرها و در جامه پاک کردن بیخ آن مانند صابونست و شریف گوید آن نوعی از
کلیم شوری است و صفت کلیم شوری در باب الف در اصل الوطنینا گفته شد و بیخ آن مسهل مره سودا بود و اسهالی
برفق سود مند بود جهة مجموع رحمها حتی الجذام شجرة الدب درخت زعرور است و باقی اقوالهای دیگر گفته اند
خلافست شجرة الدبق درخت سپستانست شجرة التیس طراغیون است وگفته شود انشاء الله شجرة البراغیث طاق
است وگفته شود انشاء الله شجرة مریم صاحب جامع اقوالهای مخالف یکدیگر بسیار آورده است و تحقیق نکرده و صاحب
منهاج تحقیق گفته که آن بخور مریم است و آن سه نوع بود یکنوع برگی دارد [illegible] و دو نوع برگی دارد و بیخ آن عرطنیثا
است وگفته شد صفت آن در بخور مریم شجرة الغار دهمست و طبیعت آن گرم و خشکست در سیوم و منفعت
آن در غار گفته شود شحرور صاحب منهاج گوید بهترین وی کوچک بود و گوشت وی گرم و خشک بود و شحرور از جمله
سود بصلبیی که دارد و غذای بد بود و خون گرم و خشک از وی متولد شود و روغن بسیار مضرت وی کمتر کند و صاحب
جامع از قول رازی گوید گوشت وی تر بود و کیموس وی محمود بود و زود هضم شود و فراطیس روحانی گوید [illegible] که
وی فاضلترین غذای اصحاب مالیخولیا بود و بپارسی وی را درخوانند و از مرغان خوش آواز بود شحم نیکوترین پیه
آن بود که از حیوان فربه مستکمل گیرند و طبیعت آن گرم و تر بود و مختلف بود بسبب حیوان که از وی حاصل شود
و رطوبت وی کمتر از سمین بود از بهر آنکه چون بگدازند زودتر از وی بسته شود و گویند خشکست سود مند بود جهة
خشونة حلق لیکن مرخی و مغثی و مدخن (?) بود و دفع مضرت وی بالیمو نمک و زنجبیل و در اسهل (?) محلل کند شحم البط
گرمتر از پیه مرغ بود بغایت لطیف بود چون موم روغن بسازند و بر روی مالند روی را پاک کند و جلا بدهد

12?7

شحم الدجاج گرمی وی کمتر از پیه بط بود و پیه خروس میانه بود و پیه مرغ خشونة زبان و درد رحم را نافع بود
باذن الله شحم الاوز داء الثعلب را سود مند بود و شقاق لب و روی را نافع بود شحم الارض صاحب منهاج
گوید فیطن (?) است وگفته شود و صاحب جامع گوید خراطین است و مولف گوید خراطین را امعاء الارض خوانند و [illegible]
گفته شد شحم الفیل گرم بود چون در خود مالند گزندگان بگریزند شحم الایل بغایت گرم بود و تشنج را سود دهد و چون لطیف نه
کنند گزندگان بگریزند شحم الاسد گرمترین شحمها بود و رطوبت وی کمتر بود و خشکی وی زیادت بود و قوت
وی [illegible] جهة تحلیل اورام غلیظ صلب شحم الحمار نافع بود جهة اثرها که در پوست بود و سوختگی آتش شحم
الحمار الوحشی با روغن قسط درد پشت را سود مند بود که از باد باشد شحم النمر قابض ترین شحمها بود و
شحم تیس تحلیل در وی زیاده بود و نافع بود جهة لذع معا و ریش آن و شحم عنز [illegible] تر بود و آن شحم خنزیر از
بهر آنکه زود بسته شود و حقنه کردن بدان [illegible] معایی و زحیر را نافع بود و کسی را که فرایج خورده باشد بغایت
سود مند بود شحم الخنزیر نیکوترین آن بود که از خنزیر بر جوان گیرند و رطوبت وی زیادت از مجموع شحمها
بود و فعل وی نزدیک بزیت بود لیکن تلیین و نضج در وی زیادت بود که در زیت و گرمی آن کمتر از گرمی
شحم بز و میش بود نافع بود جهة درد معا و قرحه امعا و ساکن گرداند و نافع بود جهة گزندگی جانوران و مقدار
ماخوذ از وی سه م بود (?) و [illegible] آن بود که عوض وی پیه بز کنند که قایم مقام وی بود در بین رحمها و وی
حرام بود و تصرف در آن ناکردن اولیست و گویند بدل وی شحم کلب [illegible] بود شحم البقر گرم و خشکتر از
پیه بز و میش بود و متوسط بود میان پیه شیر و بز و بدل وی پیه بط بود و شحم العجل گرمی وی کمتر از شحم بقر بود
شحم الدب لطیف بود و داء الثعلب را سود دهد و شقاق را که از سرما بود نافع بود جهة خلع و [illegible]
و تعقد مزمن و برص سود مند بود و شریف گوید پیه وی چون در پوست انار گرم کنند و با [illegible] زیت
بیامیزند بعد از آن برابر و طلا کنند موی بسیار برویاند و چون [illegible] ناصور مالند زایل کند و اگر پیه وی سحق کنند و بر
مفاصل مقعد طلا کنند سود مند بود و چون در آفتاب در عصب غلیظ مالند مالیدنی نرم تا اعضای وی را [illegible]
اعصاب لطیف گرداند و در غایت ملیین بود و بدل وی شحم الکلب بود و ابن زهر گوید چون برداء الثعلب
مالند موی برویاند و چون در چشم کنند بعد از آنکه موی زیادت برکشیده باشند دیگر نروید و چون بگدازند در گوش [illegible]

مانند کرانیده و بلشه از همه آفتها ایمن باشند و حرزی عظیم بود وی را شحم السمک البحری بستبری چشم را زیادت کند و نزول
آب را سود دهد با عسل کشیدن شحم الافعی گرم و تیز بود و بیشتر اطبا متفق اند بر آنکه منع نزول آب میکند از چشم
و علی بن عیسی گوید منع موی زیادت که در چشم بر آید بکند وقتی بکشند و بدان بمالند و اسحق گوید مقدار دانگی از وی
تا دو دانگ زهرها دگر کند کیها را سود دهد و مضر بود بدل و منع مضرت وی بصل الفار میکند شحم قاوندی قاوند گویند
و در قاف گفته شود ان شاء الله شحم الثعلب درد گوش را ساکن کند چون در روغن سوسن بگدازند و به پنبه پاره
در گوش نهند درد دندان را سود دهد و گویند چون بگدازند و بر نقرس بمالند سود دهد و اگر طلا کنند بر خاری یا چوبی و
در گوشه خانه رها کنند براغیث بروی جمع شود و براغیث بپارسی کیک خوانند شحم التمساح جالینوس گوید
بیهودی چون بر گزندگی وی نهند در ساعت درد ساکن کند شحم الحنظل چون از حنظل بیرون آورند بعد از سنه
قوه وی ضعیف شود و منفعت وی در صفت حنظل گفته شد شحم المرج خطمیت و گفته شد شجار و شخیره
قلی است و در قاف گفته شود ان شاء الله شربیت و اسیاست و گفته شود ان شاء الله شری بجره حنظل است و در صفت
حنظل گفته شد شربین درخت قطران است و آن از جنس شجر صنوبر بود و ثمر وی مانند ثمر سرو بود لیکن کوچکتر بود و وی
خارناک بود و آن دو نوعست دراز و کوتاه و در پوست وی قبضی بود و طبیعت وی گرم و خشک بود نزدیک بدرجه
سیوم و چون ورق وی بسرکه بپزند و بدان مضمضه کنند درد دندان ساکن گرداند و ثمر وی سرفه را سودمند بود و جگر
و تقطیر البول را نافع بود و مشیمه بیرون آورد و بول براند فلفل استعمال کردن وی شکم ببندد و ثمر وی چون با شراب
بیاشامند کسی که ارنب حوزه خورده باشد سود دهد و چون با شحم ایل بیامیزند و بدان بدن را مسح کنند هیچ گزنده گرد وی نگردد
و ثمر وی معده را بد بود و لذاع بود و درد سر آورد و دوچه چند زد و اصلاح وی بعصاره لسان الحمل و جلاب کنند
ششقاقل اشقاقل است و گفته شد سپندان فاسرستیس است و گفته شود ان شاء الله شتره فوا است
و گفته شود ان شاء الله شطریه نوعی از صعتر است و ورق آن دراز بود و بستانی بود و بتبریزیان آنرا مرزه خوانند
و در صفت صعتر منفعت آن گفته شود ان شاء الله شعور الصقالبه زعفران است و گفته شد شعر الجن شعر الجبابت
و شعر الارض و شعر الجبار و شعر الغول و لحیه الحمار و ساق الاسود و سانقه و ضفایر الجن و شعر الخنازیر و کزبرة البیر
این جمله اسم پرسیاوشانست و گرگانیان و دیگر اکورسو خوانند و زبان شیراز دیگر اکیس بری خوانند شعاریر قثاء

صغیر است و گفته شود شعیر رومی خندروس است و گفته شد شعیر نوعی از بی پوست بود و آنرا سلت
خوانند و بپارسی جو برهنه خوانند و فعل وی نزدیکست بفعل جو با پوست و نیکوترین جو آن بود که تازه سفید و بزرگ
دانه بود و فربه و طبیعت وی سرد و خشک بود در اول و گویند در دوم و خشکی وی بیشتر از باقلا مقشر بود باندکی خیرها که از وی
حاصل آید مانند وی بود و چون از بیرون استعمال کنند و چون آش جو پخته خورند فاضلتر از باقلا بود و در وی تحلیل و جلا بود و غذای
وی کمتر از غذای گندم بود و بر کلف گرم کرده طلا کنند سود دهد و بر جرب ریشی شده با سرکه گرم کرده نافع بود چون طلا
کنند و با سرکه و به بر نقرس گرم طلا کردن خوب بود و منع سیلان فضول از مفاصل بکند و آرد وی با پوست خشخاش
و اکلیل الملک ضماد کردن برودات الجنب نافع بود و با انجیر چون بپزند ورمهای بلغمی را نافع بود و چون مرضوض کنند
و با آش گرم کنند و بر وجعی که از حرارت بود تکمید کنند ساکن گرداند و اگر بر ورمهای گرم نهند همین عمل کند بگدازاند
وی باد انگیز بود و معطش آورد و از بهر آن وی را بجوشانند و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی انیسون است و آرد جو
چون با انجیر بپزند و بر ورم بلغمی و ورمهای گرم نهند بگدازاند و چون با راتینج و زفت و سرگین کبوتر بیامیزند و بر
ورمهای صلب نهند نضج دهد و چون با زفت تر و موم و بول کودکان که محتلم شده باشند و زیت بیامیزند و بر
خنازیر نهند نضج دهد و چون با عصاره سرد بسرشند مانند کاهو و تورک و آب روباه تربک و ضماد کنند بر چشم
ورم کرده و ورمی که گرم بود ساکن گرداند و همچنین طلا کردن بر همه ورمهای گرم محجو حمره و حمره و فلغمونی و امثال آن
و چون با سرکه بسرشند و بر پیشانی طلا کنند درد سر گرم ساکن گرداند و همچنین تنها یا با ادویه که موافق بود قلاع را زایل کند
شعر جالینوس گوید موی اگر بسوزانند در قوه مانند پشم سوخته بود یعنی گرم و خشک بود در سیوم اگر
موی آدمی ترکنند بسرکه و بر گزندگی سگ دیوانه نهند در ساعت درد ساکن گرداند و گویند سحق کرده
بسرکه ترکنند و ضماد کنند بران و اگر بشراب صرف و زیت ترکنند و بر جراحتهای سر نهند منع ورم کند
و اگر بدان دخان کنند خناق رحم و سیلان آنرا سودمند بود و در موی سوخته چون سحق کنند بسرکه و بر
بثره نهند زایل کند و چون سحق کنند با عسل و بر قلاع که عارض شود در دهان کودکان بمالند
بغایت کمال نافع بود و چون سحق کنند پاک کند و بر جراحتهای که بر سر پیدا شود افشانند نافع بود و همچنین
با زیت و اگر سحق کنند بعسل و بر جراحتهای نهند زایل کند و چون سحق کنند موی سوخته با

مستعمل

مرداسنک بر چشمی که چرب و حکه سخت داشته باشد طلا کنند ساکن کرداند و چون با روغن گل بپزند
و در گوش چکانند درد و نداق ساکن کرداند و اگر طلا کنند بر سوختگی آتش سودمند بود و ابن زهر گوید
اگر بپاپزند موی طفل پیش از آن که صلب شده بر کسی که نقرس داشته باشد یا عقرب گزیده باشد نافع بود
و درد ساکن کرداند و اگر موی آدمی بخور کنند بچیزی زرد کرداند و آب معطر وی چون بردا الثعلب
مالند موی برویاند و صفت سوختن چنان بود که دیکی نو پر کنند از موی و طبقی بر سر وی نهند که سوراخ
در میان آن بود و بعد از آن بر سر آتش نهند تا بسوزد شعر الجبار شعر الجن است و گفته شد شفلج
عز اللطف است و آنرا قثاء الکبر خوانند و در باب قاف گفته شد شنقنین مرغیست که ورا یمام
خوانند و بپارسی بوتیمار صاحب منهاج گوید بهترین وی کوچک بود طبیعت وی گرم و خشک بود و خشکی
وی بقوت بود مفلوج را سودمند بود و بجوابی آورد و مصلح وی سرکه و کشنیز و نشاید که اگر یکسال گذشته باشد
خورند بغایت مضر بود و اولی آن بود که بعد از کشتن یک روز رها کنند بعد از آن بخورند و رازی گوید پر از او
نافه از انیکو بود و ارسطو طالیس گوید خاصیتی قوی دارد در قوت ماسکه و در این باب از کبک بالغ تر بود
و ابن زهر گوید گوشت بجام حفظ زیادت کند و ذهن را تیز کرداند و قوت حواس بدهد شقبین بحری
جانوری دریاییست بشکل خفاش و دو بال داشته باشد مانند بالهای خفاش و بلون هم مانند وی و دنبال
وی مانند دنبال موش بود و در تن آن خاری بود مقدار نیشی و بدان بگزد و دردی سخت پیدا شود از گزندگی وی
و صاحب جامع گوید در مدینه سالقه از بلاد اندلس آنرا ارق خوانند و شریف گوید اگر زنی باردار بول کند
در موضعی و در آن موضع خار ماهی بحری فرو برند آنکس را که بول کرده باشد سوزشی تمام و دردی سخت پیدا
شود مادام که خار وی در آنجا فرو برده باشند و [illegible] رومی گوید چون نهند در شب جای خواب کسی که خفته باشد
مادام که آن نهاده باشند بخواب نرود و دنان بر نگیرند و اگر دفن کنند در بن درختی بار ور نشود و خشک گردد و اگر دفن
کنند در خانه قومی متفرقه شوند آن قوم و اگر بسوزند و سحق کنند و آن خاکستر برد و کس افشانند آن یکدیگر را دشمن شوند
و دشمنی یکدیگر شوند و بعضی آنرا حوت الشر خوانند شقایق النعمان شقر خوانند و بیونانی ارامونی
گویند و بری بود و بستانی بود و بری گل وی بزرگ بود و بپارسی لاله گویند و نوعی دیگر هست از شقایق که نو

ادریون

ادریون خوانند و در الف گفته شد و طبیعت هر دو نوع بری و بستانی صاحب منهاج گوید گرم و خشک است در اول
و گویند گرم است در دوم و تر و علی بن عیسی گوید گرم و خشک بود در دوم و محلل و منضج و جلا و جذب در وی
بود و اگر گل شقایق با پوست جوز بیامیزند موی را بغایت سیاه کرداند خضابی نیکو بود و اگر در شیشه کنند
و در شیب و بالای وی [illegible] وی سوخته بنهند و در سرکین تر چهل روز دفن کنند چون بیرون آورند در ساعت
موی را خضاب کنند بغایت سیاه کرداند و خضاب وی سفیدی چشم را زایل کند خاصه از چشم کودکان و چون
کحلهای مرکب با وی مرکب کنند قوت چشم بدهد و شریف گوید چون آب وی در چشم کنند حدقه را سیاه کرداند و منع
نزول آب بکند و در ابتدا و تیزی چشم زیادت کند و قوت وی بدهد و اگر یک رطل شقایق و نیم رطل پوست گردکان
تر در شیشه کنند و دفن کنند در سرکین گرم دو هفته و موی را بدان خضاب کنند سیاه کرداند و چون طرفی آبگینه
پر کنند و در شیب آن چهار روی سوخته نهند و در بالای آن تخمی و سر آن بگیرند و در سرکین دفن کنند هفته
بعد از آن بیرون آورند سیاه غلیظ باشد موی را بوی شانه کنند سیاه کرداند بغایت و اگر دست زنان بوی رنگ
کنند خضابی نیکو بود عجایب و ابن رضوان گوید تخم وی چند روز متواتر هر روز یکدرم با آب سرد بیاشامند
از برص شفا یابند باذن الله تعالی و گوید بکرات تجربه کرده و مجرب بوده و دیسقوریدوس گوید چون بخایند
یا بجوشند و آن آب بگیرند و بدان سعوط کنند سر را تنقیه کند و چون بخایند قلع بلغم بکند و چون بپزند بشراب
در ورم گرم چشم ضماد کنند زایل کند و آثار قرحه که در وی بود پاک کرداند و ریشهای چرکین پاک کرداند
و چون زن بخود برگیرد حیض براند و چون ورق و قضبان وی با خشیش جو بپزند و بخورند شیر را براند
و شقایق نافع بود جهت نفس و جرب و ریش شد و قوبا شتاقل شقاقل و شتقاقل نیز گویند و گفته
شد بعضی منفعت وی در باب الف و اینجا نیز گفته شود تمامی منفعت وی منصوری گوید مربای وی
قوی گرم بود و مسخن معده و جگر بود و منی زیادت کند بسیار و چون نان آن کنند و ابن ماسویه گوید گرم و تر بود
در اول و رطوبت وی بیشتر از حرارت بود و مهیج جماع بود و باه را زیادت کند و نقوط آورد خاصه مربا
بعسل و جالینوس گوید گرم و تر بود در سوم شیر بیفزاید و قوت باه بدهد و حیض فرود آورد و مقوی
اعضای بارد بود و دیسقوریدوس گوید در ابتدای استسقا نافع بود و مقوی امعا بود و بدن فربه بیفزاید

وخوط تمام آورد وفولس واریاسیوس گوید که معوق صلب بود وذکر ومنی بیفزاید ولذت زیادت کند وبچه مرده
آورد واختناق رحم را نافع بود وگزیدن سگ دیوانه وگزندگی سباع وگزندگی جانوران که زهر ایشان سرد بود سودمند
بود ومقدار ماخوذ از وی دوم بود وشیخ الرئیس گوید ظن آنست که سخونت وی لطیف بود وترطیب وی در روح زیادت
کند ورازی گوید بدل آن بوزن آن بوزیدان بود وگویند بدل آن دارصینی وتخم گزر بود وبسیار خوردن وی مضر بود
بشش ومصلح آن پرسیاوشان با نبات بود که جلاب سازند شقر شقایقست وگفته شد شقراق بلوایسد
وسنقره گویند بپارسی کاسکینه گویند وبشیرازی کاسه شکنک گویند گرم بود ودر وی زهومتی قوی بود اما محلل
ریاح غلیظ بود که در امعا باشد خوردن وی ودی بد سم شقردیون اشقردیون خوانند وان اسقوردیون است
وگفته شد بعضی منفوت وی در الف تمامی انجا گفته شود وآن ثوم بریست وحافظ الاحیا وحافظ الموتی
خوانند وبغایت گرم بود وبول براند وچون تر بود بکوبند وچون خشک بپزند بشراب وبیاشامند گزندگی جانوران را
وادویه کشنده را نافع بود وسینه را از کیموس غلیظ پاک کند ومقدار دو درم با ماء العسل بیاشامند
قرحه امعا وعسر البول ولذع معده را سودمند بود وچون با جرف وعسل وراتینج بیامیزند چون خشک بود
ولعوق کنند سرفه مزمن را نافع بود وچون با سرکه بیامیزند وبر موضع نقرس نهند درد ساکن کند واگر آب
ضماد کنند همچنین وچون زن بخود برگیرد حیض براند شکر هنج شکوهنج نیز گویند وآن خشک است
وگفته شد شکاعی صاحب منهاج گوید حشیشیست در قوه طبیعت مانند بادآورد ونیکوتر ازین وی
سبز بود وگویند زرد وطبیعت وی گرم وخشک است در سیوم وگویند گرم است در اول وخشک است
در دوم محلل لطیف بود وگویند چون در شیب جامه خواب کودکان نهند سودمند بود جهت آب رفتن از
دهان ایشان وبر فالج طلا کردن وسعوط کردن وبا شراب آشامیدن نافع بود ورطوبت معده وباد که
در رحم بود سودمند بود جهت حره سودا وبلغم وموی بدن بود ومعده وامعا را پاک کرداند از فضلهای
بد وجذام را نافع بود دفولس گوید جذام وبرص وبهق را نافع بود وچون با افسنتین رومی بیاشامند
دمستی بود وصاحب تقویم گوید مقدار مستعمل از وی پنج م بود وگویند مضر است بشش ومصلح وی صمغ
عربی بود ونافع بود جهت ورم ملازه وورم مقعد وبیخ وی قطع سیلان رطوبت مزمن بازم وخون رفتن

از سینه ومجموع سیلان رطوبات از بدن بکند وشیخ الرئیس گوید سودمند بود جهت تبهای کهن خاصه صبیان را
ومولف گوید بشیرازی آن خار مهک خوانند ووی نبات کوهی بود ودر زمینی که سنگستان بود باشد وجهت
تب ربع وتب سرما بجلاب خوردن بغایت نافع بود شکوتا اکشوث است وگفته شد شک تراب
الهالک خوانند اهل عراق واهل مغرب رهج الفار گویند وبعربی سم الفار خوانند وبشیرازی مرگ موش کانی
گویند وصاحب منهاج گوید گویند دو زرنیخ است که از خراسان می آرند گویند دو نقره است که در سباخ
در معدن نقره حاصل میشود ومولف گوید آنچه محققست از طرف دریا می آورند از کولیکوث وی گویند
وی کاینیت واکسیدیان ویرا زرنیخ سفید خوانند وسم قاتل بود ومعالجه کسی که آن خورده باشد مانند
معالجه کسی کنند که زیبق مصعد خورده باشد ومشکل خلاص شود از برانکه بغایت مهلکست واگر در میان
خمیر کنند یا در چیزی دیگر ودر میان خانه بنهند تا موش بخورد وبمیرد وهر موش که بوی آن موش مرده شنود بمیرد
چنانچه آن خانه از موش پاک گردد شلجم شلجم نیز گویند وآن لغت است بپارسی شلغم گویند وبشیرازی شلغم
بری بود وبستانی بود وطبیعت وی گرمست در دوم وتر است در اول غذا بسیار دهد ومولد منی باشد وسینه را نرم
گرداند وباه را برانگیزد وبول براند ومسهل بود واشتهای طعام باز دید کند چون با سرکه بود وخرد وتقوی
معده بود وآب وی بصر را سودمند بود وآن زهرتی است که بشیرازی رطوبت خوانند ودر وی غلظ ونفخ
بود ومحرک شهوه جماع بود وچون بخورند واحساس نفخی در خود یابند بعد از ان جوارشی تناول کنند مفید
باشد شل اسحق بن عمران گوید شل در هندوستان سفرجل هندی را خوانند وآن ثمر مدور بود مانند
زردالو وقوه وی مانند زنجبیل بود وطبیعت وی گرم بود در سیوم وتر بود در اول ملطف کیموس غلیظ
بود وصلابت اعصاب را نافع بود وشیخ الرئیس گوید طعم وی تلخ بود وتیز وقابض وبادها بشکند ودر وی تحلیلی
عجیب بود واعصاب را نافع بود وعرق النسا ونقرس ودیابیطس ودق گوید نافع بود ریاحی که عارض شود در رحم زنان
ودیگر رانگاه دارد ودر رحم وچون با عسل بیاشامند استعمال کنند معده را پاک گرداند وقوت اعصاب دهد ومقدار مستعمل
از وی تا یکدرم بود وگویند مضر بود بشش ومصلح وی عسل بود وصاحب تقویم گوید صداع آورد ومصلح وی فستق خشک
سیاه وسکر بود وصاحب منهاج گوید سهو کرده است که گفته که از خوردن وی همان عارض شود که از زیبق مقتول

و حق بر حرف صاحب جامع است که او از شک و اسهولا کست شمع بپارسی موم خوانند و دستور گوید نیکوترین وی سرخ
رنگ بود خوشبوی که تازه از عسل برآید و بی خلط بود و طبیعت وی معتدل بود و گویند گرم بود و ملین و مادهٔ ورمهای بپزد
و گرم بود و در وی انضاجی اندک بود و ملین اعصاب بود و خشکریشها و خشونت سینه را و منع شیر بستن بکند در پستان زنان چون
ده حب هر یک بمقدار جاورسی از وی بیاشامند و همین مقدار چون در حسای از جاورس و برنج کنند و بخورند قرحهٔ امعا
را نافع بود و جذب سموم بکند و بر جراحتهای که از پیکان بهره دار بود طلا کنند بغایت نافع بود و شریف گوید چون با روغن
سوسن یا روغن زنبق بر روی طلا کنند لون را صافی و نیکو کرداند و کلف ببرد و منضج دملها بود و استسقاء را که وی
در زمان و با را نافع بود و خوردن وی شهوت طعام را ضعیف کرداند و صفت شستن و سفید کردن وی این مؤلف
گوید چنانست که بستانند و بگدازند و کاسه را بر آب صافی کنند و در آن آب می ریزند چند نوبت که صافی شود و سفید کردن
وی چنانست که موم را در تابستان در جایگه گرما که آفتاب در آسد بود موم در آفتاب بنهند و بریزند و کاسه بر آب سرد در زیر
آن بنهند تا موم بتابش آفتاب میگدازد و نقطه در آب میچکد و سفید میشود و اگر احتیاج بود مکرر کنند که مانند برف سفید گردد
شمشار امرزنجوش است و صفت آن در آذان الفار گفته شد شمار رازیانج است نزدیک اهل مصر و شام
و گفته شد شمشار بقس است و گفته شد شمشیر شوشمیر گویند و آن قاقلهٔ صغار است و گفته شود شمام دستنبویه
است و گفته شد باذن الله شنجار بپارسی شنگار گویند و آن ابوخلسا است و گفته شد در الف و انخلیا نیز گویند
ورق وی چون با نبیذ بیاشامند شکم ببندد و ورق وی چون ورق کاهو ماند اما خشنی بود و آن گاو زبان بلخ است و در
کوههای سرد سیر روید خاصه در کندمان شنداله تودری است و در تا گفته شد شنبلید صاحب جامع
از قول ابن میتم گوید شنبلید نقاح سورنجان است و صاحب منهاج گوید ورق سورنجان است و قول اول اصح است
که آن نقاح سورنجانست و نیکوترین آن سفید تازه بود و طبیعت آن گرم و خشک است و بوییدن آن صداع سرد را
سودمند بود و بادهای غلیظ که در دماغ بود بشکند و سدهٔ دماغ و بینی بگشاید و چون اول باران باشند که هنوز
آفتاب بجدی نرفته بود که بشکفد مانند بهار نارنج شکفته بود بشکل و رنگ و بوی یکی نیز دست نه باشد شنج نوعی از حلزون
بپارسی کلکک خوانند و به شیرازی قصبک گویند و آن کوچک بود و بزرگ باشد و صاحب جامع گوید بهترین بزرگ
و پیچیده بود و لون ظاهر آن زرد بود و باطن آن سفید و عطاران شیراز آن را نوتیای اکبر گویند و آن ودع است

و در واو گفته شود ان شاء الله تعالی و بهترین شنج تازهٔ سفید املس بود و چون بسوزانند در داروهای چشم استعمال کنند و صفت
سوختن وی چنانست که شنج را در گل گیرند گلی که سرگین با وی سرشته باشند و در تنوری نهند که آتش یافته بود تا بسوزند
و علامت سوختن وی آن بود که سفید گشته باشد و اگر سفید نگشته باشد دیگر در گل گیرند و بآتش بزنند تا تمام سوخته گردد
و سفید شود بعد از آن بآب سحق کنند و بشویند و خشک کنند و دیگر باره سحق کنند و مستعمل کنند و طبیعت آن سرد و خشک است
و گویند منفعت وی آنست که سفیدی که در چشم بود زایل کند و نشف رطوبت از چشم بکند و آب رفتن باز دارد و جلای
تمام بدهد و اگر نسوخته در چشم کنند نشف رطوبت بیشتر کند و تخفیف درد وی زیادت بود و اگر بعد از سوختن غسل کرده
باشند نشف بی لذع کند و سنون کردن دندان را جلا دهد و مسکن وجع دندان گرم بود مقدار نیم اما مغز باشند بلبسی
و مصلح وی عسل بود و بدل وی ودع بود شنقاد شنجار است و گفته شد ششان فراسیون است و گفته شود
ان شاء الله تعالی شونیز شنیز است و حبة السودا نیز خوانند بپارسی شونیز گویند نیکوترین آن فربه بود و طبیعت
آن گرم و خشک است در سیوم قطع بلغم بکند و جلا بدهد و محلل ریاح غلیظ بود و در ورمهای بلغمی کهنه شده و در ورمهای
صلب چون بکوبند و با مویز کودکان که بالغ نشده باشند بسرشند و ضماد کنند بگدازاند و چون با سرکه بسرشند
و بدان مضمضه کنند درد دندان را سود دهد و چون بکوبند و با آب ترکنند و بر ناف ضماد کنند کرم دراز را
بیرون آورد و اگر با آب حنظل تر بسرشند یا بسایند و بر ناف طلا کنند حب القرع را بیرون آورد و همچنین اگر با آب
در نیمه بسرشند و طلا کنند مجرب کرمها را بیرون آورد و چون سحق کنند بریان کرده و در صره بندند و دایم ببویند زکام
سرد را نافع بود و اگر سحق کنند و با اندکی روغن حبة الخضرا بیامیزند و سه قطره در گوش چکانند نافع بود
جهت سردی و بادی و سده که در گوش بود و اگر بریان کنند و بکوبند و در زیت خیسانند و از آن زیت سه
قطره در بینی چکانند یا چهار قطره نکامی را که عطسه بسیار آید سودمند بود و اگر بسوزانند و با روغن سوسن یا روغن
حنا که موم در آن گداخته باشند بیامیزند و بسر کل طلا کنند موی بر دماند و دود وی چون سعوط کنند فالج و
لقوه را نافع بود و چون بکوبند و بپزند و هر روز مقدار درمی با آب نیم گرم بیاشامند گزندگی سگ دیوانه را سودمند
بود و چون سحق کنند و با سکنجبین بیاشامند تب ربع را نافع بود و اگر با سرکه بر بهق و برص طلا کنند سودمند

بود و اگر با عسل و آب گرم بیاشامند سنگ گرده و مثانه بریزاند و چون با عسل و روغن گاو بسرشند سودمند بود جهت
درد رحم و درد گرده و دردی که نفسا را بود و در زمان امساک حیض کنند و نیکو بود و درد آن ساکن گرداند و چون سحق نفاس ۴
کنند با بول و بر ریشهای سر نهند و بدان ادمان کنند ریش را پاک گرداند و موی برویاند و چون در کحلها کنند و در
ابتدا نزول آب بکشند یا بدان سعوط کنند منع آن بکند و قلع ثالیل و خیلان و بهق و برص و جرب و ریش شده
بکند و بر پیشانی طلا کردن درد سر کار سردی بود سود دهد و سده مصفاه بگشاید و چون یکشب در سرکه خیسانند
و بامداد سحق کنند و بدان سعوط کنند درد سر کهن و لقوه زایل کند و اگر ادمان خوردن وی کنند چند روز بول و حیض
و حیض براند و چون با نطرون بیاشامند عسر النفس را نافع بود و چون مقدار درم از وی با آب بیاشامند گزندگی رتیلا را
سودمند بود و چون در خانه دود کنند گزندگان بگریزند و بخاصیت تنهای بلغم و سودا وی را زایل کند و حب القرع
بکشد از بیرون طلا کردن و چون روغن وی سعوط کنند سودمند بود در فالج و کزاز و قطع تری و سردی بکند که اگر بر سعفه
که بر اعضا ظاهر باشند لون آن بگرداند و چون بریان کنند با آتشی آهسته و بکوبند و بگلاب بسرشند و طلا کنند بر ریشی که
در ساق پیدا شود و بعد از آن که ریش بسر گشته باشند زایل کند و کمال صحت آورد و چون ضماد کنند درد مفاصل را سودمند
بود و چون بخورند حیض براند و بچه مرده در رحم بیرون آرد و مشیمه بیندازد و شریف گوید چون هفت دانه
از وی بشیر زنان بکوبانند یکساعت و سعوط کنند در بینی کسی که یرقان داشته باشد و چشمهاش زرد شده بغایت نافع
بود و زود کمال صحت آورد و زایل کند بشنه و تفتیح سده و گویند مضر بود بگرده و مصلح وی کثیرا بود و بدل وی صمغ
زیتون کنند و گویند بسیار خوردن وی کشنده بود و نوعی از وی هست که خناق و غثیان آورد و اولی آن بود که قی کنند
و شیر بیاشامند و مداوای وی چون مداوای کسی کنند که گندش خورده باشد شواصر نوعی از برنجاسف هست
و آن را مسک الجن خوانند و طبیعت آن گرم و خشک است و حقنهای تیز کنند سودمند بود جهت عرق النسا و اوجاع
مفاصل بر دارد بهر آنکه مسهل اخلاط غلیظ لزج بود شوخخ خوشه ارزنست شویلا برنجاسف است
و گفته شد شوع درختی بانست و صفت آن و حب آن گفته شد شونیز حبة السودا است و حبة السودا و کمال بوا
نیز گویند و آن را فاقلّه صغار است و گفته شود شوکة الزراحین مشط الراعی است و بیونانی دیپساقوس گویند

و گفته شوکة الدّمن عکوبست و گفته شود اقناهه شوکة الملک اشخیص است و گفته شد شوکة عربیة
شکاعاست و گفته شوکة قبطیه قرظ است و گفته شود اقناهه شوکة شهبا ینبوت است
و گفته شود شوکة منتنة چنین گوید طباق است و گفته شود و طباق خار نال نیست که آن را شوکه خوانند شوکة
بیضا بادآورد است و گفته شد شوکة مصریه شوکة قبطیه است و گفته شد شوکران حفطوطه گویند
و بیونانی قونیون و میقونیون و باریغون و طغسیقو یون نیز گویند و آن ظلمی است و گویند تخم بنج رومی است
و دیسقوریدوس گوید ساق وی مانند ساق رازیانه بود و ورق آن مانند ورق خیار زه و گل وی سفید بود
و تخم وی مانند انیسون رومی بود اما سفیدتر بود و بند فس گوید ورق آن مانند ورق بیدوج زردی بخت
بود و بیخ آن باریک بود و تخم آن مانند نانخواه بود بشکل نه بطعم و لعابی داشته باشد و مولف گوید آن بنج کوهی
است بپارسی دورسی گویند و بهترین آن یزدی بود که از ولایت یزد از تفت خیزد و آن را دورس تفتی خوانند
و تخم آن شوکرانست و طبیعت آن سرد و خشکست در سیوم تا چهارم و کشنده بود و اگر عصاره وی بگیرند پیش
از آنکه تخم وی خشک شود و در آفتاب نهند تا خشک شود بسیار منفعت داشته باشد در اطلیه و در شیافها
جهت درد چشم استعمال کنند و چون ضماد کنند بر حمره و نمله ساکن گرداند و اگر نبات وی گیجان با ورق بکوبند
و بر انثیین ضماد کنند نافع بود جهت کثرت احتلام و اگر ضماد کنند بر قضیب سستی در وی پدید کند و چون بر پستان
دختران بکر ضماد کنند رها نکند که بزرگ شود و اگر بر پستان شیردار ضماد کنند قطع شیر بکند و اگر بر موضع زهار یا
بر موضعی که موی سترده بود طلا کنند منع موی رستن بکند و اگر بر خصیه کودکان ضماد کنند رها نکند که بزرگ
شود و اگر کسی بخورد علامت وی آن بود که عقل از وی زایل شود و چشم وی تاریک گردد تا بجایی که هیچ نبیند و فواق
آورد و اعضای وی سرد شود و در آخر کار تشنج اعصاب آورد و خناق از تنگی که در قصبه شش پیدا گردد و حنجره
بسبب باد و مضرت وی بیشتر مضرت بدل رسد تا بجایی که بکشد و مداوای وی بعد از آن بشراب صرف
کنند پس فلفل و شیر خر با افسنتین و فلفل و جند بیدستر با سداب و شراب و قردمانا و میعه و فلفل
و تخم انجره با شراب و ورق غار و انجدان و حلتیت با روغن و مداوا نیز بوقیون کنند و اگر از تخم
وی اندکی در شراب کنند بغایت منوم بود و بدل آن دو وزن آن بزر البنج بود و این مولف گوید وزن از تخم

و میخورند و زیانی ندارد و آنرا اشنودانین سودانیات است وگفته شد وغلط اند که بعد کیموس وی بکرر
بود شهدانج بزر القنب است و آن بری بود و بستانی بود و در باب قاف گفته شود ان شاء الله شبطرج عقاب
خوانند بزبان بربری و بیونانی لیسیدیون خوانند و آن انواع است بهترین آن صاحب منهاج گوید هندیست با لجری
و مولف گوید چند آنکه امتحان کرده شد بهتر از پارسی نیست که در لحظه آبله می زند در اطلیه و هندی آبله
میزند پس محقق شد که عده وی زیادت از هندی است و این نوع نیکوتر است بود درجه یکی آنکه تازه بود دوم
آنکه مقشر بود فی الجمله طبیعت وی گرم و خشکست در آخر درجه دوم و جالینوس گوید که بود در درجه
چهارم و شیخ الرئیس گوید بهق سفید و برص و جرب و نقش را با سرکه طلا کردن بغایت نافع بود و چون ضماد کنند
درد مفاصل را سود دهد و برسپرز طلا کردن بگدازاند و ورق وی چون نیک بکوبند و با پیه راسی بر عرق النسا
ضماد کنند و [illegible] ساعتی رها کنند سودمند بود و بر سپرز نهادن نافع بود و جرب ریش شده را مالیدن بغایت
مفید بود و چون از خود بجاوید درد دندان ساکن گرداند و مولف گوید از خواص وی آنست که اگر در درد دندان
کنند سبطرج در کف دست مخالف نهند و در شیب روی نهند درد دندان ساکن گرداند و مولف گوید مجربست و جهت
قوبا با سرکه کهن طلا کردن بغایت نافع بود و مجرب و مقدار مستعمل از وی یک ماهی بود وگویند مضر بود بشش و مصلح
آن مصطکی بود و بدل آن قوه وگویند بدل آن پنج [illegible] شیح بپارسی درمنه گویند بهترین آن ارمنی بود
و آنرا درمنه ترکی خوانند و شیح جبلی را افلیون خوانند و طعم وی تلخ بود و طبیعت وی گرم و خشکست در سیوم
وگویند گرمست در دوم و خشکست در اول و محلل ریاح بود و مقطع و در وی قبضی بود دون قبض افسنتین
و چون بسوزانند و خاکستر با روغن بادام بر داء الثعلب طلا کنند نافع بود و منع آنکه بکند وعسر النفس را سود دهد
و کرمهای و حب القرع را بکشد و بول و حیض براند و جهت گزندگی عقرب و رتیلا و زهرها سودمند بود و مقدار دو [illegible]
چون بسوزانند و بر ریشی که کوتاه باشد یا بر موضع ریشی که رسته باشد طلا کنند موی برویاند و وی مضر بود
با عصاب و مصلح بود و مغده را زیان دارد و مصلح وی ترمس بود وگویند مصلح وی شراب ریباس بود
یا شراب اترج و بدل آن در قاتلات دود برنگ کابلی بود و در عملهای دیگر غیر ارمنی بدل وی کنند ما
شقشلیل زردان است و بهترین وی آنست که او گرد و فربه بود و طبیعت آن گرمست در سیوم وگویند در اول

وگویند در دوم و وی لطیف و محلل باشد و جلای تمام دهد و بالوکرد و بر بهق طلا کردن سود دهد و محلل ورم خنازیر
بود با زرگیان و با سرگین کبوتر بروی نهند سوراخ کند و با گندم برقوبا و ریشها ذرور کردن نافع بود و بخور
کردن زنان آبستنی را یاری دهد خاصه چون با سویق و مرو زعفران و کندر بود و چون بکوبند و بسرشند و عضوی
نهند که سبلی یا خار باشد بیرون آورد و وی مسکر و مصدع بود و بشیرازی شیلمک خوانند و اگر در میان گندم بود
آن نان بغایت مصدع و مسکر آورد و بدل آن چند قوقی بود و اگر در شراب خوی سازند و بیاشامند بغایت منوم
بود و مستی و خواب گران آورد و روغن وی از جهت قوبا از روغن گندم نیکوتر بود و چون برصدغین مالند خواب
معتدل آورد و رازی گوید بدل آن قوه است و این مولف گوید شیلم در میان گندم آن وقت بسیار شود که گندم تباه
خواهد شد شیرج دهن الحل است بپارسی روغن کنجد خوانند و شیره گویند و طبیعت وی گرم و تر
بود سود باشد جهت شقاق و خشونت سودا وی خوردن و طلا کردن و چون بسر در روی بپزند موی را نگاه
دارد و وقوع دهد و خوردن وی با آب شیرین سرفه و سوی دبلی را زایل کند و ضیق النفس را نافع بود و معدل
طبیعت بود و سموم را نافع بود و خشونت حلق و سرفه را سود دهد و سهو که طبیخها از این کنند چون در طبیخ کنند
و در وی خلخل بود و معده را بد بود و برخی وی بود و اگر خواهند که غلظ وی اندک بود مصلح وی آن بود که بریان
کنند و بعضی گویند سودا وی را هیچ نفع ندهد شبیته العجوز اشنه است وگفته شد شیان دم الاخوین
است وگفته شد شیرزق و شیرزج نیز گویند صاحب جامع گوید سرگین خفاش است وگویند بول از صاحب
منهاج گوید بول او است وگویند شیر او است و مولف گوید الحق محققست شیر خفاش است که شیرزج [illegible]
الخفاش و شیرزج که مردمان بافواه گویند شیرزق است و این مولف گوید مرغی هست و او را ام خفاش
خوانند بمقدار گوسفندی و دو پستان دارد و دو گوش و دهنی و دندان دارد و از پستان وی شیر آید و وی
بگذارد شیر ده و آن شیر را شیرزق خوانند و طبیعت آن گرم و خشکست بغایت گرم منفعت وی آنست
که سنگ مثانه بریزاند و ناخنه و سفیدی که در چشم بود چون در چشم کشند زایل کند شیرجه جنتیانی است
وگفته شد شونیز شونیز است وگفته شد شیح جبلی فلفل سیاه است وگفته شود ان شاء الله شیخ البحر
حیوان دریائیست که سر و چهره وی ماند آدمی ماننده بود وگویند روز شنبه البته از دریا بیرون نیاید

شیاف خوزی یونانی در هندلیست وگفته شد شیر آملج آملج چون در شیر خوبساتند شیر املج خوانند قبض وی
کمتر از املج بود و نیکوتر آن بود که چند روز در شیر بود و طبیعت آن سرد و خشک بود در سیوم و گویند گرم و تر بود
بلغم لزج پاک کند و قوه شهوت بدهد و قطع قی بکند و آب رفتن از دهن باز دارد و حرارت خون را بنشاند و مقدار به
مستعمل از وی یک مثقال بود و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی شیر تازه و عسل بود شیراز بپارسی بکال خوانند
شیر خشت ترنجبین زرد رنگ که از هندوستان می آورند طبیعت آن گرم و خشک است و مسهل مره سودا
بود و بلغم و خلطهای غلیظ سوخته بیرون آورد و بادهای فاسد و شربتی از وی دانگی تا نیم بود شیرخشک
بپارسی شیرخشت گویند و طبیعت وی گرم بود باعتدال و فعل وی قوی بود از ترنجبین و مانند وی و بهترین وی
آن بود که شفاف بود مانند صمغ

باب الصاد

صابون گرم و خشک است در چهارم و مقرح اعضا بود و محکم و قولنج را بگشاید و مسهل خلط خام بود و چون شیافه
از وی بخود برگیرند و درد را نفع دهد و شریف گوید چون در میان خرقه صوف نهند و خراز و قوبا را بدان بمالند
محکم زایل کند و اگر با همچندان نمک بیامیزند و در حمام بمالند حکه و جرب ریش شده را نافع بود و اگر با همچندان حنا بیامیزند
و بر زانو طلا کنند درد زانو را ساکن گرداند و اگر بر بهق طلا کنند زود زایل گرداند و چون بجوشانند با روغن گل و
بر ریش سر کودکان طلا کنند بر ریشهای شهد بهد و هفت روز رها کنند بعد از آن بآب گرم بشویند هیچ بهتر از این نبود
و چون دوم از وی با همچندان سلیقون که آن زنجفر محرق است و همچندان نوره آب دیده بر ریش خضاب کنند در
حمام بعد از آنکه شسته باشند پاک و نیم ساعت صبر کنند موی سیاه گرداند و تغییر تمام پیدا کند و شریف گوید بغایت
مجربست و اگر سر را بدان بشویند در حمام شپش بکشد و سر را پاک گرداند از سبوسه و گویند اگر با ادویه بپزند که جهة بهق
و بهق مناسب بود فعل وی زیادت گردد و بهق و برص را زایل کند و چون با اورام بلغمی و خنازیر نضج نهند تنها یا با
ادویه که موافق بود نضج دهد و بگدازاند و چون بپزند با ادویه گشاینده اورام بود مانند حرف و مرکبی کبوتر و
اصل قثاء الحمار فعل وی قوی گرداند و گویند سر را چون بدان بشویند موی را جعد گرداند و بر سر و اجتهاد گر
بگشاید و آب وی اگر بخورند کشنده بود و نزدیک بخوردن نوره بود و مداوای وی بقی باب گرم کنند و روغن
کنجد بعد از آن آب گوشت از مرغ بروغن بادام صابون النقاق شجره ابی مالک است وگفته شد صاب

گویند قثاء الحمار است و گویند بتحقیق نوعی از شیر عاقست و این مؤلف گوید بزبان اصفهانی نقاع را صاب خوانند
صاره لوف الصغیر است وگفته شود انشاء الله صاحب جوز است وگفته شد صبار تمر هندی است گفته شد
صبی گویند عصاره سنا است و گوسنا است و گویند عصاره زرد رنگست طبیعت آن سرد است نقرس گرم را
نافع بود صبر سه نوع است اسقوطری و عربی و سمحانی بهترین آن اسقوطریست و سقوطرا جزیره است
نزدیک یمن و آن جزیره جبل فرسنگ است و اهل آن جزیره بد دینان اند و ساحران محکم و اصل ایشان از یونانیانست
اسکندر از فیلقوس از زمین یونان بدان جزیره فرستاد جهة ساختن صبر و زنان ایشان مجموع ساحره اند باشند
تا بحدی که اگر خصمی بکسی داشته باشند اگر آن شخص حاضر بود و الا شکل وی در ضمیر خود دارد و قدحی پر آب پیش خود
بنهند و آغاز سحر کنند تا زمانی که نقطه در میان قدح پیدا شود بعد از آن قدح بر جگر طور و دل و شش شود و آن
شخص در حال بمیرد و چون شکمش بشکافند میگویند هیچ در شکم وی نبود بدین حد مبالغه میکنند در ساحری ایشان و نیکو
ترین صبر سقوطری بود که لون آن مانند لون جگر بود و بوی وی مانند مر بود و براق بود و زود بکشد عربی و چون
در دست بمالند زود خرد شود و ملون مانند زعفران بود و از وی بوی روغن گوسفند آید و قطعها سنگ ریزه در وی
نبود و نوع را عدنی خوانند و دیگری گویند و وی میانه بود و سمحانی بد بود و از اصح بردگی گویند و طبیعت صبر گرم و خشک
بود در دوم و گویند گرمی وی در اول بود و در سیوم و جالینوس گوید خشکی وی در سیوم بود و گرمی در اول جهة معده
از همه دوای سودمندتر بود و ریشهای که مشکل نیک شود خاصه در ذکر و در چون با آب بگدازند و طلا کنند و همچنین سودمند بود
جهة ورمهای که در دهان و بینی و چشمها حادث شود و فی الجمله خاصیت آنست که منع ماده بکند و اگر جمع شده باشد بگدازاند
و مسخن معده بود و دباغ آن و بادها بشکند و مسهل صفرا بود و رطوبت و بلغم از سر و مفاصل جذب کند و سده جگر بگشاید و با
وجود آنکه مضر بود بجگر و رنج چشم و جرب آن و درد و سوزش آن زایل کند و رطوبت آن خشک گرداند و سودمند بود جهة ابتدا
آب و سر و معده و مجموع بدن از فضول که جمع شده باشد پاک گرداند و دهن صافی کند و جالینوس بن حسن گوید نشاید که صبر
در سرما سرد و گرما گرم مستعمل کنند الا در زمانی معتدل که اگر در سرمای سرد مستعمل کنند مضر بود و مقعده باشد که
اسهال و موی آورد از بهر آنکه مرفق عروق بیرون مقعد بود پس آن بگشاید و خون روانه گردد و صبر عربی کرب
و مغص آورد و وی از طبقات معده یک دو روز باقی ماند و سقوطری ضد آن بود و چون بیاشامند بجاری لطیف

از وی متصاعد شود به دماغ و فضول که جمع شده باشد پاک گرداند و بخاری که از معده متصاعد شود به قوّة باز گرداند
بدان سبب که متصاعد شود بر اثر وی جزوی لطیف بعصب اجوف رسد و از فضول پاک گرداند و در تشنجهای جفن زیادت
کند و بدین سبب که صبر در ایارجات و معاجین میکنند و صبر چون نشسته باشند زیادت اسهال کند و چون مغسول
کنند قوه دوائی بسیار نقصان کند و از طبیعت دوائی بیرون آید و صفت شستن وی صاحب جامع چنین آورده است که
بگیرند صبر سقوطری یک رطل و سحق کنند و به منخلی ضیق ببیزند و بعد از ان افسنتین ربع رطل و از ادویه ایارج فیقرا
و حب بلسان و دارصینی و سلیخه و عود بلسان و سنبل و اسارون از هر یک سه درم این ادویه را در دو رطل آب شیرین بپزند
تا نیمه باز آید و فرو گیرند و در دست بمالند و صافی کنند و صبر کوفته و بیخته در هاون کنند و آن آب در ان ریزند و بشورند
و در ظرفی کنند تا آن آب از وی صافی شود دیگر باره در هاون کنند و دو بار بشورند تا آن زمان که هیچ باقی نماند الا مانند خاکستر
کرد بعد از ان آب از وی بریزند و صبر باقی ماند پس سه درم زعفران با وی بیامیزند و بردارند و بوقت حاجت استعمال کنند
و مقدار شربتی از وی یک درم تا دو درم و صبر وی چون کهن شود سیاه گردد و شسته وی از ناشسته زودتر ضعیف گردد
و گویند مسهل سودا بود و آنچه مغسول بود صاحب منهاج گوید شربتی از وی مفرد ما بین نیم تا دو درم بود با آب گرم مسهل
بلغم و صفرا بود و اگر با ادویه بود شربتی از دو دانگ تا نیم درم بود و مضر بود بامعا و تعدیل آن بکثیرا کنند و مضر بود بجگر و مقعد
و مصلح آن مصطکی و ورق گل سرخ و مقل بود و منصوری گوید شربتی از وی از یک درم تا دو درم شاید و نوع سمجانی
سیاه بد بود و صبر تنها استعمال کردن بغایت مضر بود بمقعد از بهر آنکه خشکی وی در درجه سیوم است و مقعد عصبی است و مزاج وی سرد
و خشک بود چون بر ان بگذرد بشکافد و خشکی مضر بود بعصب و شریف گوید چون با آب کنند تا سحق کنند و طلا کنند چند نوبت
بر بواسیر که از مقعد رسته باشند بیندازد و گوید نیکوترین معالجه این علت بود و باید که چون بیندازد روغن که در ظرفی
مسی یا قلعی حل کرده باشد بمالند از پی آن و اگر در آب لسان الحمل حل کنند و بر ریشی بینی و گوش طلا کنند زایل کند و چون
بسرکه حل کنند و بر جبهه و شریان طلا کنند نیکو بود و بدل صبر بوزن آن حضض باشد و در نفع معده بوزن آن افسنتین و گویند بدل
آن حضض و افسنتین بود و این مؤلف گوید علی بن عیسی آورده که صبر سقوطری خوردن را شاید و در طلا استعمال نکنند و از بهر
طلا صبر عربی نگاه دارند و خوردن را نشاید **صحناه** بپارسی ماهیابه گویند طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم و گویند
گرم بود در اول و خشک بود در دوم و آن از ماهی خرد سازند که آن را ماهی کشنه خوانند و در گرمسیر شیراز و عمل [illegible]

و نشف رطوبت معده بکند و وجع ورک بلغمی را نافع بود و کرمها که از فساد معده بود زایل کند و قطع بلغم و جرب
و حکه آورد و تشنگی و صداع و مصلح وی کاهو بود **صدف** بهترین آن سفید باشد که در آب شیرین بود و طبیعت آن سرد و
خشک بود و صدف فیروقی صدف فرفور ناسوخته نشاید که استعمال کنند از بهر آنکه بغایت صلب بود و چون بسوزانند
قوة وی در غایت تجفیف بود و اولی آن بود که بغایت سحق کنند و این باب عام است هر چیزی که جوهر وی حجری بود
پس چون تنها استعمال کنند نافع بود جهة جراحتهای خبیث از بهر آنکه مجفف بود بغیر لذع و چون با سرکه بسرشند و عسل
یا با شراب نافع بود جهة جراحتهای متعفن خبیث و گوشت صدف بری چون سحق کنند و طلا کنند بر پاها خشک گرداند
و صدف جذب سلاء و عظام بکند و تسکین وجع نقرس و مفاصل بود چون ضماد کنند و چون با سرکه سحق کنند قطع رعاف
بکند و وی مسکن وجع معده بود و چون بسبب ز ضماد کنند و رها کنند تا خود رها کند و چون زن بخود برگیرد حیض براند
و گوشت وی سودمند بود جهة گزیدگی سگ دیوانه و مرقه وی صدف کوحلیل شکم براند و بدان بخور کردن اختناق رحم
را سودمند بود و مشیمه بیرون آورد و صدف سوخته در تحلیل و جلاء دندان و در کحلهای چشم مستعمل کنند و ریش چشم
را نافع بود و غلظ اجفان زایل کند و چون طلا کنند بر موضع موی زیاده که در چشم بود بعد از آنکه برکنند نروید
سوختگی آتش را سود دهد و درد دل را نافع بود و مقدار مستعمل از وی یک مثقال بود و از آب وی سم و صدف
سوخته بهق زایل کند و دندانها را پاک گرداند و اسحق گوید خوردن وی مضر است بمثانه و مصلح وی عسل بود و بدل
وی ودع **صدف البواسیر** نوعی از صدف است که در ساحل دریای قلزم بسیار باشند و در بحر حجاز نیز موجود باشند
چون در شیب خود دود کنند بواسیر را سود دهد و بیندازد و چون بسوزانند و بعسل بسرشند قطع ثالیل بکند و تر
ترفر را سود دهد و شکل وی مانند حلزون بزرگ بود الا آنکه وی طبقات داشته باشند و بوی وی کریه بود و لون وی
زفری بود که بسیاهی زند و در قلزم بسیار موجود بود **صدلحدید** زعفران الحدید است و گفته شد **صبرية**
الحلدی شجرة الطحال است و گفته شد **صرد** شوکرانست و گفته شد **صوب** صمغ است و گفته شود انشاء الله
تعالی **صریرا** بادروج است و گفته شد **صرصر** زرز گویند و آن حیوانیست کوچک مانند ملخ کوچک
که بشب آواز کند و بشیرازی جراد سگ خوانند و دیسقوریدوس گوید چون بریان کنند و بخورند درد مثانه
را سود دهد و جالینوس گوید بعد از آنکه خشک کنند کسی که قولنج داشته باشد بکعدد با یکدانه فلفل بخورد شفی

سه عدد از این حیوان بود یا پنج عدد یا هفت عدد با مثل وی فلفل درد و فت هیجان درد و صعوبت درد و حصاة
گویند چون در زیت بپزند و در گوش چکانند درد گوش ساکن کند **صرفان** اسرب را صرفان گویند و نوعی از خرما سرخ خوب
است و آنرا هم صرفان گویند بپارسی مکتوم گویند و در غم گفته شد **صعتر** بشیرازی اوشنه گویند و بیونانی
اوریغانس و آن دو نوعست در انروق و کرد و رق و دیگری را نوع گویند و در قوت مانند حاشا بود و در از ورق
اقوی بود از کرد ورق و نیکوترین وی کوهی ورق بری بود و طبیعت آن گرم و خشکست در سیوم محلل و ملطف
بود و درد و در کین را نافع بود و درد دندان که از سردی و باد بود چون بخایند ساکن کند و طبیخ وی چون با شراب
بیاشامند کرمهای جانوران را نافع بود و چون با سکنجبین بیاشامند دفع مضرت حبیتن بکند و چون با خیار زه بخورند
نیکو بود جهت کوفتگی عضله و جهت معده و جگر بغایت سودمند بود و اگر با روغن ایرسا سعوط کنند فضلات بینی بیرون
آورد و اگر با سرکه بیاشامند طحال را نافع بود و حیض و بول براند و اگر طبیخ وی بیاشامند شکم براند و فضول مرار
بیرون آورد و اگر با عسل لعوق کنند ورم ملازه و شش گرم را نافع بود و خوردن وی علیا را بغایت سود دهد و چون
بپزند و آب وی بیاشامند کرم بکشد و حب القرع بیرون آورد و اشتهای طعام بازدید کند و بادها را تحلیل دهد
و ماریکی چشم و شبکوری که از رطوبت حادث شود زایل کند و مقدار مال مستعمل بود و روغن وی سینه و شش را
سودمند بود و اگر با سویق بر ورمهای بلغمی ضماد کنند بگدازاند و خوردن وی هضم بکند و معده و امعا را از بلغم
غلیظ پاک گرداند و غذاهای غلیظ لطیف کرداند و سردی معده را و جگر را سود دهد و سده بگشاید و چون قصب
آن با عناب بپزند و آن آب بیاشامند خون غلیظ رقیق کرداند و این خاصیت در وی موجود است و اگر با انجیر خشک
بخورند عرق برانگیزد و لون را نیکو گرداند و فقاح وی مسهل مره سودا بود و بلغم و شربتی یکی مال با نمک و سرکه بود و صعتر
قولنج و درد و ریح و مثانه را نافع بود و چون با عسل سکر بپزند و هر شب یک مال بخورند و برای خسفند جهت دفع نزول آب
بغایت نافع بود و از سبب نزول ایمن باشند و دهن را نیکو گرداند و چون بیاشامند گزندگی عقرب را نافع بود و اگر ضماد کنند
بر موضع گزندگی هم چنین نافع بود و چون صعتر نزدیک بقول که مضعف چشم بود بنهند ضرر آن زایل کند و نوعی از صعتر
بستانی هست که آنرا اسپکارند آن صعیفتر از بری بود در قوت و فعل و در تبریز بسیار کارند و آنرا ارزه خوانند و صعتر
مضر بود با ربیه و مصلح وی سرکه انکوری بود **صغبین** سغبینج نیز گویند و آن سکبینج است و گفته شد

صفصاف خلاف و گفته شد **صفینه** درخت ابهل است و آن عرعر است و گفته شود ان شاء الله **صفراغون** مرغیست
که از ارغلو دیس گویند و گفته شود ان شاء الله **صیقر** و مرغیست که گنجشک را صید کند و بپارسی باشه خوانند و ببربری
تاتینا گویند و ابو عماره نیز خوانند گوشت وی گرم و خشکست و چون بپزند و خشک کنند و سحق کنند و دو درم از وی
بیاشامند با آب چون نادر چشم کشند و قوت باصره بدهد و سرگین وی چون در کلف مالند زود زایل کند **صلون** خرنوب
نبطی است و ثمره وی در مصر بحب الکلی خوانند و اناغورس نیز گویند و صفت خرنوب گفته شد در ینبوت نیز گفته شود
ان شاء الله **صلصل** بپارسی عکه خوانند و آن عقعق است و گفته شود ان شاء الله **صموغ** جالینوس گوید
مجموع صمغها گرم و خشک بود و لیکن بعضی از بعضی فاضلتر بود و صمغ بپارسی ازدو گویند و بشیرازی زد گویند
صمغ عربی بهترین صمغها بود و نیکوتر آن بود که صافی بود و چوب اندک در وی باشد و سفید و شفاف بود و چون در آب
بنهند زود بگدازند طبیعت آن معتدل بود و گویند سرد و خشک بود و در وی قبضی بود و حفظی با عنزال
سرفه گرم را نافع بود و آواز صافی کند و قوت معده بدهد و اسهال صفراوی را نافع بود و مقدار ما خوذ از وی
دو مثقال بود و خشونت سینه و حلق و قصبه شش را نافع بود و حدت ادویه بشکند و اسحق گوید مضر است بسپل و مصلح وی
کثیرا بود و بدل آن صمغ بادام و حب الآس و گویند مصلح وی شراب صندل و گلابست **صمغ اللوز** بهترین صمغ
بادام آن بود که سفید باشد و از درخت جوان گیرند طبیعت وی مایل بسردی بود و گویند گرم و تر بود و صمغ بادام
شیرین درد حلق و سرفه و تب دق را نافع بود و فربهی آورد و صمغ بادام تلخ قابض بود و منفث بود و چون بیاشامند نفث
دم را نافع بود و اگر با سرکه بیامیزند و بر قوبا بر ظاهر پوست پدید آید و مالند زایل گردد و چون با شراب ممزوج کنند
و بیاشامند سرفه کهن را نافع بود و سنگ گرده بریزاند و گویند صمغ بادام مضر بود بسپرز و مصلح آن قند و خشخاش بود
و بدل آن صمغ عربی و کثیرا بود **صمغ الاجاص** بهترین صمغ الو آن بود که از درخت کهن گیرند و در وی گرمی و خشکی
بود و گویند گرم و تر بود درد شش و سینه را نافع بود و چون با شراب بیاشامند سنگ گرده و مثانه بریزاند و چون
با سرکه بیامیزند بر قوبا کودکان مالند زایل کند و جراحتهای را با ملاح آورد و چون در چشم کشند ریشهای زیاد
کند و چون در سبه که حل کنند و بر بثورها مالند خار و شری و حصبه طلا کنند سودمند بود و اسحق گوید مضر بود
بسپرز و مصلح وی قند بود **صمغ السماق** چون در درد دندان گیرند درد ساکن کرداند و جراحتها را نافع بود و اگر در

شیافات کنند روشنائی چشم زیادت کند صمغ الحروث حلتیت است وگفته شد صمغ اللامیثا نیکوترین آن
بود که صافی باشد و بسرخی مایل بود و در غایت حدة و حرارت و تلخی بود و مولف گوید آنرا الشیرازی باود و کشوث خوانند
و از حدود دشت کاره خیزد و در هیچ جای دیگر نبود و ملطف بود و جهة بادهای غلیظ که در معده بود نافع بود و سودمند بود
و بلغمی که در معده بود لطیف گرداند و بگدازاند و در قوة گویند مانند حلتیث بود و مولف گوید جهة درد دندان نه
استعمال کردن مقدار نیم م نافع بود و اگر سبب آن نفخ بود صمغ السذاب گرمست در سیوم و خشکست در دوم بادها را
بشکند و ورمهای صلب بگدازاند و ریش چشم را نافع بود و چون بر آن افشانند و خنازیر که در حلق و شیب بغل بود
بگدازاند و مقدار دانگی سعوط کنند و بدل آن دو وزن آن حلتیث است صمغ الخطمی سرد و تر بود و تشنگی ساکن
گرداند و شکم ببندد و نافع بود جهة مره صفراوی صمغ الجوز الرومی کهربا است و گفته شود صمغ الطرثوث
انشق است و گفته شد در باب الف صمغ القتاد کثیرا است و گفته شود صمغ السذاب البری تافسیا است و گفته شد
صمغ الکمثری گویند نیکوترین صمغ امرود آن بود که از درخت کهن گیرند و طبیعت آن گرم و تر بود در دوم و
ریشهای تر اسود دارد و مقدار مستعمل از وی دو مال بود و گویند بسیار زدن صمغ اوی کال زمنی بود صمغ البطم مضر بود م
علک است بپارسی بنا است گویند و بشیرازی کمذر گویند و طبیعت آن گرم باشد و محلل و ملطف بود در خواص
و طبیعت نزدیک مصطکی بود صمغ السرو گرم و خشکست و در قوة مانند صمغ سداب و صمغ صنوبر و چون بوره
سعوط کنند رطوبات دماغ را پاک گرداند و چون بر ریشهای سر افشانند با گلنار زایل کند و جمیع ریشهای اعضا حکم
سبیل صمغ الصنوبر راتینج است و گفته شد صمغ الحرشف کنگرزد خوانند و بشیرازی کنگری گویند و آن
زراب القی بود و در باب کاف در کنگرزد گفته شود ان شاء الله تعالی صمغ الزیتون اصطرکی هست و گفته شد
و صمغ بری دی از ادویه قتاله بود و چون در چشم کنند شبکوری و تاریکی چشم زایل کند و بول و حیض براند و چون بر
دندان خورده نهند درد ساکن گرداند و چوب ریش شده را سود دهد و بچه بیندازد و بدل آن عصاره ملح انیث
است و گویند بدل آن شونیز است صمغ البلاط صاحب جامع گوید بیونانی کیفولن خوانند و معنی آن بپارسی
از سنگ ساخته و آن چیزیست که از رخام و سنگ می سازند و صاحب منهاج گوید سی بود و مرکب بود از آنکه مرکب
بود از صبر و مر و خون سیاوشان و علک و انزروت و صمغ عربی از هر یک جزوی و اصل مرجان و دم الاخوین از هر یکی

نیم جزو که فته و نیخته آب صمغ عربی بسرشند و بدیواری که بگچ سفید کرده باشند زنند و رها کنند تا خشک گردد
و هر چند که کهن تر گردد نیکوتر بود و وی مجفف بود جراحتها را نافع بود و منع خون و ریم بکند و ریشهای تر را به
بصلاح آورد صندل الابیض نیکوترین آن مقاصری بود زرد رنگ و طبیعت آن سرد بود در سیوم و
خشک بود در دوم و صاحب منهاج گوید سرد بود در آخر دوم و خشک بود در سیوم درد سر و خفقان که علت گرمی
شود از تبهای حاده و مره صفرا و جگر گرم و محروری مزاج را بغایت سود دهد و ضعف معده را نافع بود و چون
بآب صلایه کنند و بگلاب و اندکی کافور را بسرشند و بر پیشانی طلا کنند درد سر که از حرارت بود ساکن گرداند و چون
در حمام با نوره در موضع المنز بوی آن زایل کند و چون بآب عنب الثعلب یا بآب حی العالم یا بآب طحلب بسرشند
و بر نقرس گرم طلا کنند سود دهد و ورم گرم همین سبیل و مفرح و مقوی قلب بود و چون محکوک کنند اندک
حرارتی در وی پیدا شود و نجبان گوید در طمث و اگر خلط کنند باد و به جهة معده و جگر و سردی آن سود دهد
و مضر بود بآواز و مصلح آن جلاب بنات هست و بدل آن اشنه و این مولف گوید درخت صندل را الخم باشد مانند
عدس و صندل مقاصری بهترین صندل بود و آن زرد بود و گران وزن و چرب و نرم بود و خوشبوی بود
و آن از زمین ذرباد و بعد از آن صندل جوری هست و آن پارهای بزرگ سطبر بود و سفید و برخی آمیخته باشد
و لیو درشت بود و پس از جوری بجیری و چوب این صندل باریکتر بود و آسان شکن تر و زردی زند و پس
از بجیری واقواتی و این صندل باریک چوب بود و سرخ و سفید و آن صندل بدترین انواع صندل است و بعد از آن
خواقی و این صنف دیگر صندل سرخ است که آنرا بوی بود و از آعتری گویند و آن صندل در طلاها بکار دارند و
آنها را آن تراشند القصه بهترین انواع صندل آن بود که زرد و سخت و گران سنگ و خوش بود و را بزعفران بیالوده نه
که بوی آن بغایت خوشبوی بود و همه انواع صندل از سقال زنج آرند صندل احمر سرد و خشکست
در دوم و گویند سردتر هست از سفید و گویند سفید سردتر از سرخ لیکن سرخ خشکتر است از سفید محلل
اورام گرم بود و منع ماده بکند و بر حمره طلا کردن نافع بود و در درد سر و رعاف از عظم مناسب بود و شریف گوید
چون سحق کنند و با روغن زنبق بیامیزند و بر رعاف مالند تب زرد از وی زایل کند و هم گوید صندل سرخ
بغایت سردتر از صندلها بود و بدل آن فوفل هست صنوبر بشیرازی کاج گویند و صفت حب آن در باب

ها گفته شد اما باقی اجزای وی گفته شود در پوست بیخ صنوبر صغار قبضی و قوتی تمام بود و بیخ را نافع بود و چون
بروی نهند مانند ضماد بغایت کامل سود دهد و چون بیاشامند شکم ببندد و اگر ذرور کنند بر سوختگی آب گرم
بغایت نافع بود و وی معتدل بود در حرارت و گویند گرمست در دوم و خشکست در سیوم و گویند دارو
و ورق آن تر تر از لحاء آن بود و جراحتهای را نیکو گرداند و غرغره بطبیخ قشر صنوبر کردن بلغم را جذب
کند و بیرون آورد و دخان وی سودمند بود جهت کسی که در قرحه وی استرخا بود و همه علت و زحمتی
که بود زایل کند و قشور و ورق وی چون بیاشامند درد جگر و ریش ششی را نافع بود و کرمی سبز بهست
در درخت صنوبر و آن بقوة ذراریح بود و قشور هر دو صنوبر چون زنان در زیر خود بخور کنند بچه و مشیمه
بیرون آورد و ورق وی چون بکوبند و ضماد کنند بر ورمهای گرم درد ساکن کند و جراحتهای تازه که
چون ازان پروانه بود سود دهد و چون با سرکه بپزند و بر دندان ضماد کنند درد ساکن گرداند و
چون با آب یا با ماء العسل بیاشامند بمقدار یک مثقال موافق بود جهت کسی که در جگر وی علتی بود و همچنین
پوست وی و ورق وی چون بیاشامند همین عمل کند و چون چوب بشکنند و پارهای کوچک کنند و با سرکه
بپزند و طبیخ وی در دهن نگاه دارند درد دندان زایل کند و اگر بسوزانند و دخان وی بگیرند در مداد بغایت
خوب بود و اگر در داروهای چشم کنند مژه را بغایت نیکو گرداند و موی نریزد و آب رفتن باز دارد و شریف
گوید ثمره صنوبر کبار که آن جلغوزه است چون بکوبند و با عسل بسرشند و هر بامداد سه درم بخورند از افلاج
خلاص یابند و چوب وی چون بپزند با آب و اعضای کسی که رعشه کشیده باشد بدان بشویند نافع بود
و بدل آن زفت بهست **صنار** دلب است و گفته شد **صبر** اسمی یمنی است صمغی بود که از طرف
یمن می آورند بلون سرخ بود و در جراحتها استعمال کنند و قطع اسهال کند و این صمغ بشکل حضض مجبان
قرص می باشد و آنرا ابول الابن خوانند و جراحتهای خبیث را باصلاح آورد **صوف الارض** فراسیونست
و گفته شود ان شاء الله **صوف** بپارسی پشم خوانند و طبیعت آن گرم و خشکست و نیکوترین آن نرم بود و
پشم سوخته خشک بود در سیوم و مجفف بود و صفت سوختن آن مانند ابریشم بود بگیرند دیگی آهنی
یا کوازی نو و اگر کوازی بود نیکوتر بود و پشم را بشویند و شانه کنند و در دیگ نهند و بر سر آتش نهند

و طبقی بر سر آن نهند که سوراخ داشته باشد تا آن زمان که سوخته گردد در ریشها را نافع بود و گوشت زیاده که در ریشها
بود بخورد و پشم ناسوخته که چرکن باشد چون بزیت و سرکه تر کنند یا بشراب و ضماد کنند بر جراحتهای چرکن
در ابتدای آن موافق بود و بر جایی که ضربی زده باشند یا استخوان شکسته همچنین و چون بسرکه و روغن گل تر کنند
صداع و درد چشم و مجموع اعضا را نافع بود در آن ضماد کردن و شریف گوید خرقه صوف چون بر گردن
روندگان ببندند خستگی برایشان کار نکند و هیچ زحمت نرسد و چون پشم زده بیاگنند میان انگشتان دست
و پای که شق شده باشد شقاق آن زایل کند و باید که یکشبانروز رها کنند پس بیرون آورند و دیگر مکرر کنند
تا زود زایل شود و رازی گوید چون بپوشند که گوشت آن گوسفند گرگ خورده باشد حکه در بدن آنکس پیدا
گردد و دیمقراطیس گوید ریسمانی پشمی در گردن کاروی تنه ببندند مدبون گردد و عاجز **صوطله** نوعی از
سلق است زرد رنگ و صفت سلق گفته شد در سین ۵۵۵

باب الضاد

ضال ثمر السدر خوانند بپارسی
کنار گویند در نبق گفته شود ان شاء الله صفت آن **ضبع عرجا** حیوانیست مانند گرگ و چون براه رود لنگ نماید
ازبهر این ضبع عرجا نام وی کرده اند بپارسی کفتار گویند گوشت وی گرم و خشک بود در دوم مانند گوشت
سگ و چون آدمی در دست وی حنظلی بود کفتار ازوی بگریزد و چون یک دندان وی با خود نگاه دارند
و بسگ گذار کنند سگ بانگ نکند و چون موسوسان خون وی بخورند سودمند بود و چون زهره وی بگیرند
با انجدان و روغن اقحوان و در ظرفی مسین کنند و سه روز رها کنند بعد از آن طلا کنند بر چشمی که دانه داشته باشد در وی
ماهی دو بار سفیدی بود دانه زایل کند و ببرد و هر چند این روغن کهن تر گردد نیکوتر بود و چون زهره وی با پیه
شیر بر روی طلا کنند کلف ببرد و لون را صافی کند و چون زهره وی تنها در چشم کشند تیزی چشم زیادت کند و
اگر طبیخ وی که با شبث و کنود با آب پخته باشند نشیند سودمند بود جهت درد مفاصل بغایت نافع بود و نقرس
را زایل کند و بادهای غلیظ را ببرد و مجموع علتهای مفاصل را سودمند بود و مغز ساق وی چون با زیت انفاق بکوبند
و بر نقرس طلا کنند بغایت سودمند بود و پوست وی چون بر شکم زن حامله ببندند بچه نگاه دارند و نیندازد
اگر از جلد وی کیلی سازند و بدان کیل تخم جهت زرع کردن بپیمایند آن زرع از همه آفتها ایمن باشد و اگر آن پوست

در قدحی گیرند و دران آب کنند و بکسی دهند که سگ دیوانه گزیده باشد و با شامند هیچ زحمت بوی نرسد و صاحب
جامع که صاحب جزوه است گوید که پوست پیرامون خاصره وی چون بسوزانند و بازیت سحق کنند و بخت
در در جوف مالند انبه ازوی زایل شود و صاحب جوامع اللذات گوید اگر موی که پیرامون دبر وی بود و خصیه
آلت بود بدین نوع که گفته شد استعمال کنند این عمل کنند و اگر از صنعه ماده بود بگیرد و بگوید و سحق کند بزیت
و طلا کند بر دبر مردی که زحمت نداشته باشد ابنه بر وی غالب شود و این از خواص است و گویند کفتار نقای همه حیوانات
بود و از بهر آن میگویند که هر حیوان هم جنس وی که بر وی بگذرد البته بر پشت وی رود و در خواص حیوانات آورده
است که وی سالی نر و سالی ماده می باشد و سبب آنست که در شیب ذنب وی خطی باشد که باندام نرینه و ماده نرسیده
باشد و لیکن شکافته کرده و وی موافق خرگوش بود و مخالف همه حیوانات و از عجایب خواص وی آنست
که سگ در بالای ایستاده باشد در مهتاب و سایه سگ بر زمین افتاده باشد کفتار در شیب سایه سگ رود چنانکه سایه
در سایه مستغرق باشد سگ خود را از بالا بشیب اندازد کفتار وی را بخورد و اگر زهره وی در چشم کشند که موی در آن شسته
باشد زمانی که برکنده باشند دیگر نروید و کفتار در شب هیچ حیوان با وی بر نیاید و این مولف گوید و از نتایج خوک
و گرگ است چون بادم طلا باید زناکند ضب عضایه است و عضا نیز گویند و وی نزدیک است بوزلک
بپارسی سوسمار خوانند سرگین وی بر کلف و نمش طلا کنند زایل کند و سفیدی که در چشم بود ببرد و دد
ضجاج بکسر ضاد اسم صمغ درختیست مانند درخت بان و نبات وی در کوه قهوان از زمین عمان باشد
و آن صمغی سفید بود که چون جامه بدان بشویند پاک گرداند بهتر از صابون بود و دانه دارد مانند تخم مورد سیاه
و نباز الکز د و ضجاج بفتح ضاد اسم هر درخت است که دود و دام وی را بوید مانند خروع و قنب ذوالب ضرو
درختیست در کوهستان یمن مانند درخت بلوط بزرگ اما از وی نیکوتر بود و ورق وی چون بپزند و صافی
کنند و بار دیگر بر سر آتش نهند و بپزند تا نزدیک انعقاد بعد از آن بردارند و استعمال کنند جهت خشونت سینه
و سرفه که از سردی بود و درد دندان و گویند قلاع را ساکن کند در حال و صمغ وی می آورند بمکه و بقوه مانند لادن بود
و در بویهای خوش زنان مستعمل کنند و خوشبوی بود و طبیعت وی گرم بود در سیوم و گویند در دوم و تر بود
در اول و گویند خشک است در اول و بعضی گویند کمکام ورق شجر ضرو است و گویند کمکام لحای آنست یعنی پوستش و بعضی

و بعضی گویند صمغ ضرو است معروف است بکمکام و طبیعت آن گرم است در درجه دوم و خشک است در اول محلل و جذاب
بود از عمق بدن و اسحق بن سلیمان گوید از خاصیت روغن حب وی آنست که ریاح بلغمی را زایل کند و رازی گوید
ضرو جهت دفع قلاع و استطلاق بطن در غایت نیکوئی بود و سودمند و شریف گوید روغنی بسیار از حب وی بیرون
آید و منفعت وی آنست که بادهای بشکند و مغص را نیکو بود و چون بیاشامند یا بمالند از آن روغن در جوف و
محلل و مجفف بود و چون ورق وی با روغن بپزند و در گوش چکانند درد گوش را نافع بود و چون با آب بپزند
و بطبیخ آن مضمضه کنند بن دندان محکم گرداند و بلغم زایل کند و چون ورق وی تازه و تر همچنان بسوزانند تا خاکستر
گردد و با آب بپزند نیکو و بعد از آن صافی کنند و بیاشامند مقدار سی درم درد خاصره را زایل کند و فحم چوب وی
جهت جراحتها نیکو بود و قطع خون بکند و نافع بود خاصه جراحت ختنه کودکان و اسحق بن عمران گوید بدل وی
ضرو اندلسی است و این مولف گوید انجه بمکه می آورند آن را سب ضرو خوانند بوی دهان را در حال بنشاند چون
در دهان گیرند بعضی گویند ضرو درخت حبة الخضرا است ضرب صاحب منهاج گوید عسل است و صاحب
جامع گوید از قول شریف که آن حیوانیست بلغت همدان وی را شیهم خوانند و بلفظی دیگر دلدل و آن نوع از قنفذ
بزرگ است و خار دراز دارد و مانند تیر می اندازد و چون خواهد که بیندازد و اگر بر اعضای آدمی آید مجروح شود
و گوشت وی گرم و خشک بود و وی مقدار سگی کوچک بود و گوشت وی چون بخورند نقرس را نافع بود و همچنین
خون وی بر قدمین ضماد کنند و در اندام مالیدن چرک زایل کند و کلف را جلا دهد ضرع بعربی پستان
آن بود که از حیوانی گیرند که گوشت وی نیکو بود و در وی شیر بسیار بود و طبیعت وی سرد و خشک است در اول
آن بود که با ادویه خورند تا زود از معده بگذرد و شریف گوید زن شیر دار که شیر وی اندک بود و چون بخورد شیر ورا
زیادت کرد ضرم اسطوخودوس است و گفته شد ضریع نباتیست دریایی که در ساحل دریا یابند و طبیعت
وی گرم و خشک است چون با آب بپزند و بدان نشینند درد مفاصل را عظیم نیکو بود و چون خشک بود و بدان بخور کنند
زکام را زایل کند و همچنین چون خشک بود در حمام بیرون بدن را بشویند حکه و جرب تر را سودمند بود و این مولف
گوید ضریع نباتیست که چون ستور بخورد هرگز فربه نشود ضرو الکلبه اسمی یمنی عربی است درختی را که در
کوهستان مکه بود و آن زقوم است و درخت آن بشکل درخت صبر بود اما وی مجموع سفید بود ضرس العجوز

حشک است و در خاکستر شد ضغابیس قثاء الصغار است و گفته شود و نباتی دیگر هست که ساق وی تلخی وی مانند
هلیون بود آن را نیز ضغبوس گویند صغبوس مخفف است و گفته شد ضغابیر الجن گویند پرسیاوشان است
و گفته شد ضفدع بپارسی غوک خوانند و وزغ خوانند و بشیرازی بک گویند و بیونانی بطراخوس خوانند و گوشت
الجه نهری بود چون با زیت و نمک بپزند نافع بود جهة گزندگی جانوران و پادزهر جذام و مجموع گزندگان بود و عرق
[illegible] جوی بدان نوع بپزند و با موم و روغن گل موم روغن سازند موافق بود جهة مرضهای جرب که از اثر ریشهاء
عارض شده باشند و مدتها بدان گذشته باشد و چون بسوزانند و خاکستر وی بر موضعی که خون روانه بود بپاشند باز ایستانند
ببندد و چون با زفت تر بیامیزند و بر داء الثعلب مالند زایل کند و گویند خون بک سبز چون بر موضع موی زیادت
که در چشم بود بمالند بعد از آنکه موی برکنده باشند دیگر نروید و چون با آب و سرکه بپزند و بدان مضمضه کنند درد
دندان را نافع بود و چون وی را مرضوض کنند و بر گزندگی عقرب و مار نهند نافع بود و چون پیه دندان نهند بی درد بیفتد
و بیخ وی کشنده بود و چون چهارپای در میان علف وی را بخورد دندانهای وی بیفتد و گوشت وی گزندگی جانوران را
نافع بود و در خواص آورده اند که زبان وی چون بر ناف خفته نهند هر چه کرده باشد بگوید بی آنکه او را خبر بود و
خون وی با خایه مور و قدری نوشادر چون بر موضعی که موی سترده باشند طلا کنند دیگر نروید و اگر موی برکشیده
باشند نیکوتر بود و اسحق گوید شخصی را پیکانی در استخوان روی مانده بود مدتی دراز و علاج بسیار کرده بودند و هیچ
فایده نداشت ضفدع را پوست از سر باز کردند و بر سر جراحت و پیرامون آن نهادند یکشبانروز پیکان بیرون آمد
از سر جراحت وی در غایت قوة جاذب بود و از بهر آنست که قلع دندان میکند و خوردن وی بدن را متورم کند
و لون تیره گرداند و قذف منی و اعراف کند و بترین ضفدعها در انجه گفته شد سبز است که در بیشه بود یا سرخ که
در دریا بود و مداوای کسی که آن خورده باشد بقی با آب گرم کنند و عسل و نمک تا معده وی پاک گردد و بعد از آن در حمام
رود پس سکنجبین خورد و اسفیداج با دارچینی و شراب با مثلث وی را نافع بود و بهر جهة نافع بود جهة استسقاء و چون
[illegible] و دندانهای وی همه بیفتد و اگر ضفدع زرد خورده باشد قطع شهوه بکند و لون زرد و تباه کند و غثیان و قی آورد و
شکم درد و دل و ورم ساقین پیدا کند و علاج وی نزدیک بود بعلاج انجه پیشتر ازین گفته شد و گویند دل وی چون بجاور زهر
بر کسی که تب غب داشته باشد نافع بود و این مولف گوید پیه وی چون بگدازند و بر اعضا مالند در زمستان هیچ ضرر از زهرها

بوی نرسد ضومر خوک خوانند و آن بادروج است و گفته شد ضومران صاحب جامع سهو کرده است که آن ضمیران
است و قول صاحب منهاج معتبر است که آن سپرمشک است و آن را ابو اباح گویند و گفته شد و بدل آن بهم است یا
بلجبه بوزن آن ضمیران ضمیران نیز گویند و آن را شاهسفرم شیرازی خوانند و آن سپر نبود ضیمران کرمانی بود
و صاحب جامع گوید فوتنج جوی است و سهو کرده است و طبیعت وی خشک بود در دوم و گویند سرد بود محرور مزاج
را نافع بود خاصه چون گلاب بروی زنند جائی که سوخته باشند ضماد کنند و قلاع را هم سودمند بود ه ه ه ه

باب الطاء

طالیسفر یونانی دارکیسه خوانند و مافر نیز خوانند
و صاحب منهاج گوید و ورق زیتون هندی بود و آن قشوری هندیست و صاحب جامع اقوال بسیار آورده است
اول گفته که بسباسه است و دیگر قول ابن جلجل آورده که لسان العصافیر است دیگر گفته که عروق شجره هندیست
و دیگر گفته که عرق شجره توت که کرم ابریشم برگ وی میخورد و این اقوال اختلافست و قول مجوسی آورده است
که ورق زیتون هندیست و این موافق قول صاحب منهاج است و صاحب منهاج و صاحب جامع تحقیق نکرده
اند که چیست مولف گوید بیخ زیتون هندیست باقی همه قولها خلافست و خطا و آن پوستی سطبرتر از دارچینی است
و صلبتر و میل بسیاهی زند و طعم آن بغایت عفص بود و قابض و اندک عطریتی داشته باشد و جالینوس گوید
هیچ گرمی و سردی ظاهر نبود و گویند خشکست در سیوم و ابن عمران گوید گرم و خشک بود در دوم و مجوسی گوید
گویند معتدل بود در گرمی و سردی و خشکست در دوم ذرب سودمند بود و قرحه امعا و ترف دم بواسیر را بغایت
نافع بود و فالج و لقوه را سود دهد و مقدار ماخوذ از وی یک مثقال بود و چون با سرکه بپزند و بدان مضمضه
کنند درد دندان را نافع بود و قلاع سفید را زایل کند چون آب وی در دهان نگاه دارند و گویند مضر است
بشش و مصلح وی عسل بود و بدیغورس گوید بدل طالیسفر چهار دانگ وزن آن کوفی بود و نیم وزن آن ابهل
درازی گوید و اسحق بن عمران مصطکی گویند و گویند بدل وی بوزن وی سنبل و نیم وزن آن سادج بود و
گویند بدل آن مقل و ابهل بود متساوی طاخک خرزاد درخت است و گفته شد طاووس
مرغیست مشهور و شریف گوید بعد از سه سال تمام پر و بال برآورده باشد و هر یکسال یکبار بچه برآورد و گوشت
وی و پیه وی چون با اسفیداج بپزند و بخورند و ورق آن بپاشند ذات الجنب را نافع بود و چون پیه وی بگدازند

وبا آب و سداب و عسل بیامیزند درد معده و قولنج را نافع بود و گوشت و پیه وی مجامعت را قوة دهد و زهره
وی چون نمبر که بیامیزند گزندگی جانوران را سودمند بود و جالینوس گوید گوشت وی صلب تر بود از شغنین و
ورشان و بط بود و غلیظ تر و دیرتر هضم شود و ابن ماسه گوید گوشت طاوس بد بود مزاج را و صاحب
جامع قول صاحب منهاج آورده است که نیکوترین آن جوان بود و طبیعت آن گرم بود و مصلح معده گرم بود که هم
ناضمه وی تیوجا بود و اولی آن بود که بعد از کشتن دو روز یا سه روز رها کنند و سنگی در پای وی بندند و بیاویزند
و بعد از آن ما بر که بپزند و ابن زهر گوید اطبا را متقدم مرغها که گوشت ایشان صلب بود یکساعت پیش پختن کشته اند
و بجای بار آویخته اند و این از بهر آن کرده اند که تا زود هضم شود که چنان زمانی در رنگ کنند طلعه خمیر که در آرد زود
هضم تا نیکوتر بود این مجانست و رازی گوید طعامی که سمی در وی بود چون طاوس ببیند رقص کند و زیاد
زند و گویند چون ببیند ظرفی که سم در آن بود بشکند و ابن زهر گوید اگر مطبوخ زهره وی با سکنجبین با آب گرم
بیاشامد شفا یابد و اگر خون وی با انزروت و نمک بیامیزند و ریشهای بد ترکه ترسند که اکله گردد چون بدان
طلا کنند زایل کند و اگر سرگین وی بر ثالیل طلا کنند نافع بود و استخوان وی چون بسوزند سحق کنند و بر کلف طلا
کنند شفا یابد و اگر بر برص مالند لون بگرداند و این مولف گوید طاووس مرغ رعنا بود جلوه گری کند و دنبال
بگشاید و چون دایره بر سر خود دارد و بدان نقشهای بدیع بود اما آوازی ناخوش دارد و پای زشت و گویند عمر
طاووس بیست سال بود و در آن مدت چند رنگ بگردد و هر سال در وقت خزان پر بیندازد و در وقت
آنکه درختان برگ بیرون آورند پر آورد و شیخ الرئیس گوید در مکانی که طاوس باشد حشرات و هوام نباشد **طار**
طسقه ماهو بدانه است و گفته شود **طاریقه** و مذاست و گفته شد **طالقون** علی بن محمد گوید طالیقون
نحاسی بود که مدبر کرده باشند و مرجان که در آب انسان خوبیانیده باشند بس در وی یمینی تمام دهد تا قوی شود
و دیگری گوید آن نوعی از مس زرد است و فرق میان وی و انواع مس زردی بود و چون از آتش بیرون آورند
و بتنگ زنند ممتدی در وی پیدا شود و زرد گردد و شکسته نگردد تا سرد شود و مرکبات احجار گوید طالیقون
از جنس نحاس است غیر آنکه گویند باد و بیای کرم تدبیر کنند سمیت در وی حادث کند و اگر از طالیقون
منقاشی سازند و موی زیادت که در چشم بود بدو بر کنند دیگر نروید خاصه چون مکرر کنند و اگر کسی لقوه داشته باشد

و در خانه تاریک رود که قطعاً روشنی در وی نبود و آینه از وی برابر نظر خود دارد و بدان ادمان کند لقوه
زایل کند و شفا یابد و اگر طالیقون در آتش نهند تا سرخ گردد و در آب فرو برند هیچ چارپای که از آن آب نگردد
و اگر قلابی از وی بسازند و در آب آویزند ممکن نبود که هیچ ماهی از وی خلاص یابد و طبری گوید طالیقون
نحاس بود بتوبال نحاس الجه در زمان رحجتی مرتفع شود نغیه در موضع سبکه و در بول کاو خوابانند و
مولف گوید اکسیریان طالیقون را مس رست گویند و گویند در کان مس می روید و این مولف گوید جراحتی
که از طالیقون بر بدن آید هرگز به نشود و اگر از آن پیکانی سازند جراحت او بر هر حیوان که رسد قطعا
التیام نپذیرد **طباشیر** نیکوترین آن سفید سبک بود که زود خرد شود و طبیعت سرد و خشک است
در سیوم و گویند در دوم و مسیح دمشقی گوید سرد است در دوم و خشک است در سیوم و شیخ الرئیس گوید در کتب
القوی بود مانند گل و در وی قبضی بود و قوة معده بدهد و قلاع را نافع بود و سوختگی آتش را سود دهد
و شکم ببندد و تبهای حاده و تشنگی را سودمند بود و قی که از مره صفرا بود باز دارد و گرمی جگر بنشاند
و جهت ریشهای و بثرها و قلاع که در دهان کودکان حادث شود سودمند بود چون تنها یا با ورق گل سرخ
بران بپاشند و دندان متحرک را محکم گرداند تنها سنون ساختن و بواسیر را سود دهد و ورم چشم گرم را
نافع بود و قوة دل بدهد و خفقان که از حرارت بود ساکن گرداند و توحش و غم را نافع بود و در صحت
ضعف معده و التهاب آن و منع غلبه صفرا و تشنگی را سود دهد و غشی و کرب را نافع بود و مفرح و مقوی
قلب بود و تری بکشد از معده نشف کند و قوة اعضای که از حرارت ضعیف شده باشند بدهد و سرد مزاج را
به زعفران معتدل کند و تفریح و تقویت وی بغایت بود و گویند مضر وی باه را مضر بود و اسحق گوید مضر بود
به شش و مصلح وی گلاب بود و گویند مصطکی و انیسون و بدل آن عصاره لحیة التیس است و گویند بدل آن
سه وزن آن مغز تخم خیار زه و چهار وزن آن بزر قطونا و گویند بدل آن نیم وزن آن کافور است و گویند بدل آن
طین مختوم است بوزن آن و بوزن آن عصاره لحیة التیس و گویند بدل آن کاغذ مصری سوخته است ۵
طبار نوعی از انجیر است سرخ و بزرگ **طباق** گویند غیر خافت است اما قول اکثر آنست که خافت
است و در غین گفته شود **طبقا** نوعی از گندم است اما باریکتر بود و خوشه وی یک بالای مرد بود و دد

سرد سیرها کارند و آنرا اکلکل خوانند و مزاج وی مانند گندم بود لیکن نفاخ بود و نان وی گرم بود نیکو بود و چون
سرد شود بد بود و دیر از معده بگذرد و اگر از آرد وی حسوی سازند سینه را پاک گرداند و سرفه سخت را نافع بود
و بول براند و گرده و مثانه پاک کند اما مضر بود بمعده و نفخ و قرقره پیدا کند و اگر اسب بخورد هیچ مضرت بوی نرسد
چنانکه از گندم مضرت میرسد **طبرزد** اسمی پارسی معرب است و اصل آن تبرزد است از بهر آنکه صلب
بود نه سست و نه نرم نمک طبرزد از بهر آن گویند که صلب بود **طبیخ** بطیخ است و گفته شد **طرنج** مور کوچک
بود و در باب نون در صفت نمله گفته شود **طحلب** خزء الضفادع است بپارسی جامه خواب بک گویند
و طبیعت آن سرد بود در سیوم و گویند در دوم و تر بود در دوم چون ضماد کنند و طلا کردن بر ورمهای گرم و
نقرس گرم و حمره و درد مفاصل گرم بغایت نافع بود و چون در زیت کهن بجوشانند عصب را نرم گرداند و اگر
ضماد کنند بر قیلهٔ امعاء کودکان سودمند بود **طحال** نیکوترین سپرز آن بود که از حیوان فربه گیرند از بهر
آنکه بدن آن کمتر از آن لاغر بود و شیخ الرئیس گوید بهترین سپرز سپرز خوک بود و مع ذلک کیموس وی بد بود و
طبیعت وی گرم و خشک بود و گویند سرد و در وی قبضی بود و خون سودایی از وی متولد شود و دیر هضم
شود بسبب عفوصتی که دارد و اولی آن بود که با روغن بسیار و به پخته کنند و بر سر وی شراب صافی رقیق بخورند
یا کبر با سرکه **طمحا** شوکران است و گفته شد **طخشیقون** و طخسیقون نیز گویند و نام دیگر آن قوسی بود
از بهر آنکه او دوائیست که اهل ارمن پیکان را بوی زهرآلود کنند و در جنگها بکار برند و حلتیث با نسهر
و لبت **طردقون** برطانیقی است و گفته شد **طرخماس** شعر الجن است و گفته شد **طرستوج**
طرستوج نیز گویند و آن ماهی دریایی است و بیونانی طریفلا خوانند و اهل اندلس ملح خوانند و دیسقوریدس
گوید ادمان خوردن وی کاکردن شبکوری و تاریکی چشم آورد و چون بشکافند و بر گزندگی تنین بحری
و عقرب و عنکبوت نهند شفا یابند **طراثیث** طرثوث نیز خوانند بشیرازی ... گویند
سرخ بود و سفید بود و بهترین وی سفید بود و طبیعت وی سرد و خشک و قابض بود و رازی گوید سرد و خشک
و قابض بود و رازی گوید سرد و خشک بود در سیوم قطع خون رفتن بکند از بینی و از مقعد و جمیع اعضا
و شکم ببندد و قوت مفاصل سست بدهد و معده را قوت دهد و جگر و چون با دوغ گاو یا شیر تازه بپزند

و بیاشامند استرخاء معده را مفید بود و مقدار ماخوذ از وی یک مثقال بود و اسحق گوید مضر بود بسفل و
مصلح وی کلنار است و بدل وی نیم وزن آن تخم پوست مرغ سوخته شسته و چهار دانگ وزن آن قرظ
و ششیک آن عفص و ده یک آن صمغ عربی **طرخون** بشیرازی ترخونی گویند و نیکوترین آن بستانی تازه
بود و طبیعت وی گرم و خشک است در دوم و در وی قوت مخدره بود و ابن ماسویه گوید که گرم و خشک است
در وسط درجهٔ سیوم و گویند سرد است و مجفف رطوبات بود و نشف تری بکند و قلاع را نافع بود
و چون بخایند و زمانی نیک در دهان نگاه دارند و چون بخایند بعد از خوردن دوا از وی مسهل کریه الطعم
احساس طعم آن نکنند بسبب تخدیر و معده را قوت دهد و در حلق آورد و دیر هضم شود و قطع
شهوت باه بکند و تشنگی آورد و مصلح وی کرفس بود از بهر آنکه منع ضرر آن بکند و زود بگدازاند و هضم کند
و تمیمی گوید آب وی با آب رازیانه تر در شراب هندی که از اشراب کادی خوانند دکر گویند منع
آبله و حصبه بکند و نفیس‌ترین اشربه ملوک هند و خراسان بود و خاصه آب طرخون این فعل میکند و
منع احداث علل و بایها میکند **طراغوریغانس** فوتنج است جبلی و گفته شود انشاء الله تعالی
طریقلن معنی آن بیونانی دو ثلاثه اوراق بود و این اسم مشترک است بر چند قوقی و آن گفته شد در باب
خصی الثعلب و آن نیز گفته شد و دیگر بر دوائی که مخصوص است بدین اسم و آن مومانه است و بیونانی نام بسیار
دارد و ... اسواس خوانند و بعضی اسغلیطس و بعضی فتیقس و بعضی اکسوقیلن و آن نباتیست که درازی قد
وی یک گز بود یا بیشتر و قضبان وی ... یک بود ... مانند اذخر و در ابتدا بوی سداب کند و با آخر بوی قفر
و گل وی فرفیری بود و طبیعت آن گرم و خشک است در سیوم مانند قفر الیهود و تخم وی و ورق وی چون با آب
بیاشامند نافع بود شوصه و عسر البول و صرع و ابتدای استسقا و درد رحم و حیض و بول براند و باید که از تخم
وی سه و از ورق چهار درم بخورند و ورق وی چون با سکنجبین بیاشامند سودمند بود جهت گزندگی جانوران
و بعضی گویند طبیخ نبات وی چون با بیخ وی بود و بر موضع گزندگی جانوران ریزند درد ساکن گرداند و بعضی از
مردمان در تب مثلثه سه ورق و سه حب از وی با شراب بیاشامند و در تب ربع چهار ورق و چهار حب
بیاشامند زایل کند و بیخ وی بلادها دوبای معاجین بود **طرفا** بپارسی درخت گز خوانند و آن انواع است

یکنوع ثمر وی را اگر قازیج خوانند و آن اثل است و ثمر وی را حب الاثل خوانند و ثمرة الطرفا نیز خوانند و طبیعت وی
سرد و خشک بود و در وی قبض و تجفیف بود و ثمرهٔ وی بغایت قابض بود و گویند وی گرم بود و طبیخ وی چون نطول
کنند بر شبش بکشد و چون ورق و بیخ و قضبان وی با سرکه یا شراب بپزند سپرز را نافع بود و درد دندان از اسود
دفع کند بدان مضمضه کردن و ورق وی با آب بپزند و با شراب ممزوج کنند و بپاشند سپرز را بگدازاند و موافق
زنانی بود که رطوبت از رحم ایشان روانه بود و زمان دراز بر آن گذشته باشد و چون در طبیخ آن نشینند بغایت
نافع بود و خاکستر چوب وی چون زن بخود برگیرد حیض را منع کند و قطع رطوبت رحم بکند و خاکستر وی چون
بر ریشهای تر افشانند خشک گرداند و بخاصیت ریشهائی که از سوختگی آتش بود نافع بود و دخان وی مه
زکام و صداع را بغایت کالا نافع بود و ابن وافد گوید زنی که بر وی جذام ظاهر شد پس از طبیخ بیخ وی با
مویز چند نوبت بیاشامد از وی زایل کند و گوید تجربه کردیم زنی دیگر را هم صحت یافت و مفید بود و خوزی
گوید چون دخان کنند ورم سرد را سود مند بود و بیشتر در عمارها رازی گوید بخور وی سه نوبت بواسیر را خشک
گرداند و مجربست و شریف گوید چون بخور کنند درد دهان کسی که علق در حلق وی چسفیده باشد بیفتد و ثمره
وی گزندگی رتیلا را سود دهد و دیسقوریدوس گوید بدل ثمرة الطرفا در داروی چشم عفص کنند طرغلودیس
طرغلودقطس است و گفته بعد ازین انشاء الله تعالی طرغیون شقیقین است و گفته شد طرخشقوق و سر
خشقوق نیز گویند و آن هندبای بری است و گفته شود انشاء الله تعالی طریخ نوع از ماهی کوچک است که از
طرف آذربایجان می آورند و بهترین وی آن بود که نه کهن باشد و طبیعت آن گرم و خشک بود و طبع براند و
اندکی از وی ملطف سود بود در تبهای ربع و وی مضر بود بسپرز و معده و مصلح وی روغن بسیار بود و
این مؤلف گوید آن از لجهٔ دریای قلزم گیرند و در انجا از اشناه ماهی خوانند و بشماره فروشند طراغیون
نباتیست که در جزیرهٔ اقریطش روید و صمغ وی مانند صمغ عربی بود و حرارت در ورق وی و صمغ وی در اول
درجهٔ سیوم بود سنگ گرده بریزاند و حیض براند چون یک درم از وی بیاشامند طرذیلون سیساليوس
است و گفته شد طربیله طریفلن است و گفته شد طرغوقون حریقوقن نیز گویند و سقلن واد نابید
گویند و آن زعرور است و گفته شد طرغلوقطس عصفور الشوک است و عصفور السباخ نیز گویند و مولف

طردقوقون سب

گوید آن مرغیست بمقدار گنجشکی و در بال وی پری زرد بود و نقطی سفید بر دنبال وی بود و بر کنار آب نشیند
و دنبال دراز دارد و مدام دنب وی در حرکت بود و شیرازی وی را دمسک الیک گوید و منفعت وی آنست
که سنگ مثانه بریزاند و منع آن بکند و رها نکند که دیگر جمع گردد در مثانه و دیسقوریدوس گوید چون از جوف
وی اندکی بخورند سنگ بریزاند و وی را اصفراعون و طرغلودیس نیز گویند طرحاطیقون نوعی از سرمه است
طسریغان نباتیست که در بهار روید گل آن مانند گل خسیق بود زرد دکر و بر گرد گل خار رسته باشد و
شیرازی انگور خوانند و آن قرطم بری بود و گفته شود انشاء الله در قاف و منفعت وی آنست که اگر طبیخ
وی بر گزندگی افعی ریزند درد ساکن کند و اگر عضوی سلیم ریزند همان درد و زحمت پیدا کند که از گزندگی افعی
طفشیل عدس مقشر است که با سرکه پخته باشد طلق کوکب الارض خوانند و عرق العروس
و بیونانی اسطرا این کوکب و تفسیر آن کوکب الارض بود و رازی گوید سه نوعست بحری و یمانی و جبلی و
و علی بن محمد گوید هم سه نوعست یمانی و هندی و اندلسی یمانی نیکوتر بود و تنک و براق بود و هندی بشکل
یمانی بود الا عمل وی نکند و اندلسی صحیفه وی ستبر بود و غافقی گوید آن نوعی از جلیسین است و آن معروف
بود بعرق العروس و ارسطوطالیس گوید خاصیت طلق آنست که اگر با هاون یا آهن و مطرقه و چیزها
که چیزها بدان بتوان کوفت بکوبند کوفته نشود الا مگر بحجر الماس بشکنند و قطعا وی را سحق نتوان کرد الا مگر
سنگی چند کوچک با وی اضافه کنند و در خرقهٔ خشن یا موئی بندند و در آب میجنبانند تا جثهٔ وی خرد گردد
و بگدازد و علی بن محمد گوید حل وی چنان کنند که در خرقه بندند با سنگی چند کوچک و در آب نیم گرم اندازند
و با آهستگی میجنبانند تا حل شود و از خرقه بیرون آید بعد از آن آن آب از وی صافی کنند و در آفتاب رها
کنند تا خشک گردد و دیس در بن ظرف بماند چون آرد خرد و این مؤلف گوید این عمل را حلب خوانند
اکسیریان چنانچه آن طلق که این عمل بدان کرده باشند طلق محلوب خوانند نه طلق محلول اما صفت
حل وی چنانست که بگیرد شیر میش و جمله روز در آفتاب نهد پس نوشادر و شب یمانی و عاقرقرحا از
هر یک قدری در وی کند بعد از آن طلق محلوب از میان این اخلاط نهد چنانچه هر یک جزو طلق سه
جزو اخلاط باشد که بعد از سه روز حل گردد و شیخ الرئیس گوید خوردن طلق خطر بود و طبیعت وی سرد است

در اول و خشک است در دوم و قابض بود و خون را ببندد و آب لسان الحمل و ورم تدییس و ذکر و خلف اذنین مجموع
کوشتی که سست بود در اشبد ارا نافع بود و خون که از سینه آید آب لسان الحمل ببندد و خون رحم و مقعد ببندد
چون معمول کنند و آب لسان الحمل بپاشانند و طلا کردن در مسطار یارا نافع بود و غافقی کوید نیکو بود جهة ریشهای
که بر اعضای مجذومان پیدا کرد د باکه دانند و زایل کند و صاحب منهاج کوید از قول اسحق که نیم مال از وی سنک
کرده بریزانند و کوید مغلو و بسیار زود مصلح وی کثیرا بود و دوی سوخته نشود الا بجیله طلع ابو حنیفه کوید
اول ثمر نخل طلع خوانند و قشر وی کفری کویند و بعضی نیز کویند و آنچه پیدا ببرون قشر بود و لیع خوانند بپا
رسی بهار خرما کویند طبیعت آن سرد است در اول و خشک است در دوم و کویند قبض در وی محکم نیست و وی تر بود
و ماقوتی کوید رقیق نخل ذکر که بپارسی کشن خرما خوانند باه را نافع بود و مجامعت را قوة دهد و ابن ماسه
کوید خشکی وی غالب بود و خشکی جار و سردی وی مانند سردی جار بود و دیر از معده بگذرد و شکم ببندد
بسیار خوردن وی درد معده پیدا کند و قولنج آورد و این فعل خاصیت وی است و صاحب منهاج کوید
مصلح وی شهد است و رازی کوید طلع مقوی معده بود و خشک کند و محرور مزاج را سودمند بود و دفع
مضرت وی از نفخ در معده و دیر از معده گذشتن بزنجبیل مربی کنند یا بکوارشات کرم و ابن ماسویه کوید اکر
مسلوق خورند باید که با خردل و مری و زیت و فلفل و کرویا و سداب و کرفس و نعناع و صعتر خورند
اکر خام خورند با طعامهای چرب مانند مرغ فربه و بزغاله فربه و مانند آن بعد از آن شراب کهنی بر سر آن
خورند طلح میوه است در طرف دریا که آنرا موز خوانند و گفته شود در میم انشاالله طلیسا
نوعی از صدف است کوچک و اهل شام و یراطلیس خوانند و اهل مصر دلینس و نمکسود با نان خورند
در صفت صدف گفته شد طلا خمر است و گفته شد و بعضی کویند مثلث است و ابن سمحون
کوید نوعی از قطران است و مؤلف کوید آنچه محققست و مشهور شراب کهن خوب را طلا خوانند ططم
سماق است و گفته شد طمر خروع است و گفته شد طواره بیش است و گفته شد طوفریوس نوعی از
کادریوس نعنعی است و گفته شود انشاالله طوط قطن است و گفته شود طوبیدونا عنب الثعلب است
و گفته شود در غین انشاالله طوطاق اغریون حماض جبلی است و آن از سلق بری بود و در صفت حماض گفته

شد طهف غافقی کوید ذرة است و کویند طعامیست که از ذره سازند طیلافیون نوعی از حی العالم است
و گفته شد و جالینوس کوید طبیعت آن کرم است در اول و خشکست در دوم تا سیوم و احتهای عفن را
نافع بود و بر بهق و برص با برگ طلا کنند سودمند بود و دیسقوریدوس کوید ورق وی چون ضماد کنند بر
برص و شش ساعت رها کنند برص را بغایت مفید بود و باید که بعد از آن آرد جو ضماد کنند و چون بکوبند و با سرکه
بیامیزند و در آفتاب بر بهق مالند و رها کنند تا خشک کردد بهق را زایل کند طیبقی و طیفی نیز کویند و آن
دادی است و گفته شد و طیهوج بپارسی تیهو کویند و بزبان اندلسی فرلیس و نیکوترین آن فربه تر بود که
در زمان خریف کیرند و طبیعت وی معتدل بود در کرمی شکم را ببندد و ناقهان را نافع بود و نشاید که اصحاء
مدمان اکل وی کنند خصوصا ریاضت و ادوی آن بود که مانند مرسیه بپزند از بهر آنکه غذای وی غلیظ بود طیب
العرب اذخر است و گفته شد طیطان کراث بری است و گفته شود طینوث حیوانیست مانند
ذراریح اما کوچکتر بود و کرد تر و بجناح سرخ بود و نقطه سیاه بر آن و همان فعل ذراریح میکند و مؤلف
کوید شیرازی ذراریح را عود سک خوانند و بدل آن ذراریح است و کویند کرمی سبز است در درخت صنوبر
و آن بقوة ذراریح بود طیا نوشادر است و گفته شود انشاالله تعالی طین مجموع کلها مبرد و مجفف
بود طین الحکمة بپارسی کل حکمه خوانند و صنعة آن بسیار است مؤلف کوید بهترین آن این نوعست که گفته
میشود بکیرد کل زرد پاک چهار من و بکوبند و به بیزد و یکمن کاغذ و نیم من نمک در آب کنند و بدست بمالند تا کل
شود و بعد از آن کل بر سر آن کنند و چهار یکی موی سر آدمی جواز جیده و چهار یکی سرکین اسب تازی بپخته بر سر آن
کنند و نیک بمالد چندانکه بمالد نیکوتر بود آنگاه غنده غنده کنند و بنهد تا خشک کردد و هر زمان که خواهد بکوبد
و با آب صافی خمیر کنند و استعمال کنند که بهترین انواع کل حکمت این است که گفته شد طین مختوم کلی سرخ رنکست
بغایت املس و از زمین بحیره آرند و کویند در آن زمین قطعا هیچ نبات و حشیش نیست و هیچ سنک در آن
زمین نبود و قبری در آن جا هست و آن کل را مغرة المانی خوانند و طین الکاهنی کویند از بهر آنکه زنی
ساحره آن کل یافته است و مغره لمنیه و خواتیم نیز خوانند و صورة ارطامس بر آن بود ایستاده
و دیسقوریدوس کوید کلی است از جزیره لیمنوس که بجوئی برکوهی مهر شند و آن صورت بر آن می نهند خواتیم

الملک از بهران کویند که صورت ارطمس بران بود و اقوال بسیار آورده اند در این کل و جالینوس کوید نیکوترین
این کل آن بود که از وی بوی شبث آید خون را ببندد و چون در دهان کیرند زبان را بجسفد و مولف کوید امتحان
وی اول بلب کنند اگر بر لب بجسفد دیگربار بر زبان نهند و باید که بجسفد بغایت نرم و املس بود و براق و
کویند آن زمین که کل مختوم از وی می آورند از زمین یونان بود و این زمان آب گرفته است و شیخ الرئیس کوید
طبیعت وی معتدل بود در سردی و گرمی و مانند جزلها آدمی الا آنکه یبوست وی بیشتر از رطوبت بود و در دوم رطوبتی
که ممتزج به یبوست بوده باشد و در وی خاصیتی عجیب بود در تقویت دل و تفریح آن و تریاق مطلق بود در
مقاومت با مجموع زهرها بکند و مولف کوید کودکی که یکساله بود قریب دو مثقال دیک نزدیک که از سموم
قتاله است خورده بود و در زمان قدری از طین مختوم با شیر مادر وی دادند آغاز قی کردن کرد چنانچه مجموع
که خورده بود رد شد دیگربار قدری با شیر مادر بوی بدادند دیگر قی کرد و یک دو مجلس طبیعت بیامد و از آن زهر
کشنده خلاص یافت و مجموع ریشها که خون روانه بود چون بران پاشند خون ببندد و چون بدان حقنه کنند دوسنطاریا
مثاکل را نافع بود و مقدار ماخوذ از وی تا درمی بود و جهت گزندگی جانوران کشنده مانند افعی و سگ دیوانه با شراب
بیاشامند و با سرکه طلا کنند نافع بود بغایت و دفع سم آن بکند و کسی که ذراریح خورده باشد و ارنب بحری و طین مختوم
بیاشامند در حال قی کند و در ساعت دفع سم آن بکند و حب الغار نیز همین عمل کند در دفع سموم و مسیح کوید سحق کرده بیاشامند
و تنقیع وی بر زجاج و دفع وبا بکند و اسحق کوید مضر است بشش و مصلح آن کلاب بود و بدل آن در قبض خون طین
رومی بود یا ارمنی که بجون بر کوهی سرشته باشند اما در تریاق بدل وی نیست طین ارمنی کلیست سرخ رنگ
که به تیرکی زند و اسحق بن عمران کوید سرخیست که بسیاهی زند خوشبوی و مذاق وی ترابی بود و بر زبان بجسفد و
طبیعت آن سرد و خشک بود در اول و صاحب منهاج کوید نیکوترین آن وردی بود که در وی هیچ رملی نبود چون
سحق کنند و چون بر زبان نهند بجسفد و طبیعت وی سرد بود در اول و خشک بود در دوم خون را ببندد و طاعون
خوردن و طلا کردن نافع بود و جراحتهای و قلاع را زایل کند و نزله که از سر بسینه ریزد و از آن ضیق النفس
پیدا شود هیچ دوا به از وی نبود و بغایت نافع بود و مفید و مقدار یک درم مستعمل کنند و سل را نافع بود بسبب
آنکه ریش شش را خشک کرداند و جهت تب وبایی بغایت سودمند بود و کویند در زمین ارمنیه وقتی وبای عظیم

بود چنانچه کویند چند کس معین بماندند باقی تلف شدند و آن چند کس را چون تحقیق کردند همیشه این کل اندک خوردندی
و این خواص از آنجا معلوم کردند و از بهر آنست که اطبا بشراب و کلاب فرمایند و اگر تب بود کلاب و آب سرد و شکستگی استخوان
را سودمند با اقاقیا طلا کردن و پوست بر اسپ از مقعد بیرون آورد و کویند مضر بود بسپرز و مصلح وی کلاب بود و اسحق
بن عمران کوید بدل آن مغره است و طین لاکی طین رومی مجفف و مقبض بود منع ورمی که در جفون پیدا
بکند چون با آب کاسنی طلا کنند و چون از زخم آید باز دارد طین شاموس طین ساموس خوانند و کوکب ساموس
نیز کویند بهترین آن بود که سفید و سبک بود و بغایت بر زبان بجسفد مانند دبق و چون در آب نهند زود حل
شود و از بلاد یونان از جزیره قبرس خیزد و وی خشکتر از طین مختوم بود و وی را غسل حاجت نیست
و در بستن خون قایم مقام طین مختوم بود و بر ورم ثدیین طلا کردن ساکن کرداند و در ابتدا نقرس
طلا کردن نافع بود و در نفث دم و مداوای قرحه امعا بیشتر از آنکه متعفن شده باشد حقنه کنند با العسل
بعد از آنکه بنمک آب پس با آب لسان الحمل حقنه کردن سود دهد و اگر با بهر که ممزوج با آب بیاشامند نافع بود
جهت ورمهای گرم خاصه چون بران عضو رطوبت زیادت بود و سست باشند مانند ثدیین و بیضتین و
و مجموع کوشتهای سست که معروف بغدد بود و قطع نفث دم و طمث دایم بکند چون با گلنار بوی بجوشانند
و چون با آب و روغن گل بمالند بر خصیه و ثدیین که ورمی گرم بود ورم آن ساکن کرداند و قطع عرق
بکند و چون با شراب بیاشامند گزندگی جانوران و ادویه کشنده را بغایت مفید بود طین قبرسی
کلیست سرخ کلکون چون دو دخت بمالند سرخی در دست بماند و چون بشکنند در اندرون وی سنکها زرد
بود چون بر زبان نهند بجسفد بغایت چنانکه بحیله باز توان کند از زبان و طبیعت وی سرد و خشک
بود و در وی قبضی معتدل بود و سودمند بود جهت مجموع حرارتها و ورمها طلا کردن و جهت شکستگی اعضا
و کوفتگی در زمان افتادن از جایی بلند طلا کردن بغایت سود دهد و مقدار ماخوذ از وی نیم درم بود
از قول اسحق و مسیح معاقی و کبدی را سودمند بود و نفث دم و قرحه امعا آشامیدن و حقنه کردن نافع
بود و جهت دفع ادویه قتاله چون یک درم از وی بیاشامند با آب سرد و مطبوخ سودمند بود و بدل آن طین
مختوم بود طین قیمولیا حجر الرخام خوانند و آن مانند صفایح رخام بود سفید و براق و خوشبوی

وگویند از وی بوی کافور آید چون تازه بود و آن نازک بود مانند جبسین و آن نوعی از رخام است و دیسقور
یدوس گوید آن دو نوع است یکی سفید و دیگری فرفیری و وی دسم بود و جالینوس گوید قوت وی مرکب بود و در
وی تبریدی و تحلیلی بود از بهر آنست که چون مغسول کنند جزو محلل از وی بیرون شود و طبیعت وی سرد و خشک
کرده چون با قدری شراب بکوبند و آب طلا کنند بر سوختگی آتش نافع بود و آنچه خالص بود بسیار منفعت دارد چون با سرکه
طلا کنند بر مجموع ورمهای گرم و ورم شیب معده بغایت نافع بود و در ریشهای دیرخوار رحم چون بسوزانند و بشویند
و استعمال کنند بکار صحت آورد و مولف گوید در کوهستان یزد در یک جوزنان جهة جلای روی استعمال میکنند و روی
را پاک میگردانند و ابن سمجون گوید گویند بدل آن طین مصر است ابن حسان گوید اهل بصره طین قیمولیا را طین
الحر گویند و اصناف وی بسیار است ارمنی و سجلماسی و اندلسی و ارمنی نیکوترین همه بود بعد از آن سجلماسی و وی
فاضلتر از اندلسی بود در معالجه و آن بغایت سفید بود و جرم وی صلب بود و زود شکسته نگردد و در آب حل شود
تا دیر زمان و چون حل شود در وی لزوجت بیشتر بود که در غیر وی و اندلسی دو نوع بود یکی سفید و یکی
سیاه آنچه بغایت سفید بود در معالجه مستعمل کنند و آنچه سیاه بود بد باشد و تصرف در آن نشاید کرد و محمد
بن عبدون گوید طین الحر طین علک خالص است از سنگ و رمل بود و علی بن محمد گوید طین الحر خالص
از رمل بود و مولف گوید گلی هست در نزدیکی شیراز و شیرازی گل کرمی خوانند و در طبیعت نزدیک بوی بود
و آنرا نیز هم بدین اسم خوانند و آن گل بغایت سبز رنگست و چون با پوست بادام دخان کنند از بهر خوردن لوزا
سرخ گردانند و طعم آن خوش بود و بکتر بریان ناکرده خورند و علی بن زین گوید طین الحر سرد و خشک
بود باعتدال نیکو بود جهة همه جراحتها و اگر با سرکه بر گزندگی زنبور طلا کنند درد ساکن گرداند طین فارسی تبریزی
و اسپرغ بود و در شیرازی و در اکل سرشوی گویند و طبیعت وی سرد و خشکست درد گوش را نافع بود چون دوهن از وی
مستعمل کنند و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی آب سرطانات بود طین اصفر طین الصنم خوانند و آن از
نزدیک قسطنطنیه از موضع آورند میان دو کوه و رنگ وی تیره رنگ بود و در انجا رهبانانند که بدین گل
مهر نهند و آن طلسم کسی بداند خواندن و بدانند که جعلست بغیر از ایشان و اگر کسی دیگر بسازد از طلسم نباشد
و آن عزیز بود و طبیعت آن سرد و خشک بود بر ورمهای گرم طلا کردن سودمند بود و بعضی ازمنی باشد دهد و خورد

وی و در بستن خون از همه طینها بوته تر بود و فاضلتر طین الحر صفت آن در طین قیمولیا گفته شد طین بد المصطفی
طین مجره مصطکی حیا خوانند و حیوس هم گویند و دیسقوریدوس گوید بهترین آن بود که سفید بود و بلون خاکستر
مایل بود و این گل رقیق بود و صفایح داشته باشد و پارهای مختلف شکل بود و چون در حمام خود را بدان بشویند روی
و مجموع بدن را جلا دهد و فاضلترین ادویه بود که جهة ریشها که از سوختگی آتش بود مستعمل کنند طین افریطیس مضعف
ترین طینها بود که یاد کرده شد و مضعف حواس بود و ریشهای چشم را نافع بود و چون زن آبستن از خود بیاویزد
بچه نگاه دارد و وی جلا دهد بغیر لذع طین کرمی بیونانی اسالیطس گویند و معنی این اسم کرمی بود و بعضی توما
قیلیس خوانند و این اسم مشتق از قرمان بود و معنی آن دواء بود و این گل از مدینه سلوقیا تا بلاد سوریا بود و
نیکوترین وی آن بود که سیاه بود مانند فحم که از چوب صنوبر گیرند و آنچه خاکستری رنگ بود بد بود و جالینوس
گوید بدان سبب طین کرمی خوانند که در زمان بهار در اول آنکه درخت کرم ورق بیرون کند و این گل بر درخت
وی مالند کرمی که ورق انگور میخورد و خوشهای آن درخت تباه میشود بکشد و دیسقوریدوس گوید قوت وی قابض و ملین
و مبرد بود و در کحلها مستعمل کنند موی مژه برویاند و جالینوس گوید جوهر وی نزدیک بحجر بود مصری مصری را طین
خوانند و جالینوس گوید مطحولان و مستسقیان بسیار دیدم که در اسکندریه طلا کردند نافع بود و بر ورمهای نرم
و دردهای مزمن و بواسیر طلا کردن بغایت سود دهد طین نیشابور طین ماکول خوانند و طین خراسانی گویند
و آن گلیست که خام و بریان کرده بدان تنقل کنند و وی نوعی از طین الحر بود و لون وی بغایت سفید بود مانند
اسفیداج و شیرازی گل سفید خوانند و طبیعت وی سرد و خشک بود و گویند گرم بود بسبب اندک شوری که دارد
فم معده و غثی را نافع بود و منع قی بکند و تری معده پاک کند و مقدار ماخوذ از وی یک مثقال بود و اگر زیاده
کنند مغص عزیز بود و سده آورد و سنگ در گرده پیدا کند و انیسون و تخم کرفس مضرت وی را کم کنند و صواب آن بود که
ترک کنند از بهر آنکه فساد وی زیادت از صلاح است و آب رفتن از دهان در وقت خواب و شهوه گلی را عظیم
نافع بود و غثیان و کرب و ضعیف را سودمند بود طین الصنم طین اصفر است و گفته شد طین خراسانی
طین نیشابوری است گفته شد طین الاحمر مغره است و در باب میم گفته شود ان شاء الله تعالی الواحد الصمد

باب الظا

ظفر و ظفیره و فودنج

بری است وکفته شود انشاء الله **ظفیرة العجوز** ثمر خسک است ودر باب صاد صفت وی کفته شد **ظلیم** ذکر النعام است
ودر نون کفته شود انشاء الله **ظلف المعز** سم بز سرد وخشک بود در سیوم سودمند بود داء الثعلب را چون
خاکستر آن با سرکه طلا کنند واکر سحق کنند با شراب بود بر کزندکی جمیع جانوران وسباع نهند نافع بود واکر سحق کنند با عسل
وطلا کنند بر درد مفاصل ونقرس نافع بود واکر ببول کودکان بپزند وبر شکم ضماد کنند قولنج که از بلغم لزج بود را
نافع بود ومسهل آب زرد بود **ظلف التیس** سم دکی چون بسوزانند وسحق کنند وبا عسل بسرشند وبا آب بیاشامند
نافع بود جهت تمیز کردن در جای خواب واکر در خانه دود کنند مار بکریزد واکر ظلف معز بسوزانند وسحق کنند و
بر ریشهائی که اعضای یابسة المزاج بود بر آن افشانند نافع بود **ظسمح** اسم تمر جوز است نزد اهل عرب
بقیروان وغیر آن **ظیان** یاسمین بری است وبه بربری ایزیزا خوانند وبلفظ دیکر یربه فوفه خوانند ومعنی آن
عشبة النار بود ونبات وی بیشتر در بیابانها وتلها بود مانند لبلاب بعضی بر بعضی پیچیده بود وکل وی یاسمین
شکل بود کوچک وبر شاخهای وی خار بود مانند خار کل وبیشتر نبات وی با علیق بود همیشه وازوی جدا نتوان کرد
وبیخ وی سیاه ودراز بود ودر فعل مانند خربق سیاه بود بلکه حرارة وی زیاده بود کرم وخشک بود در چهارم چون
بر عضوی نهند چشم زا بسوزاند زود مانند شیطرج وچون سحق کنند با سرکه بر بهق سفید وسیاه طلا کنند زایل
کند لیکن دیر رها نکنند وچون ضماد کنند بر عرق النسا عضو را ریش کند وبغایت نافع بود وچون بیاشامند از
وی چهار دانک درمی با سکنجبین یا سفانج وسکنجبین ان متقل از رق دوازده مجلس خلط سوداوی براند وربو
عسر النفس را سودمند بود وکل وی صداع سرد ورباح غلیظ از سر بکشد چون ببویند وروغن کل وی کرم ولطیف
بود ومحلل قوی سودمند بود جهت لقوه وفالج وعرق النسا ورعشه وهمه مرضهای سرد ۵ ۵

باب العین

عاقرقرحا در دمشق عود القرح خوانند وبیونانی ٭
قوریون وبشیرازی اکر او ونیکوترین آن آن بود که تیز ومحرق بود وزبان را بغایت بسوزاند وفربه بود وغلیظ چون
بشکنند اندرون وی سفید بود وآن بیخ طرخون رومی است وکویند جبلی وطبیعت وی کرم وخشک بود در سیوم
چون سحق کنند وبا زیت بر بدن مسح کنند عرق براند واسترخاء اعصاب حرمن را نافع بود ومنع تولد کزاز بکند و
سده مصفاة بکشاید وبلغم در معده بود زایل کند وچون درد دندان کیرند درد دندان که از سردی بود زایل کند وچون

با سرکه بپزند ودندان مضمضه کنند سودمند بود جهت درد دندان وچون بخایند بلغم را برداید وموافق بود اعضای
را که سرد بروی غلبه کرده باشند وحس آن باطل شده وحرکت ومفلوج ومصروع را بغایت نافع بود وچون با عسل
معجون کنند ولعوق کنند بلغم معده بکدازاند ومجامعت را بیفزاید در مزاجهای سرد ودر مزاجهای تر ودمشقی کوید
کرم وخشک بود در چهارم واسحق کوید آنکه سودمند بود چون با سرکه بپزند وبدان مضمضه کنند جهت ورم ملازه و
واسترخاء زبان که سبب آن بلغم بود وابو صلت کوید چون بیاشامند دو درم ازوی مسهل بلغم بود وشریف کوید
روغن وی لقوه واسترخاء وفالج را بغایت نافع بود وچون با عسل معجون کنند ودر قضیب مالند پیش از مجامعت
مجامعت را برانکیزد وغافقی کوید چون عاقرقرحا بکوبند وبا عسل بسرشند وبیاشامند صرع را نافع بود واسحق
کوید مضر بود بشش ومصلح وی میویزج بود وبدل آن در غرغره فودنج بود ودر مرضهای معده راسن وکویند
بدل آن دار فلفل است وعسل **عاقرشمعا** انجبار است وکفته شد **عاقولی** کویند نوعی از خرنوب است وکفته است
عاقول درخت حاج است وکفته شد **عبیب** عبعب نیز کویند وآن مرکانج است وکفته شد **عبهر** نرجس
است وکفته شود انشاء الله **عتم** زیتون کوهی است وکفته شد **عجب** حب النیل است وکفته شد **عجم
الزبیب** فصا خوانند بپارسی دانه میویز کویند طبیعت وی سرد وخشک است در اول وکویند در دوم شکم
ببندد **عدس** بلسن خوانند وبیونانی فاقوس ووی نفاخ بود ومرکب از قوة قابضه وجالیه وپوست
وی بغایت قابض بود وبهترین وی سفید رنگ بود بهی که زود پخته شود وچون در آب کنند سیاه نشود و
طبیعت وی معتدل بود در کرمی وسردی وخشک بود در دوم وکویند در اول خشک بود در سیوم ودستور
یدوس کوید دمان اکل وی کردن تاریکی چشم آورد وبا سویق بر نقرس ضماد کنند نافع بود وبا اکلیل الملک در روغن
کل وسفرجل بر ورم چشم که از کرمی بود وورم پستانها ضماد کردن نافع بود وجرم عدس شکم ببندد وآن آب که عدس
در وی پخته باشند شکم براند وخناق را سودمند بود وعدس مولد خلط سودا بود وخوابهای آشفته نماید
وخون را غلیظ کند ودیر هضم شود ومعده را بد بود ومولد ریاح بود ومعده را معاد اعصاب وشش وسر را
بد بود وخوابهای آشفته نماید وچون با هندبا یا لسان الحمل یا سلق سیاه یا حب الآس یا قشور رمان یا ورق
کل خشک یا زعرور یا سفرجل بپزند قوة قبض وی زیادت ازوی فرد بر نزید استرخاء معده را نافع بود وچون

باعسل بیامیزند ریشهای عمیق را بصلاح آورد و شیخ الرئیس گوید چون را غلیظ کنند و رها نکنند که عروق روانه گردد
و خلطی سوداوی و امراض سوداوی تولد کند و بسیار خوردن وی جذام آورد و ورمهای صلب و سرطان و نشاید
که عدس با شیرینی خورند که سده بسیار در جگر پیدا کند و مضر بود باصحاب عسر البول و منع ادرار بول و حیض
بکند و بدترین وی ملکسو د بود و گویند صاحب جدری و استسقا را نافع بود و در جهای بکرم مدامفید بود چون با سرکه
یا باغوره بپزند و دفع ضرر وی آن بود که با گوشت بره فربه بپزند یا بروغن گاو یا بروغن بادام و بدل وی در طبخ ماش
بود عدس مر بشیرازی منو تلخه خوانند و آن نوعی از عدس بری بود و وی گرم بود بول و حیض براند مسهل
دم بود و گویند وی تریاقیه هست و بدل وی فوتنج نهری بود و گویند بدل وی نیم وزن وی دانه حنظل بود و دو وزن
آن عدس عدر ناگندش است و گفته شود ان شاء الله عدس الماء صاحب منهاج گوید پرسیاوشان است
و صاحب جامع گوید طحلب هست و گفته شد و این مؤلف گوید آن سبزی مانند دانه عدس بود که بر روی آب استاده
پیدا میکرده و از عدس الماء خوانند عذبه جز مازج است و گفته شد عرف بلغت اهل نجد قصب است و گفته
شود ان شاء الله عرق الجبلد صفت آن در الف در انجبار گفته شد عرعر سرو کوهی است کوچک بود و بزرگ بود و بشیرازی
آنرا ارس خوانند و گویند درخت وی گرم بود در سیوم و خشک بود در اول مسخن و ملطف بود و دخان کردن وی
زنبورکان را بگریزند و نافع بود خفته اختناق رحم و سده بگشاید و بول و حیض براند و دفع گزندگی جانوران بکند عرار
بهار است و گفته شد عطینا مستعمل از وی بیخ وی بود و آنرا اهل شام مهد خوانند و اهل شرق قلیقی و بعضی
علیخ خوانند و بشیرازی چوبک اشنان خوانند و در باب الف در اذربو صفت آن گفته شد و بول آنرا براند طویل هست
بوزن آن و فودنج و دانه اترج بوزن آن عروق الاصفر بپارسی پوست بیخ کبر گویند و بهترین وی باریک بود
و طبیعت آن گرم و خشک و مسهل بلغم بود و مقوی معده و مقدار نیم مثقال مستعمل بود و مضر بود بمثانه و مصلح وی عسل
بود عروق الصفر عروق الزعفران خوانند و عروق الصباغین نیز گویند و آن دو نوعست کوچک و بزرگ و بزرگ را
بپارسی زردچوبه گویند و بعربی هرد و خوانند و کوچک وی را گویند مامیران است و گفته شود ان شاء الله و طبیعت دار زرد
گرم و خشک است در سیوم و گویند در دوم و در وی جلائی قوی بود و خاییدن وی درد دندان را نافع بود و عصاره وی
روشنائی چشم بیفزاید و سفیدی ببرد و با شراب سفید و انیسون بیاشامند یرقان که از سده جگر بود سود دهد

اگر بکوبند و بر ریشهای پاشند خشک کند و اگر در چشم کشند قوت باصره بدهد و بدل وی نیم وزن آن مامیران بود
و گویند نیم وزن آن عاقرقرحا عروق حمر فوة است و گفته شود ان شاء الله عروق بیض مستعجل است و گفته شود
ان شاء الله عروق الصباغین عروق الصفر است و گفته شد عرق النجم علک است و گفته شود ان شاء الله عرق الکافور
زرنباد است و گفته شد عرق یابس قلقونیا است و گفته شود ان شاء الله عرن آن چیزیست که زیادت
میشود و ظاهر میکردد نزدیک زانوی اسب و گمان وی در عرب آنرا اعظم السبع گویند و دیسقوریدوس گوید چون آنرا
بکوبند و سحق کنند و با سرکه بیاشامند صرع زایل کند و در مداوای گزندگی جانوران مستعمل کنند و گویند نیم از وی
چون بخور کنند کسی را که تب ربع بود از وی زایل شود عرصم اسم یمنی است بادنجان بری را و بعضی حدق خوانند
و گفته شد عروق دارهوم اصل السوس است و گفته شد عرم ماهیئیست که اهل مغرب سردین
خوانند و بیونانی سماریس گویند عرصف کمافیطوس است و گفته شود ان شاء الله عرمض نوعی از
کبار هست و آنرا کبار نر خوانند و به نغمه بد و خارهای دراز داشته باشد مانند منقار مرغ و بعضی مانند
قلاب کج بود عرف نزدیک اهل مغرب خوص خوانند و دوم گویند و بلغت اهل نجد قصب خوانند
و گفته شود ان شاء الله عطب پنبه است و گفته شد عرفج بری طموز است و گفته شد عرز الکبیر
قنطوریون غلیظ است و گفته شود ان شاء الله عرز الصغیر قنطوریون رقیق هست و گفته شود ان شاء الله تعالی
عالبخ لف الکرم است و گفته شود ان شاء الله بپارسی بچه زر خوانند عسل لبنی میعه سائله هست
بیا عسل ۲ و گفته شود ان شاء الله عسل النحل بهترین وی آن بود که صادق الحلاوة بود و خوشبوی و سفید بود و گویند فاضلتر
آن بود که بسرخی مایل بود در ربیعی بود و بعد از آن صیفی الخ شتائی بود بد باشند و نوعی از عسل خریفی بود که چون
ببویند عطسه آورد و آن نشاید که خورند و گویند بویدن آن غثیان آورد و عرق سرد و عقل زایل کند و چون بخورند البته
عقل زایل کند و عرق سرد آورد و مداوای وی قی کنند بعد از آن ماهی نمکسود و سداب چند نوبت خورده باشند
تا معده پاک کند بعد از آن تفاح ترش و کمثری بخورند و حکم نوعی دیگر عسل بود که حکم وی حکم شوکران کنند و آنچه
عسل نیکو بود طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم و دیسقوریدوس گوید بقوة جاذبه رطوبات از قعر بدن
بکشد و منع عفونت بکند و چون با شبث تر بپزند و بر قوبا مالند زایل کند و اگر با قسط بر کلف مالند زایل کند

واکر شما با البند خیش بکنند و دفع کند و اکر با انگ اندر آب سوده بیامیزند و نیم کرم در گوش چکانند درد گوش و دوی آن
زایل کند و چون بدان تحنک کنند یا غرغره ورم حلق و ورم عضله که در جانب زبان و حنک و لوزتین باشد را
زبی آن را کوشک خوانند و خناق بلغمی را نافع بود و بول براند و چون کرم کرده با روغن کل بیاشامند سرفه را موافق
بود و گزندگی جانور را نیز و کسی که افیون خورده باشند و فطر چون لعوق کنند یا بیاشامند نافع بود و گزندگی سگ
دیوانه نیز و اگر با انگ بر سیاهی که از ضرب بر اعضا پیدا شود بمالند زایل کند و منصوری گوید زود مستحیل شود
بصفرا و بلغم را دفع کند و پیران و سرد مزاجان را نافع بود و در تابستان مزاجهای گرم را بد بود و رازی گوید هیچ معالجه
جهة لثه و دندان به از وی نبود و جلیم مرده را نگاه دارد و اگر با انگشت سنون سازند دندانها را سفید گرداند و صحت
آن نگاه دارد و شریف گوید چون با روغن کل بر ریشهای سعفی و مجموع ریشهای بلغمی شور بمالند زایل کند و مجربست
چون با دودی خلط کنند که در وی جلایی بود چشم روشن گرداند و قوة باصره بدهد و چون با آرد جو امی برشند
و بر سر ورمهای که پخته بود نهند بگشاید و چرک آن بکشد و چون نبات را و نطرون یا کرسنه برشند گوشت بر جراحتهای عمیق برو
یاند و اگر حب محلب و بادام تلخ و آرد جو با وی اضافه کنند و بر بدن طلا کنند عرق براند و چون با آب بیاشامند
سینه را از فضلا که بود پاک گرداند و شهوة مجامعت برانگیزد و بغایت مفلوج را نافع بود و چون کف نگرفته با آب
بیاشامند شکم براند و چون ادویه برص و بهق بدان بسرشند جلا آن زیادت کند و چون با آب بیاشامند ریشی روده را
پاک گرداند و مطبوخ وی سموم را نافع بود و خون نیکو از وی متولد شود خاصه در زمستان و جوانان را مضر بود
و کسی که مرار بروی غلبه کرده باشند و تشنگی و چون بسیار خورند غذا آورد و مصلح وی رمان ترش بود و حامض اترج و ربوب
فواکه و بدل آن میبختج شیرین بود عسل الطبرزد والقصب گرم و تر بود در اول و عسل قصب شکم براند و عسل
طبرزد بپارسی شیره نبات خوانند و آن قصب آنچه اول از نی شکر گیرند عسل البلادر منفعت آن در بلادر
شد و صنعت آن هم گفته شد عسل داود او مالی است و گفته شد عشرق نزد المرو است و گفته شد عشر
صاحب منهاج گوید درختی اعرابی یمانی بود و آن از نوع عالست و ثمر وی را خریع خوانند و قفاع وی مانند قفاع دفلی
بود و گویند نوعی از وی هست که اگر در سایه وی نشینند کشنده بود و طبیعت وی گرم بود در سیوم و خشک بود در دوم
و در وی قبضی بود با اعتدال و لبن وی برقوبا و سعفه طلا کردن نافع بود و با عسل جهة قلاع کرده در دهان کودکان بخایند

مفید

مفید بود و شکم براند و ضعف احشا بود و لبن وی سم کشنده بود و سکر وی در بیان گفته شد عشقه نوعی از لبلاب است
و گفته شود ان شاء الله عصاب شیطرج است و گفته شد عصیفره بزبان بغدادی و موصلی خیری زرد است گفته
شد لبلاج آن عصفر بپارسی حسق خوانند و باصفهانی کل کاوشه و رنگ زعفران نیز گویند و آن دو نوعست بری
و بستانی و طبیعت بستانی گرم است در اول و خشک است در دوم بری گرم و خشک است در سیوم و وی معتدل بود در
بالفعل کلف را زایل کند و با سرکه برقوبا بمالند نیکو بود و در ورمهای گرم با عسل جهة قلاع که در دهان کودکان باشند زایل
کند چون بدان بمالند خاصه بری وی و جالینوس گوید بدل وی زهره الملح است عصبه صاحب منهاج گوید چیزی
است و گفته شد صاحب جامع گوید لبلابست که بیونانی دیرافسوس گویند و گفته شد صفت آن عصی الراعی بطباط
خوانند و بر سپانداره گویند و بشیرازی کسته خوانند و بلفظی دیگر سی مرد و آن دو نوعست نر و ماده و بهترین آن
بستانی بود سبز رنگ که بسیاهی مایل بود و طبیعت آن سرد است در دوم و گویند خشکست در سیوم و گویند تر است
و وی قابض بود منع خون رفتن بکند و طبیعت ببندد و اورام دموی و حمره و نمله را ضماد کردن نافع بود و جراحتها
تر را با صلاح آورد و عصاره وی چون در گوش چکانند کرم گوش بکشد و ریش آن را خشک گرداند و درد زایل کند و اگر زن
فرزجه از وی بکار برد قطع سیلان مزمن از رحم بکند و اگر آب وی بیاشامند جهة نفث دم که از سینه بود نافع بود و
تقطیر البول را سود دهد از بهر آنکه ادرار بول محکم کند و قولنج را سود دهد و مقدار مستعمل از وی درم بود و چون
با شراب بیاشامند گزندگی جانوران زهردار را نافع بود و چون پیش از آمدن تب بیاشامند سودمند بود جهة تب دوار
و اسحق گوید مضر بود بشش و مصلح وی صندل بود و بدل وی عنب الثعلب عصب بیونانی نوارس گویند
و گفته شود ان شاء الله عصفور بپارسی گنجشک خوانند نیکوترین آن نر فربه بود و آنچه در خانها فربه کنند
بد بود و اولی آن بود که از آن اجتناب کنند که خون بد از وی متولد شود و طبیعت وی گرم و خشک بود در سیوم
گوشت وی صلبتر از گوشت دراج بود باه را زیاده کند خاصه دماغ وی و ابو العلا بن زهر گوید نافع بود جهة استرخا
و فالج و لقوه و انواع استسقا و مجامعت را زیاده کند لیکن محرور مزاج را موافق نبود و اگر کسی از وی خورد باید که سکنجبین
ترش بر سر آن خورد و سرد مزاج را نیکو بود و موافق بود و وی مضر بود برطوبات اصلی و خلط صفراوی از وی
متولد شود و اولی آن بود که بروغن بادام بریان کنند و چون با برنج مطنجن کنند گویند زودتر بگذرد که بریان

کرده و باید که قطعا استخوان وی نخورند که هیچ در وی دعا بید الکند عصارهٔ مامیثا شیاف مامیثا خوانند بهترین
آن بود که زرد بود و سبک عمل رهبانان که در نواحی موصل سازند و طبیعت آن سرد و خشکست و ورمهای گرم را
تحلیل دهد و حرارت آن بنشانند و در درد چشم گرم را نافع بود و صنعة وی چنانست که آب وی بگیرند و بجوشانند تا غلیظ
شود و شیاف سازند و بدل آن حضض است یا پوست درخت عصارهٔ خشخاش اسود افیونست و گفته شد
عصارة السنك عصارة السوس است و رب السوس نیز خوانند و طبیعت وی معتدل بود در حرارت و رطوبت
و در وی قبضی اندک بود خشونت قصبهٔ شش را نافع بود و در ریش مثانه و تشنگی قطع کند و قوت ادویهٔ حاره بشکند
و بدل آن دو وزن آن اصل السوس بود عصارة القرظ اقاقیا است و گفته شد عصارة الغافت بگیرند غافت
تر بکوبند و آب آن بگیرند و در آفتاب نهند تا منجمد گردد و استعمال کنند در غایت تلخی بود مانند صبر و طبیعت وی سرد
و خشک بود و ملطف و مقطع جرب و حکه را نافع بود چون با آب شاهتره و سکنجبین بیاشامند و سودمند بود
تبهای کهن را و در جگر را و مقدار ماخوذ از وی تا یک مثقال شاید و گویند مضر بود با نثیین و مصلح آن مصطکی بود
و بدل آن سه وزن آن سماق و گویند سه وزن آن غافت عصارة التیلس بهترین آن تازه بود صنعة
آن مانند صنعة غافت بود که گفته شد طبیعت آن سرد و خشک بود در درشتی و نفث و بیخ را نافع بود و مقدار
ماخوذ از وی یک مثقال بود و اگر ضماد کنند بر اعضای مسترخی قوت دهد و اسحق گوید مضر بود بگرده و مصلح آن ما
العسل بود و بدل آن اقاقیا عصارة قثاء الحمار گرم بود در سیوم و مغثی بود و غشیان عظیم پدید آرد تا بحدی که بجان
کشد و غشی و افتادن آورد و مداوای وی قی کنند و آنچه در مداوای کسی که کندس خورده باشد و صنعة آن در باب
قاف در صفت قثاء الحمار گفته شود ان شاء الله عصارة افسنتین صنعة آن مانند صنعة غافت است گفته
شد و طبیعت آن گرم و خشک و مقبض بود تبهای کهن را نافع بود و سده جگر بگشاید و مقدار ماخوذ از وی تا
یک مثقال شاید مره صفرا از معده پاک کند و مصلح آن ریوند بود و گویند بدل آن سه وزن آن ورق آس عصارهٔ انبر
باریس سرد و قابض بود و حرارت جگر و معده و ورمهای گرم را نافع بود و قوت هر دو بدهد صنعة آن بگیرند
زرشک تازه خوب رسیده و آب آن بگیرند و صافی کنند و بجوشانند تا غلیظ شود و بر روی کاغذ کنند تا رطوبتی
که بود نشف کند یا در آفتاب نهند تا تمام شود و اگر زرشک تازه نباشد زرشک خشک در آب بجوشانند و بپالایند

و صافی کنند یا بآفتاب نهند تا تمام شود یا چنان کنند که گفته شد بدل آن دو وزن آن زرشک بی‌دانه بود عصارة
الکرنب گرم بود در درجهٔ دوم عصارة الرمان اسحق گوید گرم بود در دوم عصارة اذان الفار
گرم بود در دوم عصارهٔ بخور مریم گرم بود در دوم عصارهٔ ورق الغرب سرد بود در سیوم عصارهٔ
شقایق النعمان گرم بود در سیوم و بدل آن عصارهٔ بخور مریم باشد عصارة البنج بدل آن عصارهٔ عو
سج است عصارهٔ شجرة الجوز بدل آن مرزنجوش است عصارة الطراثیث سرد و خشک و قابض بود
و بدل آن عصارهٔ قرظ است که آن اقاقیا بود عصفور الشوک و عصفور الشاخ نیز خوانند و آن طرد علود
قطمس است و گفته شد عطرس خطمی بری بود و گفته شد عضابه و عضا نیز خوانند و آن ضب است
و گفته شد عضاه در لغت اسمیست که واقع شده است بر هر درختی که از درختهای خارناک مانند عوسج و قتاد و
قرظ و سدر و امثال آن عضل فاضلترین گوشت مواشی و نیکوترین عضله است و بشیرازی ماهیچه خوانند
زودتر هضم شود بواسطهٔ اعتدال رطوبت که عصب با وی آمیخته است عطفل صنوبران است و گفته شد
عطب قطن است و گفته شود عطارد سنبل رومیست و گفته شد عطشان نباتیست
که یونانی دیناقوس گویند و گفته شد عظام سوخته وی محلل و مجفف بود و گویند استخوان
آدمی صرع را مفید بود و جالینوس گوید خیلی کسان با استخوان سوخته درد مفاصل شفا یافته اند
استخوان کهن چون بسوزانند سودمند بود جهة ریشهائی که در اعضای که مزاج وی خشک بود مانند
ملتحم ذکر و انثیین و امثال آن و شریف گوید چون بپزند استخوان پوسیده بسرکه و طبیخ آن بسر ریزند قطع رعاف کند
و چون سحق کنند استخوان پوسیده ریزیده که در دیوارها بود و بگلاب بسرشند و بر ریشها ضماد کنند نافع بود و
سحق کنند و بماء الشعیر بسرشند و طلا کنند بر اثر آبله و غیر آن زایل کند و کعب التیس چون بسوزانند خاکستر
آن با سکنجبین بیاشامند ورم سپرز بگدازاند و چون با عسل بیاشامند باه را برانگیزاند و چون استخوان
ران گاو بسوزانند و خاکستر آن با عصارهٔ عصی الراعی بیاشامند قطع ترف دم بکند و شکم رفتن را سود دهد
و اگر استخوان مرده سحق کنند و بخورد صاحب تب دهند چنانچه صاحب تب نداند نافع بود و مجرب بود
و غافقی گوید خاکستر استخوان سوخته چون با سرکه سحق کنند و بر سوختگی آتش ضماد کنند سودمند بود

ودر خواص آورده اند که کعب ابن عوس چون زنده بود بیرون آورند و بر زنی آویزند زن آبستن نشود و در خواص
ابن زهر آورده است که دندان کودک آنچه اول بیفتد پیش از آنکه بر زمین رسد بصحیفهٔ نقره گیرند و بر زن آویزند منع
آبستنی بکند و اگر استخوان آدمی مرده بر اسب آویزند دردی که داشته باشد از وی زایل شود و اگر بر صاحب ربع
بندند نافع بود و اگر جیده ناخن ده گانه بسوزانند و آن خاکستر بخورد کسی دهند محبت و الفت در دل آنکس پیدا گردد
اگر دندان آدمی و استخوان بال راست مدهد در شیب سر خفته نهند مادام که نهاده باشد بیدار نشود و اگر از دندانها
که از جانب راست نهنگ بود بگیرند و بر بازوی راست مرد بندند قوهٔ مجامعت زیاده کند و اگر دندان نیش
روباه بر مصروع آویزند صرع از وی ببرد و زایل شود و اگر دفن کنند کلهٔ سر آدمی مرده کهن شده در برج کبوتر کبوتر
زیاده بگردد و بسیار شود و اگر استخوان پهلوی کفتار بر صاحب شقیقه بیاویزند نافع بود و از آن راست بر راست و چپ بر چپ
و همچنین ناب بر ناب و ضرس بر ضرس و گویند در طرف بال جزدس دو استخوان است که سوراخ دارد اگر از آن
راست بر صاحب تب دایم آویزند شفا یابد و بهر دو استخوان چون بر آدمی یا بهایم آویزند منع نقث و خستگی بکند و دیسقوریدوس
دیوس گوید ناب کلب یعنی نیش سگ چون آدمی بگزد وی بگیرند و در پارهٔ پوست بندند و بر بازو بندند ایمن باشند
از سگ دیوانه و در خواص آورده اند که ناب سگ دیوانه بر کسی بندند که در خواب سخن گوید دیگر نگوید و اگر بر کودکی
آویزند که دندان وی بی زحمت بر آید و اگر بر صاحب یرقان بندند نافع بود و فی الجمله چون با خود دارند سگ
بر ایشان بانگ نزند **عظلم** درخت نیل است و نیل عصارهٔ ویست و برگ آن وسمه خوانند و گفته شود د
عفص بپارسی مازو گویند و بیونانی فقیس و بهترین وی آن بود که سبز بود و سوراخ نداشته باشد و از ابقا
قالیس خوانند آن غوره بود و آنچه رسیده بود سرخ رنگ و سست و بزرگ بود و این نوع ضعیف تر از سبز
بود و چون سوختن وی بآتش بود یا بزیت بسوزانند تا سوخته گردد از بهر سیاهی موی خضابی نیکو بود و طبیعت
وی سرد بود و چون بخایند و سحق کنند و مانند ضماد بنهند بر هر دوی که باشد درد بیرون آمدن مقعد را نافع بود
و چون بسوزانند قطع خون رفتن بکند و اولی آن بود که بروی بآتش تشویه کنند و در شراب اندازند یا سرکه خون ر
ببندد و چون با سرکه بر قوبا طلا کنند زایل کند و آب وی خضاب بود موی را و چون ویرا بسایند و بر گوشت زیادت
افشانند بخورد و منع رطوبت که روانه بود از لثه و لهاة و قلاع را نافع بود خاصه کودکان را و چون سحق کرده

در غذا بایت کنند اسهال کهن باز دارد و قوت مزهٔ ضعیف بدهد و آنچه در اندرون مازو بود در سوراخ دندان نهند
درد ساکن گرداند و طبیخ وی در آن نشستن بیرون آمدن مقعد و رحم و رطوبات که از رحم روانه بود و کهن شده
باشد عظیم سود دهد و چون بغایت سحق کنند و در بینی دمند خون رفتن باز دارد و اگر با سرکه بپزند و بر حمره طلا
کنند در ابتدا سودمند بود و منع نمله بکند طلا کردن و واجب آن بود که چون خواهند که پاشا مندجة امساک سیلان
بخصوص حیض بخیر بشت با بصمغ عربی در آب حل کرده تا مضرة بحلق نرساند و بدل وی ثمرة الطرفا بود بوزن
آن و گویند عفص و جفت بلوط و قرظ و حب الآس و قشور رمان و اهلیلج زرد و ثمرة الطرفا و داذی
همه مانند یکدیگرند در طبیعت **عقار ادم** گویند مغاثست و گفته شود انشاالله **عقیق** ارسطاطالیس
گوید اجناس وی بسیار است و معدن وی بسیار در بلاد یمن و ساحل بحر روم و نیکوترین آن بود که بغایت
سرخ و شفاف بود و آنچه سوخته کنند سرد و خشک بود قوهٔ چشم بدهد و خفقان را نافع بود و قوهٔ دل بدهد
و دندان متحرک را محکم گرداند اگر انگشترین عقیق کنند و برابر خصم روند خشم وی بخرد و بنشیند و قطع خون رفتن
بکند از هر عضو که باشد خاصه زنانی که دایم خون از ایشان روانه بود و اگر خرد کرده سنون سازند خون رفتن
بن دندان باز دارد و زنگ ببرد و دندان را اسفید گرداند و جلائی تمام بدهد خاصه با مروارید و بسد
عقربان اسقولوقندریون است و گفته شد **عقرب** بپارسی کژدم خوانند و بیونانی سقوریوس
حرساوس و بهترین وی نر بود و نشانهٔ نر آن بود ضعیف و لاغر بود و دنبش وی ستبر بود و ماده فربه و بزرگ
و دنبش وی باریک بود و طبیعت وی سرد و خشک بود و اگر در زیت بجوشانند و آن زیت در گوش
چکانند درد ساکن گرداند و اگر خرد کنند و بر گزندگی وی نهند درد ساکن گرداند زایل کند و اگر بریان کرده
بخورند همین عمل کند و شریف گوید اگر خاکستر وی در چشم کنند ضعیف چشم را نافع بود و چون سوخته وی سحق
کنند و با نیم چندان سرگین موش بیامیزند و در چشم کنند تیزی چشم را زیادت کند و جرب آن را زایل کند و اگر
عقرب بزرگ سیاه خشک کرده سحق کنند با سرکه و بر برص طلا کنند شفا یابد و چون در زیت بسوزانند
تا سوخته گردد و در شیشه کرده دیر بماند چون آن روغن در آن بمالند و عقرب سوخته کحل کرده بر آن
افشانند بکلی صحت و صلاح آورد و عبد الرحمن بن حیثم گوید چون بگیرند یک عقرب و با یکه سر روز

و یا چهار روز از ماه باقی باشد و در شیشه کنند و روغن زیت بر سر آن کنند و سر آن بگیرند محکم و رها کنند تا
زیت قوة وی اخذ کند جهة درد پشت و ران استعمال کردن نافع بود و گویند این روغن جهة بواسیر
ظاهر مالند خشک گرداند و بیندازد و اگر عقرب مرده در خرقه بندند بر زنی که وا بچه می اندازد بندند دیگر بچه
نیندازد و محفوظ ماند بفرمان باری تعالی و ابن ماسویه گوید اولی آن بود که عقرب را بسوزانند با اندکی کبریت
و شیخ الرئیس گوید صنعة سوختن وی چنانست که در شیشه ستبر در گل حکمه گیرند و عقرب در ان کنند و در تنوری
گرم نهند یک شب یا کمتر و برگیرند و آبگینه بهر خزف که آن نشف بود و اخذ قوة بکند و منفعت خاکستر سوخته وی
آنست که سنگ گرده و مثانه بریزاند و مقدار ماخوذ از وی دانگی بود و اگر نیم از وی بپاشند گزندگی مار را نافع
بود و صاحب جامع گوید چون در زیت بجوشانند و آن زیت بر موضع داء الثعلب طلا کنند البته موی برویاند
و مجربست و اسحق گوید چون خوردن وی مضر بود بمثانه مصلح وی تخم کرفس و گل ارمنی بود **عقرب بحری**
زهراوی گوید عقرب بحری ماهی کوچک است تیره رنگ که بسرخی زند و در سر وی خاری بود سفید که بدان بزند
و چشم وی خارناک بود و سر وی بزرگتر از بدن وی بود و از گزندگی وی همان الم سخت که از عقرب بری حاصل
میشود و ملک سخت تر از آن و دیسقوریدوس گوید سقولوبندریوس هالانیوس حیوانی بحری است با سم عقرب بخوانند زهره
وی موافق بود جهة نزول آب در چشم و شبکوری و قرحه که عارض میشود در چشم و آنرا الوقوما خوانند **عقار**
کوهان و عقرکرهان عاقرقرحا است و گفته شد **عقار** خمر است و گفته شد **عقید العنب** میپخج گویند
و رب العنب را نیز عقید العنب خوانند و بشیرازی دوشاب گویند و مثلث نیز نوعی از آن است **عقعق**
صلصل گویند و عکه نیز گویند و بشیرازی قالنجه و بپارسی کالنجه گویند سرگین وی بورا نافع بود و گوشت
وی گرم و خشک بود و کیموس بد دهد **عقاب** بپارسی آله خوانند گوشت وی گرم و خشک است
چون بخورند بمنزله گوشت گاو بود و زهره وی چون در چشم کشند نافع بود جهة ابتداء نزول آب و روشنائی
بیفزاید و چون سر وی بخور کنند اختناق رحم را نافع بود و سرگین وی بر کلف و بثرهائی که بر روی پیدا شود
لطوخ کنند زایل گرداند و گویند محلل خنازیر بود **عکوب** حرشف است و گفته شد **عکه** لعبه بربریه خوانند
و آن سورنجان است و گفته شد و در مصر عکه خوانند و در اندلس سورنجان و در عراق لعبه بربری **عکبر**

ابن سمجون گوید وسخ الکور است و مولف گوید وسخ الکور بپارسی موم یایی نحل خوانند و بشیرازی بر موم خوانند و
بغایت گرم بود و گوید بسیار امتحان کردیم جهة شکستگی اعضا و از جای افتادن و دفع خوف همان عمل مومیایی
معدنی میکند و شربتی یکجو تا دو با عسل یا قند یا نبات بشربت نیم گرم بیاشامند نافع بود و گویند عکبر چیزیست
که در میان عسل بود و بشیرازی آنرا ادارو خوانند و مولف گوید مگس نحل آنرا از بهر خورش خود و بچگان می آورد
از مجموع گلها و آن الوان باشد زرد و سفید و سرخ و بنفش و بغایت تلخ بود و اگر در میان عسل بود عسل را تباه کند
و صفت وسخ الکور گفته شود انشاء الله **عکر الزیت** بپارسی دردی زیت خوانند و بهترین آن کهن بود
و طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم نافع بود جهت بادی سخت که نزدیک بسر زیر بود و در چشم کشیدن محلل
آب و نزول بود و مجموع جراحتها و ریشهای ناصور که در بدن پیدا شود نافع بود و دیسقوریدوس گوید چون در ظرف
مس قبرسی بپزند تا غلیظ شود مثل عسل و بر دندان خورده مالند بیندازد و اگر با خامالاون بیامیزند یا به
نقیع ترمس و بر بواسیر لطوخ کنند جرب ایشان زایل کند و اما آنچه تازه بود چون گرم کنند و بر نقرس و درد مفاصل
مالند نافع بود **عکر دهن السوسن** دردی روغن سوسن چون در چشم کشند محلل آب نزول بود **علیق**
بپارسی درکونه و بیونانی باطس و بشیرازی توت دیرانوت سه کل خوانند و نوعی از آن علیق الکلب گویند گفته
شود انشاء الله و عوسج هم نوعی از علیق است و نیکوترین عصاره وی آن بود که در آفتاب خشک کرده باشند
و طبیعت آن سرد و خشک بود و ورق آن و اطراف آن چون بپزند خضابی نیکو بود موی را و چون بیاشامند
شکم ببندد و قطع سیلان رطوبت کهن از رحم بکند و موافق بود جهة گزندگی حیوانی که وی را قرسطس
خوانند و آن ماریست که شاخ دارد و ورق وی چون تر بود بخایند قلاع و ریشهای که در دهان بود
زایل کند و چون خشک کنند گرد خشکی وی زیادت شود و گل وی همان فعل کند که در بیخ موجود است در گل موجود
است بعینه و بیخ وی سنگ گرده بریزاند و چون با ورق وی ضماد کنند غلبه ریشهای تر که در سر بود زایل
کند و ناخنه که در چشم بود زایل کند و بواسیر که در مقعد رسته باشند و بواسیر که خون از آن روانه بود نافع
بود و چون ورق وی بکوبند نیک بود و بر معده علیل نهند که ضعیف شده باشد و ماده از وی
روانه بود موافق باشد و عصاره ثمره وی چون بغایت رسیده بود درد دهن را مفید بود و چون ثمره وی

بخور دهند تا بچه شکم وگل وی چون با شراب پا شامند شکم ببندد و شریف گوید چون بکوبند ورق و اطراف وی
تازه ضماد کنند بیخ زانو را در سفر سودمند بود و از وی شیاف سازند نافع بود جهة همه علتها که در چشم بود بغایت کال
نافع بود و صفت ساختن وی چنانست که تازه وی بکوبند و بفشارند و صافی کنند و سحق کنند و صلابه تا غلیظ گردد
و صمغ عربی با آب حل کنند و ممزوج کنند با آن اندکی و شافه سازند و بوقت حاجت مستعمل کنند علیق الکلب
علیق القدس است و بشیرازی درخت سه گل خوانند و ثمر وی را سه گل گویند و این مولف گوید موسی صلوات الله علیه
آتش ازین درخت دید و بعضی گویند از درخت عناب دید و ثمر وی مانند تنم بود و گل وی را ورد السیاح خوانند
و نسرین السیاح و بیونانی اقسو بطس باطس خوانند و ثمر وی چون رسیده شود سرخ گردد و جالینوس گوید ثمر
وی بغایت قابض بود و ورق وی قبضی اندک داشته باشد و اولی آن بود که از ثمر وی حذر کنند بسبب آنچه در اندرون
وی است مانند پشم که مضر بود بقصبه شش و دیسقوریدوس گوید ثمر وی چون خشک کنند و آنچه در اندرون وی بود
بیرون آورند هیچ مضرة بقصبه شش نرساند و با شراب بپزند شکم ببندد و بول نیز ببندد و بدل آن شوکة المغربی است
علق رطبه است و گفته شد علیس مقر خوانند بپارسی صبر گویند علق شریف گوید چون بر موضعی
نهند که خون فاسد بود مانند حجامت بود خاصه کودکان و زنان و بر ریشهای بد و سعفه و قوبا نهند و چون فاسد
بکشند و چون بسوزانند و خاکستر آن با سرکه بسرشند و طلا کنند بر موی زیادت که در چشم بود بعد از آنکه برکنده باشند
دیگر بر نروید و علق بشیرازی درون خوانند و باصفهانی دیرچه و بلفظی دیگر زلوی و در حواشی آورده اند که
چون بخور کنند در دکان آبگینه گر هر چند آبگینه که باشد شکسته گردد علک هر صمغی که توان خائید
آنرا علک خوانند و علک الانباط صمغ البطم است و گفته شد و طبیعت آن گرم و خشک بود در آخر درجه دوم
و گویند تر است و بهترین وی سفید بود که بزردی زند و در طبیعت نزدیک بمصطکی بود و علک رومی مصطکی
است و گفته شود ان شاء الله و صمغ البطم در گوشت رویانیدن در ریشها مانند راتینج بود و در مرهمها بدل وی کنند
و اسحق بن حنین گوید مضر بود بعصب و اصلاح وی بعسل کنند علک یابس قلفونیا خوانند و آن نوعی از راتینج
است و گفته شد علقم گویند قثاء الحمار است و گویند حنظل و هر چه تلخ بود از اعلقم خوانند علث
بیونانی حندریلی گویند و گفته شد علجان نباتیست که کوراج خوانند و گفته شود عمرد کرفس است و گفته شد

ان شاء الله علج نوعی از خربزه است که گوشت وی سرخ بود و سبز و همچنان با تخم خورند و آنرا خربزه زمستان
خوانند و صفت بطیخ گفته شد عجار دنداست و گفته شد عنب بپارسی انگور گویند و سفید
وی نیکو بود از سیاه و نیکوترین آن رازقی و شقالی بود و پوست انگور سرد و خشک بود و گوشت وی گرم و تر
بود و دانه وی سرد و خشک بود در درجه دوم و انگور غذائی نیکو دهد و قوة بدن بدهد و آنچه رسیده بود ضرر وی
کمتر بود و غذای انگور بیشتر از غذای عصیر وی بود و زود فربهی آورد و خون نیکو از وی متولد شود و سینه
و شش را نافع بود و پوست وی دیر هضم شود و انگور همه مضر بود بمثانه و تشنگی آورد و مضر بود بجگر و بسپرز که غلیظ
بود و دفع تشنگی وی بر آن مرکنند و صاحب منهاج آورده است که انگور آنچه دو روز چیده باشند بهتر از آن
باشند که در روز چیده باشند عنب الثعلب قنا خوانند و در برق و تلمسان نیز گویند بپارسی روباه
تربک گویند و سگ انگور گویند و بلفظی دیگر طرلیدن و روبایک گویند و بهترین آن زرد تازه بود و طبیعت
آن سرد بود در اول و گویند در دوم و گویند گرم و تر بود و در رعای گرم را در آخر ضماد کردن نافع بود و با
اسفیداج و روغن گل بر حمره و نمله طلا کردن سود دهد و آب وی غرغره کردن ورم زبان را نافع بود
و مثقالی از پوست بیخ وی با شراب خواب آورد و چون بکوبند و ضماد کنند درد سر را نافع بود و چون عصاره
وی در چشم کنند قوة چشم بدهد و چون زنان بخود برگیرند قطع خون رفتن بکنند و استسقا و ورم معده را نافع
بود و اسحق گوید مضر بود بمثانه و مصلح وی قند بود و خوردن و ضماد کردن تشنگی بنشاند و چون آب وی
با اسفیداج بیامیزند و بر سوختگی آتش و هر جا که ریش شده باشد طلا کنند خشک گرداند و چون همچنان
بکوبند و بر سرطان ریش شده نهند ساکن گرداند و چون بدان ادمان کنند با صلاح آورد و خوردن ثمر وی قطع
احتلام بکند و آنچه سیاه بود بد باشد و ضرر و جنون آورد و نوعی هست که جبار ورم از وی کنند و بود و این مولف
گوید عنب الثعلب پنج نوعست و یک نوع از آن کشنده بود و آن نوعیست که میوه او چون ببندد زرد بود و پس سیاه شود
و نیز آسمان گون باشند و آن نوع را شاخهای بسیار بود و کنار شاخ بزرگ سیاه بود و مداوای وی قی کنند بعد از آن
شیر تازه با انیسون یا با ماء العسل و سینه مرغ خوردن یا با دام تلخ مفید بود و بدل وی گویند بطباط است
و گویند سادوران عناب نیکوترین آن جرجانی بود تازه که خورده شود و وی معتدل بود میان

گرمی و سردی و تری و خشکی و مسیح گوید گرم و تر بود در میانهٔ درجهٔ اول و حرارت وی غالب بود در رطوبت
و گویند سرد است در اول سود مند بود جهت حدة دم و حرافهٔ دم ساکن گرداند و سرفه و ر بود درد گرده و مثانه
و درد سینه و حلق را نافع بود و اگر پیش از طعام بخورد نیکوتر بود و غذای وی اندک بود و هضم آن دشخوار و مولد
بلغم بود و معده را بد بود و مصلح وی کشمش بود یا میویز منقی و شریف گوید ورق وی چون خشک کنند و با سرکه سحق
کنند و بر آکله افشانند بغایت مفید بود و اولی آن بود که پیش از آن بپر مرغ عسل بر آن طلا کنند و چون پوست ساق
درخت وی بکوبند و با مجدان اسفیداج بیامیزند و بر ریشهای بلید بمالند پاک گرداند و شفا دهد و چون ورق وی
بپزند و صافی کنند و پنج روز هر روز نیم رطل بغداد با قند بیاشامند حکه زایل از بدن و مجربست و چون با استخوان مطحون
کنند و سویق سازند و با آب سرد بیاشامند طبیعت محکم دارد و شکم ببندد و اگر مجبان با استخوان مطحون کنند قرحهٔ امعا
را نافع بود و صمغ وی چون با سرکه حل کنند و بر قوبا طلا کنند و دو سه نوبت بجای طلا کنند البته زایل کند و ورق وی چون
بخایند نیکوترین از طرخون بود جهت کسی که داروی مسهل خواهد خوردن و غثیان نیاورد و عناب مضعف
باه و مقلل منی بود و بشیرازی سیلانه خوانند **عنب الدب** درختی کوهیست و آنرا اغابش خوانند
و ثمر وی بمقدار کناری کوچک بود سرخ رنگ و در اندرون وی دانه کوچک چهار هیچ بود و طعم وی قابض
بود و ثمر وی شیرین بود که اندک تلخی داشته باشد و لزوجت و قبضی نیز از خشک وی سویق
سازند نافع بود جهت اسهال کهن و گل وی مشابه گل حنا سرخ بود الا کوچکتر بود و لون میان زردی و
سبزی بود و ثمر وی نفث دم را نافع بود **عنب الحیه** ثمر هزار جشانست و آن کرمة البیضا است
و گفته شود انشاء الله و بیونانی ثمر گدر را بدین اسم خوانند **عنبر** ابن حسان گوید روث دابهٔ بحری
است و گویند چشمه ایست که در قعر دریا می رود و حیوانات دریا می خورند و بیشتر گویند در شکم ماهی یابند
که می خورد و می میرد و شیخ الرئیس گوید از چشمهٔ دریا حاصل میشود و اقوال بسیار آورده اند و مؤلف گوید که تحقیق
مومیست و نیکوترین آن اشهب بود که آنرا اسفید خوانند و دیگر ازرق که آنرا افستقی گویند و دیگر زرد که
آنرا خشخاشی خوانند و عنبر باید که چرب بود و هر چند سفیدتر و سست تر بود و سبکتر نیکوتر بود و طبیعت
آن گرمست در دوم و خشکست در اول پیران را نافع بود و دل و حواس و دماغ را سود مند بود

و مقوی جوهر همه روحها بود که در اعضا رئیسه و در معده سرد را سود دهد و بادهای غلیظ که عارض بود
در معا و سده چون بیاشامند یا از بیرون طلا کنند نافع بود و درد شقیقه و صداع که از خلطهای سرد بود
چون بدان بخور کنند سود مند بود و بر مفاصل که از رطوبات و ریاح بلغمی بود ضماد کردن بغایت نافع بود
و اگر در روغنی گرم مثل روغن مرزنجوش یا روغن اقحوان یا بابونه حل کنند و بدان سعوط کنند
عللی که از بلغم غلیظ و ریاح بود در دماغ پیران تحلیل دهد و اگر از وی شمامه سازند بر مثال سیبی و
بویند فالج و لقوه و کزاز را نافع بود و چون در روغن بان حل کنند نافع بود جهت انواع درد اعصاب
و خدر و فی الجمله مقوی اعضای عصبانی بود همه و گویند اگر اندکی از وی در قدحی شراب کنند و بیاشامند
مستی زود آورد و صاحب منهاج گوید قوة دل و دماغ و حواس بدهد و تقویتی عجیب دهد و [illegible] را بیفزاید
و مقدار شربت از وی دانکی بود و مضر بود باصحاب ماشرا و مصلح وی بوئیدن کافور بود و خیار و
اسحق گوید مضر بود بمعاد و مصلح وی صمغ عربی بود و بدل آن دو دانگ وزن آن مسک و دانگی مرو دانگی
زعفران و گویند بوزن آن مسک و مرو زعفران بدل آن کنند **عنصل** اسقیل است و گفته شد
عندم بقم است و گفته شد **عنقر** مرزنجوش است و صفت آن در آذان الفار گفته شد **عنزروت**
انزروت است و گفته شد ما تقدم **عنجد** عجم الزبیب است و گفته شد **عنکبوت** منفعت
نسج وی در باب الف در اریکلیا گفته شد **عتم** گویند جلنار است و گفته شد **عود الصلیب** فاوانیا است و گفته
شود انشاء الله **عوسج** نوعی از علیق است و نوعی از عوسج امغیلان خوانند و در بیابانها بود و نیکوترین آن بیا
بانی سبز ورق بود و طبیعت وی سرد بود در اول و گویند در دوم و خشک بود در سیوم و ورق وی چون بیاشامند
جرب صفراوی و التهاب صفرا را نافع بود و چون بکوبند و آب آن بگیرند و حنا بدان بسرشند و در حمام بخود بمالند
جرب و حکه زایل کند و ورق چون بخایند قلاع را زایل کند و چون با غصان وی دود کنند گزندگان بگریزند و چون
بکوبند و آب وی بگیرند و هفت روز در چشم چکانند سفیدی زایل کند خواه کهن و خواه نو و ثمر عوسج چون بکوبند
و آب بگیرند و رها کنند تا خشک گردد و بعد از آن مقدار دانگی با سفیدهٔ تخم مرغ یا بشیر زنان حل کنند و در گوش
چکانند سفیدی بغایت نافع بود و درد داروهای چشم خاصه سفیدی آن و صاحب منهاج گوید چون بر پیشانی طلا کنند

نافع بود فضلاتی که در چشم آید بواسطهٔ قبضی که در وی هست و مقدار مستعمل از وی یک مثقال بود و گویند مضر بود بسپرز و مصلح
وی کثیرا بود و گویند بدل آن در دو درمهای کرم بوزن آن اشنه و بوزن آن فوفل بود عود الوج وج است و گویند دو اسه
انشاء الله عود البلسان نیکوترین عیدان وی املس اسمر بود و خوشبوی و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیوم
سده بگشاید و عرق النسا و صرع و دوار زایل کند و تاریکی چشم را نافع بود و ربو و ضیق النفس را سود دهد و چون بخور
کنند نشف رطوبت از رحم بکند و عقم را نافع بود و پادزهر زهرها بود و گزندگی افعی و سردی معده و جگر را سود مند بود
و رطوبات از دماغ پاک کند و مقدار ماخوذ از وی نیم مثقال بود و مضر بود بطحال و مصلح وی کثیرا بود و بدل وی حب وی
بود عود الفالوذج غنجار است و گفته شد عود الدرقة اصل الاذخر است و گفته شد عود العطاس کندش
است و گفته شود انشاء الله عود الخوخ دیلنجوج نیز گویند و آن انواع است و شیخ الرئیس گوید نیکوترین آن عود مندلی
بود که از وسط بلاد هند می آورند و بعد از آن عود هندی که از جبلی بود و فاضلتر از مندلی بود از بهر آنکه شپش در جامه
رها نکند و بعضی از مردمان فرق میان مندلی و هندی نکنند و یک نوع ندانند و بعد از سمندوری بعد از سفالا هند خیزد و آن را
فاضلترین بود و بعد از آن قماری و آن نوعی از سفالی بود و بعد از آن قاقلی و بری و قطعی و صیفی و آن را قسمدری خوانند
و آن ترو خیرین بود و مندلی مجموع وی نیکو بود و بعد از آن سمندوری ازرق فربه صلب بسیار آب سنبر که قطعها
سفیدی در وی نبود و بر آتش بماند نیکو بود و بعضی سیاه فاضلتر از ازرق مینهند و نیکوترین قماری سیاه که قطعها
سفیدی در وی نبود و فربه بود و بر آتش بماند و بسیار آب بود و بالجمله فاضلترین عود آن بود که سیاه سخت و گران
وزن بود و در بن آب نشیند و چون بکوبند هیچ ریشه در وی نبود و زود کوفته شود و آنچه در روی آب افتد بدترین
و آن بیخ درختی است که میکنند و در زمین دفن میکنند تا خشبیت از وی زایل میشود بتعفین و تغییر و در وی پیدا
میگردد و عود خالص میشود و طبیعت وی گرم و خشک بود در دوم و لطیف سده بگشاید و بادها بشکند و خاییدن
وی بوی دهان خوش کند و مقوی احشا و اعصاب و دماغ و حواس و دل بود و مفرح آن و رطوبت عفن از معده
زایل کند چون نیم درم از وی بیاشامند تا یکدرم و نیم و قوت معده و جگر بدهد و شکم ببندد و دود و سنطاریا را نافع بود
خاصه سوداوی و مضر بود بوییدن وی بمرض گرم که در دماغ عارض شود و اسحق بن عمران گوید خوردن وی
مضر بود بسفل و مصلح وی ورق گل سرخ بود و گویند بدل وی در شکم بستن صندل زرد بود و اگر دهاجی

احتیاج بود بدل وی زعفران و دارصینی و زراوند مدحرج از هر یک دو دانگ وزن آن قایم مقام آن بود و بدل
عود هندی در نقرس قنطوریون باریک کنند عود الحیه شریف گوید نبات وی در شهر سودان بود
و مشهور بود مانند عود سوس بود صلب و در طعم وی تلخی بود و چون نیم درم از وی بیاشامند از زهر که باشند شفا یابند
خواه گرم و خواه سرد و چون در دست نگاه دارند هیچ مار گرد آن کس نگردد و گویند چون در دست گیرند هم
آنکس بر مار افتد مار حرکت نکند و بیخود شود و چون بخایند و ثفل آن در دهان افعی اندازند زود بمیرد عود الریح
اسمیست مشترک در شام فاوانیا بدین اسم خوانند و اهل مصر مامیران و هم اهل مصر قشر اصل انبرباریس که آن را
ارغیس گویند و عود الوج نیز بدین اسم خوانند و صفت هر یک بجای خود بعضی گفته شد و بعضی گفته شود
انشاء الله عیون الدیکه حبیست سرخ مدور که از طرف هند آورند و مؤلف گوید تخم در حب بقم است
و آن را بپارسی چشم خروس خوانند و طبیعت آن گرم و تر بود و باه را قوت دهد و منی زیادت کند و بسیار و چون
یکدرم از وی بیاشامند عیزران زعرور است و گفته شد عین الدیک گویند خرا است و گویند بتحقیق
تخم آنست عین الهدهد اسم نباتیست بافریقیه که معروفست بآذان الفار رومی و نزدیک ایشان مجرب
بود جهت عرق النسا چون با دنبه کبش بخورند عیون البقر اهل مغرب و اندلس اجاص را عیون البقر خوانند و
ابو حنیفه گوید عیون البقر نوعی از انگور سیاه است مدور که صادق الحلاوه نباشد عینام شجر عدلب است
و گفته شد صفت آن در باب دال عیسوب مرزنجوش است و گفته شد صفت آن در آذان الفار عیدان
البطباط چوب عصی الراعی است و گفته شد عین الذئب شریف گوید چشمهای خروس چون بر خرقه
بندند و بر چشم صاحب تب ربع بیاویزند تب از وی زایل شود و این بخاصیت ۵۵۵۵۵

باب الغين غافت بتری

آن فارسی بود که از کوهستان حوالی شیراز آورند و رومی نیز نیکو بود و آن گلیست لاجوردرنگ دراز
شکل و شاخهای وی باریک بود و برگ وی بزرگ بود و کوتاه تر بود و گل وی کبود و ورق وی سخت تلخ
بود و تلختر از صبر و طبیعت وی گرم بود در اول و خشک بود در دوم و گویند معتدل بود در گرمی و سردی
و گویند سرد است و وی لطیف بود و در ابتدای ادرار و تب غلیظ نافع بود و با پیه کهن ریشهای که دشخوار بود

بصلاح آورد و درد جگر و سدهٔ آن و صلابت سپرز و قرحهٔ امعا و تبهای عفن و صفرا محترقه بیرون آورد
و مقدار شربت نیم مثقال بود و وی حیض براند و گویند مضر بود بسپرز و مصلح وی انیسون است و بدل
آن نیم وزن آن افسنتین با یک وزن وی اسارون بود غاغه بلغت عمان فودنج است و گفته شود
ان شاء الله غار درخت بزرگ است و ورق وی دراز تر از ورق بید بود و حب وی بمقدار فستقی بود و
صفت آن گفته شد و یونانی ذاقی گویند و بعضی بود که ورق آن باریک بود و بعضی پهن تر بود و بهترین نوع
در زمین سنگستان روید و بهترین بری بود و قوهٔ وی در ورق بود و طبیعت آن گرم بود و خشک در
سیوم و وی طلا کردن با شراب بر بهق نافع بود و با سویق بر ورمهای و درد اعصاب و ضیق النفس
و انتصاب را لعوق کنند کردن نیکو بود و سودمند و صاحب منهاج گوید چون بمعده تفریج کند قی را
حرکت دهد و در درد رحم و مثانه را نافع بود و حتی در آن نشستن و سنگ بریزاند و شربتی از وی مثقالی بود و
دوم از وی مسهل بود و صاحب جامع گوید چون با شامند مرخی معده بود و قی را حرکت دهد و ورق وی
چون تر بود و بکوبند و بر گزندگی زنبور و نحل ضماد کنند سودمند بود و پوست بیخ وی چون چهار دانگ نیم با شراب
ریحانی بیاشامند سنگ بریزاند و علت جگر زایل کند و صاحب فلاحه گوید اگر یک ورق از وی بچینند و هیچ
نگذارند که بر زمین افتد و بخلف اذن خود نگه دارند چندانکه شراب خورد مست نشود و چون چوب درخت
وی چون بیاویزند در موضعی که طفل در آن موضع خسپد در خواب نترسد و دیگر نترسد و ورق وی چون
بپزند با بیرکه و بدان مضمضه کنند درد دندان را سودمند بود و بدل غار سیسنبر بود بوزن آن غاغاطی
مجربا طیطوس است و گفته شد غاریقون دو نوعست نر و ماده بهترین آن ماده بود که بغایت
سفید و املس بود و نر زود متعفن شود و مولف گوید غاریقون باید که سفید و سست و سبک بود و آنچه
زرد بود بد باشد و طبیعت آن گرم بود در اول و خشک بود در دوم و وی محلل و مقطع اخلاط غلیظ
و مفتح سده بود و ورمهای سودا و درد و عرق النسا را و ورم سپرز را با سکنجبین موافق بود و وی بخاصیت
منقی فضول دماغ و اعصاب بود و شربت از وی از دانگی تا نیم مثقال مصروع را بود و نفث دم از سینه
و قرحهٔ شش و یرقان و ورم سپرز را نافع بود و مسهل اخلاط غلیظ مختلف بود مانند سودا و بلغم و خناق

رحم را سود دهد و تبهای کهن چون پیش از نوبت بشراب بیاشامند نافع بود و ضماد کردن بر گزندگی
گزندگان که زهر ایشان سرد بود و شیخ الرئیس گوید وی بخاصیت تریاق همه زهرها و گزندگی افعی و مقوی قلب
بود و مفرح و مسهل اخلاط کدر بود و اگر با دو وزن وی زراوند استعمال کنند سنگ گرده بریزاند و درد پشت
که از خلط خام بود سود دهد و چون با انیسون بخورند دردهای اندرونی که سبب آن سردی بود مجموع سودمند
بود و اگر اندک چند بید ستر استعمال کنند قولنج ثفلی و بلغمی و جمیع آن الا ایلاوس بگشاید و گویند و چون
با خود دارند عقرب انکس را نزنند و در استعمال کردن باید که بغربال مویی بمالند تا فرو رود و نکو نبود و آنچه
سیاه بود بد باشد و کشنده بود و خناق آورد و مداوای کسی که آن خورده باشد بقی یا با آب گرم کنند و
شیر تازه و مجموع مداوای که در کندش گفته شود ان شاء الله و بدل وی در مسهل بلغم و سودا بوزن تربد و
دو دانگ وزن آن افتیمون و ده یک آن خربق سفید بود و جالینوس گوید بدل آن نیم وزن آن ما
فرفیون بود غالالوطا باقلا قبطی است و گفته شد غالیه شیخ الرئیس گوید اورام صلب
نرم گرداند و چون در روغن خیری یا در روغن حب البان بگدازند و در گوش درد مند چکانند درد زایل کند
و بوییدن آن مصروع را نافع بود و صداع سرد زایل کند و چون در شراب حل کنند و بخورد کسی دهند مست
گردد بغایت و بوییدن وی مفرح دل بود و وی جهت درد رحم سرد بخود بر کردن بغایت سود دهد و در
بلغمی صلب بگدازاند و حیض براند و اختناق رحم را نافع بود و پاک گرداند و آبستنی را یاری دهد
غاسول اشنان است و گفته شد غبیرا بپارسی سنجد گویند نیکوترین آن بود که گوشتمند
و فربه بود و طبیعت وی سرد بود در اول درجهٔ اول و خشک بود در آخر دوم باد در اول سیوم غذا
اندک دهد و معده را دباغت کند شکم ببندد و قی را ساکن گرداند و مجموع سیلانها باز دارد و صفرا
نشکند و چون بدان تنقل کنند مستی دیر آورد و سرفهٔ گرم را نافع بود و بول ببندد و هیجان صفرا و برا نافع بود و صداع
و موافق اطفال بود چون با شیر بایشان دهند از بهر آنکه تعدیل در طبیعت ایشان پیدا کند و وی مضر بود
و حصر و مصلح وی فانید بود و تمیمی گوید نورتج غبیرا قوتی عظیم دارد در شهوت زنان برانگیختن غبار الرحا
بپارسی گرد آسیاب گویند مجفف بود و چون بر پیشانی طلا کنند منع فضلات که بچشم رود بکند

غباریه عنب الدب است وگفته شد غرالجلود بپارسی اسریشم خوانند طبیعت آن گرم و خشک بود
در اول چون بسوزانند وبشویند قایم مقام توتیا بود واگر باجور سود برقیق ضماد کنند نافع بود و بر سعفه طلا
کردن سودمند بود و سوختگی آتش و سریشم پوست گاومیش چون با سرکه طلا کنند برقوبا و جرب ریش شده
بغایت نافع بود غرالسمک بپارسی سریشم ماهی خوانند وآن مانند چیزی است که در شکم ماهی دریائی می باشد
وطبیعت آن خشک بود ودروی حرارتی بود نیکوترین آن بود که سفید بود و در وی اندک خشونتی بود دیسقوریدس
گوید موافق بود در ادویه برص و در شقاق روی بود در مرهمها کنند جهت سواد و به جرب متقرح و در لون
بثره استعمال کردن نافع بود و اگر در حسائی کنند نفث دم را نافع و اگر در سرکه حل کنند بقوام لعاب دهد
و ادویه رقیق بدان بسرشند و ضماد کنند بغایت سودمند بود و شریف گوید سریشم ماهی چون بر کلف
سفید کشته طلا کنند نافع بود مجربست غرب درختیست که آنرا اطا خوانند و بشیرازی
ورک گویند وآن درخت بزرگ بود و صمغ آن نیکوترین بوره بود و تا نفخی بر شاخ وی نرسد که شکافته کرده آن صمغ از
وی بیرون نیاید و وی هیچ ثمر که شاید خورد ندهد و طبیعت وی سرد و خشک بود و زهر وی و ورق وی و قشر ها
و عصارهٔ وی قابض بوند و مجفف بغیر لذع و خاکستر قشر وی چون با سرکه بسرشند و بر ثالیل که بر دست و پای بود
ضماد کنند زایل کند و پوست بیخ وی در خضابات موی مستعمل کنند و طبیخ وی چون نوتس بدان بشویند و نطل کنند
نافع بود و حران نیز بخیزند و صمغ وی و گل وی تاریکی چشم را سود دهد و طبیخ پوست وی نفث دم را نافع بود و بدیغورس گوید
عصارهٔ وی علق از حلق بیرون آورد و عصارهٔ ورق وی و پوست تر وی چون سحق کنند و با روغن گل در پوست
انار بنهند در درد گوش را نافع بود و طبیخ وی نفث دم را نافع بود و ورق وی و گل وی در ادویه مرهمهای مجفف استعمال
کنند و خاکستر پوست بیخ وی چون با سرکه بسرشند در قلع کردن ثالیل مدوره و ثالیل منکوسه که در جلد بود بغوة تراز
خاکستر پوست ساق وی بود و ابن ماسویه گوید ورق غرب چون بیاشامند عقم آورد و قذف دم را نافع بود و گوید
عصیر ورق وی نیکوترین معالجهٔ ماده بود که از گوش روانه بود و سدهٔ جگر را سودمند بود غرقد نوعی از
عوسج است و گفته شد غزام نوعی از عصی الراعی است کوچک که معروف بود بماده و گفته شد در موضع خود
غرسا راسن است و گفته شد غربیب نوعی از انگور سیاه است غزال بپارسی آهوبره گویند

ومنفعت گوشت وی در باب لام گفته شود اما پیشک وی چون با سرکه بپزند و بر ورمهای بلغمی نهند بکداز اند
غسل خطمیست و گفته شد غسلج عرطنیثا است و گفته شد غسالیج است و گفته شد در
باب با غلقا غلقه خوانند مؤلف گوید آن گیاهیست که بکبره ماند برگ و ساقهای وی گرد باشد و در جبلها
های شیراز بسیار بود و از جمله یتوعاتست متعفر و شیر بسیار دارد و هر تخشیر دکار دکه بشیر وی آب دهند
زخم آن بهرکس که رسد بمیرد و شیر وی برقوبا مالند زایل کند غلیجن فوتنج بری است و گفته شود اغلیجن اغریا
مشکطرامشیع و گفته شود انشاالله غلوفیریا اصل السوس است و معنی آن بیونانی اصول الحلوه بود و
غملول تملول است وآن قنابری بود و گفته شود انشاالله غمام اسفنج البحر است و گفته شد غنقلی
بضم غین شلجم است و گفته شد غوشنه غوینه نوعی از گیاه دفط است صاحب جامع گوید در زمین بیت
المقدس بسیار بود و انجا بکریثه خوانند و چون خشک بود بدان جامه شویند و در حموضات خورند و طبیعت
آن سرد و تر بود در درجهٔ اول و چنان سرد نبود که گیاه وآن خلط بد که از گیاه حاصل شود از وی حاصل نشود غوک
ضفدع است و گفته شد غیم غمام است و گفته شد باب الفاء
فاشرا اسمیست سریانی بپارسی هزارجشان و هزارفسان نیز گویند و بیونانی انبالس لوقی و معنی آن کرمة البیضا
است و معنی هزارجشان هزار گز بود و به بربری ارحالون گویند و بپارسی کرم دشتی خوانند و بشیرازی نخو
خوانند از بهر آنکه نبات وی در زمستان خشک نشود و فاشرستین نوعی از اوست و نبات وی
بر هر درخت که نزدیک وی بود پیچیده شود و خوشهٔ وی قریب ده دانه داشته باشند و در اول سبز
بود و باآخر بغایت سرخ شود و گل وی لاجوردی بود و بشیرازی وی را سیاه دارو خوانند و منفعت
وی نزدیک است بفاشرا الیکن ضعیفتر از و بود و فاشرا بلفظی دیگر رواناو حالق الشعر نیز گویند
و ثمر وی مانند ثمر فاشرا استین بود و بیخ وی گرم بود و خشک در سیوم و حده و حرافة داشته باشد
جلائی تمام دهد و لطیف بود سپر زسخت شده را بگدازاند چون بیاشامند یا با انجیر از بیرون
ضماد کنند و جرب و هر علتی که در ظاهر بدن بود و شغاد بهق و ثروی که مانند خوشه بود گویند دباغان
مستعمل کنند جهت حلق شود و بیخ وی چون با کرسته و حلیه بپزد بدان بشویند پاک گرداند و صاف و از کلف

زایل کند و ثالیل قلع کند و اثر سیاهی که از ریش مانده بود ببرد و چون با شراب برد آخس طلا کند بیود
دورها‌ی کرم را تحلیل دهد و دملها را بگشاید و اگر با روغن بپزند تا چون مرهم شود سودمند بود جهت بوا
سیر که بر مقعد بود و حصف و مادهٔ آن و اگر با شراب ضماد کنند ورم را سرد گرداند و ورمهای کرم را
بگشاید و شکستگی استخوان را نافع بود و اگر هر روز بمقدار یک درم بیاشامند صرع و فالج و سدر را نافع بود و چون
دوم بیاشامند گزندگی افعی را نافع بود و مجموع گزندگان و بیخ وی و چون زن بگوزده برگیرد بچه بیندازد و مشیمه بیرون
آورد و چون اول آن بود که نبات وی بروید چون بخورند بچهٔ بول و شکم براند و بلغم و چون با عسل سرفه و ذات
الجنب را نیکو بود و عصارهٔ وی چون تر بود بیاشامند تخلیط در عقل پیدا کند و با صبر بر ورم سبز زخم
کردن نافع بود و اگر زن در طبیخ آن نشینند بچه بیرون آورد و رحم را پاک گرداند و ثمرهٔ وی برجرب تر و خشک
چون بمالند یا ضماد کنند زایل کند و عصارهٔ نبات وی چون بیاشامند قی نیکو آورد و آب ساقی و خلطهای غلیظ بیرون
آورد و بدل آن بوزن آن در و بیخ و نیم وزن آن ببابسه بود **فاشرستین** بپارسی شبندان گویند و بیونانی
انبالس مالیا و بیخ آن کرم اسود بود و در اندلس معروف بود بیوطانه و به بربری یمون و بشیراز سیاه دارد
خوانند و ورق وی بهن تر از ورق لبلاب بود اما مانند لبلاب پیچیده شود بر درخت و آن نوعی از فاشرا است
وگفته شد در فاشرا صفت آن و بیخ آن را بیرون سیاه بود و اندرون بزردی مایل بود و وی گرم بود با عتدال
و در فعل مانند فاشرا بود لیکن ضعیفتر از وی بود اندک و اول آنکه نبات او بروید بپزند و بخورند بول و حیض
براند و محلل ورم سپرز بود و صرع را نافع بود و بیخ فاشرستین بسریانی دافع شصت علت بود **فاجشه**
چند بیدستر است وگفته شد **فانید** بهترین آن بود که از قند سفید سازند و وی غلیظتر از سکر بود و طبیعت
وی گرم و تر بود در اول و گویند حرارت وی در سیوم بود آنچه سنجری بود گرم و تر بود در دوم سودمند بود جهت سرفه
و شکم نرم دارد و خون معتدل از وی متولد شود و سینه را نیکو بود و مؤلف گوید این فانیذ که منفعت وی گفته شد
بشیرازی کعب الغزال خوانند و قطعاً آن دوران نبود و فانیذهائی که این زمان مستعمل میکنند مجموع بی آرد نبود پس
اولی آن بود که در هر ترکیبی که فانیذ بود قند بجای وی کنند یا کعب الغزال که آن فانیذ اصل است و صنعت وی چنانست
که قند را بقوام مت آورند و نکشند تا وقتی که سفید شود و پاره کنند پارهای کوچک و استعمال کنند **فابشی**
الیونانی اقلا است وگفته شد **فابشی القبطی** باقلا قبطی بود و آن حاسیه است وگفته شد **فاغیه** صاحب
منهاج گوید گل حنا است و هر نوری که خوشبوی بود آنرا فاغیه خوانند و آن معتدل بود در گرمی و سردی و تمیمی گوید
گل حنا چون در میان جامه صوف نهند خوشبوی کند و رها نکند که سوس آنرا تباه کند و بخورد **فافیرا** بردی است
وگفته شد **فاغیه** بیخ نیلوفر هندیست و از افل خوانند و معرفت آن گفته شود بعد از این انشاء الله **فاناقس**
اسقلینوس نوعی از دو قواکبیر است **فاناقس حردنتون** نوعی از بیخ زوفا کوهی است وگفته
شد صفت آن **فاغره** بپارسی فاخره گویند و بشیرازی کبابهٔ شکافته و از سقالهٔ هند خیزد و طبیعت
آن گرم و خشک بود در سیوم و گویند در دوم و در وی قبض و تحلیلی بود و مصلح معده و جگر سرد بود و سوار آنرا
که از سردی بود و شکم ببندد **فاغوس** شیطرج هندیست وگفته شد **فارسطاریون** رعی الحمام است
وگفته شد **فالرغوس** بلارج خوانند و آن لقلق است و مرغی مشهور بود و در خواص ابن زهر آورده است
که استخوان وی چون با خود دارند عشق زایل کند و صاحب جامع گوید بیضهٔ وی خضابی نیکو بود موی را
فاخته گوشت وی گرم و خشک بود فالج را نافع بود و مغز بود برماغ و سهر آورد و سرکه و کشنیز
ضرر وی کم کنند و مجهول گوید سرگین وی چون برکودکی بندند که بشب مصروع شود نافع بود و ابن مؤلف
گوید در خواص آورده اند که آواز وی مغز را سود دهد و مار از آواز وی بگریزد و در خانه که او باشد
جیح دزد و دشمن و ساحر دست نیابد **فالنجیقن** تاویل وی بیونانی رتیلا بود از بهر آنکه گزندگی وی را
نافع بود و فالنجیطس و فالانجیطس و فالانجقون نیز خوانند و لوفاقینس هم گویند و آن نباتیست
که گل وی مانند گل سوسن بود و تخم وی سیاه بود مانند نیم عدس کوچکتر و بیخ وی باریک و کوچک بود
اول که از زمین برکنند زرد بود بعد از آن سفید گردد و در تلهای خاک روید و ورق و تخم و گل وی چون
با شراب بیاشامند گزندگی عقرب و رتیلا را نافع بود و محلل مغص بود و قوهٔ وی ملطف و مجفف بود از
آنست که مغص را نافع بود **فاط** صاحب منهاج و صاحب جامع گویند آن دوائی ترکیست که دفع
مجموع زهرها و گزندگیهای میکند چون با آب سرد بیاشامند و درد مار سخت ساکن گرداند و مؤلف
گوید ظن آنست که جدوار است که از طرف خطای آورند **فادج** مؤلف گوید سنگیست زرد که

فالافلیون يونانى ... (marginal note, partly legible)

الیونانی

بسفیدی زند و سبزی و هر رنگی دیگر بروی ظاهر بود و این سنگ از آخر هندوستان آورند و از قوجین نیز
آورند و نیکوترین آن جینی بود و شربتی از وی کسی را که زهر داده باشند دوازده جو باشد که با آب
سرد بیاشامند و این سنگ در آتش نسوزد و چون پانزده جو بسایند بر سنگ مانند بسته نماید و با زهر
همه زهرها بود خاصه در طلا کردن و جمعی گویند وی فاظ است و این مؤلف گوید باد زهر کانی است
و دیگر قولها خلافست فاوانیا فاونیا نیز گویند و کهیانا و آن عود الصلیب است و نر و ماده بود آنچه
نر بود ورق وی مانند ورق جوز بود و بیخ وی ستبر بود و سفید مانند انگشتی بود و در طعم وی قبضی بود و آنچه
ماده بود کبیر الشعب بود و بیخ وی مانند بلوط بود و هفت یا هشت عدد بود و نیکوتر آن ستبر بود و رومی
و فاضلتر از هندی بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم و گویند معتدل بود در حرارت و در وی
تجفیفی و قبضی با تحلیل بود و منضج و ملطف بود و وی فار سیاهی از بثره ببرد و چون بر طفلان آویزند تا دائم
با ایشان بود صرع زحمت ندهد و شفا یابند از صرع و چون با سرکه و آب بیاشامند درد شکم و یرقان و درد گرده و
درد مثانه را نافع بود و چون با شراب بپزند و بیاشامند شکم ببندد و آنچه ماده بود بر ساق وی غلافی پیدا شود مانند
غلاف باقلا و چون شکافته شود حبهای سرخ بسیار بود مانند خون و شکل ماده انه بود و در میان آن حبی سیاه
رنگ بود و چون از این حب سرخ پانزده حب با شراب سیاه رنگ قابضی بیاشامند قطع ترف دم از رحم بکند و چون
بخورند نافع بود جهت درد معده و لذع که عارض شود در آن و چون کودکان بخورند در ابتدا سنگ مثانه نافع بود
و آنچه حب سیاه بود چون از وی پانزده حب با شراب بیاشامند اختناق رحم که عارض شود اندر رحم و کا
بوس را نافع بود خاصه ماده وی و بعضی گویند چون با آهن پاره کنند این خاصیت نماند و از وی باطل شود
و نقرس را نافع بود و ضربه و سقطه و صرع را عظیم مفید بود و چون تخم وی بخور کنند مصروع و مجنون را نافع بود
و اگر از تخم وی گردن بندی سازند و در گردن کودکی مصروع آویزند از وی زایل شود و اگر عود وی سحق کنند
و در صرّه بندند و مصروع دایم ببوید نافع بود و دیقراطیس گوید بیخ وی و تخم وی نافع بود جهت هر مرضی
که باشند دخانی کردن و چون بیاویزند بر کسی که در پیاپا بخار رود از همه آفتها ایمن باشد و اسحق گوید عود الصلیب
مضر بود بمعده و مصلح آن کثیرا بود و گویند بدل آن زوفا بود و گویند بدل آن غاریقون وزن او و مدح رنج است

فار

فار بپارسی موش خوانند خون وی قطع ثالیل بکند و چون بشکافند و بر خار زیر نهند یا بر گزندگی عقرب نهند بغایت
سودمند بود و چون بریان کنند و بکودکی دهند که لعاب بسیار از دهان وی رود باز دارد و اگر در آب بپزند کسی که
عسر البول داشته باشد و در آن نشیند سودمند بود و خوردن گوشت وی نسیان آورد و غثیان و مفسد معده بود
و چون بشکافند و بر موضعی که خار یا پیکان بود نهند بیرون آورد و منفعت سرگین وی در باب خا در خرء الفار گفته شد
و منفعت سر وی در باب را در راس الفار گفته شد فارة التیس بپش موش است و گفته شد فادزهر هر دو لفظ
که حافظ روح بود بقوة و دفع ضرر سم بکند آنرا فادزهر خوانند و آنچه مخصوص است اسم حجر التیس است و حجر الحیة و فاد
زهر کانی و گفته شد فجل بپارسی ترب خوانند و شیرازی تربزه و تخم وی قوی بود بعد از آن پوست وی بعد از آن
ورق وی پس گوشت آن و نیکوترین بستانی بود و سبز تازه طبیعت آن گرم بود در اول و گویند در سیوم تر بود
و گویند خشک بود در دوم و جالینوس گوید گرم بود در سیوم و خشک بود در دوم و بری بود ا الثعلب برد نخ
و حیة هم و وی مولد ریاح بود و معده را نیکو بود و سخن بود و بول براند و ابن ماسویه گوید چون بعد از طعام
خورند شکم را نرم گرداند و غذا را یاری دهد در گذشتن از معده و اگر پیش از طعام خورند منع طعام بکند از
آنکه قرار گیرد و چون بعد از طعام بود هضم طعام بکند خاصه ورق وی و بآسانی قی آورد و آب وی استسقا را
نافع بود و چون در چشم چکانند جلا دهد و گویند ورق وی جلای چشم بدهد و شیر زیاده کند چون پخته بخورند
نافع بود و سرفه کهن را و کیموس غلیظ که در سینه بود و آب وی چون با شراب بیاشامند گزندگی افعی را نافع
بود و مار شاخ دار و اگر آب وی بر عقرب چکانند بمیرد و اگر وی خورده باشند و عقرب بگزد هیچ مضرت نرسد
و چون با سکنجبین بپزند و بدان غرغره کنند چون گرم بود خناق را نافع بود و فجل بری در همه حالی اقوی بود از
بستانی و روفس گوید فجل بلغم را نافع بود و مضر بود بدندان و چشم و سرد و خشک و معده و مفسد طعام بود و
و علتهای نسا را بد بود و شبش در بدن پیدا کند و صاحب فلاحه گوید درد گرده و مثانه و سرفه را نافع بود و باه را
برانگیزد و چون آب وی بر بدن طلا کنند گزندگی جانور از اسود دهد و تخم وی در دفع زهرها و گزندگی جانوران
بمنزلت تریاق بود و بر برص و نمش که بر روی پیدا شود طلا کردن نافع بود با سرکه و ادمان اکل وی کردن موی
بر داء الثعلب برویاند و وی بشیر بیفزاید و گویند فجل چون بکوبند و آب وی بگیرند و با نشاسته دم از وی بیاشامند

سنگ بزرگ و خورد که در مثانه بود بریزاند و این فعل بخاصیت میکند و مجربست و طبری گوید آب ورق وی یرقان
زایل کند و سنگ مثانه بریزاند و منی زیادت کند و انعاظ آورد و اگر تخم وی با کندش و با سرکه بسرشند و در حمام بر بهق سیاه
طلا کنند زایل کند و شریف گوید چون سر وی بعد بردارند و اندرون وی خالی کنند و روغن گل در وی گرم کنند
و در گوش چکانند درد زایل کند و مجربست و این زهر در خواص آورده است که آب وی بگیرند و با روغن گل یک دو جوش
بجوشانند و نیم گرم در گوش چکانند گرانی گوش زایل کند و مجربست و اگر بگیرند و اندرون وی خالی کنند اندکی و چهارم تخم شلغم در آن
نهند و سر آن باز جای نهند و در میان خمیر گیرند پس در میان آتش نرم نهند و پخته کنند بعد از آن بیرون آورده و اندکی سرد
کنند و بخورد سه روز پیاپی سنگ بریزاند و بغایت مجربست و جوهر و مغنی بوده فقر وی و ورق وی با سکنجبین عسلی قی با آسانی
آورد **فربیون** افربیون و فرفیون نیز گویند و ناکوب خوانند و باید که چون فرفیون از درخت گیرند دهان بربندند تا تعفیا
وی در دهان نرود که همه دندانها بریزاند و چون وی را بگیرند باید که باقلا مقشر در میان وی ریزند تا قوة وی را نگاه دارد
مدتی در ظرف کنند و آنچه تازه بود زرد بود و زود در زیت بگدازد و آنچه کهن بود بخلاف آن بود و لون آن بسرخی مایل بود
و گویند قوة وی بعد از سه سال تا چهار سال متغیر شود تا هفت سال و ده سال باطل شود و نیکوترین آن صافی زرد بود و گر
رایحه وی در غایت حدة و حرافت بود و طبیعت وی گرم و خشک بود در چهارم و گویند خشکی وی در سیوم بود و وی را
قوة ملطفه و محرقه بود بغایت عرق النسا را نافع بود چون با ادویه که موافق آن بود بیامیزند و چون برگزندگی جانوران
و سگ دیوانه طلا کنند بغایت نافع بود و فضلهای بلغمی از مفاصل و اعصاب پاک کند و مسهل آب زرد بود و بلغم لزج کرده
و رکین و پشت و کرم خراج رابد بود دیگی خون بروی غلبه کرده باشد و نشاید که تنها بیاشامد و مضر بود با نشیمن و چون بر کهنه
کل جرب کنند حدة وی شکسته گردد و مقل و رب السوس و کثیرا و صمغ اضافه وی کنند اگر خواهند که استعمال کنند و شربتی
از وی از قیراطی تا دانگی بود و وی بغایت رحم را بد بود و انضمام پیدا کنند تا بجدی که منع ادویه مسقط بکند از اسقاط
جنین و چون در روغن بگدازند و بدان تمریخ کنند فالج و خدر را نافع بود بغایت و چون با عسل بیامیزند و در چشم کشند چشم را
جلا دهد لیکن سوزش آن در روز باقی بود و قطع آب نزول بکند و سم از وی کشنده بود در سه روز و ریش در معده و امعا
پیدا کند و از خون وی کرب سخت و حبس عظیم و لرز در شکم و خواق پیدا کند و باشد که اطلاق با فراط آورد و مداوای وی مانند مداوای
کسی بود که قرون سنبل خورده باشد مثل دوغ و آب انار مرو سیب مرکافور و آنچه بدان ماند و گویند بدل آن بوزن آن

دو دانگ مازریون بود و دو دانگ آن جند بیدستر و گویند بوزن آن جند بیدستر و نیم وزن آن مازریون **فراسیون**
فراسیون گویند و حشیشة الکلب خوانند و صوف الارض نیز گویند و آن گیاهی است جبلی است پارسی کند ناکوهی گویند
و نیکوترین آن رومی بود سبز تلخ و طبیعت آن گرم بود در دوم و خشک بود در سیوم مفتح سده جگر و سپرز بود و سینه
و شش را پاک گرداند و حیض براند و عصاره وی درد گوش کهن را نافع بود با عسل چشم را قوة دهد خوردن و کحل کردن
و عصاره وی سعوط کردن یرقان را نافع بود و با نمک برگزندگی سگ دیوانه ضماد کردن سود دهد و گل وی چون خشک بود
با آب بپزند با تخم وی و چون تر بود بکوبند و آب آن بگیرند و با عسل بیامیزند قرحه شش را سود دهد و ربو و سرفه را اگر
با ایرسا خشک بیامیزند فضول غلیظ از سینه پاک گرداند و زنان چون بیاشامند حیض براند و مشیمه بیرون آورد و
دشخواری زادن را سود مند بود و چون ضماد کنند بورق وی و عسل ریشهای چرکین را پاک گرداند و گوشت فزونی
خورنده قطع کند و درد پهلوها را ساکن گرداند و عصاره ورق وی که در آفتاب خشک کرده باشند همین عمل کند و عصاره
وی درد اورام چشم و جرب قدیم و جدید و اصناف جرب سه گانه از چشم زایل کند و چون با آب انار ترش حل کنند
در پلک چشم با برگ دار نند و طلا کنند و در کحلها کردن جهت آثار ریشها و سفیدی که در چشم بود قدیم و جدید نافع بود و در شیافهای   فنای
جلا دهنده جهت غشاوه عین و قوة نور باصره مستعمل کنند و اگر نیم مثقال یک تا دو درطبیخ زوفا بگدازند در روغن بادام
شیرین و بیاشامند شش و سینه را پاک گرداند از رطوبات لزج و قرحه که بسل خواهد انجامید بکمال صحت آورد و اگر نیم
نیم درم در شراب بنفشه یا در جلاب بیاشامند سرفه تر و ریش سینه را زایل کند و رطوبتهای آن بیرون آرد و چون ده
عصاره وی با قدری آب بگدازند و با قدری عسل بیامیزند و بر جراحتهای متعفن پلید ضماد کنند پاک گرداند و بجای
صلاح آورد و اگر ضماد کنند بر دمامیل رسیده و خنازیر را التحلیل دهد و منضج و ملین آن بود بی درد و اذیت و دهن
بگشاید و فراسیون مجموع بادهای غلیظ را نافع بود خوردن و ضماد کردن و چون بر سینه ضماد کنند ضیق النفس را
نافع بود و چون بورق وی بخایند و فرو برند نافع بود و جبی را که متولد شده باشد در معده و اندرون و چون
بزیت بپزند یا با آب تنها و تکمید کنند بر زهار زنان و مردان نافع بود جهت دردی که عارض شده باشد از اسر البول
و از ریاح و از جمیع اصناف وجع ردی و وی چون تر بود و با گرده ببه بکوبند و بر ورم نهند بگدازاند و همچنین
بجهت سعال چون ورق وی با عسل بپزد و در نیکوترین و سودمندترین معالجه سرفه بود و ضیق النفس بود

واگر آب نخاله بگیرند و حسو سازند و در پختن پنجم ورق وی اضافه کنند و تمام بپزند و بیاشامند نافع بود جهت
سرفه حطرو مفرط و غلیظی نفث وی باید که شش روز بپاپی استعمال کنند که عجایب مجربست و چون ورق تر
وی بکوبند و ضماد کنند تعقد امعا و وجع آن بغایت نافع بود و اسحق بن عمران گوید مضر بود بگرده و مثانه تا
بحدی که خون بعوض بول از وی جدا شود و تخم رازیانه دفع مضرت آن میکند چون با وی خلط کنند یا بعد از
وی یا بیش از وی بیاشامند و صاحب منهاج گوید مضر بود بعصب و گرده و مثانه و مصلح وی سنبل الطیب
بود و بدل آن بوزن آن حاسارون چهار دانگ وزن آن لبان و گویند بدل آن انیسون و افتیمون است گویند
بدل آن بوزن آن لاغیه است و صاحب منهاج گوید شربتی از وی مقدار نیم م بود و سده جگر و سپرز بگشاید
و حیض براند فرنجمشک افرنجمشک خوانند و گفته شد و وی بواسیر را نافع بود و معده بیفزاید و تخم وی
چون بیاشامند مجفف منی بود و وی معتدل تر از مرزنجوش و سیسنبر بود و منفعتهای وی در الف گفته
شد و بدل آن گویند قرنفل است و گویند قرنفل با بادرنبویه بوزن آن و گویند بادرنبویه بوزن آن فرصاد
توت است و در تا گفته شد فرفین بقلة الحمقا است و گفته شد فرفیدو فرمه نفیج است و گفته شد
فرفت شاهتره است و گفته شد فرفخید و فرفخ بقلة الحمقا است و گفته شد فراخ الحمام بپارسی
کبوتر بچه گویند و در وی حرارت و رطوبت فضلی بود و غلظی و ابن ماسویه گوید گرمتر از گوشت جمیع مرغان
بود و دیرگوار هضم بود و خون بسیار از وی متولد شود و رطوبت و صاحب منهاج گوید مغلوج را گوشت وی
خوردن سود دهد و گوشت وی کثیر الفضول و سریع العفونت بود تا بحدی که صداع آورد و مصلح وی سرکه و کشنیز
بود و مغز خیار بادرنگ که خورد و رازی گوید گوشت وی گرم و خشک بود و بچه وی را حرارت ظاهر بود و موافق محرور
نبود و الاسهل تر از گوشت مرغ از شکم بیرون آید خاصه چون با آب و نخود و شبت و نمک بپزند و مرق وی نافع بود سرد مزاج
را و کسی را که شکم وی قبض داشته باشد و درد پشت که سبب آن خلط غلیظ مزمن بود و گرده را قوی کند و باه را زیادت
کند اما مضر بود بچشم و دماغ خاصه بریان کرده و دوای آن بود که بر سر وی چیزی بیاشامند که منع صعود بخار وی از سر کند
و خود آب وی چون بچه در ان بسیار بود موافق گرده بود و باه را زیادت کند و شریف گوید ادمان اکل وی کردن
بر صفرا بیفزاید و باشد که بجذام کشد خاصه در مزاج طفلان کوچک و صاحب مزاج گرم و گوید چون کبوتر بچه در دیگ

و روغن کنجد بر سر آن کنند چندانکه آن را بپوشاند و نمک و هیچ توابل در ان نکنند و بپزند تا نجخته شود کسی که سنگ مثانه داشته باشد
بخورد و بخوردن غذای ... از وی زایل شود فرو گرمترین پوستین روباه بود و بعد از ان سمور و بعد از ان فنک و قاقم
و بعد از ان بره و هر یکی بجای خود در صفت حیوان وی گفته شد فسوة الضبع فقعل است و گفته شود ان شاء الله
فستق بپارسی پسته گویند گرمتر از گردکان و بادام بود و نیکوترین آن تازه بزرگ بود و طبیعت وی گرم بود در
سیوم و خشک بود در دوم و گویند گرمی وی در آخر درجه دوم بود و گویند خشک است در سیوم و گویند در وی رطوبت
فضلی بود و گویند تر است در سیوم منفعت وی آنست که سده جگر بگشاید و منع غثیان بکند و قوت معده و فم معده
بدهد و شکم براند و نشنید و گزندگی جانور را نزا سود دهد و باه را زیاده کند و سرفه بلغمی را نافع بود و گزندگی عقرب
و غذا اندک دهد و شری آورد و مصلح وی زرالو خشک بود و شریف گوید از خواص وی آنست که بوی دهان خوش کند
و مغص زایل کند و گویند پوست بیرون وی سبز چون در آب خیسانند و بیاشامند تشنگی بنشاند و قی باز دارد و شکم
ببندد و روغن وی مضر بود بمعده بخاصیتی که در وی هست و بدل آن بوزن آن مغز بادام و مغز حبة الخضرا بود
و گویند هم وزن آن مغز جوز و نیم وزن آن مقری فصفصه بلفظ اندلسی ربوله گویند و صاحب جامع صفت
که گفته است و منفعت آن صفت فاشرا است یا فاشرستین و صاحب منهاج صفت وی گفته که نبات وی چون بر
شاخهای انگور پیچیده شود مفسد وی بود و مؤلف گوید بشیرازی سرم خوانند فستق الهادیه حب البان است
و گفته شد بپارسی اسپست خوانند و چون تر بود فصفصه و رطبه گویند و چون خشک گردد
قت و علف خوانند و نیکوترین آن سبز بود املس ورق بود و در وی نفخ بود و تخم وی منی و شیر بیفزاید و درازا
گوید چون وی را بپزند و بکوبند تا چون مرهم شود و ضماد کنند بر دست کسی که رعشه داشته باشد هر روز دو نوبت
رعشه زایل کند خوردن و تریاق کردن و غافقی گوید و آب را قوی کند و تر آن شکم براند و خشک آن شکم ببندد و سرفه
و خشونت سینه را نافع بود فضایح الرنبیس است و گفته شد فضه ابن ماسویه گوید سحاله وی سرد و خشک
بود باعتدال و گویند معتدل بود در گرمی و سردی و گویند بغایت قابض بود و شیخ الرئیس گوید سحاله وی چون با ادویه
بیامیزند خفقان را نافع بود و بخر و رطوبت لزج را سود مند بود و جرب و حکه زایل کند و عسر البول را نافع بود و
مقدار ماخوذ از وی دانگی بود و فعل وی حکم فعل یاقوت دارد لیکن بتحلیل ضعیفتر از وی بود و گویند گرماب

از نقره خوردن مستی نرود آورد و نقره چون بوی گوگرد نشنود سیاه گردد و چون بنمک بشویند سیاهی از وی زایل شود
و جلای وی بر بهق و سعاله وی چون با زیبق بر بواسیر طلا کنند نافع بود و وی مضر بود بمثانه و مصلح وی عسل بود
فطر سماروغ گویند و آن انواعست یکنوع فقع و یکنوع فقیل و مجموع انواع را کماه خوانند و بدترین همه فطر بود
یکنوع صحرائی و یکنوع در شیب سرگین روید و نوعی در شیب خنب شراب روید و آنچه سرخ بود زهر بود و
آنچه سفید بود یا زرد هر آنچه در شیب خنب شراب روید پوست وی باز کنند و خشک کنند هر که چند سر انگشتی
بدهند بیهوش گردد و پوست وی زهر بود و گویند هر که بتابکی سماروغ خورد نسل وی منقطع شود و دیگر
فرزند از وی حاصل نشود و خلطی غلیظ بد از وی متولد شود و خشک کرده وی را بدی کمتر بود و طبیعت فطر سرد
و تر بود در آخر سیوم و گویند در دوم خدر و سکته آورد و گاه باشد که بکشند و اگر نکشد هیضه و عسر البول احداث
کند چون بسیار خورده بود و وی دیر از هضم بود و نوع کشنده وی غشی و ضیق النفس و عرق سرد آورد و باشد که
در روز بکشد و آن در موضعهای عفن یا موضعی که مقام گزندگان بود یا در شیب درخت زیتون روید و مصلح وی
آنست که مسلوق کرده با کمثری تر و خشک بخورند که بخاصیت دفع مضرت وی میکند و شراب صحت بر سر آن خورد
و معالجه کننده وی بمقطعات کنند مانند سکنجبین و فودنج فطراسالیون تخم کرفس کوهی بود و آن دانه سیاه
طولانی شکل بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیوم و قوه وی زیادت از بستانی بود و بدل آن دو وزن آن تخم کرفس
بود و جالینوس گوید بدل آن نیم وزن آن افسنتین بود فعیلاسوس فقلامینوس گویند و آن بخور مریم است و گفته شد
فولیون حناست و گفته شد فقع نوعی از کماه است بپارسی هکل خوانند و آن در لب چاهها و اندرون چاه و کنار
آبها روید و آن سالمتر از فطر باشد و طبیعت آن سرد و تر باشد و غلیظ فقد تخم بنجنکشت است و گفته شد
فقاح اذخر هر نوری و زهری که بود از انقاح خوانند بهترین آن خوشبوی بود و طبیعت آن گرم بود در اول
و خشک بود در دوم خون حیض را ببندد و مقدار ماخوذ از وی یک مثقال بود و نفث دم را نافع بود و طبخ وی سنگ
بریزاند و بول و حیض براند و بتوان گوید در درج و کرده و زحیر و ورم سرد که در جگر بود و معده سود ده
دهد و ادرار و دهان بوییدن وی کشته سر را گران کند و خواب آورد و اسحق گوید مقل خون بود و مصلح وی بارزد هست
و بدل وی قصب الذریره فقاح السورنجان اصابع هرمس است و گفته شد فقاح الکرم بپارسی دل خوانند

و آن شکوفه انگور بود و طبیعت آن سرد است فقاح الملح زهرة الملح است و گفته شد فقلامینون فعیلاسوس
است و گفته شد فقلامینون صریمة الجدی است و گفته شد فلنجه افلنجه خوانند و آن تخمیست مانند خردل الملکی
بغایت سرخ بود و نیکوترین آن بود که چون در دست بمالند بوی سیب کند و طبیعت وی گرم و خشکست و آن
در عطریات مستعمل کنند و مقوی معده و جگر سرد بود و سده که در سر بود بگشاید و قوة دماغ بدهد و آنچه زرد بود
یا سیاه بد بود چون سحق کنند و با زیت بر گزندگی عقرب طلا کنند نافع بود فل صاحب منهاج گوید فاغیه است
و آن بیخ نیلوفر هندی بود و قوة وی مانند قوة بیروج بود و گویند گرم و خشک است صداع را ضماد کردن نافع بود و مضر بود
بمثانه و مصلح وی عسل بود و بدل وی لفاح و صاحب جامع گوید از قول اسحق بن عمران که فل ثمری هندی بود بمقدار فستق
و لون قشر وی بلون فندق بود ماند و مغز بن وی چرب بود مانند مغز جلغوزه زردی که بسفیدی مایل بود و طبیعت
آن گرم و خشک است در سیوم استرخاء عصب را سودمند بود و بواسیر فلفلمویه اصل الفلفل است بپارسی بیخ
درخت فلفل گویند و آن خشبی حریف بود بشکل قسط بود و طبیعت وی گرم و خشک است و خاصیت وی آنست
که دردهای سرد و تشنج امتلائی و نقرس و قولنج و بادهای سرد را سودمند بود و بر و اکله طلا کردن عرق النسا را
نافع بود و غافقی گوید لون را نیکو گرداند و مره سودا بیرون آورد و در رقیق چنانکه ادویه مسهل بیرون آورند و باه را
زیادت کند و چون با سرکه بیامیزند و ضماد کنند یا بیاشامند ورم سپرز را تحلیل دهد و چون با مویز بخایند دهان
غرغره کنند یا با میویزج بلغم را قلع کند و بدل آن دار فلفل بود و گویند بدل آن بوزن آن نار مشک و دو دانک
آن سورنجان و نیم وزن آن مغز خشک دانه بود فلفل ابیض درخت فلفل مانند درخت انار بود و جالینوس
گوید اول ثمره فلفل دارفلفل بود و ابهر آنست که دارفلفل تر تر از فلفل بود و صفت دار فلفل گفته شد و هم
گوید ثمره فلفل چون نارسیده بود فلفل سفید بود و چون رسیده گردد سیاه شود و مولف گوید فقیر آنکه تفحص
کردیم از بازرگانان که از طرف هند آمدند و این خلافست و دار فلفل درخت جدا و غیر درخت فلفل است
و بیشتر در بنگاله می باشد و آنکه میگویند که فلفل سفید هم از درخت فلفل سیاه است آن نیز هم خلافست و صاحب
منهاج گوید آن قول دیسقوریدوس که بهترین وی آن بود که سبک بود و گرمی وی ضعیفتر از سیاه بود و لون وی بزردی
مایل بود و بمقدار نخود کوچک بود و مدور املس و طبیعت وی گرم بود در سیوم و خشک بود در دوم و جذام چون در کحلها کنند

جهة جلا چلانی تمام بدهد و هضم طعام بکند و اشتها بیاورد و ورم سپرز را بغایت نافع بود و بول و حیض براند
و طبیعت را نرم کرداند اندک و بسیار در تریاقات مستعمل کنند بلغم و سودا پاک کرداند و مقدار ماخوذ از وی
تا نیم مثقالی بود و وی مجفف منی بود و مصدع حبشین و مضر بود بگرده و مصلح وی عسل بود و ابن ماسویه گوید بدل وی
زنجبیل بود فلفل اسود بیونانی بابادی خوانند و وی گرمتر از سفید بود و طبیعت آن گرم و خشک است در
چهارم و در وی جذبی و تحلیل بود و جلا بدهد و بلغم لزج را دفع کند و مسخن اعصاب بود و مسکن آن و چون با زفت
بیامیزند محلل خنازیر بود و چون با نطرون بیامیزند بهق را زایل کند و غذائی غلیظ را لطیف کرداند و بول برآرد
و اگر زن بعد از مجامعت بخود برگیرد آبستن نشود و وی جهة تاریکی چشم و آب رفتن آن نافع بود و سرد مزاج را نیکو
بود و مسخن معده و جگر بود و همه اعضا و مسخن خون بود و اگر سحق کنند و با مویز و نمک بیامیزند و بر داء الثعلب طلا کنند
بعد از آنکه نیک مالیده باشند موی بر روید و چون سحق کنند و در روغن زیت بجوشانند و بمالند فالج و خدر را نافع
بود و اعضائی که سردی بر وی غالب بود و چون با ادویه بیامیزند که در وی قبضی بود تقطیر البول که از سردی بود نافع
بود و بجنبین فالج و خدر و رعشه را مفید بود و فی الجمله سودمند بود جهة هر علتی سرد که در اعصاب حادث شود
و گویند بدل آن یک وزن و نیم آن فلفل سفید بود فلفل الماء بیونانی اودرو پاباری گویند و آن نباتیست که در
ایستاده روید و آنجائی که آهسته روانه بود و ترکان وی را افرعینی خوانند و گویند کرک وی را انجوز دیرد و بغایت
از او دوست دارد و ساق وی گره داشته باشد و درازی وی یک گز بود و ورق وی مانند ورق پیه بود بزرگتر و سفید
و بطعم فلفل بود و بوی وی خوش بود و ثمری کوچک بود رسته بر شاخهای کوچک که از بن ورق مجتمع بود بعضی بر
بعضی مانند خوشه بطعم بغایت حریف بود و چون ضماد کنند ورق وی و ثمر وی ورمهای بلغمی و ورمهای مزمن
تحلیل دهد و سیاهی که در نشیب چشم بود زایل کند و بر کلف و نمش که در روی بود ضماد کردن سود دهد و بیخ وی
دراز بود و هیچ منفعت ندارد و مولف گوید آن نوعی از زنجبیل الکلب است و گفته شد فلفل السودان
حبیست مانند حلبا و بطعم مانند فلفل بود و از بلاد سودان آرند و درد دندان را نافع بود و خاییدن وی را
فلفل الصقالبه بزر فنجنکشت است و گفته شد فلفل القرود حب الکتم است و گفته شود صفت آن در
کاف در کتم ان شاء الله فلفل الخواص ماهو دانه است و گفته شود ان شاء الله فلیفله اسم هر نوع است که آن ثمر

عود بود و گفته شود ان شاء الله در اندلس با نخواه بدین اسم خوانند و بعضی تخم فنجنکشت را بدین اسم خوانند فلفلمون
حبق جبلی بود بپارسی بودنه کوهی گویند و آن نوعی از بودنه است و طبیعت آن گرم و خشک بود نیکوترین آن صحرائی
بود و بیم هلاک از وی متهمه بیرون آورد و مضر بود بمعده و مصلح وی بودنه بری بود فلنجمشک فرنجمشک
و گفته شد فنجنکشت ذو خمسة اوراق بود و خمسه اصابع گویند و گفته شد فقا عنب الثعلب است و گفته شد
فنطافلون فنجنکشت و پنجنجشت نیز گویند و گفته شد فنک کمتر از سنجاب بود و سردتر از سمور و رازی
گوید فنک و قاقم و حواصل معتدل بوند در حرارت فوم حنطه است و گفته شد فوهل غملول و غلول
گویند و گفته شد فول جرجر گویند و آن باقلا است و گفته شد فولیون جعده است و گفته شد فوشنه
غوشنه گویند و آن نوعی از قطر است و گفته شد فو بیخیست که ورق نبات وی مانند ورق کرفس
بود بزرگتر و گل وی مانند نرگس بود بزرگتر و ساق وی یک گز و زیادت بود املس بود و لون وی
مایل بفرفیری بود و سبزی اعلای وی مانند خضری بود و در اصل وی عطریتی بود و گویند قوة وی مانند
سنبل بود و در بسیار چیز نیکوتر از وی بود و ادرار بول بیشتر از سنبل کند و طبیعت وی گرم و خشک بود
درد پهلو را نافع بود و بول و حیض براند خشک وی و مطبوخ وی داء الثعلب را سود دهد و مقدار ماخوذ
از وی نیم مثقال بود و گویند مضر بود بگرده و مصلح وی تخم رازیانه بود و جالینوس گوید کبابه در طعم و قوة مانند وی
بود الا لطیفتر از وی بود و گویند بدل آن بوزن آن سنبل و کبابه بود و گویند بدل آن فلفل سیاه است فوفل
ثمریست که در قوة مانند صندل سرخ بود و درخت وی مانند درخت نارگیل بود و وی مبرد بود بقوة و یابس
و قابض بود و بر ورمهای گرم غلیظ طلا کردن نافع بود و اعصاب مسترخی را محکم کرداند و بوی دهان خوش
کند و قوة دل بدهد و منع التهاب چشم و جرب آن بکند و حرارت دهان باز دارد و قوة لثه و دندان بدهد و گویند
بدل وی بوزن وی صندل سرخ و ربع وزن وی بزر البنج بود و گویند بدل آن بوزن آن صندل سرخ
و نیم وزن آن کشنیز تر بود فوتنج جبلی فودنج نیز گویند و آن سه نوع بود جبلی و بری و نهری و مولف
گوید جبلی دو نوع بود یکنوع را لحاشا خوانند و گفته شد و یکنوع فلفلمون هم گفته شد و بری دو نوع بود یکنوع
را مشکطرامشیع خوانند و گفته شود و یکنوع دیگر بودنه صحرائی خوانند و آن مطلع بوده بود

بود و نهری بکوبع بیش بود و نیکوترین جبلی آن بود که خوشبوی و تازه و سبز بود و ورق آن کوچک بود و طبیعت
گرم و خشک است در سیوم ملطف بغایت قوة بود و عرق براند و بر اثرهای سیاهی که در بدن بود ضماد کردن
نافع بود خاصه چون با شراب بخته باشند و طبیخ وی در حمام جرب و حکه زایل کند و جذام را نافع بود و ریش دهن و قوبا
زایل کند و چون با عسل و نمک بیاشامند فضول که در معده بود بیرون آورد و چون بیاشامند حیض براند و مشیمه
و بچه بیرون آورد و چون خشک کنند و بسوزانند و سحق کنند جهت استرخاء اللثه نافع بود و چون با سویق ضماد کنند و یرقان را
و استسقا را نافع بود و مسهل سودا بود و شربتی یک درم و دو دانگ بود با جلاب و وی گزندگی عقرب را نافع بود
و عصارهٔ وی با مطبوخ گزندگی سباع را نافع بود و چون بکوبند و بپزند و بیاشامند بچه بیفکند و اسحق گوید مضر بود
با معاء و مصلح وی کثیرا بود و بدل وی یک وزن و نیم فوتنج نهری بود **فوتنج نهری** قوة شراب وی مانند شراب
ماشا بود و نیکوترین بود نه چوبی سبزتر بود و بود نه پارسی قوی بود از جمیع بود نماد طبیعت آن گرم و خشک بود
در سیوم چون بجوشانند و بعد از آن ما الجبن بیاشامند چند روز بیماری داء الثعلب الفیل را نافع بود و دوالی و طبیخ
وی انتصاب نفس را سودمند بود و چون با سرکه نزدیک بینی کسی برند که غشی کرده باشد نافع بود و غشی از وی زایل شود
و منع احتلام بکند و طبیخ وی ناقص را نافع بود و روغن وی طرح کردن همین سبیل و خوردن وی و ضماد کردن گزندگی
جانوران را نافع بود و اگر با شراب بیاشامند دفع سموم قتاله بکند خاصه که پیش از آن خورده باشد و از دخان وی
گزندگان بگریزند و خاییدن وی بوی سیر زایل کند و مقدار شربتی از وی یک درم بود و چون با شراب بپزند و
صاحب جذام ضماد کنند نافع بود و وی مقطع باه بود از بهر ضرر وی بگرده و گویند مصلح وی کثیرا بود و گویند
بدل آن نعناع است **فوت** معروف بود بقوة الصباغین و بپارسی روناس گویند و صباغان
مستعمل کنند و آن بیخیست سرخ و نیکوترین آن بود که تازه و سرخ و باریک بود که از ارمن آورند و آن
معروف بود بهر بندی و طبیعت آن گرم و خشک بود و گویند در وی بعضی سردی بود و جلای باعتدال بود و بهر
و بر بهق سفید و قوبا با سرکه طلا کردن نافع بود و بدنرا از هر اثری که بود پاک کند و یک درم تا دو درم جهت سقطه
و ضربه نیکو بود و چون با قدری شراب بیاشامند و ثمرهٔ وی چون با سکنجبین بیاشامند گزندگی جانوران را سودمند بود
و بیخ وی چون زنان بخور برگیرند حیض براند و بچه و وی بغایت مدر بود تا بحدی ادرار کند که خون بیاید و جگر و سپرز را

و ثمرهٔ وی چون با سکنجبین بیاشامند
گزندگی جانوران را سودمند بود

پاک کند و سده آن بگشاید و چون با ماء العسل بیاشامند عرق النسا و وجع ورک و استرخاء اعضا را نافع بود
و اگر با عسل ضماد کنند همین سبیل دارد و آن بود که کسی که آن بیاشامد هر روز بحمام رود و گویند مضر بود
بسرو و مصلح وی انیسون بود و بعد رس گوید بدل وی در شقیقه جگر و سپرز و ازال حیض و بول بوزن آن
سلیخه و دو دانگ وزن آن مویز سیاه و گویند بدل آن در بهق و برص تسیلج است **فیلجوش** بپارسی بیلگوش
خوانند و آن لوف است و در لام گفته شود ان شاء الله **فیجن** سداب است و گفته شد **فیلزهرج** درخت
حضض است و طرفی مانند فلفل بود و حضض عصارهٔ ولیست و معتدل بود در حرارت و برودت و بر روی
طلا کردن قوة آن بدهد و چون بیاشامند درد سپرز و یرقان را نافع بود و طبیخ فرج وی حیض براند و
بدل آن حضض بود **فیروزج** نوعی از احجار است ازرق و نیکوترین آن نیشابوری بود و طبیعت
آن سرد و خشک بود و چون سحق کنند و بیاشامند شکوری و تاریکی چشم را نافع بود و گویند چون روغن
بوی رسد خراب شود و عرق همچنین و لون آن بکلیه تباه گرد و مسک همچنین تباه شود و لون و حسن
آن وارسطوطالیس گوید هم جوهری از احجار که لون خود بگرداند پوشیدن آن بد بود **فیل** حیوانی معروف است
و دندان وی را عاج خوانند و دیسقوریدوس گوید براده عاج قابض بود و چون بر داحس ضماد کنند زایل کند
و شریف گوید چون نشارهٔ عاج هر روز دو درم بماء العسل بیاشامند زن و بعد از آن جماع دهد آبستن
شود بفرمان خدای تعالی و مولف گوید امتحان بنوعی کرده شد سه شب هر شب یک مثقال براده عاج با یک
مثقال نبات مصری سائیده زن سفوف ساخت و شب سیوم و چهارم مرد با وی مجامعت کرد آبستن
شد بفرمان خدای تعالی اما شرط آنکه بعد از طهر بود و طبری گوید چون دندان فیل چیزی در کردن طفل
ببندند از دردهای اطفال ایمنی بود و سرگین وی چون فرزجه سازند و زن بخود برگیرد هرگز آبستن نشود و بخور
وی صاحب تب کهن را سودمند بود و چون بسوزانند و بر سعفه تر طلا کنند نافع بود و چون در موضعی
پشه بود بخور کنند بگریزند و اگر دامان کنند بگریزند و هرگز نیایند و این زهر که بید در خواص آورده است
که اگر درخت انگور و زرع و درختهای دیگر با استخوان فیل بخور کنند قطعا هیچ کرم گرد آن نگردد و اگر پاره
از دندان وی در خرقه سیاه ببندند و بر گاو ببندند از وبای ایشان ایمن باشند و اگر از نشارهٔ وی مقدار ده درم با آب

بوده کو بی چند روز بپای بپاشند مجذوم را نافع بود و رها مکنند که زحمت زیادت کردد و اکر پاره ازعاج
بر عضوی بنهند که استخوان وی شکسته باشد جذب کند و بآسانی بیرون آورد **قنطیل** اهل اندلس
طفله خوانند و آن کون بری بود و سفته ولیون کویند و در کون کفته شود انشا الله **قینک**
قینج نیز کویند و آن قنیتور است و کفته شود انشا الله

باب القاف

قاقله دو نوعست بزرک و کوچک از آن بزرک از جوز بوا بزرکتر بود و حب آن مانند پنبه دانه بود
به بزرکی و پوست آن صلب بود و رنک وی سرخ بود که بسیاهی زند و قاقله کوچک شوشمیر خوانند جز بوا و تال
بوا و هیل کویند و آن سه نوعست یکنوع بمقدار جوز بوا الیکی مثلث شکل بود و دانه ایشان نزدیک بیکدیکر بود
و کویند وی لطیفتر از بزرکی بود و بزرک را ام خوانند و کوچک را ماده و طبیعت آن کرم و خشک است در آخر درجه
دوم تا اول درجه سیوم و کویند باعتدال نزدیک بود و در وی قبضی و تحلیلی و تقویتی بود و قی و غثیان را نافع بود
با آب انار و هضم را یاری دهد و معده و امعا را پاک کند و مقدار مستعمل از وی تا یکم بود و درد جکر را
نافع بود و سده آن بکشاید با سکنجبین یک هفته بپاشند و صرع را نافع بود و چون هر روز دو دم از وی بپاشند
و چون با تخم خیارین بیامیزند اجزا مساوی و هر روز دو درم با سکنجبین بپاشند سنک کرده بریزاند و کوچک وی
نشف رطوبت از سینه بکند و حلق و معده و هضم را قوت دهد و زیادت از نوع بزرک و لطیفتر از وی بود و
قبض وی کمتر بود و حرافت بیشتر و کویند قاقله مضر بود بشش و مصلح وی قند بود و بدل قاقله کبار یک
وزن و نیم صغار بود و کویند نیم وزن آن کبابه و نیم وزن آن صغار و کویند نیم وزن ان کبابه و نیم وزن آن
قرنفل **قاقلی** نباتیست مانند اشنان و در طعم وی شوری بود با قبض و اسحق بن عمران کوید مانند
کشوث بود در فعل و طبیعت وی کرم و خشک بود در اول مسهل آب زرد بود خاصه تخم وی و آب وی
و مدر بول و منی بود و مسهل صفرا بود و ضعف جکر را سود دهد و کیموس وی نیکو بود و در معده نفخ پیدا
کند بسبب اندک لزوجتی که در وی هست و شربتی از آب وی بود دانک رطلی تا نیم رطل بود و یا ده درم شکر
سرخ با قاقلی و شاهتره و لبلاب و نیکوتر بود و قوی تر از شکر سفید **قاتل النمر** خانق النمر است و کفته
شد **قاتل النحل** نیلوفر است و کفته شود **قاتل ابیه** براسقان و برکشان کویند و کفته شد **قاتل نفسه**

وصاحب منهاج کوید [illegible]

نوعی از اشق است و کفته شد **قاتل الکلب** ادارقی خوانند و آن خانق الکلب است و کفته شد
فاره بیونانی سطاخیس کویند و کفته شد **قاتل العلق** نوعی از اناغالس است انثی که زهر وی
ازرق بود و آن و آن آذان الفار است و کفته شد در الف صفت آن **قاتل الذیب** خانق النمر است
و کفته شد **قاطون** ارمینا است و کفته شد **قاوندقیون** خوانند بپارسی پیه قاوندی کویند و هو
روستاییان شیراز و یرا شیر بیل خوانند و آن از هندوستان آورند مانند پیه بسته بود و طبیعت
آن کرم بود و در دمهای که از سردی باشد مالیدن سود دهد و سرفه کهن سرد و در دخاصره و پشت که
از سردی بود چون یکدرم از وی در حسو کنند و بیاشامند نافع بود و مجرب و مالیدن نیز سود دهد صاحب
منهاج کوید وی از ثمره کیرند که مانند فندق بود با سیاب خرد کنند و روغن وی بکیرند در ها کنند تا
منجمد کردد **قاقیا** اقاقیا است و کفته شد **قاتل احنه** خصی الکلب است و کفته شد و از بهر آن این
اسم بر وی نهاده اند که ایشان دو بیخ اند مانند دو زیتون که در سالی یکی فربه بود و یکی لاغر و در سال
دیکر آنکه فربه بود لاغر کردد و آنکه لاغر بود فربه شود **قانصه** بپارسی سنذان کویند و صفت قوانص
بعد از این کفته شود انشا الله **قاراسیا** فراصیا است و کفته شود انشا الله **قبج** حجل خوانند بپارسی بو
کبک کویند صاحب منهاج کوید نزدیک بطیهوج بود و لحم وی الطف لحوم بود و کرم و تر بود و چون
بریان کنند شکم ببندد و سمین بود و باه را زیاده کند و دل را روشن دارد و غذا بسیار دهد و از بهر آنکه
دیر هضم شود و شریف کوید کوشت وی معتدل بود و غذا نیکو دهد و زود هضم شود و دماغ وی چون با
شراب صرف بپاشند صاحب یرقان را سود مند بود و جکر وی چون کرم بود و مقدار نیم مال
فرو برند صرع را سود مند بود و زهره وی شبکوری و تاریکی چشم را نافع بود و کحل کردن و چون زهره
وی سعوط کنند در هر ماه ذهن زیادت کند و نسیان کم کند و قوة باصره بدهد و اکر زهره وی با مرداسنج
ناسفته و مثل آن مسک اجزا مساوی سحق کنند و کحل کنند سفیدی چشم و غشاوه جرب را سود مند بود
و بیضه وی و چون با سر که عفص بپزند و بخورند در دشکم و مغص را سود مند بود **قت** رطبه
خشک است و آن فصفصه است و کفته شد **قتاد** خاربست که صمغ وی کثیرا است و بشیرازی آنرا

کم خوانند و خار وی را بسوزانند و چون وی را بگاو و شتر دهند غذائی نیکو بود ایشان را و طبیعت آن گرم و تر بود
و سرفه را نافع بود و قرحه شش و منفعت کثیر از در کاف گفته شود ان شاء الله قثا قشعو خوانند و کوچک
آن شعار یرو صقابیس گویند بپارسی خیار زه گویند و شنگیار و خیار قد از هم خوانند و نیکوترین آن
نیشابوری رسیده بود پخته و طبیعت آن سرد و تر بود در سیوم تسکین حرارت بود استعارش بخشند
و ورق وی با عسل بر بثری بلغمی طلا کردن نافع بود و خوردن وی گزندگی سگ دیوانه را نافع بود و گیسو
وی بد بود و مستعد عفونت بود و تبهای صعب آورد و در معده و دفع ضرر وی بعسل یا میویز کنند یا
نانخواه و رازی گوید سبکتر از خیار بود و زودتر بگذرد و خیار و خیار زه و کلو و محرور مزاج را نافع بود
و محتاج اصلاح نبود لیکن اگر بسیار خورند نفخ در شکم و ثقل پیدا کند و مصلح آن جوارش کمونی و سفر
جلی بود اما سرد مزاج را مضر بود و اولی آن بود که بسیار نخورد و شراب بخورد صرف از پی آن باید
و جوارشات گرم قثا هندی خیار چنبر است و گفته شد قثا هندی بری بل است و گفته
شد قثا الحمار بپارسی خیار زه سبند گویند و آن قثا بری بود و اهل اندلس علقم خوانند و آرد قثای بر
گویند و بیونانی اسفیراد اغریوس و عصاره ثمر وی را اطریون گویند و نبات وی نبات کبر ماند
اما خار ندارد و لون وی سبزی باشد که بسیاهی مایل بود و صنعت عصاره وی چنانست که ثمر وی در
آخر تابستان که زرد شود بگیرند و در خرقه کنند و بمالند تا آب از وی بیرون آید و صافی کنند یا بمنخلی
بپالایند بعد از آن راوق کنند و در ظرفی کنند و خشک کنند بر روی خاکستر پخته و عصاره غلیظ
بر آن ریزند تا کرباس آب فرو خورد بعد از آن بصلایه کنند و سحق کنند و قرص سازند و طبیعت
آن گرم و خشک بود در اول درجه سیوم و گویند حرارت وی در دوم بود محلل و ملطف گوید بیخ
وی چون بدان مضمضه کنند با پست جو در بلغمی کهن که بود تحلیل دهد و چون با صمغ البطم
بر جراحات نهند از دمل و هر چه بود بگشاید چون با سرکه بپزند و بر نقرس ضماد کنند نافع بود و طبیخ
وی در حقنه جهت عرق النسا مفید بود مقدار یکدرم و مضمضه بر آن کردن درد دندان را نافع بود
و چون خشک کنند سحق کنند بهق و جرب ریش شده و قوبا و اثر سیاهی که از دمل و ریشی بر روی پیدا شده

باشند زایل کند و عصاره ثمر وی حیض و بول براند و اگر زن بخود برگیرد بچه تباه کند و اگر با شیر سعوط کنند
یرقان سیاه را نافع بود و صداع کهن و عصاره وی در گوش چکانند درد گوش را موافق بود و چون با
زیت کهن یا با عسل یا با زهره گاو بدان تحنیک کنند ورم حنجره و خناق را بغایت نافع بود و وی مسهل
خام غلیظ و مره صفرا و سودا و ماء اصفر بود و باید که با ادویه که موافق بود خلط کنند مانند صبر و قنطوریون
باریک و سورنجان و بوزیدان و کافیطوس و قسط و حرز و زعفران و سنبل الطیب و دارصینی و سلیخه
و درزاوند مدحرج و انیسون و تخم کرفس و فطراسالیون و جاوشیر و سکبینج و مقل و تربد و نمک هندی و
حب بلسان و چون با بعضی ازین ادویه بیامیزند نافع بود جهت بسیار دردها چون درد مفاصل و نقرس
و قولنج و لقوه و خدر دست و پای و دردهائی که از مره سودا بود و نشاید که با ادویه حاده مثل سقمونیا
و شحم حنظل بیامیزند و مقدار شربتی از وی دانگی بود تا دانگی بحسب مزاج و مضر بود بشش و مصلح
وی صمغ عربی و طین ارمنی بود و نشاسته و اگر قثا الحمار با روغن کنجد بپزند و بر بواسیر ظاهر بود
پیرامون مقعد طلا کنند نافع بود و بعوض روغن کنجد روغن چراغ کنند نافع بود و خشک گردانند و اسحق
بن عمران گوید روغن وی که از آب وی و زیت بگیرند یا در آفتاب یا بآتش بپزند تا آب بسوزد و روغن
بماند آن روغن نافع بود جهت سردی اعضا چون بدان بمالند و کلف و اثرهائی که بر روی بود زایل
کند و نافع بود جهت دوی و طنین که در گوش بود و گرانی گوش از ریاح غلیظ بود و شریف گوید چون
طبیخ وی و بیخ وی بپاشند مجذوم را نافع بود و اگر بیخ وی سحق کنند و بر ورم که در بن گوش بود و در جای
بلغمی که در کردن بود نهند بگدازاند و روغن وی مفاصل کهن و نو مالیدن و خوردن نافع بود و شربتی
از وی بقوت دوم بود که با آرد جو یا غلسند بیامیزند و وی خلط خام و لزج بیرون آورد و در بو ضیق
النفس را نافع بود و عصاره وی در حقنه کردن سودمند بود جهت درد پشت لیکن سحج آورد و مسهل
خون بود و تنها در حقنه کردن خطر بود الا اگر خلط کنند با ادویه که موافق بود و از یکدرم تا یک مال کنند
بحسب مزاج و باشند که قی بافراط آورد و مداوای وی بهشت جو بشراب یا سرکه کنند که قی بازدارد
قثا النعام حنظل است و گفته شد قثا الحیة از قول صاحب جامع زراوند طویل است و از قول

صاحب منهاج حنظل کوهک بود وصفت هر دو گفته شد قثد بپارسی خیار گویند و گفته شد قثاء الحیه
قدمیا قلیمیا است و گفته شود انشاالله قداح رطبه است و گفته شد در را قدح حریم نباتیست
که بیونانی قوطولیدون گویند و گفته شود انشاالله قدید گوشت خشک بود و نیکوترین آن بود که
از حیوانی تر بود و حرارت وی کمتر از نمکسود بود قوة بدن بدهد و مستسقی را نافع بود خاصه
جون در سرکه خیسانند تا تشنگی کمتر کند و گرسنگی که از مستی بود باطل کند والغذا بود و داوی ان بود
که با روغن و شیر بپزند قرع دبا خوانند بپارسی کدو گویند نیکوترین آن تر سبز بود طبیعت ان سرد
و تر بود در سیوم غذایی که از وی متولد شود مانند صاحب وی بود اگر با خردل بخورند خلطی حریف
از وی متولد شود و مسلوق وی غذا اندک دهد و زود بگذرد و صفرا و خون ساکن کند و مولد بلغم بود
و گرم و صفراوی مزاج را نافع بود حرارت بنشاند و تشنگی باز دارد و خشونت سینه و سرفه و کسی که جگر
وی گرم بود و تب گرم را نافع بود جون با جو آب یا با ماش مقشر و روغن بادام شیرین بپزند و بخورند
و سرد مزاج و بلغمی مزاج را و اصحاب سودا نشاید که خورند که قولنج غلیظ آورد و اگر خواهند که خورند
با زیت مطنجن کنند و مطیب بفلفل و خردل و سداب و کرفس و نعناع کنند و شراب صرف بر سر آن
خورند و جوارشات و خردل و مری تر مصلح وی بود و جون مسلوق کنند و بعد از ان با غوره و آب
انار و سرکه و روغن بادام و زیت انفاق بخورند خلط سلیم از وی حاصل شود و سویق وی سرفه را
و درد سینه که از حرارت بود نافع بود و تشنگی بنشاند و کرب که از صفرا بود سود دهد و درد حلق را نافع
بود و رازی گوید و روغن وی مانند روغن بنفشه و نیلوفر بود سهر و حرارت را سود دهد و آب وی صداع زایل
کند جون بیاشامند یا بدان سر بشویند و اگر با روغن گل در گوش چکانند درد آن ساکن گرداند و ورم دماغ را نافع بود
و جون در خمیر گیرند و در میان آتش نهند تا بریان شود و بیرون آورند و آب ان بگیرند و با قند بیاشامند تبهای
سوزان گرم ساکن گرداند و تشنگی بنشاند و غذای نیکو دهد و جون بیاشامند بعد از انکه در آب آن فلوس
خیار جنبر و ترنجبین و شیره بنفشه حل کرده باشند و صفرا محض براند و شریف گوید کدو سی کوچک که اول از همه
بیرون آید در خمیر گیرند و بریان کنند و آب آن کحل کنند در چشم که از یرقان بود زایل کند جون با آب

کل وی کحل کنند در چشم کرم زایل کند و پوست کدو خشک جون بسوزانند و بر موضعی که خون روانه بود افشانند
خون باز دارد و جون بسوزانند و با سرکه بسرشند و بر برص طلا کنند نافع بود و دانه وی جون مقشر کنند
و روغن از وی بگیرند درد گوش بود در امعا کرم را سود دهد کدو جون با آخر رسد و بن آن بگشایند و سوراخ
گشاد در میان ان بکنند و بخبث الحدید بپندایند تا ممتلی شود و بن آن باز جای نهند و چهل روز رها کنند
بر درخت بعد از ان بچینند و انجه در اندرون وی بود بیرون آورند و بفشارند آب سیاه از وی بیرون آید
در شیشه کنند که پر شود در ها کنند جون خواهند که استعمال کنند حنا بدان بسرشند و بر موی خضاب کنند موی را
سیاه گرداند بغایت و سفیدی زایل کند و خضابی بغایت نیکو بود و جرادة کدو تر جون ضماد کنند در ابتدا
درد چشم که از حرارت بود نافع بود و درد ساکن گرداند خاصه جون با آرد جو بسرشند و همچنین صداع
گرم را جون بر موضع درد لطوخ کنند خواه در تب و خواه در غیر تب و جون ضماد کنند بر حمره ردع ماده
بکند و درد آن ساکن کند و پوست کدو خشک ریش ذکر را نافع بود و خشک گرداند و همچنین
ریشهای که بر اعضا یابس المزاج بود و سوختگی آتش را نافع بود جون با روغن گاو بسرشند و مغز دانه
وی سرفه که از گرمی بود سود دهد و مرطب سینه بود و مقطع تشنگی بود جون در آب بمالند و سوزش
مثانه که از خلط تیز بود نافع باشد و وی مولد بلغم بود و داوی آن بود که با سرکه و عسل بیامیزند در مسلوق
کردن و بعد از ان با مری و سعتر و فلفل و خردل و فودنج استعمال کنند قرنفل بپارسی میخک گویند
در آن مانند تخم ان زیتون بود و دراز تر و بغایت سیاه بود و علک وی در قوت علک البطم بود و نیکو
ترین آن تیز بوی شیرین طعم با تیزی و تلخی اندک بود و چوب وی باریک بود و طبیعت آن گرم و خشک
بود در سیوم بوی دهان خوش کند و چشم را روشن کند و شبکوری زایل کند کحل کردن و قوت جگر
بدهد و قی و غثیان را نافع بود و هیضه و سلس البول را قطع کند جون از سردی بود و سخن بر زبان
بود و اگر نیم درم از وی سحق کنند و با شیر تازه بیامیزند ناشتا بیاشامند مجامعت را قوة دهد و بوی وی
مقوی دماغ سرد بود و کسی که علت سودا بر وی غلبه کرده باشد مقوی دل و مفرح بود و سودا وی
مزاج را نافع بود و مقوی معده بود و جگر و مجموع اعضای باطن بود و سخن آن در استسقا لحمی را بغایت

نافع بود و مقوی اعضای رئیسه بود و بدین سبب است که مجامعت را زیادت کند و هضم را یاری دهد و بادها که
متولد شود از فضول غذا در معده و مجموع شکم بشکند و لاغر را قوة دهد و گویند بدل وی بوزن آن جوز
بوا و بوزن آن دارصینی بود و گویند بدل آن قرفه است و گویند بدل آن نیم وزن قرنجمشک و نیم وزن آن خولنجان
و گویند بدل آن بوزن آن قرنجمشک و بوزن آن خولنجان بود **قریفی** بزر الانجره است و گفته شد **قرنفل**
بستانی قرنجمشک است و گفته شد **قرفة القرنفل** قرفة الطیب خوانند و پوست هر چوب و درختی که بود
آنرا قرفه خوانند و قوة وی نزدیک بقرنفل بود و آن پوستی ستبر بود بلون قرفه و طعم قرنفل داشته باشد غیر حلاوة
دارصینی و اگر شیرین تر بود از قرنفل ضعیفتر بود از قرنفل بفعل و طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم
و گویند در سیوم و گویند معتدل بود در گرمی و سردی و بدل وی قرنفل بود **قردمانا** کرویا بری بود
و کرویا جبلی نیز گویند و مولف گوید بشیرازی تخم ترخر گویند و در طعم وی تلخی بود و نیکوترین آن
تازه زرد بود فربه و طبیعت آن گرم بود در سیوم و خشک سینه را پاک کند و چون با آب بیاشامند
صرع را نافع بود و سرفه که از سردی بود و عرق النسا و فالج و استرخا و مغص زایل کند و کرم را بکشد
و حب القرع بیرون آرد و چون با شراب بیاشامند درد گرده و عسر البول و قولنج را موافق بود و گزندگی عقرب
و مجموع گزندگیهای جانوران زهردار را نافع بود و چون بیاشامند از وی مقدار یک درم با پوست بیخ غار
سنگ بریزاند و چون سحق کنند و با مرکب بر جرب و سعفه طلا کنند زایل کند و دخان وی بچه بیفکند
در شکم و مقدار ماخوذ از وی یک درم بود و گویند مضر بود بسپرز و مصلح وی انیسون بود و بدل آن
اذخر و حرمل بود و گویند بدل آن مشکطرامشیع است **قره قرون** سعد است و گفته شد **قراصیا**
جراسیا نیز گویند و مولف گوید بپارسی آلو و آلوعلی گویند و آن سه نوع است شیرین و ترش بود در دوم زود
از معده بگذرد و مرخی وی بود و مستحیل شود بهر طبیعی که غالب بود و شکم براند و طبع نرم دارد و مع ذلک
نعوظ زیادت کند اما مفسد غذا بود و مولد سودا و آنچه ترش بود تشنگی بنشاند و شکم ببندد و معده
بلغمی را که مملو فضول بود سود دهد از بهر آنکه تجفیف در وی بیشتر بود که در عفص و آنچه عفص بود [illegible]
بود و دیسقوریدوس گوید چون تر بود شکم براند و چون خشک بود شکم ببندد و هضم وی چون با شراب

و آب بیاشامند سرفه زایل کند و لون را نیکو گرداند و منهض شهوة بود و چون با شراب بیاشامند سنگ بریزاند **قرقم** زعفرانست
و گفته شد **قرقومعا** و قروقومعا نیز گویند و آن ثفل روغن زعفران بود بیونانی و بهترین آن خوشبوی
و سیاه بود که هیچ چوب در وی نبود و چون در آب بگدازند بلون زعفران بود و چون بخایند دندان را زنگ
کند زنگی سخت که باقی بود و وی مسخن و منضج بود و خشک بود در سیوم بول براند و تاریکی چشم زایل کند
قرة العین کرفس الماء و جرجیر الماء خوانند و بیونانی سلیمون گویند و آن بیشتر در آبهای استاده روید
در آب روانه نیز روید و ساق و شاخهای وی رطوبت لزج داشته بود چنانکه بر دست بچسبد و در وی
عطریتی بود و ورق وی بزرگتر از ورق نعناع بود اندک و مسخن بود و محلل بول بود و حیض و سنگ
گرده بریزاند و با بول بیرون آرد و خواه خام خواه پخته و بچه بیرون آرد و خوردن وی قرحه امعا را
نافع بود و اگر بسیار خورند مزاج را گرم کند تا بحدی که روی دندان را سرخ گرداند و لون برص نیکو گرداند
و درد بواسیر را سودمند بود و محلل و مفتح سده بود و مسخن معده **قرانیا** درختیست بزرگ در کوهستان
سردسیر روید و ورق وی مانند ورق آزاددرخت بود و ثمر وی مانند زیتون دراز بود و چون نارسیده
بود سبز بود و چون رسیده بود سرخ شود مانند خون و آنرا خورند و در طعم وی عفوصتی تمام بود
و طبیعت وی گرم و قابض بود و موافق اسهال و قرحه امعا بود و چون در طبیخ کنند و بخورند و در نمک
آب نهند مانند زیتون و رطوبتی که از ورق وی چون تر بود حاصل گردد بسوزانند و بر قوبا مالند نافع
بود و ورق و قضبان وی بغایت عفص بود و مجفف قوی باشند **قرصعنه** در اندلس بشویکه
ابرجیم خوانند و آن انواع بسیار بود و نبات وی در سنگستانها و در میان خشن در یکی بود و هار دید و آن
نوعی از خار است و چون اول بیرون آید ورق وی بر روی زمین پهن بود و سبز بود و خشن و چون بزرگ
گردد خار شود سفید و بغدیگی و حب زیادت تر بود و نبات وی انبوه بود و گل وی سفید بود و سر
گل وی بسرخی زند و گرد بر گرد گل وی شش خار بود و بیخ بود مانند ستان و صلب و بیخ وی بستبری انگشتی
بود و درازی سه گز بلکه زیادت بود و مولف گوید بزبان آن قوم که مگس عسل می دارند آنرا
خار خسک خوانند و بشیرازی بنتره و در صحراهای شیراز بسیار بود و مگس نحل از گلهای وی خورش دارد

و بیخ وی درد سینه و پهلو و گزندگی جانوران و زهرهای کشنده را نافع بود و اگر بایکدرم تخم کرز با بخورند
حیض براند و محلل نفخ بود و بعضی گویند چون ضماد کنند بر ورمها تحلیل دهد و در طبیعت نبات وی
گرم و خشک در اول درجه بود و محللی ضعیف بود و چون با شراب بیاشامند درد جگر و گزندگی جانوران را نافع بود
و غافقی گوید ملطف بود و سریع الانحدار و مولد خلطی محمود بود و بلغم رقیق از معده بگدازاند و از امعا
و بول براند و بیخ وی چون تر بخورند یا بعسل مربا کنند احشا را نیکو بود و اگر یک جزو از وی با یک جزو
آزاد درخت با آب کاسنی بسرشند و طلا کنند بر ورمها که در ساق بود که آب از وی روانه بود نافع بود در ابتدا
دار الثعلب للفیل بجنین و ابن رشد گوید طبیخ وی چون بیاشامند ایمن باشند از ورم پهلو قراطاغون
نباتیست که ازورق آن مانند ورق گندم بود و شاخهای بسیار بود از یک اصل رسته و تخم وی مانند جاورس
بود و بیشتر در موضعهایی که سایه بود روید و بغایت حریف بود و ثمر وی در مذاق حدتی و حرافتی تمام دهد
و گویند چون زن چهل روز با آب بیاشامد بعد از طهر و پیش از آنکه مرد نزدیک وی کند مرد نیز بخورد و بعد از آن
مجامعت کند فرزند نرینه آورد قرقمان جوبیست که در میان مقل مکی بود و صعیدی و طبیعت آن سرد
و خشک بود و در سنونات کنند جهت قوت گوشت بن دندان و دندان را پاک کند و سفید کند قرمز دود الصباغین
گویند و آن حیوانیست کوچک تر خاری می باشد در بنایی که آنرا می سوزانند و طبیعت آن حیوان آنست
که رنگ ابریشم و صوف بدان میکنند و کتان و پنبه نتوان کرد و جنسی دیگر هست مانند عدس سرخ رنگ و آنرا
نیز قرمز خوانند و قفیص خوانند و شریف گوید طبیعت وی گرم و خشک بود در سیوم از خاصیت وی آنست
که چون زن هفت روز بیاشامد هر روز دو درم بعسل قطع حیض بکند و مجربست و چون مابر که استعمال
کنند قطع نسل بکند و اگر در ابریشم سرخ کنند و بر محموم آویزند شفا یابد قرسطاریون سطاریونست
و گفته شد قرطا اسم ثمره خاریست که آنرا صنط خوانند و از این ثمره عصاره گیرند و آنرا اقاقیا گویند
و آن ثمره را بپارسی کره خوانند و بشکل خرنوب شامی بود اما سفید و ضعیفتر از وی بود قراص بابونج هست
و گویند اقحوان و صفت هر دو گفته شد قرن البحر کهرباست و گفته شود انشاء الله تعالی قرنبل
و فرفیون نیز گویند و آن بلسد است و گفته شد قردامن بیونانی خرف است و گفته شده

قرنباد

قرنباد کرویاست و گفته شود انشاء الله قرنقان هم کرویاست و گفته شود انشاء الله قردامون بیونانی قرد
ماناست و گفته شد قرطم حب العصفر است بپارسی خسکدانه گویند و بیونانی قنبقس و طبیعت آن
گرم بود در دوم شکم نرم کند و اگر پنج درم از وی کوفته در شیر بمالند و بیاشامند مسهل خلطهای سوخته بود
و انواع جرب را نافع بود و ماسرجویه گوید دفع ریاح بکند و منی بیفزاید و شیخ الرئیس گوید سینه را پاک کند
و آواز صافی گرداند و قولنج را نافع بود و مسهل بلغم سوخته بود و باه را زیاده کند چون با شیر یا با عسل
یا با انجیر خلط کنند و ابن ماسویه گوید آواز نیکو گرداند و مسهل کیموس غلیظ بود و ابن ماسویه گوید
آواز را نیکو گرداند و مسهل کیموس غلیظ بود و ابن ماسویه گوید خاصیت قرطم و مغز وی آنست که مسهل بلغم
بود و شربتی از وی [illegible] از ده درم تا پانزده بود بعد از آنکه نیم کوفته در نیم رطل آب بجوشانند و در دست بمالند
و صافی کنند و ده درم شکر سرخ با وی خلط کنند و بیاشامند و ابو صلت گوید تخم وی سودمند بود جهة استسقا
زقی و لحمی و ابن سرابیون گوید شربتی از مغز وی پنج مثقال باندکی نمک هندی بود جهة مسهل بلغم و ما الجبن
و مغز وی بسته باشد چون بیاشامند با افتیمون مالیخولیا و جذام را نافع بود و چون مغز خیار چنبر در آن
بمالند تب بلغمی را نافع بود و باید که شیر دو رطل بود و خسکدانه کوفته بیست درم در وی بمالند بعد از آن
ببندد تا پنیر گردد و آب آن بگیرند و استعمال کنند و گویند بدل آن حبة الخضرا است قرطم هندی حب النیل
است و گفته شد قرطم بری بیونانی انطرقطولس گویند و بعضی فیقن اغیون و آن خاریست مانند خار قرطم
بستانی و مولف گوید بشیرازی آنرا الکریز خوانند و گل وی زرد بود و جالینوس گوید مسخن بود باعتدال
و مجفف بود و دیسقوریدوس گوید چون سحق کنند ورق وی یا جمه وی یا ثمر وی با فلفل و شراب بیاشامند
گزندگی عقرب را نافع بود و بعضی گویند چون مطبوخ استعمال کنند در وز یا کنند و چون نگرند وه مانند استعمال
کنند وجع پیدا کند که از گزندگی و مولف گوید طریقان نیز گویند و گفته شد قرحان نوعی از کاه است سفید
کوچک قرطمان هرطمانست و گفته شود انشاء الله قرطاس بپارسی کاغذ گویند و سمرقندی نیکوترین آن مصری
بود یا ک سفید از بهر آنکه از بردی سازند و وی مصر بود بکرده و کاغذهای دیگر مصر بود بکرده و سوخته وی سعفه
را نافع بود و منع نزف دم و رعاف بکند و ریشهای معده را پاک کند و چون یکدرم از وی بیاشامند قرحه شش را

نافع بود با آب سرطان نهری پخته قرن مجموع مجفف بود قرن بپارسی شاخ گویند و سرو خوانند قرن
المعز والایل نیکوترین آن بود که از ایل پیر گیرند و باید که بسوزانند تا سفید گردد و طبیعت آن سرد و خشک
بود سوخته وی دندان را جلا دهد و لثه را محکم گرداند و باقی منفعت وی در صفت ایل گفته شد و مضر بود
بشش و مصلحان کثیرا بود و بدل آن اسارون و خولنجان و مقدار مستعمل از وی یکدرم بود و درد مثانه را و یرقان را نافع
بود قرن البقر رادهٔ شاخ گاو چون با آب بیاشامند رعاف را ببندد و چون بسوزانند و با آب بیاشامند
نفث دم را ببندد قرون السنبل بعضی گویند نوعی از سنبل سفید است کشنده بود و در میان سنبل
یابند و گویند بیخ خانق النمر است و صاحب منهاج گوید دوائی کشنده بود نزدیک به بیش و چون بخورند چون
بعوض بول بیاید و زبان سیاه گردد و ذهن مختلط گردد و مداوای وی قی کنند بعد از آن دوغ با کافور با گلاب
و انار و شیره تخم خرفه که به برف سرد کرده باشند با جلاب یا دوغ گاو با قرص کافور بدهند و شیر تازه بیاشامند
و سویق سیب ترش و سویق شعیر با آب برف و جلاب و خیار گور و جواب بدهند و جگر و دل وی سرد گردانند ضماد
سرد مانند صندل و کافور و گلاب و مانند آن قُرط نوعی از رطبه است که در مصر میکارند و ورق آن بزرگتر از
ورق رطبه بود و چارپایان میخورند و فربه میشوند و طبیعت آن گرم و تر بود و چون تر بود شکم براند و چون خشک
کرده شکم ببندد سرفه و خشونت سینه را نافع بود و آنرا بپارسی شبدر خوانند و به اصفهانی شودر و قرطی برسین
خوانند و بقوت تر از نبات وی بود و در وی قبضی بود شکم ببندد قرطا اسم نوعی از کراث است که معروف بود بکراث
البقول و گفته شود انواع آن قرفة الدارصینی بپارسی دارصینی صینی گویند و آن باریکتر از قرفه و قرنفل بود و
و شیرین تر از وی بود و طبیعت وی گرم و خشک بود در سیوم قوت اعضای باطن بدهد و جرب و قوبا را نافع
بود طلا کردن و مرضهای عصبانی و وجع رگ که از بلغم بود و مفلوج و مصروع را نافع بود و دوی قوی بود در فعل
از دارصینی و در تقویت جگر و معده سرد محکم تر بود و بدل آن نیم وزن آن قرنفل و نیم وزن آن دارصینی بود
قسرا اسم نباتیست مانند راز یانه رشته و گوسفند و دواب میخورند مولف گوید آنرا بشیرازی که خوانند
و طبیعت آن گرم و خشک است در سیوم بول براند و دردهای سرد اندرونی ساکن گرداند و محلل ریاح بود و دوی
در این منفعتها بقوت بود و چون بپزند و آب آن بیاشامند مسکر بود و آنرا علجان نیز خوانند قسطوریون

چند بیدستر است و گفته شد و قسطوره نیز خوانند قسولیدوس کاکنج است و گفته شود قسطیر کیمیا
گویند و آن رصاص است و گفته شد قسطراسالیون بیونانی قسطس خوانند و آن انواع است و جالینوس گفته یکنوع
عربی بود و آنرا قسط بحری خوانند و آن سفید رنگ بود و یکنوع هندی بود و آن سیاه رنگ بود و آنرا
قسط هندی سیاه و شیرین مرخوانند بپارسی قسط تلخ گویند و بغایت تلخ بود و سبک وزن و صاحب
جامع گوید قسط هندی سیاه و شیرین بود و قسط بحری سفید و تلخ بود و سهو کرده است قسط سفید
شیرین بود و آن رومیست و قسط سیاه تلخ بود و از هندیست و یک نوع دیگر هست که بلون سیاهی
مایل بود و بوی صبر کند و بهترین آن تازه سفید فربه بود و بعد از آن هندی سیاه سبک و طبیعت آن گرم است
در سیوم و گویند در چهارم و خشک در سیوم نافع بود جهت هر عضوی که محتاج بسخونت بود و جذب خلط
از عمق بدن کند اگر عسل و آب در کلف لطوخ کنند زایل کند و استرخاء عصب و عرق النسا ضماد کردن
و لسع عقرب نیز سودمند بود و بول و حیض براند خوردن و در شیب دامن بخور کردن و درد رحم را نافع
بود چون و در فرزجات کنند یا تکمید یا نطول کنند و چون بیاشامند با شراب و افسنتین یکدرم گزندگی افعی را
و مجموع گزندگان را نافع بود و در سینه و گرفتگی عضله و هتک و نفخ را سودمند بود و چون با شراب
و عسل بیاشامند محرک شهوت جماع بود و چون با آب بیاشامند حب القرع و کرمهای معده را آرد و با زیت
لطوخ کردن نافض و فالج و استرخا را نافع بود و نافض پیش از وقت نوبت لطوخ کنند و درد پهلوها را
نافع بود و رازی گوید زکام را نافع بود چون در شیب بینی بخور کنند و مسیح گوید چون سحق کنند و بر ریشهای
تر افشانند خشک گرداند و قلحان گوید چون در شیب دامن بخور کنند حیض براند و بچه بکشد و طبری
گوید چون بیاشامند مفتح سده جگر بود و گویند چون بدان بخور کنند نزلات را نافع بود و وبا که حادث
شود از عفونت و چون سحق کنند و با عسل سرشته و بیاشامند درد معده و مغص و درد گرده را نافع
بود و مسک کرده بریزاند و اگر با سکنجبین بیاشامند تب ربع را نافع بود و چون بر بهق و نمش و کلف
طلا کنند بعسل یا بسرکه یا بقطران زایل کند و موی بروا از داء الثعلب برویاند و قطع افلاطونی بکند و مضر
بود بمثانه و مصلح وی ورق گلسرخ و قند بود و گویند مضر بود بشش و مصلح آن انیسون بود و بدل آن نیم

وزن آن عاقرقرحا بود و گویند بدل آن وج است و مصلح آن خطمی و مولف گوید قسط رومی قسط شیرین خوانند
وآن نوعی از بیخ سوسن آسمانجونی بود که در میان بنفشه می پرورند و باطراف می برند و معروف بود بیخ
بنفشه وانوشکر مورد هم خوانند قسط شامی راسن است و گفته شد قسط هندی صاحب جامع گوید
سهو کرده است که آن قسط شیرین است و قول صاحب منهاج معتبر است که آن قسط تلخ است و گفته شد انواع
آن قسوس قیسوس گویند و آن معروفست بحبل المساکین و آن لبلاب بزرگ بود و ورق وی بزرگتر از ورق
لبلاب کوچک بود و لبلاب بشیرازی هرشه گویند و آن اصناف بسیار است نوعی سفید گویند و یکی سیاه و دیگره
قسی خوانند و این سه جنس بود و آنچه سفید بود ثمر وی سفید بود و آنچه سیاه بود ثمر وی سیاه بود و در بعضی سیاهی
مانند لون زعفران بود و بعضی مردمان آنرا ابوسیون خوانند و جنس سیوم که آنرا قسی خوانند آن مشبک
بود و هیچ ثمر نداشته باشد و شاخهای باریک بود و ورق کوچک و بوی دارد و مجموع اصناف قسوس
حریف و قابض بود و عصب را مضر بود و گل وی چون باشراب بیاشامند قرحه امعاء را نافع بود و اگر احتیاج
خوردن وی بود باید که در روزی دو نوبت بیاشامند و چون بکوبند و سحق کنند و با موم و روغن زیت
موم روغن سازند سوختگی آتش را موافق بود و ورق وی و سرهای وی بکوبند و آب آن بگیرند و با سرکه
و روغن سر ابدان تر کنند درد سر کهن زایل کند و چون با زیت بیامیزند و در گوش چکانند درد گوش و ریم
که از گوش روانه بود زایل کند و نوع سیاه وی چون آب وی بیاشامند بسیار بدن را ضعیف گرداند
و ذهن را مشوش کند و چون بگیرند از سرهای وی پنج عدد و نیک بکوبند و آب آن بگیرند و در بینی چکانند
گندبینی زایل کند و عفونتی که در وی بود و اصول آن چون بکوبند و آب آن بگیرند و با سرکه بیامیزند و بیاشامند
گزندگی رتیلا را نافع بود و دمعه وی که آنرا صمغ وی گویند و دمعة السنجر گویند چون بر موی لطوخ کنند شپش
بکشد و موی بسترد قسب خرما هیرون خوانند و آن نوعیست از خرما خشک و اهل مغرب
مقلقل خوانند و اهل بغداد عرف و برشوم نیز خوانند و طبیعت وی معتدل بود در گرمی و خشک بود و در
وی قبض بود و گویند گرم بود در درجه دوم طبع را ببندد و قوت معده بدهد قاسیله است و گفته شد
قشمش بپارسی کشمش گویند و وی لطیف تر از گوشت مویز بود و شیرین بود و نیکوتر و بدل آن مویز منقی

بود قشر الجوز الاخضر پوست بیرونی سبز گردکان چون بپزند و رب از وی بگیرند جهت خناق که از بلغم و رطوبت
بود نافع بود و مفید قشر الجوز الصلب چون بسوزانند و خاکستر آن بر ریشها افشانند خشک
گرداند و مجفف نیکو بود بتفسیر لذع قشر الاترج پوست ترنج گرم و خشک بود در درجه دوم چون بخایند
بوی سیر زایل کند و چون بخورند قوت احشا بدهد و مقدار ماخوذ از وی تا ده درم بود و وی محلل
ریاح بود چون اندکی از وی بخورند و اگر بسیار از وی مستعمل کنند مضر بود بجگر و معده و مصلح وی عسل
بود قشار الکندر طبیعت وی گرم و خشک بود در درجه دوم و در وی قبضی قوی بود چون بر جراحتها
باشند گوشت برویاند و اگر بر ریشهای دشخوار افشانند بصلاح آورد و چون زن بخود برگیرد رطوبات
که از رحم روانه بود و مزمن شده باشد باز دارد و جهت نفث دم و قرحه امعاء چون بیاشامند نافع
و اگر بر بان کشته کرده بود حکه چشم زایل کند و اگر چون مرهم بر شکم نهند شکم ببندد و بدل آن دو وزن آن کندر
بود و بوزن آن دقاق آن قشر اصل الکرفس گرم و خشک بود در درجه دوم ملطف بود و مفتح سده بود و
بول براند و باقی منفعت وی در صفت کرفس گفته شود ان شاء الله قشر اصل الکبر صفت آن در
گفته شد در اصل الکبر قشر اصل الهندبا در صفت هندبا گفته شود ان شاء الله تعالی قشر اصل
الرمان پوست بیخ انار سرد و خشک بود کرمها و حب القرع بکشد قشر الرمان آنچه پوست انار ترش
بود سرد و خشک در درجه دوم و آنچه شیرین بود سرد و تر بود بر ورمهای گرم و ورد ضماد کردن نافع بود و چون بپزند
با بیخ ورد سفید کرده و با آب آن حقنه کنند نافع بود جهت امعا و اسهال و چون با آب وی مضمضه کنند تقوی
لثه بود و چون بدان استنجا کنند مقوی مقعد بود و قطع خون بواسیر بکند و اگر سحق کنند و دوم از آن سفوف
سازند و آب گرم اثر آن بیاشامند کرمها القوة بیرون آورد قشر البیض پیچ گوید سرد بود در دوم و خشک
حکه و جرب چشم را نافع بود چون بسوزانند و سحق کرده کحل سازند سفیدی که در چشم بود زایل کند و قوة
چشم بدهد و نشف اشک بکند و منع ماده آن بکند و قرحه و بثره که در چشم بود زایل کند و چون با تخم خربزه
بر کلف طلا کنند قلع کند و مکلس وی چون با آب گشنیز تر حل کنند و در بینی چکانند قطع رعاف بکند
قشر الارز پوست برنج از جمله سمومات بود و چون بیاشامند درد دهان و زبان و ورم زبان و باشد که

ورم در حلق و معده و امعاء والتهاب مجموع بدن پیدا کند و مداوای وی مانند مداوای کسی بود که ذراریح خورده باشد
قنز قصب الفارسی پوست نی فارسی سوخته وی گرم و خشک بود در سیوم داء الثعلب را نافع بود و سفیدی
چشم زایل کند قشعر قثا است بلغت اهل یمن و گفته شد قصب السکر نی شکر در طبیعت مانند شکر بود و در وی
تلیین زیادت بود و نیکوترین آن شیرین آن آبدار بود و طبیعت آن گرم و تر بود در اول و گویند معتدل بود در حرارت
گویند در وی قبضی بود و مانند ضمغ از قصب گیرند سفیدی که در چشم بود زایل کند و نی شکر غذا آورد و سینه و شش
را نافع بود و مثانه را پاک کند و خون معتدل از وی حاصل شود و بول براند و رطوبت سینه بزداید و مولد نفخ
و ریاح بود و داوای آن بود که با آب گرم بشویند بعد از آن مقشر کنند تا نفخ از وی زایل شود قصب الذریره نی باریک
است مانند نی قلم و باریکتر نیز بود و آن دو نوع است یکنوع بچوب گنجید خشک ماند و آن نوع کوتاه قد بود بمقدار
یک وجب اندکی زیادت و یکنوع دیگر املس بود و بمقدار از ... بود از یک گز درازتر و بطعم تلخ و تیز بود و بر نکوتر
و چون بشکنند مانند نسج عنکبوت چیزی در اندرون وی بود و این نوع ار ت و طرف هند آورند و آنرا
بر کبیه خوانند و نیکوترین و خوبتر بود و آن نوع که نبات سهم ماند بر سر شاخهای و تخم بود مانند نخودی که در
غلاف بود و این نوع تیزی و تلخی ندارد و این نوع هم از زمین هندوستان خیزد اما بد بود و طبیعت قصب
الذریره گرم و خشک باشند تا سیوم ملطف بود با اندکی قبضی محلل ورام بود و کوفتگی عضله را نافع بود
و جلای چشم بدهد و چون دود وی تنها یا با ضمغ البطم با بنو به در حلق رود سرفه را نافع بود و ورم جگر و
معده با عسل نافع بود و خاصه چون با تخم کرفس بیاشامند و تقطیر البول و استسقا را نافع بود و چون زنان در طبیخ
آن نشینند و بیاشامند درد رحم را نافع بود و درد دل را مفید بود و مقدار ماخوذ از وی یکدرم بود و بدل آن اظفار
الطیب است یا صندل و عدس مرو گویند بدل آن عدس مرّ است قصب نی مرد محکم بود و خاکستر آن
گرم و خشک بود در آخر درجهٔ اول تا دوم و در اصل وی جلای اندک بود و جعده و نجینی و برگ وی و اصل وی
یا پیاز جذب سلی بکند و وی بول و حیض براند و گزندگی عقرب را نافع بود و گل وی چون در گوش افتد کری
آورد و بیرون شود آوردن قصیصه تو دریست و گفته شد قصد عوسج است و گفته شد قصب بو
قصب الذریره است و گفته شد قطم قطن عتیق است و گفته شود قضب فصفصه است و گفته

شد قطم قریش و قم قریش نیز گویند و آن تخم شنجره است که آنرا توفی خوانند و آن ینبوت است بگفته شود
ان شاء الله تعالی و خرنوب نیز گویند و گفته شد و صاحب جامع گوید حب صنوبر صغار است و این جای بحث
است که حب صنوبر صغار و کبار گفته شد قصاب مصری اسم نوعی از عصی الراعی است که آنرا ... خوانند و
گفته شد قطران روغنیست که از درخت عرعر و ثالث و علتم و سرهی و شوب گیرند و نیکوترین آن بود
که از درخت عرعر گیرند و بدترین آنکه از ثالث گیرند و طبیعت آن گرم و خشکست در چهارم و گویند در سیوم شپش
و رنگ را بکشد تا حدی که از آن هواسی و مقوی گوشت سست بود و جرب را نافع بود و حتی جرب ذوات الاربع
مانند شتر و دراز گوش و سگ و غیر آن و داء الفیل و دوالی و استسقا را مفید بود و مالیدن در سر طلا کردن
صداع سرد را مفید بود و دندان متحرک را محکم گرداند و چشم را روشن کند و اثر ریشهای چشم و قرحه ببرد و کرمها
بکشد و چون در قضیب مالند پیش از مجامعت منع الحبل بکند و بر گزندگی مار شاخدار نافع بود و ضماد کردن
با نمک و چون با شراب بیاشامند دفع زهرها از نب بکند و چون در بیه اپل بکنند و بگدازانند و بر اعضا
مسح کنند هیچ گزنده گرد وی نگردد و اگر بر گوشت مرده مالند نگاه دارد از عفونت و اگر بچه در بر گیرند بچه
زنده بکند و بچه مرده بیرون آورد و قوت دخان وی مانند دخان زیت بود و چون قطران در حلق
مالند خناق و ورم لوزتین که بشیرازی گوشک گویند نافع بود و اگر بر دندان خورده نهند بریزاند و درد
ساکن کند و چون با سرکه مضمضه کنند همین فعل کند و با سرکه در گوش چکانند درد ساکن کند و دود وی طنین
آن زایل گرداند و وی مقطع ابدان زنده بود و حافظ ابدان مرده و بدین سبب است که ویرا حیاة
الموتی خوانند و ثمر شجره وی معده را بد بود و مفسد منی بود و گویند بدل آن بوزن آن نفط و نیم وزن آن
خلاف یا ورق آن و گویند بدل آن نفط سیاه است و جای دیگر قطف سرمق است بشیرازی
اسفاناخ رومی گویند بری بود و بستانی بود و طبیعت آن سرد و تر بود در دوم و گویند سرد بود در
اول و در وی قبضی بود زود از شکم بگذرد و ورمهای گرم و حمره را نافع بود و تخم وی یرقان اسود هند بود
و وی چون بپزند اندکی دیگر زند شکم براند و چون پخته ضماد کنند ورمهای گرم را تحلیل دهد و وی غذای نیکو
بود و جگر گرم را نافع بود و معده وی مزاج را احتیاج باصلاح بود از بهر آنکه موافق ایشان بود و خاصه چون

بازیت بپزند و سرد مزاج را بعد از آنکه بپزند باید که بزیت بریان کنند و با بازیر گرم و حری مطیب گردانند
و بخورند و گویند معده را بد بود و مولد ریاح غلیظ بود و نفخ و اسحق بن عمران گوید تخم وی ورمهای گرم را
نافع بود و اگر دو درم از وی بعسل و آب گرم بیاشامند قی مره صفرا آورد و شریف گوید چون تخم وی با مجلد ان
نبات سحق کنند و کحل سازند جرب چشم را نافع بود و وی محلل ورمهای حلق بود و ملین سینه و تخم وی
در غایت نهایت بود در شفا ورمهای ظاهر و باطن آنچه ظاهر بود بکوبند و با آب قطف ترکنند و طلا کنند
و آنچه در باطن بود سحق کرده بیاشامند با اشربه مانند سکنجبین و جلاب و گلاب و آب وی دوای هم
نیکو بود جهة استسقا چون هر هفته از وی بیاشامند در هر روز دو درم و چون ورق وی در حمام نیم گرم کوفته
بمالند حکه را نافع بود و چون جامه ابریشم و حریر چرکن باب طبیخ وی بشویند پاک گرداند و اما نوع بری وی چون
بگیرند مقدار پنج درم و بجوشانند در مقدار یک رطل آب تا باز نیم آید و صافی کنند و زنی را که مشیمه در شکم مانده
باشد بیاشامند و اگر چند روز بود و البته بیندازد و مجربست **قطف بحری** ملوخ است و گفته شود
در میم انشاء الله **قطن** کرسف و برس و طوط و عطب خوانند نو از اقور خوانند و کهن آنرا قفم و گویند
نیکوترین نو بود و بصری گوید جامه وی سختی محکم بود و تخم وی کرمتر از ابریشم بود و گرم و تر بود
پوشیدن وی و گویند معتدل بود در حرارت و لینت و عصاره ورق وی اسهال کودکان را نافع بود و
و چون وی را بسوزند و بر جراحت نهند خون باز دارد و کهن وی بر گوشت مرده نهند بخورد و دود آن
زکام را سودمند بود و چون ورق وی تازه کوچک بگیرند و با آب بجوشانند با قدری پنج وی چند آنکه
قوت باب دهد و زن در آن نشیند اختناق رحم و درد آنرا نافع بود و اگر با ورق تورک ضماد کنند بر نقرس
گرم و سرد سود دهد و بخاصیت تسکین نقرس و ضربان دایم که حادث شود از آن بکند خاصه چون
با قدری روغن گل بیامیزند و حشیش وی لاغری آورد و حب گفته شد **قطاه** مرغیست کوچک بپارسی
اسفرود گویند و مانند کنجشکی بود و بر سر وی شاخی بود گوشت وی را حرارت ضعیف بود و یبوست
محکم نافع بود جهة کسی که سده و ضعف جگر و استسقا و تباهی مزاج داشته باشد و مولد سودا بود و
صاحب منهاج گوید که دیر از هضم بود و غذای بد دهد و مضرت وی بروغن بسیار کم شود و رازی گوید

قطاه

قطاه و آنچه بدان ماند از مرغان که گوشت ایشان سخت بود سرکه مصلح آن بود و در خواص ابن زهر آورده
است که استخوان قطاه چون بسوزند و خاکستر آن با زیت بجوشانند و بر سر اقرع طلا کنند و بر داء
الثعلب موی برویاند و مجربست **قطر** نحاس است و گفته شود انشاء الله **قعبل** یونانی
سقواطیون گویند و سقلاریون گویند و آن نباتیست که بیخ آن مانند بصل النرجس بود و لون آن سرخ زند و طعم
تلخ بود و ورق وی بورق سوسن ماند و بیخ وی در قوة و طعم مانند بصل الفار بود و بعضی بدل وی کنند لکن
ضعیفتر از وی بود و دیسقوریدوس گوید در قوة مانند بصل الفار بود و چون آب وی بگیرند و آرد کرسنه
بدان بسرشند و قرص سازند و مطول و معجون ریحون با ماء العسل بدهند نافع بود و صاحب منهاج گوید طبیعت
وی گرم و تر بود در درجه دوم و آن نوعی از گیاه است و مولف گوید نبات وی را کودکان شیراز کنبداو خوانند و
قفر نبات الکشوث است و گفته شد و مولف گوید بشیرازی آنرا اخنکو گویند و بر خار ترنجبین پیچیده
شود **قفر الیهود** انواع است یک نوع عرق الجبال گویند و بشیرازی مومیایی مالوده گویند و یک نوع از بحر حاصل
شود و آنرا مومیایی آبی گویند و آن نوع که کوهی بود عرق کوه است که می جوشانند و می پالایند و وی مانند زفت
بود و بوی قیر کند و نیکوترین آن فرفیری و بصیص زرین بود و سیاه و چرکن بد بود و غش وی بزفت بکنند و طبیعت
آن گرم و خشک بود در سیوم و گویند خشکی وی دوم بود مقوی اعضا بود و چون بسته بگدازند در شکم و سفیدی ناخن
ببرد چون بمالند و منضج خنازیر بود و چنین گوید آنچه خالص بود سودمند بود بفرمان خدای تعالی جهة کوفتگی گوشت
و شکستگی اعضا چون ضماد کنند از بیرون و با زیت بجوشانند و بیاشامند و مولف گوید در شکستگی اعضا
و کوفتگی عمل مومیایی میکند چنانکه امتحان کرده شد و آنرا مومیایی کوهی خوانند و بیونانی اسفلطس خوانند
و ابوطامون گویند و کفر الیهود نیز خوانند برقو بالطلی کردن و بر نقرس و عرق النسا ضماد کردن نافع بود جهة
اختناق رحم و اخراج آن و چون با جند بیدستر و شراب بیاشامند حیض براند و سرفه مزمن و عسر النفس
و گزندگی مجموع جانوران را نافع بود و چون با شراب و افسنتین بیاشامند و چنین گوید بول براند و کرمهاء حب
القرع بکشد و قوة شهوة بدهد و درد رحم سرد را نافع بود خوردن در آب طبیخ آن نشستن و عرق النسا
و درد پهلو را سودمند بود و چون بگدازند و با موم آب حقنه کنند قرحه امعا را نافع بود و استنشاق دود وی نزله

راسود مند بود و چون بر دندان نهند درد ساکن کند و چون با آرد جو و موم و نطرون ضماد کنند بر نقرس و درد مفاصل
نافع بود و چون در چشم کشند سفیدی زایل کند و مجفف رطوبات بود و ریشهای تر را دا کرد در مرهم کنند گوشت برویاند
و وی بادهای غلیظ که در معده بود بشکند و چون در جایگاه دود کنند مار و عقرب و جمله گزندگان موذی بگریزند و صیادان
لهو یرا اسیر طم خوانند و شیخ الرئیس گوید مقوی اعصاب بود و قرحه شش را نافع بود و نفث و ماده از سینه برون
آورد و مرضهای خناق ولوزتین و صلابه رحم را نافع بود و بدل آن گویند زفت است و وی صداع و مصلح وی
کافور و گلاب بود و شربتی از وی مثقال دوم بود **قفورانا** نباتیست که قطا بران چرا کند ابن ماسویه گوید تخم
وی گرم و خشک بود در سیوم مجفف رطوباتی بود که در سر باشند و محلل آن **قفلوط** نوعی از کراث است
و در کاف گفته شود انشاء الله **قلقل** و قلاقل و قلقلان اسم درخت حب قلقل است و گفته شد در حا
قلقاس نباتیست که در آب روید و ورق وی بورق کدو ماند و ساق و مغز نداشته باشد و اصل وی مانند
اترجه بود بیرون به سرخی مایل بود و اندرون سفید و در طعم وی قبضی با حرافت بود چون با آب بپزند حرافت
از وی زایل شود و طبیعت آن گرم و تر بود در اول و گویند معتدل بود در گرمی و تر بود در دوم و گویند خشک
بود در دوم باه را زیادت کند و ادمان اکل وی کردن مولد سودا بود **قلب** باندلسی سحس اغراغیه خوانند
و معنی ان کاسر الحجر بود و بیونانی لبیتس فرمس خوانند و معنی آن نور الحجری بود و سلیمان بن حسان گوید از بهر این
اسم بوی نهاده اند که وی اینست از اسمهای فضه که آن تحقیت سفید صلب مانند نقره در سفیدی و صلابت و نبات
وی در اندلس بسیار بود بمقدار ارشه کوچک و در موضعهای خشن روید و قوة این تخم آنست که چون با شراب سفید بیاشامند
سنگ بریزاند و بول و حیض براند و ربو و فواق زایل کند و شکم ببندد و بواسیر را سودمند بود و مجفف منی بود
و شربتی از وی درم بود **قلقطار** نوعی از زاج است بپارسی زاج شتر دندان خوانند و آن مصری بود و جا
جالینوس گوید قلقدیس مستحیل بقلقطار می شود و وی معتدل ترین زاجات بود و طبیعت آن گرم و خشک بود
در سیوم حار و قابض و محرق بود و سوخته وی مجفف تر وی بیشتر بود و لذع کمتر و در وی قبضی تمام با
مرارتی زیاده محرق گوشت زیاده بود و در رعاف را نافع بود و در کحلها جهة جلاء و غلظ جفون استعمال کنند و جالینوس
گوید مجموع زاجات بدل یکدیگر باشند و صفت مجموع گفته شد در زا **قلقدیس** هم نوعی از زاج است گرم بود

در چهارم ملطف و محرق بود و وی اقوی ترین زاجات بود و الطف و صفت وی نیز گفته شد در زا **قلقند**
هم نوعی از زاج است و لون آن فیروزجی بود و گرم و خشک بود تا چهارم و گویند حرارت وی در سیوم بود و مجفف
و اکال بود با قبض و احراق مجفف لحم بود قوی و ناصور که در بینی بود سود دهد و منع رعاف بکند و
کرم گوش بکشد و شکم و دفع مضرت قطر بکند اما خوردن وی مجفف رطوبات اصلی بود و مصلح وی
شیر و شکر بود **قلت** ماش هندی است و آنرا حب القلت خوانند و رنگ وی عودی بود
تیره رنگ بود بغایت املس بود بمقدار مانند گندمی کوچک بود و مطلق مانند شیافی بود که کحالان سازند و
مانند شیاف اغبر که بعینه قلت است و طبیعت وی سرد است در دوم و تر است در دوم و گویند گرم و خشک
و فواق را زایل کند و سنگ گرده و مثانه بریزاند و حیض و بول براند و شکم ببندد **قلوب** نیکوترین وی
آن بود که از حیوان کوچک که دندان گیرند و وی گرم بود و صلب و اصحاب کد را نافع بود و چون مستحکم شود
هضم آن غذای بسیار دهد و مضر بود با آلات هضم بسبب عسر انهضام که دارد و اولی آن بود که با سرکه و مری
و انجدان و فلفل و زیره و سعتر بپزند و بعد از آن زنجبیل مربی بخورند **قلی** نیکوترین آن بود که از اشنان
گیرند و قلی الصباغین و شب العصفر نیز گویند و بشیرازی قلیه خوانند و طبیعت آن گرم بود در چهارم و خشک
بود محرق و اکال بود و قوة تر از نمک بود بهق و جرب را سود دهد و گوشت زیادت بخورد و سعفه و جرب تر و تو با
را طلا کردن نافع بود **قاغونیا** نوعی از صمغ صنوبر است بیونانی قوقا گویند و در راتینج صفت آن گفته شد
و آن علک یابس است و نخره خوانند بپارسی زنگباری به گویند **قلب نار دین** معنی آن بیونانی عود سنبل
بود و گویند آن دار شیشعان است و گفته شد **قلیمیا** اقلیمیا گویند و آن انواع است نقرگی بود و ذهبی بود و نحاسی
و معدنی بود و عملی بود و عملی از زر و نقره و مس بود و قشنیا گیرند و نیکوترین آن بود که از جزیره قبرس
آورند و آنرا در آب بایند و بعد از آن معدنی و بایدکه لاجوردی رنگ بود و طبیعت آن معتدل است در حرارت
و برودت و خشک است در سیوم و آنچه عملی بود از دود زر و نقره و نحاس آنست و اولی آن بود که بسوزانند چون در دوا
رو های چشم کنند و صفت سوختن وی آنست که آنرا در کوزه کوزه گران نو کنند و سر آن بگل بگیرند و در
تنور نهند و اقلیمیا نقره سرد تر از اقلیمیای زر بود و در وی تجفیف و جلایی بود با اعتدال و فعل وی تجفیف

در ابدان معتدل کند و در گوشتهای صلب و حجاب و ریشهای ترکه در بدن بود و در چشم در آورد کردن سودمند بود و
و در مرهمهای استعمال کنند و گوشت در جراحت برویاند و اقلیمیای زر لطیفتر از اقلیمیای نقره بود و همچنین مغسول وی و صفت
سوختن وی مانند سوختن اقلیمیای نقره بود و نافع بود جهت ابتداء آب نزول و سفیدی و ریش چشم زایل کرداند
و جراحتها پاک کرداند از چرک و گوشت زیاده بخورد و قوت چشم بدهد و مجففی بغیر لذع بود و بدل اقلیمیای زر بود نقره مرداسنگ
سفید بود و صفت غسل وی آنست که با آب سحق کنند و آب از وی می ریزند تا آنکه بر سر آب هیچ نماند بعد از آن
بدست جمع کنند و بر دارند و استعمال کنند قاسیر کاشیر گویند و گفته شود انشاء الله قمل قریش قم قریش گویند
و آن قمل قریش است گفته شد قلاسی نوعی از انجره است سفید که سر آن زرد بود و در صفت تین گفته شد
قمح حنطه است و گفته شد قمحی سوف و ذریره را قمحه گویند و قصب الذریره را قمحه خوانند و گفته شد قناتبری
غلول و غلول و فوحل گویند بپارسی برغشت و بشیرازی سوزه گویند طبیعت وی گرم و خشک است در اول و گویند
معتدل بود در گرمی و وی لطیف جلا دهنده مقطع بود و کلف و بهق زایل کند و سودمندترین چیزها بود جهت برص
خوردن و ضماد کردن و روغن وی مالیدن در اندک روزی نافع بود و بر ریش بستان ورق وی ضماد کردن نافع
بود و سینه و شش از کیموسات غلیظ پاک کرداند و سده شش و جگر و سپرز بگشاید و آب وی شکم براند و ضماد
کردن بر بواسیر سودمند بود و بر گزندگی مجموع جانوران و رازی گوید معده و جگر را نافع بود و ملایم محروری و
مبرودی بود از بهر اطلاق طبیعت و فولس گوید مولد سودا بود خاصه انچه نیک نپزند و مصلح وی روغن بسیار
بود و صاحب تقویم گوید اصلاح وی بهلیله کابلی و سکر کنند و سعوط کردن با آب بیخ آن دماغ را از رطوبت
غلیظ پاک کرداند قنطوریون کبیر قنطوریون غلیظ گویند و بیونانی طوماعو گویند و تفسیر آن قنطوریون
کبیر بود و بعضی بوقی خوانند و رق آن بورق گردکان ماند نزدیک بورق کرنب و ساق وی بساق حماض و درازی آن دو
گز باشد تا سه گز و گلهای وی کحلی رنگ بود و ثمره وی مانند خشکدانه بود و اندرون گلهای مانند پشم بود و بیخ وی سطبر
و صلب بود و ثقیل و بدرازی دو گز بود و از رطوبت پر بود و بطعم حریف بود با اندک قبضی و بلون خون بود و در وی
اندک حلاوتی بود و لون عصاره وی مانند خون بود و جالینوس گوید بیخ وی حیض براند و بچه مرده بیرون آورد
و آن زنده تباه کند و بیرون آورد و نفث دم را نافع بود و مقدار شربتی از وی دو مثقال بود و دیسقوریدوس

گوید اگر شارب بیخ وی تب داشته باشند با آب بدهند و اگر نه بشراب و شربتی از وی درم موافق بود و مقدار شربتی از
وی دو مثقال از وی بود موافق جهت درد پهلو و ربو و سرفه کهن و نفث دم از سینه و مغص و درد رحم مجموع را سودمند
بود و اگر بشکل فرزجه از وی بسازند و زن بخود برگیرد حیض براند و بچه بیرون آورد و عصاره وی همان عمل کند
و مصلح وی لب لسان الحمل بود و طین قبرسی قنطوریون صغیر قنطوریون دقیق گویند و بیونانی طوسیطون
و بعضی آن قنطوریه دقیق بود و بعضی طومقوون گویند و تفسیر آن قنطوریون صغیر بود و بعضی مردمان کا
لیمیتون گویند و ساق وی باریک بود و بدرازی یک وجب بود و گل وی سرخ بود که بفرفیری مایل بود
و ورق وی بوزن مسنکطراشیع ماند و بیخ وی کوچک بود و هیچ منفعت ندارد و طعم قنطوریون باریک
بغایت تلخ بود و منفعت آن در قضبان و ورق و زهر بود و منفعت بسیار در قولنج که بسبب آن بلغم بود سودمند بود و بچه
مرده بیرون آورد و دکرازرا نافع بود و اعصاب و دماغ پاک کرداند تنقیه تمام و مصروع را بغایت کمال مفید بود
و مسهل آب زرد بود و خام مسهلی بقوه و مره صفرا که با بلغم مخاطی آمیخته بود براند و درد مفاصل و عرق النسا و درد
قولنج را چون بیاشامند یا بدان حقنه کنند نافع بود و مقدار شربتی از وی دو مثقال بود و در حقنه بیخ م و عصاره وی
نافع بود جهت درد سر که از حرارت آفتاب بود و یا از خوردن شراب صرف چون با سرکه بگدازند و بر صدغین و بر پیشانی
ضماد کنند و ریشی سر زایل کند بعد از آنکه سر را بنوره بمالند و موی بسترند و پاک بشویند بسلیذین عصاره با سرکه بگدازند و
بر طلا کنند و چون با آب و اندکی عسل حل کنند و طلوی بمالند شپش و رشک بکشد و اگر این عصاره با آب بمالند بر رکا
سنگ سبز کمکار و بدان تیز کنند و بر پیشانی لطوخ کنند آب رفتن از چشم باز دارد و اگر بشیر دختران حل کنند و طلا
کنند بر ورم چشم درد و ورم از آن نافع بود و مجموع دردهای کهن که در چشم بود زایل کند مثل جرب و سبل و ظفره و سفیدی که
در چشم بود و در ریشی که در طبقه قرنیه بود مجموع را نافع بود و اگر با روغن سوسن یا چیزی با بگدازند و نیم گرم در گوش چکانند
درد و طنین زایل کند و اگر از حرارت بود بروغن گل یا شیره استعمال کنند نافع بود جهت ریشی که در گوش بود و اگر کرم در گوش
تولد کرده باشد با آب ورق شفتالو حل کنند و در گوش چکانند مجموع علتهای که در گوش بود زایل کند مانند طنین
و دوی و قرحه و اگر با آب تربزه حل کنند و در گوش چکانند گرانی گوش زایل کند و ورم که عصب سمع را بود بگدازد
و مجموع ریشها که در بینی اهل دیش کند نافع بود و رعاف زایل کند چون با سرکه حل کنند و قدری از آن سوده با آن اضافه کنند

و در بینی کنند البته رعاف ببندد و ریشی که در دهان بود و ریم که از آن روان بود و بوی دهان گنده شده باشد چون
بشراب کهن قابض حل کنند و بدان مضمضه کنند و زمانی در دهان نگاه دارد بغایت نافع بود و کسی را که بوی دهن
گنده شده باشد بی سببی بگلاب حل کنند و بدان مضمضه کنند و زمانی دیر در دهان نگاه دارد شفا یابد و جهت علاج
و لوزتین و شقاق لبهای و خناق و دندان متحرک مجموع نافع بود و چون با شراب بر سنگ سبز حل کنند و بر موضع
گزندگی مجموع جانوران زهردار نافع بود چون یکدرم از وی در بیست درم آبی که بادآورد خشک در وی جوشانیده باشند
حل کنند و بیاشامند و صاحب منهاج گوید افراط کردن قسطوریون مسهل خون بود و مصلح وی صمغ عربی بود
و کثیرا بود و اسحق گوید مضر بود بسپرز و مصلح وی عسل بود و گویند بدل وی بوزن آن ورق حنا و دو دانگ آن
سورنجان و بوزن آن لسینی بود و گویند بدل آن بوزن آن پرسیاوشان و نیم وزن آن ورق حنا بود **قنبیط**
نوعی از کرنب است بپارسی کرنب رومی خوانند بهترین آن تازه رنگ بود و طبیعت آن سرد بود باعتدال و گویند زرده
گرم بود در اول و خشک بود در دوم سده بگشاید و خمار را نافع بود و منع مستی بکند همچنانکه کرنب و طبیخ و نطول
کردن بر درد مفاصل سودمند بود و وی غلیظ بود و خون را غلیظ کند و نفخ در حوالی پهلو احداث کند و لول آن بود که نیک
بجوشانند و بار روغن بسیار یا با گوشت فربه و سرکه و جوز و دارویهای گرم بخورند **قنه** بارزد است و بشیرازی
بیرز گویند طبیعت آن گرم است در دوم و گویند در سیوم و خشک است در دوم و گویند در سیم ملین و محلل بود
خنازیر و دبیلها و سعال و صداع که از وصرع را سودمند بود و مصروع چون بوی وی بشنود با خود آید و سده را نافع
بود و کلف را زایل کند و اگر بر دندان خورده نهند نافع بود و خناق رحم چون با شراب بیاشامند نافع بود و وی تریاق
پیکان زهردار بود و از دود وی مجموع گزندگان بگریزند و وی معاومه با مجموع زهرها بکند نزدیک بسکبینج و چون بخود
بر گیرند بچه بیفکند و از خواص وی آنست که مفسد لحم بود و باقی منفعت وی در باب در صفت بارزد گفته شد و
صاحب تقویم گوید محروری را صداع آورد و مصلح وی روغن بید مشک بود و کافور یا روغن بنفشه و کافور و
صاحب منهاج گوید مصلح وی کاشنی است و گویند بدل وی در ضعف جگر و معده یکوزن و نیم ریوند چینی است
و باقی ابدال آن در باب با گفته شد **قنبیل** صاحب منهاج گوید بزوری رملی است و صاحب جامع گوید از قول
تمیمی که آن یکی از ینها است که از آسمان می افتد در بادیه یمن و از قول رازی دیگری گوید خاکیست سرخ بریان کنند زرد
کرده و فی الجمله طبیعت گرم و خشک است در درجه سیوم و تمیمی گوید گرم و خشک است در درجه دوم مجفف قوی بود و گویند سرد است
و شیخ الرئیس گوید گرم و خشک است در سیوم و ابن ماسویه گوید در وی قبضی تمام بود و وی حب القرع و کرم‌ها را بکشد
و بیرون آورد و منشف رطوبت ریشها بود و بثرها که بر سر و روی طفلان پیدا شود که مردمان آن را آبله خوانند
و اطبا آن را سعفه گویند چون بروغن گل چرب کنند و قنبیل بدان پاشند خشک گرداند و نشف رطوبات آن بکند
و جرب را نافع بود و مقدار شربتی از وی تا دو درم بود و گویند مضر بود با معاء و مصلح وی کتیرا و صمغ ارمنی بود و بدل آن
رازیانه است و گویند مصلح آن مصطکی و انیسون بود **قنفذ** بپارسی خارپشت گویند و آن بری بود و جبلی بود
و بحری نوعی از بری بود و جبلی بزرگ بود و آن را دلدل خوانند و طبیعت آن گرم و خشک بود بغایت و محلل بود
و بعضی گویند گوشت وی تر بود و مجذوم را بغایت نافع بود بغایت گوشت بری خشک کرده و جهت گزندگان که
در جامه خواب کمین کنند و گزندگی جانوران را نافع بود و مقدار مأخوذ از وی پنج درم ملکسود خشک کرده بود با سکنجبین
جهت استسقا و فالج و داء الفیل و درد گرده سودمند بود و دایم خوردن وی عسر البول احداث کند از بهر آنکه
مضر بود بمثانه و گویند مضر بود بمثانه و گویند اصلاح آن بعسل کنند و گویند گوشت کرفس و دیگر شیخ الرئیس گوید گوشت
بری وی خنازیر را بغایت نافع بود و مرضهای عصبانی مجموع سود دهد و سل و تبهای مزمن و گزندگی جانوران
و غافقی گوید ادمان اکل وی کردن مفسد معده و جگر بود و پیه وی منع انصباب مواد از احشا بکند و خاکستر
پوست وی داء الثعلب را نافع بود چون با زفت تر بمالند و دیسقوریدوس گوید نوع بحری معده را نیکو بود و طعم
وی خوش هم بود و ملین شکم و مدر بول بود و پوست سوخته وی با دارویه که موافق جرب بود بیامیزند جرب
را زایل کند و اگر بسوزانند و باد و یه خلط کنند که موافق ریش سر بود و سر را بدان بشویند جذب ماده بکند
و ریش پاک گرداند و گوشت زیادت بخورد و جگر وی چون خشک کنند بجرقه در آفتاب گرم موافق استسقای لحمی بود و
هر زخمی که گوشت وی بدان مناسب بود و زهره وی چون با موم بسرشند و بخورند بچه مرده از شکم بیرون آورد و چند بهره
وی بهم جمع کنند سفیدی چشم زایل کند و سقراط گوید گوشت وی بسرکه عنصل بخورند مجذوم را نافع بود و شیخ استسقای ورده
کرده و مفاصل را سود دهد **قنب** سه نوع است بری و بستانی و هندی بری قضبان وی مانند ختمی
بود و لیکن بغایت سیاه بود و ورق وی مانند ورق بستانی بود اما خشن بود و زهر وی سرخ بود و تخم وی مانند فادانج

نزدیک بجب السمنه و بیخ وی چون بپزند و بر ورمهای گرم ضماد کنند و حمره و اعضایی که کیموسات دروی منجر شده باشد
ورم ساکن کند و کیموسات بگدازاند و عصاره وی درد گوش را نافع بود و ازان بستانی تخم شهدانج خوانند چون بسیار
بخورند قطع منی بکند و چون تخم وی تر بکوبند و آب آن بگیرند و در گوش چکانند درد گوش ساکن گرداند و جالینوس گوید
تخم وی بادها بشکند و محلل نفخ بود و مجفف محکم و اگر بسیار خورند منی را خشک گرداند و شیخ الرئیس گوید خلط وی بد بود
و قلیل الغذا بود و دمشقی گوید طبیعت وی گرم بود در دوم و خشک بود در اول منشف رطوبت معده بود و زایل دیدن و
چون با آب آن سعوط کنند دماغ را پاک گرداند و اسحق بن عمران گوید عسر الهضم بود و معده را بد بود و صداع آورد و شکم ببندد
و بول براند و مصلح وی شراب لیمو بود و اسحق بن سلیمان گوید تخم وی چون بریان کنند مضرت وی کمتر بود و دفع مضرت
وی بسکنجبین قندی کنند که بعد از وی بیاشامند و اما ورق وی آن چون بکوبند و آب آن سر بشویند بن مویها را پاک کند از
خشکی و سعیدی و رازی گوید مصدع و مظلم چشم بود و دفع مضرت وی با آب سرد و برف یا رب فواکه ترش کنند و نوع
سیوم که آنرا قنب هندی خوانند و بشیرازی بنگ خوانند و سبز خوانند و بپارسی حشیش گویند و بعضی [illegible]
اطلم خوانند و بعضی دانکره و بعضی سرفک گویند و بعضی ورا اسرار رضیم المؤلف گویند و وی نوعی بود که مجنن بود و اگر
زیادت استعمال کنند کشنده بود و نوعی مفرح بود و طرب آورد و نشاط و اشتهای کاذب و نوعی بود که حزن آورد
و خیالهای فاسد بود آنچه نیکو بود مقدار ماخوذ از وی یکدرم بود تا دو درم بجب جزایر استعمال کنند و آن بود که اگر
زیادت ازین مقدار بود کشنده بود و اگر کسی بسیار خورده باشد دفع مضرت وی بقی کنند یا بار روغن گاو و آب
گرم تا هیچ در معده نماند و شراب حماض بغایت کامل نافع بود قندس کندش گویند و گفته شود قندس
نیز اسم حیوانیست معروف قند عصیر نی شکر چون منجمد گرداند قند خوانند و بعد از ان چون دیگر بپزند آبلوج بکجا خوانند
و بعربی سکر خوانند قنقهر صمغیست ناخوش طعم که از بلاد عرب خیزد و گویند سندروس است و گویند قنقهر
سنگیست که از بلاد مغرب خیزد و آنچه محقق صمغیست شفاف مانند سندروس و از العلل عنبری گویند
دوی اثر کار ریشها ببرد و درد دندان زایل کند و چشم را روشن کند و با ماء العسل ربو را نیکو بود و چون قدری از وی
با سکنجبین و آب بیاشامند بنر الدم کند و چون سه روز بیاشامند سپرز را ضعیف کند و با ماء العسل حیض براند
و گویند نوعی از سندروس نارسیده است قنطار رطل ساو و رانست و گفته شد قنطا دم الاخوین است

و گفته شد قنابر بیونانی آنرا ابدیر لوس خوانند و آن نوعی از عصافیر است که بشیرازی آنرا مجو گویند و وی
دستوریدوس گوید قنبره چون بریان کنند و بخورند در قولنج را نافع بود و جالینوس گوید چون با اسفیدباج بپزند
و مرق آن بیاشامند قولنج را نافع بود و رازی گوید مرق وی شکم براند و گوشت وی شکم براند و گوشت شکم ببندد
و صاحب منهاج گوید نیکوترین آن فربه بود بریان کرده و طبیعت وی گرم و خشک بود و شکم ببندد و مرق وی
قولنج را نافع بود و غذای وی نیکو بود و مانند عصافیر بد نبود و آنچه مجفف بود و مضر بود برطوبات و اولی آن بود که
با روغن بادام استعمال کنند قوقالس دو قواغریاده قوبری خوانند و دوا یا انغرا گویند و آن نوعی از
دوقس است بادها را بشکند و علت سفل را نافع بود و مغص را ساکن کند و شکم براند و عصاره وی در بن دندان با انگشت
مالیدن نافع بود و چون بخورند عرق از بدن بیرون کند و بول براند و بشیرازی آنرا زرحز خوانند آنچه بری بود و آنچه جبلی
بود بشیرازی بدران خوانند و ازادرابا انغرا گویند قوسمخ مرز گویند و در میم گفته شود ان شاء الله قوسیا قسط است
و گفته قوتیا بیونانی آب خاکستر گویند قوطلیدون اذان القسیس و زلالیف الملوک گویند اهل مغرب و گویند نوعی
از حی العالم است و گویند نباتیست که منفعت وی مانند حی العالم بود و ورق وی و بیخ وی سنگ بریزاند و بول براند
و چون ضماد کنند بر ورمهای گرم و حمره و خنازیر و شقاق که از سرما بود و التهاب معده را نافع بود قوشیرا
گویند طلق است و گویند مینوت است و گفته شود ان شاء الله قوسنی صاحب منهاج گوید حیوانیست بحری در
قوة نزدیک بجند بیدستر گوشت وی صرع و اختناق رحم را نافع بود و همین اسم را قسم قریش گویند که آن مینوت
و گفته شود ان شاء الله قوطوها ادریون بریت و گفته شد قور قطن است و گفته شد قوانص بهترین سنگدان
آن بود که از ادر تازه فربه گیرند و وی غلیظ بود و غذا بسیار دهد و پوست اندرونی وی چون خشک کنند و سحق
کرده با شراب بیاشامند درد معده را نافع بود و خاصه پوست سنگدان خروس و وی غذای صاحب کد بود و چون هضم
شود چون نیک از وی متولد شود و آنچه از ان مرغ خانگی بود زود هضم نشود و مولد قولنج بود و اولی آن بود که نیک
پخته کنند و نمک و حریر اضافه کنند و بخورند قوتر درخت وج است و گفته شود قوساما عود بلسان است
و گفته شد قیمولیا طین قیمولیا است و گفته شد و طفل طلیل خوانند قیقهن قیقنی نیز گویند فلان قنقهر
است و گفته شد قینا اورخی از بقلة الحمقا است قیصوم نوعی از برنجاسب است جبلی بهترین آن تازه بود

وطبیعت ان گرم است در اول و گویند در سیوم یا دوم و خشک است در دوم و گویند در سیوم و گویند تر است در اول
و گویند گرم است در دوم و خشک در اول و وی مسهل صفرا و گرمها بود و جالینوس گوید کل وی نیکو از افسنتین
بود و وحشت در وی تفتیح بود و چون بسوزانند داء الثعلب را نافع بود باروغن ترتیزه و جهت موی ریش کسی که
دیر برآید چون بمالند زود برآید و وی حیض براند و سنگ گرده و عرق النسا مزمن را نافع بود و روغن وی انضمام
رحم و عسر البول را نافع بود و چون در خانه گسترند کژدمان بگریزند و چون با شراب بیاشامند زهرها را نافع بود و گزندگی
عقرب و رتیلا و مقدار شربتی از وی یک مثقال بود دوم و موافق جراحتها تر بود بلکه آنرا اگر دود وی بچه بیرون
آورد و اسحق گوید مضر است بشش و مصلح وی شیح ارمنی بود و صاحب تقویم گوید مصلح وی صمغ و کتیرا و ختمی
بود و بدل وی در درد سر که از سردی بود گویند بابونه است قیطاقون ترمس است و گفته شد قیطس
اس است و گفته شد قیشور حجر القیشور خوانند و حجر الشعر و قینک نیز گویند و آن نوعی از کف دریا است
و مولف گوید آن مانند سنگیست سفید و تجویف بسیار در ان بود و در میان کف دریا و مرجان سفید بسیار بود
و در حمام دست بدان مالند و صیقلی نداشته باشد و اولی آن بود که سوخته استعمال کنند و طبیعت آن گرم و خشک
بود و لطیف دندانرا جلا دهد و براق و سفید گرداند چون بدان سنون کنند و در ستردن موی استعمال کنند
موی بسترد و ریشهای عمیق پر گرداند و گوشت برویاند و گوشت زیاده بخورد و اگر در خم شراب اندازند که جوشان
بود از جوشش باز ایستد در زمان و صفت سوختن وی چنانست که در شیب آتش کنند تا گرم شود بیرون آورند
و در شراب ریحانی اندازند پس دیگر در شیب آتش کنند و دیگر در آب اندازند پس سیوم بار در شیب آتش کنند
چون گرم شود بیرون آورند و رها کنند تا سرد شود پس بردارند و بوقت حاجت استعمال کنند بن دندان محکم
گرداند و تاریکی چشم زایل کند قیرس بیونانی شمع را گویند و گفته شد قیر قار است بپارسی قیل گویند
قیل زفت تر است و گفته شد قیقوس قسوس گویند و گفته شد و اینجا نیز گفته شود و آن سه نوع است
سیاه و سفید و سرخ و مجموع حریف و قابض بود و یک نوع از ان نبات لادن است و آن گرم بود و باقی انواع
آن سرد بود و بیخ آن چون با شراب بیاشامند گزندگی رتیلا را سود دهد و صمغ وی شپش را بکشد و چون با شراب
و مرهم بیامیزند منع تساقط موی بکند و بخور کردن منع آبستنی کند و بخود برگرفتن بچه بیرون آورد و نزد وی بر

بر ز ضماد کردن نافع بود و بخود برگرفتن حیض براند قبوندی تخم قاوندی خوانند و تخم قیدونی گویند و گفته شد
قبلوطه ورق کندنا شامی است و گفته شد ان شاء الله تعالی قیروطی موم روغن بود مرهمی که از موم
و روغن گل و صندلین و ورق کلم و اکلیل الملک و زعفران و کافور سازند از اقیروطی خوانند

باب الکاف

کادی کدر خوانند
و آن نباتیست که در بلاد عرب و نواحی عمان و یمن می باشد و گویند طلع انجاست و ابن سمجون گوید بیشتر در زمین هند بود
و درخت وی مانند درخت خرما بود و لیکن درخت وی دراز نبود مانند نخل و طلع وی مانند طلع خرما بود پیش
از انکه از پوست بشکافند و بیرون آید میگیرند و از اندرون پوست بیرون آورند و در روغن می اندازند و آفتاب
می پرورند تا روغن قوت وی باخذ میکند و مولف گوید در گرمسیر شیراز بسیار بود و بپارسی گل کدی خوانند و
بویی عظیم خوش دارد تا بحدی که بوی وی بگیرد تا بریزد گردد و بوی از وی زایل نشود و رازی گوید جذام را قطع
کند و وی معتدل بود و شراب وی حصبه و جدری را نافع بود تا بحدی که آبله بیرون آمده باشد نه عدد چون شراب
کادی بیاشامند بده عدد رسد و بدل آن بوزن آن صندل سرخ و بوزن ان بقم بود کاو چشم بهار است
و گفته شد کافور چند نوع بود شیخ الرئیس گوید قیصوری و ریاحی سفید بود مانند برف و طبیعت ان
سرد و خشک بود در سیوم منع ورمهای گرم بکند و محرور مزاج را و اصحاب صداع صفراوی بویند وی
تنها یا با صندل سرشته بگلاب یا با گل فارسی نافع بود و مقوی حواس و اعضاء ایشان بود و چون ادمان بوییدن
وی کنند قطع شهوت جماع بکند و چون بیاشامند فعل وی اقوی بود درین باب و اگر مقدار دو جو با آب کاهو
هر روز سعوط سازند قطع حرارت دماغ بکند و خواب آرد و صداع زایل کند و خون بینی باز دارد و ببندد
و با آب ذروح و عصیر بلح یا با آب کشنیز تر یا عصیر برشنه همین عمل کند و رازی گوید سرد و لطیف بود
صداع گرم را و ورمهای حاره که از سر و جمیع بدن بود سود دهد و اگر بیاشامند سردی گرده و مثانه و
انثیین احداث کند و منی بفسرد و ورمهای سرد در نواحی گرده و مثانه و انثیین پیدا کند و وی سنگ
صفراوی را ببندد و دانگی از وی ورمهای گرم را نافع بود و قلاع زایل کند و بادریان جهت درد چشم که از گرمی
بود نافع بود و یکدرم از وی خلاصی دهد از سم عقرب حراره با آب شبت ترش و ربع مثقال یا بیشتر نافع بود

جهة کسی که فرون سنبل خورده باشد با آب انار و شیر تخم خرفه با برف و بسیار وی پیری زود آورد و قطع
باه بکند و سنگ کرده و مثانه تولد کند و مصلح وی معجون گل بود و بوییدن وی در شبها سهر آورد و مصلح
وی بنفشه و نیلوفر بود و گویند زعفران و ماسرجویه گوید شخصی شش مثقال کافور به نوبت بخورد معده وی فاسد شد
و قطعا طعام هضم نمیشد و شهوة وی منقطع شد و هیچ زحمت دیگر بروی عارض نشد این مؤلف گوید از زحمتها جهة
باقیست که نشد و گویند چون در روغن گل حل کنند و در بینی چکانند سوء المزاج گرم که نه از ماده بود که در دماغ و جسم
متولد شده باشند و علامت وی آن بود که در طلوع آفتاب تا نیم روز زیادت می شود و چون نیم روز گذشت
تا آخر روز ساکن میشود و چون شب رسید منقطع شده و سبب وی آن بود که بسیار در آفتاب در زمان گرم درنگ
کرده باشند و چون بهوای سرد رسیده باشد سر را برهنه کرده باشد و مشام وی بسته شده باشد و چون با روغن
گل و سرکه بیامیزند و بر پیشانی سر طلا کنند صداع گرم را نافع بود و تعدیل وی عبیک و عنبر کنند و مقوی و مفرح
بود و کهربا مشارک وی بود در این نفع لیکن کافور اقوی بود در خاصیت و بدل وی دو وزن وی طباشیر بود
و بوزن آن صندل سفید **کاوزبان** گیاهیست که آنرا بعربی لسان الثور گویند نافع بود جهة قرح و بلغم
زایل کند و مفرح بود و غم ببرد و باقی صفت و منفعت وی در لام گفته شود انشاءالله **کاسرالحجر** بزر القلب
و گفته شد در قاف **کاول** کراث الکرم بود گفته شود **کاشم** انجدان رومی است و بیونانی
لیقسطیقون گویند و آن سالیوس است و نیکوترین آن زرد تر برگ و رق بود مانند ورق انجدان
و در قوة مانند کمون بود و طبیعت وی ابن ماسویه گوید گرم و خشک بود در سیوم و صاحب منهاج گوید گرم
بود در وسط درجه سیوم بادها را بشکند و مفتح و منضج بود و طعام را هضم کند و مقوی معده بود و یکدرم از وی با شراب
مسهل دیدان بود و حب القرع و بول و حیض براند و گزندگی جانوران را نافع بود و سده جگر بگشاید و رطوبت
معده کم کند و قراقر زایل کند و دو درم از وی با آب گرم مستسقی را سودمند بود و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی تخم
رازیانه بود و جالینوس گوید بدل آن در ادرار تخم انجره بود یا تخم گزر و تیادوق گوید بدل کاشم بستانی بوزن آن
و ربع وزن آن زیره سفید بود و اسحق گوید بدل آن بوزن آن زیره بود **کاکنج** بپارسی عروس
در پرده گویند و یکنوع را بشیرازی بکوهی گویند و بیونانی نفقابس و قوة وی نزدیک بقوة عنب الثعلب بود

خاصه قوة ورق وی نیکوترین آن کوهی بود و صاحب منهاج گوید نیکوترین ورق وی بستانی بود و طبیعت
آن سرد و خشک بود تا دوم و گویند در دوم و گویند در سیوم رطوبت و حسر البول را نافع بود و شریف
اگر از حب وی هر روز یک مثقال فرو برند از یرقان خلاص یابند با درار بول و اگر زن بعد از طهر هر روز هفت
حب فرو برد منع آبستنی بکند و وی جگر و گرده و مثانه را نیکو بود و ادرار بول بکند و قرحه که در مجاری بول بود
سود دهد و فولس گوید کرمها و حب القرع بیرون آورد و چون جزوی از خشک وی با جزوی تخم ارمنی سحق کنند
و بیاشامند و مقدار شربتی از وی دوم بود و مصدع سر بود و مصلح آن معجون گل بود و جالینوس گوید بدل
وی عنب الثعلب بود و گویند بدل وی عنب الثعلب و حب القطنا بود **کاربا** کهربا است و گفته شود انشاءالله
کاوزیج جاوزیج گویند و آن عجز البقر است و گفته شد **کبر** بیونانی قبارس خوانند و بشیرازی کورک
وی ثمره بود مانند حبی و ثمره دیگر دارد مانند قثا و آنرا قثاء الکبر خوانند و وی حریف بود بغایت گرم چون
در خم شراب اندازند شراب را از غلیان باز دارد مانند خردل و نیکوترین آن بستانی بود و سودمند ترین
پوست بیخ آن بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم و گویند در سیوم و وی محلل بود و اصل وی مقطع
و ملطف بود و در پوست بیخ وی حرافت و قبض بود خنازیر و صلابات بگدازاند و ریشهای پلید چرکین
و عرق النسا و درد و رگین و هتک عضله را نافع بود و پوست بیخ وی جهة درد دندان بغایت مفید بود
و نیکوترین چیزها بود جهة سپرز خوردن و ضماد کرد خاصه با آرد جو و بسیار از وی بمادهٔ سوداوی از سپرز
مستفرغ گرداند و مسهل خلط خام بود و حیض براند و کرمها بکشد و باه را زیاده کند و وی تریاق سمها بود
و آنچه ببرگ نهند سده سپرز بگشاید و صلابت آن بگدازاند و بلغم از معده پاک کند و دیسقوریدوس گوید ثمره وی
و ثمره وی چون با نمک بود و بخورند شکم نرم کند و معده را بد بود و تشنگی آورد و چون از ثمره وی سی روز هر روز
دو درم با شراب بیاشامند ورم سپرز بگدازاند و بول براند و مسهل دم بود و چون بیاشامند عرق النسا را نافع بود
و حیض براند و چون بخایند قلع بلغم بکند و دانه وی ببرگ بپزند و بطبیخ آن مضمضه کنند درد دندان ساکن گرداند
و چون پوست بیخ بغایت خرد بکوبند و سحق کنند و با سرکه کهن بیامیزند و بر بهق سفید طلا کنند زایل کند و ورق
وی و بیخ وی چون بکوبند و بر خنازیر و ورمها طلا استعمال کنند بگدازاند و چون بکوبند وقتی که تر بود و آب آن

بکیرند و در گوش که کرم بود چکانند کرم بکشد و بصری گوید ورق وی و تخم وی در قوت مساوی باشند لیکن تخم قوی
بود از ورق و بیخ وی اقوی بود از هر دو و پوسته در اصل وی بیشتر بود که حرارت و طبیعت کبر گرم و خشک بود در سیوم
دفع ۲ معده را بد بود و چون کبر که بپزد در سرکه مضرت وی بکند و مضرت بمعده نرساند و فارسی گوید کبر تریاق است بوی
خوش کند و بادها بشکند و باه را زیاده کند و خوزی گوید کبر با صوری که آماس بود شفا دهد و بیخ وی چون در کهنه
در شیب بواسیر نیکو بود و طبری گوید بیخ وی چون ریشهای تر چون بروی افکند از بیرون و چون بپزند و آب آن بر سری که
ریش باشد بریزند و سر را بدان بشویند زایل کند و چون با فلفل و سداب بخورند نافع بود سده که در جگر بود از
ابن عمران ۲ سردی و اسحق گوید حب وی غذای بد بود و متعفن شود و مزه بسود و اسحق گوید دوتره وی نیکوتر بود از وی و ابن کجون
گوید فقاع و قضبان وی نافع بود جهة سپرز و اولی آن بود که چند روز در نمک آب خوابانند و بعد از آن با آب شیرین
بشویند دو نوبت یا سه نوبت بعد از آن با سرکه نهند و چهل روز بخورند سپرز بگدازاند اما باید که زیت شسته بر آن
ریزند و بخورند و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی اسطوخودوس بود و گویند مضر بود بگرده و مصلح آن خولنجان و عسل
بود و شاید که بدل تره وی حب وی و ورق وی بود **کبیکج** کف السبع خوانند و بیونانی بطراخیون گویند
و آن نوعی از کرفس بری است بعضی سالس اغریون گویند و وی انواع بسیار است نوع اول ورق آن مانند ورق
کشنیز بود اما از وی پهن تر بود و لون وی بسفیدی زند و در وی رطوبتی لزج بود و گل وی زرد بود و ساق وی
سبز بود و بدرازی یک گز بود و درازتر بود و تخم کوچک و سفید و بغایت تلخ و گره داشته بود مانند خربق
و این نوع نزدیک آبهای روان روید و نوع دوم تیره رنگ بود و بغایت حریف بود و نوع سیوم کوچک بود
و گل وی ذهبی رنگ بود و آنرا انیرازی کس وران خوانند و با صفهای موسک و نوع چهارم هم نوع سیوم ماند
لیکن گل وی مانند شیر سفید بود و طبیعت هر چهار نوع گرم و خشک بود در چهارم و گویند در سیوم و بغایت
حدة و لذع بود و از بیرون بر عضو که نهند ریش کند و جالینوس گوید نشاید که طبیعت آنرا استعمال کند که
بخاصیت محرق حرارت قلب است و از سموم قتاله است و بر برص بیند و برص ناخن و جرب و داء الثعلب
و جیه و ثالیل طلا کردن با سرکه نافع بود و چون بپزند با سرکه و آب آن بر صعفه نطول کنند نافع بود و چون سحق
کرده بر دندان نهند بریزاند و بیخ وی از معطشات قوی بود و وی مغرح احشا بود و اصلاح آن بشیر دنشا (?)

کنند و صاحب

کنند و صاحب منهاج گوید مداوای آنکس که آن خورده باشد مانند مداوای کسی که بلادر خورده باشد کنند **کبابه**
حب العروس خوانند و در قوة مانند فو بود لیکن از وی لطیفتر بود و نیکوترین آن خوشبوی بود که زبان را
بگزد و طبیعت آن گرم و خشک بود تا دوم و اسحق گوید گرم و خشک است در سیوم و مسیح بن الحکم گوید در وی قوتهای
متضاده بود از حرارت و برودت و حرارت بر وی غالب بود و وی مفتح و ملطف بود و درد حلق را نیکو بود و حکم
ببندد و سده جگر و گرده بگشاید و مجاری بول پاک کند از ریگ و حلق را صافی کند و ریش عفن که در لثه بود و قلاع
در دهان بود سود دهد و چون بخایند و آب آن بر قضیب مالند زن را لذتی عظیم حاصل شود و وی قوة معده و اعضای
باطنی بدهد چون بیاشامند و چون در دهان نگاه دارند لثه را نیکو کرداند و بوی دهان خوش کند و آواز صافی کند
و نفس معطر گرداند و سنگ گرده و مثانه بریزاند و با بول بیرون آورد و شربتی از وی نیم درم بود و چون دو دانگ از وی
با سکنجبین بیاشامند و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی مصطکی بود و گویند مصدع بود و مصلح وی صندل و گلاب
بود و گویند بدل آن هیل بود و گویند هیل دار صینی **کبریت** بپارسی گوگرد خوانند و آن معدنی بود و صاحب
منهاج گوید زرد بود و سفید بود و صاحب جامع گوید از قول ماسرجویه که آن سه نوع است سرخ و سفید و زرد و ابو
اسحق ابن عمران گوید چهار نوع است سرخ و زرد و سفید و سیاه و ابن سمجون گوید کبریت چشمه است روانه چون منجمد گردد
کبریت شود و زرد و سفید و تیره بود و کبریت احمر از جواهر بود و معدن وی در وادی است که مورچگان آنجا که سلیمان
بر ایشان بگذشت و آن مورچگان مانند چهارپایان اند به بزرگی و ارسطاطالیس گوید سرخ در معدن خود بشب افروخته
شود مانند آتش چنانکه روشنی آن چند فرسنگ بهمه پیرامون آن و چون از معدن بیرون آورند آن خاصیت
نماند و در اکسیر مستعمل کنند سفید را مس را گردانند طبیعی نیکو و طبیعت کبریت دمشقی گوید گرم و خشک است تا چهارم
و حنین گوید در سیوم و وی ملطف و جاذب بود برص را زایل کند و چون سحق کنند و بر موضع گزندگی جانوران
زهردار پاشند یا با آب دهان بسرشند و بر آن نهند یا بکمیز بسرشند و یا بسرکه کهن یا عسل یا بعلک البطم بغایت
نافع بود و با سرکه بر بهق مالیدن سود دهد و دفع مضرت تنین بحری بود و گزندگی عقرب بکند چون با سرکه بر آن جا نهند
و هم سبد بنش شده و قوبا با صمغ البطم نافع بود و خوردن نیز همین عمل کند و با نطرون بر نقرس ضماد کردن سود دهد
بود و آب وی حیض براند و بخور کردن زکام و نزله را نافع بود و چون سحق کرده بر بدن پاشند قطع عرق بکند و

چون دود کنند در شیب زن آبستن بچه بیندازد و در دوی موی اسفید کند ارسطاطالیس گوید گوگرد سرخ داء الصرع
وسکته و شقیقه را نافع بود چون سعوط کنند و چون در زیت حل کنند که در آن زیت اسقیل جوشانیده باشند و قدری
موم اضافه کنند و موم روغن سازند جرب تر و خشک و خارش بهق را بغایت نافع بود و چون بحبان بشرند و بر قوبا
نهند نافع بود و کبریت مضر بود بمعده و دماغ و مصلح وی بنفشه و شکر بود و صاحب تقویم گوید شربتی از وی دو دم
بود و جالینوس گوید بدل وی نه درم آتش افروختن از آن گوگرد سفید زرنیخ سرخ **کبد** طبیعت جگر گرم
و تر بود و نیکوترین آن بود که از او در فربه گیرند و چون هضم شود غذا بسیار دهد و صاحب منهاج گوید خون محمود
از وی متولد شود و ابن ماسویه گوید بطی الهضم بود و خون غلیظ از وی متولد شود همچنان که از سپرز و خصیه و
جالینوس گوید جگر مواشی و حیوانات مالوفه متولد خلط غلیظ بود و عسر الهضم و دیر از معده بگذرد و از همه
و فاضلترین جگرها در جمیع احوال جگرهای بود که آن سپیته خوانند از بهر آنکه حیوان و بر انگاه خشک داده باشند
و رازی گوید جگر غذائی نیکو بسیار دهد خاصه جگر حیوانات مختار مانند حملان و بره و نیکوترین آن جگر خروس
و مرغ فربه بود اما ثقیل و دشخوار هضم بود و اولی آن بود که با مری و زیت بپزند و بخورند با نمک و دارچینی و مری
مزاج باسرکه و کرویا و کشنیز خشک و جگر مواشی باید که بعضی جوارشات از پی آن بخورند **کبد الطیور** نیکوترین جگرها
جگر بط بود که فربه بود یا مرغ فربه خاصه چون علف وی فواکه بچنه شیرین داده باشند و طبیعت آن گرم و تر بود و خونی
محمود از وی متولد شود و مصلح وی زیت و نمک **کبد المعز** جگر بز شبکوری را نافع بود خوردن و رطوبت آن کحل
کردن چون بریان کنند و سر بر بخار آن داشتن همین عمل کند **کبد الحمار** جگر خر چون بریان کنند و بخورند ناشتا
نافع بود مصروع را **الکبد الضان** جگر میش و گوسفند بریان کرده نافع بود کسی را که لینتی در طبیعت وی بود و حبس کند
کبد الوزغه کبند زغه چون بر دندان خورده نهند درد ساکن گرداند **کبد الکلب** جگر سگ دیوانه نافع
بود کسی را که گزیده نهند چون بریان کرده بخورد منع ترسیدن از آب خوردن بکند و شفا بخشد **کبد الخنزیر البری**
جگر خوک صحرائی چون در سرکه نهند و بخورند گزندگی جانوران را نافع بود **کبد الحجل** جگر کبک چون خشک کنند و بکوبند
و یک مثقال از وی ناشتا مصروع را سودمند بود **کبد الذئب** درد جگر را سود دهد و در ... تا بسایند جعل آن نیم
وزن آن بپوشند و نیم وزن آن دارفلفل بود **کبد الابل** جگر گاو و گومی چون شرحه کنند و دار فلفل و فلفل سفید

خشک کرده بدان باشند و با آتش بریان کنند و رطوبت آن در چشم کنند شبکوری و تاریکی چشم زایل کند و در ابتداء نزول
آب بغایت سودمند بود **کباب** نیکوترین از گوشت بره رسیده و تر بود و باید که اجتناب کنند از آنکه بر
فحمی که از چوب انجیر و دفلی و بید انجیر و مانند آن کباب کرده باشند و طبیعت آن گرم و تر بود و غذای آن بیشتر از غذای
مشوی بود سودمند بود کسی را که رگ زده باشند یا مجامعت کرده باشند اما معده ضعیف را مضر بود از بهر آنکه
دیرتر از مشوی هضم شود و مصلح وی اطریفل بود **کبت** حنظل است و گفته شد **کتان** سرد و خشک بود
و معدل حرارت بدن بود و چون بپوشند و ماسرجویه گوید جامه کتان معتدل بود در حرارت و برودت و رطوبت و
یبوست پوشیده اوی تشف تری و عرق از بدن بکند و شپش کمتر پیدا کند و مسیح گوید اگر خواهند که لاغر شوند بر عکس
و فولس گوید چون بسوزانند و دود وی لطیف بود و سده زکام بگشاید و مصلح رحم بود **کتم** صاحب منهاج گوید به
وسمه است و گفته شود انشاءالله **کشوثجار الحقل** است و گفته شد **کثیرا** صمغ القتاد است و قوة وی مانند قوة
صمغ بود و نیکوترین آن سفید پاک بود و طبیعت آن معتدل بود و در وی حرارت بود و تر از صمغ عربی بود و فولس
گوید گرم و تر بود در اول و مسیح گوید ابن الحکم گوید سرد بود در دوم و گویند سرد و خشک بود و گویند تر بود و در داروهای
چشم بجای صمغ کنند و در ادویه مسهله مدد اسهال بکند مقدار نیم مثقال تا یک درم کسر حدت ادویه بکند و سرفه و خشونت
سینه و حلق و ریش شش و مثانه را نافع بود و چون بر منفجح حل بسانند و با قدری قرن ایل سوخته بیامیزند
باندکی شب یمانی درد کرده و سوزش مثانه را نیکو بود و فولس گوید مقوی امعا بود و مسهل مره سودا بود و بلغم
لزج و مقوی بدن و مسمن آن و چون کثیرا بر موی طلا کنند شکافته نگردد و اگر بدان ادهان کنند آن زحمت زایل گردد و
اسحق گوید مضر بود بسفل و مصلح آن انیسون بود و گویند بدل وی مغز دانه کدو بود و فیناد و رق گوید بدل وی
صمغ عربی بود و گویند صمغ عربی و صمغ بادام **کعنا** صاحب جامع گوید بزرجبر است و گفته شد **کثیر الارجل**
بسفایج است و گفته شد **کثیر الاضلاع** لسان الحمل است و گفته شود انشاءالله **کثیر الرؤس** قرصعنه است و گفته شد
دبولوقیتمن نیز بدین اسم خوانند **کثیر الورق** مریافلن است و گفته شود انشاءالله تعالی **کجور** زند باد است
و گفته شد **کحیلا** لسان الثور است و گفته شود انشاءالله **کحلا** این اسم مشترک است بر چند چیز اول بر لسان الثور دوم
بر نباتی دیگر که اذان الفار خوانند سیوم بر شنجار چهارم بر نباتی که آنرا عوعبون خوانند **کحل** بپارسی سرمه گویند

وکحل مطلق مراد ازان سرمه اصفهانی بود که آنرا اثمد خوانند وگفته شد وکحل سلیمان وکحل جلا خوانند **کحل فارس**
انزروت است وگفته شد **کحل خولان** حضض یمانیت وصفت حضض گفته شد **کحل سودان** تشمیزج است
وبشبه نیز خوانند وگفته شد صفت آن **کرفس** کادی است وگفته شد کرفس بستانی بود واجامی
وجبلی وبحری وبری وقریشی ومشرقی ونوعی از آن در آب روید وآنرا کرفس الما خوانند وجرجیر الما گویند وقوة العین
وسیر نیز خوانند وگفته شد کرفس جبلی را فطراسالیون گویند وگفته وبری بحوریون خوانند وطبیعت کرفس گرم بود
در اول وخشک بود در دوم وابن ماسویه گوید گرم بود در اول درجهٔ دوم وخشک بود در وسط درجهٔ دوم وروفس گوید بستانی
تر بود واصل وی خشک بود وگویند گرم وخشک بود در سیوم وگویند در دوم وجالینوس گوید کرفس بستانی بجهة معده
سودمندتر از انواع کرفس بود از بهر آنکه لذیذتر است ومنفعت آنست که بول براند وحیض ومحلل ریاح بود خاصه تخم
وی ومفتح سده جگر وسپرز بود ومعده وجگر سرد را نافع بود وبوی دهان خوش کند وعرق النسا و ربو وضیق
النفس را سود دهد وچون با نان سوبق ضماد کنند بر ورم پستانی که از حرارت یا ورم چشم گرم سودمند بود وچون با پنج
بپزند وطبیخ آن بیاشامند سودمند بود جهة ادویه کشنده ومحرک قی بود وشکم ببندد ودر تخم وی ادرار زیادت بود وگزندگی
جانوران وخوردن مرداسنگ را نافع بود وقسطوس در کتاب فلاحه گوید شهوت مردان وزنان برانگیزد وازین سبب است
که زنانی که شیر دهند منع ایشان از کرفس خوردن کنند از بهر آنکه باه برانگیزد وشیر باز کم آید وابن سمجون از قول جالینوس گوید
زن حامله چون کرفس بسیار خورد بچه چون بزاید ریشهای علفی وبثورها بر اعضا داشته باشد ونشاید که زن چون شیر دهد کرفس
خورد که بچهٔ وی احمق وضعیف العقل بود ومنفعت ورق وی قوی بود از ورق وتخم ونشاید که پیش از طعام خورند اگر
بعد از طعام خورند موافق بود اندک وعیسی بن ماسه گوید جگر گرم کند ومثانه را پاک کند وسده آن بگشاید ومحلل ریاح
ونفخ معده بود ومصروع را بغایت مضر بود وشریف گوید خاصیتی در وی است که چون بکوبند وبا عسل بیامیزند وبخورند
درکین را عظیم سودمند بود وچون تخم وی با بجذان نبات بکوبند وبر روغن گاو چرب کنند وسه روز بیاشامند مجامعت
قوة دهد بغایت اما باید که غذای وی گوشت خروس وخصیهٔ آن بود واگر عصیر وی با روغن گل وسرکه در حمام بر اعضا
مالند هفت روز پیاپی حکه وجرب را نافع بود واگر با کاهو بخورند تعدیل پیدا کند ومعدل سردی کاهو بود وروفس گوید
خوردن کرفس رحم را از رطوبت وریف ترکرداند وطبری گوید ورق وی تر چون بخورند معده وجگر سرد را سود بود

وسنگ بریزاند خاصه جبلی ومشیمه بیرون آورد وآب ورق وی چون بیاشامند تنها یا با آب ورق رازیانه ترتیب
بلغمی را نافع بود وگویند تخم وی قوی بود از ورق ورازی گوید اولی آن بود که کسی که از گزندگی عقرب ترسد نشاید که
کرفس بخورد از بهر آنکه مفتح مجاری بود وزود سم بدل رسد وکرفس بری داء الثعلب را نافع بود وشقوق اظفار
وشقاق که از سرما بود وکرفس رومی معده را نیکو بود وکرفس مصری را بغایت مضر بود وگویند مصروع چون اصل وی
اگر دو پهلو پرداخلی باشد از مضرت وی وزنان آبستن را مضر بود وصداع آورد ومصلح وی کاهو بود وبدل وی
رازیانه ومصلح وی معجون گل ومصطکی بود **کراث** بپارسی گندنا گویند وآن شامی ونبطی وبری وجبلی
بود وجبلی را فراسیون خوانند وگفته شد وبری را کراث الکرم خوانند ووی بقوة متوسط میان ثوم وکراث
بود وطبیعت وی گرم وخشکتر از انواع کراث بود گرم بود در چهارم وخشک بود در سیوم وکراث نبطی که آن کراث
المائده خوانند حرافت در وی بیشتر بود که در شامی ودر وی اندک قبضی بود وکراث شامی را قفلوط خوانند
وگرمی وخشکی وی کمتر از نبطی بود وتشنگی کمتر آورد واز پیاز وگرمی وی کمتر از پیاز بود وجرم وی غلیظتر بود ودیرهضم شود
ونیکوترین آن نبطی بود وطبیعت گرم وخشک بود در سیوم وگویند گرم بود در سیوم وخشک بود در دوم وکراث
شامی با اصل وی خورند نه فرع وی وطبیعت وی گرم وخشک بود در دوم وچون با سماق بر ثآلیل ضماد کنند نافع بود با
نمک جهة ریشهای پلید بد خاصیت اصل وی آنست که قولنج را نافع بود وبول براند ومنفخ بود وکیموس بد دهد [illegible]
آورد وحیض براند ومضر بود بمثانه ریش شده وگرده وورق وی سودمند بود جهة رطوبت رحم چون بپزند با آب
دریا وسه که زن در آن نشیند انضمام رحم وصلابت آن را بغایت نافع بود وچون بجو آب بپزند فضول از سینه وشش
بیرون آورد وکراث نبطی چون آب وی با سرکه ودقاق کندر بیامیزند قطع دم بکند خاصه رعاف وروی محرک شهوة
جماع بود وچون با عسل بیامیزند ولعوق کنند نیکوترین بود جهة هر دردی که عارض شود در سینه وقرحهٔ شش وچون بخورند
قصبهٔ شش را پاک گرداند واگر ادمان خوردن وی کنند تاریکی چشم آرد ومعده را بد بود ومصدع بود ومولد بخار بد بود
ومصلح وی آن بود که بجوشانند در آب وبعد از آن در آب سرد خوابانند بعد از آن با سرکه وروغن وحری بپزند وبخورند
بواسیر را بغایت سودمند بود وطبیخ وی چون بیاشامند همین سبیل وچون بکوبند وضماد کنند بر گزندگی افعی وگزندگی
جانوران نافع بود وآب وی چون با سرکه وکندر وشیر یا روغن گل بیامیزند ودر گوش چکانند درد گوش ودوی آن ساکن

کردانند و اگر بواسیر که سبب آن رطوبت بود ضماد کنند بغایت نافع بود و سده جگر بگشاید که از بلغم بود و اشتهای طعام
باز دهد و باه را قوه دهد و گرم مزاج را موافق نبود بلکه درد چشم آورد و دوا متلاه را سر پیدا کند و مفسد لثه و اسنان
بود و اصلح وی با روغن خشکداد با کنجد بپزند و قولنج بلغمی را نافع بود خوردن و آب آن حقنه کردن و تحجین و عصاره
کراث خشک مسهل دم بود و کراث بری مغیره بدن بود و ادرار بول بیشتر کند و معده را بد بود و کراث نبطی قوه نشت
به مدو باه را زیاده کند تا حدی که عنین را بحال صحت باز آورد **کرنب** بپارسی کرنب گویند و بشیرازی کلم
خوانند و آن بستانی بود و رومی بود و بحری بود و بری و کرنب الماء و نیکوترین آن کرنب نبطی بود که آن کرنب
بستانی معروفست و طبیعت آن گرم بود در اول و خشک بود در دوم و گویند در اول سرد است و صاحب منهاج
گوید کرنب دو نوعست نبطی و حوری و نبطی مشهور است و حوری ورق وی غلیظ بود و فتوقی داشته
باشند و کرنب نبطی منفخ و ملین بود و خاکستر قضبان وی در غایت تجفیف بود و منفخ صلابات بود و چون
با سفیده تخم مرغ بر سوختگی آتش کنند سودمند بود و کرنب سرقه کهن را نافع بود و چون طبیخ وی بر مفاصل
و نقرس ریزند سودمند بود و عصیر وی چون با شراب بیاشامند چند روز درد سپرز زایل کند و چون با زاج
و سرکه بیامیزند و طلا کنند جرب و برص را نافع بود و بر سپرز ضماد کردن سودمند بود و مرق وی سپرز
و درد پشت کردن و درد زانو را نافع بود و شکم براند خاصه چون دو نوبت بجوشانند و عصاره وی با شراب
گزندگی جانوران و سگ دیوانه را سودمند بود و چون بعصاره وی سعوط کنند سر را پاک کند و خوردن وی بعد
شراب دیر مستی آورد و وی مولد مره سودا بود و دمی عکر و اگر با گوشت فربه بپزند یا روغن بادام یا روغن
کنجد بسیار غایله آن کمتر بود و وی مضر بود بمعده و تاریکی چشم آورد با وجود آنکه در داروهای چشم استعمال کنند و
وی مضر بود بچشم کسی که مزاج چشم وی خشک بود و کسی که مزاج چشم وی تر بود هیچ مضر نبود بلکه سود دهد و کرنب
سوداوی مزاج و صاحب دوالی و داء الفیل و سرطان و بواسیر نشاید که خورد و اگر خورد بعد از آن شراب بر سر وی
خورد و سرد مزاج را با خردل و سیر خورد و مرق آن از پی آن بیاشامند و اگر ورق وی بکوبند و ضماد
کنند بثرها با سویق مجموع و ... نافع بود از بلغم و حمره و شری و کرنب بری تلخ بود و بیشتر در ساحل دریا روید
و طبیعت وی گرم تر از بستانی بود و چون خشک کنند و سحق کنند و مقدار درم با شراب بیاشامند از گزندگی افعی

صلاحی

صلاحی یابند و ثمر وی بمقدار فلفل سفید بود و وی جهت گزندگی افعی نیکو بود و کرنب بحری بیشتر از خارج بدن
استعمال کنند در اطلیه و تخم وی کرم را بکشد و حب القرع بیرون آورد و در طعم وی شوری بود با اندکی تلخی
کرنب الماء نیلوفر است و گفته شد **کراث جبلی** واسیونست و گفته شد **کرمه بیضا** فاشرا است و گفته شد
کرمه سودا فاشرستین است و گفته شد **کرمه شایکه** نتاع است و گفته شد **کرم** بپارسی درخت
انگور خوانند و بشیرازی رز و رازی گوید طبیعت آن سرد و خشک بود و ورق وی و خیوط وی چون سحق کنند
و ضماد کنند صداع زایل کند و ورق وی چون تنها ضماد کنند یا با سویق الشعیر بر ورم گرم معده و التهاب آن
بغایت نافع بود و عصاره و ورق وی قرحه امعا را سود دهد و کسی که خون قی کند و زنان آبستن را نا
فع بود و خیوط وی چون در آب خیسانند و بیاشامند همین عمل کند و در زمان بهار چون شاخهای وی
ببرند آبی از آن بچکد نقطه نقطه و چون بر قضبان منجمد شود مانند صمغی بود و چون با شراب بیاشامند
سنگ بریزاند و چون بر قوبا و جرب متقرح و غیر متقرح مالند نافع بود و چون احتیاج مالیدن وی بود باید که
پیش از آنکه آن عضو را بنطرون بشویند و اگر با زیت بمالند داء الثعلب را ... موی برویاند خاصه در معده که از
قضبان تر وی گیرند و قضبان تر وی مقوی معده بود اما مخشن حلق بود و مصلح وی کتیرا و صمغ عربی
بود و خاکستر چوب وی با سرکه ضماد کنند بر مقعدی که بواسیر از آن قطع کرده باشند نافع بود و گزندگی افعی را
همین عمل کند و چون با روغن گل و سداب و سرکه ضماد کنند بر ورم گرم که در سپرز بود سود دهد **کردناج**
بپارسی کردانید گویند و فاضلترین آن از مرغ فربه بود تر و باید که بر آتش سوخته کردانند و روغن بادام بکوبند
آن دهند متصل و طبیعت آن گرم و تر بود و معده گرم را نافع بود و ابدان متخلخل و کسی که ریاضت بسیار
کشند باشند و خواهند که قوه وی زیادت شود و مضر بود بمعده ضعیف و مصلح وی سکنجبین بود
کرسنه بیونانی ارزفس گویند و بشیرازی کسنک و آن حبیست که طعم وی میان ماش و عدس بود و رنگ
وی بتیرگی زند و چون مقشر کنند برنگ عدس مقشر بود و هیچ چهارپا را ... وی فربه نکند و در ولایت
بغداد مفید در بسیار کارند و نیکوترین آن بود که لون آن سفیدی زند و مشتق با سهری بود و طبیعت آن
گرم بود در اول تا دوم و گویند در سیوم و خشک در دوم سینه و شش را از رطوبات غلیظه پاک کند و بدبختی

دکلف وانرا باطلا کردن نافع بود ولوبرا نیکو کرداند وچون باشراب برکزندکی افعی وانسان صایم وسک دیوانه
ضماد کنند نافع بود وچون بیرکهی برشند وافسنتین دربرکزندکی عقرب ضماد کنند نافع بود ودوی که کبت برویاند درجتا
مقعد وچون با عسل وزراوند مدحرج بپزند واستعمال کنند کوشت بر دندان برویاند ومولف کوید اکر برسا وزراوند
مدحرج وکندر ودم الاخوین بادوی اضافه کنند وبا سکنجبین عنصل بپزند وبر کوشت بن دندان که خورده بود مکرر
بنهند البته کوشت برویاند وطبیخ کرسنه چون بپزند شقاق که از سرما بود وحکه که در بدن حادث شود چون برانند نیز
نافع بود وچون بریان کنند ونیک بکوبند وبا عسل بیامیزند مقدار چهار درم از وی تناول کنند لاغر را موافق بود
وچون با سرکه استعمال کنند یا با روغن کنجد چرب کرده را مفید بود وعسر البول را نافع بود وزحیر ومغص را
ساکن کرداند ودقیق وی ملین اورام صلب بود که در پستان واعضا عارض شود وسعفه ونار فارسی را نافع
بود واطلاق طبیعت کند وادرار بول وصفت طبخ کردن وی چنانست که بکیرند کرسنه فربه سفید وآب بر سرآن بریزند
ودرمانی تحریک آن میکنند تا آب بخورد وبعد از آن از آب بیرون آورد وبریان کنند تا مقشر شود وپس آسیا خرد کنند وتحلیل
نیک بپزند ومقدار ماخوذ از وی درم بود تا سه درم وخلط بد از وی حاصل شود وغذای خشک بود وبسیار خوردن
وی بعوض بول خون براند بقوة ادراری که در وی هست ومسهل خون بود وبعضی کویند مصلح وی کلاب وجو بود
وکویند مصلح وی کل ارمنی وکا کنج بود کرسنف قطنی است وکفته شد کرویا کراویا نیز کویند وتر نباد وقرنقار
ویونانی اقارو وبلغتی دیکر تقرة وآن زیره رومی هست بشیرازی کردیه خوانند ودر قوة نزدیک بانیسون بود
ومعده نیکوتر از زیره بود وطبیعت آن کرم وخشکست در دوم وکویند در سیوم وجالینوس کوید کرم وخشک
بود در اول نیکوترین آن بستانی تازه بود وبادها را بشکند وهضم طعام بکند وبول براند وکرم را بکشد وحب
القرع بیرون آورد وقوة معده بدهد وشکم ببندد وخفقان که از اخلاط لزج بود سود بدهد ومغص را بغایت
نافع بود ومقدار ماخوذ از وی دو درم بود واکر بهرروز دو درم بناشتا در دهن کنند ودر ما کنند تا زم کردد وبجای
فرو برند ضیق النفس را بغایت نافع بود ونفخ معده وامعا وکرده ومثانه را سودمند بود وچون بدان ادمان کنند بلغم
که در معده بود بکدازاند وجالینوس کوید امعا را نافع بود وچون با غذا استعمال کنند مسمن بدن بود ومقوی آن وکویند
مضر بود بشش ومصلح وی سعتر بری بود وبدل وی نیم وزن آن کمون نبطی ونیم وزن آن انیسون کرویا فارسیه وشامیه

وکرویا درمیه وکرویا جلبیه وقردمانا است وکفته شد کرکان حند قوقی هست وکفته شد کردیلی طردیلی کویند
وآن نوعی از ساسالیوس است وکفته شد کرکرهن عاقرقرحا است وکفته شد کربون قنطریون دقیق است
وکفته شد کرکر صنوبر کوچک هست که معروفست بتم قریش وبشیراز آنرا کاج خوانند وکفته شد کرکم ما
صاحب منهاج کوید زعفران است وکفته شد وصاحب جامع قول دیکر چند دیکر آورده هست کوید که عروق صفر هست والهو
کوید اصول ورس هست وکویند ورس نوعی از انست کرمدانه وکردمانه نیز کویند وجد مالق وجود مانق و
عافق کوید ثمر درخت منثانست ودیم کفته شود انثاله وبعضی کویند الجره است وخلافست ومولف کوید تحقیق
کران تخم نوعی از مازریون است وبغایت کرم بود وبشکل مورد دانه بود ومسهل قوی بود بغایت ومسهل ما اصفر بود
ومره ودو درم از وی کشنده بود واز خوردن وی حکه وورم عارض شود وهلاک کند ومداواة کسی که آن خورده باشد مانند
مداواة کسی کنند که فرفیون خورده باشد کوکردهن سک المسک است وکفته شد کرکی بپارسی کلنک کویند ونیکو
ترین وی آن بود که باز صید کرده باشد وباید که چون بکشند بعد از چند روز بپزند با سرکه ودیکر با آب ونمک بپزند
وصاحب منهاج کوید با زیره کرم بپزند بعد از آن حلوای قند یا عسل بخورند وطبیعت وآن کرم وخشک بود
وکویند سرد بود شریف کوید دماغ وی وزهره وی چون با روغن زنبق بیامیزند وسعوط کنند نسیان
زایل کند وهیچ چیزی فراموش نکند وچون مغز وی در چشم کنند شبکوری را نافع بود وچون زهره وی با آب
ورق سلق بیامیزند وسعوط کنند سه روز بپای لقوه را زایل کند البته ودماغ وی چون با آب چلبه بیامیزند وطلا
کنند بر ورم دست وپای نافع بود وچون خصیهای وی نکسود کنند وخشک کنند سحیق وبیامیزند با انجدان
سرکین سوسمار وکف دریا ونبات اجزا مساوی ودر چشم کنند سفیدی که در چشم بود که بسبب آبله بود یا نافخه
زایل کند البته وچون پیه وی بکدازند وبا سرکه عنصل مطبوخ بیاشامد چند روز بغایت کلی نافع بود وچون زهره
وی با عصاره وی مرزنکوش بکدازند وصاحب لقوه سعوط کند مخالف جانبی که لقوه بود هفت روز باید که
روشنایی نبیند وروغن کردکان در لقوه می مالد بکلی زایل کند وزهره وی کویند بر جرب متقرح وبرص لطوخ
کردن نافع بود کردش الغنم حافظ النخل است وحافظ الاطفال نیز کویند وآن فرفیون است وکفته
شد کربز کویند قثا الکبر است وخلافست بلکه محقق است قثا الحمار است وکفته شد کردش بپارسی

سکبینه گویند و نیکوترین آن بود که از شکم حملی بیرون آورند و طبیعت آن سرد بود و عصبانی و کردش
باید که سکبینه بپزند و خولنجان و فلفل یا با سداب و کرفس و بادیز طلطف و ناچار هر که ادمان خوردن وی کند
بلغم بسیار پیدا کند که دشخوار از شکم بیرون آید و باید که بعد از وی جوارشات مسهل بخورند و وی دشخوار
هضم شود و غذا اندک دهد بد و کیموس وی بلغمی بود و دوالی در ساقین احداث کند و اولی آن بود که بسرکه
بپزند و خولنجان و فلفل **کرک** بپارسی کرگدن گویند و آن حیوانی است که یونانی ریجا خوانند و میان هر دو چشم
سروی داشته باشد بزرگ و قوه وی بغایت بود تا حدی که فیلی که بر سر آن سرو برد دارد و در شهر نوبه گویند
زهره وی چون بخور کنند بادها بشکند و هر سحر که باشد زایل کند و این مولف گوید آورده اند که کرک حیوانیست
مانند یک فیل کوچکتر در شهر کابل و کنار آب سند بود و در رنگ او مانند فیل است و سر او بسر گاومیش ماند
و در میان هر دو ابروی وی سروی باشد بمقدار یک گز و گردن او مانند گردن گراز بود یکپاره و سروی او حیله
عقدها را بگشاید و اگر صاحب قولنج بدست گیرد شفا یابد و صرع و فالج و تشنج بکند و اگر با خود دارند از چشم
بد ایمن باشند و در وی عجایب بسیارست **کزبره** کسبره نیز خوانند و تقلقه و بیونانی قوریون و بپارسی
کشنیز و نیکوترین آن بستانی بود تازه و طبیعت آن که تر بود سرد بود در آخر درجهٔ اول تا دوم و آنچه خشک
بود سرد بود در دوم و خشک بود در سیوم و بقراط گوید در وی حرارت و برودت بود و نزدیک جالینوس
میل بسخونت دارد و مرکب بود از قوه متضاده و دیسقوریدوس و روفس و غیر ایشان گویند سرد است که اگر نه
سرد بودی عصارهٔ وی کشنده نبودی بتبرید و جالینوس گوید اگر گرم بودی خنازیر را تحلیل نکردی و
درستی که این فعل یا بخاصیت میکند یا بهر آنکه جوهر وی لطیف است و غواص و زود نفوذ و غوص میکند
و جوهر سرد غوص نکند لیکن چون بپاشند محلل حرارت بود بزودی و فعل سردی وی باقی ماند و اگر سرد
نبودی حمره را شافی نبودی و در وی قبضی و تخدیری بود و چون تر وی یا خشک بخایند بوی سیر و پیاز زایل
کند و عصارهٔ وی با شیر زنان مسکن درد ضربانی سخت بود و چون با سویق بر حمره و نمله ضماد کنند نافع بود
و چون با عسل و مویز یا با ورق کلم و عسل ضماد کنند بر بثور و ورم حصبه که از گرمی بود و نار فارسی
نافع بود و چون با آرد باقلا بر خنازیر ضماد کنند بگدازاند و چون با سرکه و اسفیداج و روغن گل بیامیزند جهت

ورمهای گرم نافع بود و خشک وی سودمند بود جهت دوار که از بخار ناری بود یا بلغمی و مقوی معده بود و
خوردن وی تاریکی چشم آورد و آشامیدن وی خفقان را نافع بود و بخاصیت منع بخار از سر میکند و از بهر آنست
که در طعام مصروعان کنند جهت منع بخار معده و تر آن چون بکوبند و آب آن در بینی چکانند قطع رعاف
بکند بخاصه چون دو حبه کافور در یک درم آب وی حل کنند و چون آب وی با شیر زنان در چشم چکانند ضربان
سخت آن ساکن کند و خشک وی چون با نبات بپاشند درد سر و پشت که از گرمی بود سود دهد و دفع
صداع و سکر بکند و خشک وی معده کوفته یا عصارهٔ تر وی مضمضه کنند جوشش و دانها که در زبان و دهان
بود زایل کند و کشنیز خشک بخاصیت مقوی دل و مغز بود خاصه در مرضهای گرم و دو درم از وی با سه
درم آب لسان الحمل بپاشند قطع خون رفتن بکند و منع قی و جشاء حامض که بعد از طعام بود و خشک
وی بریان کنند شکم ببندد و چون با سپنج بپاشند کرم دراز بیرون آورد و چون هر روز یکبار یک درم
نبات بپاشند شری زایل کند و بسیار خوردن ذهن را مختلط کند و چشم را تاریک کند و منی خشک
گرداند و باه را بشکند و مصلح وی سکنجبین سفرجلی بود و خوزی گوید چون کشنیز خشک سائیده با نبات
سفوف سازند و بپاشند قطع نعوظ بکند منی را خشک گرداند و همچنین اگر با نبات سفوف
سازند و تر وی چون با مرغ فربه بپزند مرق آن جهت سوزش مثانه سودمند بود و خشک وی درد واسی
گرم را نافع بود که سبب آن از ضرب بود و چهار درم از آب وی گویند کشنده بود بتبرید و اکثر مضرت
وی بدل رسد و سدر و غشا و جنون آورد و حال وی مانند حال مستان بود و همچنین چون از تر وی م
بخورند مقدار نیم رطل اختلاط عقل و غلظ آواز و سباطت آورد و مانند مستان کلام وی فحش
بود و از مجموع بدن وی بوی کشنیز آید و مداوای وی کنند بقی بطبیخ شبت و روغن زیت و بوره ارمنی و بعد از آن زرده
تخم مرغ نیمبرشت بنمک خورد و فلفل و مرق مرغ فربه یا بط بنمک بسیار و فلفل و شراب صرف اندک بپاشند
با سپنج و جیش بن الحسن گوید کشنیز تر چون آب وی بسیار خورند زهر بود و اگر با سبزه دیگر باشند از قول
منع آن نکند و اگر با سموم بود سمی بود و اگر با بقول بود بقلی بود **کزنه** بزر الانجره است و گفته شد **کزوان** بادر
بادرنجبویه است و گفته شد **کزمازک** ثمرة الطرفاء است و گفته شد و ثمر مازو نیز گویند **کزبرة البئر**

البئر

شجرة الجن گویند و آن پرخیاو شتانست و گفته شد کرنجبین چیزیست مانند ترنجبین و آن طلیست که بر ورق
ظرفا می افتد و نیکوترین آن یمانی بود سفید بزرگ دانه مانند مصطکی مرطب مزاج را نافع بود و سرفه
و خشونت سینه که از رطوبت بود سود دهد و مقدار مستعمل از وی از هفت م تا بیست م بود کسبره
کزبره است و گفته شد کسبرة الحمام نوعی از شاهترج است و گفته شد کشبقون نوعی از سوسن بریست
و آنرا سیف الغراب گویند و در حوالی خوانند و آن دلبوث است و گفته شد کسبر زفت خشکست
یونانی و گفته شد کسیلا قشوری بود مانند سلیخه سودا و آن دو نوعست یکنوع سبطر بود و آنرا کسیله
خوانند و یکنوع تنک و باریک بود مانند شیطرج و آنرا کهله گویند و نیکوترین آن باریک بود میل بسرخی
داشته باشد و طبیعت آن گرم بود در حدود درجهٔ اول و خشک بود و خوزی گوید معتدل بود در حرارت
و رطوبت استرخاء معده را نیکو بود و فربهی آورد هم عود وی و هم حب وی و حب وی مانند حرف بود
و مقدار مستعمل از وی سه م بود و اصحاب بلغم و رطوبت را نافع بود و سدهٔ گرده و رحم بگشاید و حیض و بول
براند و گرده و مثانه را اجلا دهد و کرم را بکشد و فولس گوید چون دو دانگ از وی سحق کنند و بعضی [illegible]
و بر دندانی که درد کند و جنبد طلا کنند درد زایل کند و محکم گرداند و اسحق گوید مضر بود بشش و مصلح وی کتیرا بود و بدل
وی مغاث بود کسب السمسم بپارسی کنجد خوانند و کسب الخروع کنجد بید انجیر و هر دو را از سموم شمرده اند
نشاید که خورند و معالجه آن قی کنند تا معده از آن پاک شود کشک الشعیر بپارسی شیر جو گویند و
طبیعت آن سرد و تر بود و غلیظتر از جو آب بود و در تبرید و ترطیب کمتر از وی بود مزاجهای گرم و خشک را نافع
بود و دفع تب بکند و تشنگی که از گرمی و خشکی بود بنشاند کشوث اکشوث است و گفته شد و کشوثا و شکوثا
نیز گویند کشوث رومی افسنتین است و گفته شد کشنج نوعی از گیاه است و کلیکان و شجر نیز خوانند
و آن در رمل روید و اکثر در ماوراء النهر و خراسان باشند و در طرف پارس نیز باشند و مولف گوید شیرازی آنرا
گنده خوانند و آن مخدر بود و زنان جهت فربهی در حلوا کنند و خورند و مست کننده بود و چون تر بود بمقدار کل ۲
کرده بود که حلکو چون خشک شود الکرد گان بزرگتر بود و اندرون آن مجوف بود و طبیعت آن
سرد بود همچون انواع فطر و گاه و خالی نبود از رطوبت غریبه با یبوست و جوهر وی حرارت بنشاند و دیر هضم

انجد

شود و غلیظ بود و مصلح وی مری و زیت و دارصینی و فلفل و سعتر بود کشنی گرسنه است
و گفته شد کشت برکشت نباتیست برهم پیچیده مانند ریسمان تافته عدد آن پنج بود و
مولف گوید شیرازی آنرا پنجک خوانند و از طرف هند آورند و طبیعت آن شیخ الرئیس گوید گرم و خشک
بود در درجهٔ دوم و ابن رضوان گوید در اول جرب و قوبا را نافع بود و مسهل بلغم غلیظ و رطوبات فاسد بود
و ابن ماسویه گوید ملطف و محلل بود و نافع بود جهة اصحاب بلغم و رطوبت و بردرهای سر و ضماد کردن نافع
بود و ابن سرافیون گوید بخاصیت مقطع شهوة باه بود و مقلل منی و شیر و مصلح آن حب صنوبر مربا بود
و در قوت مانند برکنان بود و بدل آن بوزن آن کافور و سه وزن آن صبر بود و مولف گوید از خواص وی
آنست که زنان شیراز اگر بچه کوچک شیرخواره بسیار گرید و در گهواره آرام نگیرد در شب سر ایشان یک
عدد بچک بنهند قرار گیرد و دیگر نگرید کشط و کسط نیز گویند و آن قسط است و گفته شد کشمنه
اسطوخودوس است و گفته شد کشمش قشمش است و گفته شد و منافع وی نزدیکست بمنافع مویز منقی ده
کصنیشون بادنجانست بری خوانند و مرباع نیز گویند از بهر آنکه بر جامه می چسبد و ساق آن مانند یک گز
بود و بر وی رطوبتی بود که بدست بچسبد و ثمر وی مانند جوز صنوبر بود کوچکتر خارناک و بر جامه چسبد
و در باغهای شیراز بسیار بود و تخم محلل بود و ورق آن چون خشک کنند و سحق کنند و در چشم کنند سفیدی چشم
زایل کند باذن الله تعالی کعب الخنزیر کعب خوک چون بسوزانند و سنون سازند سنونی قوی بود و چون
با سکنجبین بیاشامند تشنگی بنشاند و نفخ که در شکم بود سود دهد کعب البقر کعب گاو چون بسوزانند و سنون
سازند دندان متحرک را محکم سازد و چون با سکنجبین بیاشامند سبز کند و ازدیاد شهوة باه بود و بر برص
طلا کردن نافع بود و اگر با عسل بسرشند مفرح دل بود و بدن را فربه کند و جگر را قوة دهد و بشربتی از وی سه مثقال بود
و چون در چشم کنند روشنائی بیفزاید کف بقلة الحمقا است و گفته شد کف الکلب صاحب منهاج گوید
بداشقان است و گفته شد کف الاسد بیونانی لاریطوطالون گویند و آن عرطنیثا است و گفته شد کف
الذئب جنطیانا است و گفته شد کف عایشه کف مریم گویند و آن اصابع الصفر است و گفته شد
کف الضبع کف السبع خوانند و آن کیکج است و گفته شد کفری بیونانی تینقس خوانند و آن پوست

بهلد جفا بود وانچه از نخل نر بود آنرا کافور و قفورا خوانند وانچه ماده بود کفری و کفراه خوانند ونیکوترین آن خوشبوی
غض وزرین کثیف بود که اندرون وی چوب بود و وی قابض بود و چون در ضمادات استعمال کنند و معدهٔ ضعیف
و درد جگر را موافق بود و چون موی بطبیخ وی بپاشامند درد اعصاب را نافع بود و درد گرده و مثانه و احشا و قطع
سیلان فضول از شکم و رحم بکند و چون قوة وی بدماغ و بخار که در اندرون وی بود مانند یکدیگر بوند و خار نیز چون
بخورند و چون بپزند چنان عمل کوری کند کور الیهود قفر الیهود است و گفته شد کلز مغاث هندیست در شکستگی
اعضا و کوفت آن عظیم مفید بود کل کل بلغت اهل خراسان مقل است و گفته شود ان شاء الله کلس
نوره است و گفته شود کلیه بپارسی گرده گویند و وی معتدل بود در گرمی و خشکی و ابن ماسویه گوید سرد
و خشک بود و گویند سرد و تر بود و خلط بد زهم از وی متولد شود و عسر الهضم بود و دیر از معده بگذرد و ابن ماسویه
گوید محمودترین کرده حیش بود و اولی آن بود که باسرکه و مری بپزند یا با نمک و فلفل و دارصینی و همچنان با
پیه وی بخورند کلخ قته است و گفته شد کلیانی اشق اشنت و گفته شد کلموح راسن است و گفته شد
کلیکان طرخون است و گفته شد کلیکرون جرجیر است و گفته شد کاه انواع است یکنوع غوشنه گویند و گفته شد
و یکنوع کشنیج و هم گفته شد و در باب فا در فطر صفت انواع همه آن گفته شد کاشیره ماسرجویه گوید صمغیست
مانند جاوشیر و گویند وی طلیست و گویند بتحقیق صمغ کرفس کوهیست که فطراساليون تخم آنست و وی در همه
احوال قوی بود از جاوشیر و گرم و خشک بود در دوم و گویند گرمی وی در چهارم بود و بول براند و حیض فرود
آورد و بچه بیندازد و محکم بنفوتی قوی و بی نظیر بود در اسهال آب زرد و وی مذیب و محلل بود کمثری بپارسی
امرود گویند و آن انواع است و فاضلترین انواع آن نوعیست در خراسان که آنرا شاه امرود گویند و آن مانند
آب نبات بسته بود خوشبوی و خوش رنگ پوست تنک بزرگ و بعد از آن سجستانی بود در سیده و آن معتدل بود
و گویند سرد و تر بود و یکنوع که آنرا صینی خوانند سرد بود در اول و خشک بود در سیوم و بصری گوید کمثری
سرد بود در اول و خشک بود در دوم و صینی سرد و تر بود در اول و آن نوع که شاه امرود خوانند شکم براند و کثیر
الغذا بود و کمثری بیشتر از فواکه دیگر غذا دهد خاصه آنچه بزرگ و شیرین بود و آنچه ترش بود شکم ببندد خاصه
خشک کرده وی و قوة معده بدهد و تشنگی بنشاند و مسکن صفرا بود و خلطهای صفراوی و رها د آن قابض بود

علاج

وعلاج کسی که بود که فطر خورده باشد و اگر فطر با کمثری بپزند ضرر آن کمتر شود و خوردن وی بعد از غذا منع
صعود بخار از سر بکند و بخاصیتی که در وی هست قولنج آورد و دیر از امضر بود و مصلح آن ماء العسل بود با ادویهٔ
گرم با زنجبیل مربی و حب وی کرم را بکشد و بقراط گوید کمثری چون صلب بود مبرد و مجفف بود و شکم ببندد
و آنچه رسیده بود و نرم و شیرین بس مسخن مرطب بود و شکم براند و شیخ الرئیس گوید مقوی دل بود و رونس
گوید آنچه متولد شود در بدن از وی محمودتر از آن بود که از سیب متولد شود و دشوار هضم شود و رازی
گوید نشاید که آب سرد بر سر آن خورند و بعد از وی طعام غلیظ بخورند و اگر بکرسنگی صادق بخورند باید که خواب
نکنند و بعد از آن شراب کهن صرف بیاشامند یا زنجبیل مربی و ابن ماسویه گوید رُب کمثری طبیعت
ببندد و دافع معده بود و مقطع اسهال مره صفرا کمافیطوس بیونانی خامابیطس گویند و معنی آن
صنوبر الارض بود و صاحب منهاج گوید تخم کرفس رومیست و صاحب کامل گوید طرخون رومیست یا کاشتی رومی
و بعضی گویند برگ و شاخ قنه است و همه خلافست و مولف گوید حشیشه ایست که گلی بنفش رنگ دارد
و با فوهم گردد و بشیرازی آنرا ماش دارو خوانند و نطحی زیادت بود از تیزی و صاحب منهاج گوید نیکوترین آن نباتی
بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیوم و منضج و جلا دهنده اعضای باطن بود و در وی قوة مسهل بود و چون برضماد
نهند و بر ریشهای عفن با عسل سودمند بود و چون با عسل بیاشامند عرق النسا را نافع بود و چون هفت روز پیاپی
بیاشامند خاصه با شراب حیض و بول براند و مقدار ماخوذ از وی یکدرم بود و گویند مضر اسپرز است و مصلح
وی انیسون بود و بدل آن نیم وزن آن سیساليوس و دو ثلث آن سليخه و دیسقوریدوس گوید چون با ماء العسل
چهار روز بیاشامند بلغمی عرق النسا را نافع بود و علاج درد گرده و مغص را نافع بود و طبیخ وی چون بیاشامند
دفع ضرر سم خانق النمر بکند و ابن سرابیون گوید مسهل بلغم غلیظ بود و شربتی از وی یکدرم و نیم بود تا یکدرم
و نیم و اسحق بن عمران گوید چون بیاشامند دو مثقال از وی با آب انجیر پخته امعا بالایی را پاک گرداند و بدیعود حی
گویند بدل آن نیم وزن آن سیساليوس است و دو ثلث آن سلیخه و ابن ماسویه گوید بدل آن بوزن آن زریه کرمانی
بود و گویند بدل آن کمادریوس است کمادریوس بیونانی خامادریوس گویند و معنی آن بلوط الارض
بود و بعضی طوفوریوس خوانند و گویند برگ و شاخ افسنتین است و خلافست و مولف گوید گیاهیست

سبز رنگ بغایت تلخ و آن ورقی و قضبانی و تخمی بود اما اندک تخم داشته بود بیشتر ورق و بشیرازی
زمام دار وی تلخ خوانند و نیکوترین آن تازه بری بود که بعد از آن که تخم گیرند و طبیعت آن گرم و
خشک بود در سیوم و گویند در دوم و وی مفتح و ملطف بود و چون با عسل بر ریشهای مزمن نهند پاک
گرداند و چون بیاشامند تازهٔ وی یا با آب بپزند سودمند بود جهت سرفهٔ کهن و ابتداء استسقا و حبنی
و بول براند و سپرز بگدازاند و بچه بیرون آورد و چون با شراب بیاشامند و در چشم کشند قرحهٔ چشم که ناصور باشد
زایل کند و چون بکوبند و بر سپرز نهند بگدازاند و اگر بیاشامند یرقان را زایل کند و شریف گوید چون آب
اندک بپزند و بپالایند هر روز سی درم بناشتا با دیت نیم گرم بیاشامند سنگ بریزاند البته و
وی سودمند بود جهت دردهای مزمن که در نواحی سینه بود و شش و چون سحق کنند و با شراب و عسل بسرشند
و بیاشامند مقدار شربتی از وی تا سه م بود و کمافیطوس نیز همین عمل کند و شراب کادریوس
مسخن و محلل بود و تشنج و یرقان و نفخ که در رحم بود و سوء الهضم و ابتداء استسقا را بغایت نافع بود و بدل
آن هم وقت غافت بود و بدیعورس گوید بدل آن بوزن آن سلیخه بود اسقولوقندریون بود بوزن آن و
نیادوق گوید بدل آن بوزن آن سلیخه بود و گویند بدل آن تخم حماض بری است یا تخم شلغم بری کمون
زیره گویند و کرمانی و نبطی بود و کرمانی سیاه بود و آنچه فارسی بود آنچه رسیده بود میل بزردی زند و اقوی بود و
از شامی و نبطی و کرمانی اقوی بود از فارسی و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیوم و گویند گرمی وی در دوم
بود کرم را بکشد و بادها بشکند و هضم طعام بکند و چون با آب آن روی بشویند لون را صافی کند و یونس
گوید کرمانی شکم ببندد و نبطی براند و ابن ماسویه گوید چون بریان کنند و در سرکه خیسانند شکم ببندد و بادهای
غلیظ دفع کند و مجفف معده بود و جرب را نافع بود و اگر زن بزیت کهن برخود گیرد قطع کثرت حیض
بکند و چون در سرکه خیسانند و خشک کنند و سحق کنند و سفوف سازند و بدان ادمان کنند قطع شهوه طین
بکند و چون با نمک بخایند و فرو برند قطع سیلان لعاب بکند و چون با سرکه سحق کنند قطع رعاف بکند و چون ناشتا بخایند
و آب آن در چشم چکانند خون را ببندد و طرفه را نافع بود و عصارهٔ بری وی چشم را جلا دهد و چون بر موضعی که
زیاده که در چشم بود طلا کنند بعد از آنکه موی برکشیده باشند دیگر نروید خاصه که با صمغ طلا کنند و بری وی که سیاه

رنگ بود مانند شونیز و نوعی از وی هست که تخم وی مانند تخم سوسن بود و چون با شراب بیاشامند گزندگی جانوران
را نافع بود و تقطیر البول را سود دهد و سنگ بریزاند و چون با سرکه بیاشامند فواق را ساکن گرداند و چون
با زیت و عسل بیامیزند و ضماد کنند بر آثار سیاه که در هر شیب چشم بود زایل کند و تحجر بر ورم انثیین
کند از گرمی بود و مقدار شربتی از وی دو درم بود و گویند مضر بود بشکم و مصلح وی کتیرا بود و بسیار خوردن وی
لون را زرد گرداند و بدل کرمانی یک وزن و نیم نبطی بود و شابور گوید بلک یک وزن آن و نیادوق گوید
بدل آن بوزن آن فارسی بود و گویند بدل آن کردیا بود کمون حلوا نیوست و گفته شد کمون حبشی
کمون بربست و گفته شد در صفت کمون کمون ارمنی کردیا است و گفته شد کمون بری قانیوس خوانند و آن
وانشاهتیج است و گفته شد کمون اسود کمون بری و شونیز را نیز کمون اسود خوانند کمکام گویند درخت
ضرو است و گویند پوست بیخ آنست و صفت هر دو گفته شد و بصری گوید صمغ است کمالیون خاما
لیون است و گفته شد و آن نوعی از ماذریون است کندر بعربی لبان گویند بپارسی کندر دریایی و اصمعی گوید سه چیز است که
از یمن خیزد و در هیچ جای دیگر نبود لبان و ورس و عصب یعنی برد یمنی و ابوحنیفه رضی الله عنه گوید لبان
نبود الا بر درختهای عمان و درخت آن خارناک بود و قد آن دو گز زیادت بود و نروید الا در کوه و ورق
آن مانند ورق مورد بود و ثمر آن مانند ثمر مورد بود و علک در اکندر خوانند و بستج خوانند و بیونانی لبیانوا
و نیکوترین آن سفید نر مدحرج بود یعنی خشهای گرد بود و چون کهن گردد سرخ شود و غش وی بصمغ و راتینج کنند
و جالینوس گوید طبیعت کندر گرم بود در دوم و خشک بود در اول و گویند در سیوم و قوة حافظه بود و خون
ببندد از هر موضع که بود و ترف که از جهت دماغ بود و آن نوعی از رعاف است و منع ریشهای بد که از مقعد بود
چون با عسل بر داحس نهند زایل گرداند و چون با پیه بط یا پیه خوک بیامیزند و بر قوبا مالند زایل کند و ریشها که
از سوختگی آتش بود و شقاق که از سرما بود سود دهد و چون با قطرون بیامیزند و سر را بدان بشویند ریشهای تر را
زایل کند و چون با خمیر شیرین بیامیزند و در گوش چکانند انواع دردهای آن زایل کند و ابوجریج گوید محرق چون دلغم
بود و نشف رطوبات از سینه بکند و مقوی معده ضعیف و مسخن او بود و جگر سرد را و اگر یک ماه در آب
خیسانند و هر روز از آن آب خورند بلغم را نافع بود و حفظ زیادت کند ذهن را جلا دهد و دفع نسیان

بکنند واگر بسیار بیاشامند صداع آورد و کندر هضم طعام بکند و بادها را بشکند و قی ببندد و ریشهای چشم را نافع بود و خفقان را
سود دارد و شیخ الرئیس گوید منقی روح دل و دماغ بود و قوة تریاقیه در وی هست بسبب آن دخان وی بدندان
و ها سود مند بود و گویند سرفه را نافع بود و خاییدن وی دندان و لثه را محکم گرداند و مصلح آن سود و بسیار خاییدن
وی باشد که جذام و برص و بهق سیاه پیدا کند و دخان وی چون با قطران بسوزانند موی بروید داء الثعلب بروید
و اگر کندر بسیار با شراب یا با سرکه بیاشامند بکشد قشور وی قبضی تمام داشته باشد و صفت آن گفته شد در قاف
و دقاق الکندر فاضلتر از کندر بود و در قوة مانند کندر بود و دقاق کندر آن بود که کندر بکوفته در منخل کنند و ببیزند
آن خرده که از منخل بیرون آید آنرا دقاق الکندر خوانند و نیکوترین آن سفید بود و مقدار شربتی از کندر نیم درم بود
نافع بود تبهای بلغمی را وجهة ترجیح بلغمی چون قدری کندر و اندکی ناخواه بیاشامند و دخان کندر جهة علتهای چشم
نافع بود و گفته شد صفت دخانها و کندر مضر بود بشش و مصلح وی آنزر پارسی بود و بدل وی مصطکی بود و اسحق
گوید بدل آن یک وزن و دانگینم آن دقاق وی بود کندش بپارسی کندغه گویند و مستعمل از وی بیخ بود
و بیرون وی سیاه بود و اندرون وی سفید که بزردی مایل بود و طبیعت آن گرم بود در اول درجه حار و
خشک بود در آخر درجه سیوم و خوردن وی در غایت خطر بود و وی مقطع بلغم و دوا بود و برص و بهق سیاه و
جرب را نافع بود طلا کردن و سپرز بگدازد و بول و حیض براند و سنگ بریزاند و مسهل بلغم لزج بود از مفاصل
و شربتی از وی تا دانگینم بود و اگر سحق کرده در بینی دمند عطسه آورد و نشاید که در تابستان سعوط کنند
از بهر آنکه نشف رطوبت کند و اگر در خزان و زمستان و بهار سعوط کنند شاید و اگر بچه سه ماهه یا چهار ماهه
در شکم مرده باشد آنرا سحق کنند و با عسل بسرشند و فتیله سازند و زن بخود برگیرد بچه بیرون آورد و مضر بود به
بشش و مصلح وی کثیرا بود و کندش بازادریه قتاله بود و قی بسیار آورد و غثیان و باشد که بخناق الجامد و موا
دای کسی که آن خورده باشد بقی و حقنه قوی که در آن شحم حنظل بود کنند و اگر تشنج پیدا کند معالجه تشنج کنند
که آن بپوست بود و بدل آن درقی بوزن آن جوز القی بود با دو دانک وزن آن فلفل و رازی گوید کسی که در شب
ماه و ستاره نبیند مقدار عدسی با روغن بنفشه سعوط کنند دو سه نوبت شبکوری را بغایت نافع بود کنکر
حرشف است و گفته شد کنکرزد بپارسی کنگری خوانند و آن صمغ حرشف است و طبیعت آن گرم و تر بود

در اول و گویند سرد بود و وی قی آورد بآسانی چون با آب گرم و سکنجبین بیاشامند یا با عسل و بدل آن دارشیشعان
است و گویند درقی بدل آن جوز القی بود کوز مقل است و گفته شود ان شاء الله کوزگندم
جوز گندم است و گفته شد و صاحب منهاج در خواص وی آورده است که چون یک کیله از وی بگیرند و ده رطل
عسل و نیک با هم بزنند و سر ظرف بنهند در ساعت شراب رسیده گردد و آن شراب فربهی آورد و منی
بیفزاید کوالف باداورد است و گفته شد کوشاد حنطیانا است و گفته شد کوکب شاموش
طین شاموس است و گفته شد کوکب الارض گویند کوکب قیمولیا است و رازی گوید طلق است و ابن سمجون
گوید درختی است که بشب روشن بود و گویند آن سنگیست که بشب روشن بود و آن طلق است
و گفته شد کوک حسک است و گفته شد کولم و کوبر فلفل است و گفته شد کوارع بشیرازی کشبد
گویند کیموس وی لزج بود لیکن غلیظ نبود و در هضم صالح بود و زود هضم شود و عدیم الفضول
بود و حسن الکیموس و خونی سرد لزج از وی متولد شود و اگر با ابزار و الجدان مستعمل کنند لزوجة و
برودة آن کمتر شود و وی بحج امعا و خشونة حلق را نافع بود و شقاق زبان و لبها که از گرمی بود
سود دهد کهیا نافا و انیا است و گفته شد کهربا صمغ جوز رومیست نیکوترین آن
شمع رنگ بود صافی سرخ که بزردی زند و طبیعت آن سرد و خشک بود خشکی وی در دوم بود
و گویند در وی حرارتی اندک بود و گویند گرم بود در سیوم خون را ببندد از هر موضع که باشد خفقان را
نافع بود و مقوی دل و معده بود و چون نیم مثقال از وی با آب سرد بیاشامند قی ببندد و با مصطکی قوة
معده بدهد و درد معده را نافع بود و عسر البول را سود دهد و خوزی گوید قطع رعاف بکند و
چون بر ورمهای گرم بپاشند نافع بود و ثنا فرسطس گوید که با چون بر زن حامله بندند بچه نگاه دارد
و اگر بر صاحب یرقان بندند بغایت نافع بود و اگر سحق کرده بر سوختگی آتش بلطوخ کنند بغایت نیکو بود
و رازی گوید خون حیض ببندد و بواسیر و گویند مضر بود بسر و مصلح وی از زبارسی بود و بدل وی
طباشیر و بنادوق گوید بدل وی دو وزن وی طین رومیست و چهار دانگ وزن آن سلیخه و نیم وزن
وزن آن بزر قطونا بریان کرده کهکم باد نجانست و گفته شد کیه مصطکیست و گفته

کیلکان

شود ان شاء الله کیدارو سرخس است وگفته شد کیکر کونه وکیسو نیز گویند وآن جعده است وگفته شد کیخ زنبی
جاورس است وگفته شد کیلکا نوعی از کراث است وگفته شد در فوق ههههه

باب اللام

لادن نیکوترین جرب خوشبوی بود که لون آن بزردی زند وهیچ رمل و دردی نبود و در روغن حل شود و هیچ ثفلی نداشته باشد و طبیعت آن گرم بود در آخر درجهٔ اول و گویند در آخر درجهٔ دوم و وی تر بود و گویند سرد و قابض بود و این قول دور است و گویند خشک بود و جوهر وی بغایت لطیف بود و در وی قبضی اندک بود و منضج رطوبات غلیظ بود و ملیّن معتدل و قوت بن موی بدهد و برویاند و با روغن مورد موی را نگاه دارد و اما بر داء الثعلب و داء الحیة محکم نیست که برویاند مخالطه آن داروهای دیگر بود که تحلیل بسیار در ایشان بود چندان لادن و اگر لادن در شیب دامن بخور کنند بچه مرده و مشیمه بیرون آورد و چون با شراب بیاشامند شکم ببندد و بول براند و بلغم براند پاک کند و مقدار ماخوذ از وی تا نیم مثقال بود و ملیّن صلابت معده و جگر بود و قوت ایشان بدهد چون ضعیفی و سردی که در ایشان باشد و اگر در روغن گل حل کنند و در گوش چکانند درد گوش زایل کند و اگر در روغن بابونه یا شبت حل کنند و طلا کنند بر یافوخ کودکان یعنی میان سر که نیز ازی جانداره خوانند نزله و شوصه را نافع بود و چون با پیه حل کنند و بر ورم مقعد نهند درد ساکن کند و چون با روغن گل حل کرده حقنه کنند پیچ را نافع بود و گویند مفتّح سدّه بود و گویند مجفّف بود و مسهل و مصلح آن سنبل الطیب بود لاژورد بپارسی لاجورد گویند و نیکوترین آن بدخشی بود و مؤلف گوید خاصیت تفریح و تقویه در وی بیشتر بود که در نوع دیگر وی بسبب همسایگی لعل و نوع دیگر زماری بد بود بسبب همسایگی اسرب و طبیعت آن گرم بود در دوم و خشک بود در سیوم و گویند سرد و خشک بود در دوم و قوت وی مانند حجر ارمنی بود لیکن لاجورد ضعیفتر از وی بود و در دوم مسهل سودا و گویند قوت وی مانند لزاق الذهب بود اندکی ضعیفتر و لاجرم مسهل سودا بود و هر خلطی غلیظ که با خون آمیخته بود و مالیخولیا را نافع بود و ربو و چون زنان هم از وی در فرزجه کنند با بکیلد در روغن زیت بچه را نگاه دارد در شکم تا بثبوت رسد و از افتادن ایمن بود و خیدانده و شربتی زیادت از وی مایکدرم بود و در دکرده و مثانه را سود دهد و ثآلیل را قلع کند و چون با سرکه سحق کنند و بر برص طلا کنند زایل کند و موی مژه برویاند و چون زنان بخود برگیرند حیض نیکو براند و لاجورد گویند بدل آن لزاق الذهب کانی بود

بلاغیه نوعی از یتوعات است و گل زرد دارد و مانند گل شبت و ورق اندک داشته باشد و در دامن کوهها بسیار بود و چون بشکنند شیر بسیار داشته باشد و زنبور عسل بر گل وی چرا کند بعجمی گویند نبات عملیز است فی الجمله طبیعت آن گرم و خشک است در سیوم و گویند در چهارم و از خواص وی آنست که اگر در مقامی که ماهی بود در آن آب اندازند ماهیان بر روی آب افتند و لبن وی مسهل آب زرد بود و استسقا را نافع بود و ورق وی جهت آن ... و ورق وی بکوبند و عصیر آن بیاشامند مسهل قوی بود و فعل وی اقوی بود از لبن وی لیکن لبن وی اقوی بود و بدل لالامه گیاهیست که از اطراف مکه می آورند و جهت بواسیر بخور کردن بغایت نافع بود خاصه ثمر آن و درد مقعد را ساکن گرداند و چون بیاشامند خون را ببندد و طبیعت وی سخن بود و در وی قبضی بود و بسیار از وی مضر بود بمثانه و مصلح وی حب الآس بود لبلاب قربوله خوانند و آن از قسوس است و معروف بود عشقه و حلیوب نیز گویند بشیرازی هر شعوانند و نبات وی بر هر نبات که نزدیک وی بود بپیچد و شود و از او حبل المساکین گویند و طبیعت وی معتدل بود در حرارت و یبوست و گویند خشک بود در اول و گویند سرد و تر بود و وی محلل و ملین بود و اگر عصیر وی با روغن گل به پنبه در گوش چکانند که درد کند سودمند بود و درد سر کهن شده را نافع بود و سینه و شش را سود دهد و ربو و سده جگر و ورق آن با سرکه سپرز را سود دهد و آب وی مسهل صفرای سوخته بود و صاحب منهاج گوید شربتی از وی سم بود با نبات بی آنکه بجوشانند و غافقی گوید شربتی از وی نیم رطل کتاب بود چنانچه حبل و نیم مخ باشند تا بعت م نبات و اگر بجوشانند قوه وی ضعیف شود و جهت سرفه که از حبس طبیعه بود و قولنج که سبب آن خلطی گرم بود و محلل ورمی بود که در مفاصل و احشا بود و چون با فلوس خیارچنبر مستعمل کنند و قرحه امعا را نافع بود و چون با روغن بادام بپزند و گویند مضر بود بسپرز و مصلح وی نبات بود و لبنی لبلاب بزرگ موی بستر و بستن یکبند و صنف بروی مسهل خون بود و بدل لبلاب آب ورق خطمی بود و خبازی لباب القمح لباب الحنطه است و آن نشا است وگفته شود ان شاء الله لبان حرذل بری خوانند و آن در صفت مانند خردل است نه بطبیعت و تن خردل که حرارت داشته باشد ندارد و در بطیبه خشبیه خوانند و مؤلف گوید که رزندکی از اقی گویند و آن ثمره بود از خاص غذا بیشتر دهد و نیکوترین بود از وی بعده چون بپزند بخورند و شریف گوید چون بپزند در طبیخ

آن طفلان که ضعف اعصاب و برودت براه نتوانند رفت چون در ان نشانند نافع بود و تخم وی چون سحق کنند و با
شیر بسرشند و بر روی مالند کلف ببرد و حسن زیادت کند و نیکو گرداند و اگر بدان ادمان کنند و غش و ریش
زایل کند و اگر تخم لعوقی سازند و بناه شب العق کنند سرفه کهن را نافع بود و چون با شراب صرف بیاشامند یا باسکنجبین
سنگ بریزاند **لبن** بپارسی شیر گویند و انچه حلیب بود ابن ماسویه گوید گرم و تر بود و گرمی وی کمتر بود و دلیل
حرارت وی حلاوت وی است گوید قوة وی در حرارت در وسط درجهٔ اول بود و در رطوبت در اول درجهٔ دوم
و رازی گوید از قول جالینوس که حرارت وی زیادت نبود بر برودت و برودت وی زیادت نبود بر حرارت
و در حرارت میان بلغم و خون بود بلکه بخون نزدیک بود و از بلغم دور و ماسرجویه گوید گرم و تر بود خاصه چون غلیظ
بود و صاحب منهاج گوید لبن سرد و تر بود و حلیب وی را برودت کمتر بود از غیر وی و هو گوید معتدل بود و مقوی
بدن و چنین گوید باید که نظر کنند و بینند اعضائی که هضم وی میکنند چه طبیعت دارد و عضو که تدبیر
هضم وی میکند پس هر دو سرد باشند از بهر انکه طبیعت وی سرد است و صاحب منهاج نیکوترین آن بود که
بغایت سفید بود و معتدل القوام بود و بر روی ناخن بایستد و صالحترین شیرها شیر
آدمی را شیر زنان بود و بعد از ان شیر حیوانی که نزدیک بطبیعت آدمی بود و در دلیل گوشت حیوانات
دلالت بر جودت البان و ردآءة آن کند اگر حیوانی مثل گرگ و سگ و شیر و یوز و سباع و امثال آن بود که گوشت
ایشان کریه الرایحه بود بد بود اما شیر حیوانی که گوشت ایشان خوشبوی بود مثل گوسفند و بز و گاو و اسب و خرگور
و آهو و امثال آن نیکو بود و موافق و غیر حیوانی که لون وی سفید بود قوة وی ضعیف بود و انچه سیاه بود قوی
بود و نیکوتر و دیرتر بگذرد و انچه سفید بود زود بگذرد و در بهار رطوبت و رقة زیادت بود و در تابستان
سخونة و جفوفة و نیکوتر بود از بهر انکه زرعی که آن زمان خورد ادسم و اغلظ بود و انچه در بیشها چرا کرده
باشند شیر ایشان ارطب بود و شکم براند و انچه در کوه چرا کرده بود اخف و اسخن بود و نیکوترین شیرها
شیر جوان سن بود و کوچک سن شیر وی تر بود و بزرگ سن شیر وی خشک بود و شیر مرکب از سه
جوهر بود جبنیه و مائیه و زبدیه و چون از یکدیگر جدا اوند هر یک فعل خاص داشته باشند شیر چون با عسل
بیاشامند ریشهای اندرونی از اخلاط غلیظ پاک گرداند و نضج بدهد و غذائی نیکو دهد و دماغ بیفزاید

خصوص

خصوص شیر زنان و وی زود هضم شود چون از خونی متولد شده باشد که در غایت انهضام بود و اولی آن
بود که چون شیر بیاشامند نخفتند و هیچ غذائی بر سر وی نخورند تا وی بگذرد و وی سودمند بود بغایت
گرم و خشک را چون در معده وی صفرا نبود و با عسل یا نبات بر هضم یاری دهد و نیکوترین اوقات خوردن
وی میانهٔ بهار بود بود که آن زمان معتدل بود در غلظ و لطافت و جبنیه در وی بیشتر از مائیه بود و در
زمستان نشاید که خورند و نشاید که تا چهل روز که زائیده باشد شیر وی خورند بسبب لبا که بشیرازی زمکا زمکسا
خوانند و شیر چون با نبات بیاشامند لون نیکو گرداند خاصه زنان و فربهی آورد تا کسی که صاحب مزاج
گرم و خشک چون در آب پنیر نشیند فربه بود و جرب و حکه را نافع بود و باه را برانگیزد و شیر بچه که سنگ
بانشی تافته یا با آهن داغ کرده باشند شکم ببندد و شیر بچه را نافع بود و کسی که ادویه کشنده خورده باشد خاصه
دراریج و ارنب بحری و خانق الذیب و بیخ و شوکران و وی تریاق زهرها بود حتی افعی و وی در معده صفراوی
مستحیل بصفرا شود و منفخ بود و سده در جگر پیدا کند و مضر بود باصحاب سیلان دم و هیچ چیز مضرتر
ببدن انسان نبود از شیری که فاسد شده باشد و شیر مضر بود با ورام باطنی و اعصاب و اورام بلغمی
و چون بسیار خورند برص آورد و شبش در بدن پیدا کند الا شیر شتر که وی کمتر برص آورد و شیر علاج
نسیان و غم و وسواس بود و مضر بود بلثه و دندان و تاریکی چشم آورد و شبکوری و خفقان که از رطوبت
که سیلان از خون یا از بلغم بود مضر بود و سنگ کرده و سده جگر احداث کند و اولی آن بود که بعد از وی مضمضه
کنند بشراب و عسل و یا پیش از خوردن وی بماء العسل مضمضه کنند و بعد از ان که خورده باشند شراب صرف
و چون جوشانیده بیاشامند و بعد از ان کشمش بخورند نفخ وی زایل کند و اگر در شکم بسته شود بسبب
پنیرمایه یا غیر آن عرق سرد آورد و غشی و چرم هافض و انچه با پنیرمایه بسته بود زود بخناق کند
و باید که از مملوحات احتناب نمایند که تجبن زیادت گرداند و باید که سرکه یا آب ممزوج کرده دهند
یا فودنج بیخ که در ساعت تحلیل کند یا پنیرمایه که بکیمای با شاهد که رقیق گرداند و قی و اسهال
بیرون آورد **لبن حامض** نیکوترین آن بود که مسکه وی بسیار بود و چون مسکه از وی بگیرند و ترش
شود آنرا مخیض خوانند بپارسی دوغ گویند و چون مسکه از وی نگیرند آنرا بپارسی ماست گویند طبیعت

آن سرد و خشک بود و گویند تر بود و گرم مزاج را موافق بود و شیخ الرئیس گوید ماست در مزاجهای گرم تهییج باه بود
از بهر آنکه مرطب و منفخ بود و وی دندان را زیان نرساند لیکن خلط را خام گرداند و بطی الهضم و بسیار بود و لثه را
زیان دارد و درد معده گرم را نافع بود و خشاء وی دخانی بود از بهر آنکه مسکه از وی گرفته اند و اسهال صفرا
وی دو موی به بندد و تشنگی ساکن کند و باید که بماء العسل مضمضه کنند تا لثه را مضر نبود و اگر مستحیل شود و
بعفونت یا حموضت در آرد و غشی آورد و مغص در فم معده تولد کند و باشد که تبیه کننده کند باید که قی
کنند و معده از وی پاک کنند بماء العسل بعد از آن شراب صرف یا مثلث یا فلافلی بیاشامند و روغن ناردین
بر معده تکمید کنند لبن البقر روفس گوید شیر حیوانی که مدت حمل وی بیشتر یا کمتر از مدت حمل انسان بود آدمی
را بد بود و آنچه مساوی بود ملایم بود از بهر اینست که شیر گاو نیکوتر و مناسبتر از شیر دیگر حیوان بود و دسومت
و غلظ وی زیادت بود و غذا بیشتر از همه شیرها دهد و فربهی آورد و دیرتر بگذرد و ربو و سل و نقرس و
و تبهای کهن را نافع بود لبن المعز شیر بز معتدل بود میان شیر گاو و شیر ... نزله را نافع بود و ریش
حلق و عرق النسا را که از خشکی بود و وسواس و سرفه و سل و نفث دم را نافع بود و غرغره بدان کردن
خناق و ورم لهاة را سودمند بود و ریش مثانه و دیسقوریدوس گوید شیر بز ضرر وی بشکم کمتر بود از شیر
های دیگر از بهر آنکه چرا کردن وی بیشتر بر چیزهای قابض بود مثل درخت مصطکی و بلوط و درخت زیتون
و درخت حبة الخضرا و امثال آن و از بهر اینست که معده را نیکو بود و روفس گوید شیر بز اسهال وی ضعیفتر
از شیر گاو بود لبن اللقاح لبن الابل است بپارسی شیر شتر گویند و وی دسومت و جبنیه کمتر داشته
باشد و بغایت رقیق و مائی بود سده احداث نکند چنانکه شیرهای دیگر بلکه سده بگشاید و جگر را
تازه کند و ضیق النفس و ربو و مار اصفر را نافع بود و قوة چشم بدهد و مرضهای سپرز را نیکو بود و با
بول وی بیاشامند استسقا را بغایت مفید بود و اگر با پنج درم سکر العشر بیاشامند استسقا گرم را مفید
بود و جنینا گویند استسقاء طبلی و زقی را سودمند بود و غلظی که در جگر بود بگدازد و دردهای صلب
جانبیه را مفید بود و بواسیر و سپل را نافع بود و شهوة غذا و جماع برانگیزد و اگر با نبات بیاشامند
زنبا بویرا صافی گرداند و حرارت جگر و خشکی آنرا بغایت نافع بود و مقدار یک رطل تا دو رطل مستعمل

بود و وی زود از معده بگذرد و غذا کمتر از البان دیگر دهد و بدان شیر بز بخینا بود که در ساعت دوشیده
باشند لبن النعاج و لبن الضأن نیز گویند بپارسی شیر میش گویند دسم و غلیظ بود و جبنیه و زبدیه
بسیار داشته باشند و نفث دم و قرحه شش را نافع بود و تدارک ضرر جماع بکند و قوة باه بدهد و ادویه
کشنده را نافع بود و زحیر و قرحه امعا و ربو و سرفه را سودمند بود و لون را صافی کند و در دماغ بپزد ید
و نخاع و مجنینا شیر بز محمود نبود و وی گرم بود و ملایم بدن نبود و قراقر و مرار و بلغم آرد و قولنج
لبن الاتن بپارسی شیر خر گویند دسومة وی کمتر بود و رقیق بود چون بدان مضمضه کنند
لثه و دندان را محکم گرداند بخلاف شیرهای دیگر و سرفه و سل و نفث دم و عسر النفس و جمیع مرضهای
سینه و ریشهای مثانه و مجاری بول را بغایت نافع بود چون از حلیب وی بیاشامند مقدار سی درم
بامداد یا کمتر یا بیشتر و ادویه کشنده را و زحیر و قرحه امعا را نافع بود و موافق بود اصحاب صلع
و ظنین و دوار و بدل وی شیر بز بود و گویند شیر میش لبن الخیل لبن الرماك خوانند بپارسی
شیر اسب گویند جبنیه در وی کمتر بود و زبدیه و زود بگذرد خون حیض که منقطع شده باشد براند
و چون زن بشیر وی حقنه کند چون گرم بود و رحم را پاک گرداند از قرحه و چون بیاشامند مستی کند و
ترکان آنرا قمیز خوانند لبن النسا شیر زنان بول براند و تریاق از زهر بحری بود و درد چشم را
نافع بود چون در چشم دوشند و خشونة چشم زایل کند خاصه چون با سفیده تخم مرغ بود و سل را نافع بود
چون بیاشامند همان ساعت که از پستان بیرون آید بمکند از پستان لیکن از زنی صحیح البدن معتدل
المزاج بود و ورم گوش گرم و قرحه آنرا نافع بود لبا شیرازی زبک خوانند و طبیعت
آن سرد و تر بود و مصلح مزاجها که گرم بود و بدن را فربه کند و وی بطی الهضم بود و خلط غلیظ از وی
متولد شود و دیر از معده و امعا بگذرد و نفخ در معده و درد پیدا کند و خشاء وی دخانی بود
و بهیج فواق و مولد حصی بود و چون با عسل بود غذا بسیار دهد و مصلح وی بود لبن السودا
صمغیت که از طرف مغرب آورند و طبیعت آن بغایت گرم بود و مفسد بدن باشند و بوئیدن
آن عطسه و رعاف آورد و بیم هلاک بود و چون بر دردهای صلب بمالند سودمند بود ۵۵

لبن اللاغیه صفت آن در لاغیه کفته شد پیش ازین و جالینوس کوید در قوة مانند فراسیون
بود و بدل وی بود لبان کندر است و کفته شد لبن الیتوعات شیر یتوعات مانند مازر
یون و حلتیت و انجه دیسبرم و عرطنیثا و انواع آن حار و محرق بود و بد و مفسد خون بود و اکر بر اعضای
جکد بسوزانند و مداوی آن در آب بغایت سرد نشستن بود و چیزهای سرد و مولف کوید شیر یتوعات
خاصه شبرم و لاغیه چون در قوبا مالند زایل کند البته لباب القرطم مغز خسکدانه کرم و خشک بود
و مسهل بلغم بود و قولنج بکشاید و استسقای زقی و لحمی را نافع بود و شربتی از وی سه ماه بود با صعتر
لبنی میعه است انجه سایله بود آنرا عسل لبنی خوانند و میعه سایله کویند و آن مانند عسلی بود
و در وی حلاوت نبود و آن صمغ درختی رومیست و نیکوترین آن بود که تسایل بنفس خود و خوشبوی
و زرد رنک بود و سیاه نبود طبیعت آن کرمست در اول و خشکست در دوم و کویند تر است و وی
منضج و ملین بود جرب تر و خشک را نافع بود و سرفه مزمن بلغمی را سود دهد و آواز صافی کند و
طبع نرم دارد چون زن بخود برکیرد یا بیاشامد حیض و بول براند و مسهل بلغم بود بی زحمت یکماه
از وی مستعمل بود و وی مسبت و نزله حار ابندد و مصلح وی بوزن وی صمغ بادام بود که اضافه
وی کنند و بدل وی چند بیدستر و دو روغن یاسمین بود و کویند بدل آن جاوشیر بود لحم مجموع
کوشتها کرم و تر بود و کثیر الغذا و مولد دم اما بعضی از بعضی فاضلتر بود و نیکوترین آن بود
که متوسط بود در فربی و لاغری و وسط عضله معتدلتر بود و خصی کرده فاضلتر بود از خصی
ناکرده و وی غذای مقوی بدن بود و زود مستحیل بخون شود و صفت مجموع کفته شود انشاالله
لحم الحملان فاضلترین کوشتهای کوشت بره بود و نیکوترین آن کوشت حولی بود و طبیعت
آن کرم بود در اول و نیکو بود جهت بدنهای معتدل و معدهٔ معتدل و مولد غذای بسیار کرم و تر
بود و چون بسوزانند و بر بهق و برص و قوبا طلا کنند سود دهد و خاکستر سفیدی کوشت سفیدی
چشم را نافع بود و کوشت سوخته کزندکی مار و عقرب و عقرب جرارترا نافع بود و با شراب کزندکی سک
دیوانه را سود دهد و خوردن وی مولد بلغم بود و مصلح وی مثلث با حلوا و سکر بود و مضر بود

بلکی

بلکی که غثیان داشته باشند و مصلح وی آن بود که با ترشهای قابض به پزند لحم النعاج کوشت
میشینه حرارت آن کمتر از کوشت بره بود و خونی بد از وی حاصل شود لحم الحمار یر برسایان
کویند کوشت خوک بهترین کوشتهای بود و کوشت بری وی بهترین کوشت و حوش بود انچه صحیح است
بهترین کوشت وحوش کوشت آهو بود و کوشت خنزیر بری و اهلی زود هضم شود و بکذرد و غذای انک
دهد اما بقوة بود و جالینوس کوید و لقی انسان معتدل المزاج بود و کویند قومی که کوشت آدمی خورند
اکر کوشت خوک بخورند فرق نتوانند کرد لون و طعم و بوی و این دلیل ملازمت و مشابهت است و وی
غلیظ و لزج بود و قطع لزوجت آن بشراب یا حلوای قندی کنند لحم الحداء کوشت حلبش فضول
آن کمتر از کوشت بره بود و بزغاله شیرخواره که شیری نیکو خورده باشد نیکو بود و اکر شیری بد خورده
بود بد بود بد و نیکوترین آن سیاه نیک رنک بود سبکتر و لذیذتر بود و کویند کوشت انچه
سرخ بود و چشم ازرق بود حرارت آن کمتر بود از کوشت حبش و معتدل بود در رطوبت
و یبوست و زود هضم شود و نافع بود کسی را که دمل و دانها بر اعضاء وی بر می آید و خونی معتدل
نیکو میان لطافت و غلظ از وی متولد شود و چون بریان کرده بود مضر بود بقولنج و مصلح
آن حلوای قندی و عسل باشد لحم المعز الاناث و التیوس کوشت بز ماده و دکه بد
بود و دشخوار هضم بود و غذائی بد دهد و مولد خونی بود که میل بسیاهی داشته باشد لحم البقر
کوشت کاو بهترین آن بود که جوان سن بود و نیکوترین اوقات خوردن آن بهار بود و وی خشکتر
از کوشت بز بود و در کرمی کمتر از وی و کویند کرم و خشکست در چهارم و وی کثیر الغذا بود و چون
بسکباج بزند منع سیلان ماده از معده بکند و وی از اغذیه اصحاب کد بود و دشخوار هضم غذائی
غلیظ انچه سیاه بود مرضهای سودائی تولد کند و بهق و جرب و سرطان و قوبا و جذام و داء
الفیل و دوالی و وسواس و تب ربع و سپرز پیدا کند انجه مضر آن کم و مصلح آن بود دارچینی و فلفل
و زنجبیل است و در پختن اکر پوست خربزه در دیک اندازند زود کوشت را پخته کند و همدا کر داند
لحم العجل کوشت کوساله نیکوتر از کوشت کاو و کبش بود نیکوتر آن بود که نزدیک زاییده

باشد و طبیعت آن گرم و تر بود و غذائی معتدل بود و خونی صالح از وی متولد شود و مصلح اصحاب ریاضت بود و مطلوب را
مضر بود و مصلح آن ریاضت و استحمام بود لحم الجاموس گوشت گاومیش غلیظترین گوشتها بود و کیموس بد دهد
و دیرهضم شود و بر معده ثقیل بود و در طبیعت سرد و خشک بود در جنب گوشتهای گرم و وی در طبع مانند
گوشت نعام و گوشت سنور بود لحم الخصی من الحیوان گوشت خصی کرده بهتر از گوشت خصی ناکرده
بود و چون حیوان مزاج وی بخشکی و نیکوترین آن حمل ضان و معز بود و فاضلترین آن بود که میان فربهی و لا
غری بود بلکه وی فاضلتر از همه گوشتها بود و گوشت وی کمتر از خایه دار بود و زود هضم شود و خونی معتدل
از وی متولد شود و فربه آن مرطب بدن بود و ملین طبع و لاغر آن لاغری آورد و مجفف طبع بود و وی مرخی معده
بود و مصلح وی آب غوره که قابض بود لحم الغزال صالحترین گوشتها صید گوشت آهوبره بود با وجود
آنکه همه گوشتهای صید بد بود و خونی غلیظ سودائی از آن متولد شود آهوبره بدی کمتر داشته باشد و نیکوترین
آن خشف بود و طبیعت آن گرم و خشک است و قولنج را سود دهد و فالج و مصلح وی ادهان و حموضات بود
لحم الارنب گوشت خرگوش بعد از گوشت آهو بهترین گوشت صید بود و نیکوتر آن بود که سگ صید کرده باشد
و طبیعت آن گرم و خشک بود و در عرق گوشت وی صاحب نقرس و مفاصل نشستن نزدیک به منفعت عرق
ثعلب بود و گوشت بریان کرده وی قرحه امعاء را نافع بود و شکم ببندد و بول براند و فربهی آورد و مصلح وی
ابازیر ملطف بود لحم الایل گوشت گاو کوهی اصل هر بود و زود بگذرد و بول براند و [illegible] غلیظ بود و تب
ربع آورد لحم الکباش الجبلیه و الحمار الوحشیه گوشت گوسفند کوهی و خر گور طبیعت وی گرم و خشک بود
در سیوم غذائی بد بود و عسر الهضم بود و لحم کباش سودمند بود بکسی که در اریح خورده باشد لحم القنافد در قاف
گفته شد در صفت قنفذ لحم الخیل گوشت مصلح اصحاب تعب سخت و ریاضت قوی باشد و مسام
متخلخل و وی مانند گوشت شتر بود در غلظ و رداءة و تولید سودا لحم الذئب گوشت گرگ لزج و عالی
و عسر الهضم باشد و غذای بغایت مذموم بود لحم السباع و ذوات المخالیب گوشت دد و دام بواسیر
را و جذام را سودمند بود و قوه آن بدید لحم الحمار الاهلیه گوشت خر قدر آن کمتر بود با اصحاب کد سخت و ابدان
متخلخل و وی بدتر از گوشت شتر بود و غلیظتر و تولید سودا از وی بیشتر بود و وی بدترین گوشتها بود لحم ابن

لحم ابن العرس در الف در صفت ابن عرس گفته شد لحم السنور گوشت گربه گرم و تر بود و گویند
سرد بود درد بواسیر را نافع بود و سخن کرده بود و درد پشت را سود دهد الشقنقور در باب سین گفته
شد صفت آن لحم الجزور گوشت شتر بچه بغایت گرم بود و مصلح اصحاب سخت و ریاضت بود و گویند
مصلح اصحاب عرق النسا بود و در آخر تب ربع نیکو بود و وی غذای غلیظ بود و غلیظتر از مجموع گوشت
وحوش و سخت تر تولد سودا کند و مصلح آن زنجبیل مربی بود لحیة التیس نباتیست که بر دم فسطیدا س
خوانند و بپارسی اسبلیچ گویند و بعربی اذناب الخیل و باصفهانی شنگ قابض و یابس بود خون بینی ببندد و از ان
رحم و مجموع اعضاء و نیکوترین آن تر تازه بود و طبیعت آن سرد بود در اول و خشک بود تا سیوم و گویند در دوم
و گویند گرم بود در اول اعضا را سخت کند و از بد اینست که در تریاق مستعمل است و در وی قبضی بود مانند تخم گل و
ورق خشک آن ریشهای کهن را نافع بود و اصل وی چرک گوش را پاک کند و وی ریش شش را نافع بود و عصاره
آن نفث دم و نزف آنرا سودمند بود و مقوی معده بود و سودترین چیزها بود جهت قرحه امعا و شکم
ببندد و جراحتهای عظیم باصلاح آورد و چون بران نهند و اگرچه عصب منقطع شده باشد و بدل آن تخم گل
و گلنار است بوزن آن لحیانی دیفسافوس است و گفته شد لحیة الحمار پرسیاوشان است
و گفته شد لحام الذهب و لحام الصاغة لزاق الذهب گویند و نیکوترین آن معدنی ارمنی بود و بعضی معمول
بود از بول کودکان و سرکه که در هاون مسین چندان بسایند که منعقد شود و طبیعت او زنج آن گرم و خشک بود
و حاد و قابض منقی و معفن بود و لذاع بود نه سخت گوشت زیادت بگدازاند و در جراحتهای دفنخوار بغایت
نیکو بود و پاک گرداند و لحام الذهب را شنکار الصاغه خوانند نه شنجار است صفت شنجار گفته شد
لخنس الاکلیله نوعی از خیری جبلیست و آن خزامیست و گفته شد در باب خا لخلخه سلیمانیه
نقل روغن زعفرانست و آنرا قوقو مما خوانند و گفته شد لزاق الذهب اشق را لزاق الذهب
خوانند و لزاق الذهب لحام الذهب است و گفته شد لزاق الرخام و لزاق الجواهر گویند آن
صمغ بلاط است و گفته شد لسان الحمل نباتیست مانند زبان بره و بشیرازی آنرا ورق بارتنگ
خوانند و آن دو نوع بود بزرگ و کوچک و ورق بزرگ بزرگتر بود و جوهر وی مرکب بود

از مانیه و ارضیه بمانیه سرد بود و بارضیه قابض و سودمندتر بزرگ تازه بود طبیعت آن سرد
و خشک بود در دوم و ورق آن قابض و رادع بود قطع سیلان خونی بکند و خشکی وی نه لذاع بود و اصل
وی چون از گردن صاحب خنازیر بیاویزند نافع بود و وی در ریشهای کرم و شری و خنازیر و آتش فارسی و
داء الفیل و صرع و غله و سوختگی آتش را سودمند بود و آب ورق وی قلاع را نافع بود و شیافات
چشم را چون بوی بکداز ند سودمند بود و گویند تب غب را نافع بود و چون بپاشامند از اصل وی سه
عدد و جهل و پنج در شراب ممزوج کرده و گویند در تب ربع جهار اصل وی و در گزندگی سگ دیوانه نهادن نافع بود
و گویند مضر بود بسپرز و مصلح وی مصطکی و سلیخه بود و بدل ورق آن ورق حماض بستانی بود لسان
الثور حشیشیست که بپارسی گاوزبان گویند و گویند نوعی از حرو هست و بهترین آن شامی یا خراسانی
غلیظ ورق و بروی نقطها بود و طبیعت وی گرم و تر بود و گویند نزدیک باعتدال بود و در وی سردی
اندک بود و تر بود در آخر درجهٔ اول و آنچه خشک بود رطوبت آن کمتر بود و گویند سرد و تر بود در سیوم و خشک
وی قلاع کودکان را زایل کند و التهاب دهن ساکن گرداند و مفرح دل و مقوی آن بود و خفقان و علت
سوداوی را نافع بود و شربتی از وی دوم بود و سرفه و خشونهٔ سینه را نافع بود چون با نبات بپزند و گویند
مضر بود بسپرز و مصلح آن صندل سفید بود و بدل آن بوزن آن ابریشم سوخته و چهار دانگ وزن آن
پوست اترج لسان العصافیر ثمر درختیست که بپارسی آهر خوانند و بشیرازی آن ثمر را تخم آهر خوانند و
بپارسی کنجشک اندوان و زبان گنجشک نیز گویند و طبیعت آن گرم بود در دوم و تر بود در اول و در ورق درخت ۲
آن قبضی بود و ابن ماسویه گوید لسان العصافیر درد خاصره را نافع بود و سنگ بریزاند و باه را زیاده
کند و قوة مجامعت بدهد و بدیغورس گوید خفقان را نافع بود و بدل آن در تحریک باه بوزن آن جوز مقشر
و بوزن آن تودری سرخ و گویند بدل آن نیم وزن آن بهمن سرخ بود لسان الحمل در باب
سین در صفت سیبیا گفته شد صفت آن لسان الکلب لسان الحمل حماض را بدان اسم خوانند
لصف کبر است و گفته شد لصیقی نباتیست که معروفست باذان الارنب و اذان الغزال و آن نوع
کوچک لسان الحمل هست و گفته شد لعبه بربریه بعضی گویند چیزیست مانند سورنجان و بعضی

سورنجان کنند و آنچه محققست سورنجانست و در مصر عکنه خوانند و طبیعت آن گرم است در سیوم محرک شهوه
باه بود و باقی منفعت آن در سین گفته شد و بعضی گویند نوعی از بیروح است و خلافست و بدل آن در تحریک
باه بوزن آن جوز مقشر و بوزن آن تودری زرد و گویند بدل آن نیم وزن آن فلفل است لعبه مطلقه
اصل بیروح است و در باء گفته شود ان شاء الله لعاب مختلف بود بسبب انواع و بحسب مزاج شخص و قوت
وی منضج و محلل بود کلف و نمش را زایل کند و محلل خون مرده بود لعت شلجم است و گفته شد لفاح ثمر
بیروح است بپارسی سابیزج خوانند و مغد گویند و مغد اسم بادنجان بود و نیکوترین آن بزرگ تیزبوی
رسیده بود زرد و طبیعت آن سرد و تر بود تا سیوم و گویند در وی حرارت بود و گویند خشک بود در
سیوم و لبن وی نمش و کلف را قلع کند بی لذع و تخم وی چون با عسل و زیت بر گزندگی جانوران نهند
نافع بود و ورق کوچک وی با دزهر عنب الثعلب کشنده بود و بوییدن وی صداع را سودمند بود و
منوم بود و بسیار از وی مابوییدن وی سکته آورد خاصه آنچه ورق وی سفید بود و باید که با برم بپوشد چون
طفلی بغلط از وی بخورد دقی و اسهال پیدا کند تا بجدی که کشنده بود و کشندهٔ وی اول اختناق رحم پیدا کند
و سرخی چشم و انتفاخ مانند مستان و مداوای وی بقی بود بروغن گاو و عسل کنند و بعد از آن انیسون و بعضی
از اطبا گویند در آب سرد نشینند و بدل آن نیم وزن آن حزمانل است و نیم وزن آن بزر البنج و دو دانگ
لبنج ۲ آن خشخاش و گویند بدل آن بوزن آن بزر البنج است و گویند بوزن آن جوز القی لف الکرم و عالیج
الکرم خوانند و در کرم گفته شد منفعت آن و آنرا بشیرازی استه مانلک گویند لک صمغیست که از طرف
دریا آورند و مولف گوید آنرا بشیرازی رنگ لاک خوانند و رنگ لک گویند و از وی گلها سازند جهت سرخی
زنان و بعضی گویند ثفل است و ثفل آنرا بشیرازی دوس خوانند و لک باید که مغسول کنند و غیر مغسول نشاید
که استعمال کنند صفت غسل وی چنانست که بگیرند لک منقی از چوب و نیک بکوبند و آبی که اندر وی بیخ اذخر
و ریوند در آن خوشانیده باشند اندک اندک بر آن میریزند و بدستها ون تحریکی میدهند بعد از آن بحریری
نیک صافی کنند و آنچه در منخل مانده باشد دوم بار همچنان کنند مانند اول و صافی کنند در هم کنند و رها کنند تا درته
آب نشیند آهسته آهسته آب از وی بریزد تا لک بماند و خشک گردانند بعد از آن دیگر سحق کنند

واستعمال کنند و طبیعت آن گرم و خشک بود در اول و اسحق بن عمران گوید گرم و خشک بود در دوم و خفقان و یرقان و استسقا را نافع بود و درد جگر را عظیم سود دارد و قوت آن بدهد و سده آن بگشاید و معده را سودمند بود و مقدار ماخوذ از وی یکدرم تا یک مثقال بود و چون با سرکه بیاشامند چند روز پیاپی هر روز یکدرم یا یک مثقال ناشتا بدن را لاغر گرداند و وی مضر بود به بدنهای لاغر نحیف و گویند مضر بود بسپرز و مصلح وی مصطکی بود و بدل وی رازی گوید در تفتیح سده و ضعف جگر دانگی وزن آن ریوند و نیم وزن آن اسارون و چهار دانگ آن طباشیر سفید **لمسا** عنب الثعلب است و گفته شد **لوقیون** فیلزهرج است و گفته شد **لوز حلو** بپارسی بادام شیرین گویند و نیکوترین آن بزرگ فربه بود و طبیعت آن معتدل بود در گرمی و سردی و تر بود در دوم و گویند گرم و تر بود در اول غذای متوسط دهد میان کثرت و قلت و سمین بود و سویق وی سرفه خشک و نفث دم را نافع بود و پاک کند و حرقه بول ساکن گرداند و چون با شکر بخورند منی بیفزاید و ششها و مثانه و امعا را نافع بود و شکم ببندد خاصه چون با انجیر بخورند و گزندگی سگ دیوانه را نافع بود و بریان کرده معده را سودمند بود و وی دیر هضم بود و مهیج صفرا و مصلح وی شکر بود و بادی که از بادام متولد شود غثیان و غشی و کرب آورد و مداوای وی بقی کنند بعد از آن به رب فواکه نوش کنند مانند غوره و سیب و ریباس و مجموع آنکه در مداوای عفص گفته شد و بادام تر چون با پوست بخورند وقتی که هنوز صلب نشده باشد لثه و دهان را نافع بود و حرارت آن ساکن گرداند و به برد دق و عفوصتی و حموضتی که در پوست بیرونی وی هست **لوز مر** نیکوترین بادام تلخ آن بود که بزرگ و روغن دار بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم و مسیح گوید گرم بود در سیوم و در وی جلا و تنقیه بود و از خواص وی آنست که شپش را بکشد و بر کلف روی طلا کنند زایل کند و وی شری و قوبا را نافع بود با شراب و عسل طلا کردن نمله را سودمند بود و روغن آن درد گوش را نافع بود و چون سر را بدان بشویند با شراب حزاز زایل کند و اگر پیش از شراب خوردن پنج عدد بادام تلخ بخورند منع مستی بکند و گویند پنجاه عدد و اگر روباه با طعام بخورد بمیرد و وی قوت باصره بدهد و با نشا نفث دم را نافع بود و سده جگر و سپرز و گرده بگشاید و درد پهلو را نافع بود و یاری دهد بر نفث اخلاط غلیظ از سینه

و ششها و بول براند و عسر البول را نافع بود و سنگ بریزاند و مضر بود و مصلح وی بادام شیرین و نبات و خشخاش و جمله درخت وی در قوت مانند وی بود **لوز البربر** لوز جبلی است و آن حلوز است و در زیت الهرجان صفت ایشان گفته شد و صفت زیت السودان هم گفته شد **لوبیا** و لوبا نیز گویند و ثمره آن سهلتر از ماش هضم شود و بیرون آید و نفخ وی کمتر از باقلا بود و نیکوترین آن سرخ بود که نخورده بود و طبیعت وی گرم بود در اول و معتدل بود در تری و خشکی و گویند سرد و خشک بود و گویند سرخ وی کمتر از غیر وی بود و آبی که آن را در وی پخته باشند حیض براند خاصه سرخ وی و دم نفاس پاک کند و بول براند و بدن را فربه کند و سینه و شش را نافع بود و مشیمه بیرون آورد و بچه مرده و وی مولد خلط بلغمی بود و مغثی و مولد اخلاط و نفخ بود و ضرر آن کم شود چون با زیت و مری و سرکه یا خردل و نمک و فلفل و دار صینی و صعتر مستعمل کنند و شراب بر سر آن بیاشامند **لوقابین** حرف ابیض است و اسفیداج سفید نیز گویند و گفته شد **لوف** بپارسی سیلکوش خوانند و آن سه نوع است یکنوع را بیونانی دراقیطن گویند و معنی آن لوف الحیه بود و لوف السبط گویند و آن لوف الکبیر است و یکنوع بیونانی ارن خوانند و به بربری ایرنی و بزبان اهل اندلس صاره و آن لوف الصغیر است و آن را لوف الجعد گویند و نوع سیوم بیونانی اریصارن خوانند و لدره صریس است و اهل مصر آزادیره گویند و لوف الجعد اسخن بود از سبط و لوف السبط ارضیه در وی بیشتر بود و مقطع اخلاط غلیظ لزج بود مقطع معتدل و بیخ وی کلف و بهق و نمش زایل کند چون با عسل طلا کنند و با شراب شقاق که از سرما بود سود دهد و ورق وی جراحتهای بد را نافع بود و ربو کهن را نافع بود و چون با شراب بیاشامند محرک باه بود و بیخ وی چون در بدن مبالغه نفعی نکرد و تخم وی چون مقدار سی حب با سرکه بیاشامند بچه بیندازد و از خوردن وی خلطی غلیظ متولد شود **لوفا** صاحب منهاج گوید قنطوریون باریک است و صاحب جامع گوید نوعی از حی العالم است و آن را اذان الشیخ خوانند و گفته شد صفت هر دو در باب خود **لوطوس** حندقوقا بستانی را بریس اسم خوانند و بستانی نوعی از نیلوفر است که در مصر و دیار اخیر بری گویند و آن نیلوفر دیگر را اعرابی خوانند و گویند لوطوس نوعی از سعد است و این قولی بعید است **لوفردیس** حجر قبطی است و گفته شد **لولو** بپارسی

مروارید خوانند ونیکوترین آن سفید پاک بزرگ شیرین بود وطبیعت آن سرد وخشک بود ولطف درد دل
را نافع بود وخفقان وغم ونفث دم را سودمند بود ومقدار ماخوذ از وی دو دانگ بود ودر ریشهای چشم را نا
فع بود ومنشف ومقوی آن بود وصحت چشم نگاه دارد وگویند مضر بود بمثانه ومصلح وی بسد بود وبدل آن یک
وزن ونیم آن صندل صافی بود وابن زهر گوید چون در ماون نگاه دارند [illegible] لیمو یعنی لیمونیون صدف
نوعی از حامض بزرگست که در هندوستان روید ودر حامض گفته شد صفت انواع آن لیمو صاحب منهاج گوید مانند اترج
بود وی وفعل وی در دماغ پوست وی وورق گرم وخشک بود در اول وحماض وی مانند حماض اترج بود در منفعت
وقوة بلکه قوی تر بود وشاید که با پوست آب وی بگیرند لیکن مقشر باید کرد بعد از آن آب از وی بگیرند تا عصارهٔ
قشر وی با وی نیامیزد که پردهٔ آن نشکند لینوفر نیلوفر است وگفته شد لینوفر هندی او سپید است وگفته شد
لیلج نیلج است بپارسی نیله خوانند وگفته شود لیسنج نوعی از اقلیمیا است که در جزیره قدس در معدن نحاس
یابند ودر اقلیمیا صفت آن گفته شد

باب المیم

ماميثا ميمنا نیز گویند وآن دو نوع بود یک نوع گل وی سرخ بود وآنرا ارغاموني گویند وگفته شد ویکنوع
گل وی زرد بود ونیکوترین زرد بود واز وی شیاف سازند وآنرا عصارهٔ ماميثا وشیاف ماميثا خوانند
طبیعت آن گرم وخشک بود در اول قابض بود وورمهای گرم را نافع بود وابتدا ورمها را سودمند بود ومقوی چشم
ودر دیچ(?) را نافع بود ماهودانه وماهوبدانه نیز گویند بپارسی حبة الملوک خوانند وآن از ماش بزرگ
تر بود ولون آن تیره بود که بسرخی زند وچون در غلاف بود مانند لوبیا بود کوچک ورنگ غلاف
وی سفید بود وچون بشکنند مغز وی هم سفید بود ودر صاحب جامع در ماهیة اسم آن تفسیر آنکه گفته است
سهو کرده است از برانکه وی تفسیر ماهوبدانه کرده است وگفته است ماهوبدانه ای قایم بنفسه ای انه یقوم
بذاته فی الاستعمال وحال آنکه آنرا ماهوبدانه خوانند نه ماهوبذاته وبعضی دند را حب الملوک خوانند ودانه
غیر حب الملوک است وگفته شد صفت آن در دال وطبیعت حب الملوک گرم وخشک در دوم نقرس
ومفاصل وعرق النسا واستسقا وقولنج را نافع بود وچون ورق وی بپزند با خروس پیر ومرق آن بیاشامند
دوی لینی تمام داشته باشند مانند یتوعات واگر از حب وی شش تا هفت دانه حب سازند وفرو برند مسهل

بلغم ومرة وکیموس مائی بود ولیکن آب سرد از پی آن بیاشامند وشربت زیاده از وی پانزده حب بود و
واگر بخایند مسهلی قوی بود بافراط واگر نخایند فرو برند مسهل باعتدال بود ومقوی بقوة وموافق معده نبود ومسهل
بود مانند یتوعات ولبن وی چون بیاشامند فعل لبن یتوع کند ومصلح وی انیسون وکثیرا بود وبدل وی
نیم وزن وی دند بود صفت ماهی زهرج معنی آن سم السمک بود وآن پوست بیخ نباتست که درخت وی صاحب
منهاج گوید مانند درخت شبرم بود دراز تر ودر لون وی عبرتی بود که بصفرة مایل بود ومولف گوید درخت
ماهیزهرج بدرازی یک گز ونیم باشد ودرازتر وکوتاه تر بود وگل وی زرد وی خوش رنگ بود ومیانه گل وی
سرخ بود واندکی گل وی بیحد بود وبرگ وی بتیرگی زند چنانچه صاحب منهاج گوید واصل وی یکی بود و
شاخهای بسیار داشته باشد وگویند از یتوعاتست وطبیعت آن گرم وخشکست در سیوم نقرس
ودرد مفاصل وپشت وراندارا نافع بود وچون با ادویه مسهل مستعمل کنند واز خواص وی آنست که چون در آبی
اندازند که ماهی بود ماهیان مست گردند وبر روی آب افتند وشربتی از وی چون نبات بود یکدانگ
بود واگر در مطبوخ کنند با ادویه دیگر از دو تا سه واگر در حب کنند با ادویهای دیگر نیم بود ومضر بود
بمعاو باید که بروغن بادام چرب کنند وکثیرا ونشاسته وانیسون اضافه کنند وآنرا اسیکران الحوة خوانند
وسه نوع بود دو نوع کوهی بود ویکنوع صحرائی وکوهی بقوة تر بود وآنرا حیر(?) خوانند وقلومس گویند ونوع
صحرائی معروف بود بماهیزهرج مازریون خامالاگویند وآن دو نوعست یکنوع اشخیص خوانند
وآن مازریون سفید وصفت آن گفته شد ویکنوع دیگر مولف گوید بشیرازی مست رو خوانند وبپارسی
هفت برگ خوانند وورق آن از ورق زیتون کوچکتر بود واز ورق مورد بزرگتر وستبرتر ولون آن
بزردی زند ونیکوترین آن این نوع بود ودر قوة مانند شبرم بود ونوع سیاه وی گویند از شبرم بقوة تر
بود وطبیعت آن گرم وخشک بود در چهارم برص وبهق ونمش طلا کردن نافع بود وبا عسل وخشکریشه
وجرب طلا کردن سودمند بود ومسهل ماء اصفر بود وخاصه چون تر بود در موسم گل آن ومسهل کرمها وحب
القرع بود وسودا با ادویهای که مناسب بود وچون با شراب بیاشامند جهة گزندگی جانوران سودمند بود
وشربتی ... زیادت از وی دو دانگ بود وباید که مدبر کرده مستعمل کنند که سرکه غایلهٔ وی بشکند وصفت

مدر کردن وی چنانست که بکیرند مازریون تازه بزرک ورق و در سرکه خوبیسانند و شبانروز و بعد
از آن سرکه تازه کنند تا سه نوبت مکرر کنند بعد از آن سرکه بریزند و وی را با آب شیرین سه نوبت بشویند
و در سایه خشک کنند و یا در آفتاب و استعمال کنند و اگر در سرکه خوبیسانند و به پیرزنهند بکذارانند وی جکر
را مضر بود بغایت و رطوبت جکر بخورد و جمیع جسد و مازریون مدبر چون بکوبند بغایت خرد و کثیرا اضافه
کنند و بروغن بادام شیرین چرب کنند و اگر خواهند با دویه که مصلح وی بود بیامیزند مثل تربد و افتیمون
و هلیله زرد و ورق کلسرخ و رب السوس و کمون کرمانی و نمک هندی دوائی موافق بود جهة علل
مزمنه سود که باسهال بیرون آورد و نافع بود درد های بلغمی را و اگر خواهند که آب زرد براند مدبر وی با ماه
ایرسا و توبال النحاس و اسارون و مرصافی و سکبینج و نمک هندی و هلیله زرد و تخم کرفس بستانی
و عصاره غافت و عصاره افسنتین و سنبل و مصطکی بیامیزند و با آب عنب الثعلب و رازیانه
تر که کرفته باشند و جوشانیده و صافی کرده بیاشامند و اگر طبیعت وی محکم با آب مغز خیار چنبر یا آب
بقول که کفته شد بیامیزند مسهل آب زرد بود و اگر درجی و یا قرص کنند نشاید از بهر آنکه در غایت قوة بود
و ضعیفان را تحمل نبود و محروری مزاج و در زمان کرم و در کرمسیر ها استعمال کردن بد بود و نوع سیاه
کشنده بود دوم بکشد بکرب و قی و اسهال و معالجه وی بشیر تازه کنند بیا پی یا جلاب و بزرکترین معالجه
آن میرو دیطوس بود و یا ترماق طین مختوم و چون با آب و آرد و زیت بیامیزند موش و سک و خوک را بکشد
و بدل مازریون سه وزن آن ایرسا بود و دو دانک وزن آن مقل الیهود **ماهستان** ساذج هندیست
و کفته شد **مارجوبه** مارکیا خوانند و آن هلیونست و کفته شود **ماسقدون** ماسقود نیز کویند و آن
دوای هندی بود و آن ورق و قضبان بود مانند شاهسفرهم و روغن از وی کیرند مانند یاسمین و
طبیعت وی کرم و لطیف بود و بوی آن بسنبل ماند **ماشیا** حشیش ارغامون است و کفته شد در باب
الف و آن مامیثا سرخ خوانند **ماش بج** خوانند و بشیرازی بنو ماش کویند و بنو سیاه خوانند و جوهر
وی نزدیک بباقلا بود و نفخ وی کمتر و فاضلترین استعمال کردن وی تابستان بود و نیکو ترین آن سبز بزرک
فربه بود و طبیعت آن سرد بود در اول و معتدل بود در رطوبت و یبوست چون مقشر کنند و کویند خشک بود در

دراول کیموس وی محمود بود و زود تر از باقلا بکذرد و خاصه مقشر وی جهة درد اعضا ضماد کردن نافع بود و اگر
خواهند که شکم براند و هیچ نفخ در وی نبود و بشیر خشکدانه و روغن بادام شیرین به پزند اما باید که ورم و
تب صفراوی نبود و اگر تب حاده بود داشته باشند با بقلة الحمقاء کاهو و اسفاناخ و جو کوفته به پزند و اگر
خواهند که شکم ببندد سماق با پوست به پزند در آب و آب از وی بریزند و بعد از آن با ورق حماض بستانی
به پزند و آب سماق و آب انار دانه و زیت اضافه کنند و بخورند حرارت ساکن کند و شکم ببندد و اگر زیت
نخواهند روغن بادام شیرین و وی سرفه را نافع بود خاصه چون با تب بود و چون بکوبند و با آب مورد
بسرشند و ضماد کنند بر اعضائی که کوفته شده باشد سود دهد و وی ملازه را نیکو بود و مضعف دندان بود
و مضر با معده مرد بر نکدرد و در وی نفخ اندک بود و در وی جلا نبود و باید که بروغن بادام پزند و در مضر با
مصلح وی شیر خشکدانه بود و بدل او باقلا مقشر بود. **ماش هندی** قلت است و کفته شد **ماس**
الماس کویند و آن چهار نوع بود اول هندی بود که لون آن بسفیدی مایل بود و بزرکی آن بقدر باقلا
بود و بمقدار تخم خیار بود و کنجید بود و باشد که از باقلا بزرکتر بود لیکن نادر بود و لون آن نزدیک بلون
نوشادر صافی بود و نوع دوم ماعدنی بود لون وی مانند نوع اول بود اما بزرکتر بود و سیوم معروف بود
بحدیدی از بهر آنکه لون آن با آهن ماند و وی بوزن ثقیلتر بود و آنرا در زمین یمن و بلاد سوقه یابند
و چهارم قبرسی بود موجود در معادن قبرسیه و بلون نقره بود و طبیعت الماس سرد و خشک بود و کویند
کرم و خشک بود بقوت و کویند چنانکه در دهان کیرند دندانرا بشکند و بغایت محرق و معفن بود و وی سم
قاتل بود و مداوای کسی که آن خورده باشد بقی با آب کرم و روغن کردن و بعد از آن شیر تازه آشامیدن و
الماس با سرب با شیشه توان شکست و چون وی را بشکند بیشتر سه سر بود و انش بوی کانکند **ماميران**
کویند نوعی از عروق الصفر است و از وی کرمتر بود و آن صینی بود و خراسانی بود و صینی زرد بود و
خراسانی تیره رنک که بسبزی زند و آن عروقی باریک بود و کره داشته باشد و طبیعت آن کرم و خشکست
در اول و دوم و کویند در چهارم و کویند کرمست در اول و خشکست در سیوم سفیدی ناخن و سفیدی چشم
زایل کند و روشنائی بیفزاید و اصل وی یرقانرا نافع بود و مفتح و درد دل و ادرار بول و مقدار ماخوذ از وی

باید که با کلاب بیامیزند تا مرخی معده نبود ماء اللحم باید که از گوشتی محمود بود مانند بره و حولی و
وحش و سودمندترین چیزها بود جهة ضعف دل صنعة آن بنوع انبیق کیرند و آن مانند عرقی بود
در غایت قوة ماء الشعیر بپارسی جوآب کویند و فعل وی مانند کشک الشعیر بود که آنرا شیر جو
کویند و در کاف کفته شد و وی مبرد و ملطف بود حدة اخلاط بشکند و بول براند و تنهای حاد
را نافع بود ساده آن و اکر بلغمی بود با کرفس و رازیانه نافع بود و وی جکر کرم را سود دهد و خون معتدل
صالح از وی متولد شود و تشنکی بنشاند و زود بکذرد و از معده و معا زود بیرون آید و اخلاط سوخته
ماوی مستفرغ شود و مضر بود با حشا سرد و منفخ بود و معده سرد را بد بود و دفع ضرر وی بکلقند
کنند ماء الجبن بپارسی آب پنیر کویند کلف و جرب را نافع بود و خوردن و طلا کردن و مسهل
صفرا بود و یرقان اسود دهد و با افیتمون مسهل سودای سوخته بود و حرارت جکر بنشاند و حدة
صفرا و فاضلترین خوردن آن بهار بود و مقدار شربتی از وی در هر روز سه نوبت یک رطل بغداد
بود میان هر نوبتی دو ساعت بود با دانکی نمک هندی و نیکوترین آن بود که از بز سرخ جوان
کیرند ازرق چشم که علف خورده باشند کسبه و اکر احتیاج بود بعلف آرد جو و کاسنی و خیار و را
زیانه دهند صنعة آن بستانند شیر تازه دو رطل و در دیک کنند و آتش آهسته در شیب آن کنند
و چون شیر جوشید و بسر آید حبل سکنجبین قندی و یکدم سرکه بران ریزند تا شیر بریده شود و پنیر
جمع کرد و جدا از ان بپالایش بپالاید پس از ان بکر باس دیکر بر سر آتش نهند و کفش بکیرد و استعمال
کنند ماء الورد بپارسی کلاب کویند نیکوترین آن تیز بوی که بطعم تلخ بود طبیعت آن سرد بود
و کویند کرم بود و این هردو قول جالینوس است و کویند سرد بود در اول و معتدل بود در رطوبت
و یبوست مایل برطوبت بود مقوی دماغ و مسکن صداع کرم بود بوییدن و طلا کردن و لثه را سخت کند
و درد چشم را ساکن کند و حرارة آن بنشاند و چون بپاشانند غشی و نفث دم را نافع بود و خفقان کرم
و مقوی جسم بود بعطریتی و قبضی که در وی هست و چون بر سر ریزند خمار را تحلیل کند و صداع ساکن
کند کرداند و بسیار بر موی ریختن موی را سفید کند و کلاب مقوی معده بود و مخشن سینه بود و مصلح

از وی نیم درم بود و چون با سرکه سحق کنند و بر کلف طلا کنند زایل کند و کویند مضر بود بکرده و مصلح آن
عسل بود و بدل وی بول ان عروق الصفر و نیم وزن آن حر بود ماء رون چنین کویند مر ماحوز هست
و کفته شود ان شاء الله ماء مون حاشا ست و کفته شد ماء نیکوترین آب آب چشمه ای بود که طرف
مشرق بود و نیکوترین آن بود که بشدة بیرون آید بر مقابله شمال و بر سنک روانه بود و براق و صافی بود و سبک
وزن و رایحه و طعم بد نداشته باشد و چون آفتاب بروی تابد زود کرم شود و چون از وی زایل شود زود سرد
شود و زود از معده بکذرد و ثقل طعام خشک کرداند و طبیعت آن سرد و تر بود و تری ان در چهارم
مقدار معتدل از وی آنقدر بود که غذا را یاری دهد و با عضا رساند و رطوبات آن نکاه دارد در
و بدن کسب نضاره و نعومت از وی بکند و وی ریشها را بد بود و بسیار خوردن وی کزاز و رعشه و
سبات آورد و نشاید که تشنکی بر ند شهوة و قوة را نقصان دهد و مجفف و مظلم بصر بود و بقول
کوید نیکوترین آبها آب باران بود خاصه از زمینی نیکو کیرند و قطره وی اندک اندک بود در ماه
کانون و وی شیرین تر و سبکتر بود و سردی کمتر از آب چشمه بود و وی سرفه را نافع بود خاصه
چون با انبه بجهة سرفه از وی بپزند و آب برف سرد بود بطبع و مکتسب و اکر باعتدل بیاشامند
مبرد معده و جکر بود و قوة هضم بدهد و مضر بود بدندان و حنجره و سینه و نقرس و اوجاع حشاء بارد
و ناقص و معده ضعیف و بدن ضعیف که کوشت اندک داشته باشند و ناقهان و صاحب سپرز
و یرقان و استسقا و بواسیر و نشاید که آب سرد خورند که مضعف حرارة غریزی بود و نشاید که بشب
بتشنکی سخت که حادث شود آب خورند که حرارت غریزی بنشاند و استسقا آورد و الا اکر
سبب آن چیزی کرم و خشک باشد خورده باشند و آب کرم نیکوترین نیم کرم بود که حرارت وی لذیذ
بود و وی کرم بود و بعرض طبیعت براند خاصه چون با نبات یا عسل بود و چون ما آب سرد ممزوج
کنند مصروع را نافع بود و ورم حلق و ملازه و سینه و اکر با آب ممزوج نکنند مصروع را مضر
بود و تشنکی ساکن نکند و اکر بسیار خورند مفسد مزاج بود و مرخی معده و دماغ را از بخار پر کند و هضم
را فاسد کند بسبب فساد هضم لون را زرد کرداند و سپرز و جکر تورم کند و مهیج رعاف بود

وی جلاب نبات بود ماء الکافور نیکوترین آن بود که مانند روغن ملبان بود و طبیعت آن گرم و خشک بود
در سیوم محرور مزاج را درد سر آورد و دفع مضرت وی بروغن بنفشه کنند که با وی خلط کنند و سرد مزاج
صبر ابوا اندر زمستان و شهرهای سرد سیر موافق بود ماسرجویه گوید و بوحنا و رازی گویند درخت کافور
چون بشکافند این آب از وی روانه گردد و گویند کافور بود که با پوست درخت مخلوط شده باشند به پزند و صافی
کنند و آن آب ذهبی رنگ از وی بگیرند و خاصیت وی آنست که چون در طعامی کنند مگس گرد آن نگردد ماء النون
آب ماهی نمکسود را ماء النون خوانند و آن مانند موی بود در اکثر حالات و گرمی و خشکی وی کمتر از مری شعیری بود
و چون بدان حقنه کنند درد رگ عرق النسا و قرحهء امعا را نافع بود و ریشهای عفن که در امعا بود خشک گرداند
و منقطع بلغم بود ماء الملح دیسقوریدوس گوید قوة وی و فعل وی مانند نمک بود و قایم مقام آب دریا بود در
طبیعت ماء العسل گرم بود و قوة معده سرد بدهد و اشتها بیاورد و بول براند و مرضهای سرد را نافع بود
و مسهل طبیعت بود چون خلطی باشند که مستعد دفع بود و شکم ببندد چون در معده قوة نفوذ غذا نیافتن بود و اگر
زن بیاشامند و قرار نزدیک باشد بیم اگند آبستنی باشد و اگر نه آبستن نباشد و مضر بود باصحاب حرارد ورم
گرم و مصلح آن ربوب فواکه حامض بود و صنعة آن یک جزو عسل و دو جزو آب شیرین بجوشانند تا ثلثی برود
و ثلث بماند و کف وی بگیرند و بپالایند و اگر خواهند که گرمی وی زیادت گردد مصطکی و زعفران و زنجبیل و قرنفل و دار فلفل
از هر یک قدری در خرقه بسته با وی بجوشانند ماء القراطن شرابیست که از آن خند یقون گویند صاحب
منهاج گوید از خمر یا از مثلث و عسل و داروهای گرم سازند و صاحب جامع گوید ماء العسل است و گفته
شد ماء الجمة بپارسی که گویند صاحب جامع گوید از جماعت بازرگانان شنیدیم که بطرف هند مترد د
بودند و از غیر ایشان از اقلیمهای دیگر که آن آبیست خاکستری رنگ بغایت ناخوش بوی و چون کهن
گردد سیاه شود و مؤلف گوید آن از شکم ماهی گیرند که آن ماهی را حمه خوانند و در بحر چین بود و اگر آن ماهی
را چیزی مثل جوال دوزی بزنند درحال درست گردد و در اندرون وی مانند کیسه بود پر از این آب و خواص
وی آنست که هر عضوی که شکسته گردد مقدار دو ماش بیاشامند و رها نکنند که بدندان رسد که دندان را
مضر بود و در زمان آن عضو درست گرداند اما این آب آنست که چون خورند درحال آن شخص که استخوان

وی شکسته است داند که آب رسیده تا موضع شکسته و این مجربست ماء العسل است و گفته شد ماء السوقلی
باد نبویه است گویند و گفته شد مار ماهیج ماهی درازست مانند مار و آنرا مار ماهی گویند ماطونیون
درخت قنه است و صفت قنه گفته شد در باب قاف متك اترج است و گفته شد مثلث
سوسن است و گفته شد منثان درخت گردانه است و آن نوع از مازریونست و گردانه تخم وی
بود و گفته شد مثلث آب انگور بود که بجوشانند و کف وی بگیرند تا چهار دانگ بسوزد و دو دانگ بماند و بعد از آن
استعمال کنند و منافع وی نزدیک بمنافع خمر بود و خون صالح روشن از وی متولد شود و هضم غذا بکند و چون با آب
بیامیزند محروری را نیکو بود مجیخ نوعی از ریاحین است بپارسی خوش نفر گویند طبیعت آن سرد و خشک
گویند تر است و وی قابض بود و منع خون رفتن بکند و طبیعت ببندد و جراحتهای تر را باصلاح آورد و ریشی
اثرا خشک گرداند و چون عصارهء وی در گوش چکانند کرم آنرا بکشد و ریش از او خشک گرداند و درد آنرا
زایل کند مج ماش است و گفته شد محروث اصل الانجدان است و وی بقوت و منفعت حلتیت بنود و
بهترین آن سفید سبک بود و طبیعت آن گرم بود و خشک و دیر هضم و معده را پاک گرداند و معا و محلل ریاح
و نفخ بود و مقدار مستعمل از وی یک ماش بود و اسحق گوید مضر بود بشش و مصلح وی عسل بود محلب درختیست
مانند درخت بید و گل وی سفید بود و ثمر وی را حب المحلب خوانند و گفته شد صفت آن در ماء محموده سقمونیا است
و گفته شد محاجم اهل اندلس مخلصه را بدین اسم خوانند مخلصه کاجم خوانند و الوج نیز گویند و آن سه نوعست
مؤلف گوید یکنوع شیرازی کازریسک خوانند و بپارسی بلبل شاه گویند و یکنوع کشنیز کوهی گویند و یکنوع ترتیزک
کوهی و هر سه نوع تخم ایشان مشابه یکدیگر بود اما در نبات ایشان و جای رستن ایشان اندک تفاوتی داشته
بود نبات کازریسک خشن بود و تخم وی بغایت تلخ بود و گل وی ازرق بود و در کوه و سنگستان روید و نبات کشنیز
کوهی املس بود و بقد بزرگتر بود و هم تلخ بود و در مرغزارها روید که دامن کوه بود و گل وی بسرخی زند و نوع سیوم
در رمل روید و نبات وی کوچکتر بود و گل وی سفید بود که در وی زردی بود که بسیاهی بود و مؤلف گوید نیکوترین
آن شبانکاره بود که از کوهستان شبانکاره آرند و خواص وی آنست که هر کس که حلف یک شربت از وی بیاشامد
اگر زند کی مار و عقرب و افعی و جمیع گزندگان تا یک سال ایمن باشند و اگر مار یا عقرب یا افعی گزیده باشند یک شربت

ازوی بیاشامند البته خلاص یابد از مضرت وسم آن و شربتی از وی یکدرم تا یکمثقال بود با روغن زیت و تجربت
وبکرات امتحان کرده و مجرب بود وبخور اسه علی ذلک و مولف کوید شخصی در نزول آفتاب بحمل سه روز هر روزه
یکمثقال مخلصه با شراب تجرع کرد دران سال چند نوبت ویرا زهر دادند و بروی کار نکرد وکارکننده منشود ودانکان
ویرا دادند و یکنوبت یک زهرهٔ افعی و چند سمیات دیکر و بروی هیچ عمل نکرد و چون تفحص کردند اول سال مخلصه
خورده بود چنانچه ذکر کرده شد و این مجربست بتحقیق و مخلصه از بدان ویرا نام نهاده اند که از همه زهری خلاص دهد
مولف کوید حجر التیس که بپارسی پاد زهر خوانند و از ایل کوهستان شبانکاره خیزد چون حجر التیس بسودن
با آخر رسد در میان آن دانه بود یا قرص چوب باشد و آن دانه یا چوب از آن مخلصه بود و بدان دانه پاد زهر جمع
میشود و بمرور ایام می بندد و بزرک میکردد و غذای آن کوسفند کویند بغیر از مار و مخلصه نیست و بالجمله تریاک قیمت
مردوی هست **مخاطه** مخیطا کویند و دبق نیز کویند و بیدو آن سپستانست و کفته شد **مخ** بپارسی مغز
کویند و وی لذیذتر از دماغ بود و نیکوتر بود و موافق ترین مغز ساق کوساله و ایل بود و بعد از ان کاو و بس بز و پس
کوسفند و طبیعت آن کرم و تر بود و مسخن و ملین و کثیر الغذا بود و بهترین آن بود که در آخر تابستان باشد و وی محلل
و مملو صلابات بود و چون زن بخود برکیرد و درجهٔ از مغزهای محمود صلابت رحم را نافع بود و اعضای صلب را نرم ملین م
کرداند مجرب و ارشقاق دست و پای را نافع بود ملح معده بود مشهی و مغثی چون بسیار خورند مصلح وی ابازیر
کرم بود و سعتر و نمک و انخدان **مخیض** بشیرازی دوغ خوانند و نیکوترین آن بود که از شیر کاو جوان
بود و صفت آن در لبن حامض در لام کفته شد **مداد** نیکوترین مداد آن بود که سبک وزن و سیاه
بغایت بود و طبیعت همه انواع آن کرم بود و مجفف الاهندی که بولشی ویرا از مبردات شمرده است و چون
بر ورم کرم طلا کنند نافع بود **مرجان** در باب با در بسد کفته شد انواع آن **مرزنجوش** مرد قوش
خوانند بپارسی مرزنکوش خوانند و بعربی اذان الفار کفته شد در الف و طبیخ وی استسقا را نافع بود و نیم
از وی شربتی بلغم را سود دهد و عسر البول و مغص را نافع بود و اسحق کوید مضر بود بمثانه و مصلح آن تخم خرفه
بود و بدل آن افسنتین رومی بود و کویند دو وزن آن مرماحوز و کویند نیم وزن آن فلفل **مران** مالیا خوانند
و آن درختیست باریک و دراز و از چوب وی نیزه سازند و در ملک شام بسیار بود و ورق وی زرد بود و در

قبضی

قبضی بود و تجفیف عصارهٔ ورق آن چون بیاشامند یا ورق آن با شراب ضماد کنند کزندکی افعی را نافع بود
پوست درخت وی چون بسوزانند و با آب بر جرب مالند قطع کند و نشارهٔ چوب وی کشنده بود و چون بیاشامند
مر صمغیست که بیونانی سمونا خوانند و وی خالص بود و مغشوش بود و غش آن ببعضی از یتوعات کنند که
آنرا بارنارشی خوانند و نارفابس کویند و آن نوع کشنده بود و نیکوترین مر آن بود که بسرخی مایل بود و تلخ بود
و رزین و صافی بود و بغایت تلخ باشد و طبیعت آن کرم است در سیوم و خشک است در دوم و وی مفتح و محلل ریاح
بود و در وی قبض و الزاق بود و در داروهای بزرک مستعمل کنند از بسیار منفعت آن و وی منع عفونت
کند تا بحدی که میت را نکاه دارد از تغیر و نتن و اثر ریشها زایل کند و چون در دهان نکاه دارند بوی
دهان خوش کند و ورمهای بلغمی را نافع بود و اکر با افسنتین یا ترمس یا عصارهٔ سداب حقنه سازند و
حیض براند و بچه بیرون آورد و بزودی مقدار باقلاهی که آن بوزن ده و از ده قیراط بود بیاشامند
سرفهٔ مزمن و عسر النفس و درد پهلو و سینه و اسهال و قرحهٔ امعا را نافع بود و چون در شیب زبان نهند
و آنچه حل میشود فرو می برند خشونت قصبهٔ شش را نافع بود نرم کرداند و آواز صافی کند و کرم بکشد
و چون با شراب بیامیزند و در شیب بغل مالند کند بغل زایل کند و چون با شراب و زیت مضمضه کنند دندانها
و لثه را محکم کند و چون بر ریشهای سر پاشند نیکو کرداند و چون با افیون و جندبیدستر و ماميثا بیامیزند ریم که
از کوش آید و ورم آنرا نافع بود و با سلیخه و عسل بر ثآلیل مالند سود مند بود و چون با سرکه دبونو مالند
نافع بود و اکر با لادن و خمر و روغن مورد بر موی مالند از تساقط منع کند وی ریش جرب و تاریکی و سفیدی
آنرا زایل کند و ابن جزار کوید چون سحق کنند و با آب مورد بسرشند و زن بخود برکیرد بوی منتن که فرج
وی دهد زایل کند و اکر مر بزیت فلسطینی بسرشند و مرد طلا کند بر انکشتان ابهام پای را رهست قوه
مجامعت تمام بدهد مادام که بر ابهام وی بود و اکر سحق کنند با سرکه نیکو تا مانند مرهم شود و بر سر مالند
درد سر و صدغین که بسبب آن بدانند زایل کند و رازی کوید درد کرده و مثانه را نافع بود و تلخ معده
و مغص و درد رحم و مفاصل زایل کند و زهرها را نافع بود و کرمها بیرون آورد و محلل اورام بود و وی را
سپرز را بغایت نافع بود و چون با شراب بیاشامند کزندکی عقرب و استرخاء معده را سود دهد و مسهل آن ندد بود

واگر زن نیم بازرده تخم مرغ بنیمبرشت بیاشامند منع خون رفتن بافراط بکند و باز بندد واگر با سداب فرزجه سازند و زن بخود برگیرد بچه بیفکند و اگر با آب ترتیزه حل کنند و بر خونی که در چشم منعقد شده باشد طلا کنند تحلیل دهد و اگر بر کلف طلا کنند و بران ادمان کنند زایل کند و اگر در نارنج حل کنند و بر سعفه طلا کنند و بدان مداومت نمایند زایل شود و خشک گرداند و چون با سرکه و روغن گل و زعفران حل کنند و بر شعیره طلا کنند خشک گرداند و زایل کند و چون با کندر و زعفران بخود برگیرند ترخّر را نافع بود که از رطوبه بود و رایحه وی مصدع و مسدر و منوم بود و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی عسل بود و بدل وی بوزن وی صمغ بادام تلخ بود یا قصب الذریره و قسط تلخ و نقاح اذخر **مرداسفرم** آس برّیت و در قوه مانند بادام ورد بود و بهترین آن رومی بود و طبیعت آن گرم و خشک بود در دوم صرع را نافع بود و مقوی معده و جگر بود و چون بخود برگیرند کرم مقعد بکشد **مریافلن** معنی آن ذو الف ورقه و صاحب جامع گوید خوبنی است و گفته شد و طرقیان انرا حبه مانه خوانند **مرانیه** هوم المجوس است و هوم الرابده خوانند و گویند طبیعت آن گرم و خشک است در دوم و در وی تجفیفی بغایت بود و مجوسی گوید سنگ مثانه بریزاند و بول براند و صاحب منهاج گوید نیکوترین کل آن بود و ابحه تازه بود و طبیعت آن سرد و خشک بود باعتدال خونرا ببندد از جراحتها چون بکوبند و بران نهند و چون بپزند و آب آن بیاشامند بول براند و فضول را بگدازاند و معرفت وی در باب ها گفته شود انشاء الله **مرزد** انواع است نوعی خوشبوی وی مرماحوز خوانند بشیرازی مرد خوش گویند و گفته شود و نوعی دگر که بوی آن کمتر بود آنرا اشموسا خوانند و طبیعت آن گرم و تر باشد و تخم آن را بشیرازی مرو رشک خوانند و نوعی دیگر آنرا دارما و دارمک نیز خوانند و آن مرو سفید بود و آن معتدل بود در حرارت و رطوبت و در وی تفریح بود و گویند بدرستی که آن لسان الثور است و گفته شد و بنوعی دیگر خراما گویند و هم گفته شد و بنوعی دیگر ارد شیردارو و آرد شیران نیز گویند و آن بشیرازی مرو تلخ گویند و بلفظی دیگر مرماهان و مرماهوس گویند و طبیعت آن گرم و خشک است در دوم مجفف و محلل نیز بود و بلغم ببرد و سده بگشاید و صداع سرد و درد معده که از بلغم بود سود دهد و اسحق بن عمران گوید دارما مرو سفید سفید است و حب وی هم سفید بود و مولف گوید انواع مرو را هیچ کدام حب سفید نیست الا مرو تلخ

خوذ و حب هر دو سفید اند و این نوع مشهور بود بمرو سفید پس بدین تقدیر مرو سفید لسان الثور باشد و نوعی دیگر هست که آنرا امیشیمار خوانند و آن کادجشم و گفته شد **مرقشیثا** ذهبی و فضی و نحاسی و حدیدی و حجر شبهی بود و هر جنس مشابه بود بجوهری که بوی منسوبست و آنرا حجر النور خوانند و حجر الروشنائی خوانند از بهر روشنائی چشم و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیوم مقوی چشم بود و دیسقوریدوس گوید قوه وی سوخته یا ناسوخته مسخن و محلل بود و چشم را جلا دهد و منضج اورام جاسیه بود و چون با راتینج خلط کنند و گوشت زیادة بخورد و در ریشها و رازی گوید چون از گردن کودکی بیاویزند نترسد و اگر سحق کنند بسرکه و بر برص طلا کنند زایل کند و گویند محلل ماده بود که در شیب چشم بود و قوه چشم بدهد و بر نمش با سرکه طلا کنند سود دهد و در مرهمها کردن محلل بود و قاطع دم بود و بدل آن مغنیسا بود **مرداسنج** مرتک گویند بپارسی مرداسنگ و بیونانی اندرو خورش خوانند نیکوترین آن اصفهانی بود براق که بسرخی زند طبیعت وی بسردی مایل بود و معمول وی بمحال سرد بود و قابض و مجفف و از خواص وی آنست که چون در سرکه انداز ند سرکه شیرین شود و اگر در نوره بود دهد موی را سیاه گرداند و وی ماده مرهمها بود و بوی بدن خوش کند خاصه شیب بغل و کلف را زایل کند و اثر سیاهی و خون مرده و اثر آبله زایل کند و منع عرق بکند و گوشت در ریشها برویاند و معمول وی چشم را جلا دهد و خوردن وی نشاید از بهر آنکه کشنده بود و بول ببندد و نفخ آورد در شکم و حالبین بپدا کند و قبض زبان بکند و باشد که قولنج آورد و ایلاوس و باشد که اطلاق بول و غلیظ کند و خناق آورد و مداوای وی بقی کند و بعد از ان بشراب و زنجبیل مرتا و اسفیداج و چون طلا کنند در شیب بغل و فضلها سوی دل کند پس اولی آن بود که با روغن گل بیامیزند و رازی گوید کسی که آن خورده باشد معالجه وی بقی کنند بآبی که شبت و انجیر در وی پخته باشند و بعد از ان مقدار سه م مرباب نیم گرم بیاشامند و لحوم الخرفان و سرکه خمر سیاه از عقب بدهند **مری** بپارسی آنکامه غاری خوانند و آنکامه رقیق خوانند و انچه از جو سازند گرم و خشک بود تا سیوم و گویند گرمست در اول و خشکست در دوم اخلاط غلیظ را ببرد و تنقیه بلغم بکند و پاک گرداند و بوی دهان خوش کند و ریشهای عفن را نیکو بود و درد رگ دراز النسا

ورطوبت معده را عظیم مفید بود و در حقنهای قولنج مستعمل کنند مناسب بود کزیدن سک دیوانه را نافع بود و
رازی کوید وی عمل نمک کند الا از وی الطف بود واقوی بود و شکم براند و قطع لزوجات بکند و لطف اغذیه
بود و معطش و مسخن معده و جکر و مجفف آن بود و چون بناشتا اندک بناشامند کرها بکشد واکر در چشم کسی
کشند که وی را آبله بنیاد کرده باشد هیچ در چشم وی برنیاید واکر برآمده باشد بکدازاند و چون بدان مضمضه کنند
جذب بلغم بسیار بکند از دماغ و خناق و ورم بغایت پاک کرداند چون منفخ شده باشد مرار نوعی از
شکاعیست و باد آورد و در فعل نزدیکست باینان مرطیس سنکیست که در وی خشونه صحی بود و
بلون لاژورد بود و چون سحق کنند بوی مرکند واکر بوزن سه جو از وی بیاشامند درد دل را نافع بود مرد قوش
مرزنجوش است و کفته شد مرج جوز هندی است و آن حقیقت هندی مانند دو فواد و طبیعت آن کرم
و خشکست در سیوم حیض براند و سده جکر و سپرز بکشاید مرماحوز نوعی از مرو است بپارسی مردوش
خوانند و نیکوترین آن بستانی بود سبز و طبیعت آن کرم و خشکست در سیوم و کویند در دوم و کویند خشکی وی
در چهارم بود و کویند کرم بود در اول و وی لطیف بود و محلل و مسکن ریاح بود و سده بلغمی بکشاید و چو سر بر
بخار آن دارند صداع سرد را نافع بود و وی منشف رطوبت معده بود و مقوی آن و مقدار مستعمل از وی یکدرم
باشد و منفق بکند و خوزی کوید چون در شراب خوبیسانند و بیاشامند مستی سخت کنند و بوئیدن مصدع بود و مصلح
آن ریاحین سرد بود و بدل آن مرزنکوش بود و اکر از جهة سکر بود بوزن آن اشنه و دانکی آن زعفران و مرزنکوش
و مرماحوز و حسوم و فرنجمشک و بادرنبویه همه قایم مقام یکدیکراند در ابدال مرغزی جامه مرغزی کرم و تر بود
حرارت وی از صوف کمتر بود و ملایم طبع انسان بود و بدتر آنکه دار دار نرم و بسیار که در وی هست و مسخن
نکرده و پشت بود مرمر نوعی از رخام سفید است و نیکوتر آن بود که از معدن جزع آورند و بیونانی اسطرطیس دمقوی ۲
کویند اسطرطیس جزع است و فرسطس کوید اسطرطیس چون بسوزانند و با نمک اندرانی سحق کنند نیکو بود
و دندان ولثه را بدان حالند سودمند بود و لثه را محکم کرداند و سوختگی آتش را سود دهد چون بکوبند
و سحق کنند و بر موضع سوختکی افشانند و دیسقوریدوس کوید بسوزانند و با راتینج و زفت بیامیزند و
ورمها صلب بکدازاند و چون در موم روغن کنند درد معده را ساکن کند مرارات سالمترین ۵

زهرهای مرغان زهره مرغ و دراج و کبک بود اما مراره جوارح بغایت قوة لذاع بود خاصه کبار از ایشان و
اختیار آن بود که لون وی تند دی طبیعی بود واکر زنکاری و لاجوردی بود بد باشد و طبیعت آن کرم و خشک بود
در چهارم و تیز و چون با نطرون و قیمولیا بیامیزند جرب ریش شده را سودمند بود و زهره ها بجمیع تاریکی چشم
نافع بود خاصه مرارات جوارح خصوص خشک کرده و ابتدا نزول آب را مفید بود و مجموع مرارات
طبع براند و بعضی کوید بقوة ترین زهرها چهارپایان زهره شیر بود و بعد از آن کفتا پس کاو و پس خرس و
پس بز و پس آهو پس میش و هر یک بجای خود کفته شود مرارة الظبا سودمندترین زهرها جهة چشم
زهره آهو بود مرارة الحمار الوحشی زهره خرکوره داء الثعلب و داء الحیه را سود دهد مالیدن و براز ریشها طلا
کردن مرارة الذئب زهره خرس تشنج و جراز که از جراحت عصب بود و سر دی نافع بود و شریف کوید
چون زهره وی با عسل و فلفل بکدازانند و بموضع طلا کنند زایل کند و موی نیکو برویاند خاصه پنج شش
نوبت مکرر کنند واکر با سکنجبین بیاشامند درد جکر را نافع بود و دیسقوریدوس کوید زهره خرس در منفعت
نزدیک بزهره کاو بود و چون لعق کنند صرع را نافع بود و در خواص این زهر آورده که چون در چشم کشند
با عسل و آب رازیانه چشم را روشن کند مرارة البقر بقوة ترین زهرهای چهارپایان زهره کاو و پس کفتار
پس خرس و پس بز و کوسفند و نیکوترین آن زهره کاو و بز بود و آن در مرهمها کنند جهة منع جراحها و درد
سخت و با نطرون و قیمولیا چون سر را بدان بشویند حزاز را نافع بود و با عسل چون بدان تحنک کنند خناق
را نافع بود و مفتح افواه بواسیر بود و تریاق کزندکیها بود و مقدار ماخوذ از وی تا دانکی بود و وی طنین
و درد کوش که از سردی بود با روغن کل در کوش چکانند نافع بود و وی مضر بود بجکر و زهره و مصلح
وی کثیرا بود یا عسل مرارة التیس نیکوترین آن زهره بود که جوان بود که بشیر از وی آنرا داد و پری خورند
و هنوز کشی نکرده باشد و طبیعت آن کرم و خشک بود و داء الثعلب و داء الفیل را نافع بود و دانهای بد که بر
کوش بود و زهره بز کوهی تریاق کزندکی و مقدار ماخوذ از وی تا دو دانک بود و مضر بود بکرده و زهره
و مصلح وی انیسون و عسل بود مرارة الخنزیر ریش کوش را نافع بود و چون طلا کنند بعسل
و فلفل بر سر کل موی بر دماند مرارة الکلب الماء زهره سک آبی کویند چون آدمی مقدار عدسی

بخور دهد از یک هفته بکشد و مداوای وی بروغن کاو و جنطیانا رومی و دار صینی و پنبه مایه خرکوش کنند و
بروغنهای خوشبوی تربیح کنند و تدبیرهای لطیف مرارة الضبع زهرهٔ کفتار نیکوترین آن بود که از کفتار
بزرگ گیرند و آن گرم و خشک بود و مسهل بلغمی بود که در سر باشد و مقدار مستعمل از وی تا دانکی بود و مضر بود
بزهره و اسحق گوید مصلح وی عسل و صبر بود مرارة الاسد زهرهٔ شیر نیکوترین آن بود که از شیر جوان گیرند
و آن گرم و خشک بود و تاریکی چشم را نافع بود و ابتدا نزول آب و انتشار خاصه زهرهٔ کبک که آن سودمند
ترین زهره ها بود در این زحمت مرارة الشبوط شبوط ماهیست که در دجله بغداد باشد و آنرا بیونانی
فلونونوس خوانند و زهرهٔ وی تاریکی چشم و ابتدا نزول آب و انتشار را سودمند بود و گویند چو بگیرند از وی تا
مقدار دانگی معده ما پاک کند و قوة دل بدهد و گویند خوردن آن مضر بود بزهره و مصلح آن کثیرا و سرکه بود مرارة
الکرکی زهرهٔ کلنگ گرم و لطیف بود چون با آب مرزنگوش سعوط کنند لقوه را نافع بود مرارة الکبش زهرهٔ
کبش که بشیرازی غوچ خوانند در گوش که از سردی بود با قدری عسل چون در گوش چکانند نافع بود مرارة القنفذ
زهرهٔ خارپشت که بپارسی رقوه خاسه خوانند اثر ریشها که در چشم بود زایل کند و مجذوم را نافع بود چون بپاشند
مرارة الارنب زهرهٔ خرکوش چون با آرد حواری و کندر و سداب بیامیزند و در میان فرجها بنشاند بجواب برد
معینه و اگر خواهند که از آن خلاص یابد بسرکه بیرا دهند و بدل وی زهرهٔ تیس بود مرارة النمر والافعی والارنب
البحری گرم و کشنده و مهلک باشند کسی که آن خورده باشد تلخی دهان عارض شود و زردی چشم و زود باشد که بکشد
و اگر باقی ماند بیشتر از چهار ساعت نشان خلاص و هرچه زهرهٔ افعی بود عجیب بود اگر از آن خلاص یابد دوای
وی بشیر تازه و معجون طین مختوم و تریاق فاروق کنند و رب به و سیب و کشیر نجم نوزک و جواب کنند و اگر
غشی افتد متواتر مار اللحم فراریخ دهند و شراب با اندک مسک دوالمسک نیز مناسب باشد مرارة الرخمة زهرهٔ رخمه که
بپارسی مردارخوار گویند و بشیرازی خردر و بعضی ویرا موش گیر خوانند سودمند بود بازیت جهة گرانی گوش و باروغن
بنفشه چون در گوش مخالف چکانند درد شقیقه را مفید بود و با آب سرد چون در چشم کشند سفیدی را زایل کند و
ابن بطریق گوید چون زهرهٔ وی خشک کنند در ظرفی آبگینه در سایه و در چشم ملسوع کشند در جانب گزیده سود دهد
و اگر جانب گزیده بود و دیگری گوید نه چنین است و بعضی گویند مجربست جهة سم کژدم و مار و زنبور و بدان نافع بود

و صاحب منهاج گوید ظن من آنست که لطخ کنند حریق عصفر است و گفته شد مرقد جوز ماثل و افیون را اینها
اسم خوانند مرارة الصحرا و مرارة العجوز نیز خوانند و آن حنظل است و گفته شد مروریه یعضید است
و آن نوعی از هندبای بری بود و بغایت تلخ بود و رازی گوید مروریه صنفی از کاهو تلخ است که شیرازی وی روانه
بود مرز قومی خوانند و آن نبیذیست که از گندم و جو و کاورس و غیر آن سازند و ترکان آنرا بوزه و اکیمه و
وخوشی بر و نیز خوانند و مست کننده بود مرماز الترشیع زمارة الراعی خوانند و گویند عصی الراعی است و گفته
شد مرنج درخت بادام تلخ است و در منفعت لوز هر دو گفته شد منفعت آن مسک بپارسی مشک
خوانند و نیکوترین آن تبتی بود و گویند صینی و ابن وافد نقل از مسعودی کند که در کتاب مروج الذهب و معادن الجوهر
آورده است که فضیلت مسک تبتی بر صینی بر دو وجه است یکی آنکه آهوی صینی بر سنبل و بهمنین چرا کند و آهو
چینی بر حشایش دیگر چرا کند و دوم آنکه اهل تبت قطعا از نافه بیرون نیاورند و همچنان رها کنند و اهل چین
از نافه بیرون آورند و غش بجای آن کنند مثل خون و غیر آن از نوعها که غش توان کرد و نیز صینی را راه دور است
و در دریا گذشتن بسبب نم و اختلاف هوا بوی آن و قوة آن ضعیف گردد و نیکوترین مسک آن بود که لونی
زرد بود و رایحهٔ او تفاحی بود و آن از آهوی گیرند که جوان بود و بعد از غایت پخته بود چون از وی گیرند و فرق میان
این آهو که نافه دارد و آهوان دیگر در لون و شکل و شاخ و صورت هیچ نیست الا بغیر از یک چیز این آهو دو دندان
نیش بود بشکل دندان فیل و خوک مانند یک وجب زیاده و کمتر بود و گویند قوم انجا شکار روند و به تیر زنند نافه
وی بپزند و خونی که در نافه بود خام بود و پخته و رسیده نباشد بوی وی سهوکتی داشته باشد پس چندان زمان رها کنند
تا سهوکت از وی زایل شود و از مادهٔ هوا مستحیل بمسک گردد و این دلیلست که میوه که بر درخت نارسیده بود و نتوان
خورد و چون از درخت فرو گیرند و چند روز رها کنند رسیده گردد و توان خورد و بالجمله نیکوترین مسک
آن بود که در وعای خود نضج یافته باشد و در نافهٔ خود مستحکم باشد و از حیوانی بود که مستحکم و تمام المواد بود و طبیعت
مسک گرمست در دوم و گویند خشکست در سیوم و قلهمان گوید مسک گرمست در دوم و خشکست در سیوم و ابن
ماسویه گوید عرق خوشبوی کند و قوة دل بدهد و شجاعت زیادت کند و مرهٔ سودا زایل کند و چون با ادویه
بود که مصلح وی بود در آن زحمت مسخن اعضا و مقوی اعضای خارجی بود چون بر وی بنهند اعضای باطن را

بپاشانند و جماعتی از اطبای فارس و اهواز ذکر کرده اند که در وی سلوبتی هست و بدین سبب است که باه را یاری دهد
و اگر قدری از وی با روغن خیری بگدازند و بر قضیب و سوراخ طلا کنند یاری دهد بر مجامعت و بسیار کردن و سرعت
انزال را و رازی گوید چون در طبیخ حل کنند و بپاشانند دهن را کنده کند و سودمند بود جهة علتهای سرکه در سر باشد
و غشی و سعوط قوة را نیکو بود و طبری گوید ملطف و مقوی اعضا بود بسبب بوی خوش و چون مدام سعوط کنند
مقدار نیم عدس از وی با تخجدان زعفران صداع که از سردی بود زایل کند و قوة دماغ بدهد و حکیم بن حنین
گوید در ادویه چشم کنند قوة چشم بدهد و سفیدی که رقیق بود زایل کند و نشف رطوبت بکند و اسحق ابن عمران
گوید موطی مزاج او پیر از نافع بود خاصه در زمان سرد و در سردسیرها و مصدع جوانان بود و محروری مزاج بود
خاصه در زمان گرم و گرمسیرها و بالجمله سودمند بود جهة جمیع علتهای سرد که در سر بود و سده بگشاید و نافع بود
جهة ریاحی که عارض شود در چشم و درد و جمله جسد و شکم ببندد و زردی روی زایل کند و عمل سموم باطل کند و خفقان را
نیکو بود و شیخ الرئیس گوید وی اصل تریاق پیشی هلاهل بود و قرون سنبل و مفرح بود و نوخشی را سودمند بود
و تعدیل گرمی وی بکافور کنند و زیان خشکی بروغن بنفشه و روغن گل کنند و گویند چون بدان سعوط کنند و اصحاب
سکته سرد را نافع بود و دماغ را مستحکم گرداند با ادویه که بدان سعوط کنند و چون در روغنهای که مسخن باشند بابک
حل کنند و بر قفا و پشت مالند خدر و فالج را سود دهد و اگر بدان ادمان کنند افلاج زایل کند و ابن رضوان گوید
بر بواسیر ظاهر طلا کردن نافع بود و ابن رشد گوید ریاح غلیظ که متولد شود در اعضا نافع بود و چون بپاشانند
و صاحب منهاج گوید مقدار ماخوذ از وی قیراطی بود و شربت وی مضر بود بدماغ گرم و مصلح وی کافور بود و گویند
بدل آن چند بیدستر در درد عصب و در همه فعلها الا در بوی خوش تنها باقی در همه فعلها بدل مسک بود و گویند
بدل آن مرزنگوش است **مسواک الراعی** گویند زوفرا است و گویند بتحقیق شیطرج است و گفته شد
سموده و سمقار و سمقوان اسمهای بربریست زراوند طویل را **مسواک الجن** بزبان اندلسی جعده
کوچک را بدین اسم خوانند و شواصرا نیز مسکا الجن خوانند و گفته شد **مسواک القرود** اشنه است
و گفته شد **مسواک العباس** گویند رعی الابل است و گفته شد و دو نوکارس نیز بدین اسم خوانند **مسطار**
شراب بد است افسرده زود مست کننده بود **مستعجل** بوزیدان است و گفته شد **سقمونیا** مسحوقینا و سحوقونیا

نیز گویند

نیز گویند و آن زبل القواریر است بپارسی کف آبگینه گویند و غار الزجاج گویند و آن آبی بود بر روی آبگینه مانند
کف پدید شود و بعضی گویند آب خرمای سبز است هنگام ساختن و بعضی گویند ریه آبگینه است
و آنچه محقق است کف آبگینه است و بغایت حار و جلو بود سفیدی چشم زایل کند و مجفف رطوبه بود
و حکه و جرب را نافع بود و چون در حمام بر اعضا طلا کنند و بدل آن آبگینه سفید است و قلیه کازران
مسقاطون عود هندیست و گفته شد **مسن** سنگیست الوان که کارد و شمشیر بدان تیز کنند و حاکه
آن چون پستان ابکار لطوخ کنند و خصیه کودکان رها کنند که بزرگ گردد و اگر داء الثعلب لطوخ کنند موی
بروید و اگر بسرکه بپاشانند و رم سپرز بگدازاند و صرع را نافع بود اما مسن زیتی سبز چون شکسته کنند و
بریان کنند با آتش و سحق کنند با سرکه و نطرون حکه و قوبا و خنازیر و سرطان و آکله را نافع بود و چون سحق
کنند تنها و در چشم کنند سفیدی چشم زایل کند و از بهر اینست که بشیافات که جهة چشم سازند بروی سازند و
اگر وی را بسوزند و سحق کنند تنها و در چشم کنند سفیدی چشم زایل کند و از بهر اینست که شیافات که جهة چشم سازند
بروی سازند و اگر وی را بسوزند و سحق کنند و بر سوختگی آتش پاشند سودمند بود **مشمش** بپارسی زردآلو
گویند و قیصی خوانند و بیونانی ارمنیاقن و نیکوترین آن ارمنی بود طبیعت آن سرد و تر بود در دوم و دیسقو
ریدوس گوید خوشی طعم تر از شفتالو بود و بمعده نیکوتر از وی بود و خوزی گوید مسهل صفرا بود و مولد خلط غلیظ
بود و خشک کرده وی چون بجوشانند و نقیع آن بپاشانند مسکن تشنگی بود و مبرد معده بغایت و تبهای
حاده را نافع بود و اگر در معده طعام بود فاسد کند و بگندد و اولی آن بود که اگر در معده بقیتی طعام بود نخورند
و از پس آن سکنجبین بخورند غثیان و غشی آورد و مداوی وی قی کنند پس ربوب فواکه ترش مانند غوره
و اترج و لیمو و روغن استخوان وی بواسیر را نافع بود **مشک هندی** سعد هندیست و گفته شد
مشط الراعی دیقسافوس است و گفته شد **مشکطرامشیع** و مسکطرامشیر نیز گویند و آن فودنج بری
بود و شیرازی زنک خوانند و از خواص وی آنست که چون گوسفند بوی چرا کند بعوض شیر خون از پستان وی
بیاید و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیوم و گویند خشکی وی در چهارم بود و رطوبات لزج از سینه و شش بیرون
آورد و شراب وی عظیم سودمند بود غشی و کرب را و وی حیض و بول و دم نفاس براند و سنگ گرده بریزاند و مقدار

ماخوذ از وی بکیاک بود و وی از غایت افراط ادرار که در وی هست بعوض بول خون براند و مصلح آن رب مورد بود یا بلوط وجهة درد رحم نافع بود و جالینوس گوید چون دانگی از وی سحق کنند و با روغن بلسان بسرشند و زن بفرزجه بخود برگیرد درد زایل کند و اسحق گوید قولنج را نافع بود و چون دانگی سقمونیا و دانگی از وی سحق کرده و یکیم کثیرا با دو درم خمیره بنفشه بسرشند و با آب گرم بیاشامند و اریباسیوس گوید کسی که شهوتش منقطع شده باشد در هر سه روز نیم دانگ از وی سحق کرده با سه درم تخم خربزه و ده درم مسکه میش و علیت با عسل بخورد شهوتش باز آید شود و چون بیاشامند و بخور کنند بچه بیندازد و مضر بود بسفل و اصلاح وی بشیر که خمری کنند و گویند بدل وی قردمانا هست و جالینوس گوید بدل آن در ادرار عدس مر است در وزن آن و شابور گوید بدل آن اکلیل الملک است و گویند بدل آن شقایق است مصطکی بپارسی کندر رومی خوانند و بسریانی کیا و برومی مسطیخو و بربای مخیتو گویند و اعرابی علک رومی خوانند و کیه گویند و آن صمغیست سفید بود و سیاه بود و آنچه رومی بود وی سفید بود و آنچه سیاه بود معروف بود به نبطی و تخفیف در وی سخت تر از تخفیف مصطکی سفید بود و قوة قبض در وی کمتر بود و وی لطیف تر و سودمند تر از کندر بود و گویند حد قوت وی کمتر از مجموع صمغها بود و طبیعت وی گرم و خشک بود در دوم و گویند تر است و قبض در اجزای وی یکسان بود یعنی در بیخ وی و ورق و قضبان و اطراف و ثمر و طارات آن و عصاره و ورق آن و قشور بیخ آن قایم مقام اقاقیا و عصاره لحیة التیس بود جهة قرحه امعا استطلاق بطن و نفث دم و زنانی که خون از رحم ایشان گشوده بود و رحم و مقعد که بیرون آید و دیسقوریدوس گوید قوت مجموع درخت وی قابض بود و قوت ثمره وی و ورق و قشر بیخ وی مساوی بود و اگر طبیخ ورق وی بر ریشهای مکهی و بر استخوان شکسته و اعضای مسترخی ریزند نافع بود و قطع سیلان رطوبات مزمن از رحم بکند و بول براند و چون بدان مضمضه کنند دندان متحرک را محکم کند و جرب را نافع بود تا حدی که چرب موهشی و سنگ و اگر از شاخهای وی مسواک سازند دندان را جلا دهد و جالینوس گوید مرکب بود از قوای متضاده یعنی از قوة قبض و تسخین و قوة تلیین و بدین سبب است که اورام معده و مقعد و امعا و جگر را نافع بود و خاییدن وی بلغم از سر بکشد و سرفه بلغمی را سودمند بود و نفث دم و مقوی معده و جگر بود و بوی دهان خوش کند و بن دندان محکم گرداند و مسخن معده بود و جگر و محلل رطوبات معده و مسکن مغص کاذ

رطوبة بود چون با روغن زنبق سعوط کنند صداع سرد را نافع بود و چون با زیت طلا کنند شقاق لبها را سود دهد و چون در ضمادات کنند درد امعا را نافع بود و چون با آب سرد بیاشامند رطوبت معده دفع کند و شهوتها بیاورد و بلغم بگدازد و ورم جگر را و نزف دم را نافع بود و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی آن بود که بسرکه خیسانند و خشک کنند و باکثیر مستعمل کردن سستی را بد بود و مصلح آن صمغ عربی و قند بود و بدل آن یک وزن و نیم آن صمغ البطم است و گویند بوزن آن لبان که آن کندر دریایی خوانند مضغ مضغ عرعر بیخ است و قابض بود و شکم ببندد و اگر زیاده خورند قولنج آورد سخت مصل طبیعت آن سرد و خشک بود در دوم و ابن ماسه گوید در سیوم سوداوی مزاج را بد بود و مضر بود بمعده و مصلح آن کیموس بد دهد و اگر با گوشت فربه بپزند ضرر آن کم شود مصباح الروم کهربا است و گفته شد مطبوخ عقید العنب خوانند میبختج گویند و گفته شود انشاء الله تعالی مطحنا لعوق مطحنیا خوانند و آن لعوق لوز است و در مرکبات گفته شود انشاء الله مطبخ نیکوترین آن بود که رسیده و تر بود و آن خشکتر از بخته بود و آنچه با سرکه و کرویا بود گرم و خشک بود و آنچه تری بود بی سرکه بغایت گرم و خشک بود و وی ملطف بلغم بود و منشف رطوبات معده و آنچه با ابازیر بود دیر هضم بود و تشنگی آرد و اگر بسرکه بجوشانند و بعد از آن بریان کنند تشنگی نیاورد و آنچه بی سرکه با آب بجوشانند بعد از آن مطبخ کنند و وی و دارصینی بران کنند تشنگی آورد مظ جلنار است و گفته شد معنوق ازا بجار آزا حمست گوید گفته شد و از تقاقات ماهودانه و آن نیز گفته اند معقار صمغ اجاص است و گفته شد معلد خصی الثعلب است و گفته شد معین ماز ریون است و گفته شد معا نیکوترین روده آن بود که از حولی گوسفند گیرند و طبیعت آن سرد و خشک بود عصبی و مصلحش آن بود که غذای وی دخانی بود و وی باد والی در ساقین احداث کند از بهر آنکه خون که از وی متولد شود بد بود و میل بسردی داشته باشد و باید که پاک بشویند نیکو و با ابازیر پزند معده وی چون معا بود در احوال و وی صالح تر از معا بود و سرد و خشک است مغاث بهترین وی بغدادی بود و سفیدی بود که میل بزردی داشته باشد و طبیعت آن گرم و تر بود در دوم و گویند خشک بود و مقوی اعضا بود و مسمن و ضماد کردن شکستگی

وکوفت والم ونقرس وصلابت مفاصل وتشنج را نافع بود و طین صلابت حلق وثدی بود و باه را برانگیزد خاصه
تخم وی ومقدار ماخوذ از وی یکدرم بود و گویند مضر بود بمثانه ومصلح وی عسل بود و در ضمادات بدل وی قلت
کنند مغره نوعی از طین است سرخ رنگ بیونانی ملیطوس خوانند و برطیقول گویند وبشیرازی گل سرخ گویند
و نجاران مستعمل کنند و نیکوترین آن بود که سرخ روشن بود نه تاریک و گویند نیکوترین آن مصری بود و طبیعت
آن شیخ الرئیس گوید سرد بود در اول وخشک بود در دوم وقولی گوید در قبض وتجفیف نیکوتر از طین مختوم
بود جراحتها را باصلاح آورد و کرم بکشد و چون در سرکه حل کنند و بر حمره و بر مجموع ورمهای گرم طلا کنند نافع بود
خواه ریش شده و خواه ریش نشده و بر سوختگی آتش کنند ردع ماده بکند و ورم بکداند و دو ریش را خشک کند و
چون سحق کنند و با تخم مرغ نیمبرشت بیاشامند خون را ببندد و اگر با آب لسان الحمل بود قرحه امعا و مثانه را سودمند بود
وطبیعت ببندد و درد جگر را نافع بود و اگر با آب لسان الحمل حقنه کنند قطع افراط خون وحیض بکند و همچنین اگر حقنه
کنند قرحه امعا او چون کهنه شده باشد بغیره داند بود قطع کند مغومه قلبیا دبجانست مقلیسا صاحب منهاج گوید
مانند مرقشیثا بود و نیکوترین و گویند کلیت سیاه رنگ که از کوه کاشان می آرند و مولف گوید آنچه محقق است سنگیست
الوان بغایت سست و اکثر سیاه بود که ببرخی زند و نقطهای سفید بران باشد و آبگینه گران استعمال کنند چه اگر آبگینه را سفید
کند و آبگینه گران آنرا سنگ مصنی گویند و در لکه برکان خوانند و در ولایت شیراز در قریه فاروف دبیست که از ابرکان خوانند
و از آن ده چیزد و آنرا سنگ برکان از ابران گویند و وی قابض و مبرد و مجفف بود و مقوی معده بود و سنگ بریزاند و در
دارو های چشم مستعمل کنند و مقدار ماخوذ از وی تا نیم درم بود و مضر بود ببول و مصلح گویند عسل است و بدل آن مرقشیثا است
مقناطیس حجر مغناطیس خوانند و گفته شد مغاث هندی کلنز است و گفته شد مغد لفاح بربیست و گویند
بادنجانست و گویند نوعی از گیاه کوجکست یکی قول اول و دوم صحیح است و صاحب منهاج گوید بادنجانست و گفته شد و
لفاح بری را مغد خوانند و هم گفته شد مغرود نوعی از گیاه کوجک بد بود خوردن وی مغره جون مغره مطلق
گویند لسان الثور بود و گفته شد مفرح قلب المحزون ترنجانست و بادرنبویه نیز گویند و گفته شد مقل صمغیست که آنرا
کور خوانند معروف بود مقل ازرق و مقل مکی و مقل الیهود عربی بود و صقلی بود و غیر مقل مکی که از ثمره دوم است و گفته
شود انتهی و نیکوترین وی آنست که صافی بود و بلون ابریشم بود و ازرق که ببرخی مایل بود و زود حل شود و هیچ جرم که خونی ودر

وچون بخور کنند خوشبوی بود مانند اظفار الطیب ورایحه غار کنند وطبیعت آن گرم بود در سیوم و گویند در آخر درجه اول وخشک
بود در سیوم و گویند سرد بود و گویند تر بود و رازی گوید گرم و تر بود در دوم طاعون را نافع بود و حکیم دیسقوریدوس
گوید چون بلعاب دهان روزه دار حل کنند تا چون مرهم گردد و بر ورم حنجره نهند نافع بود و چون بخود برگیرند و بخور
کنند انضمام رحم بگشاید و بچه بیرون آورد و پاک گرداند و چون بیاشامند سنگ گرده و مثانه بریزاند و بول و حیض
براند و اگر در مسهلات کنند منع تجمیع بکند و اگر بیاشامند گزندگی جانوران و سرفه کهن را نافع بود و قوة مجامعت
بدهد و فربهی آورد و مفتح سده گرده و مثانه بود و مسهل بلغم و سودا بود و مقدار آنچه از وی تناول کنند یکدرم باشد و وی
خنازیر را نافع بود و زایل کند و با سرکه بر سعفه طلا کردن نافع بود و فسخ عضله و صلابت اعصاب و تعقد آن و کزاز
و درد پهلو و ریاح را نافع بود و چون بیاشامند و بخور کنند و بخود برگیرند بواسیر را نافع بود و خون آن ببندد و تحلیل
اورام سفل وانثیین و خون بسته بود و عرق النسا و نقرس را نافع بود و اسحق گوید مضر بود بجگر و مصلحان زعفران
بود گویند مضر است بشش و مصلح وی کثیرا بود و بدل آن بوزن آن کندر دریایی بود مقل مکی ثمر مقل دوم است
صاحب منهاج گوید ثمر درخت مقل بهش خوانند چون تر بود و چون خشک کرده دوقل خوانند و اندرون وی استخوانی
بود و آنچه پخته بود خاید آن در مکه خورند و لذیذ بود و در اندلس نارسیده خورند عفوصتی تمام دارد تشنه شده و آبی اندک
و بغایت خشن بود و قابض و بارد بود و شکم ببندد و قوة معده دهد و پوست وی پخته تقطیر البول را نافع بود
و این ثمر را مقل مکی خوانند مقلونیا فلونیا گویند و گفته شد انشاءالله مقلیانا بسریانی حرف را گویند و گفته
شد مقمر نبات صبر است و علیقی گویند و گفته شد مقدونس و مقدونیس نیز گویند و آن کرفس ماقدونی است
و منسوب بماقدونیا از روم و آن فطرا سالیون است و گفته شد مکنسة الاندر سیکران الحوت است و گفته شد
مقلومن دبوحیبر نیز گویند و آن ماهی زهرج است و گفته شد مکنسه قرشیه مخلط است و گفته شد ملح
بپارسی نمک گویند و آن انواعست ملح عجین و ملح اندرانی و سیاه نفطی و سیاه غیر نفطی و ملح هندی سرخ رنگ
و ملح مر آنچه تلخ بود و ترد یکه بوره بود و نیکوترین آن اندرانی بود سفید تنک بپارسی آنرا نمک طبرزد خوانند
طبیعت آن گرم وخشک بود در دوم و دیسقوریدوس گوید قوة وی قابض بود و جلا دهد و محلل و منقی بود گوشت
زیاده از ریشها بخورد و در دارو های جرب مستعمل کنند و اورام بلغمی و حکه و نقرس و جذام و قوبا را سودمند بود و

نمک بادها را بشکند و منع عفونت بکند و سودمند بود غلیظی اخلاط را و بگدازاند و چون با زیت بود و سرکه و عسل
بیامیزند و بدان تحنک کنند خناق ساکن گرداند و اگر با عسل بود ورم طحال و تعاقیح را نافع بود و اگر با جو سوخته
و عسل ضماد کنند اکله و قلاع و استرخاء لثه را مفید بود و با بزر کتان بر گزیدن عقرب ضماد کنند نافع بود و با پودنه
کوهی و زوفا گزندگی افعی نزر اسود ها و با زفت و قطران با عسل گزیدن مار شاخ دار را نافع بود و با سرکه و عسل
دفع مضرت سم هزار پای بکند و گزیدن زنبور چون با میویز و عسل ضماد کنند دمامیل را نضج دهد و با فودنج و حمر
با عسل منضج اورام بلغی بود که در انثیین عارض شود و گزیدن نهنگ را سودمند بود چون سحق کرده در خرقه
کتان کنند و در سرکه فرو برند و بر عضو گزیده مالند نافع بود و چون با سکنجبین بیاشامند دفع مضرت افیون
و فطر کشنده بکند و ابوجریح گوید چون با غذائی که سرد بود مانند پنیر و ماهی و کوامیخ خلط کنند از طبیعت
خو بگردد که بجدی که گرم و خشک کرد و بر اسهال و قی یاری دهد و بلغم لزج از معده و سینه دفع کند و معاء را
بشوید و هضم طعام را یاری دهد و موافق مرطوبی مزاج بود و نحفا را مضر بود و چون با سرکه حل کنند و بدان مضمضه
کنند قطع خون که از بن دندان آید و چون که بسبب دندان برکندن بود بکند و اگر گرم کنند و در دهان نگاه دارند
درد دندان را نافع بود و چون بدان غرغره کنند بلغم قطع کند و دماغ پاک گرداند و چون صوف بابه بدان تر کنند و
بر جراحتهائی که تازه بود و خون روانه بود چون بر آن نهند خون ابستد و نمک اندرانی چشم را تیز کند ناخنه و سفیدی
چشم را پاک گرداند و ضعیف گرداند و سبل را سودمند و فضد معده سرد را نافع بود و مسهل بلغم و بلغم عفن
خام و سودا و مقدار شربت نیم درم بود و نمک سوخته دندان از اجلاد به و صنعت سوختن وی نیکوتر آن بود که نمک
را بشویند یکبار و رها کنند تا خشک گردد و بعد در دیگ کنند و سر دیگ بنهند و بر سر آتش نهند و آتش سوخته گرد
بر گرد دیگ کنند و رها کنند تا از حرکت باز ایستد آن زمان سوخته بود و نمک تلخ مسهل سودا بود بقوت و رازی
گوید بسیار خوردن نمک عرق دم بود و مضعف بصر بود و مقلل منی و حکه و جرب آورد و صاحب منهاج
گوید مضر بود دماغ را و بصر و شش را و مصلح وی آن بود که بشویند و سعتر اضافه کنند و گویند بدل آن نیم وزن
آن نوشادر است و گویند نیم وزن آن بوره بود و ملح ملح الله باغی سود است و گفته شد ملح الصباغین
تنکار است و گفته شد ملح بورنیه نوشادر است و گفته شود انشاالله ملح سبخی ملح عجین است و گفته شد

ملح الدروب بوره درخت عرب خوانند و وی اقوی ترین بوره ها بود و گفته شد ملح هندی نمک هندی گرم و خشک
بود و وی گرمتر و لطیفتر از انواع ملح بود ملح نفطی نیکوترین آن بود که منتن الرائحه بود و طبیعت آن گرم
و خشک بود قی را یاری دهد و مسهل سودا بود و مقدار شربت تا نیم درم بود و مضر بود بمعاء و مصلح وی هلیله زرد
بود ملاخ قاقلا است و گفته شد ملوخیا ملوکیه گویند و آن نوعی از خبازیست و آن بستانی بود و نیز ازین
خطمی کوچک خوانند و درخت وی مانند درخت خطمی بود و اما گل وی سرخی بود و نیکوترین ملوخیا آن بود که سبز
و بزرگ بود و قضبان وی بسرخی مایل بود و طبیعت آن سرد بود در اول و تر بود در دوم و گویند سرد و تر
بود در سیوم التهاب را نافع بود چون بر سینه و معده ضماد کنند و سیلان حیض را نافع بود و اختلاف
دم و صداع آورد و چشم گرم را سودمند بود چون با آرد جو ضماد کنند و سحق گوید سده جگر و زهره بگشاید
چون از آب وی سی درم بیاشامند و گویند مضر بود بمثانه و مصلح وی گل بود یا گلاب مهج بوره کافوری است
و در مرکبات گفته شود انشاالله ملطاه منفط الرابع است و گفته شد ملونیا مقلونیا خوانند و آن خربزه
دراز بود و نیز ازین آنرا خیار دراز خوانند و آن مانند خیار زه بود و طبیعت آن سرد و تر بود و زود هضم شود
ممسک الارواح موقف الارواح خوانند و آن اسطوخودوس است و گفته شد میخ بیخ است بپارسی
منک گویند و گفته شد در باب با من هر طلی که بر درختی افتد یا سنگی ترا من خوانند مانند ترنجبین و
گزانگبین و شیرخشت و بید انگبین و امثال آن و طبیعت آن سرد و به گوید گرم بود در اول و معتدل بود در
رطوبت و یبوست سینه را نیکو بود و شش را و رطوبت آن بزداید و خشونت آن نرم گرداند و سرفه که از حرارت
بود زایل کند و حبیش بن الحسن گوید گرم بود در آخر درجه دوم و خشکی وی نزدیک بگرمی وی بود و نیکو
ترین آن بود که لون وی صافی بود و هیچ چوب درخت با وی آمیخته نبود و استرخاء معده را نیکو بود و طبیعت آن
محکم دارد و ماء الصفرا سود دهد چون بیاشامند و ضماد کنند بر شکم و چون سعوط کنند مقدار دانگی دماغ را
پاک کند و بادهای غلیظ از وی بیرون آورد و مقوی ادویه بود چون با وی خلط کنند باد و بیای بزرگ از بسیاری
منفعت آن در بدن منسم در باب حا در صفت حب بلغم گفته شد صفت آن منسجونه سنبل رومیست
و گفته شد مند عوره بیروح است و گفته شود در وی مندراعورس خوانند منثور حیری این اسم

خوانند و گفته شد نوعی از خشخاش هست که آنرا منثور خوانند مندلی عود است و گفته شد مسنج مرخ
است و گفته شد منخ رراوشان تخم خیریست و گفته شد موز درختیست مانند نخل و ثمر وی را موز خوانند
و در طرف دریا بسیار باشد بطعم شیرین بود مانند خشخاش با پوست بود طبیعت وی ابن ماسویه گوید
گرم بود در وسط درجهٔ اول و تر بود در آخر آن غذا اندک دهد و درد ریش حلق و سینه و شش و مثانه و سرفهٔ
خشک را نافع بود و باه را تحریک دهد و گرده را نیکو بود و بول براند و شکم و بسیار خوردن مولد سده بود
و بلغم و صفرا زیاده کند بحسب مزاج و وی بر معده ثقیل بود بغایت و مصلح وی نبات بود که با وی بخورند و
یا عسل و پیش از طعام باید که خورند و بعد از وی سکنجبین بزوری و بعد از غذا نشاید که خورند تا ان زمان
که غذا انکهند و بخاصیت سم کلابت مورد اسفرم مورد برست و نیکوترین آن ردی بود و طبیعت
آن گرم و خشک است در دوم صرع را نیکو بود و مقوی معده و جگر بود و صداع و رطوبات دماغ را نافع
بود و چون بخور در گیرند کرم را بکشد مو بیونانی میون خوانند و بعضی اثامیطیقون خوانند و ساق
نبات و ورق وی مانند شبث بود لیکن ساق وی غلیظتر بود به رازی دوگز بود و بیخ وی را مو خوانند و بوزن
و لون غاریقون بود لیکن بزردی مایل بود و اندک تلخی داشته باشد و خوشبوی بود و این بیخ مستعمل است و طبیعت
آن صاحب منهاج گوید گرم بود و خشک در سیوم و نیکوترین آن سفید روشن پاک بود و در وی رطوبتی با نفخ
غیر نضیج بود و جالینوس گوید طبیعت وی گرم بود در دوم و خشک بود در سیوم بول و حیض براند و لطف
بود و گرمتر از سنبل بود و قابضتر و درد مفاصل را نافع بود و جگر سرد را سود دهد خوردن و طلا کردن و
عسر البول را نافع بود آشامیدن و ضماد کردن و درد گرده و مثانه را نافع بود و چون بجوشانند یا بکوبسانند
و بیاشامند و اگر بکوبند و با عسل بسرشند و لعق کنند بادی که در معده بود و مغص و درد رحم و مفاصل و
سینه را سودمند بود و چون بجوشانند و زن در آب آن نشیند حیض براند و چون ضماد کنند بر زهار
کودکان بول براند و اگر زیاده مستعمل کنند صداع آورد و اسحق گوید مضر بود به سپرز و مصلح وی تخم
کرفس بود و بدل آن نیم وزن آن جوزبوا و نیم وزن آن سنبل و گویند بدل آن نیم وزن آن فلفل سیاه
بود و گویند نیم وزن آن جوزبوا مومیائی نیکوترین معدنی بود که از ولایت دارابجرد خیزد و دیسقوریدوس

گوید مومیائی بقوت زفت و قفر بود و چون با هم بیامیزند طبیعت آن بود که الا مومیائی منفعتی بسیار تمام
دارد و طبیعت آن گرم بود در سیوم و لطیف بود و محلل و شیخ الرئیس گوید گرم بود تا آخر درجهٔ دوم
و خشک بود در اولی و مقوی روح بود بخاصیت و سودمند بود و در جای بلغمی را دخلع و کسر و سقطه
و ضربه و فالج و لقوه خوردن و طلا کردن و در شقیقه و صداع سرد و صرع و دوار را سودمند بود
چون حبه با آب مرزنجوش سعوط کنند و گرانی زبان را قیراطی بطبیخ سعتر پارسی بیاشامند نافع بود و منع
نفث دم از شش بکند و خناق و درد حلق را قیراطی از وی بسکنجبین یا رب توت سودمند بود و قیراطی
از وی با آب کمون خفقان را نافع بود و حبه از وی یا قیراطی گزندگی عقرب را با شراب صرف بیاشامند یا
مثلث و مجذران با روغن گاو و بر موضع گزندگی بمالند و جهة کسر چون بیاشامند زود لنفوذ کند تا موضع
کسر و نیم دانگ در آبی که افتیمون جوشانیده باشند حل کنند و بر شکم مستسقی طلا کنند نافع بود و جهة امساک
بول هر روز دو حبه با آبی که تخم کرفس جبلی و فقاح اذخر در آن جوشانیده باشند بیاشامند و ابتدا جذام
و داء الفیل هفت روز پیاپی بطبیخ افتیمون هر روز نیم دانگ بیاشامند درد معده که از سردی بود و
سوء الهضم و حبه هر روز بشراب صافی بیاشامند و گزندگی مار و عقرب که زهر خورده باشد هر روز دو حبه با آبی
که انیسون و ورق دیلمه و بودنه کوهی در آن پخته باشند بیاشامند و رعشه که ظاهر گردد در اعصاب
بسبب برودت هر روز دو حبه با آبی که سعتر پارسی و راسن جبلی در آن پخته باشند و جهة اختناق رحم
و مجموع علتها که زنان را باز دید شود از سردی دو حبه با آب سادج هندی بیاشامند و جهة تب ربع کهن
هر روز نیم دانگ در آبی که بیستم باد آورد در آن پخته باشند بیاشامند و این خاصیتها زیاده تر از این
دارد اینجا کوتاه کردیم لیکن آنچه از ولایت دارابجرد آورند معروف بشبانکاره بود این منفعتها دارد
غیر رنگی که آن معمول از آدمیت و غیر انواع دیگر که از کوهها یا از آب خیزد و آن قفر الیهود بود و
منافع آن نزدیک بمومیائی بود و گفته شد صفت آن مولو بدانا نیکوترین آن بود که بلون مرداسنگ
بود و جالینوس گوید بقوة مرداسنگ بود در جراحتها گوشت زیاده بر دیانند و مولف گوید نیز اینها را
گرما گویند چون با آب بیامیزد در شیب بغل مالند گند آن ببرد موم شمعست و گفته شد موش در ندبکی

مولو بدانا

بوس در هندیست وکفته شد مولی و علت وکفته شد موراموں کرزالبر است وکفته شد مونیون
نوعی از سوست نزدیک به پلنس و مداوای کسی که آن خورده باشد مانند مداوای پیش کند مها صاحب
منهاج کوید سنکیست بجنس بلور وصاحب جامع کوید نوعی از آبکینه که در معدن با مقنیسا جمع میشود و
می میکردد ودر بحر اخضر یابند در صعید مصر وان سنکیست سفید یک رنک و نوعی دیکر هست که حسن
ورنک آن کمتر می باشد وصلب تر که چون للاه کنند ظن کنند که ملح اندرانی است و نوع او که کفته شد بلور است
بتحقیق وابو طالب کوید وی بخاصیت چون زن درد زمان زائیدن با خود دارد زائیدن بر وی سهل
کردد و هرمس کوید کرانی زبان را وکسی که سخن کوید چون سحق کنند بسرکه و نمک و حروز عفران و نوشادر
و با عسل حل کنند و زبان را بدان تحریک می دهد چند نوبت آن زحمت زایل شود وکسوفراطیس کوید
می سودمند بود از نعاس وسل که عارض شود کودکان را و زنی را که شیر در شخوار از پستان آید چون
بر پستان مسح کند شیر آسان بیاید و تمیمی کوید چون با آب سحق کنند سفید ها جمع زایل کند مهد نوعی از طین
است که موصوف براحة الاسد و اهل مشرق قلیمی خوانند ملینون درختیست بزرک و یونانی لوطو
خوانند و ثمر وی بزرکتر از فلفل بود و سیاه رنک و مغز وی سفید و شیرین بود و معده را نیکو بود و شکم ببندد
و وی لطیف و مجفف بود و نشاره چوب وی ترف دم زنان را نافع بود و قرحه امعا و ذرب و دیسنطاریا
کوید طبیخ نشاره چوب وی چون پاشامند یا حقنه کنند سودمند بود جهة قرحه امعا و زنانی که رطوبات
مزمن از رحم ایشان روانه بود و موی را سرخ کرداند و شکم ببندد میعه یونانی میعه سایله را اصطفرخوانند
و عسل لبنی نیز کویند و نفل وی را میعه یابسه خوانند و نیکوترین آن خوشبوی بود و بشیرازی آنرا بخور کویند
و دروی قبض و تجفیف بود و طبیعت آن کرم و خشک بود و کویند تر بود و سخن و ملین و منضج بود و کویند
دماغ را پاک کرداند و جذام را نافع بود و طبیعت ببندد و مقدار مستعمل از وی یکمال بود و سرفه و زکام و نزله که
از رطوبت بود سود دهد و چون بیاشامند یا بخور برکیرند حیض فرود آورد و از خواص وی آنست که بخور
کردن وی قطع رایحه عفن میکند و باد را سودمند بود لیکن صداع آورد و اسحق کوید مضر است بشش
و مصلح آن مصطکی بود و صفت میعه سایله درلینی کفته شد میشبهار کادجشم است وکفته شد وصاحب

بوسلیمان م

جامع کوید میشیار و میشبهار طیلافیوست که آن نوعی از حی العالم است وکفته شد میبسد منم است و در حب
المنم صفت آن کفته شد میبختج بپارسی بختج خوانند میویزج زبیب جبلی خوانند وصاحب
جامع کوید حب راس است واین خلافست حب راس غیر آنست و میویزج بپارسی میویزک خوانند و نیکو
ترین آن مصری بود سیاه رسیده و معروف بود بمیویزج حجری و طبیعت آن کرم و خشک بود در سیوم و
محرق واکال و حریف بود و بخاصیت شپش را بکشد خاصه چون با زرنیخ بود و تنها بر چوب ریش شده کردن
نافع بود و چون با پخته حب النیل بیاشامند تی کیموس لزج آورد و وی مضر بود بسپرز و مصلح وی کثیرا بود و بول
وی کویند عاقر قرحا بود و در خوردن وی خطر بود که قرحه مثانه پیدا کند میوسن شراب سوسن است ه

باب النون نارجیل بادنج

کویند و رانج نیز کویند وآن جوز هندیست بپارسی نارکیل کویند و بشیرازی کردو هندی و نیکوترین آن تازه بود
که بغایت سفید بود و آبی که دران بود شیرین باشد و طبیعت آن کرم بود در اول درجه دوم و تر بود در اول باه را
زیاده کند و غذا بسیار دهد و منی بیفزاید و سخن کرده بود و تقطیر البول را نافع بود و روغن وی بواسیر را سود دهد
و کهن وی کرم را بکشد و حب القرع بیرون آورد و طبع ببندد و وی بر معده ثقیل بود و پوست مغز وی هضم نشود
و از بهر آنست که پوست وی البته باید خراشیدن و با شکر بخورند و کبیر شده وی غثیان و کرب و غشی آورد و مدا
وای وی بقی کنند بعد از ان برب فواکه ترش نانخواه نانخه و نانوخته و نانخاه کویند بشیرازی زنیان خوانند
و نانخواه اسمی پارسیست معنی آن طالب الخبز بود یعنی طلب کننده نان و نیکوترین آن زرین تازه خوشبوی بود
که مایل بسرخی بود طبیعت آن کرم و خشک بود در سیوم و کویند کرمی وی در دوم بود سده بکشاید و درد ادویه
بهق و برص استعمال کنند و دیسقوریدوس کوید چون با شراب بیاشامند مغص و عسر البول و کزندکی جانور را نافع بود
و حیض براند و ابو جریج کوید طبیخ وی نفخ را بکشاید البته و وی بتنهای کهن را نافع بود و چون طبیخ وی بر کزندکی
عقرب ریزند در حال درد ساکن کند و فارسی کوید قطع قیح که در سینه و معده بود بکند و مسکن ریاح بود و طعام
را هضم کند و درد دندان و غثیان را عظیم نافع بود و کسی که طعم طعام نداند و بولس کوید مسخن معده و جکر
بود آشامیدن وی و این ما سویه کوید کرده و مثانه را پاک کرداند و طبری کوید مشک بکدازاند و کرم و حب القرع

بیرون آورد و صاحب منهاج گوید با سداب بول براند و آب وی چون در چشم چکانند خون بسته بگدازاند و متعدد ما خود
از وی بکار بود و اسحق گوید معقل لبنی بود و مصلح وی ترمس بود و گویند چون سحق کنند و با عسل بسرشند و طلا کنند
بر هر دردی که بود در هر موضع که باشند و ورم آن را تحلیل دهد و چون زن بدان حقنه کند رحم را پاک کرداند و رطوبات
رحم عفن خشک کرداند و بوی آن خوش کند و چون بر روی طلا کنند بثور لبنی زایل کند و چون بکوبند با برگ کان
سوخته و بخورند ترخرا نافع بود **نارنج** صاحب منهاج گوید پوست وی گرم بود در دوم و حماض وی سرد و خشک
بود در اول و محلل ریاح سرد بود از دماغ و وی لطیفتر از ترنج بود و مانند وی بود در فعل و شریف گوید
درخت وی مشهور است و میوهٔ وی مرکب از قوی مختلف بود پوست زرد وی گرم و لطیف بود و حماض وی سرد
و خشک بود در سیوم و تخم وی و بیخ وی گرم و خشک بود و پوست وی خشک کرده سحق کنند و آب گرم بیاشامند
محلل مغص بود در زمان و اگر ادمان شرب وی کنند بازبت کرم دراز رود و بیرون آورد و پوست نارنج چون تر بود
در روغن خوبیانند و سه هفته به آفتاب نهند در منفعت مانند روغن ناردین بود و چون دو ماه از وی بیاشامند
گزندگی عقرب و مجموع گزندگیهای که سم ایشان سرد بود نافع بود و دانهٔ وی چون بیاشامند نافع بود و سمهایی که عارض
شود بسبب گزندگیها و حماض وی ناشتا خوردن جگر را ضعیف کند و معده سرد مزاج را بد بود و التهاب معده
گرم را نافع بود و اثر سیاهی از جامه سفید ببرد و اگر سنگ در وی خوبیانند بگدازاند و اگر عرقهای باریک وی جمع کنند
و خشک کرده سحق کنند و با شراب بیاشامند سودمندترین دواهی باشند جهة دفع زهرهای کشنده که سبب آن سردی بود
نارمشک تا وی آن بپارسی مشک ارتان بود و ناغیست خوانند و آن اقماع رمان هندی است و صاحب
منهاج گوید نقاحی دکشوری و اقماعی است مانند بسباسه اما مولف گوید نقاحیست مانند تخم سرخ رنگ
اندک برگ سبز در میان آن بود و اسحق بن عمران گوید از خراسان خیزد فی الجمله و منفعت وی مانند منفعت
سنبل بود و نیکوترین آن خوشبوی بود و طبیعت آن گرم بود در اول و خشک بود در دوم و گویند گرم و خشک بود
در سیوم لطیف بود و معده و جگر سرد را عظیم نافع بود و ملطف اخلاط غلیظ بود و محلل آن و شیخ الرئیس گوید
بدل آن دانگی نیم آن زنجبیل و نیم وزن آن پوست پسته و دانگی آن سنبل بود و ابن عمران گوید بدل آن بوزن آن کمون
کرمانی بود و دو دانگ آن قسط بحری و گویند بدل آن نیم وزن آن سنبل و نیم وزن آن زنجبیل و نیم وزن آن قسط بحری تمام بود

و گویند بدل آن نیم وزن آن قسط است **نارفارسین** نوعی از ترنج است که مغشوش کرده اند ببعضی از نیوعات
و آن کشنده بود **ناردین** سنبل رومیست و مولف گوید آن بیخی است مشابه بجامیران و عروق الصفر بشکل
اسارون ریشه بسیار داشته باشد لیکن ریشه وی باریکتر از ریشهٔ اسارون بود و نیکوترین آن فربه تازه
خوشبوی بود و آنچه بسفیدی مایل بود بد باشد و طبیعت ناردین گرم بود در دوم و خشک بود در سیوم چون
در کحلها کنند موی فربه برویاند و وی بول و حیض براند و ورم رحم را نافع بود و در طبیخ وی نشستن و حکم
از وی فالج و لقوه را نافع بود و اسحق گوید مضر است بطحال و مصلح وی کثیرا بود یا عسل و بدل آن سنبل
هندی **نافوخ** دلبوت است و گفته شد **نارکیوا** رمان السقال خوانند و آن خشخاش هند و گفته شد
و نارکیوا خشخاش سیاه است **ناب الکلب** دندان نیش سگ دیوانه و غیر دیوانه در باب عین در صفت
در عظام گفته شد **ناغیست** نارمشک است و گفته شد **ناطف** بپارسی قبیطه خوانند آنچه از شکر بود
معتدل بود و موافق جوانان و پیران و کهلان بود و مزاجهای سرد و گرم و سرفه که از حرارت بود و آنچه در
بخشخاش بود سودمند بود اصحاب نزله را و حرقه بول را نافع بود و آنچه از عسل بود موافق مزاجهای
سرد و پیران بود لیکن صداع آورد و مولد صفرا بود خاصه جوانان را و آنچه به فستق بود نافع بود کسی را که در سینه
و شش او سده و خلطی بلغمی بود و آنچه بکنجد بود کثیر الغذا بود و نافع سرفه و سینه را لیکن ثقیل بود و مرخی معده
و آنچه بکردکان بود در غایت گرمی بود و معده بلغمی را نافع بود و کرده لیکن صداع آورد و تعدیل وی بخشخاش و کافور
کنند و آنچه به بادام بود اندک گرمی داشته باشد سرفه که از رطوبت بود نافع بود **نبق رطب** بپارسی کنار تر
خوانند و عرب نبق در مکوید طبیعت آن سرد بود در اول و تر بود و گویند خشک بود در اول و آنچه شیرین بود سردی
آن کمتر بود و آنچه مایل بحموضت بود سخت سرد بود و وی طبیعت براند و گویند حکم وی سیب و امرود مساوی
بود و آنچه معتدل بود از وی شکم ببندد و غیر معتدل دافع قوة بود و از بهر آنکه هضم نشود و مهیج حمیضه بود
و وی مولد بلغم بود و از بهر آنست که محرور مزاج بعد از وی سکنجبین بود و سرد مزاج گلنگبین **نبق یابس** کنار خشک
سرد و خشک بود سردی وی کمتر از سردی تر بود و در وی تخفیف و تنظیف بود قابض بود و قوة معده بدهد
و شکم ببندد و منع ترف و اسهال که از ضعف معده بود بکند خاصه چون بریان کنند و با استخوان بکوبند و غذا

اندک دهد نبت الارز حب الصنوبر است وگفته شد نبیذ التمر شراب خرمائی نیکوتر آن بود که از رطب
سازند وطبیعت آن گرم وتر بود ودر خمار فزاید ومسهل بود وغذا بسیار دهد ومسخن بود ووی غلیظترین نبیذها
بود بغیر از دوشابی وسده آورد ومولد خون تیره سوداوی بود ومضر بود باعصاب وحواس وانار ترش مضرت وی
کم کند نبیذ دوشابی نیکوترین آن بود که از سیلان رطب سازند وآن گرم وتر بود حرارة آن کمتر از خرمائی بود ومسهل
طبیعت بود وچون بگذارد غذا بسیار دهد وغلیظتر از خرمائی بود ودیرتر بگذرد وباد انگیزتر بود ومولد سده بود خاصه
چون تازه بود نبیذ العسل گرم بود بغایت کمتر از خمر بود وخشک باشد رطوبة معده وسرد مزاج ومرضهای سرد بلغمی
را نافع بود خاصه چون با افاویه سازند ووی خمار آورد بیشتر از خمر ومضر بود بگرم مزاج ووی مولد صفرا بود وصلاح
او رد داوی آن بود که شغل با انار مروبه کنند ونقل آن بنیدا ازند واگر خمار عارض شود رب فواکه ترش مانند رب غوره
واترج وماننده آن خورند نبیذ الفانید والتین مسهل طبیعت بود وسوداوی مزاج را موافق بود وکسی که علة گرده
ومثانه داشته باشند وسینه وشش را نیکو بود ومسخن بدن بود ومسمن وی وجرب وحکه آورد فی الجمله مجموع نبیذها خمر
مقصر باشند از شراب انگوری نبیذ الزبیب گرم وتر بود وحرارة وی دون حرارة خمر سیاه بود وچون افاویه
در وی کنند پس بطبیعه وی تا شد رطوبت معده را نافع بود دیگر منافع وی نزدیک بود بخمر ومسهل بود واگر عسل با وی بود
گرم وخشک بود وسرد مزاجان ومرضهای سرد بلغمی را نافع بود وادرار بول کند ومسخن گرده ومثانه بود وسنگ فضلی
که بود بیرون آورد وشکم ببندد وآنچه از مویز مجرد بود غذا بیشتر دهد وخونی که از وی متولد شود متین وغلیظتر
از خونی بود که از شراب وزود مستحیل شود وتحلیل سیاه که آنرا دردی خون خوانند وبعد از آن مستحیل سودا گردد
وسوداوی مزاج باید که اجتناب نماید از وی نبیذ النارجیل مسکری نیکو بود ومسخن وملین بود وسودمند
بود جهة درد پشت وگرده که از خلط سرد بود نبات بهترین آن سفید شفاف پاک سبک بود وطبیعت وی
معتدل بود وحلق را صافی کند وسرفه را نافع بود وموافق سینه وشش وقصبه آن بود واگر لازورد اضافه
وی کنند سودا را نافع بود ومضر بود بمعده حراری وصلح آن فواکه مز بود نبات الرعد کماه است وگفته شد
نجب پوست سلیخه است ونجب اسم قشری بود ومخصوص بود بسلیخه طب نجم نجیل بجیران هر سه اسم
ثیل است وگفته شد در نحاس بپارسی مس گویند وآن انواع است یکنوع سرخ بود که بزردی زند

ومعدن

ومعدن آن قبرس بود وآن فاضلترین انواع مس بود ویکنوع سرخ روشن بود ویکنوع بسیاهی مایل بود وبصنعة
زرد کنند ویکنوع طالیقون است وآن گفته شد ومس چون بسوزانند روسختج گویند ووی حریف بود ودروی
قبض بود ونیکوترین آن شبهی رقیق املس سرخ بود واز بهر دو طرف طبیعت وی گرم وخشک بود در سیوم و
دروی حدة وقبض بود وشرب کردن از ظرفهای مسین مسهل بود وباید که حذر کنند از آنچه چیزها دروی رها کنند
از شوری وتلخی وترشی وشیرینی وحیوانی وگوشت واولی آن بود که چیزی دروی بسپرند چون گرم بود از وی ده
بیرون کنند ورها نکنند که دران سرد شود که مضر بود وزنگار وی سم بود وگفته شد در نحاس محرق
روسختج خوانند وگفته شد نحام مرغابی بود ابن ماسویه گوید گوشت وی اگرم لحوم طیر بود وفضلی
گرم وچرب وقوة جنس بدهد ومنی بیفزاید ومصلح بدن بود وصاحب منهاج گوید صحیح آنست که در بعضی
شود داز هدایت که با ابازیر مستعمل کنند واز پی آن مثلث خورند یا بعضی از جوارشات نخاع بپارسی
پشت مازه گویند وطبیعت آن سرد وخشک بود نخاله بپارسی سپوس گویند طبیعت وی گرم وخشک
بود در اول ودروی جلا وتلیین بود وتنقیه بسیار سینه را لازم گرداند خاصه حسوی که از آب وی وشکر سازند
ووی محلل بلغم بود ودرد وچون در موضعی که نفخ بود گرم کرده در کیسه کنند وتکمید کنند بدان موضع
نفخ را تحلیل دهد وبا سرکه گرم کرده بر جرب متقرح ضماد کنند نافع بود وچون با شراب بپزند وضماد کنند
بر پستانی که در وی بسته بود ورم آن ساکن گرداند وشیر روانه کند ونخاله با ورق زنتیزه بپزند وبر گزندگی
عقرب ضماد کنند درد ساکن گرداند واگر با آب تنها یا با سپیل واگر سپوس در سرکه خیسانند وبر آتش
نهند ودود آن در بینی کسی رود که زکام داشته باشد شفا یابد ند بپارسی کشته خوانند وآن مرکب از
عود وعنبر ومسک بود بخور وی مقوی قلب بود ودافع سموم ندع صعتر بری است وگفته شد نرجس ده
عبهر خوانند بپارسی نرگس گویند نیکوترین وی مضاعف بود وشیرازی آنرا هفت زرده گویند وطبیعت
وی معتدل بود در گرمی وخشکی ولطیف بود وگویند گرم وخشک بود در دوم وگویند در سیوم سده دماغ
بگشاید وزکام سرد را نافع بود ودروی تحلیل قوی بود وصداع که از رطوبت بود سود دارد ومصدع سر
های گرم بود ومصلح وی بنفشه وکافور بود ند طلائیست مرکب از صندل سرخ وگل ارمنی وفوفل و

اقاقیا و حضض و اسفیداج و مرداسنگ و در جاهای کرم را نافع بود و کفته شود در کتاب نزوک مؤلف کوید صاحب
منهاج و صاحب جامع صفت وی نکفته اند آن کیاهیست کوهی که ورق آن بورق خیار زه ماند و بیخ وی را در ماوراء النهر
خوانند و کویند پلنک را زاینده دشوار است جون یکبار زاید بقدرة حق تعالی دیده اند که جون بیخ آن بخورد دیکر آبستن
نشود آن کیاه را طلب کند و بیخ آن برکند و بخورد دیکر آبستن نشود و بقدرة حق تعالی مهره در بدن وی پیدا شود
و کویند در پس سروی باشد و کویند در بن دنب و کویند در شیردان وی بود و در میان سرکین یابند و مؤلف کوید
الحق بحقیقت در بن دنب وی بود باقی خلافست و از آنجه النهر خوانند بپارسی زرک پلنک کویند خاصیت آن بسیار است
هر جراحتی که ناصور شده باشد آنرا بسایند بآب و بر جراحت طلا کنند نیکو شود و هر زنی که صلایه آن لعق کند دیکر آبستن
نشود و هر مرد که خود دارد هیچ زن از وی بار نکیرد و امتحان وی آنست که اکر در شیر کوسفند اندازند شیر بریده شود
و اکر کسی با خود دارد و در اندرون دکان خباز رود نانها در تنور افتد و نرک از یک دانه سیر کوچکتر بود و بسیار رنکها
داشته باشد و لوریان عملی سازند و عملی را بکار دارند و توان تراشید و نرک نتوان تراشید و مطلق رنک نرک برنک پوست
پلنک ماند سیاه و سفید **نسرین** و در صیدنه خوانند و آن دو نوعست یکنوع بپارسی کل مسکین خوانند و یکنوع نسرین و
وی نزدیک بیاسمین بود و روغن وی مانند روغن نرکس بود و طبیعت وی کرم و خشک بود در اول و شیخ الرئیس کوید
در دوم و کویند در سیوم و وی منقی و ملطف بود سردی اعصاب را نافع بود و کرم کوش بکشند و طنین و دوی را
سود دهد و سده بینی بکشاید و درد دندان را نافع بود و مسکن قی و فواق بود جون جهار درم از وی بیاشامند خاصه
بری وی و اصحاب مره سودا که سبب آن از عفونت بلغم باشد سود دهد و مسخن دماغ و مقوی دل و دماغ بود و جون
ادمان بوییدن وی کنند محلل ریاحی بود که از سر و سینه بود و عطسه بیرون آورد و جون سحق کرده در حمام در خود
مالند زایل کند و جون خشک کنند و هر روز نیم درم از وی بیاشامند جند روز بپایی جوانی را نکاه دارد **نسر** شریف
کوید نوعی از غلیت و بغایت بزرک و ثقیل الطیران بود بپارسی آنرا کرکس کویند و در طیران جون بلند کردد از مشرق
بمغرب پرواز کند هم در آن روز باز کردد و این از عجایبها است کوشت وی کرم بود جون بخورند قولنج را نافع بود
و غلیظتر از کوشت مرغان بود و دیر هضم شود و کیموس بد دهد و مولد مره سودا بود و نر بکوشت کلنک باشد
دهم جنس وی و کویند زهره وی جون در جشم کشند هفت نوبت و طلا کنند پیرامون جشم سودمند بود جهت نزول آب

و اکر با جندان عصاره بدیفه بیامیزند و بنوشند و کحل کنند تاریکی جشم را نافع بود و غلظ اجفان و جرب آن و پیه وی
جون بکدازند و در کوش جکانند کرم و کری را نافع بود و خلاصه جون بپایی این عمل کنند **نشا** بیونانی املوس
کویند بپارسی نشاسته کویند نیکوترین وی سفید بود که آنرا اسراجخ خوانند و طبیعت آن سرد و خشک بود در اول و کویند
سرد بود در دوم و تر بود و جون با زعفران بر کلف روی طلا کنند زایل کند و جون بپزند با سه جندان آب و روغن دقند
بادام اضافه کنند سرفه و خشونت سینه و حلق و قصبه شش را نافع بود و وی ریش جشم را سود دهد و جون بریان
کنند شکم ببندد و جون با شراب بر کزندکی افعی طلا کنند سودمند بود و کویند نشاسته غذا کمتر دهد از هر جه از کندم
سازند و دیرتر بکذرد و دیر هضم شود و سده آورد و کویند مولد سودا بود و مصلح وی جیزهای شیرین بود مانند شکر
و عسل و بدل آن کرد آسیاب بود و کویند از معقول **نشاره** طبع وی طبع درخت بود و نشاره جوب کهن خورده
که مانند آرد بود جون ضماد کنند بر ریش تن بصلاح آورد و جون با جندان انیسون یا شراب یا سرکه بسرشند و در خرقه کتان
کنند و ببوزند و سحق کنند و بر قرحه غلیه افشانند مفید بود و شریف کوید نشاره جوب ارز کرم و خشک بود جون با
حنا بیامیزند و بر جرب مالند زایل کند و جون دود کنند کزندکان بکریزند و پشه بکشد و منفعت نشاره عاج در باب
فاء صفت فیل کفته شد **نضار** درخت کز جون در کوه بود نضار خوانند و جون در زمین بود اثل خوانند
و کفته شد **نطرون** بوره ارمنی است و کفته شد **نعنع** بیونانی منتی خوانند و هیراز ما کویند و بشیرازی رافویه کویند
و نیکوترین آن بستانی تازه بود و نیکوترین خشک وی آن بود که در سایه خشک کرده باشند و طبیعت وی معتدل بود
و در وی رطوبتی فضلی بود و کویند کرم و خشک بود در دوم و کویند کرم بود در سیوم و خشک بود در اول و در وی
قوه مسخن و قابض و نافع بود در وی لطیفتر بقول خورنده بود و دیسقوریدوس کوید عصاره وی جون
با سرکه بیاشامند قطع نفث دم بکند و کرم دراز بکشد و محرک شهوة جماع بود و جون با آب انار ترش دو شاخ
یا سه شاخ بیاشامند فواق و قی و هیضه ساکن کند و اکر با سویق ضماد کنند بر دمیلات بکدازد و اکر بپیشانی
نهند با بیست جو صداع را ساکن کند و اکر بر پستان که شیر بسته باشد ضماد کنند و رم آن ساکن کند و جون با نمک ضماد کنند بر کزنده
سک دیوانه مفید بود و جون بر زبان مالند خشونت زبان زایل کند و جون زن بخود برکیرد پیش از مجامعت منع آبستنی
بکند و اکر دو شاخ از وی در شیر بالند در کنند شیر را نکاه دارد از تباهی و وی بغایت معده را نیکو دارد

کوید چون بخایند درد دندان را نافع بود و چون موضع کزندکی عقرب نهند عظیم نافع بود و چون سعوط کنند صاحب خنازیر
که ظاهر بود بر کردنی سه نوبت هر نوبت دانکی عصاره ورق وی با روغن بغایت مفید بود و صاحب بواسیر را
بغایت نیکو بود ورق ضماد کردن و نیکوترین معالجه وی بود کویند بغایت موافق معده بود خوردن و ضماد کردن بر درد
معده زایل کند و قی وی بد بود و اشتها باز آرد و سدد تنگی معده بود و قطع قی بکند که از بلغم و ضعف فم معده بود و چون با
قدری عود یا مصطکی بخایند فواق و خفقان را زایل کند و مقوی دل بود و مفرح و تریاق زهرها بود و بسیار خوردن وی حکه
در حلق پیدا کند و کویند مولد ریاح بود و مضر بود بسفل و مصلح وی کرفس بود و کویند بدل وی بود نه جوی بود نعام
بپارسی شترمرغ کویند جالینوس کوید کوشت بط و نعام کثیر الفضول بود و عسر الهضم و رازی کوید کوشت وی غلیظ
بود بغایت باید که اصلاح وی مانند اصلاح کوشت بط کنند و ابن رضوان کوید پیه وی چون بکیرند در اول تابستان و
در آخر بهار و در هر موضع که بنهند مار و افعی بکریزد و چون بوی وی بشنود غشی آورد و کویند پیه وی محلل اورام صلبه
بلغمی بود محللی قوی و بر کزندکی عقرب ضماد کردن و آشامیدن نافع بود و درد که از سردی بود سودمند بود و
نفط سیاه بود و سفید بود و نیکوترین آن سفید بود و طبیعت آن کرم و خشک بود در چهارم و اسحق کوید کرات
وی لطیف و محلل بود و سده بکشاید و درد رکبه و مفاصل و لقوه و فالج و سفیدی که در چشم بود و دفع نزول
آب و درد و سرفه کهن را نافع بود چون بینی از وی با آب کرم بیاشامند مغص را ساکن کند و بادها بشکند و سردی
مثانه را سود دهد و بچه مرده و مشیمه بیرون آورد و بر کزندکیها طلا کردن نافع بود و کرم دراز و حب القرع را بکشد
و اسحق کوید مضر بود بشش و مصلح وی سرکه و کثیرا بود و بدل نفط سیاه قطران بود نقد عصفر است و کفته شد
نلک شجر زعرور است و کفته شد نمام نمام الملک خوانند و نماما کویند و آن سیسنبر است و نیکوترین وی آن بود
سبز تیز بوی بود و طبیعت وی کرم و خشک بود در سیوم و کویند در دوم و شیخ الرئیس کوید دفع عفونات بکند و شپش
بکشد و در رعافهای سرد را نافع بود و ملغوم سخت صلب و کرم بکشد و حب القرع بیرون آورد و بچه مرده و سنگ بریزاند
و کویند چون با سرکه بپزند و با روغن کل بیامیزند و بر سر طلا کنند نسیان و صداع و اختلاط ذهن را نافع بود و چون با
شراب بیاشامند فواق که از امتلا بود زایل کند و همچنین تخم وی و بر کزندکی زنبور ضماد کردن با انکبین یا سکنجبین
بغایت نافع بود و بوئیدن وی صداع سرد را نافع بود و محلل فضلات بلغمی بود از دماغ و بدل آن بادروج

است و این مؤلف کوید که ابوریحان برونی آورده است که بسیار بود که سیسنبر نعناع میشود نمل بپارسی مور
کویند شریف کوید از قول تیادوق که مور که در کورستانها باشد مور بزرک چون سحق کنند و بر برص لطوخ کرده
باشند بعد از آن که تنقیه کرده باشند زود زایل کند و چون صد عدد از وی بکیرند و در پنج من روغن زنبق انداخته
و غرق کنند و سه هفته رها کنند و بعد از آن در قضیب مالند بغوظ تمام آورد و اعصاب قضیب را قوة تمام دهد
و چون سحق کنند و با آب بر شیب بغل طلا کنند بعد از آنکه موی بر کشیده باشند دیگر نروید و اکر بروید ضعیف بود
چون مکرر کنند دیگر نروید نمر بپارسی پلنک کویند ارسطاطالیس کوید خون وی چون بر کلف مالند و رها
کنند تا خشک شود زایل کند و مغز وی چون بکدازند بروغن زنبق و بجوشد و برکیرند درد رحم را نافع بود و پیه وی
کرم و خشک بود چون بدان دخان کنند نافع بود و فالج را هیچ معالجه نیکوتر از این نبود و جاحظ کوید اکر
آدمی پیه کفتار در اعضای خود مالد و برابر پلنک رود در جایکاه وی نشیند پلنک را قدرت نبود که حرکت
کند و برخیزد و زهره وی سم قاتل است و کفته شد و نرک وی نیز در صفت نرک کفته شد نمیسقن کرسنه
است و کفته شد نوارس نوعی از قنباد بزرک است و آن را شجر العدس خوانند و سواک العباس و سواک المسیح
نیز کویند و صفت قنباد در قاف کفته شد نوره کلس است و بشیرازی آهک خوانند نیکوترین آن سفید شسته بود
و آب ندیده وی بغایت کرم بود و ملطف و محرق بود و آب رسیده وی چون دو روز یا سه روز بر وی بکذرد
محرق نبود و لکن سخن بود و مغسول وی مجفف بود بی لذع کوشت زیاده بخورد و سوختکی آتش را بغایت نافع بود و
مغسول وی معتدل لطیف و خشک و نوره بر هر موضعی که خون روانه بود چون بر آن نهند قطع خون کند و وی مفرط بود
بتجفیف چون در حمام طلا کنند اولی آن بود که بعد از وی روغن بنفشه و کلاب و ثفل عصفر و تخم خربزه و آرد
برنج بمالند و اکر اعضا بسوزاند و دانه بیرون کند پس روغن کل و آرد عدس و سرکه و کلاب طلا کنند نافع بود و
خوردن وی کشنده بود علامت خوردن وی آن بود دهن خشک شود و در معده و سوزش آن عسر البول و
مغص و اسهال خون بسبب قرحه امعا پیدا کند و نوره با بول بیرون آید و سردی اعضا و غشی احداث کند و
خفقان نیز و مداوای کننده با آب کرم و روغن بس بشیر تازه و روغن کل و جلاب و اشتهای چرب از مرغ و روغن
بادام و لعابات نافع بود نوشادر معدنی بود و عملی بود و ابن تلمیذ کوید نیکوترین آن طبیعی خراسانی صافی

مانند بلور و خافقی گوید گرم و خشک بود در آخر سیوم ملطف و مذیب بود سفیدی چشم را نافع بود و ملازه اعتاده را محکم
گرداند چون در حلق دمند با ادویه دیگر و خناق بلغمی را سودمند بود و ملطف حواس بود و چون در ابعل کنند و در
خانه بیفشانند مار بگریزد و اگر در سوراخ ایشان ریزند بمیرند و چون سحق کنند بآب سداب و بپاشند علق که در حلق
چسفیده باشد بکند و شریف گوید چون بروغن بپرورند و بر جرب سوداوی مالند در حمام زایل کند و چون بخایند
نوشادر و در دهان افعی اندازند بکشد زود و چون با روغن گل بیامیزند و بر برص مالند بعد از تنقیه برص زایل
کند خاصه چون بدان ادمان کنند و رازی گوید بدل آن بوزن آن شب و بوزن آن بوره و بوزن آن نمک اندرانی
بود **نوی التمر** بپارسی استخوان خرما گویند گرم و خشک بود و در وی قبضی و جلائی بود و چون بسوزند ریشهای بد را نافع
بود و اگر سوخته وی غسل کنند و سحق کنند و بمیل بر مژه چشم کشند موی برویاند و اگر در چشم کشند ریش را نافع بود
و اگر خلط کنند با سنبل الطیب نیکوتر بود در مژه رویانیدن و طبیخ وی سنگ بیرون آورد **نوی الاهلیلج الکا**
بلی استخوان هلیله کابلی نیکوترین آن بود که بزرگ بود و آن سرد و خشک بود در دوم عسر البول را سود دهد
و مقدار ماخوذ از وی یکمثقال بود و گویند مضر بود بسپرز و مصلح وی شراب بود **نوخ** لبلابست و گفته شد
نهق صاحب منهاج گوید جرجیرست و صاحب جامع گوید جرجیر البر است و بهرد و گفته شد **نهشل** الماء جا
جوز بریست و گفته شد **نیلوفر** نیلوفر خوانند و بسریانی کرنب الماء و بیونانی نمفیا گویند و حب
وی را حب العروس گویند خلافست نیکوترین نیلوفر بغدادی بود که گل وی آسمان گون بود و طبیعت آن سرد
و تر است در دوم و سردی وی زیاده از تری بود بنفشه بود و گویند سردی وی در سیوم بود و بیخ وی با آب
بر بهق طلا کنند نافع بود و نیلوفر ورمهای گرم را نیکو بود و گل وی منوم بود و صداع گرم را سودمند بود و منع
احتلام بکند و شهوة باه بشکند چون یکدرم از وی با شراب خشخاش بیاشامند منی ببندد بخاصیتی که در وی هست
و بیخ وی و تخم وی درد مثانه را نافع بود ضماد کردن و تخم وی نزف را سود دهد و چون در آب بجوشانند
و بر سر ریزند حرارت را ساکن کند و نیلوفر جهان مضر بود بمعده که بنفشه و خوردن وی مضر بود بمثانه و
مصلح وی نبات بود و بدل وی بنفشه یا خطمی سفید بود و اصل نیلوفر هندی حکم بیروج داشته باشد و نیلوفر
از ادویه قلبی بود دقتی که بعد از آن بر عنوان و دارچینی کنند **نیلنج** عصاره نیل است **نیمقا** نیلوفر است

و گفته شد **ینسوق** ادرکست و گفته شد **نیل** حشیشیست عصاره وی را نیل گویند و شجره وی را
عظلم خوانند و نیکوترین ورق وی سبز بود که بسرخی مایل بود طبیعت آن گرم بود در اول و خشک بود در
دوم و گویند سرد است در اول و گویند سرد است باعتدال و متوسط بود میان تری و خشکی و قابض بود
منع نفث دم بکند کلف و بهق زایل کند و داء الثعلب و سوختگی آتش را نافع بود و جراحات بد که در اعضا
صلب بود و ریشهای عفن سودمند بود و سرفه سخت کودکان را که قی کنند نافع بود و عصاره وی ترنجبین
و اسحق گوید مستسقی چون بیاشامد سود دهد با فلوس خیار چنبر و اگر عصاره وی بسرکه حل کنند و بر ریش
سر مالند نافع بود و اگر ادمان کنند بر خنازیر منفجر ضماد کردن صلابت وی بگدازد و اسحق بن عمران گوید بدل
نیلج بوزن آن آرد جو و دو دانگ وزن آن ماهیفا باشد تم

باب الواو **واجد** بلغة اهل
یمن لبلابست و گفته شد **وبر** فرد است و گفته شد در فا **وبر الارنب** پشم خرگوش چون بر شریانی دریده
نهند با صبر و دقاق کندر و سفیده تخم مرغ منع خون رفتن بکند از آن **وبر اللقاح** پشم شتر سوخته چون
سحق کنند و در بینی دمند خون باز بندد **وج** عود الوج الست حواسید بیونانی افوردن و بپارسی اگر خوانند
و قوة وی نزدیک بایرسا بود و زراوند نیکوترین وی سبز بود فربه خوشبوی سفید پرگره بود و طبیعت
وی گرم و خشک بود در اول درجه دوم و گویند در سیوم لون را صافی کند و مجفف رطوبات مفاصل بود و باه
را زیاده کند و گرانی زبان را سود دهد و بهق و برص و تشنج و درد پهلو و سینه و جگر و صلابه سپرز و مغص
و فتق را نافع بود و بول و حیض براند و گزندگی جانوران را سود دهد و سفیدی چشم زایل کند و تاریکی که از
رطوبت بود و اسحق گوید صفرا و بلغم را سود دهد و شربتی از وی یکدرم بود و مضر بود بسر و اصلاح وی
تخم رازیانه کند و بدیعوریس گوید در شکستن بادها و تقویة جگر بدل آن بوزن آن کمون کرمانی و دو دانگ
وزن آن ریوند صینی و اسحق بن عمران گوید بدل آن بوزن و ربع وزن آن عود قرنفل بود و خراسانی و طبیعت
آن گرم و خشک بود و گویند بدل آن بوزن آن کمون و دو دانگ وزن آن زراوند **وخشیزق** در بیه
خراسانی بود و طبیعت آن گرم و خشک بود گرم و حب القرع بیرون آورد و شربتی از وی یکدرم بود و بدل وی

شبح ارمنی بود ودع بپارسی گجک خوانند و بزرگ وی سفید مهره بود کوچک وی شیرازی گوش ماهی خوانند
و آن نوع از حلزونست و حلزون شبح بود و وی پهن و پیچیده بود و در قوة مانند صدف بود و بخاصیت
مانند شبح ودج زوفا رطب است و گفته شد ورل شیخ الرئیس گوید بشکل وزغ و سام ابرص بود و دنب
وی دراز بود و سر وی کوچک بود و وی غیر سوسمار است و مخالف وی در شکل سر و بدن و گوشت وی بغایت
گرم بود و سمین بود و گوشت و پیه وی خاصه چون طلا کنند و در وی قوة جاذبه بود و جذب پیکان و شوک بکند
سرگین وی مانند سرگین سوسمار سفیدی چشم زایل کند و موی بر داء الثعلب برویاند و سرگین وی کلف و وضح
و قوبا را نافع بود و شریف گوید چون بکشند و بجهان با خون در دیگ اندازند و با روغن بپزند تا مهرا شود
جهة فرطسه که در سر کودکان بود و هیچ معالجه نیکوتر از این نبود و شریف گوید پیه وی چون در قضیب
مالند مالیدنی بغایت قضیب را بزرگ گرداند و بدل پیه وی سقنقور بود ورل مائی سقنقور
است و گفته شد وراجالور کرمة البیضاء است و گفته شد ورطوری سطاخیس است و گفته شد
ورس نباتی یمنی بود و نبات وی مانند نبات کنجد بود یک سال کارند و ده سال باقی بود و ثمر وی
و نیکوترین وی آنست که تازه و سرخ رنگ بود که چون دست بر وی زنند مانند لون عصفر و شکل بابونه بود و طبیعت آن
گرم و خشک بود در دوم قابض لطیف بود کلف و نمش را نافع بود طلا کردن چون بپاشاند و ضحه اسود
و سنگ بریزاند و در دیگر دوم مثانه بصر را نافع بود و مقدار شربتی از وی یک درم بود و اسحق گوید مضر است بشش
و مصلح وی عسل بود و گویند جامه که بوی رنگ کرده باشند مقوی باه بود پوشیدن آن ورد چون خوانند به
بپارسی گل گویند و هر نوری که بود آنرا گل گویند و گل سرخ را جوج خوانند و گل سفید را [illegible] خوانند و نیکوترین
آن تازه فارسی بود که هنوز تمام شکفته باشد و رایحه وی قوی بود و بغایت سرخ بود و طبیعت آن مسیح
ابن الحکم گوید سرد بود در اول و خشک بود در اول درجه دوم و وی در سیوم و متوسط بود در غلظ و لطافت
و تجفیف و ما قوی بود از قبض و وی مقوی اعضاء باطن بود و لثه و اسنان و مصلح [illegible] بود و در حمام
چون بجود بمالند و قطع ثالیل بکند چون سحق کرده مستعمل کنند و بجه بران روغن نافع بود و گوشت در ریشهای
عمیق برویاند و صداع را ساکن کند و اقماع وی نفث دم را نافع بود و وی معده و جگر را نیکو بود و سده

و سدّه جگر را نیکو بود و سده که در جگر بود از حرارت بنشاند و حلق را نیکو بود چون با عسل بپزند و بدان
غرغره کنند و مسکن وجع مقعد بود چون بپزند و طلا کنند و بطبیخ وی حقنه کردن قرحهٔ امعاء را نافع بود و تر وی
مسهل بود ده درم از وی ده مجلس براند و سه درم از وی حرارت تب ربع را نافع بود و خشک وی نه مسهل
بود و چون با عسل بپزند و بر معده ضماد کنند قرحهٔ آنرا نافع بود و چون در دهان نگاه دارند بغره و قلاع را
زایل کند خاصه چون با عدس و کافور بود و بوئیدن تازه صداع گرم را زایل کند و قوة دل و دماغ بدهد
و در بعضی مردمان زکام آورد و در بعضی عطسه آورد و مصلح وی بوئیدن کافور بود چون بر روی وی خسبند
١٥٥م قطع شهوة بکند و دفع مضرة وی بجلب الزلم کنند و شیخ الرئیس گوید جوهر وی مرکب بود از گرم و سرد
مانند مورد و سردی وی در درجه دوم و گرمی در اول بود و در وی تلخی بود و پیوسته بود و بعطریة ملایم جوهر
روح بود و غشی و خفقان گرم را نافع بود چون آب وی اندک اندک تجرع کنند ورد الحمار ورد البغال
خوانند و ابن ماسویه گوید آن گلیست که اندرون وی سرخ بود و بیرون زرد و طبیعت آن سرد و خشک
بود و شیرازی آنرا گل قحبه خوانند و دوروی گویند و رازی گوید بهار است ورد منتن گلیست بدبوی و
بلون مانند گل سرخ و آنرا ابیعون خوانند و طبیعت وی گرم و خشک بود و بیخ وی محرق بود مانند جاوقرحا
ورد الحمیر نوعی از عود الصلیب است که آنرا ذکر خوانند و گفته شد ورد الزینه گل خطمیست و ورد
الزوانی خوانند و گفته شد ورد دفرا شقایق النعمان است و گفته شد ورد الحب کبیکج است و گفته شد
ورد صینی نسرینست و گفته شد ورشان بپارسی مرغ الهی خوانند و گوشت وی شکم ببندد و دشوار
هضم بود و باید که سبز که بپزند ورق الخوخ برگ شفتالو چون بر بدن طلا کنند قطع بوی بوره بکند
و اگر آب آن در گوش چکانند کرم گوش بکشد و چون بر ناف ضماد کنند کرم شکم بکشد ورق الطرفا
برگ گز پای قابض بود چون بپزند و بر سپرز نهند یا آب وی بر وی میریزند نافع بود و مقوی لثه مسترخی
بود ورق الدلب برگ چنار نیکوترین آن تازه بود و طبیعت آن سرد و خشک بود و در رنجهای گرم که در زانو
بود نافع بود ضماد کردن و چون بکوبند نیکو و بر ریشهای تر افشانند خشک گرداند و سوختگی آتش را نافع بود
و وی بد بود حلق و بینی و چشم و گوش و از خواص وی آنست که خفاش از وی بمیرد ورق الغرب برگ درخت

جون بکوبند و بر جراحت پاشند گوشت برویاند و آب وی چون بیاشامند کسی که علق خورده باشد نافع بود و علق
بیرون آورد ورق الکرم برگ رز چون نیکو بکوبند و ضماد کنند صداع که از گرمی بود ساکن کند و ضماد کردن با
رامک بر تهیگاه قطع اسهال بکند و خاییدن وی مقوی لثه مسترخی بود ورق التوت نیکوتر آن بود که سرو کوهی
گیرند و طبیعت وی معتدل بود در گرمی و سردی و گویند گرم و خشک بود و قابض محکم بی لذع ورق الاجاص
برگ الوسیاه چون با شراب بپزند و بدان غرغره کنند قطع سیلان مواد از حلق و از لثه و حلق بکند و چون مضمضه
کنند منع سیلان مواد از لثه بکند العلیق صفت ان در علیق گفته شد ورق البلوط سرد و قابض بود و اندک
تجفیف داشته باشد چون بکوبند و بر جراحت پاشند گوشت برویاند و در بنهای دشخوار با صلاح آورد ورق الزیتون
برگ زیتون معتدل بود در سردی و گرمی و خشک بود در دوم و چون بسوزند قایم مقام توتیا بود در داروهای چشم
و چون سبز که بپزند درد دندان را نافع بود و آب پخته وی چون در دهان نگاه دارند قلاع را زایل کند و ورق زیتون
بری چون بر داحس طلا کنند سود دهد و چون با آب غوره بپزند چندانکه مانند عسل گردد و دندان خورده طلا کنند
قلع کند ورق شوک المغربه برگ درخت امغیلان است و در صفت وی گفته شد منفعت و مضرت ورق السمسم
برگ کنجد سرد و تر بود چون بکوبند و موی بدان بشویند دراز و نرم گرداند و خشکی وی زایل کند انشاء الله ٥
ورق الکبر در صفت کبر گفته شد ورق الحنظل صفت آن در حنظل گفته شد ورق السورنجان در صفت
شنبلید گفته شد ورق الاترج در منفعت اترج گفته شد ورق التوت در صفت توت گفته شده
ورق الجوز مجفف بود و در وی قبض بود چون بخایند و بر ریش نهند سود دهد و سودمند بود جهت بثرها
که در دهن بود ورق زیتون الهندی گویند طالیسفر است و گفته شد ورق الغار صفت آن
در غار گفته شده بود ورق النبق برگ کنار است معتدل بود و مجفف و قابض و لطیف بود مقوی معده
بود و منضج اورام و در وی تحلیل بود ورق شجرة البق در صفت دردار گفته شد ورق المصطکی
در صفت مصطکی گفته شد ورق حبة الخضرا در حبة الخضرا گفته شد ورق السوسن معتدل بود در گرمی
و سردی و خشک بود در اول مجفف قرحها و بثرها بود چون بکوبند و بر آن پاشند بی آنکه بگزد ورق سوسن
سفید صلابت رحم را نافع بود ورق الخلاف برگ بید در وی حرارت و اندک قبضی بود و طبیعت آن سرد بود

و خشک بود عصاره وی درد سپرز و صلابت و سده آنرا نافع بود و مسهل صفرای محترق و سودا و بلغم بود و قی
و صرع و گزندگی عقرب را نافع بود و چون بیاشامند از وی تا یکم شراب و چون ضماد کنند از بیرون هم سودمند
بود و وی بول براند با سکنجبین اختناق رحم را نافع بود و معاصل و نقرس را دوای کند ورق المازریون
در مازریون گفته شد صفت وی و استعمال کردن آن ورق السرمق سرمق است و گفته شد ورد العلیق گل
سکل سرد و خشک بود و قابض و مجفف اختلاف دم را نافع بود و نفث آن و ذرب و ضعف معده
ورد اللوز بهار بادام سرد بود و مقوی دل و دماغ بود ورد السفرجل هم سرد بود و مقوی دل و دماغ بود ورد
التفاح سرد بود و مقوی دل و دماغ ورد الکمثری طبیعت و منفعت بادام و سیب و به و امرود مانند
یکدیگر بود ورد الخیری در خیری گفته شد صفت انواع آن ورد الباقلا گل باقلا سرد و تر بود و مسکن
حرارت دماغ بود و چون سحق کنند در هاون رصاصی و در آفتاب نهند خضابی نیکو بود موی را و سیاه گرداند
بغایت ورد الخشخاش سرد و تر بود و مسکن گرمی و خشکی بود که در دماغ حادث شود و چون بر سر ضماد
کنند سهر را نافع بود و منوم بود و مسکن صداع گرم وزغه نوعی از سام ابرص است و بخلی گوکجه ازوی بود
و از خواص وی آنست که عقرب فرو می برد و گوشت وی سم مهلک است و اگر در شراب افتد و بمیرد آن شراب
سم قاتل بود و گویند وزغه حربا است بتحقیق و گفته شد صفت آن و مداوای آن وسمه نباتیست کوهی که در
سنگ بروید در بهار و بوی مولیپو کند مولف گوید بشیرازی آنرا لیو دارو خوانند طبیعت آن گرم و خشک
بود وسمه ورق النیل است طبیعت آن گرم بود در اول و خشک بود در دوم و در وی قبضی و جلا بود موی را
خضاب کند خاصه چون با حنا بود خضابی خوب آسان بود وسخ الاذن چرک گوش چون بر داحس طلا کنند
نافع بود و بر شقاق لب طلا کردن نافع بود و گزندگی افعی را نافع بود و سود دهد وسخ کوایر النحل
ابرنحون گویند عکبر است و گفته شد و صاحب جامع گوید خطا است و مولف گوید بتحقیق آنرا مومیایی نحلی
گویند و بزبان عکسی داران آنرا ابرموم خوانند و دیسقوریدس صفت وی گفته که آن عکلی خوشبوی بود مانند
میعه و آن بتحقیق مومیایی نحلی است و منفعت وی در صفت وی گفته شد و صفت عکبر نیز گفته شد و طبیعت
وسخ الکوار گرم بود در دوم نزدیک بسیوم و حدتی بلیغ کند از بهر آنکه جوهری لطیف بود اگر بخور کنند سرفه

کلف را نافع بود و چون برقو با نضند زایل کند و مولف گوید در دفع خوف و کسر وافتادن از جای عمل
مومیائی میکند و بکرات امتحان رفته **وشنجه** اشتق است وگفته شد **وشق** فردی گرم و خشک
بود و مسخن قوی باشند و در وی اعانه باه بود و محرک جماع بود و کرده و پشت را نیکو بود و محروری مزاج را
مضر بود وادمان پوشیدن وی ایمن باشند از بواسیر **وغد** بادنجانست وگفته شد **وقل** مقل خشک
خشک است و در صفت مقل گفته شد **ولیع** جدال است وگفته شد **ویف** انگور سیاه است و در عنب
گفته شد **وشیر** گل سفید است و در ورد گفته شد وطبیعت آن سرد و تر بود در درجه دوم والله اعلم

باب الها هاله قاقله صغیر است

وگفته شد **ناکول** گویند جعفیل است و گویند بتحقیق تراب الهالک است وگفته شد **هبید** حب
حنظل است وگفته شد **هدیه** حمار قبان خوانند و عتر قیان و آن جانوریست کوچک بسیار پای که
در شیب جای آب بسیار بود چون با شراب بیاشامند عسر البول و یرقان را نافع بود و چون سحق کنند و با روغن
گل در پوست انار گرم کنند و در گوش چکانند درد گوش را نافع بود و اطهور سفس گوید اگر در خرقه بپیچند
و بر صاحب تب بندند زایل کند **هدهد** بپارسی مرغ سلیمان گویند غافقی گوید گوشت وی چون بپزند با آب
شبت و صاحب قولنج گوشت وی بخورد و مرق آن بیاشامند و در خواص آورده اند که چشم وی اگر بر کسی بندند
نسیان بر وی غالب بود دفع آن بکند و اگر بر کسی بندند که از جذام ترسد مادام که با وی باشد ایمن باشد و اگر بخور کنند
کرده باشد نافع بود و اگر بر وی بخور کنند در خانه گزندگان بگریزند و اگر آدمی با خود دارد و بزد بر خصم رود دیو وی
ظفر یابد و حاجتهای وی گزارده شود و خون وی چون بر سفیدی چشم چکانند زایل کند و در مغز وی بخور
کنند در برج کبوتر هیچ حیوان موذی گرد آن نگردد و اگر هدهد کشته همچنان بر در خانه بیاویزند هر که در آن خانه
بود از چشم بد ایمن باشند اگر معار هدهد خشک کنند و سحق کنند با سوسن و با روغن کنجد بیامیزند و جعد از
یکساعت بخضاب کنند و بر موی مالند سیاه و جعد کرداند و اگر لحیه شیب وی با خود نگاه دارند مردمان
وی را دوست دارند و اگر بال وی نزدیکی مور بخور کنند بگریزند و گوشت وی چون بخور کنند مسحور را نافع بود
با کسی که بر زن بسته باشند گشاده گردد باذن الله تعالی و دل وی چون خشک کنند و بکوبند و با طلا بیاشامند قوة

باه بدهد و لحیه شیب و زبان و در از ترین که در بال وی بود در پوست بندند و مرد بر ران راست بندد چون
خواهد که مجامعت کند **هرنوه** قرنوه خوانند و آن ثمر درخت عود است و بمقدار فلفل بود و اندکی
کوچکتر و برزد مایل بود و از وی بوی عود آید و طبیعت وی معتدل بود و گویند گرم و تر بود و صاحب
منهاج گوید مقوی معده بود و هضم دهد و طبیخ وی بول براند و سنگ بریزاند و اسحق بن عمران گوید در حلق
را نافع بود و شکم براند و بدل وی بوزن وی قاقله صغار بود **هجرود** عروق الصفر است وگفته شد
هرقلوس شجره الیهود گویند و آن نوعی از هند باری است و بعضی گویند از شجاع است بقلة یهودیه
شریف گوید قرصعنه است و آنچه محقق است آن اقلوه خوانند بپارسی تره دشتی و آن از انواع
گاشنی بود و در هند باکفته شود انشاء الله **هرفلیون** نام است وگفته شد **هرطمان** قرطمان گویند
و آن حبیست میان گندم و جو طبیعت وی معتدل بود میان سردی و گرمی و میل بتری داشته باشد و گویند
سرد بود و گویند بغایت گرم بود و خشک وی مجفف بود بغیر لذع و در وی قبض و تحلیل بود **هزار جشان**
هزار نشان نیز گویند و معنی آن بپارسی هزار گز بود و ببربانی فاشرا گویند وگفته شد **هزار اسفند** حرمل
است وگفته شد **هشتفیفل** حشفیفل نام است وگفته شد **هشت دهان** غود هندیست
و طبیعت آن گرم و خشک بود در سیوم نقرس را بغایت نافع بود و بدل وی قنطوریون باریک بود
هفت برج مازریون است وگفته شد **هلیون** بطیخ است وگفته شد **هلفیفا** هند با است وگفته
شود **هلموت** حلیو است و آن سلوجبلیست و در حاضی گفته شد صفت آن **هلیانه** شاهتره
است وگفته شد **هلیون** بپارسی مارچوبه را گویند و مارکیا گویند و اهل مغرب و اندلس اسفراج خوانند
نیکوترین آن بستانی بود تازه و طبیعت آن گرم و تر بود و گویند معتدل بود و ورق آن مانند ورق
رازیانه بود و صفت تخم وی گفته شد و وی مفتح سده احشا بود و محلل آن و طبیخ وی عرق النسا را
و یرقان را و درد معا را نافع بود و خاصه طبیخ اصل وی و چون با شراب بپزند و طبیخ آن بیاشامند گزندگی
رتیلا را نافع بود و چون طبیخ وی مضمضه کنند درد دندان را ساکن کند و تخم وی همین عمل کند و وی شکم ببندد
و گویند قولنج بلغمی را نافع بود و ریحی و عسر البول و باه را زیاده کند و دشخواری زادن را سود دهد و مسخن کرده

ومثانه بود سخنی معتدل وتقطیر البول که از برودة بود پیری سود دهد ودرد پشت وورک کهن
شده را نافع بود وسینه وشش را نیکو بود وطبیخ وی چون سنگ بپاشامد بکشد وگویند چون سر وکیش پاره کند
ودر شیب خاک کنند در انجا بروید وآب وی وتخم وی سنگ گرده ومثانه بریزاند چون با عسل وقدری
روغن ه بلبان بیاشامند ووی معده را مضر بود ودوای آن بود که بجوشانند وبعد از آن با گوشت به پزند
ودری وزیت اضافه کنند وطبری گوید اگر بیخ وی خشک بر دندان نهند قلع کند بی وجع وفلاحه گوید اگر
اگر بیخ وی سحق کنند وبربن دندان نهند اگر فاسد شده باشد قلع کند واگر درد مند بود ساکن گرداند
ومثل ان خنجل بود هنک بزبان هندی حلتیت است وگفته شد هندبا بپارسی کاشنی خوانند
بری بود وبستانی بود بری را بیونانی ثقولس وقنخوریون گویند وورق وی پهن تر از بستانی بود ومعده
نیکوتر وبستانی را بیونانی دیقیا خوانند وآن دو نوع بود یکنوع ورق وی پهن بود نزدیک بکاهو ویکنوع ه
باریکتر بود ودر طعم وی تلخی بود ونیکوترین آن بستانی ترشیرینا بود وفاضلترین آن شامی بود واز انطو
نیا خوانند وطبیعت آن سرد وتر بود در آخر درجه اول وگویند سرد وخشک بود در اول وگویند خشکی
وی در دوم بود ودیرطرخشقون خوانند بپارسی تلخ و رازی گوید اقوی بود از بستانی در جمیع افعال
افعال وعصاره وی استسقا را نافع بود وسده جگر بگشاید ودفع سمها بکند چون بیاشامند خاصه عقرب
وزنبور ومار وتب ربع زایل کند وچون آب وی با زیت بیاشامند باد زهر ادویهای کشنده بود د
مقوی قلب بود ولبن وی سفیدی چشم زایل کند وهندبا بستانی برودة وی بیشتر بود که هندبری ومقوی
معده بود وسده جگر بگشاید وسپرز وحرارة خون وصفرا بنشاند وچون آب وی بجوشانند وکف آن
بگیرند با سکنجبین بیاشامند سده بگشاید ورطوبات عفن پاک کند وتبهای صفرا را سود دهد وکاشنی
کیموس نیکو دهد ووی فاضلتر از کاهو بود در تابستان تلخی وی زیاده گردد بسبب گرمای اندک میل بحرارت
داشته باشد نزدیک با عتدال چون ضماد کنند با آرد جو خفقان را نافع بود با اسفیداج طلای سرد بود د
ضماد کردن بر نقرس نافع بود ودرد چشم گرم را هم ودهند باسکن غثیان وهیجان صفرا وحرارت
معده بود وشکم ببندد وتب ربع را نافع بود وگزندگی جمیع جانوران وسام ابرص ضماد کردن نافع بود

باسویق

باسویق وچون خیار چنبر با آب کاشنی حل کنند وبدان غرغره کنند ورم حلق را سود دهد ومسکن غثی وهیجان
صفرا بود اما بطی الهضم بود ومصلح آن رشاد بود ونوعی از کاشنی بری هست که انرا اخندریل خوانند وگفته شد
وکاشنی شامی که آنرا انطونیا گویند معتدل ترین کاشنیها بود وکیموس وی نیکو بود ومسیح گوید وی میان
کاشنی وکاهو بود وطبری گوید لطیفترینها از کاهو بود وغذا اندکتر دهد وچون ورق کوفته بر ورم گرم
نهند بگدازد وسرد کند وآب وی با آب رازیانه تریاق را نافع بود وبیخ وی از تخم وی بقوة تر بود و
وپوست وی مستعمل بود هوم المجوس مرانیه است وگفته شد وآن درختیست که در حوالی فارس
می روید مانند درخت یاسمین ومجوس در وقت زمزمه استعمال میکنند وشکوفه بشکل اطبیع ماند هوفاریقون
هیوفاریقون خوانند واوفاریقون واندروسامن وقوریون هم خوانند وآن داروی رومی هست
وآن قضبانی وزهری وحبتی بود سرخ رنگ برنگ سماق بغدادی بغایت سرخ اگرچه صاحب منهاج
آورده که سرخی وی کمتر از سماق بود وهو آورده که حب بلبانست وهر دو سهوست وطبیعت آن گرم
است در سیوم وخشکست در آخر آن محلل وملطف اورام بود ضماد کردن و ورق آن سوختگی
آتش را نافع بود وچون بپزند وبا شراب بیاشامند چهل روز بپایی عرق النسا را نافع بود وحیض
براند وبول وگزاز را سود دهد وثمره وی مسهل مره بود وبچه بیندازد وآب ورق وی چون بیاشامند
نقرس را عظیم نافع بود وبدیورس گوید بدل وی بوزن وی بیخ اذخر ونیم وزن وی بیخ کبر بود ه
هوجبره هرتشیداس نیز گویند وآن عجم الزابل هست وگفته شد هوفسطیداس صاحب
منهاج گوید عصاره لحیة التیس هست وگفته شد هوفیلوس خس الحمار هست وگفته شد هیضمان
فجل بریست وگفته شد هیل بوا هال بوا است وآن قاقله کوچک بود وگفته شد هیشر کنگر بریست
ودرازی قد آن از یک گز زیاده بود ومیانه آنهی بود وشکوفه وی پهن بود ولون بنفشه ودر آخر سفید
گردد ومیان شکوفه مانند پنبه شود واگر آن پنبه در گوش افتد کری آورد هیل هال هست
وگفته شد هیرون قصب است وگفته شد هیزارفان نعناع است ومنفعت ومضرة ان در
باب نون گفته شد والله اعلم بالصواب ۵۵۵

باب الیاء

یاسمین یاسمین سپید است و سحلاط نیز گویند بشیرازی کل اسم خوانند و آن سفید بود و زرد بود و گویند ازرق نیز بود و عیسی بن ماسه گوید دو نوعست زرد و سفید و سفید بقوة تر بود در حرارت و یبوست و خوشبوی تر بود و مسیح بن الحکم گوید طبیعت وی گرم و خشک بود در آخر درجهٔ دوم و اول سیوم ملطف رطوبات بود و کلف زایل کند و صداع بلغمی را نافع بود و ریاح غلیظ که در دماغ بود تحلیل دهد و مقوی دماغ بود و اصحاب فالج و لقوه را نافع بود و مفتح سده بود و برق النسا را سود دهد و نوع زرد وی محلل و مسخن هر عضو سرد بود و مزه گرم را نافع بود و محرورین مزاج را صداع آورد و مصلح وی روغن گل و سرکه بود و دیسقوریدوس گوید گرم کار از ده بود و حب القرع و حیات بیرون آورد و چون سحق کنند خشک کرده و با عسل بسرشند و بپاشانند و شریف گوید چون یاسمین سفید سحق کنند و از آب وی بپاشانند سه روز هر روز مقدار دو دم قطع نزف ارحام بکند و چون خشک کرده سحق کنند و بر موی سیاه بپاشند سفید گرداند **یاقوت** نیکوترین آن سرخ رمانی بود و سواس سوداوی و خفقان و ضعف دل را بغایت نافع بود و گویند چون از خود بیاویزند منع جمود دم بکند و وی بغایت مفرح بود و با جدی که در دهان نگاه دارند تفریح بکند **یبروح** دو نوعست یکی بیخ لفاح خوانند و یکی را یبروح الصنم گویند و آن بیخ لفاح بریست و بصورت انسان بود و آنرا یبروح الصنم از بدان خوانند و مؤلف گوید در حدود کرمسیر نزدیک قلعهٔ شهریاری می باشد و قد آن از یک وجب کوتاه تر بود و دست و پای داشته و بلون سفید بود و بعضی گویند وی را اسکیکند از زمین و آنرا اسکند خوانند و این معقول نیست و نیکوترین وی آن بود که فربه باشد طبیعت وی سرد بود در سیوم و خشک بود در اول سیوم مخدر و مسبت بود و اگر بر ورق وی برش بمالند یک هفته زایل کند بی آنکه ریش کند و بر ورمهای صلب و دنبلات و خنازیر طلا کردن نافع بود و بیرونج را چون بکوبند و بر مفاصل ضماد سازند زایل کند و اگر کسی را احتیاج بود بقطع عضوی در شراب بپاشانند تا بخورد مدهوش شود و از خوردن وی همان عارض شود که از خوردن افیون و وی مسبت و منوم بود و اگر در شراب کنند مستی زیاده کند بغایت و بدترین آن پوست وی بود و بوئیدن ورق انجه سفید بود و آنرا اساق نبود و ذکر خوانند مسبت بود و مداوای وی بقی کنند با آب گرم و عسل و شبث و مصطکی و سعتر و سفیده

و شیر تازه آشامیدن و یبروح را محبت خواص بسیار بود و گویند اگر کسی با هم شخصی که خواهد چون یبروح بر کنند هم در زمان هر عضو یبروح که بشکند از آن شخص همان عضو جدا کند و خیلی خواص دیگر دارد که غیر طبیعی است بدین سبب اینجا نیاوردیم **یتوع** هر نباتی که وی را لبنی محرق مسهل مقطع بود آنرا یتوع خوانند مانند شبرم و عشر و لاغیه و مازریون و غرطنیثا و ماهودانه و علقا و امثال آن و اصناف آن بسیار بود و همه بد باشند و اقوی ترین از یتوعات لبن بود بعد از آن تخم بعد از آن بیخ بعد از آن ورق و طبیعت آن گرم و خشک است تا چهارم و آن بود که در دوم یا سیوم و از خواص وی آنست که در برکه آب اندازند که ماهی در آن بود ماهی بروی آب افتد و لبن وی موی بسترد و چون بدان لطوخ کنند خاصه در آفتاب و آنچه بعد از آن بروید ضعیف بود و اگر مکرر کنند دیگر نروید و اگر بر دندان خورده چکانند قلع کند و بواسیر را قلع کند و مسهل بلغم و اخلاط غلیظ بود و منفعت هر یک از یتوعات در باب خود گفته شد و گویند بدل آن در استفراغ بلغم و مانند هم وزن آن سکبینج بود **یخصص** نوعی از کرفس بزرگست و آنرا مشرقی خوانند و انواع کرفس گفته شد و گویند بزر اسالیون است **یذروفنوس** است و گفته شد **یدقه** خامالقطی است و گفته شد **یربوع** بپارسی موش دشتی گویند گوشت وی غذا بسیار دهد و شکم براند **یراع** قصب است بپارسی نی گویند و در قاف گفته شد **یرامیغ** هلیونست و گفته شد **یرنا** حنا است و گفته شد **یشف** یشب است خوانند و در حجر التیت گفته شد **یعقوب** کبک نر است و در قبج گفته شد **یعضید** هندبای است و گفته شد **یغیصار** ریباس است و گفته شد **یقطین** نزدیک عام کدو بود و در لغت هر درختی که وی را ساق افراشته بود مانند کدو و خربزه و حنظل و خیار کدو و امثال آن بود **یلنجوج** عود هندیست و گفته شد **یمام** شفنین است و گفته شد **ینبوت** خرنوب نبطی است و صفت خرنوب نبطی گفته شد و طبیعت وی سرد و خشک بود در سیوم و گویند خشکی وی در دوم بود و گویند گرم بود و آن در صحراها و بن دیوار بستانها روید و ثمر وی مانند گردهای گوسفند کوچکتر بود و بلون سرخ بود که بسیاهی زند و دانه وی دانهٔ خرنوب شامی مانند یکدیگر بود و طبیخ وی مضمضه کردن درد دندان را نافع بود و در طبیخ وی نشستن مقوی مقعد بود و وی سودمند بود جهت سیلان حیض مفرط خوردن و بخود برگرفتن و معقد اسهال

رانافع بود و بر ثاالیل مالیدن سخت زایل کند و خلط وی بد و ثقیل بود خاصه چون ز تجور رند و بیزارند
کور و کویند نیقون ناقسیا است و گفته شد نیق بلغة اهل اندلس النخه است و گفته شد
نیم نباتیست که بشیرازی سنبل دار گویند و در جواحقا مستعمل کنند والله اعلم

م

بسم الله الرحمن الرحیم و به ثقتی

اما بعد بدانکه این رساله دوم است از مرکبات اختیارات بدیعی که یاد خواهیم
کرد در مرکبات مستعمل والله الموفق المعین والیه المصیر

باب اول در مفرحات مفرح یاقوتی

خفقان و وسواس را سودمند بود و دل را قوة دهد و نشاط آورد و خاصیت آن بسیار است
اینجا کوتاه کردیم صنعة آن مروارید ناسفته هشت م بسد چهار م یاقوت رمانی دوم زر محلول
و نقره محلول از هر یک یکی م حجر لاجورد مغسول نیم و عقیق و حجر یشب از هر یک سه م طباشیر سفید
صندل مقاصری از هر یک پنج م کهربا و گل نیلوفر زرشک بی دانه از هر یک سه م صندل سرخ طین
مختوم از هر یک دوم کشنیز خشک و تخم گل از هر یک سه در بعضی نسخه افتیمون شش م میکنند سادج
هندی زرنباد درونج از هر یک یک م نیم عود هندی پوست اترج گاوزبان از هر یک سه م بهمنین از
هر یک دوم بادرنجبویه ریوند صینی از هر یک دوم تخم کاشنی کافور قیصوری عنبر اشهب از هر یک سه
مشک ترکی یکی ابریشم سوخته سه م شیر آمله هلیله کابلی از هر یک پنج م گلاب و نبات مصری از
هر یک یکم شراب سیب خالص آب انار شیرین از هر یک ده م شراب به بیست م دارو ها کوفته بیخته
مجموع با نبات و گلاب بسرشند و شراب سیب و به و آب انار اضافه کنند و در ظرف چینی کنند چهل روز
در میان جو نهند و بعد از آن استعمال کنند شربتی بنمای تا یکدرم مفرح معتدل خفقان و وسواس و ضعف
دل زایل کند و نشاط آورد اخلاط آن مروارید ناسفته و بسد از هر یک پنج م تخم بادروج م صندلین
آمله مقشر طباشیر از هر یک چهار م گاوزبان پنج م کاشنی دوم نیم درونج عقربی یک م سادج هندی دوم نیم
افتیمون ورق گل سرخ از هر یک سه م زرنباد دوم تخم بالنگو تخم فرنجمشک از هر یک دوم نیم و در بعضی نسخها سنا مکی

سه م میکنند زعفران عنبر اشهب از هر یک یکم کافور نیم م مشک ترکی دانگی عود خام پنج م کشنیز خشک دوم نیم
خشخاش سفید بنفشه گل ارمنی از هر یک دوم زر ورق دوم و اگر زر و نقره هر یک یکی بود شاید لعل نیم مثقال
جمله کوفته و بیخته جواهر صلایه کرده بشراب سیب یا حماض بسرشند شربتی یکم تا یکم شاید اگر شراب سیب خواهد
صد و هفتاد مثقال شراب سیب کند و اگر شراب حماض صد هشتاد مثقال شراب حماض کند و اگر مناصفه کند شاید
مفرح سرد خفقان گرم را سودمند بود و قوة دل و دماغ و جگر بدهد و نشاط آورد اخلاط آن
ورق گل سرخ و طباشیر از هر یک دوم کشنیز خشک بریان کرده و صندل مقاصری از هر یک م مغز تخم
خیارین و مغز دانه کدو از هر یک چهارم تخم تورک بوزن آن بهمن سفید و گاوزبان از هر یک دو م
زرشک بی دانه شش م مروارید ناسفته کهربا و بسد از هر یک نیم م و در بعضی نسخها کافور نیم م و
زعفران دانگی میکنند مجموع کوفته و بیخته نبات بعرق بید مشک بقوام آورده داروها بدان بسرشند
یکم تا یکم مناسب بود ان شاء الله مفرح گرم خفقان سرد و ضعف دل را نافع بود ان شاء الله تعالی
اخلاط آن گاوزبان بالنگو بهمنین از هر یک هشت م ابریشم در مثلث خیسانیده خشک کرده بریان
کرده بیست م تخم فرنجمشک هشت م عود قماری دو م گل مختوم لولو ناسفته از هر یک یکم زعفران یکم قرنفل
بسد کهربا زرنب کشنیز خشک از هر یک دوم کبابه سه م ورق گل سرخ صندل مقاصری از هر یک پنج م
عسل املیلج چهار یکی یاقوت زر محلول نقره محلول از هر یک نیم م دارچینی دو م زرنباد سه م درونج
عقربی یکم نیم مثقال بهمن قند سفید یکمن نیم کهربا و بسد باید که سوخته باشد داروها کوفته و بیخته جواهر صلایه
کرده با هم دیگر بسرشند شربتی یکم مفرح جواهر نسخه خواجه رشید است خفقان و وسواس و ضعف
دل را سودمند بود و جگر و گرده و دماغ را قوة دهد و لون بغایت صافی دارد و نشاط تام و مادهای
سوداوی دفع کند و در قوة دل بغایت کامل است و خواصهای این ترکیب بسیار است اینجا کوتاه کردیم ه
صنعة آن یاقوت سرخ دو م یاقوت زرد یاقوت کبود و یاقوت سفید از هر یک چهار یکی لعل
فیروزج از هر یک سه م مروارید زمرد دهنج عقیق چهار م حجر یشب سه م لولو ناسفته چهار م
بسد دو م کهربا دو م حجر لاجورد دو م تخم فرنجمشک پنج م ابریشم محرق سه م ورق نقره

سه م پوست بیرون پسته چهار م آمله مقشر پوست هلیله کابلی از هر یک ده م بادرنجبویه
چهار م گل نیلوفر سه م صندلین تخم بادرنجبویه قرنفل دارچینی کبابه چینی از هر یک سه م
گاوزبان پنج م عصاره زرشک پانزده م عود قماری چهار م بادروج دو م درونج	بخ
عقربی چهار م گل ارمنی دو م طین مختوم چهار م طباشیر سفید پنج م عنبر اشهب چهار
م مشک ترکی یکم و نیم زر ورق نقره ورق گل دارچینی از هر یک چهار م کافور قیصوری نیم م
قاقله کبار سه م سنبل الطیب ساذج هندی بهمن سرخ از هر یک دو م بهمن سفید
چهار م آب سیب اصفهانی یکمن آب به اصفهانی یکمن آب حماض نیم من گلاب یکمن عرق بید
مشک دو من نبات مصری دو من نبات با این قوام و آب میوه ها بقوام زیاده آورده و چون فرو
گیرند آب حماض بران ریزند و داروها بدان بسرشند شربتی نیم م تا یکم نافع بود ان شاء الله مفرح دلگشا
مستعمل ضعف دل و وسواس سوداوی و خفقان زایل کند و دل را قوة دهد و نشاط آورد و جهت
یشب ۲ تمامتر صنعة آن مروارید ناسفته سه م بسد سه م نیم کهربا یکم لعل یکم یاقوت زرد ... یکم
قرنفل یکم بهمن سفید دو م کبابه چینی بهمن سرخ از هر یک یکم زرنباد نیم تخم بادرنجبویه سه م ساذج
هندی یکم درونج عقربی نیم م پوست بیرون پسته پوست اترج و صندلین از هر یک سه م گاوزبان
پنج م کشنیز خشک دو م ورق گل سرخ سه م دارچینی یکم آمله مقشر پنج م عصاره زرشک ده
درم تخم فرنجمشک سه م طباشیر سفید دو م عود خام یکم کافور قیصوری نیم م زعفران دانگی عنبر
اشهب نیم م مشک ترکی دانگی زر ورق نقره ورق از هر یک نیم م شراب حماض صد مثقال
شراب سیب اصفهانی چهل م شراب به اصفهانی بیست م داروها کوفته و بیخته بدان بسرشند شربتی
یکم نافع بود ان شاء الله دواء المسک حلو مستعمل ضعف دل و مرضهای سوداوی را سود دارد
و بادی که زنان آبستن را باشد نافع بود اخلاط آن مروارید ناسفته کهربا بسد ابریشم مقرض
زرنباد درونج عقربی از هر یک م بهمنین سنبل الطیب قاقله قرنفل ساذج هندی اشنه از هر یکی
نیم م جدوار بیدستر یکم و بعضی نیم م میکنند دارفلفل زنجبیل از هر یک نیم م مشک خالص نیم م و اگر

دائمی بود شاید و دارو ها کوفته و بیخته با سه چندان عسل آتش ندیده بسرشند شربتی یک مثقال و قوه این تا یک سال
باقی باشد **دواء المسک تلخ معتدل** سود مند بود خفقان را و ورم حلق و رطوبت معده را اخلا
اخلاط آن سنبل الطیب قرنفل مشک ترکی ساذج هندی از هر یک دو درم زعفران نانخواه تخم کرفس
از هر یک چهار درم صبر اسقوطری افسنتین رومی از هر یک هشت درم ریوند صینی شش درم جندبیدستر
یک درم نیم مجموع کوفته بیخته بعنبر از حریر بگذرانند و نگاه دارد و بیالاید و بر سر آن کند با سه چندان عسل
مصفی بسرشند شربتی نیم مثقال تا یک درم و قوه این تا سه سال می ماند **مفرح مسیحی** نسخه مولف جهة معده و دماغ
و جگر و قوة پشت و گرده زیادت کند و نشاط تمام آورد و منی بیفزاید و باه را قوة دهد و اشتها طعام
باز دید کند و هاضمه را قوة دهد **صنعة آن** قرنفل پنج درم خولنجان کبابه قرنفل جوز الطیب قاقله کبار
و صغار تخم فرنجمشک ورق بو سن از هر یک سه درم کاوزبان بادرنجبویه از هر یک پنج درم سنبل الطیب اشنه
از هر یک چهار درم زعفران مصطکی از هر یک سه درم بهمنین چهار درم ساذج هندی دو درم زنجبیل دار فلفل از هر
یک یک درم پوست اترج سه درم ورق گل سرخ پنج درم سعد هندی یک درم نیم خصی الثعلب لسان العصافیر
بسباسه از هر یک سه درم عنبر اشهب دو درم مشک ترکی نیم درم لعل یک درم مروارید ناسفته دو درم کهربا یک درم بسد یک درم
زر ورق پنجاه نقره ورق پنجاه شکر خوب سی مثقال اگر بعسل خواهند دو وزن ادویه عسل و اگر قندی
خواهند سه وزن ادویه قند اگر معجون خواهد چنانچه بلع کند دارو ها کوفته بیخته به بیست درم روغن
بادام چرب کنند و اگر بقند کند چنانچه بخته باشند ده درم خشخاش با ادویه بکوبد و بقند بسازد شربتی بقدر
مزاج و حسب ابدان **نوعی دیگر مسیحی** و این نسخه منسوبست بخواجه رشید **صنعة آن** لعل پنج مثقال
بسباسه پنج مثقال زعفران سه مثقال شکر خوب ده مثقال قند سفید پنجاه مثقال و اگر بعسل خواهند عسل
کف گرفته سی مثقال کوفته و بیخته بدان بسرشند شربتی یک درم تا یک مثقال مناسب باشد

باب الثانی فی المعاجین

معجون سقنقور املاء مولی
المرحوم بقراط الزمان جالینوس العهد معین الملة والدین طبیب علیه الرحمة والغفران [illegible]
باه را قوة دهد و نشاط زیاده کند و گرده و پشت و دل و دماغ را قوة دهد و نعوظ تمام آورد

اخلاط آن شقاقل مصری بهمن سرخ و سفید بوزیدان سورنجان مصری بسباسه از هر یک
پنج درم تودری از هر یک چهار درم سر سقنقور پانزده مثقال خصی الثعلب پانزده درم کبابه سه درم قرنفل
قضیب گاو خشک کرده سوده مغز حب زلم مغز چلغوزه مغز حبة الخضرا مغز نارگیل لسان العصافیر
خولنجان قاقله کبار تخم شلغم دار فلفل از هر یک پنج درم زنجبیل سه درم نار مشک فرنجمشک صندلین
خشخاش سفید کاوزبان ورق گل سرخ بادرنجبویه تخم هلیون اسارون قرفه درونج عقربی
خیر بوا کل قرفه و ورق قرنفل جوز بوا اشنه سفید از هر یک پنج درم زعفران پانزده درم سعد
هندی زرنب تخم بادرنبویه زرنباد مصطکی گزنه تخم گزر تخم اسپست از هر یک سه درم عود خام
پنج درم عنبر اشهب ده درم مشک ترکی یکمثقال نیم سنبل الطیب ده درم ساذج هندی سه درم لعل یک درم نیم
یاقوت زرد یک درم یشب سه درم لولو ناسفته پنج درم کهربا سه درم بسد سه درم زر محلول نقره محلول از هر یک
سه درم شکر خوب صد مثقال عسل بقدر حاجت **معجون لبوب** این نسخه هم از املاء مولانا مرحوم
معین الدین طبیب است رحمه الله علیه منی بیفزاید و گرده و پشت را قوة دهد و مثانه پاک گرداند از بلغم
و ریگ و نعوظ تمام آورد و دل و دماغ را قوة دهد و نشاط آورد **اخلاط آن** مغز پسته مغز فندق
مغز بادام مغز بن مغز حب الزلم مغز گردکان مغز حب بلقل کنجد مقشر از هر یک پنج درم مغز نارجیل خصی
الثعلب از هر یک ده مثقال خولنجان سه مثقال خشخاش سه درم دار صینی پنج مثقال شقاقل بهمن سرخ از هر یک
پنج مثقال کاوزبان پنج درم لسان العصافیر دو مثقال مغز دماغ گنجشک پنج مثقال قضیب گاو جوان خشک کرده ده
سه مثقال بوزیدان سه مثقال پنج بابونه پنج مثقال تخم فرنجمشک پنج درم خسک بهمن پنج مثقال زرنباد زرنب
زنجبیل قرنفل بسباسه تخم بادرنبویه از هر یک سه عنبر اشهب پنج مثقال مشک ترکی نیم مثقال عود خام
ده درم زعفران یک درم مصطکی دو مثقال مروارید ناسفته پنج درم لعل دو درم یاقوت کبود یک مثقال زر محلول
دو مثقال نقره محلول سه مثقال قند یک من و اگر بعسل خواهند همین سبیل **معجون اسرار الاطبا**
این نسخه از آن مولانا مرحوم مسیح الزمان شمس الدین بن جلال اردبیلی نور الله قبره است خاصیت این معجون
بسیار است اما مخصوص است بچند چیز که گفته شود اول آنکه باه را زیاده کند و مجامعت را قوة دهد و قضیب

را محکم دارد و گونه روی نیکو گرداند و استعمال کنند بعد از مجامعت تا از عرق النسا و نقرس و نقصان مجامعت
نقصان منی و از جمله مرضهای عصبانی ایمن گردد ان شاء الله **اخلاط آن** شقاقل خولنجان خصی الثعلب
بهمنین وج تودریین لسان العصافیر از هر یک ۳ سره سقنقور سه مال حب البان و حب البلسان ده
فلفل سفید مغز تخم خربزه مغز تخم خیارین تخم جرجیر تخم جزر کنند نانخواه پیاز تخم شلغم تخم اسپست خشخاش سفید مغز حب کدو تخم
ترتیزه تخم شبث تخم جزر شامی که آنرا اجراد دقو گویند است تخم مالیون خشک سعرلی از هر یک دو دم دارصینی قرنفل
سنبل الطیب اسارون بسباسه کبابه چینی سعد کوفی دارفلفل قرفه جوز الطیب نارمشک عود
خام عنبر اشهب زعفران از یک مال مشک ترکی دانگ نیم نارجیل مغز بادام مغز پسته مغز حب صنوبر کبار مغز حبة
الخضرا مغز حب القطن کنجد مقشر از هر یک هفت زنجبیل بوزیدان قسط شیرین مغز حب الزلم دروج عقربی
از هر یک دوم ادویا با هم بکوبند و مغزها با هم و عنبر و مشک و زعفران با هم و با سه چند عسل کف گرفته بسرشند
و در ظرف چینی یا کاشی نگاه دارد شربتی از سه م تا سه مال مناسب بود **و این معجون** در این خواص که ذکر
رفت آزموده است و مجرب **معجون لولوئی** این نسخه از آن جالینوس است و این معجون را هفت منفعت
است قضیب را سخت کند و اوعیه بگشاید و اعصاب دماغی را قوة دهد و شهوة زیاده کند و در خون
تغیری عظیم پیدا کند چنانچه منی بلذت هرچه تمامتر بیرون آید و نعوظ بسیار آورد و دوستی در دل زن زیادت
کند **اخلاط آن** مروارید ناسفته نسه از هر یک یک مال انیسون بهمن سفید از هر یک یکم کاکنج اصلح
اللبلاب از هر یک نیم مال فقاح اذخر سعد کزمازج از هر یک نیم سلیخه اسارون دارصینی مصطکی از هر یک
یک دانگ نیم صمغ عربی کثیرا از هر یک دانگی با چندان عسل کف گرفته بسرشند و در ظرف آبگینه کنند و در وقت
خواب و هنگام مجامعت یک مال با آب فاتر بخورد و این بغایت است در آنچه ذکر رفت **معجون عطائی**
مستعمل مولف جهة دفع سرعت انزال بغایت مفید است **صنعة آن** بلوط گلنار شونیز لسان ذکر از هر یک
ده م کمون کرمانی نانخواه کردیا از هر یک پنج م پوست بلیله پوست هلیله زرد آمله مقشر هلیله سیاه از هر یک
سه کشنیز خشک ده م مجموع کوفته بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند شربتی دو مال بامداد و شبانگاه
بحینی غذا دو نوبت کباب مناسب باشد ان شاء الله **معجون لبوب کبیر** این نسخه از آن مولف کتابت خاتمه

وی نهند که منی بیفزاید و کرده را قوة دهد و نعوظ تمام آورد و سرد و ریگ از مثانه پاک کند **اخلاط آن**
مغز بادام مغز فندق مغز پسته مغز حب قلقل مغز حبة الخضرا مغز کدکان مغز نارگیل مغز داخ افرونک
که آنرا بپارسی الخلک گویند مغز جلغوزه مغز تخم خربزه مغز حب الزلم کنجد مقشر خشخاش سفید از هر یک
ده م کبابه قرفه خولنجان قرنفل شقاقل مصری از هر یک پنج م مصطکی بسباسه لسان العصافیر
سنبل الطیب از هر یک سه بهمنین تخم مالیون تودری سرخ سفید و زرد بوزیدان مغاث تخم
جزر تخم شلغم تخم اسپست تخم پیاز از هر یک شش م خصی الثعلب زر خوب ده مال کرنه خشک عربی
کشنیز خرما قضیب گاو خشک کرده سوده از هر یک چهار مغز دماغ گنجشک نر که در وقت هیجان گرفته
باشند ده م زعفران زنجبیل نارمشک فرنجمشک دارفلفل از هر یک سه م عسل بقدر حاجت شربتی دو مال
غذا نخود آب یا قلیه دو پیازی یا زرده تخم مرغ یا پیاز خام یا گوشت مناسب بود و از ماست و ترشی و
سبزی احتراز کند **لبوب نوعی دیگر نسخه** دیگر که نعوظ تمام آورد و منی زیادت کند و مجامعت را قوة
دهد و محروری مزاج را بغایت سودمند بود **صنعة آن** مغز بادام مغز فندق مغز جلغوزه مغز بن مغز نار
نارجیل مغز حب الزلم مقشر مغز حب قلقل مغز پسته از هر یک ده م زنجبیل دارفلفل نارمشک از هر یک دو م و نیم
فانید سه وزن ادویه فانید را با قدری آب بگداز دو ادویه کوفته بیخته بدان بسرشند و مغزها با هم کوفته همه بهم بسرشند
معجون فلاسفه و مادة الحیوة خوانند و این معجون منسوب است بفیلسوفان و خاصیت این معجون بیشی از حلاوت
چنانچه اگر پنجشنبه شود در چند ورق در کنجد مخصوص است بلغمی مزاج را بلغم را دفع کند و قوة هاضمه بدهد و مقوی
نفس بود و مغز و اشتها باز دیده کند و حفظ بیفزاید و ذهن را تیز کند و سردی و چکیدن کمیز دفع کند و بادها بشکند
و منی بیفزاید و قضیب را محکم دارد و درد مفاصل و درد پشت را بغایت سودمند بود و دندانرا محکم دارد **صنعة آن**
فلفل دارفلفل زنجبیل دارصینی پوست بلیله آمله مقشر شیطرج هندی زراوند مدحرج عود بابونج خصی
الثعلب مغز جلغوزه مغز نارگیل از هر یک ده م بابونج پنج م منقی سی م عسل کف گرفته سه وزن ادویه
و در بعضی نسخها از بابونه پنج م میکنند **معجون الوش دارو** و آنرا جوارش مغز خوانند و مغز کذی
نیز گویند و از معاجین هندیست پیش از طعام و بعد از طعام شاید خوردن معده را قوة دهد و غذا را هضم کند

ورنک روی را سرخ دارد و جگر را قوت دهد و بوی دهان خوش کند و از معاجین کبار است صنعة آن
ورق گل سرخ شش درم سعد کوفی پنج درم قرنفل مصطکی اسارون ناردین از هر یک سه درم هیل قاقله بسباسه
جوز الطیب قرفه زعفران سنبل الطیب زرنباد از هر یک دو درم شیر آمله یک رطل در نه رطل
آب بجوشانند تا باز سه رطل آید فرو گیرند و در دست بمالند و صافی کنند و یکمن فانید که مرار کعب الغزال
است بقوام آورده و دارو ها بدان بسرشند و اگر بعسل کنند یا قند شاید و قدری مشک اضافه کنند و بعضی کهربا
و مروارید ناسفته و ساذج هندی از هر یک دو درم میکنند شربتی دو مثقال معجون انقردیا الکبیر
که آنرا بلادری بزرگ خوانند سودمند بود فالج و لقوه و صرع و تریاق جمیع رنجها بود که از سردی بود و
باه قوت تمام دهد چنانچه بلغمی مزاج را در امر باه هیچ ترکیب مفیدتر از این نباشد صنعة آن عاقرقرحا
شونیز قسط فلفل دار فلفل وج از هر یک دو درم ورق سداب جنطیانا رومی حلتیت زراوند
مدحرج حب الغار جند بیدستر شیطرج هندی خردل از هر یک پنج درم عسل بلادر چهار مثقال دارو ها کوفته بیخته
در روغن روغن گردکان چرب کرده و با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند و بعد از شش ماه استعمال کنند
مولف گوید جهة قوة باه کسانی که بلغمی مزاج بودند این معجون دادم و استعمال کردند و بغایت پسندیده افتاد
و در حفظ و ذهن و دفع فالج و لقوه و رنجهای سرد سودمند بود شربتی یکدرم تا یکمثقال و هر چند کهنه شود بهتر
بود معجون انقردیا صغیر خواص این نزدیکست بخواص کبیر صنعة آن هلیله سیاه پوست بلیله مقشر
از هر یک دو درم سعد کوفی سنبل الطیب کندر ذکر وج فلفل سیاه زنجبیل عسل بلادر از هر یک پنج درم دارو
همه کوفته و بیخته بروغن گردکان چرب کنند و با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند شربتی یکدرم تا یکمثقال شاید
معجون افلونیا رومی سودمند بود قولنج را و عسر البول و سپرز و سبل و تشنج و درد احشا زایل گرداند
و سرفه و خناق را نافع بود و درد جگر را سودمند بود و درد دندان را چون بروی نهند ساکن گرداند صنعة آن
زعفران پنج درم فلفل سفید بزر البنج از هر یک بیست درم افیون ده درم فطراسالیون چهار درم تخم کرفس نبطی سه درم سنبل
الطیب چهار درم ساذج هندی سلیخه عاقرقرحا حب البلسان فرفیون از هر یک یکدرم دارو ها کوفته بیخته بروغن
بلسان چرب کرده با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند و بعد از شش ماه استعمال کنند شربتی مانند یک نخود از هر

قولنج و درد کرده با آب کرفس دهند و بعضی از اطبا بدل تخم کرفس دوقو میکنند و قوة این معجون بعد از سه ماه
تا سه سال می ماند معجون برشعثا مستعمل این نسخه منسوبست بشیخ الرئیس علیه الرحمة و الغفران جهة درد
دندان چون بروی نهند عظیم نافع بود و جهة قولنج نیم درم فرو برند اثری تمام دارد و وجعها ساکن گرداند
و قطع خون بکند صنعة آن فلفل سفید بزر البنج از هر یک بیست درم افیون ده درم زعفران پنج درم سنبل
عاقرقرحا فرفیون از هر یک یکدرم مجموع کوفته بیخته با دو چندان عسل کف گرفته بسرشند و بعضی سه وزن
عسل میکنند و بعد از شش ماه که در میان جو نهاده باشند مستعمل کنند معجون النفع این معجون از جمله
مفرحات و از معاجین کبار است و بعضی اطبا این معجون را از تریاقات شمرده اند اخلاط آن
زنجبیل قرنفل فوفل سنبل الطیب دار فلفل خیربوا جوزبوا قاقله کبار شیطرج هندی دارچینی
ساذج هندی لسان العصافیر درونج عقربی بادرنجبویه لسان الثور مصطکی خولنجان فرنجمشک
مروارید ناسفته صندل زراوند مدحرج سلیخه یاقوت رمانی ورق گل سرخ از هر یک دو درم بسباسه شش درم پوست
اترج زعفران پوست بلیله از هر یک یکدرم بهمن سرخ نیم درم عنبر اشهب یکدرم مشک ترکی نیم دانگ کوفته بیخته
بغایت سحق کرده بعسل مصفی بسرشند شربتی یکمثقال معجون کبیر طلق این معجون خاصیت بسیار دارد
و اینجا کوتاه کردیم و خاص است جهة باه و قوة کرده بدهد و منی زیاده کند و نعوظ آورد و دل و جگر و
مغز را قوة دهد اخلاط آن تخم کرفس تخم گزر شبت آموس رازیانه مغز تخم خربزه مغز تخم خیار
بالنکو تخم کرفس از هر یک پنج ماک بسباسه قرنفل فلفلمویه کبابه عاقرقرحا از هر یک سه قرفه
زعفران کندر مصطکی عود از هر یک چهار تخم هلیون شقاقل مصری بوزیدان بهمن تودری
لسان العصافیر از هر یک پنج درم زنجبیل تخم شلغم تخم اسپست تخم جرجیر تخم ترتیزک تخم پیاز حب الرشاد
کرنه تخم گندنا خولنجان جوز الطیب گل قرفه دار فلفل از هر یک سه بعمل الفار مشوی یکم نیم مغز حب
الزلم مغز حب قلقل مغز چلغوزه نارجیل از هر یک پنج ماک خصی الثعلب ذکر گاو خشک کرده سوده مغز دماغ
گنجشک نر که در وقت هیجان گرفته باشند خشک طلق کشته که بر تو ماید صدماک عنبر اشهب ده درم مشک
ترکی نیم درم مجموع کوفته و بیخته فانید که آنرا کعب الغزال خوانند بوزن ادویه عسل بوزن مجموع معجون سازند شربتی

کرم مزاج را دو درم و سرد مزاج را پنج درم و باید که یک کاسه شیر گاو تازه دوده م شکر سفید اگر گرم مزاج بوده
پیش از آنکه معجون تناول کند شیر و شکر بیاشامند و بعد از آن معجون فرو برند و اگر سرد مزاج بود اول معجون
فرو برد و در عقب آن یک کاسه ماء العسل بیاشامد که مفید افتد و در قوه باه و ادرار مجامعت بهتر ازین
معجون نیست و برکات مؤلف این کتاب خواص این مشاهده کرده و مجربست درین باب بغایت بود
معجون حجر الیهود ریگ کرده و مثانه بریزاند صنعة آن مغز تخم خیار بالنگ مغز تخم خربزه مقود آنه
کدو حب کاکنج از هر یک پنج درم حجر الیهود پنجاه درم کوفته و بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند
معجون کاکنج مستعمل سودمند بود درد گرده و مثانه را صنعة آن بزر البنج و رازیانه از هر یک هفت
درم مغز تخم خیارزه پنج درم تخم حماض افیون مغز چلغوزه بریان کرده زعفران از هر یک سه درم حب کاکنج
پنج عدد کثیرا چهار درم مجموع کوفته و بیخته بمیبختج بسرشند و بعد از شش ماه استعمال کنند **معجون عقرب**
جهة مثانه بغایت مناسب بود و انه بدر کزندگی عقرب مجربست صنعة آن عقرب سوخته سه درم جنطیانا
رومی یکدرم نیم زنجبیل یکدرم فلفل دار فلفل از هر یک دو درم پنج کاکنج پنج درم جند بیدستر چهار درم مجموع
کوفته بیخته بعسل کف گرفته بسرشند و بعد از شش ماه استعمال کنند بالغ را شربتی دانگی و نابالغ را نیم دانگ
معجون سنجرنیا و این معجون را از تریاقات شمرده اند سودمند بود درد معده و سوء الهضم و قولنج و عسر
البول و جمله مرضهای بلغمی و مادهای غلیظ را صنعة آن جند بیدستر افیون دارچینی اسارون
مو و قوا از هر یک یک درم مرصافی فلفل دار فلفل قنه قسط از هر یک شش درم و بعد از شش ماه استعمال
کنند **معجون زوفا** رب السوس زوفا خشک پرسیاوشان از هر یک ده درم قردمانا فلفل از هر یک سه
مغز بادام تلخ زراوند مدحرج تخم الجزر از هر یک پنج درم بعضی در عوض پرسیاوشان مشکطرامشیع میکنند مجموع
کوفته و بیخته با عسل کف گرفته بسرشند شربتی یکدرم **معجون قباد الملک** خاصیت این بسیار است
و سودمند بود وجع مفاصل و نقرس را و درد آن ساکن گرداند و از آن زحمت ایمن بود و درد سپرز و بلغمها
غلیظ را و تبهای کهنه و قولنج را دفع کند و سده بگشاید و سنگ گرده بریزاند و ضیق النفس و سرفه کهن و
ریش روده و تاریکی چشم و درد گلو زایل کند و هر که دو روز بخورد صحت بدن نگاه دارد و بعد از شش ماه استعمال

کنند و قوة این تا سه سال می ماند شربتی یکدرم صنعة آن جنطیانا اسطوخودوس قردمانا جاوشیر کافیطوس
تخم سلاب فراسیون اسقوردیون میعه سائله از هر یک پنج درم مر زعفران قسط فلفل سفید اذخر
سنبل الطیب فرسیون پوست بیخ لفاح اشق بوده کوهی تخم رازیانه تخم جزر بری ورق گل سرخ
ناردین افلیطی حب بلسان مصری از هر یک سه درم دارچینی هشت درم سلیخه رومی شانزده درم و
عصاره غافت کاشم تخم جند قوقی صمغ بادام از هر یک چهار درم افیون بزر البنج سفید از هر یک [illegible]
صمغها و عصاره در [illegible] حل کنند و باقی ادویه کوفته و بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند و در ظرف
آبگینه کنند و بعد از شش ماه استعمال کنند **معجون نجاح مستعمل** خاصه مسهل سودا است و بلغم و خلطها
غلیظ صنعة آن هلیله سیاه پوست بلیله آمله مقشر پوست هلیله کابلی افتیمون از هر یک ده درم اسطو
خودوس بسفایج فستقی تربد سفید مجوف خراشیده از هر یک پنج درم غاریقون سه درم حجر لاجورد و حجر
ارمنی مغسول از هر یکی دو درم نیم سقمونیا سه درم عسل کف گرفته صد و پنجاه درم **معجون خیارچنبر مستعمل**
تربد سفید خراشیده بروغن بادام چرب کرده چهل درم بنفشه خشک بیست درم تمر هندی رب السوس از هر یک
هفت درم رازیانه انیسون مصطکی از هر یک پنج درم سقمونیا ده درم عسل خیارچنبر صد درم روغن بادام چهل درم
داروها کوفته و بیخته سقمونیا ده با بنفشه سحق کنند داروها کوفته بروغن بادام چرب کنند و بعسل خیارچنبر
و صد درم شکر سرخ بسرشند و باید که عسل خیارچنبر آتش ندیده باشد شربتی پنج درم تا هفت درم نافع بود **معجون**
سورنجان مخصوص است بادهای نقرس و مفاصل و عرق النسا و درد پشت صنعة آن سورنجان [illegible]
سی درم فلفل سیاه دار فلفل ورق حنا از هر یک دو درم کمون کرمانی شیطرج هندی از هر یک دو درم پوست
بیخ کبر دو درم ملح نفطی دو درم کفه دریا دو درم تربد سفید مجوف خراشیده بروغن بادام چرب کرده
چهل درم زنجبیل هشت درم نوزیدان پنج درم سقمونیا سه درم پوست هلیله زرد پنج درم کوفته با سه چندان
عسل کف گرفته بسرشند شربتی هفت درم **معجون مسهی** جهة هضم طعام و قوة [illegible] کرده سودمند بود
و اشتها طعام باز دید کند اخلاط آن عاقرقرحا شش درم فلفل سفید هفت درم زعفران سه درم قاقله کبار ده درم قرنفل
هفت درم مصطکی هفت درم قرفه هفت درم جوزبوا سی عدد مشک ترکی نیم درم عنبر اشهب یکدرم خردل [illegible] سه درم روغن
بادام ده درم ۲

قند سفید صدم عسل بقدر حاجت شربتی بجهت مزاج نافع بود **باب الثالث**
فی الجوارشات **جوارش سقنقور مستعمل** منفعت کند که درد سرد و باه را زیاده کند و نعوظ تمام آورد و خاصیت
آن بسیار است اینجا کوتاه کردیم **صنعت آن** تخم بلکیون تخم سپاز تخم گندنا تخم شلغم تخم اسپست تخم جرجیر حب
الرشاد کرنه مغز حبة الخضرا لسان العصافیر کنجد سفید ترتیزه مغز جلغوزه از هر یک سه م زنجبیل شقاقل
مصری خولنجان دارفلفل از هر یک پنج دارصینی جوز الطیب بهمنین از هر یک دو م سن سقنقور پنج م
خصی الثعلب ده م ذکر گاو خشک کرده سوده ده م دارو ها کوفته و بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند
و شربتی از این جوارش دو م بود بمثلث یا بشیر تازه یا بماء العسل **جوارش خبث الحدید مستعمل**
و این را انجوش خوانند سودمند بود جهة استرخاء معده و بواسیر و تباهی مزاج و باه را زیاده کند و گونه زرد
صافی کند و دفع سرعة انزال بکند و وقتی که چهل روز متواتر استعمال کنند **صنعت آن** پوست بلیله کابلی سیاه
پوست بلیله املهٔ مقشر شیطرج هندی سنبل الطیب فلفل دارفلفل زنجبیل سعد کوفی از هر یک ده م تخم
شبث تخم گندنا از هر یک چهار م خبث الحدید مدبر به که چهار روز ده شبانروز [illegible] بعد از ان خشک کرده در سایه
و با روغن بادام بریان کرده و دیگر بار سحق کرده صدم عسل سه وزن ادویه دارو ها بدان بسرشند و بعد از [illegible]
مشک ترکی دو م اضافه کند و در ظرف چینی یا املجی کنند و بعد از شش ماه مستعمل کنند شربتی دو م نافع بود انشاء الله
جوارش زرعونی منفعت کند که درد و ثبت را و معده را قوی کند و بلغم دفع کند و بوی دهان خوش کند
و آب رفتن از دهان باز دارد و بادها بشکند و سردی در یک مثانه پاک کند و تخمه و ناگواریدن طعام ببرد و آب
پشت بیفزاید و کرده و جگر و مغز را قوی کند و بقراط گوید هر که در سالی سه روز از این معجون بخورد هیچ طبیب
محتاج نباشد و اگر زه کنیزک دارد همه را خشنود کند **اخلاط آن** تخم کرفس تخم گزر تخم شبث نانخواه
رازیانه تخم ترتیزه مغز تخم خیار بالنگ پنج کرفس از هر یک پنج م غافقرحا قرفه زعفران مصطکی عود خام
از هر یک دو م بسباسه قرنفل پنج فلفل دارفلفل [illegible] کوبند و کبابه از هر یک سه م عنبر اشهب یک م کوفته
و بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند و بعد از دو ماه استعمال کنند شربتی دو م تا دو م مناسب باشد انشاء الله
جوارش جالینوس این جوارش را خاصیت بسیار است همه اندامها را قوة دهد و بوی دهان خوش کند

و بادها بشکند و بسیاری بول که از سردی مثانه بود باز دارد و سرفه بلغمی ببرد و باه را قوة دهد و لون را صافی کند و بادها
و ناصور رود و دیوانگی ببرد و درد هر که از سردی بود ببرد و نقرس و قوبا و بهق را سودمند بود و بواسیر و بلیکیا کرده و
دفع کند و سیاهی موی نگاه دارد هر که بیست و یک روز استعمال کند از این بیماریها که ذکر رفت و بعد از ده روز که ساخته
باشند استعمال کنند **اخلاط آن** سنبل الطیب قاقله سلیخه دارصینی خولنجان قرنفل سعد کوفی زنجبیل زعفران
فلفل سفید دارفلفل قسط بحری عود بلسان اسارون حب الآس قصب الذریره از هر یک دو م مصطکی
ده م قند بوزن ادویه مجموع کوفته بیخته بعسل کف گرفته بسرشند شربتی دو م پیش از طعام شاید خوردن
جوارش کمونی سودمند بود بسردی معده و تبهای بلغمی و سوداوی و سردی انثیین و فواق که از کثرة
بلغم بود زایل گرداند و از مجربهای ردمیت **اخلاط آن** زیره کرمانی در سرکه خیسانیده یک شبانروز
و بعد از ان در سایه خشک کرده و بریان کرده دو رطل [illegible] فلفل سه م زنجبیل چهار م سداب خشک چهل م
بوره ارمنی ده م مجموع کوفته و بیخته با سه چندان عسل کف گرفته بسرشند شربتی یک م تا دو م مناسب بود
جوارش سفرجلی معده را قوة دهد و اشتها باز دید آورد و قولنج را نافع بود و مخصوص است بقولنج
صنعته به اصفهانی پاک کرده از پوست و دانه یک رطل پاره کنند و در دو رطل مثلث بجوشانند تا مهرا
شود و بعد از ان بکوبند و بمنخل موی بدر کنند و یکمن عسل صافی بر سر آن کنند و بجوشانند تا نزدیک انعقاد و این
دارو ها کوفته و بیخته بران افشانند و بکفچه بزنند تا یکسان شود **ادویه** زنجبیل دارفلفل دارصینی از هر یک
دو م هیل قاقله زعفران از هر یک سه م مصطکی پنج م سقمونیا مشوی ده م تربد سفید مجوف خراشیده
بروغن بادام چرب کرده سی م شربتی از این جوارش پنج م تا هفت م شاید **جوارش سفرجلی ممسک** شکم ببندد
و معده را قوة دهد و قی باز دارد و رنگ روی نیکو گرداند و اشتهای طعام باز دید آورد **اخلاط آن**
به اصفهانی از دانه پاک کرده دو رطل پاره کنند و در سرکه [illegible] بر سر آن کنند و بجوشانند تا مهرا شود و بکوبند و یک رطل عسل مصفی
بر سر آن کنند و بجوشانند و با آتش آهسته تا منعقد شود فرو گیرد و آن دارو ها بران افشانند **دارو ها** زنجبیل فلفل
دارفلفل از هر یک چهار م تخم کرفس نانخواه از هر یک یک م زعفران دو م مجموع کوفته و بیخته بران افشانند و بجنبانند
تا یکسان شود شربتی چهار م **جوارش خمری مستعمل** قولنج و عسر البول بگشاید **اخلاط آن** بوره ارمنی

زیره کرمانی فطراسالیون زنجبیل فلفل سفید از هریک دو درم سقمونیا پنج درم خرما بیرون بی دانه و مغز بادام سفید
کرده ورق سداب از هریک ده درم تمر در سرکه خوابانیده یک شبانروز و بکوبد و بغربال فرو برد و عسل
کف کرفته سه وزن ادویه بر سر آن کنند و داروها بدان بسرشند شربتی پنج ماه تا هفت ماه بآب کرم
قولنج را نافع بود جوارش شهریاران سودمند جهة سردی معده و جکر و این نیز مسهل قولنج است
خاص اخلاط آن زنجبیل قرفه قرنفل دارصینی سلیخه سنبل الطیب جوز الطیب هال مصطکی
قاقله حب بلسان زعفران از هریک چهار درم سقمونیا سه تربد سفید مجوف خراشیده بروغن بادام
چرب کرده هشت درم حب النیل هشت درم قند سفید بوزن ادویه کوفته و بیخته بعسل کف کرفته بسرشند شربتی
از چهار ماه تا هفت ماه بحسب مزاج بآب کرم جهة قولنج نافع بود جوارش کافوری سودمند بود ضعف
معده و بلغمهای غلیظ و سوء الاستمرا اخلاط آن فلفل جوز الطیب زنجبیل بسباسه دارصینی نارمشک
قرفه فلفلمویه قرنجشک کافور زعفران از هریک مساوی مجموع کوفته و بیخته با سه چند عسل کف کرفته
بسرشند و باید که کافور قیصوری باشد و اکر یافت نشود ریاحی جوارش عود هاضم را قوة دهد و اشتهاء
طعام باز دید کند و معده را قوة دهد و بلغم و رطوبة دفع کند اخلاط آن قرنفل سه قاقله کبار دو درم
عود خام پنج درم زعفران زرنیکم سنبل الطیب دو درم مصطکی سه بسباسه دو درم جوز ایکم قرفه دو درم
پوست اترج پنجم زنجبیل دار فلفل یکم نبات دو من جوارش سازند نوعی دیکر قرنفل دو درم عود خام
پنجم پوست اترج دو درم قرفه صینی دو درم نبات یکمن جوارش عنبر عنبر اشهب یکماه نبات یکمن نبات را
بقوام آورند و از سر آتش فرو کیرد چنانچه رسم است و تیز بزند نا درست آید عنبر دران اندازد و بسر تیر
حل کند و بزند و بر روی سنک ریزد و بکارد ببرد و بردارد و مستعمل کند جوارش مصطکی سودمند بود
سردی معده و جکر را و بادهای آن و بلغم قطع کند و آب رفتن دهان باز دارد جوارش مصطکی مصطکی
دو ماه قند سفید یکمن مصطکی بآب تر کند و بسباید و قند بقوام آورد و تیز بزند و چون نیم کرم شود مصطکی
بران افشانند و خلط کند و بر سنک زنند و بکارد ببرد و مستعمل کند جوارش فواکه مولف کوید این کتاب کوید
این جوارش پیش از من کسی ترکیب نکرده است و صفت خاص منست معده را قوة دهد و قوتی باز دارد

و جکر و دل را قوة دهد و درد روده و دفع صفرا بکند و تنقیه بران دفع خمار بکند صنعة آن آب انار ترش
و شیرین آب سیب آب به اصفهانی طلی آب غوره آب زرشک آب سماق آب کیل مجموع بجوشانند
تا یکمن باریک چنانک آید پس قند صاف کرده بقوام آورد و فرو کیرد و بر تیر بزند آن آبها می ریزد و تیر میزند
چنانچه خواهد پس بر روی سنک بریزد و در تیر زدن آب حماض و آب لیمو قدری بریزد و بر سنک و بکارد ببرد و بر
دارد جوارش آمله قوت معده و جکر بدهد و اشتهای طعام پیدا کند و غذا را هضم کند صنعة آن
شیر آمله بیست ماه پوست بر پسته مصطکی پوست پنج زرشک بی دانه عود خام از هریک سه عنبر اشهب
یکماه قند سفید یکمن و نیم نوع دیکر جوارش آمله آمله در شیر خوابانیده پنجم مصطکی سه پوست
ترنج سه پوست بیرون پسته سه زرشک منقی دو درم عود خام قند سفید یکمن نیم جوارش سازد
چنانچه رسم است باب الرابع فی الاطریفلات اطریفل بزرک مستعمل
سودمند بود بواسیر را و لون نیکو کرداند و باه زیاده کند و معده را قوة دهد اخلاط آن پوست هلیله
کابلی و بلیله سیاه پوست بلیله آمله مقشر فلفل دار فلفل از هریک سی م زنجبیل بوزیدان بسباسه
شقاقل هندی شقاقل مصری تودریین لسان العصافیر مغز حب فلفل کنجید مقشر قند سفید خشخاش
سفید بهمنین از هریک ده م کوفته و بیخته بروغن بادام چرب کرده با سه چندان عسل کف کرفته بسرشند
شربتی یکماه تا دو ماه بعد از دو ماه استعمال کند و قوة این اطریفل تا سه سال میماند اطریفل کوچک سودمند
بود استرخاء معده را و رطوبة آن و بواسیر را دفع کند و ذهن را نیکو کرداند اخلاط آن پوست هلیله کابلی
هلیله سیاه پوست هلیله زرد آمله مقشر پوست بلیله از هریک ده م کوفته و بیخته بروغن بادام چرب
کرده با سه چندان عسل کف کرفته بسرشند و بعد از دو ماه استعمال کند و قوة این اطریفل تا دو سال میماند
شربتی یکماه تا دو ماه اطریفل کشنیزی جهة صداع که از بخار معده بود بغایت نافع بود و قوة معده
بدهد اخلاط آن پوست هلیله کابلی پوست بلیله آمله مقشر هلیله سیاه کشنیز خشک اجزا مساوی و بعضی
هلیله سیاه بیشتر کنند مجموع کوفته بیخته بروغن بادام چرب کرده با سه چندان عسل کف کرفته بسرشند
و بعد از دو ماه استعمال کنند شربتی یکماه تا دو ماه شاید اطریفل دیدان مستعمل جهة دفع کرمهای خرد

ورزک نافع بود برنک کابلی مقشره حب النیل تربد سفید مجوف خراشیده قسط تلخ از هر یک پنج م قشیل ه
زمسی افسنتین رومی شیح ارمنی افیتمون اقریطی ملح نفطی خردل سفید پنج م حنظل سعد هندی از آن
خشک از هر یک سه م کوفته بیخته باده چندان عسل کف گرفته بسرشند شربتی از وی دو م تا چهار م شاید

باب الخامس فی المربیات

اترج مربا طبیعت وی گرم و
خشک بود قوة معده بدهد خاصه با پوست مربا کرده باشند صنعة بستانند اترج بزرگ که آنرا باله خوانند
و بالو گویند و اهل شبانکاره آنرا اباتس خوانند و زردی ان پاک کنند و ترشی جدا کنند و گوشت آن شسته کنند
و در دیگ اندازند و با آب بجوشانند تا نیم پخته گردد بیرون آورد و بفشارد و عسل شهد سفید هم در دیگ کند و در
اندازد و با آتش آهسته بجوشاند تا بقوام آید اگر بقند خواهند همین سبیل اما مربیات مثل اترج و هلیله و شقاقل
و جوزه و جزر و امثال آن بقند بهتر بود که بعسل شقاقل مربی مجامعت را قوة دهد و باه را زیاده کند و
نعوظ محکم آورد صنعة آن بستانند شقاقل تازه و مقشر کنند و با آب بجوشانند تا نیم پخته گردد پس عسل بر سر آن
کنند و بجوشانند تا بقوام آید فرو گیرد و در ظرفی کند که سبز بود یا چینی تا چهل روز بعد از آن استعمال کند جزر مربی
باه را زیاده کند و قوة پشت بدهد و سینه را نیکو بود صنعة آن بستانند جزر بزرگ تر خوب و پوست آن جدا
شده و پاره کنند بمقدار انگشت کوچکتر و چوب اندرون آن بیندازد و با قدری آب عسل بجوشانند تا نیم پخته
گردد پس عسل بر سر آن کنند و اندک جوشی بجوشانند و فرو گیرد و در ظرف کنند و تا چهل روز بیرون ظرف
می شوید و شستن ظرف لازم است در همه مربیات بغیر از اترج که محتاج نیست تفاح مربی جهة قوة معده
و دل بغایت نافع بود صنعة آن بستانند سیب اصفهانی آن مقدار که خواهد و پوست آن باز کنند و دانه اندرون
آن بیرون آورد و با آب قند پاره بجوشانند تا نیم پخته گردد و قند صاف کرده بر سر آن کنند و بقوام آورد و در ظرف
چینی یا کاشی کند و بعد از آن چهل روز مستعمل کند سفرجل مربی قوة وی زیاده تر از سیب مربی بود در
تقویت معده و دل هم صنعة آن بستانند به اصفهانی شیرین و پوست وی باز کنند و پاره کنند پارهای کوچک
و با آب بجوشانند تا نیم پخته گردد پس قند صاف کرده بر سر آن کنند و بجوشانند تا بقوام آید فرو گیرند
و در ظرف کنند و بعد از چهل روز استعمال کند کمثری مربی جهة قوة معده بغایت نافع بود صنعة آن بستانند

ملج اصفهانی پی کرده و با آب بجوشانند تا نیم پخته گردد پس قند صاف کرده بر سر آن کنند و بجوشانند چندانکه رنگ
بگرداند و پژمرده شکل شود بعد از ان فرو گیرد و در ظرف سبز کند و بعد از چهل روز استعمال کند و باید که از
شستن بیرون ظرف دست باز ندارد ادرک مربی حرارت ساکن کند و طبیعت نرم دارد و تشنگی بنشاند صنعة
آن بستانند الوچه اصفهانی خوب و با اندکی آب نیم پخته کنند و قند صاف کرده بر سر آن کنند و بقوام آورد
قرع مربی سینه را بغایت سودمند بود و سنگ مثانه را نافع بود که در وی صلابتی بود صنعة آن
بستانند کدو تازه نازک پوست آن جدا کنند و مغز آن بیندازد و پاره کند مانند انگشت و با آب بجوشانند تا نیم پخته
گردد پس عسل بر سر آن کنند و بجوشانند تا بقوام آید و اگر بقند خواهند همین سبیل بطیخ رقی مربی دفع حرارت
بکند و تشنگی بنشاند صنعة آن بستانند پوست خیار کدو و سه روز در آب و آهک خیسانند و بعد از آن بیرون
آورد و یک شبانروز در نمک آب خیساند دیگر بیرون آورد و سه شبانروز در آب صافی خیسانند بعد از آن بر
سواس نهد و قدری عسل و آب بر سر آن کنند و بجوشانند تا نیم پخته شود بعد از آن فرو گیرند و بنهند تا آب بپالاید
و دیگر در عسل مصفی اندازد و بر سر آتش نهند و بجوشانند تا بقوام آید در ظرف کنند و بعد از چهل روز استعمال کند
زنج مربی مستعمل جهة قوه و قولنج ریحی بغایت نافع بود و مصروع را بغایت سودمند بود و نافع صنعة آن
بستانند زنج ترکی فربه و سه شبانروز در آب خیسانند بعد از آن بیرون آورد و قدری آب و عسل بر سر آن کند
و اندکی بجوشانند تا نیم پخته گردد پس عسل مصفی اندازد و بجوشانند تا بقوام آید و بعد از چهل روز مستعمل کند
جوز مربی سودمند بود معده و گرده سرد را و باه را زیاده کند صنعة آن بستانند گردکان تر که هنوز پوست
از صلب نشده باشد و پوست از وی جدا کند و با اندکی آب و عسل بجوشانند تا نیم پخته گردد پس عسل صافی بر
سر آن کنند و بجوشانند با آتش آهسته دو سه جوشی و در ظرف کنند و بعد از چهل روز استعمال کند و دست از شستن
ظرف باز ندارد لوز مربی سودمند بود سرفه را صنعة آن بستانند بادام فربه و مقشر کنند و در دیگ کنند
و دوشاب قدری و پاره آب بر سر آن کنند چندانکه آنرا بپوشاند و با آتش آهسته دو سه جوشی بزنند فرو
گیرد و سه روز رها کنند بعد از آن بیرون آورد و عسل شهد بر سر آن کنند و دو سه جوشی سبک بزنند فرو گیرد و
در ظرف کنند و بعد از چهل روز استعمال کنند و تا چهل روز ظرف را می شوید [illegible] مربی جهة علل سینه را نرم کند

وسرفه که از حرارت بود زایل کند و خشونت حلق را نافع کند صنعة آن بستاند گل بنفشه خوب تازه و باید
که قطعاً دنبال با آن نبود و در دست بمالد تا کشته شود و اگر خواهد با قند بکوبد و هر یک من سر بنفشه دو من
قند سفید و بعضی در هر یک من سر بنفشه چهار من قند بکوبند و هر یک و در آفتاب نهند چهل روز و هر بامداد
و شبانگاه می جنبانند و بهم در می کنند و بعد از چهل روز استعمال کنند جلنجبین سکری سودمند بود
بلغم را و قوة معده بدهد و بغایت هاضمه را نافع بود صنعة آن بستاند ورق گل تازه یک من و قند سفید
دو من و اگر خواهد چهار من و همچنانچه در خمیره بنفشه گفته شد بسازد جلنجبین عسلی سودمند
سردی معده را و استسقا و سردی جگر و سوء الهضم که از سردی بود صنعة آن همچنان گلقند است
که گفته شد جلنجبین سفرجلی در قوة دل و معده و دماغ بغایت بود و از جمله مفرحات است
صنعة آن بستاند گل به و همچنانچه گلنگبین می سازند بسازد جلنجبین لسان الثور از ادویه قلبی
بود ماده سودا را دفع کند و خفقان زایل کند و سرفه بلغمی را نافع بود صنعة آن بستاند گاوزبان یک من و
دو من قند سفید بکوبد و همچنان که گفته شد در جلنجبین بسازد باب السادس
فی الاشربة والربوب والسکنجبینات سرد و تر بود جهة سرفه و غلبه خون و اصحاب ماشرا و جدری و حصبه
و درد و حس سینه را بغایت نافع بود صنعة آن بستاند عناب حجازی یک چهاریک و در دو من آب بجوشانند
تا باز دو دانگ آید و در دست بمالد و صافی کند و یک من قند صاف بر سر آن کند و بجوشاند تا بقوام آید شربتی از ده م
تا ده م شاید شراب نیلوفر سرد و تر بود سودمند بود جهة سرفه و درد سر و سینه و شکم نرم دارد و جهة معده
و خشونت سینه بغایت مفید بود صنعة آن بستاند یک وقیه نیلوفر خوب تازه و بجوشانند و صافی کند و
یک من قند صافی بر سر آن و بقوام آورد شربتی تا ده م شاید شراب بنفشه معتدل بود در سردی و تر بود و
و سودمند بود جهة ذات الجنب و ذات الریه و درد گرده و بول براند و شکم نرم دارد و سینه و حنجره و سرفه
که یابست بود عظیم نافع بود اخلاط آن بستاند بنفشه تازه و گل آن بگیرد یک چهاریک و بپزد و به پالاید
و یک من قند صافی کرده بر سر آن کند و بجوشاند تا بقوام آید و اگر بنفشه تر نبود خشک یک وقیه بوزن سی ماه عوض
یک چهاریک بنفشه تر کند شراب دینار ذات الجنب و حرارت جگر را بغایت نافع بود و طبیعت نرم

دارد و تشنگی بنشاند و سوء القنیه و استسقا را سودمند بود اخلاط آن بستاند تخم کاشنی بیستم پوست
کاشنی تازه سیم نیلوفر ده م گاوزبان ده ورق گل سرخ بیست ما تخم کشوث در کتان بسته پنج م ریوند صینی پنج پنج ۴
و اگر پنج ماه بود شاید او و یا بغیر از ریوند بجوشانند و صافی کند و قند صافی کرده یک من بر سر آن کند و بجو م
شاند تا بقوام آید و ریوند سوده بجرید بیخته شیره بگیرد و بر آن کند شراب بزوری جهة مستسقی بغایت
سودمند بود و جهة معده و جگر مفید بود و بادها بشکند و جهة مفاصل نافع بود اخلاط آن بگیرد
پوست بیخ کاشنی سی م تخم کاشنی بیست رازیانه ده م پوست بیخ رازیانه بیستم تخم کشوث پنج م در کتان
بسته پوست بیخ کبر ده م تخم کرفس ده م بجوشاند و بپالاید و قند صافی کرده یک من و نیم در سر آن کند و بجو
شاند تا بقوام آید شراب زوفا جهة ضیق النفس و ربو و سعال کهن و سعال بلغمی بغایت سود
مند بود صنعة آن عناب سی دانه سپستان پنجاه دانه انجیر سفید بیست دانه مویز طایفی بی دانه
پنجاه عدد بنفشه چهار م پرسیاوشان هفت م خطمی تخم خبازی ه از هر یک پنج م نیلوفر چهارم گاو
زبان پنج م بیخ مهک خراشیده هفت م زوفا خشک هفت م و بعضی فراسیون پنج م اضافه میکند
بجوشانند و صافی کند و یک من قند صافی بر سر آن کند و بجوشاند تا بقوام آید شراب خشخاش سرد و تر
بود سودمند بود سینه و دماغ گرم و بیخوابی و نزله و ریشهای سینه را بغایت نافع بود و حرارت بنشاند
صنعة آن بستاند خشخاش بزرگ با پوست صد عدد و نیم کوفته کند و در دو من و نیم آب باران بجوشانند
تا باز دو دانگ آید فرو گیرد و بپالاید و قند صافی کرده دو من بر سر آن کند و بقوام آرد و اگر خشخاش
با پوست نمانند خشخاش بی پوست نیم کوفته کند و همچنانچه ذکر رفت بسازند شراب صندل
ضعف دل و جگر گرم و تب محرق را نافع بود صنعة آن بستاند صندل مقاصری و بشوبان بسایید
پلپت ما اگر بگلاب خواهد یکشبانروز در گلاب خیسانند و اگر ترش خواهد با آب غوره یا سرکه هر کدام
که خواهد صندل در آن خیسانند و بعد از آن بپالاید و قند صافی کرده یک من بر سر آن کند و بجوشاند تا بقوام
آید شراب لیمو سرد و خشک بود و حرارتی در وباشد قوة معده بدهد و صفرا بشکند و هاضمه را یاری
دهد و دفع قی کند و خمار را سودمند بود و تبهای صفراوی زایل کند و تشنگی بنشاند صنعة آن بستاند لیمو

خوب و آب آن بگیرد و قند صاف کرده بقوام زیاده آورد و قدری گلاب و آب لیمو آن مقدار که کفایت بود دران
ریزد و بآتش آهسته بقوام آرد **شراب حماض** ترکیب وی مانند شراب لیمو است که گفته شد و منافع وی هم
منافع لیمو است بلکه زیادت **شراب تفاح** بهترین آن بود که از سیب شامی یا اصفهانی گیرند طبیعت آن سرد
و خشک بود قوة فم معده بدهد و دل و جگر را نیکو بود و قی را دفع کند و صفرا بشکند و دفع خمار بکند و زنان آبستن
را نافع بود **صنعة آن** بستانند سیب اصفهانی خوب شیرین و مقشر کنند و دانه از وی بیرون کنند و بکوبند و آب آن
بگیرد و در هر یکمن آب سیب نیم من قند صاف کرده برسر آن کند و بجوشانند تا بقوام آید **شراب به** مانند شراب سیب
که گفته شد اما به ترش و شیرین هر دو باید که کنند **شراب فواکه** قوة معده بدهد و دل و جگر را نیکو بود و قی را دفع
کند و صفرا بشکند و دفع خمار بکند و زنان آبستن را نافع بود **صنعة آن** آب به و سیب و هلیه و آب انار
ترش و شیرین و آب سماق آب زرشک اکیل مساوی یکدیگر و اگر آب غوره و لیمو و حماض قدری اضافه کنند
شاید آن آبها بجوشانند تا بنیمه باز آید و بهر یک من آب یکمن قند صاف کرده برسر آن کند و اگر نیمن کند شاید و بجوشانند
تا بقوام آید **شراب تمر هندی** طبیعت نرم دارد و صفرا بشکند و دفع حرارت بکند و قوة معده بدهد **صنعة آن**
بستانند تمر هندی زرد تازه پاک کرده از دانه و چوب یکمن و در چهار من آب بپزند تا باز دو دانگ آن آید
فرو گیرد و بپالاید و دو من قند صاف کرده برسر آن کند و بقوام آورد **شراب انار ترش** قی باز دارد و قوة معده
بدهد **صنعة آن** بستانند آب انار ترش و بجوشانند تا بازنیمه آید و بهر یک من آب نیمن قند صاف کرده بنهند
و بقوام آورند و اگر قدری آب نعناع تازه اضافه کنند شاید **شراب نعنع** قوة معده تمام دهد **صنعة آن**
بستانند آب انار ترش و شیرین که بآب گرفته باشند و بجوشانند تا بازنیمه آید و بهر یک من آب انار جوشیده نیمن
آب نعناع و قند صاف کرده یکمن برسر آن کند و بقوام آورد **شراب اجاص** بستانند الوسیاه خوب تر یکمن
و بشوید پاک و در پنج من آب بجوشانند تا باز دو دانگ آید فرو گیرد و بدست بمالد و صاف کند و یکمن و نیم قند صاف
کرده برسر آن کند و بجوشانند تا بقوام آید **شراب ورد مکرر** روانی مسهل صفرا بود و تشنگی بنشاند **صنعة آن**
بستانند ورق گل تازه بی تخم یک رطل و در پنج من آب بجوشانند نیک و بپالاید و دیگر یک رطل ورق گل سرخ پاک
برسر آن کند و همچنان کنند تا هفت نوبت و ورق گل تکرار کنند بعد از ان قند صاف کرده دو من برسر آن کند و بجوشانند

تابقوام

تا بقوام آید شربتی سی درم تا چهل درم شاید با سکنجبین قدری و آب برف **شراب ریباس** شکم ببندد و
قی باز دارد و دفع تشنگی بکند و صفرا بشکند **صنعة آن** بستانند ریباس قلاتی خوب و سر وبن آن بیندازند
بمقدار سر انگشت و در هاون سنگی یا چوبی بکوبد و آب آن بگیرد در قدح چینی و یکشب رها کنند روز دیگر
در قدح دیگر بپالاید تا تمام صاف شود پس قند را بقوام مشابه آورد و آب ریباس بدان ریزد و باید که در
دیگ سنگین بپزند که بند توده باشد تا آتش آهسته بقوام آورد **شراب غوره** قایم مقام ریباس بود
در طبیعت **صنعة آن** بگیرد آب غوره خوب و صاف کند و بجوشانند تا بازنیمه آید و بپالاید و صاف کند و بهر
یکمن قند یکمن آب غوره برسر آن کند و بجوشانند تا بقوام آید و اگر خواهند هر یکمن قند را نیمن آب غوره نهند
و بآتش آهسته بقوام آرد **شراب مورد** سرد و خشک بود دشش و سینه را سودمند بود و قوة معده
بدهد بغایت و شکم ببندد **صنعة آن** بگیرد مورد دانه تازه و بکوبد و آب آن بگیرد و صاف کند و بجوشانند
تا بازنیمه آید و اگر مورد دانه تازه نبود بستانند مورد دانه خشک یکمن در چهار من آب بپزد تا یکمن بماند فرو
گیرد و بدست بمالد و صاف کند و نیمن قند صاف کرده برسر آن کند و بجوشانند تا بقوام آید فرو گیرد و استعمال کند
شراب توت سودمند بود جهة درد گلو و خناق **صنعة آن** بستانند توت سیاه و آب آن بگیرد و
صاف کند و بپزد تا بنیمه آید و پنج رطل از ان سه رطل قند صاف کرده برسر آن بکند و بجوشانند تا بقوام آید
شراب انار عذب بستانند انار عذب و آب آن بگیرد و بجوشانند تا بنیمه باز آید و بهر یک من آب انار جوشیده
یکمن قند صاف کرده بنهند و بقوام آورد **شراب انجیر** قوة گرده بدهد و باه را بیفزاید و نعوظ تمام آورد
و منی بیفزاید و مثانه را پاک کند از ریگ و بلغم و علت و قوة مجامعت بدهد **صنعة آن** بستانند نخود یکمن
و در پنج من آب بپزند تا باز دو دانگ آید و بعد از ان بستانند انجیر خوب دو منی و در پنج من بپزند تا یکمن
و نیم بماند بپالاید و طبیخ نخود و انجیر برسر هم کند و یک من و نیم عسل شهد برسر آن کند و دارصینی صینی و
خولنجان و قرنفل و سنبل الطیب از هر یکی زعفران شاخ نیم مجموع کوفته و بیخته در صره بندند و در ان
اندازند و بجوشانند تا بقوام آید فرو گیرد و استعمال کند شربتی پنج مثقال لعق کند پیش از غذا و بعد از غذا
نیز شاید و اگر با آب گرم خورد هم شاید **شراب گاوزبان** دل را قوة دهد و توحش سودا وی زایل کند

اخلاط آن بگیرد آب لسان الثور معطر یکمن و آب بادرنجبویه یکمن عسل صافی یکمن بر سر آن کنند و بجو
شانند تا بقوام آید و زعفران شامی یکم دران بجوشانند و اگر دران حل کنند شاید و اگر بقند خواهند شاید و اگر
واگر گاوزبان تر نبود گاوزبان خشک چهل درم در یکمن گلاب خوابانند و بجوشانند و پالایند و قند صاف کرده یکمن
بر سر آن کنند و بجوشانند تا بقوام آید شربتی ده درم **شراب بالنکو** بستانند بالنکو تازه یکمن و گاوزبان خشک
سی درم و بجوشانند و اگر بالنکو خشک بود سی مال بجوشانند و پالایند و یکمن عسل شهد بر سر آن کنند و بقوام آورد
و بعضی در شراب بالنکو زعفران و مصطکی میکنند و اولی آن بود که نکنند اگر احتیاج بود وظیفه طبیب است
ترکیب آن و اگر قندی خواهند همین سبیل **سکنجبین ساده** تب زایل کند و تشنگی بنشاند و محرورانرا
موافق بود لیکن باه را نقصان بود **صنعة آن** بستانند قند صافی کرده و سرکه سفید مقدار کفاف بیت
بر سر آن ریزد و قدری گلاب و اولی آن بود که دهند یک سنگین بزنند و بجوشانند تا بقوام آید و باید که سرکه در
اول بر سر قند صاف کرده ریزد تا چون بقوام آید سرکه خام نباشد **سکنجبین سفرجلی قوة معده و جگر**
بدهد و اشتها باز دید کند و سده بگشاید و ناقهانرا عظیم سودمند بود **صنعة آن** بگیرد به اصفهانی و
کواری خوب خوشبوی و از دانه پاک کند و بکوبد و آب آن بگیرد و یکمن آب به و یکمن قند صافی کرده و چاریک
سرکه بر سر آن کنند و بجوشانند تا بقوام آید و اگر چند پاره به دران اندازد شاید **سکنجبین بزوری سرد**
سده بگشاید و استسقا و سوء القنیه زایل کند و بول براند و تشنگی زایل کند و تبهای تیز را سودمند بود
اخلاط آن تخم کاسنی تخم خربزه تخم خیار بالنگ و خیارزه از هر یک پنج درم پوست بیخ کاشنی پوست بیخ رازیانه
از هر یک ده درم مجموع نیم کوفته کنند و در سه رطل آب و سی مال سرکه بخوابانند یک شبانروز و بعد ازان بجو
شانند و صاف پالایند و یکمن قند صافی کرده بر سر آن کنند و بجوشانند تا بقوام آید **سکنجبین بزوری گرم** سده
معده و جگر بگشاید و بول براند و معده را از فضول پاک کند و استسقا و سوء القنیه را نافع بود و تشنگی
بدروغ بنشاند و ساکن گرداند **اخلاط آن** پوست بیخ کبر پوست بیخ رازیانه از هر یک هفت درم تخم کرفس
رازیانه انیسون تخم کاشنی تخم کشوث از هر یک پنج درم عصاره غافت ریوند صینی از هر یک دو درم مجموع نیم کوفته
در سه رطل آب و چاریک سرکه بخوابانند و همچنانکه در سکنجبین بزوری سرد گفته شد بسازد **سکنجبین بزوری معتدل**

سده جگر و سپرز بگشاید و بول براند و تبهای مرکب را سودمند بود **اخلاط آن** تخم کاشنی تخم کرفس رازیانه
از هر یک سه درم تخم خیارزه تخم خربزه تخم خیار از هر یک پنج درم پوست بیخ رازیانه پوست بیخ کاشنی از هر یک ده درم مجموع
نیم کوفته با یک چاریک سرکه و سه رطل بخوابانند چنانچه ذکر رفت تا یکمن قند صافی کرده بقوام آرد **سکنجبین
عنصل** ضیق النفس و استسقا و ربو و سعال قدیم را بغایت سودمند بود **صنعة آن** بگیرد
سرکه عنصل یک چاریک و عسل مصفی یکمن بجوشانند تا بقوام آید **رب به و سیب** بگیرد آب به اصفهانی شیرین
خوشبوی و بجوشانند و صافی کنند و بقوام آورد و صنعة رب سوسن نیز همین است و رب انار نیز هم **میبه**
بگیرد آب به ترش و شیرین ده رطل شراب سیکی خوشبوی پنج رطل بر آب کنند و بجوشانند تا بنیمه باز آید فرو
گیرد و بپالاید و دو رطل و نیم عسل بر سر آن کنند و این داروها در صره بندد و بیندازد زنجبیل جیل قرنفل مصطکی
عود از هر یک نیم درم زعفران ریشه دانگی مشک ترکی دانگی **باب السابع فی اللعوق لعوق
پستان** سودمند بود خشونت حلق و سینه و سرفه و تشنگی را نرم دارد و ذات الجنب و ذات الصدر را نافع
بود ان شاء الله **صنعة آن** پستان دویست عدد میویز طایفی بی دانه چهل درم فلوس خیارچنبر ده مال بیخ
مهک خراشیده چهل درم مجموع در شش رطل آب بپزد تا باز دو دانگ آید در دست بمالد و صافی کند و یکمن قند
سفید بر سر آن کنند و بجوشانند تا بقوام آرد **لعوق زوفا** سودمند بود ربو و سرفه کهن و سده سینه و شش را
از اخلاط غلیظ پاک گرداند **صنعة آن** بستانند ایرسا و زوفا خشک از هر یک بیست درم ایرسا نیم کوفته کنند و با سه
رطل آب بجوشانند تا باز یک رطل آید و در دست بمالد و صافی کنند و یکرطل قند صافی کرده بر سر آن کنند و بجوشانند
تا بقوام آید **لعوق اسقیل** سودمند بود جهة ربو و سرفه کهن چون از رطوبت غلیظ بود بستانند اسقیل
بریان کرده سه درم ایرسا دو درم فراسیون و زوفا از هر یک یکدرم کوفته و بیخته بعسل مصفی سرشته و استعمال
کنند **لعوق خیارچنبر** بنفشه پنج مال عناب بیست دانه سپستان پنجاه دانه میویز طایفی سی دانه بیخ
مهک خراشیده ده درم خشخاش نیم کوفته بیستمای زوفا خشک و رازیانه هر یک سه مال ایرسا نیم کوفته سه
کثیرا صمغ الوسیاه ده درم پرسیاوشان پنجهای انجیر سفید بیست عدد بجوشانند و بدست بمالد و صافی کند
و فلوس خیارچنبر بیستمای دران حل کند و قند سفید نیمن اضافه کند و بازدو سه جوش بدهد و مغز تخم خیارین

ومغز بادام شیرین از هر یک پنج م مغز به دانه سه م باقلا سفید کرده ده م خبازی سه م گل خطمی پنج م حلبه سه م
کوفته و بیخته بدان ببرشند و بیستهای روغن بادام شیرین اضافه کند لعوق خشخاش سودمند بود نزله و
دلبهای خشن و خون رفتن آن و سرفه گرم را مفید بود بستانند صد عدد خشخاش بزرگ و دانه بیرون آورد
و در پنج رطل آب خوبیانند یکشبانروز و بجوشانند تا بانیمه آید و در دست بمالد و صافی کند و در هر یکی آب
خشخاش نیمی قند صاف کرده و نیمی مثلث بر سر آن کند و بجوشانند تا بقوام آید فرود گیرد و صمغ عربی و کتیرا
و نشاسته از هر یک پنج م کوفته و بیخته بدان ببرشند لعوق رب السوس سودمند بود فضول
لزج را که در سینه بود رب السوس کتیرا مغز بادام تلخ سفید کرده تخم رازیانه از هر یک جزوی کوفته و بیخته با
عسل کف گرفته بسرشند و روغن بادام اضافه کند شربتی یکمی تا دو می بطبیخ زوفا یا پرسیاوشان نافع بود

باب الثامن فی السفوفات سفوف حب الرمان

مجموع سفوفات قوة آن تا دو ماه باقی ماند بعد از آن ضعیف شود و سفوف حب الرمان سودمند بود
اسهال را که از ضعف معده و روده بود و قوة آن بدهد صنعة آن انار دانه ترش و شیرین بریان کرده
پستم تخم مورد بلوط سماق زیره کرمانی بسرکه خوبیانیده یکشبانروز و خشک کرده و بریان کرده پست کنار
پست سنجد کشنیز بریان کرده خرنوب نبطی و شامی از هر یک ده م سک عود راملک از هر یکی کوفته بیخته
سفوف سازند شربتی پنج م تا پنج ماهی نافع باشد سفوف مقلیاثا سودمند بود اسهال و زحیر و ضعف
مثانه و بول بسیار را بغایت نافع بود صنعة آن حب الرشاد بریان کرده یک چهار یک زیره کرمانی بسرکه خوبیانیده
خشک کرده و بریان کرده بیستهای بزر الکتان بزر الکراث اهلیلج اسود از هر یک ده می مصطکی پنج م هلیله
سیاه در روغن زیت بریان کرده و دارو ما جمله کوفته بیخته بغیر از حب الرشاد که آن نیم کوفته باید شربتی یکمی تا دو م
بر سر آب سرد باز خورد نافع بود سفوف الطین که آنرا سفوف نشاسته خوانند سودمند بود پیچ را و اسهال
مراری را صنعة آن بنکو تخم ریحان تخم مرو نشا تخم حماض صمغ عربی گل ارمنی طباشیر از هر یک ده م صمغ و گل
و طباشیر نشا تخم حماض کوفته بنخله کنند و تخمها دران میان کنند و خلط کنند و باید که مجموع بریان کرده بغیر از
طباشیر و گل ارمنی که آنرا احتیاج نیست بریان کردن بگلاب ترکند و بروغن گل چرب کند شربتی سه م تا نیمجاک

وفرو برد و اگر برب به یا رب مورد خورد شاید سفوف خرنوب سودمند بود اسهال و استرخاء معده
را و خرنوب نبطی بی دانه زیره کرمانی مدبر بسرکه چنانچه رسم است سماق پست کنار حب الآس بلوط کشنیز خشک
بریان کرده اجزا مساوی کوفته بیخته شربتی یکمی تا دو م رب مورد بسرشند و لعوق کنند سفوف انبرباریس
سودمند بود ضعف معده را و قوة وی بدهد و شکم ببندد و ناگواه سماق زنجبیل انار دانه ترش بریان کرده و
زرشک بی دانه پست کنار از هر یک دو م قند سفید پنج م مجموع کوفته بیخته استعمال کنند سفوف سماق سودمند
بود جهة اختلاف سماق ده م تخم مورد انار دانه ترش بریان کرده از هر یک پنج م خرنوب نبطی سی م صمغ عربی
جلنار از هر یک یک مثقال کوفته بیخته شربتی پنج م استعمال کنند سفوف هلیله خاص مسهل نقرس و مفاصل و عرق
النسا است سورنجان مصری هفت م پوست هلیله زرد هفت م سنامکی ده م بوزیدان سه م ورق گل
سرخ پنج م پوست بیخ کبر سه م ورق حنا سه م زعفران یک م مغز بادام مقشر سه م قند سفید م سقمونیا
مشوی یکمی مجموع کوفته و بیخته بغایت سحق کنند شربتی دو می بر سر آب سرد باز خورد سفوف سورنجان
این مسهل هم جهة نقرس و مفاصل و عرق النسا بغایت نافع بود ان شاء الله سورنجان مصری ده م سنامکی هفت م
مغز بادام مقشر سه م پوست هلیله زرد سه م زعفران نیم م قند سفید سی م سقمونیا مشوی یک م شربتی دانگ
بر سر آب سرد باز خورد سفوف سرطان جهة مسلول بغایت نافع بود سرطان نهری سوخته ده م طین ارمنی
صمغ عربی خشخاش سفید و سیاه مقشر تخم خربزه از هر یک پنج م کوفته بیخته استعمال کنند و باید که سرطان بجا کستر چوب
رز شسته باشند و بعد از آن سوخته کنند و الله اعلم

باب التاسع فی الحبوب

حب ایارج سودمند بود مرضهای سر و معده را پاک کرداند از همه خلطهای غلیظ لزج صنعة آن
ایارج فیقرا یکمی تربد سفید مجوف خراشیده بروغن بادام چرب کرده یک م حب النیل انیسون غاریقون سفید
از هر یک نیم م نمک هندی دو دانگ نیم شحم حنظل دانگی کوفته بیخته بآب رازیانه تر بسرشند و حب سازند هر یک بمقدار
نخودی و این یک شربت بود اگر خواهد در مشاش شکر سرخ بپیچد و اگر خواهد در مشاش عسل و فرو برد و همه حبوب
مسهل قوة آن تا دو ماه می ماند و بعد از آن ضعیف میشود و بهتر آنست که در روز که بسازند در پشت و مالی نهند و سحر
کاه استعمال کنند حب صبر مستعمل صبر سقوطری یکمی تربد سفید مجوف خراشیده بروغن بادام چرب کرده یک م

حب النیل غاریقون انیسون از هر یک نیم درم شحم حنظل نمک هندی از هر یک دانگی نیم مقل کثیرا از هر یک دانگی کوفته
و بیخته با آب کرفس بسرشند و حب سازند و این یک شربت است حب سورنجان سودمند بود درد مفاصل و نقرس
و عرق النسا را نافع بود صبر اسقوطری تربد سفید مجوف سورنجان مصری از هر یک یکی ماهی زهره یکم
حب النیل غاریقون از هر یک نیم درم کثیرا شحم حنظل از هر یک دانگی نمک هندی دانگی و نیم کوفته و بیخته با آب
کرفس بسرشند و حب سازد و این یک شربت است حب بنفشه جهة درد چشم و سر و شقیقه سودمند بود
و دماغ را پاک گرداند و جهة درد گوش نافع بود صنعة آن بنفشه خشک دوم تربد سفید خراشیده بروغن
بادام چرب کرده یکم رب السوس پوست هلیله زرد انیسون از هر یک نیم سقمونیا مشوی نیم دانگ
کوفته و بیخته با آب خالص بسرشند و حب سازد و این یک شربتست حب شبیار سودمند بود جهة درد
معده و سر صنعة آن صبر سقوطری سه درم پوست هلیله زرد ورق گل سرخ تربد سفید مجوف خراشیده
بروغن بادام چرب کرده مصطکی از هر یک یکدرم کوفته و بیخته حب سازند و شربتی از یکی تا سه درم در
وقت خواب فرو برد و بخسپد حب مقل هلیله سیاه پوست هلیله زرد آمله مقشر پوست
بلیله از هر یک یکم مقل ازرق چهار درم مقل در آب کند تا یکبار دو دور بار [illegible] حل کند و دارو ها کوفته
و بیخته بدان بسرشند و حب سازد و شربتی دو درم حب غاریقون نسخه صاحب ذخیره سده ها بگشاید
و صاحب استسقا را و بیماریهای جگر را سودمند بود صنعة آن غاریقون پنج درم ریوند پنج درم تربد
مجوف سفید پنج درم ایرسا سه درم ایارج فیقرا پنج درم فراسیون سه درم شحم حنظل دوم انیسون یکم
انزروت دوم سقمونیا مشوی یکم کوفته و بیخته حب سازد شربتی دو درم و قوة این حب تا شش ماه
می ماند حب اصطمیقون سودمند بود همه مرضها را که از بلغم غلیظ و سودا بود و قولنج بگشاید صنعة
آن حب بلسان و عود بلسان و سلیخه سنبل الطیب اسارون دارصینی زعفران مصطکی
پنج اذخر درج عصاره افسنتین نمک هندی زراوند مدحرج از هر یک یکم صبر سقوطری ده
بالنجده م سقمونیا مشوی غاریقون سفید شحم حنظل از هر یک سه درم افتیمون اقریطی بسفایج
فستقی از هر یک شش درم کوفته و بیخته حب سازد و در ظرف آبگینه نگاه دارد بعد از آنکه در سایه خشک

کرده باشند شربتی دو درم و نیم حب قوقایا مستعمل این حب جالینوس است سودمند بود درد سر که از بلغم
بود و چشم روشن کند و خلطهای غلیظ لزج از بدن دفع کند صنعة آن صبر سقوطری عصاره
افسنتین یا ورق افسنتین مصطکی از هر یک دوم سقمونیا مشوی شحم حنظل از هر یک یکم
کوفته و بیخته با آب کرفس بسرشند و حب سازد شربتی یک ماه حب المسک مستعمل مؤلف
بوی دهن خوش کند و قوة دل بدهد سنبل الطیب فرنجمشک قرنفل نارمشک کبابه قرفه
بسباسه فوفل خولنجان سعد کوفی از هر یک یکم قاقله جوز الطیب از هر یک نیم درم پوست ترنج
زنجبیل ساذج هندی از هر یک یکم مشک ترکی نیم با آب و گلاب حب سازند و قدری صمغ عربی
حب سعال و این حب جهة سرفه حار مفید بود مغز بادام سفید کرده مغز تخم خیارین نشاسته
صمغ عربی خشخاش سفید از هر یک دوم رب السوس دوم باقلا مقشر سه درم کوفته بیخته بلعاب
بهیدانه بسرشند و حب سازد و استعمال کند حب سعال جهة سرفه بارد مفید انقدیج رازیانه تخم کرفس رب السوس
و سیاوشان مغز بادام تلخ کوفته بیخته با آب خالص بسرشند و حب سازد و استعمال کند حب سعال سرفه
یابس را سودمند بود نشاسته صمغ عربی رب السوس اجزا مساوی با آب خالص بسرشند و حب سازد و استعمال کند
حب سعال جهة سرفه رطب سودمند بود فلفل نبات مصری مساوی کوفته بیخته حب سازد و ده
استعمال کند نوع دیگر حلیو سه درم بیخ کاوزبان یکم کوفته و بیخته با چهار درم نبات مصری بسرشند و
سازد و بکار دارد باب العاشر فی الاقراص اندر خوردن قرص ۲
مستعمل این نسخه از آن حنین بن اسحق شیرازیست اختیار نسخها است و این قرص از ادویه تریاق
فاروق است صنعة آن دارشیشعان اسارون از هر شش ماه فقاح اذخر دوازده ماه
عود بلسان قصب الذریره از هر شش ماه دارچینی سنبل چهار ماه فوتنج حماما پست چهار ماه
سلیخه شش ماه اقحوان سفید مصطکی شش ماه زعفران دوازده ماه مجموع کوفته
بیخته بشراب ریحانی صافی بسرشند یا بماء العسل و قرص سازد و در قرص ساختن دست بروغن
بلسان چرب کند و بعد از آن در سایه خشک کند و این قرص تا ده سال باقی است بعد از آن ضعیف

شود قرص افعی که در تریاق فاروق مستعمل است و این قرص بعد از دو ماه دخشان مستعمل کنند و قوة
این تا دو سال باقیست بعد از آن ضعیف شود بگیرد افعی چنان ماده و نشان نری و مادگی آنست که نرا
دو قلاب باشد و ماده را چهار قلاب بود و هر دو قلاب در یک غلاف بود و نشان افعی آن بود که سرش
پهن بود و چشم وی سرخ بود و کشیده و شکم وی صلب بود و نشان جوانی وی آن بود که سریع الحرکت بود و در
رفتن مقدار چهار انگشت سر وی از زمین برداشته بود و باید که در موسم بهار چون آفتاب بحمل آید
در انگیزند و تا نور نشاید لیکن چون آفتاب بجوزا رسد نشاید و چون بگیرند باید که هم در آن روز یا روز
دیگر ویرا بکشند که اگر رها کنند حدت سمیت وی زیادت شود و کشتن وی چنانست که سر و دنبال برهم
بندند و بیک ضرب سر و دنبال وی بمقدار چهار انگشت جدا کنند بتیشهٔ تیز بر وی نهند و بسنگ محکم بر تیشه
زنند چنانکه قطعا هیچ پوست بر وی نماند و بیک ضرب جدا شود بعد از آن پوست از وی بکنند و آلات
شکم آن بیندازند و چند نوبت بشویند بآب شیرین و اگر با خاکستر یکنوبت بشویند شاید بعد از آنکه پاک
شسته باشند در دیگ سفالین کنند یا مسین قلعی کرده و آب بر سر آن کنند چندانکه کفایت بود و د
چوب شبت چند شاخ در اندازند و نمک و اگر نخود چند در آن اندازند شاید و بجوشانند تا مهرا شود و
بعد از آن از دیگ بیرون آورد و استخوان از وی جدا کنند و گوشت وی بکوبند کوفتنی بغایت و بوزن آن نان
خشک کوفته اضافهٔ آن کنند و دیگر بکوبند بعد از آن اگر خشک صفت بود قدری از آن آب که در وی
جوشیده است اضافه کنند بعد از آن قرص سازند تنک مثل ناخن بزرگ و باید که دست بروغن
بلسان چرب کرده باشند در قرص ساختن و در پشت غربال و در سایه نگاه دارد تا خشک شود
و باید که قطعا اثر نم در وی نماند بردارد و در ظرف آبگینه نگاه دارد تا وقت حاجت قرص اسقیل
که در تریاق فاروق مستعمل است بستانند پیاز عنصل کوچک در خمیر گیرد و در تنور نهند تا پخته شود
بعد از آن بگیرد مغز آن که بغایت نرم شده باشد و در هاون باید و بوزن آن آرد گرسنه اضافهٔ آن
کنند و قدری شراب بسرشند نیک و دست بروغن گل چرب کنند و قرص سازد و بعد از آن دو ماه استعمال کنند
و قوة این قرص تا دو سال باقیست قرص قوموس که در مرودیطوس مستعمل است و آن را

قوفیون خوانند صنعة آن مویز طایفی بی دانه چهار م علک البطم بیست و چهار م مرصافی و اذخر از هر یک
دوازده م دارصینی مقل ازرق اظفار الطیب سلیخه سنبل رومی اکلیل الملک سعد حب
الغار از هر یک سه م قصب الذریره نه م زعفران یک م قفر الیهود دوازده م و آنچه نقوع کردن بود
نقوع کنند در مثلث و با سه وزن آن عسل بسرشند و بکار دارند قرص طباشیر ملین مستعمل سود
مند بود تبهای ملتهب صفراوی بود و موی و تشنگی بنشاند سرفه و خشونت سینه را بغایت نیکو بود طباشیر سفید
چهار م ترنجبین سه م مغز خیار زه و مغز تخم خیار بالنگ مغز دانه کدو از هر یک دو م نشاسته صمغ عربی کتیرا
خشخاش سفید از هر یک یک م کوفته بیخته بلعاب بنکو بسرشند و قرص سازند شربتی یکی قرص طباشیر معتدل
سودمند بود تبهای تیز و رفتن خون از شکم ورق گل سرخ شش م صمغ عربی نشا کتیرا از هر یک چهار م
تخم حماض طباشیر سفید از هر یک سه م کوفته بیخته بلعاب بنکو بسرشند و قرص سازند شربتی یک م
قرص طباشیر ممسک سودمند بود جهة اسهال صفراوی دموی صمغ عربی تخم حماض نشاسته از هر یک
ده م ورق گل سرخ یا گلنار ده م سماق زرشک بی دانه از هر یک هفت م مجموع بریان کرده و طباشیر منیم
گل ارمنی ده م کوفته بیخته بگلاب قرص سازند و قوت این قرص تا شش ماه باقیست شربتی یکی قرص کهربا
نسخه منهاج مستعمل مولف کهربا بسد لولو نا سفته تخم خرفه از هر یک پنج م سرو برگ کوهی سوخته و پوست
تخم مرغ سوخته و کثیرا و صمغ عربی از هر یک سه م کشنیز بریان کرده خشخاش سفید و سیاه از هر یک شش م
ودع سوخته و بزر البنج از هر یک دو م کوفته بیخته بلعاب بنکو بسرشند و قرص سازد شربتی یکی و قوة این
هم شش ماه باقی ماند قرص طباشیر کافوری سودمند بود جهة تب محرق و دق و تشنگی بنشاند و سعال
زایل کند طباشیر سفید ورق گل سرخ صندل مقاصری مغز تخم خیار زه مغز تخم خیار بالنگ تخم کاسنی تخم کاهو تخم
کدو از هر یک چهار م کافور یک م کوفته بیخته بلعاب بنکو بسرشند و قرص سازند شربتی یکی و قوة این
هم شش ماه ماند قرص گلنار خون رفتن از شکم باز دارد سلیخه رومی گل ارمنی صمغ عربی از هر یک
چهار م ورد گل سرخ جلنار اقاقیا از هر یک سه م کثیرا دو م کوفته و بیخته بآب گلنار بسرشند و قرص سازد
شربتی یکی و قوة این این شش ماه باقیست قرص انجبار سج را بغایت سودمند بود طباشیر عرق

انجبار چهارم ورق گل سرخ صمغ عربی کهربا از هر یک سه م نشاسته گل ارمنی بسد طباشیر سفید رب السوس
گلنار از هر یک دو م اقاقیا یک م کوفته بیخته برب مورد برشند و قرص سازد شربتی یکی و قوه این قرص تا شش ماه
می ماند **قرص زرشک بزر مستعمل** سودمند بود تبهای بلغمی کهن را و ورم جگر و معده را و عصارهٔ
زرشک مغز تخم خربزه مغز تخم خیارزه از هر یک سه م ورق گل سرخ ترنجبین از هر یک شش م تخم کشوث رب السوس
طباشیر تخم کاشنی مصطکی سنبل الطیب عصارهٔ غافت از هر یک دو م فوهٔ لک منقی ریوند صینی از هر
یک دو م زعفران یکم کوفته بیخته با آب ترنجبین قرص سازد شربتی یکی و قوه این تا شش ماه می ماند **قرص زرشک
کوچک** زرشک بی دانه پانزده م تخم کاشنی تودک تخم خیار بالنگ از هر یک سه م ورق گل سرخ پنج م
ریوند صینی سنبل الطیب از هر یکم کوفته بیخته بلعاب اسبغول برشند و قرص سازند و قوه این هم شش ما
می ماند **قرص بنفشه** درد چشم و درد سر و شقیقه زایل کند و دماغ را از اخلاط پاک کند بنفشهٔ خشک
چهل م تربد سفید مجوف خراشیده بیست م رب السوس ده م پوست هلیلهٔ زرد ده م سقمونیا بریان کرده
چهار م شونیز دو م [illegible] سه دانگ تا ده م شب در شب غربال نگاه دارند و سحرگاه در جلاب جگر سرخ حل کرده
باز خورد و قوه این قرص چهار ماه می ماند **قرص گل مستعمل** مسهل صفرا و بلغم است ورق گل سرخ ده م
هفتم عصارهٔ غافت طباشیر سنبل الطیب از هر یکی یکم رب السوس چهار م کوفته بیخته با آب برشند
و قرص سازد شربتی یکم و قوه این قرص شش ماه می ماند **قرص ریوند** جهة تبهای کهن و صلابهٔ جگر
و سپرز و ورمهای آن و درد آن بغایت سودمند بود ریوند چینی شش م فوهٔ لک منقی تخم کرفس انیسون
عصارهٔ غافت از هر یک دو م کوفته بیخته با آب برشند و قرص سازند قوه این تا شش ماه باقی باشد
شربتی یکم تا یکمی **قرص خشخاش** سودمند بود ریشهای سینه و سل و درد سینه و درد مثانه زایل کند
صنعة آن ورق گل سرخ صمغ عربی از هر یک چهار م نشاسته کثیرا رب السوس از هر یک دو م خشخاش سفید و سیاه
از هر یک سه م طباشیر پنج م زعفران دانگی کوفته و بیخته با آب برشند و قرص سازد شربتی یکی و قوه این تا شش ماه
می ماند **قرص غافت** نسخهٔ صاحب منهاج سودمند بود تبهای کهن و تب ربع و سده بگشاید و یرقان
و درد جگر و سپرز زایل کند غافت بیست م سنبل الطیب ده م طباشیر چهار م کوفته بیخته با آب برشند و قرص

سازد شربتی یکم و قوه این قرص هم شش ماه می ماند **قرص کاکنج مستعمل** جهة قرحهٔ مثانه و گرده بغایت مفید
بود مغز تخم خیار بالنگ حب کاکنج مغز بادام سفید کرده رب السوس نشاسته صمغ عربی کثیرا دم الاخوین کندر کهربا
از هر یک دو م تخم کرفس دو م افیون مصری یک درم کوفته بیخته قرص سازد شربتی یکم تا یکمی و بعد از شش ماه
استعمال کند و قوه این قرص تا دو سال می ماند **قرص زحیر** سودمند بود جهة اختلاف دم و زحیر طین مختوم
طین ارمنی قرظ طباشیر طراثیث از هر یک دو م تخم حماض بریان صمغ عربی جلنار از هر یک چهار م نشاسته
ورق گل سرخ از هر یک سه م تخم کرفس سماق مصطکی از هر یک یکم بلوط دانهٔ مورد از هر یک دو م عفص
زیرهٔ کرمانی مدبر بسرکه و بریان کرده چنانچه رسم است از هر یک نیم کوفته بیخته بلعاب اسبغول برشند شربتی یکم
و قوه این تا شش ماه بماند **قرص صداع** سودمند بود جهة بیخوابی و درد سر و شقیقه چون بر پیشانی
و شقیقه طلا کند **صنعة آن** افیون مرلادن کافور از هر یک پنج م کندر انزروت [illegible] طین ارمنی از هر یک
ده م زعفران بزر البنج پوست بیخ لفاح از هر یک پنج م کوفته بیخته بگلاب و آب کاهو برشند و قرصهای خشک
مثلث سازد و در سایه خشک کند و بوقت حاجت با آب گشنیز تر و آب ورق کاهو یا سرکه بساید و بر پیشانی
طلا کند **و قرص سرطان** جهة مسلول بغایت مفید بود طین ارمنی طین مختوم طین رومی نشاسته
ورق گل سرخ از هر یک شش م سرطان سوخته ده م کثیرا طباشیر سفید شادنج مغسول از هر یک پنج م
رب السوس سه م کوفته بیخته با آب لسان الحمل برشند و قرص سازد شربتی دو م با شراب انار عذب جهة سل
و دق و نفث خون **باب الحادی عشر فی الایارجات ایارهٔ روفس**
سودمند بود جهة اخلاط سوداوی و بلغمی و داء الثعلب و صرع عظیم نافع بود و تفسیر ایاره دواء الهی است و ایاره
سا کمتر از حبوب و مطبوخات بود **صنعة آن** شحم حنظل بیست م صبر سقوطری پنج م سکبینج
جاوشیر از هر یک هفت م خولنجان ده م مازریون بیست م فلفل سفید فطراسالیون زراوند مدحرج
دارصینی سلیخه زعفران زنجبیل جعده مرصافی از هر یک دو م کوفته و بیخته صمغ البطم را به شراب خوب
وحل کند و با عسل کف گرفته سه وزن داروها برشند شربتی درمی تا چهار درمی با آبی که افتیمون و سنا
و هلیلهٔ سیاه و صبر [illegible] غاریقون و اسطوخودوس و کافیطوس و بسفایج فستقی و گاو زبان

ودیم م ملح هندی بجرع وما بد وقوة این ایاره بعد از شش ماه تا جهار سال باند **ایارهٔ فیقرا** سود مند بود جهة اوجاع
سر و رطوبت معده و درد مفاصل و قولنج وتی بلغمی و فالج ولقوه واسترخا و گرانی زبان **صنعة آن**
مصطکی زعفران سنبل الطیب حب بلسان اسارون دارصینی عود بلسان از هر یک یکی صبر اسقوطری
هشت مثل کوفته بیخته در ظرف آبگینه کنند وقوة این تا جهار سال باقی ماند شربتی یکی ما تا دو ما با آب ویجاً
دیگر که صفت آن در حب ایاره گفته شد **ایاره جالینوس** سود مند بود فالج ولقوه و تشنج و استرخا
و خلطهای لزج دفع کند و مثانه را سود مند بود و کسی که منی بغیر اراده از وی جدا شود **صنعة آن** شحم حنظل غاریقون
اسقیل مشوی اشق سقمونیا خربق سیاه هوفاریقون افربیون از هر یک شانزده م بسفایج افتیمون اقریطی نه م
فلفل سیاه و سفید دار فلفل دارصینی جاوشیر جند بیدستر فطراسالیون از هر یک جهار م مقل ازرق کمادریوس
سلیخه فراسیون از هر یک نه م مرصافی سکبینج زراوند طویل از هر یک جهار م و بعضی از اطبا زعفران و صبر از هر یک
جهار م میکنند ادویه کوفته بیخته صموغ در شراب حل کنند و بعسل کف گرفته بسرشند نیکو شربتی از وی دو ما با آبی که
هلیله کابلی وافتیمون و مویز منقی و تخم کرفس در آن جوشانیده باشند و این ایاره بعد از شش ماه تا جهار سال قوة دارد
ایاره لوغادیا ایاره مبارکست بسیار منفعت بدن را پاک کند و همه اخلاط و فضلهای مختلف از قعر بدن پاک
کند و خلطهای لزج عفن محترق دفع کند و این مسهل بی زحمت بود سود مند بود فالج و لقوه و تشنج و صرع و جذام و داء
الفیل و برص و بهق و قوبا و سعفه و شقیقه و صداع و دوار و صم و وسواس و شهوة کلبیه و تغیر عقل و عسر نفس
و درد کرده و مثانه و نقرس و درد مفاصل و عرق النسا و درد گوش و داء الثعلب و داء الحیه و ریشهای کهن مبهمه را
نافع بود و حیض بسته بگشاید **اخلاط آن** شحم حنظل سحج اسقیل مشوی غاریقون سقمونیا خربق سیاه اشق
اسقولوقندریون از هر یک دو م نیم افتیمون اقریطی کمادریوس مقل ازرق صبر سقوطری از هر یک سه م حاشا ساذج هندی
هوفاریقون فراسیون جعده سلیخه فلفل سفید و سیاه دار فلفل زعفران دارصینی وشیر بسفایج سکبینج جند بیدستر
مرصافی فطراسالیون زراوند طویل عصاره افسنتین افربیون سنبل حاما زنجبیل حنطیانا ناردین اسطوخودوس
از هر یک دو م صموغ در خیسانند و حل کنند وادویه کوفته بیخته همه را بعسل کف گرفته بسرشند شربتی جهار م و قوة
این بعد از شش ماه تا جهار سال همی ماند اولی آن بود که شبانگاه فرو برد و صباح جلابی از بسفایج و زوفا و افتیمون ربع

هلیله کابلی وگاوزبان و اسطوخودوس و مویز طایفی و قدری نمک بجرع فرمایند نافع بود ان شاء الله تعالی

باب الثانی عشر فی الشیافات

شیافهٔ کنکری
کنکری سی م بورهٔ ارمنی پنج م خطمی بیست م شکر سرخ سی م شحم حنظل پنج م **شیافهٔ خیار جنبر** بنفشه خطمی از هر یک
ده م نمک اندرانی نیم م سنا مکی پنج م عسل خیار جنبر ده م شکر سرخ پنجاه م شافه سازند **شیافهٔ زحیر** ساذج
عدسی اسفیداج مر زعفران سیاف مامیثا اقاقیا کندر پائی افیون از هر یک جزوی با آب مورد تر یا کشنیز با آب لین ۵
سماق بسرشند و هر شافه را قدری ریسمان با آن شافه سازند **شیاف الطرخماطیقان** که از اشیاف حرمه دانند نافع
بود گوشت زیاده و باد و سبل را و این نسخه جامع است و معروف شادنج دوازده م صمغ ده م زنجار پنج م نحاس
محرق قلقطار محرق از هر یک جهار م افیون یکم زعفران نیم م بشراب کهنه بسرشند و شیاف سازند **احمر کبیر** نافع بود ریاح
و سبل کهنه نسخهٔ ذکر با کحال شادنه ده م زنجار شش م شب یمانی پنج م قلقطار محرق پنج م قلیمیا سه م زرد سنجنج
پنج م صمغ ده م زعفران یکم بجر کهنه شافه سازد **شباف اخضر** نافع بود سلاق و باد و سبل و گوشت زیاده بخورد
و ظفره قطع کند کرده و ناکرده و این جامع است زنجار سه م اسفیداج اقلیمیا سیم صمغ عربی از هر یک ده م اشق یک شبانه
روز در آب سداب خیسانیده و بگذارد در هاون و اد و یه بدان بسرشند و شافه سازد **شیاف اصفر** بورهٔ ارمنی مر
از هر یک جهار م زر سرخ زعفران از هر یک دو دانگ اقلیمیا افیون از هر یک جهار م ملح هندی دو م فلفل دار فلفل شیاف
مامیثا انزروت صمغ از هر یک نه م ناخواه دو م با آب شافه سازد **شیاف هو د جامع** اقلیمیا زر اسفیداج صمغ
از هر یک دو م افیون زرد سنجنج از هر یک جهار م سبه لولو مرجان سنبل زعفران از هر یک یکم نیم اقاقیا بیستم جهار م
اشق دار فلفل از هر یک دو دانگ با آب عنب الثعلب بسرشند و شافه سازد **شیاف ابیض المعمول بالکندر نسخهٔ نور العیون**
و این نسخه جامعیت انزروت مربا بشیر خر الیون کثیرا از هر یکم کندر سفید خشک نیم م اسفیداج هشت م صمغ جهار م
شافه سازد **شیاف ابار** نافع بود قروح عین و جلا بخشد و بقیت رمد را نافع بود گوشت بر دیاند ابار
محرق سرمه اصفهانی نحاس محرق توتیا هندی صمغ کثیرا از هر یک هشت م افیون نیم م با آب باران شیاف سازد **شیاف
دسار جوف** نافع بود جرب و رمد و بیاض و قره اقلیمیا زنجفر سکر زرنیخ احمر از هر یک یکم صمغ اشق اسفیداج
از هر یک نیم م لولو ناسفته بسد دانه کثیرا دم الاخوین از هر یک دانگی مر افیون زعفران دق الصبا غابیق از هر یک

نیم دانگ شافه سازد شیاف قیصر نافع بود جرب چشم را شادنج دوازده م اقلیمیا زرد سبعه اسفیداج از هر یک شش م
زنجار قلقطار محرق از هر یک چهارم افیون یکیم نیم بشراب شافه سازد شیاف رومی جرب را نافع بود صنعة
آن تعینو دمغزه حلزون عقیق از هر یک یکیم صمغ دوم صمغ در آب بگدازند واد ویه سحق کرده با آن شافه سازد
شیاف ابیض ابتدا رمد گرم و سوزش و درد چشم را سودمند بود صمغ کثیرا نشاسته از هر یک ده م اسفیداج
شسته پنج م افیون نیمی سفیده تخم مرغ شیافه سازد شیاف کندری ریشهای را سودمند بود اشق
نیم م انزروت چهارم کندر دوم زعفران دوم بلعاب حلبه شافه سازد شیاف مرایر که در ابتدا فرود آمدن
آب سود دارد و عصب باصره را قوی کرداند زهره کلنک و مار ماهی و کرکس و باز و آله و کلنک خشک کرده
متساوی بهر دوم از این افیون تخم حنظل سکبینج از هر یکیم با آب رازیانه سافه سازد شیاف مرزنجوش ابتدا
آب و انتشار را نافع بود و شبکوری و تاریکی چشم پوست بلیله زرد دوم توتیا سبز دوم زنجبیل صینی پنج م
حضض مکی ده م حضض با آب هندبا و مرزنجوش حل کند و دیگر اجزا با آب سوده با آن بیامیزد و شافه سازد
شیاف دیزج نسخه اغراض سبل جرب کهن سلاق سوختن چشم و سفیدی و موی فزونی و ماده این هم
علتها است تحلیل کند صمغ عربی کثیرا اقلیمیا زر سفیده ارزیر مرزنجار زرنیخ سرخ قلقطار محرق مس سوخته
دار فلفل فلفل سیاه شادنج نشاسته زردچوبه سکر العشر از هر یکی یکیم انزروت یکیم و نیم دم الاخوین اقاقیا از
هر یک دانکیم حضض سنبل مار سوخته از هر یکی نیم همه نرم بساید و نیم م بازرد با آب سدلب و ترشی ترنج
حل کند و دارو ها بدان سرشند و شیاف سازد شیاف زعفران که مخصوص است بجرب اقلیمیا قلقند از هر یک
دوم فلفل دوم زعفران یکیم زرنیخ زرد یکیم نیم نوشادر نیم م صمغ دوم بشراب کهن شافه سازد شیاف بربوها
ماده را از چشم باز دارد و ضربان و خلیدن بنشاند و مزاج چشم هم اندر روز با عتدال و بحال درستی رساند صنعة آن
شیاف مامیثا انزروت مدبر از هر یک بیست م زعفران ده م کثیرا یکیم افیون نیم م با آب باران شافه سازد و بوقت
حاجت بسفیده تخم مرغ بساید و بکار دارد که نافع بود ورد احمر ورق گل تازه پانزده م زعفران هشتم افیون
سنبل از هر یک دوم صمغ هشتم با آب رازیانه شافه سازند ورد اصفر از پس رمد بکار دارند سنبل
گل سرخ صبر از هر یک بیست م بزرالبنج یکیم زعفران چهارم عصاره مامیثا شصت م عنزروت شصت م

افیون کثیرا نشاسته از هر یک دوم شافه سازد شیاف عرث را صبر کندر عنزروت خون سیاوشان گلنار با آب
شافه سازد شیاف الذهب نقل است از ابوالفضل و اسمعیل و ابوجعفر مغربی و ابوسهل کحال که عزیز مصر ایشان را
طلب کرد و گفت از جهت قوه باصره و زیادتی روشنائی چشم چیزی بسازند که بغایت مفید بود و چشم را نیز بین کند
ایشان اتفاق کردند و این نسخه ترکیب کردند اخلاط آن اقلیمیا ذهب سه م توتیا هندی پنج م توتیا کرمانی
مغسول دوم سرطان بحری دوم مرقشیثا ذهبی سه م یاقوت رمانی سه م لعل آبدار سه م لاجورد
بدخشان دوم دهانج فرنگی شیذبی سه م بسد دوم مروارید ناسفته سه م مامیران چینی پنج م مامیثا
رهبانی سه م شادنج عدسی پنج م زردچوبه سه م ساذج هندی دوم پوست هلیله زرد سه م سنبل الطیب
دوم دم الاخوین یکیم حضض مکی سه م اقاقیا مصری سه م زعفران سه م مشک تبتی سه تسو دار فلفل
سه م زنجبیل سه م صمغ عربی دوم احجار بسنگ سماق صلایه کند و با آب بهر دو ادویه سحق کرده
بروغن بلسان چرب کند و با جواهر جمع کند و ورق طلا سه م بساند و بمالد و داخل کند و با آب
غوره بپرورد و با آب انار عذب در چشم کند شیاف مرارات کبیر نسخه نور العیون ابتدا آب را
و انتشار و ظلمت و شبکوری و غلظ رطوبات اخلاط آن زهره باز زهره باشه زهره عقاب
زهره کلنک و لقلق و کبک نر و ماده دراج کبوتر بچه شنبوط آهو بز کوهی کور رو باه کرک شیر نقار پلنگ
یوز شغال خرکوش خنزیر دب کاو سلحفاه بحری کربه فیل پرستوک سیاه داسه کاو کوهی بز سنگ خواره
تذرو بط خربط مرغابی خارپشت شب پرک سوسمار سک بوتی بوزنه خر طیهوج همای شاهین همای
ظرطک مرغ اشترمرغ کنجشک سک آبی اشترک خار انداز زاغ سیاه زاغ پیسه زاغ سرخ منقار عقیق
بوم بزرگ بوم کوچک فاخته موسیجه قمری طاوس داسو جغد بلبل هزاردستان سقا کنجشک زرد کنجشک
کوهی کنجشک مکس گیر سار صعوه موش طیرابیل کنجشک که دنبال جنباند کربه دشتی بوتیمار حوصل چکاوک
سمور سنجاب قاقم افعی کیک الجبر کبک دری باید که این زهره ها همه جمع کند و در سایه خشک کند و سکبینج در
آب نادیان شافه سازد و خشک کند و در ظرف آبگینه نگاه دارند شیاف ابیض فیلفونی اسفیداج هفته صمغ
چهارم کثیرا یکیم افیون یکیم بشیر دختران شافه سازد شیاف علائی توتیا ده م صمغ دوم زعفران نیم م حضض

ملکی یکم زنجبیل پنجم با آب غوره بسرشد و شافه سازد باب الثالث عشر فی التریاقات بزرگ

تریاق فاروق تریاق خوانند و طبیعت آن گرم و خشک بود سودمند بود گزندگی جانوران و مجموع زهرها و داروهای
کشنده را و شربتی از آن بقدر حاجت بود اندک آن یک قیراط و بسیار آن دو دانگ و چون بر موضع گزندگی طلا کنند سود
مند بود و قوة دل بدهد و جمیع مرضهای سرد را سودمند بود و اگر خواص این نبشته شود دراز گردد سعال و عسر نفس و
درد سینه و تشنج و نفخ معده و قولنج و استسقاء و برص و بهق و جذام و اوجاع مفاصل و مجموع مرضها که از سودا
و بلغم بود نافع باشد و صرع و صداع و تاریکی چشم و درد شقیقه و بواسیر را نافع بود و بول براند و حیض بگشاید
صنعة آن اقراص عنصل چهل و هشت دانگ اقراص افاعی و اقراص اندر و حرزون فلفل سیاه افیون مصری
از هر یک بیست و چهار دانگ ورق گل سرخ تخم شلغم بری ثوم بری ایرسا غاریقون رب السوس روغن بلسان از هر یکی
دوازده دانگ دارصینی قنطافلون بودنج جبلی فراسیون قسط فطراسالیون اسطوخودوس فلفل سفید
کندر ذکر مشکطرامشیع فقاح اذخر صمغ البطم سلیخه سودا سنبل الطیب جعده از هر یکی شش لبنی تخم کرفس
سیسالیوس حرف بابلی مادریوس نانخواه کمافیطوس عصاره لحیة التیس ناردین اقلیطی شیح جبلی ساذج
هندی مر جنطیانا تخم رازیانه طین مختوم زاج محرق که تمام سوخته باشد حماما و حب بلسان جوفاریقون صمغ
عربی قردمانا انیسون اقاقیا از هر یکی چهار دانگ و دوقو قنه مقل ازرق جاوشیر قنطوریون باریک زراوند مدحرج
سکبینج از هر یکی دو دانگ جندبیدستر دو دانگ و بعضی چهار دانگ گفته‌اند عسلی که از کفک جدا شده باشد ده رطل شراب
کهن خوب هشت رطل و رطل باید که بوزن بغداد بود و هر رطلی نود دانگ صمغها و عصارات بشراب خوب بگدازند و حل
کند و عسل بر سر آن کند و یک شبانروز رها کند و بعد از آن ادویه کوفته و بیخته بروغن بلسان چرب کند و بعسل مطبوخ
بسرشد و در ظرف نقره یا صینی کند و باید که ظرف پر کند و استعمال کنند بعد از یکسال و بعضی جایز داشته‌اند بعد از
شش ماه و گفته‌اند که نشاید که استعمال کنند تا پنج سال بر آن بگذرد یا هفت سال و بعضی گویند مستعمل نشاید کرد بعضی ۲
الا بعد از ده سال یا دوازده سال و آن زمان در غایت جوانی و قوت بود تا سی سال و چون از سی سال
گذشت تا شصت سال قوة آن باقی بود و هر خواص که گفته‌اند همچنان داشته باشند لیکن بعد از آن شصت سال
همه مرضها که بدان نافع بود همان عمل کند اما دفع سموم و لدغ و لنوش نکند و آن زمان بقوة معاجین بزرگ

تریاق

تا تریاق اربعة تریاق کوچک خوانند سودمند بود گزندگی جانوران خصوص عقرب و باد غلیظ که در معده
بود و روده و درد جگر و سپرز و صرع و خفقان را سودمند بود و اگر زنی را بچه بزیان رفته باشد یا مشکل
زاید بیک فرو برد سهل کرده مثرودیطوس آن را از تریاق شمرده‌اند سودمند بود زهرهای مختلف و گزندگی
جانوران و سگ دیوانه و قولنج بگشاید و فالج و لقوه و استرخا را نافع بود و سده جگر بگشاید و در معای صلب
نرم کند و سینه را از اخلاط پاک کند و خون رفتن باز دارد و قوة باه بدهد و گونه روی نیکو گرداند و اشتهای
طعام باز دید کند و رطوباتی که در شکم بود دفع کند و درد معده و امعاء و غلاظ و رقاق را نافع بود و سنگ مثانه
بریزاند و بچه در رحم نگاه دارد و ذهن صافی کند و جوانی نگاه دارد و دفع همه زهرها بکند و خاصیت این نزدیک است
بتریاق فاروق اخلاط آن مر زعفران غاریقون زنجبیل دارصینی علک البطم کندر از هر یک ده دم سنبل
الطیب کندر ذکر خردل سفید عیدان بلسان اسطوخودوس اذخر قسط سیسالیوس کمافیطوس فنه
زاتنج دار فلفل عصاره هوفسطیداس جند بادستر جاوشیر میعه ساذج هندی از هر یک هشتم
سلیخه فلفل سیاه و سفید سور نجان جعده اسقوردیون دوقو اکلیل الملک جنطیانا ارمنی دهن بلسان حب
بلسان قوقیون که آن قرص مرکبست مقل از هر یک هفتم سداب دوم تخم سداب دوم اشق ناردین ده
اقلیطی و مصطکی صمغ عربی فطراسالیون قردمانا افیون مصری تخم رازیانه ورق گل سرخ مشکطرامشیع از هر
یکی پنجم انیسون دج فو سکبینج اسارون از هر یک سه م اقاقیا هوفاریقون سره سقنقور از هر
یکی چهارم هرچه صمغها باشد در شراب کهن ریحانی خوب بیاغاند و حل کند و باقی دارو ها کوفته و بیخته با سه چندان
عسل مصفی بسرشد و بعد از شش ماه استعمال کند شربتی یکماش و قوة این تا هفت سال باقی ماند تریاق جهة
گزندگی عقرب صنعة آن زراوند مدحرج پوست بیخ کبر از هر یک نیم کوفته و بیخته با شراب بیاشامد

باب الرابع عشر فی السنونات سنونی

که دندان از اجلاد بدهد بغایت بکیرد شاخ بز کوهی سوخته نمک اندرانی کف دریا از هر یک جزوی پنج
نی سوخته دو جزو ساذج هندی ربع جزوی سفال چینی جزوی همه کوفته و بیخته سحق کرده سنون سازند
سنونی دندان از اجلاد بدهد و بیخ آن محکم دارد صنعة آن بکیرد نمک اندرانی و نبایدد در کاغذی بندد و بر حاکستر

کرم اندازند تا سرخ شود بر دارد و چون خشک شود در قطران اندازند پس بستانند جزوی باران و از کف دریا و سعد
و دار صینی و مرصافی و خاکستر دریغه از هر یک جزوی و کافور عنبر جزوی مجموع کوفته بیخته سنون سازد سنونی که دو
دندانرا جلا دهد و سیاهی ببرد بگیرد آبگینه شامی و کف دریا از هر یک برابر و در هر دو را سنگ بساید و بر دندان مالد و باید که
گوشت دندانرا نگاه دارد تا سوده نشود سنونی که دندانهای متحرک را محکم گرداند و قوت آن دهد بستانند شاخ
بز کوهی سوخته و نمک اندرانی بعسل سرشته و سوخته از هر یک جزوی گلنار نیم جزو پوست هلیله زرد گلسرخ از هر یک
جزوی کوفته و بیخته بر دندان که جنبیده باشد افشانند که بیخ دندان محکم کند و بوی دهان خوش کند سنونی که بوی دهان
خوش کند و بیخ دندان محکم دارد و دندانرا قوت دهد بگیرد شاخ سه بز کوهی سوخته و نمک بعسل معجون
کرده سوخته از هر یک ده درم زعفران سنبل الطیب مصطکی سداب خشک از هر یک دو درم گلنار سماق از هر
یک یکم سعد سوخته جو سوخته از هر یک سه درم کوفته بیخته سنون سازد سنونی جهة حفظ صحت دندانها شاخ
بز کوهی سوخته جزما زج سنبل الطیب سعد از هر یک جزوی نمک اندرانی ربع جزو کوفته بیخته سنون سازد
سنونی که بوی دهان خوش کند و بن دندانرا سخت کند بگیرد صندل سفید و پوست ترنج خشک دا ذج و راجل
از هر یک دو درم کوفته بیخته سنون سازد بسواک سنونی که سیاهی دندان ببرد بگیرد قنبیل دو درم فلفل چهار درم
حاما سه ساذج هندی دو درم مازو سوخته نه درم کوفته بیخته بمسواک بمالد سنونی که گند بینی قطع کند بگیرد
مرقلقلقار سک پوست انار قصب الذریره قرنفل نسرین مساوی کوفته بیخته بینی را بفتیله که بشراب ریحانی
تر کرده باشند تر کند و از آن دارو کوفته بیخته بر بینی دهند و فتیله دیگر بدان دارو ها بیالاید و در بینی نهد
سنونی که جهة جوشیدن دهن کنند بگیرد فوفل اقاقیا سماق بی دانه طباشیر گلنار ورق گل سرخ آرد جو
مجموع مساوی کوفته بیخته اول قدری سرکه و دو چندان گلاب نیم گرم کند و یکبار یا دو بار دهن بدان بشوید
و بعد از آن دوا استعمال کنند که بغایت سودمند است

باب الخامس عشر فی الادهان

روغن بنفشه بستانند بادام شیرین و سفید کنند و هر یک بادام بدو نیم کنند و خشک کنند و بد یک من بادام نیم من
گل بنفشه در میان آن کنند و شب در شیب جا بخواب می اندازد و بروز آفتاب پهن کنند و چون ده روز بگذرد
اگر دیگر بنفشه مکرر کنند خوبتر بود و تا چهل روز بر ورش دهد و بعد از آن روغن بگیرد و اگر بعوض بادام مغز دانه

کدو باشد شاید بلکه در وی رطوبت زیاده بود که در بادام روغن گل بادام بادام در میان گل نیمجان که
در بنفشه ذکر کرده شد پرورد و بعد از آن روغن بگیرد روغن گل سرخ بگیرد ورق گل سرخ تازه و در
قنینه کنند و روغن کنجد بر سر آن کنند و چهل روز در آفتاب آویزد و بعد از آن استعمال کنند روغن گل سفید
همچنانکه روغن گل سرخ گفته شد بسازند و روغن یاسمین و خیری و سوسن و زنبق و نسرین و نرجس و
شقایق و امثال آن بدین نوع بسازد روغن شاهسفرم بگیرد آب ریحان یکمن و یک چهار یک روغن
بادام و قدری ماء آب بر سر آن کنند و بجوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند روغن خسک بستانند خسک چهار درم
خشک نیم کوفته ده درم بجوشانند و صافی کنند و نیمن روغن کنجد بر سر آن کنند و بجوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند
روغن قسط بزرگ سودمند بود درد جگر و معده و سردی مفاصل و استرخا ازان صنعة آن ایرسا قرفه
اشنه قسط راسن خشک سلیخه عیدان بلسان از هر یک ده درم مرصافی پنج درم مجموع نیم کوفته یکشبانروز در آب
شیرین خوبیسانند و بعد از آن بجوشانند و صافی کنند و باید که آب پنجمن بود بآتش آهسته می پزد از اول روز تا آخر روز
و بعد از آن بپالایند و دو من روغن زیت بر سر آن کنند و بجوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند روغن قسط
کوچک که عصبها را محکم گرداند و سودمند بود جهة جگر و معده که از سردی بود و موی برویاند چون طلا کنند
صنعة آن بستانند قسط چهار درم سلیخه شش درم ورق مرماخوز چهل درم نیم کوفته کنند و در شراب کهن خوبیسانند
یکشبانروز بعد از آن بجوشانند بآتش آهسته و صافی کنند و نیمن روغن زیت بر سر آن کنند و بجوشانند تا آب
بسوزد و روغن بماند روغن مصطکی سودمند بود جهة ضعف معده بستانند روغن کنجد نیمن مصطکی
خوب ده مثقال در قنینه کنند و دیگی پر آب کنند و آن قنینه در میان آب بیاویزد و بآتش نرم می جوشانند تا
مصطکی بیخار بگذارد و استعمال کنند روغن بابونه بستانند بابونه در سایه خشک کرده بیست درم و نیمن روغن
کنجد در قنینه بر سر آن کنند و در آفتاب آویزد چهل روز و بعضی بیست درم حلبه اضافه میکنند و اگر بابونه
تازه نباشد بابونه خشک بیست درم بجوشانند با چهار من آب تا بار نیمن آید و بدست بمالد و صافی کنند و نیمن روغن
کنجد بر سر آن کنند و بآتش آهسته بجوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند روغن شبت روغن کنجد نیمن

بانجم شبت در سایه خشک کرده در شیشه کند و چهل روز در آفتاب آویزد روغن حنا بستاند ورق حنا
و بجوشانند و صافی کند و روغن کنجد بر سر آن کند و بجوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند روغن مورد
بستاند آب مورد تر سه رطل و روغن کنجد یا بادام یک رطل و بجوشانند تا آب بسوزد و روغن بماند
و اگر مورد تر نبود بستاند مورد خشک دو من و بجوشانند و صافی و یک رطل روغن بر سر آن کند و بجوشانند
تا آب بسوزد و روغن بماند بعد از آن استعمال کند

باب السادس عشر فی المراهم

مرهم شادنج جهت بواسیر و شقاق عظیم نافع بود صنعت آن روغن بنفشه و روغن گل و بادام از هر یک
ده درم و عصاره لحیة التیس گل قبرسی گل ارمنی شادنج عدسی شسته از هر یک سه درم افیون نیم درم چهار
حبه موم سفید پنج درم اسفیداج ده درم زعفران یک درم داروها کوفته بیخته بغایت سحق کرده موم با روغنها
بگدازد و در هاون کند و می‌مالد نیک و داروها بدان می‌ریزد و سحق میکند تا یکسان شود مرهم سفید که
بروید و حرارت را نافع بود موم و اسفیداج از هر یک ده درم روغن گل چهارم موم در روغن بگدازد و اسفیداج
بران ریزد و در هاون بمالد بغایت و اگر حرارت زیادت بود قدری کافور اضافه کند و اگر از جهت سوختن بود
و گزیدن جانوران مرداسنگ پنج درم اضافه کند و قدری سفیده تخم مرغ با آن بزنند نیک تا یکسان شود
مرهم سیاه گوشت فاسد بخورد و گوشت نو برویاند و بیشتر جراحتها را سودمند بود مرداسنج
نیم رطل زیت صافی یک رطل و ربعی موم صافی ربع رطل زفت رومی بیست درم علک چهار علک موم با زیت
بگدازد و مرداسنگ بران ریزد و در هاون می‌مالد تا منعقد شود مرهم خل گوشت برویاند و ریش خشک
کند مرداسنج ده درم کوفته بیخته با چهل درم سرکه و چهل درم زیت بپزند و در هاون بکنند و بساید بمبالغه تا یکسان
شود و اگر خواهد دو درم زرد کوفته بیخته اضافه کند و بغایت سحق کند و مستعمل کند مرهم داخلیون
جهت خنازیر و سلع بغایت نافع بود و جهت ورمها بستاند حلبه و بزرک و خطمی سفید از هر یک کیله و هر یک
بخیسانند یک شبانروز بعد از آن بگیرد از لعاب هر یکی یک رطل نیم و از مرداسنج یک رطل نیم و بغایت سحق کند
و با سه رطل زیت بجوشانند تا نزدیک انعقاد و لون آن تغیر کند بعد از آن لعابات بجوشانند و مرداسنگ

و روغن بر سر آن می‌ریزد اندک اندک و بآتش نرم می‌جوشانند تا منعقد شود مرهمی که جهت سوختن
بغایت نیکو بود و هر اعضا که سوخته بود نافع بود بستاند اسفیداج اسربی دم الاخوین چکیده مرداسنگ
از هر یک مساوی بغایت سحق کند موم سفید قدری با روغن کنجد بگدازد و در هاون کند و چند نوبت
باب شیرین بشوید بعد از آن داروها سوده بدان افشاند و بمبالغه بساید و دیگر بار بشوید و استعمال کند
مرهم کافور نسخه اغراض مرداسنگ سفید و سفیده ارزیز متساوی نرم سوده با موم سفید و روغن
گل مرهم سازد و سفیده تخم مرغ و اندکی کافور با آن در هاون بمالد تا یکسان شود نسخه مختار موم سفید ده
ده درم روغن یک رطل مورد اسنگ ده درم اسفیداج ده درم نسخه قانون مرداسنگ یک درم اسفیداج پنج درم موم سفید
هفتم روغن گل دو دو وقیه سفیده تخم مرغ یک عدد نسخه بوحنا بن سرافیون اسفیداج پنج درم مرداسنگ ده
خبث الفضه یکمان کثیر یکیم داخلیون نسخه اغراض مرداسنگ ده ستیر سوده روغن زیت نیمن هر دو در
دیگ کند و باهستگی می‌جنبانند تا روغن سیاه گردد بس نیمن لعاب بزرک و ده ستیر لعاب خطمی با آن بیامیزد
و بجنبانند تا همه یکسان شود نسخه قانون شیخ مرداسنگ یکمن و دو رطل سرکه می‌زنند تا منعقد شود مرهم رسل
نسخه اغراض و مرهم سلیخی خوانند از بهر آنکه داروهای آن دوازده است حواریان عیسی علیه السلام دوازده
اند هر یکی داروی اختیار کرده اند و ترکیب کرده اما سهای سخت را و خنازیر را نرم کند و ناسور سخت را بنوع
بصلاح آورد و ریشها و جراحتها را از گوشت مرده و ریم پاک کرده اند اخلاط آن مقل سه جزو اشق پنج
جاوشیر دو جزو کندر سه جزو مرداسنگ چهار جزو مر صافی باز رد از هر یک دو جزو موم زرد بیست جزو زیت صد و بیست
جزو راتینج بیست و چهار جزو زنگار دو جزو زراوند سه جزو صمغها بسرکه حل کرده و باز رد با روغن و موم بگدازد و با
همه یکی خلط کند و مستعمل کند نسخه قانون مرهم رسل که از مرهم حواریین خوانند راتینج از هر
یک بیست هشتم جاوشیر زنگار مر صافی قنه از هر یک چهار درم اشق چهار زراوند طویل کندر مقل از هر یکی
شش درم مرداسنگ نه درم زیت دو رطل در صیف و در شتا سه رطل مرهم باسلیقون نسخه اغراض آماس سخت
را نرم کند و گوشت برویاند صنعت آن موم زرد نیمن زفت راتینج علک الانباط از هر یکی چهار وقیه
روغن زیت دو من نیم و در نسخه دیگر مر نیست و بوزن میم پیه گاو آورده و در قانون زفت هشت وقیه

آورد باقی همه موازیت و در ذخیره مجنبی مرهم باسلیقون کبیر نسخه یوحنا بن سرافیون مسماه بططرا
فرامیقون که معنی آن دواء الاربع است شمع راتینج زفت شحم البقر متساوی زیت بقدر کفایت و بعضی
برجای پیه گاو روغن گاو میکنند و بعضی درشتا چیزی از قنه با آن اضافه میکنند مختار زفت راتینج از
هر یکی پنج استار قنه چهارم زفت بقدر حاجت در این نسخه شمع بگفته مرهم مصری نسخه اغراض دینی گوشت که بسیار
ریم پالاید و همه آن اسهال اسود د بد مرکه هفت م انگبین هشتم به پزد و کف بردارد و بقوام آورد و دوم زنگار
سوده اضافه کند مرهم جهة سوختگی آتش نسخه اغراض مرداسنج خبث الفضه اسفیداج قیمولیا از هر یک سه
ستیر بروغن گل و سفیده تخم مرغ مرهم سازند مرهم زنجفر نسخه منهاج اورام را نافع بود و نفع دهد و سرطان
و خنازیر را نافع بود مرداسنگ پنج م موم ده م کندر قنه اشق از هر یک ده م علک البطم شش م زنجفر هشت م
بازیت و روغن شیره مرهم سازد و در صیف بروغن گل و بعضی اسرنج عوض زنجفر میکنند نسخه قانون ورم
خصیه را نافع بود و خنازیر و سرطان و مرداسنگ لبنی اشق از هر یک ده م علک الانباط شش م موم ده م ستار
زنجفر هشت م زیت بقدر لفاف مرهم نوره نسخه منهاج نافع بود آکله و سوختگی آتش و ریشهای خشک کرد اند
نوره کوفته در کیسه کتان کنند و در آب شیرین بمالند تا تمام نوره سوخته از کیسه بیرون آید و سنگ در کیسه بماند پس
آن آب از سر آن بریزد و نوره صافی کنند و با زیت بسرشند و در صیف با روغن گل بسرشند و مستعمل کنند مرهم
الرصاص نسخه منهاج گوشت برویاند و ریشها خشک کرد اند بگیرد اسرب سوخته بکبریت نحاس محرق و
اسفیداج رصاص کندر ذکر مرداسنج مرصافی اقلیمیا اشق جاوشیر مصطکی از هر یک دو م پیه گرده گاو راتینج
علک البطم روغن مورد موم سفید از هر یک دوازده م زنجفر صمغ عربی از هر یک چهار م آنچه کوفتنی باشد بکوبد
و آنچه حل کردنی بود با سرکه خمر حل کند و باهمدیگر خلط کند و بکار برد مرهم قلقطار نسخه جالینوس نافع بود د
ریشهای دشخوار و اورام جاسیه و سرطانات و طواعین و جراحات و جمیع اورام که از مواد در اعضا افتد
بگیرد ثرب خنزیر و پیه وی بی نمک و اگر کهن بود بهتر دو رطل مرداسنج یک رطل نیم قلقطار چهار م وقیه شحم
و ثرب را از جمیع عروق و غدد پاک کند و نیکو بکوبد و بآتش بگدازد و صافی کند تا هیچ ثفل دران نماند پس بگیرد ده
یک رطل از آن و از زیت کهن یک رطل و نیم و با آن خلط کند و قلقطار و مرداسنگ کوفته در هاون باهمدیگر خلط

کند پس در دیگ اندازد و می مالد بشاخی از چوب نخل خرما تا یکسان شود و بکار دارد مرهم الکتان نیکو بود
ریشهای را بگیرد خرقه کتان شسته سوخته و بکوبند تا مانند سرمه شود پس بگیرند زیت الانفاق یا روغن
مورد و قدری قنه دران اندازد و بگدازد و از خرقه سوخته سوده در ان ریزد مرهم اسفیداج ببرکه بگیرد
اسفیداج یکمن کوفته بیخته و دو رطل زیت و اسفیداج با زیت می زند تا منعقد شود و بوقت حاجت
بکار برد مرهم موقون القرمز نسخه قانون وجع مقعد و آتش فارسی را سودمند بود بگیرد تخم حنظل
اشنان کبریت کندش از هر یک سه م مرتک شیاف ماميثا از هر یک شش م کرم ابریشم دوازده م زیبق دو م
زفت دو م کرم با روغن بگدازد و ادویه کوفته بیخته با آن خلط کند و بکار برد مرهم خربة الدزنجی نسخه قانون
بگیرد مامیران و عروق الصفر و قنه اشق انزروت صمغ دم الاخوین از هر یک جزوی مرتک بوزن همه ادویه
روغن شیره و روغن زیت هر یک بوزن ادویه موم بقدر حاجت موم با روغن بگدازد و ادویه کوفته بیخته
سحق کرده با آن خلط کند مرهم شحم حنظل نسخه قانون شحم حنظل چهار دم تربد سقمونیا فرفیون از هر یک
هشت م تخم شبت نمک و مر صبر زهره گاو و نمک هندی شونیز میویزج جبلی فلفل زنجبیل بلیله زرد مازریون
بلیلج از هر یک دوازده م کور اشق جاوشیر سکبینج از هر یک هفت م بورق کبریت زرد از هر یک شانزده م
حلبه بابونه برزکی از هر یک ده م لبنی موم از هر یک ده استار آنچه کداختنی است با روغن گاو بگدازد و آنچه نقوع
کردنی است با آب نقوع کند و آنچه کوفتنی است بکوبد و بیزد و باهمدیگر خلط کند و سحق کند نیکو تا مانند مرهم شود
پس در معده و جگر طلا کند ماده اصفر دفع کند که محتاج باسهال نباشد مرهم بقردکافا نسخه قانون نیکو بود وجاع
طحال را اگر در معده و جگر و سپرز بود و صلابة انبا و سردی آن بگیرد قردمانا و سنبل و حماما فلفل دار فلفل قسط
سلیخه لبان مقل وقرحا کور اشنه مصطکی مرصافی لبنی حب بلسان زراوند مدحرج دطویل سعد لادن اکلیل الملک
قرنفل از هر یک چهار م زعفران دو م ایرسا قنه روغن بلسان پیه گاو با بط از هر یک پنج م صمغ بادام تلخ موم در
روغن ناردین بگدازد و داروهای دیگر با آن خلط کند مرهم سازد مرهم تیادورن نسخه یوحنا بن سرافیون ریشها
را که کند از گوشت و پاک کرد اند و نافع بود ضرب کارد و شمشیر را منفعتی تمام بگیرد مرداسنگ حل نیم زیت
یک رطل دم الاخوین پنج م نمک انزروت اشق زراوند از هر یک شش م مرداسنگ بکوبد و بحریره بیزد و در

دیگ اندازد و بپزد بآتش آهسته تا مرداسنج با روغن خلط شود و اشق با دو وقیه سرکه حل کند و باقی
ادویه کوفته پس مرداسنگ از سر آتش فرو گیرد تا سرد شود اندکی پس اشق دران اندازد با سرکه حل کرده
و بجوشانند تا منعقد شود انگاه تمام ادویه دران ریزد و خلط کند و استعمال کند **لاذوق** ریشها را خشک
کرداند بگیرد مرداسنج اصفهانی نیکو سحق کند و بحریره بپزد و در طابق اندازد و یک رطل سرکه خمری بران ریزد
و دو رطل زیت و بپزد بآتش آهسته تا تمام شود و نگاه دارد تا وقت حاجت **مرهم** خورنده گوشت
زیاده و مفتح اورام بی شفقه بگیرد دبق و مقشر کند و بوزن آن آب صابون در هاون کند و با هم بساید تا
خلط شود دبق و آب صابون انگاه ربع رشنه دبق عروق الصباغین کوفته بیخته بحریره دران اندازد
مرهم ضربان منعقد و بادهای سفل را نافع بود آب کند تا سداب از هر یک جزوی در تابه اندازد پس
بگیرد مومیائی و موم سفید از هر یک جزوی و دران اندازد پس بگیرد پیه بز جزوی و دران اندازد و بگدازد
آهسته تا یکسان شود پس بوقت حاجت بگیرد قدری ازوی و بآتش گرم کند قطوه مانند بلوط و در مقعد نهد
مرهم مجفف بواسیر کامل الصناعة مرصافی دوم عصارهٔ لحیة التیس چهارم کندر شش م نیم کوفته د عصیر
عنب خوبساند و مرهم سازد و بر خرقه طلا کند و بنهد که خشک کند **نوع دگر** مرهم که بواسیر را خشک کرداند
بگیرد عروق النیل مرداسنگ از هر یک پنج م کوفته بحریر بیخته در روغن گل خالص خوبساند و بپزد تا مانند مرهم شود
و بگیرد موم دران اندازد و استعمال کند **مرهم مصری نوع دیگر** همه ریشها را دریم که از گوشت آید نافع بود زنگار
کندر سرکه انگبین متساوی مرهم سازند **مرهم خمیر** از ذخیره همه اماسها را نافع بود و نرم کند و خنازیر
بگشاید بگیرد اشق شش م کندر سه م نمک طبرزد زرنیخ از هر یک چهار م خمیر گندم پیه مرغ از هر یک بیست م
زیت بقدر کفایت اشق با سرکه حل کند و پیه مرغ با روغن بگدازد و داروها بدان بسرشد و مرهم سازد **مرهم که**
وجعی که از قطع کردن بواسیر حادث شود زایل کند مرهم داخلیون با روغن گل حل کند و قدری افیون و زعفران
دران اندازد و در هاون بساید تا یکسان شود و استعمال کند **مرهمی** جهة قوبا مجرب مرداسنگ نیم دوم [illegible]
دوم دم الاخوین دوم خبث الفضه دوم زرد چوبه نیم م انزروت نیم م صبر نیم م اقلیمیا فضه دوم موم م
روغن گل بقدر کفایت مرهم سازد **مرهم گلنار** از نسخهٔ ذخیره نمله متأکله را سود دارد عفص سبز مرداسنگ

زرد چوبه از هر یک یک جزو جلنار برگ مورد عصارهٔ لسان الحمل از هر یک دو جزو موم صافی روغن گل چندانک
کفایت بود بسازد **مرهمی** که جهة بثور و قروح نافع بود توتیا سه م عروق سه م خبث الفضه خبث الحدید
مرداسنگ از هر یک پنج م ورد و گلنار از هر یک چهار م روغن گل و موم بقدر کفایت **صمغ البلاط** مجفف
بود جراحتها را نیکو بود و منع خون و ریم بکند و ریشها را بصلاح آورد بگیرد صبر مرصافی دم الاخوین علک
انزروت صمغ عربی از هر یک جزوی اصل مرجان نیم جزو زاج نیم جزو کوفته بیخته با آب صمغ عربی بسرشند و بدیواری
کبج سفید کرده باغشند بزنند و رها کند تا خشک شود و هر چند کهن تر شود بهتر بود

باب السابع عشر فی الاکحال

کحل الجواهر لعل فیروزج از هر یک
پنج م دهانه شیرین سه م کحل اصفهانی شش م لؤلؤ ناسفته مرجان سرخ سرطان بحری از هر یک دو م اقلیمیا
ذهبی توتیا هندی شادنج عدسی توتیا کرمانی از هر یک چهار م مامیثا مصری مامیران از هر یک یک م و نیم زعفران د م
کافور از هر یک نیم م مشک تبتی سه تسوج **کحل الجواهر نوعی دیگر مستعمل** خواجه صدر الدین کحال علیه الرحمة
والغفران یاقوت سرخ و زرد لعل سرخ آتشی فیروزه لاجورد عقیق کف آبگینه مامیران دم الاخوین از هر یک
سه م یاقوت کبود و سفید و سبز و لعل پیازی شادنج هندی کف دریا زر مکلس نقره مکلس از هر یک
دو م دهانه فرنگ لؤلؤ ناسفته بسد سرطان بحری اقلیمیا ذهبی مرقشیثا ذهبی توتیا طباشیر زعفران از
یک پنج م توتیا هندی شادنج کحل اصفهانی از هر یک ده م شیاف مامیثا یک م نیم کافور نیم م مشک سه تسو
بسازد **دیگر نسخهٔ سمرقندی** لعل فیروزج از هر یک دو م لؤلؤ ناسفته سه م شادنج عدسی یک م بسد
سه م توتیا طباشیر یک یک م ذهب شیرین یک م مرقشیثا دو م اقاقیا حضض شیاف مامیثا سرطان
بحری اقلیمیا از هر یک یک درم آب غوره پنج م اسفیداج [illegible] از هر یک دو م انزروت چهار م سرمه دو م
[illegible] زرد دو م کافور دانگی زنجبیل دانگی **دیگر کحل الجواهر** نسخهٔ مستعمل مولانا قوام الدین علیه الرحمة
سرمه اصفهانی دو م توتیا هندی دو م مرقشیثا ذهبی چهار م سرطان بحری شش م یاقوت سرخ دو م
بسد چهار م دهانه شیرین چهار م عقیق چهار م زر سرخ چهار م لاجورد دو م لؤلؤ ناسفته شش م
نقره چهار م مامیران چهار م فلفل سفید چهار م دار فلفل چهار م اقلیمیا فضی چهار م زعفران دو م

رو سنج حمامی توبال مس سوخته دو ماه سادنج عدسی شش ماه بسازد **کحل الجواهر نوع دیگر** سرمه اصفهانی
دوم توتیا هندی یکماه مرقشیثا ذهبی سوخته دو ماه سرطان بحری یکماه نیم یاقوت سرخ یکماه مرجان سرخ
دو ماه دهانه فرنگی یکماه عقیق سوخته دو ماه لاجورد یکماه لولوی ناسفته سه ماه زر سرخ یکماه نقره یکماه مامیرا
دو ماه فلفل سفید دو ماه دار فلفل دو ماه اقلیمیا ذهبی شسته دو ماه اقلیمیا فضه شسته دو ماه زعفران یکماه
روسنج دو ماه توبال مس سوخته یکماه سادنج عدسی شسته یکماه لعل دو ماه فیروزج دو ماه اسفیداج قلعی
شسته یکماه شبنج سوخته شسته یکماه زبد البحر یکماه نطرون نیمماه بعر الضب نیمماه زبد القواریر یکیم ملک
اندرانی نیم انزروت یکماه مشک نیم عنبر یکماه توتیا کرمانی یکماه اقاقیا یکیم کرنش البحر یکماه حضض مکی یکیم
سرمه سرخ دوم شیاف مامیثا یکیم پوست خایه شترمرغ یکماه کافور قیصوری تسوج استعمال کنند
باسلیقون اصغر نسخه مختار مسما بملکی جرب وسبل وخارش چشم وتاریکی را نافع بود اقلیمیا زبد البحر
از هر یک دوم نحاس محرق پنج اسفیداج رصاص ملح اندرانی نوشادر حبه فلفل دار فلفل از هر یک دوم
اشنه قرنفل از هر یکیم **باسلیقون اکبر** نافع بود تاریکی وخارش چشم وجرب وسبل آنرا زبد البحر اقلیمیا از هر
یک ده م جند بیدستر سنبل الطیب سادج هندی ملح درانی دار فلفل فلفل سفید اسفیداج رصاص اثمد از هر یکی ه
دوم نحاس محرق پالجده م صبر پنج اشنه قرنفل شیاف مامیثا از هر یک یکیم نوشادر مامیران ۶ وق از هر یکی
سه م پوست بلیله زرد چهارم نمک طعام ربع رطل **باسلیقون نسخه قدیم** اثمد شش م لولوی ناسفته پنج م
توتیا هندی چهار م پوست بلیله زرد دوم فلفل یکیم ودر نور العیون درین نسخه زنگار چهارم وصدف
سوخته سه م شیر آمله دوم آورده **عزیزی الکبیر** نافع بود انتشار وآب وضعف بصر وغشا وسلاق
توتیا هندی لولوی ناسفته بسد نحاس محرق توبال نحاس سادج هندی اقلیمیا ذهبی سنبل الطیب زعفران
سرطان بحری صبر از هر یکی یکیم سادج معقول شش م نوشادر فلفل سفید دار فلفل از هر یک یکماه مشک
دانگی کافور قیراطی نیکو سحق کنند وزعفران وکافور ومشک در آخر بیندازند **عزیزی صغیر** توتیا هندی نحاس
محرق توبال النحاس سرطان محرق سادج اثمد اقلیمیا ذهبی زعفران سادج هندی از هر یک دوم نوشادر فلفل
ابیض واسود دار فلفل از هر یک نیم **کحل الزعفران** نافع بود تاریکی چشم وسلاق وحکه وسیلان بستانند

سنبل الطیب زعفران از هر یک دوم دار فلفل یکیم فلفل دانگی پنج نوشادر دوم مازو سه م کافور قیراطی
کحل بنفسجی نافع بود دمعه وحکه چشم را بکیرد شادنج مغسول دوم عفص نحاس محرق از هر یک
نیم م سادج هندی دو دانگ مشک قافله از هر یک دانگی کافور قیراطی **قرماطیقون اصغر** انزروت
دو جز وعصاره مامیثا جزوی فرور لبن جزوی **کحل الناردج** قوه چشم بدهد اثمد شش م مرقشیثا
چهارم اقلیمیا ذهبی دوم زعفران نیم م سادج هندی یکیم بسد دوم لولوی ناسفته دانگی نیم مشک ه
قیراطی **کحل روشنائی** سرطان بحری دوم پوست سنگدان کلنک دوم پوست خایه شترمرغ
دوم آبگینه سوخته نیم م اسفیداج سه م سادنج نیم اثمد یکیم اقلیمیا زر دو دانگ مرقشیثا
دو دانگ توتیا کرمانی توتیا هندی از هر یک دو دانگ مروارید ناسفته یکیم نیم مشک نیم دانگ
کافور نیم م صمغ کثیرا افیون از هر یک دوم کحل بسازد **الممسک** آثار بیاض را نافع بود کحل کردن
بعر الضب زبد البحر سرطان بحری توتیا قانصة الحباری پوست تخم مرغ از هر یک دوم لولو ناسفته
توبال النحاس اسفیداج رصاص زجاج شامی زعفران الحدید مازو سوخته اقلیمیا ذهبی دار فلفل
توتیا هندی وکرمانی ومحمودی وبسد طین قیمولیا نحاس محرق از هر یک یکیم بورق ارمنی ملح درانی
از هر یکی چهارم انکه شیرزق مرقشیثا از هر یکی م سحق کنند مانند غبار و بعد از آن سه م مشک
اضافه کنند و استعمال کنند **قلع البیاض** نافع بود سفیدی چشم وغشاوه ودمعه وغلظ اجفان
توتیا هندی دوم نیم کحل اصفهانی چهارم مرقشیثا دوم نیم نحاس محرق دوم ودو ثلث اقلیمیا
ذهبی وفضی وشادنج عدسی از هر یک یکیم لولو ناسفته فقور النحاس از هر یک دو دانگ
شبح محرق دوم ودو الثلث ومالترجاج نیم فرعونی نیم کوفته بیخته بآب باران سحق کنند ودر
آخر دانگی کافور وقیراطی مشک بیندازند **کحل دمعه بازدارد** وخارش چشم بنشاند نسخه اغراقی
توتیا سبز مغسول دوم دار فلفل صبر زرد چوبه از هر یک پنج م ودر ذخیره پنج م بلیله سیاه اضافه
کرد بکوبد وسحق کند وبکار دارد واگر دو دم فلفل اضافه کند شاید بهر آن در رطوبات را سودمند بوده
انشاء الله **باب الثامن العشرون الدرورات درور اصلی کبیر**

نسخهٔ منهاج درد چشم کهن که از رطوبت بود نافع بود انزروت ده شیاف مامیثا پنج
صبر زعفران از هر یک نیم افیون مصری دو دانگ ذرور اصغر نافع بود بقایای رمد را
که از ریاح غلیظ عارض شود صبیان را انزروت شش شیاف مامیثا سه صبر دو دانگ
ذرور ابیض شش ذرور ابیض نافع بود رمد را نزدیک ساکن شدن الم انزروت پنج م
نشا دو شکر طبرزد صمغ عربی از هر یک یکم بکار دارد ذرور کافوری نافع بود حرارت چشم و درد
آن را صدف محرق لولو ناسفته از هر یک دو نشاسته یک کافور قیصوری دانگی نافع بود دانه تعم
ذرور لین نافع بود قروح چشم را انزروت سفید در شیر خر خیسانیده و رها کند تا خشک شود
و در ظرف آبگینه یا سبو و چون خشک شود سحق کند و استعمال کند قلدفیون احمر اکله را عجیب
بود زرنیخ احمر و اصفر دو وقیه نوره اقاقیا از هر یک شش وقیه قلقطار محرق چهار وقیه بعصاره
لسان الحمل و سرکه استعمال کند تربیه مرداسنج بگیرد مرداسنج و سحق کند و در ظرف کند و ده من
نمک بر سر آن کند و آب چندانکه چهار انگشت بر سر آن بایستد و هفت روز بگذارد و هر روز دو نوبت
تحریک میکند و روز هشتم آن آب بریزد و آب شیرین تازه باز سر آن کند همچنین چهل روز تغییر آب
میکند و هر روز دو نوبت تحریک میکند بعد از آن مرداسنگ سفید شده باشد با مثل آن اسفیداج
بر شد و قرص سازد و خشک کند جهت جدری و سوختگی آتش و ریشهای اطفال که از حرارت بود نیکو باشد
غسل نوره بگیرد نوره و در طشتی نهد و آب گرم بر سر آن کند و چهل روز بگذارد و هر روز تحریک میکند
و میگذارد تا صافی شود و آب از سر آن می ریزد و دیگر آب صافی بر سر آن میکند پس نوره را قرص سازد
و خشک کند و بوقت حاجت بکار برد با آب سرد بگدازد و طلا کند ذرور الملوک وجع حلق را
و خناق را نافع بود نشاسته پنج طباشیر دو ورد سه زعفران یکم شکر طبرزد دهیل نیم کافور
دانگ نیم ذرور زرد درد چشم بلغمی را نافع بود و رمد دیرینه را سودمند بود انزروت بشیر زنان
پرورده پنج شیاف مامیثا دو مر صبر تخم گل زعفران از هر یک نیم افیون چهار دانگ هر یک جدا
نکو بد و بحریر بیزد و بوقت حاجت بکار دارد نافع بود نوعی دیگر اکبر توتیا ده سبد مالیده زرد صبر

از هر یک دو دار فلفل نیم ذرور اصفر صغیر نسخهٔ اغراض انزروت مدبر هشتم شیاف مامیثا دو
صبر افیون نشاسته از هر یک نیم زعفران سه مرصافی دانگی اصفر لین انزروت
دو نشاسته دو ذرور اصفر کبیر یکی با همدیگر بساید و بکار دارد رمادی نافع بود ریشی که
از خون و مره صفرا بود نسخهٔ علی بن صعتر توتیا ده شکر طبرزد سه صدف محرق دو ورد
پنج انزروت بشیر خر با چهار زعفران دو دانگ بعر الضب ماميران صبر از هر یک نیم شیاف
مامیثا دو دانگ ذرور صدفی درد چشم که از گرمی بود سود دارد صدف سوخته لولو ناسفته
از هر یک دو نشاسته یکم کافور نیم دانگ بساید و بکار برد ذرور ربانی جلای چشم بد مد بشا جاکی در
صمغ عربی دو اقلیمیا سیم سرمه از هر یک یکم بساید و بکار دارد ذرور زرد بزرک رمد کهن و وزد
و اول جرب را نافع بود انزروت پرورده هشتم مامیثا رهبانی دو صبر سقوطری افیون نشاسته
تخم گل از هر یک نیم زعفران دو دانگ مرصافی دانگ نیم بساید و بکار برد ذرور روشنایی سبل و ناخنه
دکر و سفیدی را سودمند بود شادنج شسته زرنیخ اقلیمیا سیم نمک هندی بوره ارمنی زنگار
صافی دار فلفل از هر یک چهار فلفل سیاه و سفید کف دریا از هر یک هشت صبر سقوطری سنبل الطیب
قرنفل از هر یک چهارم نیم زنجبیل دو زعفران نوشادر از هر یک یکم بساید و بکار برد ذرور مشبک بزرک
سبل را نافع بود سرطان بحری سوار الطفل کف دریا بعر الضب قانقه حباری توتیا پوست
خایه شترمرغ از هر یک دو اسفیداج ارزیز تو بال مس آبگینه شامی لولوی ناسفته عقیق
سوخته سنگ مکی نوسبز دار فلفل سفال تغار سبز اقلیمیا زر توتیا هندی اصل المرجان گل اقلیمیا
کرتی البحر و شنج توتیا کرمانی توتیا مجموع دی از هر یک یکم نمک اندرانی بوره ارمنی از هر یک چهارم قشیتا
شیرزق از هر یک نیم مسحوق بنادوم مسک دانگی بساید و استعمال کند ذرور ممسک کوچک
قلع بیاض بکند بعر الضب سه نطرون نیم مسحوق بنا پنج لولو ناسفته سه زنگار صافی یکم
لبد سه اشنه نیم پوست خایه شترمرغ سوخته دو توتیا هندی دو نیم مشک پنج دانگ بساید
و بکار برد ذرور مرواريد شادنج شسته یکم شنج سوخته شسته دو توتیا پرورده بآب باران

یکم نیم مروارید نیم بار شسته سه سرمهٔ اصفهانی پرورده یکم بسایند و بکار برند والله اعلم

باب التاسع عشر فی البرودات برود النقاشین

بینائی تیز کند آب رازیانه ترصد م شکر طبرزد یا عسل صافی پنجاه م با آتش بپزند تا دو دانگ برود پس یک هفت روز با آفتاب نهد انگاه دار فلفل و نمک درانی از هر یک سه م با آن اضافه کنند و هر گاه که غلیظ شود با آب انار ترش معتدل کنند و بکار برند **برود حصرم** دود و غبار و کند نعل را سود دهد توتیا ده م بکوبند و بپزند و با آب غوره حبل روز بپرورند و هر سه روز آب غوره تازه میکنند بعد از آن هلیله زرد بیست م عود ریح ده م عروق زعفران پنج م حبه بکوبند و اضافه کنند و بسایند و بکار برند **برود سرد** که قوة چشم بدهد شادنج مغسول هفت م مس سوخته شیاف مامیثا توتیا از هر یک دو م سرطان بحری افیون زعفران مامیران صینی از هر یک یکم حضض صبر از هر یک چهار دانگ کافور دانگی استعمال کنند **عنبری** تاریکی چشم را سود دهد و چشم را قوی کرداند و آب ریختن باز دارد اقلیمیا زر توتیا بال مس شسته سرمه ساذج هندی فلفل سفید و سیاه نوشادر دار فلفل از هر یک یکم زعفران یک م فرنجمشک نیم م مشک طسوجی هر یکی جداگانه بسایند پس بیامیزند و استعمال کنند **وردی مستعمل ذکریا کحال** اسفیداج زنجفر از هر یک دو م صمغ افیون از هر یکی یکم زعفران بورق ارمنی هر یک دانگی نیم بسایند و استعمال کنند **مستعمل ذکریا** جهة بیاض العین انزروت ده م شیرزق یکم زبد البحر پنج م بورق دو م زنجبیل یکم شکر چهار م کوفته بیخته بعسل کف گرفته بسرشند چنانچه روان بود و در ظرف نحاس کنند یا زجاج و استعمال کنند **نسخهٔ اهل مصر بیاض را** زنگار اشق نوشادر از هر یک شش م حنظل زهره کاو از هر یک دو م بوره احمر دو م و نیم و فلفل سفید چهار م کوفته بیخته بعسل کف گرفته بسرشند و در ظرف نحاس کنند و هر روز سه نوبت کحل کنند بامداد میانه روز و آخر روز **برود اسود فارسی** نافع بود بیاض و دمعه و صحت چشم نگاه دارد کحل کردن سرمه توتیا از هر یک دوازده م مرقشیثا هشت م لولو دو م ساذج هندی زعفران از هر یک یکم مشک کافور از هر یک دانگی بکار دارد **باسلیقون** جلا بصر بدهد و دمعه را نافع بود و خارش چشم را و جرب بر که در چشم بود زایل کند

اقلیمیا ده م صبر هشت م فلفل دار فلفل از هر یک یکم زنگار چهار م بوره سه م قاقله قرنفل سنبل الطیب از هر یک یکم نوشادر یکم و نیم کافور دانگی مسک دانگی نیم بسایند و استعمال کنند **برود هندی** قطع بیاض کند بوره ارمنی نیم م زبد البحر نوشادر و مرد دو م اضراس السرطان ملح هندی از هر یک دو م حرارة الکرسکی بزر الکراث از هر یک یک م
زنجار دو م فلفل شانزده عدد اگر خواهد
با عسل بسرشند و کحل سازد و اگر خواهد
بیجان کحل کنند

تمت الکتاب بعون الله الملک الوهاب
و وقع الفراغ من تحریره لیلة یوم
الثلث سابع شهر الصفر ختم
بالخیر والظفر من
شهور سنه ٩٧٠
تمت

[illegible]

تحریر این شهر ... من شهور
٩٩٠